

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

*Факультет психології
кафедра психосоматики та психологічної реабілітації*

ПСИХОСОМАТИКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ЗДОРОВ'Я:

КОМПЛЕКС РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

**(для підготовки студентів спеціальності 053 «Психологія»
освітньої програми «Психосоматика та психологія здоров'я»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»;
освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»)**

Київ – 2020

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

*Факультет психології
кафедра психосоматики та психологічної реабілітації*

ПСИХОСОМАТИКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ЗДОРОВ'Я:

КОМПЛЕКС РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

**(для підготовки студентів спеціальності 053 «Психологія»
освітньої програми «Психосоматика та психологія здоров'я»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»;
освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»)**

Київ – 2020

ББК 88.8
УДК 159.9

Схвалено Вченою Радою НПУ імені М.П.Драгоманова
(протокол № 4 від 22.10.2020 року)

Рецензенти:

Н.В. Чепелєва дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України;
С.О. Ставицька доктор психологічних наук, професор НПУ ім.М.Драгоманова;
Д.І. Шultzенко доктор психологічних наук, професор НПУ ім.М.Драгоманова

ПСИХОСОМАТИКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ЗДОРОВ'Я: КОМПЛЕКС РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ (для підготовки студентів спеціальності 053 — Психологія” освітньої програми «Психосоматика та психологія здоров'я» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» та освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр») / За редакцією проф. Г.П.Мозгової / Авт. кол. кафедри психосоматики та психологічної реабілітації факультету психології / Вид. 2 - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020. – 427 с.

У методичному виданні скомпановано комплекс робочих навчальних програм з психосоматики для фахової підготовки студентів-психологів в системі вищої освіти. Комплекс робочих навчальних програм розроблений, затверджений та апробований протягом часу в системі підготовки психологів у НПУ імені М.П.Драгоманова та інших вищих навчальних закладах України. Комплекс створено відповідно до сучасних вимог у вищій школі. Рекомендовано для студентів-психологів, аспірантів і викладачів ВНЗ.

Авторський колектив кафедри психосоматики та психологічної реабілітації:

доктор психологічних наук, професор Мозгова Г.П. (“Психофізіологія та психосоматика”, “Нейропсихологія та нейрокорекція”, “Основи нейрофізіології”, “Медична психологія”), кандидат психологічних наук, доцент Ханецька Т.І. (“Психологія професійних деструкцій”, “Основи проффорфентації”, “Основи психокорекції”, “Психологія професійної кар’єри”), кандидат психологічних наук, доцент Дьоміна Г.А. (“Організація психологічної служби”, “Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація”, “Психотерапія дітей та підлітків”, “Психокорекція узалежнених форм поведінки”), кандидат педагогічних наук, доцент Вольнова Л.М. (“Основи психології здоров'я”, “Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз”, “Реабілітаційна психологія”), кандидат філософських наук, доцент Якимчук О.І. (“Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів”, “Основи психоаналізу”, “Психологія тілесності”, “Психодіагностика психосоматичних розладів”, “ Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами”, “Психологічний супровід важкохворих”, “Психологія депривації”, “Тілесноорієнтована психотерапія психосоматичних розладів”, “Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами”), ст., старший викладач Праченко О.К. (“Психологія творчості”, “Психосоматичне здоров'я в системі ”мати-дитина“”), викладач Кушмірук Є.С. (“Реабілітаційна психологія”, “Нейропсихологія та нейрокорекція”).

© Авторський колектив кафедри психосоматики та психологічної реабілітації, 2020
© Факультету психології, 2020
© НПУ імені М.П.Драгоманова, 2020

ЗМІСТ

Вступне слово	5
Розділ 1. Програми дисциплін освітньої програми «Психосоматика та психологія здоров'я» освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»	
1.1. Нормативна частина:	
1.1.1. «Психофізіологія та психосоматика» Мозгова Г.П.....	7
1.2. Професійна та практична підготовка:	
1.2.1. «Основи психокорекції» Ханецька Т.І.	45
1.2.2. «Реабілітаційна психологія» Вольнова Л.М., Кушмирук Є.С.....	64
1.2.3. «Організація психологічної служби» Дьоміна Г.А.....	79
1.2.4. «Основи профорієнтації та профвідбору» Ханецька Т.І.	95
1.3. Вибіркової частини(дисципліни самостійного вибору ВНЗ):	
1.3.1.«Психологія творчості» Праченко О.К.....	114
1.4. Дисципліни вільного вибору студента:	
1.4.1.«Нейропсихологія та нейрокорекція» Мозгова Г.П, Кушмирук Є.С....	126
1.4.2.«Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів» Якимчук О.І.....	150
1.4.3.«Основи психоаналізу» Якимчук О.І.....	170
1.4.4.«Психологія тілесності» Якимчук О.І.....	186
1.4.5.«Психодіагностика психосоматичних розладів» Якимчук О.І.....	200
1.4.6.«Психосоматичне здоров'я в системі «мати-дитина»» Праченко О.К.....	217
1.4.7.«Тренінг розвитку психологічного здоров'я» Дьоміна Г.А.	228
1.4.8. Спецкурс: «Медична психологія» Мозгова Г.П.	236
1.4.9.«Основи психології здоров'я» Вольнова Л.М.....	250
1.4.10.«Психотерапія дітей та підлітків» Дьоміна Г.А.....	261
1.4.11. «Психологія розвитку дітей з психофізичними вадами» Якимчук О.І.....	273
1.4.12.«Психокорекція узалежнених форм поведінки» Дьоміна Г.А.....	291
Розділ 2. Програми дисциплін освітньої програми «Психосоматика та психологія здоров'я» освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»:	
2.1. Професійна та практична підготовка:	
2.1.1.«Психологія професійної кар'єри» Ханецька Т.І.....	310
2.2. Вибіркової частини(дисципліни самостійного вибору ВНЗ):	
2.2.1.«Психологія професійних деструкцій» Ханецька Т.І.....	324

2.3. Дисципліни вільного вибору студента:

2.3.1. «Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами» Якимчук О.І.....	339
2.3.2. «Психологічний супровід важкохворих» Якимчук О.І.....	360
2.3.3. «Психологія депривації» Якимчук О.І.....	373
2.3.4. «Тілесноорієнтована психотерапія психосоматичних розладів» Якимчук О.І.....	387
2.3.5. Спецкурс «Психологія здоров'я» Якимчук О.І.	401
2.3.6. «Основи нейрофізіології» Мозгова Г.П.	415

ВСТУПНЕ СЛОВО

*Хвороба не звалюється на голову як грім серед ясного неба.
Вона є результатом постійних порушень законів природи.
Постійно розширюючись і накопичуючись, ці порушення, раптово
прориваються у вигляді хвороби, але ця раптовість нам тільки здається.*

Гіпократ

Можна констатувати, що у ХХ столітті були створені *основи теорії про цілісність організму*, психосоматичну єдність та систему управління його функціями у мінливих умовах зовнішнього середовища й особливо сучасної цивілізації та «хворобах цивілізації». Сьогодні замість половинчатого (тіло, душа) утворюється вчення про єдиний цілісний організм з його зв'язками та відношеннями з оточуючим світом.

Уявлення про тісний взаємозв'язок самопочуття людини з його психічним, і, перш за все, емоційним станом є одним з найважливіших у сучасній медицині та медичної психології. У походженні, перебігу, лікуванні та наслідках практично всіх захворювань (хоча і дуже різного ступеня) відіграють важливу роль психологічні чинники, тому необхідно застосовувати психосоматичний підхід до всіх хвороб, з якими ми зустрічаємось.

У зв'язку з цим зараз все ширше впроваджується психосоматичний напрямок в психології та медицині, який займається вивченням психологічних механізмів і чинників виникнення і перебігу хвороб, пошуком зв'язків між характером психічного стресового чинника і поразкою певних органів і систем.

За оцінкою представників психосоматичної медицини, близько 50% всіх органічних захворювань в індустріально розвинених країнах мають психогенний характер.

Психосоматика - науковий напрям в психології, сферою дослідження якої є психологічні, соціальні і культурні умови і причини виникнення тілесних захворювань. Нова наукова дисципліна - психологія здоров'я - досліджує безпечно і ризиковане для здоров'я поведінку людини.

У запропонованому навчальному посібнику для студентів розглядаються теоретичні та практичні проблеми психосоматики і психології здоров'я, аналізуються їх досягнення і суперечності.

Розділ 1.

Програми дисциплін освітньої програми *«Психосоматика та психологія здоров'я»* освітньо-кваліфікаційного рівня *«Бакалавр»*

нормативна частина навчального плану з циклу фундаментальної, природничо-наукової підготовки:

- ✓ *«Психофізіологія та психосоматика»;*

нормативна частина навчального плану з циклу професійна та практична підготовка:

- ✓ *«Основи психокорекції»;*
- ✓ *«Реабілітаційна психологія»;*
- ✓ *«Організація психологічної служби»;*
- ✓ *«Основи профорієнтації та профвідбору»;*

варіативна частина навчального плану (дисципліни самостійного вибору ВНЗ):

- ✓ *«Психологія творчості»;*

варіативна частина навчального плану (дисципліни вільного вибору студента):

- ✓ *«Нейропсихологія та нейрокорекція»;*
- ✓ *«Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів»;*
- ✓ *«Основи психоаналізу»;*
- ✓ *«Психологія тілесності»;*
- ✓ *«Психодіагностика психосоматичних розладів»;*
- ✓ *«Психосоматичне здоров'я в системі «мати-дитина»»;*
- ✓ *«Тренінг розвитку психологічного здоров'я»;*
- ✓ *Спецкурс: «Медична психологія»;*
- ✓ *«Основи психології здоров'я»;*
- ✓ *«Психотерапія дітей та підлітків»;*
- ✓ *«Психологія розвитку дітей з психофізичними вадами»*
- ✓ *«Психокорекція узалежнених форм поведінки»*

Нормативна частина навчального плану з циклу фундаментальної, природничо-наукової підготовки:

Програма з дисципліни «Психофізіологія та психосоматика»

Укладач програми: *Мозгова Г.П.*

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 3	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		1-й	2-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		2-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 48	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		32 год.	10
		Практичні	
		22 год.	6
		Семінарські	
		20 год.	4
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
	76 год.	130	
	Вид контролю: екзамен		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:
для денної форми навчання – 74/76

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Сучасна психологія являє собою досить розгалужену систему наукових дисциплін, серед яких вагоме місце у підготовці практичного психолога посідає знання з основ психофізіології та психосоматики. Які є фундаментальними дисциплінами і, насамперед, природничою гілкою психологічних знань.

Зміст дисципліни складається з трьох модулів: «Вступ до психофізіології. Біологічні (нейрофізіологічні) основи психіки», «Психофізіологія пізнавальної сфери, функціональних станів та емоцій» і «Теоретико-методологічні аспекти психосоматичних взаємозв'язків. Методи дослідження та психотерапії психосоматичних розладів».

Перший модуль розкриває місце психофізіології у системі психологічних, соціологічних і природничих дисциплін. Основні напрямки вітчизняної та зарубіжної психофізіології. Будову мозку та психічну діяльність. Закономірності вищої нервової діяльності (умовно-рефлекторної діяльності). Психофізіологія навчіння.

У другому модулі розглядаються основи психофізіології пізнавальної сфери, функціональних станів та емоцій.

Третій модуль розкриває основні положення психосоматики, дефініції, детермінанти, концептуальні засади, історію вивчення психологічних чинників соматичних хвороб, розглядає «класичні» та інші психосоматичні розлади, психосоматичні порушення як в дитячому, так і в дорослому віці, а також психосоматичні аспекти деяких психічних розладів.

Метою освоєння дисципліни «Психофізіологія та психосоматика», є введення студентів в коло проблем, які стосуються природньонаукових основ психології, розуміння і системного вивчення процесів, що протікають на суб'єктивному, нейрофізіологічному і молекулярно-генетичному рівнях; навчити студентів використовувати дані природознавства для вирішення завдань фундаментальної і прикладної психології; сформувати усвідомлення тісного діалектичного зв'язку психічних процесів і мозку, нерозривної єдності структури і функцій. А також, у знайомстві студентів з сучасним розвитком уявлень про фізіологічні механізми (кореляти, закономірності) психічної діяльності та поведінки людини та формування у них умінь використовувати теоретичні і практичні знання при аналізі психологічних даних та науково-дослідній роботі.

Завдання курсу:

- формування природничо-наукової методології аналізу психічних феноменів і поведінки;
- розуміння психофізіологічних складових психічних процесів і функцій;
- знайомство з основними етапами науково-теоретичного становлення психосоматики як науки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Психофізіологія та психосоматика» студент повинен

знати: - історичні аспекти зарубіжної та вітчизняної психофізіології, проблеми і перспективи розвитку загальної та прикладної психофізіології;

- місце та значення психофізіології у системі наукових дисциплін про людину; особливості коеволюції психофізіології;

- базові категорії психофізіології та її структуру;

- моделі перебігу психічних процесів, які базуються на природничо-науковій парадигмі;

- закономірності історичного розвитку методів психофізіології;

- основні і додаткові методи психофізіологічних досліджень та їх практичне і наукове застосування;

- статеві та вікові аспекти застосування методів психофізіологічних досліджень;

- роль психофізіології у формуванні активної і творчої особистості та її наукового світогляду;

– сукупність загальних причин, які призводять до психосоматичних порушень;

– принципи й закономірності психологічного обстеження суб'єкта з захворюваннями психосоматичного характеру;

– психологічні аспекти психотерапії особистості з психологічними захворюваннями.

вміти: - аналізувати перспективи вирішення психофізіологічної проблеми;

- орієнтуватися у класичних і сучасних здобутках вітчизняної та зарубіжної психофізіології;

- адекватно орієнтуватися у виборі сучасних методик і показників;

- досліджувати фізіологічні механізми психічних процесів і поведінки на системному і нейронному рівнях;

- творчо застосовувати методи психофізіологічних досліджень для оцінки фізіологічних механізмів суб'єктивних процесів та індивідуальних відмінностей;

- розробляти критерії психофізіологічного дослідження;

- розрізняти особливості хвороб психосоматичного характеру від норми;

- володіти психологічними методиками дослідження особистостей різного віку з хвороби психосоматичного характеру;

- підбирати адекватні до наявного порушення організму методи психотерапії;

- планувати психодіагностичне дослідження з урахуванням нозологічних, синдромальних, соціально-демографічних, культуральних і індивідуально-психологічних характеристик.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I.

Вступ до психофізіології. Біологічні (нейрофізіологічні) основи психіки.

ТЕМА 1.

Історія розвитку зарубіжної та вітчизняної психофізіології.

Місце психофізіології у системі психологічних, соціологічних і природничих дисциплін. Роль психофізіології у професійній підготовці практичного психолога. Зв'язок психофізіології з біологічними дисциплінами. Зв'язок психофізіології з медичними дисциплінами. Зв'язок психофізіології з психологічними дисциплінами. Зв'язок психофізіології з соціальними дисциплінами. Зв'язок психофізіології з математичними дисциплінами та кібернетикою і інформатикою. Основні етапи становлення та перспективи розвитку психофізіології (Сеченов І.М., Павлов І.П., Бехтерєв В.М., Ухтомський О.О., Анохін П.К., Бернштейн М.О., Лурія О.Р.). Основні етапи становлення і перспективи розвитку зарубіжної психофізіології (Вундт В., Г. Сельє, В. Маунткасл, К. Прибрам).

ТЕМА 2.

Предмет і завдання психофізіології. Основні напрямки сучасної психофізіології.

Основні розділи (напрямки) вітчизняної та зарубіжної психофізіології. Загальна, вікова і прикладна психофізіологія та їх предмет. Проблема суб'єктивного відображення довкілля. Функції мозку і функції психіки. Основне завдання психофізіології. Психофізіологічна проблема: історія і перспективи вирішення. Психофізіологічна проблема і психосоматичні розлади.

Основи загальної психофізіології. Когнітивна психофізіологія. Вікова психофізіологія. Диференційна психофізіологія. Основи прикладної психофізіології. Порівняльна психофізіологія. Системна психофізіологія. Педагогічна психофізіологія. Соціальна психофізіологія. Клінічна психофізіологія. Екологічна психофізіологія. Спортивна психофізіологія.

ТЕМА 3.

Методи психофізіологічних досліджень.

Принципи психофізіологічного дослідження. Електрофізіологічні методи і показники. Електроенцефалографія та основні ритми ЕЕГ. Викликані потенціали мозку. Поліграф («детектор брехні»). Комп'ютерна томографія. Вегетативні дослідження і показники. Дослідження рухової сфери і рухові показники. Біохімічні дослідження і показники. Імунологічні дослідження і показники. Антропологічні показники психофізіологічних досліджень. Клінічні методи у психофізіології. Вибір методів досліджень та обробка результатів. Специфіка психофізіологічних досліджень на тваринах і принципи біоетики. Моделювання психічних процесів і поведінки. Методи самооцінки психофізіологічних станів.

ТЕМА 4.

Мозок та психічна діяльність. Закономірності вищої нервової діяльності (умовно-рефлекторної діяльності). Психофізіологія навчіння.

Мозок як орган (матриця) психічної діяльності та саморегулююча система. Системна організація функцій головного мозку. Інтегративна діяльність головного мозку. Нейрон: принципи класифікації та обробки інформації. Основні положення нейронної доктрини. Нейронні коди. Нейроглія: принципи класифікації та роль у психічних процесах. Нервові зв'язки та синапси. Принципи обробки інформації в нейронній мережі. Конвергенція і дивергенція. Біологічний і персональний комп'ютер (комп'ютерна метафора). Нейронні ансамблі і кортикальні колонки. Асоціативні, сенсорні, рухові системи мозку. Модулюючі системи мозку. Функціональні блоки мозку (Лурія О.Р.). Особливості функціональної асиметрії мозку людини. Розвиток мозку в онтогенезі та філогенезі.

Історія вчення про рефлекс. Рефлекс як психофізіологічний феномен та модель поведінки. Поняття про рефлекторну дугу (шлях рефлексу) і рефлекторне кільце. Принципи класифікації рефлексів. Рефлекси та інстинкти. Класичні умовні рефлекси (фізіологія ВНД). Класичні інструментальні рефлекси (біхевіоризм). Принципи утворення умовних рефлексів. Рефлекторна діяльність і проблеми навчання. Рефлекс і функціональна система. Поняття про першу і другу сигнальні системи.

Неасоціативні та асоціативні форми навчіння. Вчення про ВНД, біхевіоризм, гештальт-психологія та проблеми навчіння. Класичний умовний рефлекс. Класичний інструментальний рефлекс. Когнітивне навчіння. Імпринтинг та інсайт і проблеми навчіння. Механізми пам'яті, мислення і навчіння. Сигнальні системи і проблеми навчіння. ФАМ і проблеми навчіння.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

Психофізіологія пізнавальної сфери, функціональних станів та емоцій.

ТЕМА 5.

Психофізіологія сенсорних процесів. Психофізіологія відчуттів і сприймання

Поняття про органи чуття, аналізатори, сенсорні системи. Спеціалізація органів чуття. Структурно-функціональні особливості аналізаторів. Принципи класифікації рецепторів, психофізіологічна класифікація рецепторів. Принципи кодування сенсорної інформації, бінарні коди. Особливості часового і просторового кодування інформації. Особливості розпізнавання образів. Мозок (біологічний комп'ютер) і персональний комп'ютер: принципи кодування інформації. Сенсорна ізоляція (депривація).

Органи чуття (аналізатори) і пізнавальні процеси. Відчуття як первинне чуттєве пізнання. Основний психофізичний закон (закон Вебера-Фехнера). Перша і друга сигнальні системи як

форми відображення довкілля. Особливості сприймання людини (друга сигнальна система). Особливості сприймання часу, простору, руху. Особливості кольорового сприймання. Основні етапи сприймання. Нейрони-детектори і гностичні нейрони. Психофізіологічні основи формування образів. Електрична активність мозку та особливості сприймання. ФАМ та особливості сприймання. Особливості екстрасенсорного сприймання. Розлади сприймання. Природа галюцинацій. Поняття про інформаційні неврози

ТЕМА 6.

Психофізіологія уваги. Психофізіологія пам'яті.

Нейрофізіологічні механізми мимовільної і довільної уваги. Орієнтовний рефлекс (рефлекс «Що таке») і явище домінанти. Електрофізіологічні, вегетативні, рухові показники орієнтовної реакції. Нейрони новизни і нейрони тотожності (подібності). Роль таламуса в організації уваги. Ретикулярна формація і увага. Мимовільна і довільна увага і ФАМ. Феномен числа 7 ± 2 та увага. Орієнтовний рефлекс та дослідницька діяльність. Розлади уваги.

Біологічні види пам'яті – генетична, імунологічна, неврологічна. Пам'ять як психофізіологічний процес обробки інформації. Теорії пам'яті – фізіологічні, психологічні, біохімічні, кібернетичні. Дослідження Лешлі. Етапи формування енграм. Нейрофізіологічні механізми короткочасної та довготривалої пам'яті. Нейронні моделі пам'яті. Медіаторні системи і пам'ять. Феномен числа 7 ± 2 і пам'ять. Особливості професійної пам'яті. Феномен панорамної пам'яті. Нейрофізіологічні механізми забування. Розлади пам'яті.

ТЕМА 7.

Психофізіологія мислення (інтелекту). Свідомість як психофізіологічний феномен.

Вербальні та невербальні форми комунікації. Мислення як аналітико-синтетична діяльність мозку. Поняття про першу і другу сигнальні системи. Художній, розумовий і художньо-розумовий тип. Особливості мислення і ФАМ. Центри мови (зони Брока і Верніке). Вербальний і невербальний інтелект. Біологічний (інтелект А), психометричний (тести інтелекту), соціальний інтелект (інтелект В). Електрофізіологічні кореляти мислення. Поняття про детектор помилок (Бехтерева Н.П.). Функціональна система і мислення. Дивергентне, конвергентне, креативне, саногенне мислення. Генетичні та морфологічні дослідження інтелекту. Інтелект та проблеми адаптації. Розлади мислення.

Усвідомлені та неусвідомлені психічні процеси людини. Дослідження Павлова І.П. і Фрейда З. Поведінкові критерії свідомості (В. Маунткасл). Класична (хілотропна) та холотропна моделі свідомості (С. Гроф). Інформаційний підхід до проблеми свідомості. Електрофізіологічні кореляти свідомих процесів. Нейрофізіологічний аналіз несвідомих процесів. Сигнальні системи та свідомі і несвідомі процеси. Свідомі та несвідомі процеси і ФАМ. Змінені стани свідомості. Розлади свідомості. Психофізіологічна проблема.

ТЕМА 8.

Психофізіологія функціональних станів. Психофізіологія сну та активності (бадьорості).

Функціональні стани та принципи визначення і діагностики. Електрофізіологічні, вегетативні, рухові кореляти функціональних станів. Індикатори активності різних фізіологічних систем організму (серцево-судинної системи, системи органів дихання, системи органів травлення, системи органів виділення) та їх роль у психофізіології. Аналіз циклу сон – бадьорість. Модуючі системи мозку. ФАМ та функціональні стани.

Сон як психофізіологічний феномен та змінений стан свідомості. Класифікація стадій сну. Електрофізіологічні кореляти сну та їх аналіз. Вегетативні та рухові кореляти сну та їх аналіз. Сон та пізнавальні процеси (пам'ять) і навчіння. Сон та ріст і розвиток організму. Сон та процеси адаптації. Індивідуальна динаміка сну. Гіпноз і навіювання. Патологічні форми сну.

ТЕМА 9.

Психофізіологія потреб, мотивацій і емоцій.

Класифікація потреб людини (Симонов П.В.). Біологічні, соціальні, духовні потреби. Ієрархія потреб людини (Маслоу А.). Нейроанатомічні, нейрофізіологічні та нейрохімічні аспекти мотивації. Драйв-рефлекси. Інформаційна теорія емоцій, формула емоцій (Симонов П.В.). Негативні і позитивні емоції, стеничні та астенічні емоції. Роль лімбічної системи у забезпеченні емоцій та поведінкових реакцій. Характеристика вегетативних реакцій емоційних станів. Взаємозв'язок емоцій та психічного і фізичного здоров'я. Біологічна роль та психофізіологічні складові страху. Біль як психофізіологічний феномен. Розлади емоційної сфери людини.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III.

Теоретико-методологічні аспекти психосоматичних взаємозв'язків.

Методи дослідження та психотерапії психосоматичних розладів

ТЕМА 10. Психосоматики, предмет і завдання. Основні теоретичні підходи до проблеми психосоматики.

Психосоматика як наука. Предмет, завдання і значення психосоматики. Зв'язок з іншими галузями науки. Роль психосоматики у формуванні сучасних уявлень про єдність соматичного і психічного. Психосоматичні теорії і моделі. Сучасні уявлення про психосоматичні захворювання. Психодинамічні підходи: концепція істеричної конверсії й органічного еквівалента тривожних станів (З.Фройд); психосоматичний симптом як доля інстинкту(П.Федерн); організм як символ (Г.Гродек); теорія специфічного конфлікту (Ф. Александер); теорія ресоматизації (М. Шур); теорія морбогенних стосунків матері і дитини (Г.Аммон); теорія алекситимії (Немайя, Сифнеос). Роль Ф. Александера, Ф. Данбар, А. Маслоу.

Нейрогуморальні та психофізіологічні теорії: нейрогуморальна теорія (Г. Енджел); кортико-вісцеральна теорія (К.М.Биков, І. Т. Курцин);

ТЕМА 11.

Психофізіологія адаптації і стресу. Психофізіологія адиктивної поведінки.

Історія вчення про стрес. Стрес – загальний адаптаційний синдром, позитивне значення стресу. Стадії розвитку стресу. Фізіологічні та психологічні стрес-чинники. Еустрес і дистрес. Тріада і гормони стресу. Роль системи гіпоталамус – гіпофіз – наднирники у процесах адаптації і стресу. Роль системи гіпоталамус – гіпофіз – щитоподібна залоза у процесах адаптації і стресу. Роль автономної нервової системи у процесах адаптації і стресу. Індивідуальні відмінності у реакціях на стрес. Тип поведінки А і В. Біологічні ритми та адаптація. Проблеми адаптації до природного і соціального середовища. Стрес і психічне здоров'я. Принципи профілактики дистресу.

Нейроанатомічні, нейрофізіологічні та нейрохімічні аспекти адиктивної поведінки. Функціональні системи підкріплення. Біохімічні (нейрогормони і нейромедіатори) системи підкріплення. Аліментарні адикції. Алкогольні адикції. Наркотичні адикції. Сексуальні адикції. Залежність від роботи (роботоголія). Залежність від гри (гемблінг). Віртуальна залежність (кіберадикція). Проблеми профілактики адитивної поведінки.

ТЕМА 12.

Методи дослідження психосоматичних розладів

Торонтська Алекситимічна Шкала. Дослідження психосоматичних розладів за допомогою Гісенівського опитувальника соматичних скарг та Контрольного списку симптомів – Symptom-Check-List. Актуальність. Шкали опитувальника. Ознайомлення з інструкцією та ключем Контрольного списку симптомів.

Оцінка критичних життєвих подій за допомогою «Оціночної шкали повторного соціального пристосування» Холмса і Райха. Вплив стресу на розвиток психосоматичних розладів. Дослідження стресу у осіб із психосоматичними розладами за допомогою Шкали психологічного стресу. Дослідження стратегій подолання стресу за допомогою опитувальника способів допінгу Р. Лазаруса.

ТЕМА 13

Діагностика та корекція функціональних станів. Лікування психосоматичних захворювань.

Суб'єктивна та об'єктивна оцінка функціонального стану. Електрофізіологічні, вегетативні, рухові показники функціонального стану. Показники діяльності серцево-судинної системи при оцінці функціонального стану. Зовнішні способи корекції функціонального стану: функціональна музика (музико терапія), ароматерапія, фототерапія (терапія кольорами), контактний і

безконтактний масаж, фармакологічна корекція, гіпноз і навіювання. Прийоми саморегуляції функціонального стану: спеціальна дихальна гімнастика, м'язова релаксація, біологічний зворотній зв'язок, аутогенне тренування, медитація.

Основні принципи в лікуванні психосоматичних хворих. Принцип індивідуальної терапії. Принцип комбінованої терапії. Принцип динамічної корекції психічного і фізичного стану хворого.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	усього	Денна форма				Заочна форма					
		у тому числі				усього го	у тому числі				
1	Лек.	Пр.	Сем.	С.р.	7		Лек.	Пр.	Сем.	С.р.	11
Модуль 1											
Змістовий модуль 1. Вступ до психофізіології. Біологічні (нейрофізіологічні) основи психіки											
Тема 1. Історія розвитку зарубіжної та вітчизняної психофізіології.	2		2	2			-	-	-	4	
Тема 2. Предмет і завдання психофізіології. Основні напрямки сучасної психофізіології.	2		2	2			-	-		4	
Тема 3. Методи психофізіологічних досліджень.	2	4	-	2			-	2	-	4	
Тема 4. Мозок та психічна діяльність. Закономірності вищої нервової діяльності (умовно-рефлекторної діяльності). Психофізіологія навчіння.	6	4	4	10			2	-	-	10	
Разом за змістовим модулем 1.	12	8	8	16			2	2	-	22	
Змістовий модуль 2. Психофізіологія пізнавальної сфери, функціональних станів та емоцій											
Тема 5. Психофізіологія сенсорних процесів. Психофізіологія відчуттів і сприймання.	6	4		4			-	-	1	16	
Тема 6. Психофізіологія уваги. Психофізіологія пам'яті.	4	2		4			-	-	1	16	
Тема 7. Психофізіологія мислення (інтелекту). Свідомість як психофізіологічний феномен.	4	2	2	4			-	-		18	
Тема 8. Психофізіологія функціональних станів. Психофізіологія сну та активності (бадьорості).	4	4		4			-	-	1	18	
Тема 9. Психофізіологія потреб, мотивацій і емоцій.	4	2	2	4			-	-	1	16	
Разом за змістовим модулем 2.	22	14	4	20			-	-	4	84	

Змістовий модуль 3. Теоретико-методологічні аспекти психосоматичних взаємозв'язків. Методи дослідження та психотерапії психосоматичних розладів												
Тема 10. Психосоматики, предмет і завдання. Основні теоретичні підходи до проблеми психосоматики.		4	-	4	8			2	-	-	12	
Тема 11. Психофізіологія адаптації і стресу. Психофізіологія адиктивної поведінки.		4	-	4	4			2	-	-	10	
Тема 12. Методи дослідження психосоматичних розладів.		2	4	-	2			-	2	-	2	
Тема 13. Діагностика та корекція функціональних станів. Лікування психосоматичних захворювань.		2	4	-	4			-	2	-	4	
Разом за змістовим модулем 3.		12	8	8	18						28	
Усього годин	150	46	30	20	54		150	6	6	4	134	

5. Теми семінарських занять

Тема № 1: Предмет, задачі та методи дослідження психофізіології

Семінарське заняття Предмет, задачі та методи дослідження психофізіології

Навчальна мета заняття: визначити рівень засвоєння матеріалу з даної теми, рівень сформованості уявлень про психофізіологію як науку, що вивчає нейронні механізми психічних процесів і станів. Розкрити механізми основних психофізіологічних досліджень.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Предмет і задачі психофізіології.
2. Історія розвитку психофізіології.
3. Методи дослідження роботи головного мозку.
4. Загальна характеристика варіантів рішення психофізіологічної проблеми.
5. Загальна характеристика психофізіологічних методів дослідження.
6. Інтерпретація показників детектора брехні.

Методичні вказівки

В першому питанні семінарського заняття потрібно розкрити основні особливості, що відрізняють психофізіологію від інших систем знань. Чітко сформулювати визначення об'єкту, предмета та завдань психофізіології, підкреслити відмінність її предмету від предмета інших галузей психологічних дисциплін. Необхідно також підкреслити значення методологічних принципів для організації системи наукових знань та досліджень в психофізіології.

Під час підготовки відповіді на друге питання семінарського заняття необхідно звернути особливу увагу на процес становлення психофізіології як міждисциплінарної науки про поведінку;

її взаємозв'язок з науками природничого циклу; діалектику пізнавального процесу в психофізіології: людина – нейрон – модель.

Відповідь на третє питання повинна складатися з розгорнутої характеристики методів дослідження роботи головного мозку із зазначенням практичного застосування кожного методу. Також вона повинна розкрити нейрофізіологічні механізми діяльності мозку, а саме: загальні відомості про історію вивчення головного мозку, його будову, функційну організацію; будову та функції нейрону, як основну складову мозку.

В четвертому питанні розкриваються варіанти рішення психофізіологічної проблеми співвідношення психіки й мозку, душі й тіла, що має глибокі історичні традиції й насамперед традиції європейського мислення, які істотно відрізняються від багатьох східних систем світогляду.

Перше рішення цієї проблеми можна позначити як психофізіологічний паралелізм. Суть його полягає в протиставленні незалежно існуючої психіки й мозку (душі й тіла). Відповідно до цього підходу психіка й мозок визначаються як незалежні явища, не зв'язані між собою причинно-наслідковими відносинами. У той же час поряд з паралелізмом сформувалися ще два підходи до рішення психофізіологічної проблеми: психофізіологічна ідентичність, що є варіантом крайнього фізіологічного редукціонізму, при якому психічне, втрачаючи свою сутність, повністю ототожнюється з фізіологічним; психофізіологічна взаємодія, що представляє собою варіант паліативного, тобто часткового, рішення проблеми. Припускаючи, що психічне та фізіологічне мають різні сутності, цей підхід допускає певний ступінь взаємодії й взаємовпливу.

Відповідь на шосте питання розкриває особливості роботи приладу поліграфа, що одночасно реєструє комплекс фізіологічних показників (ШГР, ЕЕГ, та ін.) з метою виявити динаміку емоційної напруги.

Зазначається, що з людиною, яка проходить обстеження на поліграфі, проводять співбесіду, у ході якої поряд з нейтральними задають питання, що становлять предмет спеціальної зацікавленості. За характером фізіологічних реакцій, що супроводжують відповіді на різні питання, можна судити про емоційну реактивність людини і якоюсь мірою про ступінь її щирості в даній ситуації. Оскільки в більшості випадків спеціально ненавчена людина не контролює свої вегетативні реакції, детектор неправди дає за деякими оцінками до 71% випадків виявлення обману.

Тема № 2: Психофізіологія функціональних станів

Семінарське заняття: Психофізіологія функціональних станів

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія функціональних станів»; сформувати вміння робити висновки, давати чітку характеристику стрес факторам професійної діяльності правоохоронця та ознакам професійного стресу правоохоронця.

Кількість годин – 4 години

Навчальні питання:

1. Вчення П.К. Анохіна про функціональний стан. Значення комплексного підходу у вивченні функціональних станів?
2. Нейрофізіологічні механізми регуляції бадьорості.
3. Психофізіологія сну. Теорії сну.
4. Біль і її фізіологічні механізми.
5. Зворотний зв'язок у регуляції функціональних станів.
6. Методи діагностики функціональних станів.
7. Теорія стресу Г. Сел'є. Загальний адаптаційний синдром.
8. Порівняльна характеристика фізіологічного та психологічного стресу.
9. Стрес-фактори в професійній діяльності працівника поліції.
10. Наслідки дії довгочасного і короткочасного стресу в професійній діяльності правоохоронця.
11. Профілактика стресових станів у професійній діяльності правоохоронця.

Методичні вказівки

У відповіді на перше питання курсанти повинні розкрити методологічну основу психофізіологічного опису поведінки за допомогою теорії функціональної системи П.К. Анохіна. Курсанти повинні зазначити, що ця теорія була розроблена при вивченні механізмів компенсації порушених функцій організму. Як було показано П.К. Анохіним, компенсація мобілізує значне число різних фізіологічних компонентів – центральних і периферичних утворень, функціонально об'єднаних між собою для одержання корисного пристосувального ефекту, необхідного живому організму в даний конкретний момент часу. Таке широке функціональне об'єднання по-різному локалізованих структур і процесів для одержання кінцевого пристосувального результату було названо «функціональною системою».

Відповідь на питання про психофізіологію сну повинно складатися з характеристики: фізіологічних особливостей та змін під час сну; видів сну; стадій сну; потреби в сні.

Потрібно розкрити широкий спектр поглядів, гіпотез, досліджень на процес сну, а саме: погляд на сон як єдиний процес чи різні стани; стадії повільного та швидкого сну; сон в онто- та філогенезі; потреба в сні; депривація сну та сновидіння.

Розкриваються дві основні точки зору на проблему вивчення сну. Перша – сон виникає в результаті активного процесу, збудження певних структур (центрів сну), яке викликає загальне зниження функцій організму (активна теорія сну). Друга – це пасивна теорія, або теорія диференціації. Потрібно детально розглянути кожну з цих теорій, вказати їх основні положення та вчених і їх дослідження, які займаються підтвердженням цих теорій.

Відповідь на четверте питання повинна будуватися за таким планом:

- визначення поняття болю;
- характеристика соматичного болю;
- характеристика вісцерального болю;
- тривалість болю;
- сенсорний, афективний, вегетативний, руховий і когнітивний компоненти болю;
- методи зняття болю.

Пояснюючи що таке зворотний зв'язок у регуляції функціональних станів курсант повинен спочатку пояснити, що таке гомеостаз; потім дати визначення поняттю та загальну характеристику біологічного зворотного зв'язку, штучного зворотного зв'язку і узагальнити відповідь та зробити висновок щодо значення зворотного зв'язку в організації поведінки.

Готуючи відповідь на сьоме питання необхідно звернутися до теорії стресу Г. Сел'є, згадати її основні положення, визначити значення формування даної теорії для людини та наук біолого-психологічного циклу. Дати характеристику трьом стадіям стресу.

У відповіді на восьме питання потрібно дати конкретні характеристики фізіологічного та психологічного стресу, вказати якісні характеристики, що їх відрізняють.

У відповіді на дев'яте питання курсант повинен розкрити сутність наступних стрес-факторів, що впливають на працівників поліції в ході виконання їх професійної діяльності: смерть або важка хвороба близьких; потенційна загроза власному життю і здоров'ю; загибель, поранення напарника, колеги під час несення служби; незручний графік роботи; ображення працівника іншими особами; скарги учасників кримінального процесу; надмірні фізичні навантаження; опір зі сторони громадян; відсутність нормальних умов праці; зрада коханої людини; незадовільне забезпечення; відсутність соціального захисту; несправедливе відношення керівництва; конфлікти з керівництвом; сварка с колегами, друзями, родичами; фінансові проблеми; дефіцит часу; попередній травматичний досвід.

Розкриваючи зміст десятого питання необхідно зупинитися на тому, що стресова реакція - це концентрована сутність взаємин психіки й тіла. Прийнято вважати, що всі симптоми, викликані стресом, є психосоматичними. Це значить, що у відповіді на стрес беруть участь всі системи — нервова, ендокринна, серцево-судинна, шлунково-кишкова й т.п. Дуже часто, особливо після тривалого стресу, внаслідок виснаження всього організму настає слабкість. Як правило, стрес викликає погіршення діяльності самої "слабкої" ланки в організмі, уже хворого органа, наприклад, виразку шлунка на фоні хронічного гастриту. Послабляючи імунну систему організму, стрес підвищує ризик інфекційних захворювань. Найбільш часто стрес впливає на стан серцево-судинної системи.

В кінці відповіді робиться висновок про те, що при стресі так чи інакше страждають всі системи організму.

Відповідь на останнє питання – це розкриття сутності психопрофілактики стресових станів, що включає цілий ряд аспектів. Серед них слід зазначити, у першу чергу, власну позицію людини. Мова йде про відповідальність людини за своє здоров'я. Твердження, що надмірний стрес і емоційні розлади залежать від способу інтерпретації індивідом свого оточення, прямо пов'язане з визнанням особистісної відповідальності людини за своє відношення до того, що відбувається й, таким чином, за своє здоров'я.

Існує досить багато способів і методів профілактики стресу – як індивідуального, так і організаційного застосування. Більшість із них загальновідомі.

Так, до індивідуальних методів профілактики стресу належать:

- 1) регулярний активний відпочинок;
- 2) релаксація (заняття йогою, медитацією, аутотренінгом);
- 3) тренінг навичок самоконтролю поведінки;
- 4) планування власного часу;
- 5) забезпечення достатньої тривалості сну;
- 6) когнітивна терапія і т. п.

Тема № 3: Психофізіологія емоційної сфери

Семінарське заняття: Психофізіологія емоційної сфери

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія емоційної сфери»; сформувані вміння робити висновки, давати чітку характеристику індивідуальних розходжень в емоційній сфері особистості.

Кількість годи – 2 години

Навчальні питання:

1. Фізіологічні механізми потреб. Порівняльна характеристика потреби як стану від мотивації?
2. Теорії емоцій.
3. Вплив мотиваційного збудження на усі системи організму.
4. Ефективні методи діагностики емоційного стану.
5. Функціональна асиметрія мозку й емоції.
6. Індивідуальні розходження й емоції.

Методичні вказівки

Відповідь на перше питання повинна складатися із характеристики психофізіології потреб:

- визначення й класифікації потреб: біологічні, соціальні й ідеальні.
- характеристики психофізіологічних механізмів виникнення потреб;

- характеристики природи почуття голоду;
- характеристики природи почуття спраги;
- характеристики біохімічних кореляти потреби у відчуттях.

Характеристика мотивації, як фактору організації поведінки, тобто відповідь на друге питання, будується за наступним планом: характеристика видів мотивації; пояснення фізіологічної теорії мотивації; зв'язок теорії функціональних систем і мотивації.

Відповідь на третє питання складається із пояснення: субстрату емоцій (лімбічна система, ретикулярна формація, лобові частки); зв'язку міжпівкульної асиметрії та емоцій; сутності основних теорій емоцій, а саме: біологічна теорія Дарвіна; теорія Джеймса-Ланге; таламічна теорія Кеннона-Барда; активаційна теорія Ліндслі; біологічна теорія П.К. Анохіна; інформаційна теорія емоцій; теорія диференціальних емоцій; нейрокультурна теорія емоцій.

Кожна з теорій дозволяє зрозуміти лише деякі сторони психофізіологічних механізмів функціонування емоційно-потребової сфери людини, виводячи на перший план проблеми:

- адаптації до середовища (теорії Дарвіна, Анохіна),
- мозкового забезпечення й фізіологічних показників емоційних переживань (таламічна й активаційна теорії, теорія Екмана),
- вегетативних і гомеостатических компонентів емоцій (теорія Джеймса-Ланге),
- впливу інформованості на емоційне переживання (теорія Сімонова),
- специфіки базисних емоцій (теорія диференціальних емоцій).

Відповідь на четверте питання базується на тлумаченні, що вивчення фізіологічних механізмів емоцій — багатобічний процес, який включає експерименти на тварин, пов'язані з подразненням і руйнуванням окремих ділянок мозку, вивчення особливостей емоційного реагування в пацієнтів з різними поразками мозку, а також лабораторні дослідження здоровіших людей при переживанні ними штучно створюваних емоціогенних ситуацій.

Далі курсант дає загальну характеристику методів вивчення й діагностики емоцій: електрична стимуляція мозку; руйнування мозку; діагностика емоційних переживань; вивчення міміки особи; електрична активність шкіри (ЕАК); реакції серцево-судинної системи; ЕЕГ показники емоцій.

Тема № 4: Психофізіологія сприйняття

Семінарське заняття: Психофізіологія сприйняття

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія сприйняття»; сформуванню вміння робити висновки, розуміти значення процесу сприйняття у професійній діяльності правоохоронця.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Психофізіологічні особливості процесу сприйняття.
2. Кодування інформації в нервовій системі. Нейронні моделі сприйняття.
3. Перцептивна спеціалізація півкуль.
4. Значення процесу сприйняття у професійній діяльності правоохоронця.

Методичні вказівки

У відповіді на перше та друге питання необхідно зазначити, що кодування інформації в нервовій системі — це перетворення специфічної енергії стимулів (світла, звуку, тиску й ін.) в універсальні коди нейронної активності, на основі яких мозок здійснює весь процес обробки інформації. Таким чином, коди — це особливі форми організації імпульсної активності нейронів, які несуть інформацію про якісні й кількісні характеристики діючі на організм стимулу.

Далі курсант повинен розкрити проблему утворення кодів і їхнього функціонування в ЦНС, що становить центральне ядро проблеми уявлення про перетворення інформації в організмі людини й тварин. Розкривається думка одного з відомих фахівців в області сенсорного кодування Дж. Сом'єна про найпоширенішу в сенсорних системах передачу інформації за допомогою частоти розрядів нейронів. Також дається визначення й іншим варіантам інтерпретації кодів: щільність імпульсного потоку, інтервали між імпульсами, особливості організації імпульсів в «пачці» (групі імпульсів) – періодичність пачок, тривалість, число імпульсів у пачці тощо.

У відповіді на третє питання необхідно наголосити на тому, що нервова система людини влаштована таким чином, що кожна півкуля мозку одержує інформацію головним чином від протилежної сторони тіла. Цей принцип контралатеральної проєкції належить як до загальної тілесної, тактильної чутливості, так і до зору й слуху. Найбільш вивчені міжпівкульні взаємовідносини при зоровому й слуховому сприйнятті, тому наводимо, у загальному виді, спеціалізацію півкуль у забезпеченні зорового сприйняття у вигляді таблиці:

Відповідь на четверте питання повинна мати наступну інформацію. Діяльність працівника поліції здійснюється в системі всебічної комунікації і взаємодії з різними суб'єктами й об'єктами управлінської діяльності (колегами, керівництвом, громадянами й іншими об'єктами зацікавленості працівників поліції). Процес комунікації будується, як правило, на підставі внутрішніх картин сприйняття й власних уявлень людини.

Сприйняття є активною напівсвідомою діяльністю зі сприймання й переробки інформації, причому не всієї, а лише значимої. Оскільки сприйняття багато в чому суб'єктивний процес і містить у собі можливості повного або часткового викривлення або втрати інформації то, кожна людина має трохи іншу оцінку тієї ж самої ситуації, і в кожному із суджень є частина правди, тому що різні люди сприймають дійсність по-різному.

Працівникові міліції необхідно враховувати особливості сприйняття навколишньої дійсності, при чому як з позиції інших людей (колеги, начальства), так і своєї власної. У цьому змісті, важливою складовою є здатність до адекватної саморефлексії, що представляє собою такий стан свідомості, коли увага людини фокусується на собі, що робить її більш сприйнятливою до своїх власних установок, почуттів, емоцій і схильностей.

Курсанту необхідно розповісти про особливості сприйняття незнайомої людини та формування першого враження. Наступним у відповіді повинне бути пояснення каузальної атрибуції, як інтерпретації людиною міжособистісного сприйняття причин і мотивів поведінки інших людей.

Помилки каузальної атрибуції: фундаментальна помилка атрибуції – Схильність при поясненні своєї власної поведінки приписувати причини переважно вимогам ситуації та обставинам («такі обставини»), а при поясненні чужої поведінки – приписувати причини внутрішнім умовам (особистості: «він такий»); помилка ілюзорних кореляцій – у відповідності зі своїми уявленнями людина схильна у ситуації виділяти одні моменти й зовсім не помічати інші. Замість пошуку причин вона просто «виймає» з пам'яті те, що ближче лежить. Виникає за рахунок використання стереотипів; помилка хибної згоди – приписування причин завжди відбувається з егоцентричної позиції – людина відштовхується від своєї поведінки, причому переоцінюючи її звичайність і поширеність; мотиваційна помилка атрибуції – атрибуція проводиться таким чином, щоб її результати не суперечили уявленням про себе, підтверджували самооцінку.

Тема № 5: Психофізіологія уваги

Семінарське заняття: Психофізіологія уваги

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія уваги»; сформувані вміння робити висновки, давати чітку характеристику нейрофізіологічним механізмам уваги та орієнтовно-дослідницькій діяльності людини.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Характеристика нейронів новизни.
2. Нейрофізіологічні механізми уваги.
3. Дослідження орієнтовної реакції І.П. Паловим.
4. Порівняльна характеристика генералізованої та локальної активації.
5. Методи вивчення та діагностики уваги.

Методичні вказівки

В першому питанні потрібно розкрити найцікавіші факти, що ілюструють функції нейронів у механізмах уваги, пов'язані із забезпеченням орієнтовної реакції. У 60-ті роки ХХ століття

Г. Джаспер, під час нейрохірургічних операцій, виділив у таламусі людини особливі нейрони – «детектори» новизни, або уваги, які реагували на перші пред'явлення стимулів. Пізніше в нейронних мережах були виділені нервові клітини, що одержали назву нейронів новизни й тотожності.

Нейрони новизни дозволяють виділяти нові сигнали. Вони відрізняються від інших характерною рисою: їх фонова імпульсація зростає при дії нових стимулів різної модальності. За допомогою множинних зв'язків ці нейрони з'єднані з детекторами окремих зон кори головного мозку, які утворюють на нейронах новизни пластичні збудливі синапси. Таким чином, при дії нових стимулів імпульсна активність нейронів новизни зростає. У міру повторення стимулу й залежно від сили збудження відповідь нейрона новизни вибірково придушується, так, що додаткова активація у ньому зникає й зберігається лише фонова активність.

Нейрони тотожності також мають фонову активність. До цих нейронів через пластичні синапси надходять імпульси від детекторів різних модальностей. Але на відміну від нейронів новизни, у нейронах тотожності зв'язок з детекторами здійснюється через гальмівні синапси. При дії нового подразника фонова активність у нейронах тотожності придушується, а при дії звичних подразників, навпроти, активізується.

Відповідь на друге питання повинна містити визначення та характеристику:

- першопочаткової форми уваги – орієнтовного рефлексу;
- дослідження і виділення орієнтовної реакції І.П. Павловим;
- фізіологічні показники орієнтовної реакції;
- здібності та форми орієнтовного рефлексу.

У відповіді на третє питання необхідно зупинитися на тому, що фізіологічну основу, на якій розвивається і функціонує мимовільна увага, становить орієнтовна реакція. Орієнтовна реакція уперше була описана І.П. Павловим як рухова реакція тварини на новий, раптово виникаючий подразник. Вона включала поворот голови й очей убік подразника й обов'язково супроводжувалася гальмуванням поточної умовно-рефлекторної діяльності. Інша особливість ОР полягала в згасанні всіх її поведінкових проявів при повторенні стимулу. Згасла ОР, легко відновлювалася при найменшій зміні обстановки.

Відповідь на шосте питання містить перелік психофізіологічних методів вивчення уваги, їх розгорнути характеристики, мету, значення та практичне використання:

- електроенцефалографічні кореляти уваги;
- вивчення уваги за допомогою внутрішніх потенціалів;
- тимчасові характеристики уваги.

Тема № 6: Психофізіологія пам'яті та навчання

Семінарське заняття: Психофізіологія пам'яті та навчання

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія пам'яті та навчання»; сформувати вміння робити висновки, розуміти механізми молекулярної пам'яті та утворення нейронних кодів пам'яті, специфіку психофізіологічних теорій навчання.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Характеристика видів пам'яті та основних теорій пам'яті.
2. Основні етапи формування енграм пам'яті.
3. Зв'язок між обсягом короткочасної пам'яті і параметрами електроенцефалограми.
4. Методологічні основи і методики біохімічних досліджень пам'яті.
5. Порівняльна характеристика процесу звикання та сенсibiliзації.

Методичні вказівки

Існують специфічні види пам'яті відповідно органам чуття: зорова, слухова, тактильна, нюхова, рухова.

Варто згадати, що рівень розвитку цих видів пам'яті в різних людей різний. Добре розвинена модально-специфічна пам'ять нерідко є професійно важливою якістю: наприклад, слухова пам'ять музикантів, смакова й нюхова дегустаторів, рухова гімнастів і т.д.

Образна пам'ять – фіксація складних образів, що поєднують зорові, слухові й інші модально-специфічні сигнали. Морфологічною основою служать складні нейронні мережі, що включають взаємозалежні нейронні ланки, розташовані в різних відділах мозку. Тому випадання якої-небудь однієї ланки або декількох ланок образної пам'яті не здатне зруйнувати всю її структуру.

Емоційна пам'ять - пов'язана із запам'ятовуванням і відтворенням емоційних переживань. Емоційне враження фіксується практично миттєво й мимоволі, забезпечуючи поповнення підсвідомої сфери людської психіки.

Словесно-логічна пам'ять (або семантична) - це пам'ять на словесні сигнали й символи, що позначають як зовнішні об'єкти, так і внутрішні дії й переживання. Її морфологічну основу можна схематично представити як упорядковану послідовність лінійних ланок, кожна з яких з'єднана, як правило, з попередньою і наступною. Самі ж ланцюги з'єднуються між собою тільки в окремих ланках. У результаті випадання навіть однієї ланки (наприклад, внаслідок органічної поразки нервової тканини) веде до розриву всього ланцюга, порушенню послідовності збережених подій і до випадання з пам'яті більшого або меншого обсягу інформації.

Процедурна пам'ять – це пам'ять на дії. Представлена моторними навичками, класичними умовними й безумовними рефlekсами.

Декларативна пам'ять – забезпечує ясний і доступний звіт про минулий індивідуальний досвід. На відміну від процедурної, вона є свідомою. Пам'ять на події, предмети й факти включає запам'ятовування слів, осіб, епізодів тощо. Розрізняємо знайомі й незнайомі події. Слід може зберігатися роками.

У другому питанні розкривається сутність таких видів порушення пам'яті: гіпермнезія, гіпомнезія, амнезія, ретроградна амнезія, антероградна амнезія, прогресуюча амнезія, регресуюча амнезія.

У відповіді на третє питання необхідно зауважити, що у наш час немає єдиної теорії механізмів пам'яті, існує декілька теорій пам'яті, а саме:

Нейрона теорія – нейрони утворюють ланцюги, по яких циркулюють біоструми. Під впливом біострумів відбуваються зміни в синапсах, що полегшує наступне проходження біострумів по цих шляхах.

Молекулярна теорія пам'яті – під впливом біострумів у протоплазмі нейронів утворюються особливі білкові молекули, на яких «записується» поступаюча у мозок інформація. (Фантастичні припущення, що коли-небудь із мозку мертвої людини можна буде витягати молекули пам'яті, виготовляти таблетки пам'яті).

Теорії консолідації енграми (Д.О.Хебб, Р.В.Джерард):

1. Фіксацію сліду пам'яті забезпечує процес консолідації.
2. Слід пам'яті тим стійкіший, чим більший інтервал часу проходить від моменту завершення навчання до моменту пред'явлення амнестичного агента.
3. Слід пам'яті можна зруйнувати, якщо він ще не консолідувався або консолідувався частково.
4. Перевищення процесу консолідації приводить до фізичного знищення енграми.
5. Зруйнований слід пам'яті не відновлюється, тому дія амнестичних агентів незворотня.

Гіпотеза одного сліду й двох процесів (Дж.л. Мак-Го, П.Е. Гоулд). При навчанні розвиваються два процеси – один з них специфічний, ініціюється придбаним досвідом, інший – неспецифічний. Слід пам'яті нестабільний доти, поки неспецифічна фізіологічна активність не закріпить стан мозку, що сприяє навченню й зберіганню сліду. Неспецифічні явища – зміна рівня пильнування й рівня певних гормонів. Утворення енграми і її відтворення ставиться в залежність від загального стану ЦНС.

Гіпотеза про три послідовні етапи фіксації енграми. Існує три стадії розвитку енграми. Кожна стадія фіксації «сліду пам'яті» має своє метаболічне забезпечення. Виявлено, що при введенні хлористого літію або хлористого калію викликається розвиток амнезії вже через 5 хв. після навчання.

У досліджах були отримані факти – дія амнестичних агентів не приводить до фізичного знищення пам'яті.

Всі експерименти показують, що жоден з існуючих у наш час агентів не може повністю зруйнувати один раз сформований слід пам'яті, а причина амнезії полягає в порушенні відтворення енграми.

Теорія активної пам'яті Т.Н. Греченко підкреслює роль функціонального стану у фіксації й відтворення енграми:

1. Пам'ять виступає як єдине ціле, немає розподілу на коротко- і довгострокову.
2. Енграма існує в активній формі - готової до реалізації в цей момент, і пасивної - не готової до безпосереднього відтворення.
3. Відтворення активної енграми може блокуватися дією амнестичного агента. У цьому полягає причина ретроградної амнезії.
4. Ретроградна амнезія виникає тільки для енграмм, що перебувають в активному стані в момент застосування амнестичного агента.
5. Про стан енграми можна судити тільки за результатами відтворення.
6. Активна енграма існує на рівні електричної активності нейронів.
7. Зміни активності нейрона носять тимчасовий характер. Після відновлення нормальної електричної активності нейронів відбувається відновлення пам'яті.

У відповіді на п'яте питання необхідно дати визначення звиканню і сенсibilізації, а далі порівняти за основними характеристиками. Звикання - найбільш примітивна форма навчання. Це відносно стійке ослаблення реакції внаслідок багаторазового систематичного повторення певного подразника, що не загрожує організму істотними наслідками.

Іншими словами, людина «навчається» не реагувати на подразник, що не заподіює їй шкоди, і звикання стає як би «негативним навчанням». Так, наприклад, людина, що живе в безпосередній близькості від залізниці, незабаром зовсім перестає реагувати на шум минаючих поїздів, хоча спочатку вони їй помітно дратують і заважають спати.

Реакція звикання не є стомленням. Не вдається виявити ні м'язової утоми, ні утоми рецепторних апаратів - так званої сенсорної адаптації. Після вироблення звикання умовний подразник продовжує сприйматися. Якщо його ледве підсилити, він негайно ж викличе реакцію.

Значення: звикання забезпечує адекватність реакцій організму, усуваючи всі зайві, необов'язкові, що не приносять відчутної користі, не зачіпаючи лише самі необхідні, що дозволяє заощаджувати масу енергії.

Сенсibilізація - підвищення чутливості нервової системи до впливу якого-небудь агента. До її прояву належать три типи реакцій, яких поєднує між собою підвищення збудливості організму стосовно певних подразників:

1. Модифікація поведінки, що виникає під впливом якого-небудь стимулу. Яскравим прикладом може служити так зване навчання інфузорій.

2. Здатність організму під впливом одних подразників змінювати чутливість до інших.

3. Третій тип реакції для свого виникнення має потребу в систематичному впливі подразника: тільки в цьому випадку чутливість до нього підвищується.

Так, наприклад, сильно налякана людина здригається від будь-якого звуку, від будь-якого раптового подразника. Причина підвищення збудливості - сумація збудження.

Тема № 7: Психофізіологія процесів мовлення та мови

Семінарське заняття: Психофізіологія процесів мовлення та мови

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія процесів мовлення та мови»; сформувані вміння робити висновки, розкрити взаємозв'язок процесу мислення та мови.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Вчення про другу сигнальну систему і сучасне її тлумачення.
2. Мозкові центри мови і нейропсихологічні дослідження.
3. Розвиток мови і спеціалізація півкуль в онтогенезі.
4. Методи психофізіології для вивчення процесу мислення.
5. Психофізіологічні дослідження інтелекту і їх обмеження.
6. Психологія та психофізіологія прийняття рішення.
7. Значення міжпівкульної асиметрії в процесі мислення.

Методичні вказівки:

Відповідь на перше питання необхідно розпочати із розповіді про пропозицію І.П. Павлова виділити сукупність словесних подразників в особливу систему, що відрізняє людину від тварин. Згідно з вченням І.П. Павлова, у людей існує дві системи сигнальних подразників: перша сигнальна система — це безпосередні впливи внутрішнього й зовнішнього середовища на різні рецептори (ця система є й у тварин) і друга сигнальна система – складається тільки зі слів. Слово при цьому розуміється як «сигнал сигналів» і є таким же реальним умовним подразником, як і всі інші.

Робота другої сигнальної системи полягає, насамперед, в аналізі й синтезі узагальнених мовних сигналів.

Слово стає «сигналом сигналів» не відразу, а пройшовши ряд етапів в онтогенезі. Згідно А.Г. Івановим - Смоленським це такі етапи:

1. Б-Б (безпосередній подразник - безпосередня реакція) - від народження до 6 місяців.

2. С-Б (словесний подразник - безпосередня реакція) - від 6 місяців - до 8 - 12 місяців. Дитина починає наслідувати мовлення.

3. Б-С (безпосередній подразник - словесна реакція) - 1,5 - 2 роки.

4. Б-С (словесний подразник - словесна реакція) - від 2 до 3 років.

Відповідь на друге питання повинна розкрити проблему ухвалення рішення, що належить до числа міждисциплінарних. До неї звертаються кібернетика, теорія керування, інженерна психологія, соціологія й інші дисципліни, тому існують різні підходи до її вивчення. У той же час ухвалення рішення - кульмінаційна й іноді завершальна операція розумової діяльності людини. Закономірно, що психофізіологічне забезпечення цієї стадії процесу мислення є предметом спеціального аналізу.

У психофізіології ця проблема має свою історію вивчення. Теорія функціональних систем і інформаційна парадигма широко оперують цим поняттям. За твердженням [П.К. Анохіна](#), необхідність увести поняття «ухвалення рішення» виникла в процесі розробки теорії ФС для чіткого позначення етапу, на якому закінчується формування й починається виконання якого-небудь поведінкового акту. Таким чином, ухвалення рішення у функціональній системі є одним з етапів у розвитку цілеспрямованої поведінки. Воно завжди сполучено з вибором, оскільки на стадії аферентного синтезу відбувається звірення й аналіз інформації, що надходить із різних джерел.

Відповідь на третє питання необхідно сформулювати з позицій психофізіологічного аналізу. Буде доцільно зупинитися на підході до інтелекту як до біологічного утворення, відповідно до якого передбачається, що індивідуальні розходження в показниках інтелектуального розвитку пояснюються дією ряду фізіологічних факторів, по-перше, і ці розходження в значній мірі обумовлені генотипом, по-друге.

Далі розглядають три аспекти інтелекту. У теоретичному плані найбільш послідовну позицію тут займає [Г. Айзенк](#). Він виділяє три різновиди інтелекту: біологічний, психометричний і соціальний. Іноді біологічний інтелект позначають як інтелект А, соціальний - як інтелект Б. Очевидно, що інтелект Б набагато ширше, ніж інтелект А і включає його в себе.

Тема № 8: Психофізіологія рухової активності

Семінарське заняття: Психофізіологія рухової активності

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Психофізіологія рухової активності»; сформулювати поняття про рухові програми, схему тіла і систему внутрішньої уяви свого тіла та вміння робити висновки.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Вчення Н.А. Бернштейна про організацію руху.

2. Психофізіологічна типологія руху.
3. Нейрофізіологічні механізми рухів рук людини.
4. Значення нейронної активності в побудові руху.

Методичні вказівки

Найбільш повно проблема ієрархічної організації рухів людини в контексті активної пристосувальної поведінки була поставлена й розроблена в працях видатного вітчизняного фізіолога Н.А. Бернштейна. Він розробив теорію рівнів побудови рухів. Причому під рівнями він розумів морфологічні відділи нервової системи: спинний і довгастий мозок, підкоркові центри й кору великих півкуль. Кожному рівню відповідає свій тип рухів. Усього Н.А. Бернштейн виділив п'ять рівнів: А, В, С, Д, Е.

У наш час більшість фахівців згодні, що взаємодія організму із зовнішнім середовищем будується на основі моделі зовнішнього світу й моделі власного тіла, що будується мозком. Необхідність внутрішніх моделей для керування рухами пов'язана зі специфікою сенсомоторної системи. Мозку потрібно знати на яку відстань посилати імпульси, з якої території збирати інформацію від рецепторів і т.д.

Висновок про наявність у ЦНС моделі власного тіла був уперше зроблений на основі клінічних спостережень фантома ампутованих, відомого із глибокої стародавності. Людина, що втратила кінцівку, протягом тривалого часу суб'єктивно продовжує відчувати її присутність. І мова йде не про рідкий феномен, що проявляється у виняткових ситуаціях: фантом після операції спостерігається більш ніж в 90% випадків.

Описано випадки фантома в дітей і при вродженій відсутності кінцівок. Це означає, що деякі елементи «схеми тіла» вроджені.

З погляду схеми тіла становить інтерес і дослідження так званих «змінених станів свідомості», що виникають у здорових людей, під дією галюциногена, гіпнозу, у сні й т.д.

Тема № 9: Свідомість як психофізіологічний феномен

Семінарське заняття: Свідомість як психофізіологічний феномен

Навчальна мета заняття: контроль, закріплення та корекція знань з теми «Свідомість як психофізіологічний феномен»; сформуванню розуміння психофізіологічних основ свідомості та вміння робити висновки і давати чітку характеристику людям, які перебувають у різних станах свідомості.

Кількість годин – 2 години

Навчальні питання:

1. Психофізіологія свідомості.
2. Загальна характеристика теорій свідомості.
3. Порушення свідомості і їх психофізіологічні дослідження.

Методичні вказівки

У відповіді на перше питання курсантам необхідно зазначити, що змінені стани свідомості виникають у людини у звичайних умовах життєдіяльності, наприклад, при переході від бадьорості до сну, в умовах ускладненої трудової діяльності: наприклад, в умовах високогір'я при низькому вмісті кисню в повітрі й інших важких екологічно неадекватних умовах. Поряд із цим існують і штучно викликувані змінені стани свідомості, такі як медитація й гіпноз.

Існують різні види *медитації*. Одним з найпоширеніших методів медитації є так звана трансцендентальна медитація. Аналіз біострумів мозку перед медитацією, у стані ТМ і після медитації показує, що спектр частот біопотенціалів мозку під час медитації нагадує проміжний стан між частотними спектрами, характерними для бадьорості й дрімоти.

За сукупністю даних, отриманих при вивченні ЕЕГ активності в процесі медитації, відзначається наступна послідовність подій:

1. На початку медитації зростає амплітуда альфа-ритму, однак на цьому фоні нерідко виникає депресія альфа-ритма.
2. У міру поглиблення стану виникають тета-розряди, що часто перемежуються з альфа, особливо в індивідів з яскравим медитативним досвідом.
3. У глибокій медитації (самадхи) спостерігаються високочастотні бета-розряди 20-40 Гц.
4. Наприкінці медитації навіть при відкритих очах домінує альфа-ритм.

В.С. Ротенберг, відбиває високу варіативність і невпорядкованість образного мислення, що домінує під час медитації. Завдяки цьому, після сеансу медитації відзначається почуття відпочинку, зменшення фізичної й психічної напруги й стомлення, підвищується психічна активність і загальний життєвий тонус.

Згідно так званої «правопівкульної теорії медитації», процес медитації змінює стани свідомості тим, що загальмовує пізнавальні функції, пов'язані з домінантною (лівою) півкулею, відкриваючи більші можливості для правопівкульних функцій.

Важливо підкреслити, що в процесі медитації досягається своєрідна «порожнеча» свідомості - стан, що не піддається вербалізованому опису.

Гіпноз – це особливий стан свідомості, що виникає під впливом сугестії, включаючи й самонавіяння. Можна припустити, що гіпнотичні зміни свідомості також можуть бути пояснені відносним домінуванням образних компонентів мислення.

Дійсно, до об'єктивних проявів гіпнозу відносять три категорії фактів:

1. Здатність до спрямованої регуляції вегетативних функцій, що неможливо у звичайних станах свідомості (наприклад, запалення й некроз тканини при навіюванні опіку, зміна частоти пульсу при навіюванні емоцій різного роду тощо). Показано, що подібні здатності до

регуляції вегетативних функцій відзначаються при використанні систем з біологічним зворотним зв'язком.

2. Можливість впливати на неконтрольовані свідомістю психічні процеси - збільшення обсягу пам'яті, зміна змісту сновидінь, галюцинації.

3. Підвищена творча активність як у стані гіпнозу, так і в постгіпнотическом стані.

Є дуже велика подібність між ухваленням рішення в стані гіпнозу й при патології, пов'язаної з розщепленням мозку. Останнє дає підставу припускати, що гіпноз являє собою аналог функціонального розщеплення мозку, при якому за результати дії випробуваного відповідають механізми правопівкульних форм активності.

Кома - стан глибокого порушення свідомості, що характеризується пригнібленням функцій ЦНС, порушенням регуляції життєво важливих центрів у головному мозку. У людини, що перебуває в комі, повністю відсутні реакції на зовнішні подразники, загальмовані всі рефлексії, відсутня моторика.

Друге питання передбачає загальну характеристику наступним теоріям свідомості:

1. Теорія світлої плями (І. П. Павлов);
2. Ефект сенсорного навчання (Д. Бериташвілі);
3. Функції дендритів пірамідних клітин кори (Дж.Екклс);
4. Теорія повторного входу (Дж. Едельман);
5. Інформаційний синтез як основа відчуттів (А.М. Іваницький);
6. Проекторна теорія свідомості (Ф. Крік);
7. Голографічна теорія (К. Прібрам).

Відповідь на третє питання необхідно розпочати з характеристики основних ознак змінених станів свідомості, а саме:

1. Зміни в мисленні: порушення концентрації уваги, пам'яті і суджень. Людина практично на здатна мислити, у неї спотворюється сприйняття реальності. Відбувається стирання відмінностей між причиною і наслідком.

2. Порушення відчуття часу: виражається у вигляді почуття лихоліття, зупинки, прискорення або уповільнення часу тощо. Час також може сприйматися як нескінченне або те, що не піддається виміру.

3. Втрата контролю. Людина зазвичай відчуває страх перед втратою влади над дійсністю і самоконтролем. Під час фази індукції вона може активно чинити опір відчуттю ЗСС (наприклад, під час сну, гіпнозу, анестезії), тоді як в інших станах вона може фактично вітати ослаблення волі і повністю віддатися експериментуванню (наприклад, при вживанні наркотиків, алкоголю, ЛСД, під час містичного переживання).

4. Зміни в емоційному вираженні. Відбуваються раптові, несподівані спалахи більш примітивних та інтенсивних, ніж у нормальному стані, емоцій. Виникають крайні емоційні стани - від екстазу до глибокого страху і депресії. Почуття гумору теж знижується.

5. Зміна образу тіла. При ЗСС у людей поширена схильність відчувати поділ тіла і душі, втрату самоусвідомлення або розмивання меж між собою та іншими. Здається, що різні частини тіла збільшилися, зменшилися, втратили вагу, стали більш важкими, відокремилися від тіла, з'являється заціпеніння, втрата чутливості і відчуття поколювання тіла.

6. Спотворення сприйняття. Зміст цих перцептивних відхилень обумовлюється культурними, груповими, індивідуальними або нейрофізіологічними факторами і представляє або приховані бажання і фантазії, страхи чи конфлікти, або прості явища, такі як галюцинації світла, кольору, геометричних форм або обрисів.

7. Зміни сенсу або значення. Людина відчуває щось подібне досвіду «еврика», під час якого часто виникають почуття абсолютного розуміння, осяяння та інсайту. Варто підкреслити, що насправді це почуття підвищеного значення є в першу чергу емоційним переживанням.

8. Почуття відродження. Багато хто, вийшовши з деяких станів глибокої зміни свідомості (наприклад, після гіпнозу, релігійних звернень, нападів спіритичної одержимості і навіть після деяких випадків глибокого сну), заявляють про переживання нового почуття надії, відродження або переродження.

9. Гіперсугестивність (внушаемость). Ослаблення здібностей людини до розрізнення суб'єктивної та об'єктивної реальностей. При цьому, прагнучи компенсувати свої ослаблені критичні здібності, людина сильніше довіряє навіюванням гіпнотизера, шамана, лідера, оратора, релігійного цілителя або лікаря, які представляються йому всемогутніми, авторитетними фігурами.

Далі курсанти розповідають про три групи змінених станів свідомості, в залежності від чинників, які їх детермінують:

1) викликані штучно (внаслідок психоактивних речовин (психоделіків) чи процедур, наприклад, сенсорної депривації (часткове або повне позбавлення зовнішнього впливу на одне або більше органів чуття. Короткі періоди сенсорної депривації мають розслаблюючий вплив на людину, запускає процеси внутрішнього підсвідомого аналізу, структурування і сортування інформації, процеси самонастроювання і стабілізації психіки, в той час як тривале позбавлення зовнішніх подразників може призвести до надзвичайного занепокоєння, галюцинацій, депресії і асоціальної поведінки);

2) обумовлені психотехнічно (релігійні обряди, аутогенне тренування, холотропне дихання);

3) ті, що виникають спонтанно у природних для людини умовах (внаслідок значної нервової напруги, прослуховування музики, зосередженого читання, під час спортивних ігор, під час

пологів) та у екстремальних умовах (пікові професійні переживання, досвід передсмертного переживання тощо).

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Специфіка психофізіологічних методів дослідження	4
2	Особливості нервової та гуморальної регуляції функцій (поведінки)	2
3	Функціональна система як структурно-функціональна основа психічних процесів і поведінкових реакцій	4
4	Сигнальні системи та психічні процеси	4
5	Моделювання психічних процесів і поведінки	4
6	Психофізіологічні аспекти психотерапії. Зовнішні способи корекції функціональних станів	4
7	Психофізіологічні аспекти психотерапії. Способи саморегуляції функціональних станів	4
8	Дослідження психофізіологічної індивідуальності людини (темперамент)	2
9	Дослідження функціональної асиметрії мозку (вікові та статеві аспекти ФАМ)	2

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Психофізіологія рухової активності	12
2	Проблеми і перспективи розвитку диференційної психофізіології	6
3	Проблеми і перспективи розвитку педагогічної психофізіології	6
4	Проблеми і перспективи розвитку соціальної психофізіології	6
5	Проблеми і перспективи розвитку клінічної психофізіології	6
6	Проблеми і перспективи розвитку екологічної психофізіології	6
	Всього:	54

7.1 Індивідуальні завдання до самостійної роботи

- специфіка та перспективи розвитку диференційної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку порівняльної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку вікової психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку системної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку педагогічної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку соціальної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку клінічної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку екологічної психофізіології;
- специфіка та перспективи розвитку спортивної психофізіології;
- психофізіологія та психогенетика;
- психофізіологія та психофармакологія;

- психофізіологія та психосоматика;
- психофізіологія та психотерапія;
- дослідження психофізіологічної індивідуальності людини (темперамент);
- дослідження функціональної асиметрії мозку (вікові та статеві аспекти ФАМ);
- дослідження психічної діяльності людини за ЕЕГ показниками;
- дослідження вегетативних показників емоційних реакцій;
- дослідження рухомих показників – сили нервової системи (теплінг-тест);
- дослідження співвідношення першої і другої сигнальних систем;
- дослідження індивідуальних особливостей уваги і пам'яті;
- дослідження емоційно-вольової сфери людини (методика САН);
- історія науки: видатні вітчизняні фізіологи (лауреати Нобелівської премії) та їх внесок у розвиток теорії і практики психофізіології;
- проблеми діагностики функціональних станів особистості у нормі і патології: методи діагностики рухової активності;
- проблеми корекції функціональних станів особистості у нормі і патології: основи гіпнотерапії (НЛП);
- історія науки: видатні зарубіжні фізіологи (лауреати Нобелівської премії) та їх внесок у розвиток теорії і практики психофізіології;
- проблеми діагностики функціональних станів особистості у нормі і патології: методи самооцінки функціональних станів;
- проблеми корекції функціональних станів особистості у нормі і патології: основи фізіотерапії;
- історія науки: видатні вітчизняні психологи та їх внесок у розвиток теорії і практики психофізіології;
- проблеми діагностики функціональних станів особистості у нормі і патології: електрофізіологічні методи дослідження;
- проблеми корекції функціональних станів особистості у нормі і патології: основи дієтотерапії;
- історія науки: видатні зарубіжні психологи та їх внесок у розвиток теорії і практики психофізіології;
- проблеми діагностики функціональних станів особистості у нормі і патології: методи дослідження вегетативних показників;
- проблеми корекції функціональних станів особистості у нормі і патології;
- сучасні уявлення про психосоматичні захворювання.
- психосоматичні теорії і моделі;
- стратегії поведінки при стресі. Копінг-поведінка, типи і стратегії. Стили поведінки.

- проєктивні методики (тести Роршаха, Сонди, ТАТ, малюнкові проєктивні тести) в психосоматичній діагностиці. Роль особистісних опитувальників в психосоматичній діагностиці;
- діагностика психосоматичних розладів. Тести для виявлення різних форм психічних розладів (тривожних, депресивних та інші);
- розвиток поняття про внутрішню картину хвороби.. Типи емоційного відношення хворих до своєї хвороби;
- особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії .

8. Методи навчання

Лекції, практичні заняття, самостійна робота, екскурсії, розв'язування творчих завдань, доповіді по рефератам, презентації, звіти.

9. Методи контролю

Контрольні роботи, тестові завдання, усне опитування, перевірка оформлення результатів практичних робіт, доповіді-повідомлення, іспит. Рейтингова система контролю самостійної роботи та оцінки.

Питання для поточного контролю.

Змістовий модуль 1.

1. *Історія розвитку, предмет та сучасні напрямки психофізіології.* Предмет і задачі ПФ.

2. *Розвиток наукових уявлень про мозок, психіку та поведінку.* Інформаційний підхід у психофізіології. Досягнення ПФ кінця ХХ-поч ХХІ ст.

3. *Галузі психофізіології :* ПФ відчуття і сприймання (сенсорних процесів), ПФ емоцій, ПФ уваги, ПФ довільних рухів, ПФ мовлення та мислення, диференційна ПФ, ПФ свідомості, системна ПФ, ПФ профес діяльності, порівняльна ПФ, клінічна ПФ, екологічна ПФ, соціальна ПФ, педагогічна ПФ, нейрофізіологія (вікова, клінічна), фізіологія вищої нервові діяльності, нейропсихологія.

4. *Методи дослідження в психофізіології:* спостереження, дослідження потовиділення, кімографія, плетизмографія, електроміографія, шкірногальванічний рефлекс, нейрофізіологічні дослідження, методи дослідження серцево-судинної системи в психофізіології, електрокардіографія, дослідження системи травлення, папілометрія, біохімічні дослідження, електроенцефалографія, викликані потенціали, магнітоенцефалографія, позитронно-емісійна томографія, термоенцефалоскопія, вимірювання локального мозкового кровотоку, детектор брехні.

5. *Функціональна анатомія мозку.* Функціональна організація мозку. Сенсорні та модулюючі системи мозку. Анатомічна структура та функціональне значення структурно-функціональних блоків мозку. Інтегративна діяльність мозку. Системна організація функцій

головного мозку; роль асоціативної кори в мисленні; функціональна асиметрія великих півкуль, генетичні та біохімічні чинники розвитку асиметрії великих півкуль.

Змістовий модуль 2.

6. *Функціональні системи (ФС): універсальні механізми ФС.* Поняття функціональна система. Універсальні механізми ФС. Постулати теорії ФС.

7. *Психофізіологія відчуття та сприймання.* Психофізіологія 1) зорового, 2) слухового; 3) тактильного; 4) смакового та нюхового; 5) інтрацептивного, больового; 6) руху та положення тіла відчуття та сприймання. Загальні закономірності функціонування сенсорних систем. Соматотопічний принцип організації аналізаторів. Проналізувати психофізіологічні закономірності, які зумовлюють властивості та закономірності відчуття та сприймання (якість, пороги, адаптація,..... предметність, структурність...). Психофізіологія ілюзії (нейрофізіологічні властивості та закономірності, які зумовлюють можливість ілюзії).

8. *Закономірності умовнорефлекторної діяльності.* Безумовний рефлекс, класифікація. Умовний рефлекс. Приклади умовних та безумовних рефлексів у тварин. Правила формування умовних рефлексів, їхні загальні ознаки та класифікація. Принцип конвергенції у формуванні умовних рефлексів. Клітинні механізми умовного рефлексу. Домінанта та умовний рефлекс; властивості домінанти. Біологічний зворотний зв'язок.

9. *Психофізіологія пам'яті.* Фізіологічні основи пам'яті. Структури мозку, пов'язані з пам'яттю (нейроанатомія пам'яті). Часова організація пам'яті. Структурно-функціональні основи пам'яті і наочності. Психофізіологічні теорії пам'яті. Психофізіологія 1) короткочасної та 2) довгочасної пам'яті. Психофізіологічні чинники особливостей пам'яті.

10. *Фізіологічні чинники регуляції поведінки.* Психофізіологія емоцій. Фізіологічні теорії емоцій (З. Фрейда, Джеймса-Ланге, Кеннона-Барда, Папеса, Екмана); теорія когнітивної активації Шехтера, потребно-інформаційна теорія Сімонова. Нейроанатомія емоцій. Роль вегетативної нервової системи в емоціях. Фізіологічні вияви емоцій. Функціональна асиметрія мозку та емоції. Емоції, стрес і почуття тривоги. Психофізіологічні кореляти тривоги.

11. *Психофізіологія мотивації.* Нейроанатомія мотивації. Нейрохімія мотивації. Реципрокні зв'язки. Детермінанти потреб та класифікація потреб. Біологічна мотивація як внутрішня детермінанта поведінки. Загальні властивості різних видів мотивації; психологічні "наслідки" психофізіологічних закономірностей мотивації.

12. *Гомеостаз як основна умова життєдіяльності організму.* Поняття гомеостазу. Гуморальна регуляція гомеостазу. Гормони та механізм їхні біологічної дії. Нейропептиди.

13. Поняття про *функціональні стани психіки*. Функціональні стани в структурі поведінки. Фізіологічні індикатори функціональних станів. Психофізіологічні особливості сну та бадьорості. Способи корекції та прийоми саморегуляції ФС.

Змістовий модуль 3.

14. *Психофізіологія стресу*. Психофізіологічні принципи саморегуляції. Емоційно-вольовий та інформаційно-енергетичний принципи саморегуляції. Фізичний та психологічний стрес. Концепція стресу Г.Сельє. Еустрес та дистрес. Психофізіологічний феномен стресу. Загальний адаптаційний синдром. Системні механізми емоційного стресу. Вплив стресу на психічну діяльність. Фізіологічні закономірності стресу. Основні осі стресу. Фізіологічні вияви гормонів стресу. Стрес та серцево-судинна діяльність.

15. *Введення в психосоматику. Діагностика в психосоматиці*. Поняття „психосоматика”. Історія виникнення. Психосоматичні теорії і моделі. Сучасні уявлення про психосоматичні захворювання. Вклад Ф. Александера, Ф. Данбар, А. Маслоу та ін. в розвиток теорії. Поняття алексітимії.

Психологічні тести в психосоматичній практиці. Торонтська алексітимична шкала. Проективні методики (тести Роршаха, Сонди, ТАТ, малюнкові проективні тести). Особистісні опитувальники. Тести для виявлення різних форм психічних розладів (тривожних, депресивних та інші).

16. *Загальні питання терапії психосоматичних розладів*. Поняття неврозу та межових пограничних розладів. Джерела емоційно обумовлених (психосоматичних) захворювань. Розподіл психосоматичних хворих при виборі тактики терапії.

Нозогенії (психогенні реакції) при психосоматичних захворюваннях. Класифікації та клінічна картина різних варіантів нозогеній. Особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії .

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота													Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					Змістовий модуль 3				30	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13		
6	6	6	6	4	4	4	4	6	6	6	6	6		

T1, T2 ... T14 – теми змістових модулів.

Курсовий проект (робота)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
20	30	50	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену)
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно» (90–100 балів)	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«добре» (75–89 балів)	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань; але у відповіді студента наявні незначні помилки.
«задовільно» (60–74 балів)	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно» (0–59 балів)	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Підсумковий контроль знань студентів з дисципліни «Психосоматика» здійснюється на основі результатів поточного й підсумкового контролю.

11. Методичне забезпечення

Складові навчально-методичного комплексу дисципліни

- 1) робоча програма навчальної дисципліни;
- 2) плани практичного заняття та семінарського заняття;
- 3) конспект лекцій;
- 4) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання;
- 5) теми курсових робіт;
- 7) екзаменаційні білетів;
- 8) питання для проведення заліку та/або екзамену.

Додаткова частина Комплексу включає решту навчально-методичних матеріалів забезпечення освітнього процесу, а саме:

- 1) навчальні посібники, підручники, підготовлені науково-педагогічними працівниками кафедри;
- 2) методичні рекомендації до проведення семінарських занять;
- 3) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни;
- 4) відомості щодо забезпечення здобувачів навчальною та методичною літературою (фонди бібліотек університету, кафедри);
- 5) презентації лекцій у форматі MS Power Point;
- 6) окремі методичні розробки до проведення занять із використанням тренінгових, ігрових технологій та інших активних форм навчання;
- 7) збірки тестових завдань;
- 8) хрестоматії, словники, довідники (глосарії) тощо;
- 9) інші навчально-методичні матеріали.

12. Рекомендована література (психофізіологія)

Базова

1. Блум Ф., Лейзерсон А., Хофстедтер Л. Мозг, разум и поведение: Пер. с англ. – М.: Мир, 1988. – 248 с.
2. Горго Ю.П. Психофізіологія (прикладні аспекти). – К.: МАУП, 1999. – 128 с.
3. Греченко Т.Н. Психофізіологія. – М.: Гардарики, 1999. – 358 с.
4. Данилова Н.Н. Психофізіологія. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 373 с.
5. Данилова Н.Н., Крылова А.Л. Физиология высшей нервной деятельности. – Ростов н/Д.: Феникс, 1999. – 480 с.
6. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
7. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология. – СПб.: Питер, 2001. – 464 с.
8. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 400 с.
9. Кэндел Э. Клеточные основы поведения / Пер. с англ. – М.: Мир, 1980. – 599 с.
10. Лекции по общей психологии / А.Р. Лурия. – СПб.: Питер, 2004. – 320 с.

11. Марютина Т.М., Ермолаев О.Ю. Введение в психофизиологию. – М.: МПСИ: Флинта, 2002. – 400 с.
12. Милнер П. Физиологическая психология / Пер. с англ. – М.: Мир, 1973. – 648 с.
13. Мозг: Пер. с англ. / Пер. Н.Ю.Алексеевко; Под ред. П.В.Симонова. – М.: Мир, 1984. – 280 с.
14. Немов Р.С. Психология. – У 3-х кн., Кн. 1: Загальні основи психології; Пер. з рос. – Рівне: Вертекс, 2002. – 576 с.
15. Николаева Е.И. Психофизиология: Психофизиологическая физиология с основами физиологической психологии. – М.: ПЭР СЭ, Логос, 2003. – 544 с.
16. Общий курс физиологии человека и животных. Физиология нервной, мышечной и сенсорной систем. – В 2 кн. / А.Д. Ноздрачев, И.А. Баранникова, А.С. Батуев и др.; Под ред. А.Д. Ноздрачева. – М.: Высш. шк., 1991. – Кн. 1. – 512 с.; Кн. 2 – 528 с.
17. Основы психофизиологии / Отв. ред. Ю.И. Александров. – М.: ИНФА, 1998. – 432 с.
18. Психологія / Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; За ред. Ю.Л. Трофімова. – К.: Либідь, 2001. – 560 с.
19. Психофизиология / Под ред. Ю.И. Александрова. – СПб.: Питер, 2003. – 496 с.
20. Харченко П.Д., Чайченко Г.М. Фізіологія вищої нервової діяльності. – К.: Вища школа, 1977. – 390 с.
21. Чайченко Г.М. Фізіологія вищої нервової діяльності. – К.: Либідь, 1993. – 218 с.
22. Чайченко Г.М., Цибенко В.О., Сокур В.Д. Фізіологія людини і тварин: За ред. В.О. Цибенка. – К.: Вища шк., 2003. – 463 с.

Допоміжна

1. Анатомия, физиология, психология человека: Иллюстрированный краткий словарь / Под ред. А.С. Батуева. – СПб.: Изд-во Лань, 1998. – 256 с.
2. Глибовець М.М., Олецкий О.В. Штучний інтелект. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2003. – 366 с.
3. Горелов А.А. Концепции современного естествознания. – М.: ООО “Издательство Астрель”: ООО “Издательство АСТ”, 2003. – 380 с.
4. Денисов В.Г., Скрипец А.В., Онищенко В.Ф. Человек, твои психофизиологические возможности. – К.: Здоров’я, 1980. – 144 с.
5. Драчова З.М., Блейхер В.М., Крук І.В. Нервові і психічні хвороби. – К.: Вища шк., 1993. – 270 с.
6. Коган А.Б. Основы физиологии высшей нервной деятельности. – М.: Высш. шк., 1988. – 368 с.
7. Козлов В.И., Цехмистренко Т.А. Анатомия нервной системы. – М.: Мир: ООО Изд-во АСТ, 2003. – 208 с.
8. Молдавська С.І. Нервова система і ваша професія. – К.: Наукова думка, 1974. – 111 с.
9. Основы професіографії / С.Я. Карпіловська, Р.Й. Мітельман, В.В. Синявський та ін. – К.: МАУП, 1997. – 148 с.
10. Основы психології / За ред. О.В. Киричука, А.В. Роменця. – К.: Либідь, 2002. – 632 с.
11. Словарь физиологических терминов /Отв.ред. О.Г. Газенко. – М.: Наука, 1987. – 446 с.
12. Ткачук В.Г., Хапко В.Е. Анатомия и эволюция нервной системы. – К.: МАУП, 2003. – 56 с.
13. Аристотель. Сочинения в четырех томах. – Т. 1 – Метафизика. Трактат «О душе» / Ред. В.Ф. Асмус. – М.: Мысль, 1976. – 550 с.
14. Анохин П.К. Очерки по физиологии функциональных систем. – М.: Медицина, 1975. – 448 с.
15. Дарвин Ч. О выражении эмоций у человека и животных. – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.
16. Павлов И.П. Двадцатилетний опыт объективного изучения высшей нервной деятельности (поведения) животных / Сборник статей, докладов, лекций и речей. – М.: Медгиз, 1951. – 506 с.
17. Сеченов И.М. Элементы мысли. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.

18. Ухтомский А.А. Доминанта. – СПб.: Питер, 2002. – 448 с.
19. Буреш Я., Бурешова О., Хьюстон Д. П. Методики и основные эксперименты по изучению мозга и поведения: Пер. с англ; Под ред. А.С.Батуева. – М.: Высш. шк., 1991. – 399 с.
20. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии. – М.: Поросвещение, 1986. – 272 с.
21. Коробков А.В., Чеснокова С.А. Атлас по нормальной физиологии / Под ред. Н.А. Агаджаняна. – М.: Высш. шк., 1986. – 351 с.
22. Липченко В.Я., Самусев Р.П. Атлас нормальной анатомии человека. – М.: Медицина, 1989. – 320 с.
23. Людина: Навчальний посібник з анатомії та фізіології / Наук. пер. з англ. – Львів: БаК, 2002. – 240 с.
24. Малый практикум по физиологии человека и животных / А.С. Батуев, И.П. Никитина, В.Л. Журавлев, Н.Н. Соколова; Под ред. А.С. Батуева. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2001. – 348 с.
25. Математическое моделирование жизненных процессов / Редколлегия // М.Ф. Веденов, В.С. Гурфинкель, Н.Н. Ливши, А.А. Ляпунов. – М.: Мысль, 1968. – 284 с.
26. Методичні вказівки до практикуму з фізіології людини і тварин / М.Ю. Макаручук, В.О. Цибенко, О.М. Пасічніченко та ін. – К.: Фітосоціоцентр, 2003. – 128 с.
27. Практикум по нормальной физиологии / А.В. Коробков, А.А. Башкиров, К.Т. Ветчинкина и др.; Под ред. Н.А. Агаджаняна, А.В. Коробкова. – М.: Высш. шк., 1983. – 328 с.
28. Электрофизиологическая и фотометрическая медицинская техника: теория и проектирование / Попечителев Е.П., Кореневский Н.А.; Под ред. Е.П. Попечителева. – М.: Высш. шк., 2002. – 470 с.

12.1 Рекомендована література (психосоматика)

Базова

1. Воронов М. Психосоматика: практ. рук. / Марк Воронов. – К.: Ника-Центр, 2011. – 254 с.
2. Воронов М. Психосоматика: Практик. руководство / М. Воронов. - К. : Ника-Центр, 2002. - 256 с.
3. Дідковська Л. І. Психосоматика: основи психодіагностики та психотерапії: навч. посіб. / Л. І. Дідковська ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. - 264 с.
4. Крейслер О. Психосоматика в психопатологии младенчества. / О. Крейслер. - С .142-178.
5. Кулаков С. А. Основы психосоматики / С. А. Кулаков. - СПб. : Речь, 2003. - 288 с.
6. Курпатов А. В. Психосоматика. Психотерапевтический подход / А. В. Курпатов, Г. Г. Аверьянов. - М. : ОЛМА Медиа Групп, 2007. – 478 с.
7. Малкина-Пых И. Г. Психосоматика. Нейро-лингвистическое программирование (НЛП). Самовнушение. Семейная психотерапия. Танцевально-двигательная терапия: [справ. пособие] / И. Г. Малкина-Пых. - М. : Эксмо, 2008. - 1023 с.
8. Менегетти А. Психосоматика. Новейшие достижения: пер. с итал. / А. Менегетти. - М. : Онтопсихология, 2007. - 354 с.
9. Менегетти А. Психосоматика: Новейшие достижения / А. Менегетти; пер. с ит., науч. ред. М. А. Родик, Е. Н. Ус. - М. : ННБФ "Онтопсихология", 2002. - 318 с.
10. Мозгова Г. Психосоматика: психологія і практика / Г. Мозгова, Т. Андрущенко. - С .148-155.
11. Наказна І. М. Психосоматика: навч. посіб. / Наказна І. М. – Ніжин, 2010. – 132 с.
12. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная психотерапия: Межкультурные и междисциплинарные аспекты на примере 40 историй болезни / Н. Пезешкиан ; пер. Т. В. Куличенко. - М. : Медицина, 1996. - 464 с.
13. Психиатрия, психосоматика, психотерапия / М. Бауэр [и др.] ; пер.с нем. И. Я. Сапожникова, Э. Л. Гушанский ; ред.-сост. К. П. Кискер [и др.]. - М.: Алетейа, 1999. – 504 с.

14. Сандомирский М.Е. Психосоматика и телесная психотерапия: Практическое руководство / М.Е.Сандомирский. – М: Независимая фирма «Класс», 2005. – 592 с.
15. Хомуленко Т. Б. Основы психосоматики: навч.-метод. посіб. / Т. Б. Хомуленко. - Вінниця: Нова Книга, 2009. – 120 с.

Допоміжна:

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии: лекции по введению в психотерапию для врачей, психологов и учителей /А. Адлер. – М.:Изд-во: Ин-та психотерапии, 2002. – 214с.
2. Алексадер Ф. Психосоматическая медицина. Принципы и практическое применение / Ф. Александер. – М.: Эксмо, 2002.
3. Александер Ф. Человек и его душа: познание и врачевание от древности и до наших дней. / Ф.Александер, Ш.Селесник – М., 1995. – 605 с.
4. Алекситимия и методы ее определения при пограничных психосоматических расстройствах: метод. пособие/ Д.Б. Ересько, Г.С. Исурина, Е.В. Койдановский и др. – СПб., 2004.
5. Балашова Е.Ю. Некоторые аспекты проблемы нормы в клинической психологии / Е.Ю. Балашова // Вопросы психологии. – 2006. – № 1. – С. 112–117.
6. Ващенко Ю.А. Загальні та специфічні психологічні фактори в етіології пептичної виразки / Ю.А. Ващенко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. – 1998. – Вип.6. – С.47-50.
7. Ващенко Ю.А. Причины психосоматических расстройств (Психоаналитическая точка зрения) / Ю.А. Ващенко // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 2. – С.21– 24.
8. Ващенко Ю.А. Язвенная болезнь: психологические особенности пациентов / Ю.А. Ващенко // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 9. – С.34-38.
9. Вітенко І.С. Зміни психіки при соматичних розладах – актуальна проблема медичної психології // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – №4 . – С. 31–32.
10. Володарська Н. Почуття самотності в особистості із соматичними вадами здоров'я та його психокорекція / Н. Володарська // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С. 197–210.
11. Гиндикин В. Я. Справочник: соматогенные и соматоформные психические расстройства. / В. Я. Гиндикин – М.: Триада-Х, 2000. – 256 с.
12. Заболевания вегетативной нервной системы / Под ред. А. М. Вейна. – М.: Медицина, 1991. – 624 с.
13. Захаржевский В. Б. Физиологические аспекты невротической и психосоматической патологии: механизмы специфичности психовегетативного эффекта. / В. Б.Захаржевский – Л.: Наука, 1990. – 175 с.
14. Исаев Д.Н. Психосоматические расстройства у детей. / Д.Н.Исаев – СПб. 2000.
15. Коркина М.В. Психосоматические расстройства / М.В. Коркина, В. В. Мариллов. – М.: Медицина, 1995. –502 с..
16. Кулаков С.А. Основы психосоматики / С.А. Кулаков. – СПб.: Речь, 2003. – 215 с/
17. Любан-Плоцца Б. Психосоматические расстройства в общей медицинской практике. / Б.Любан-Плоцца, В.Пельдингер, Ф.Крегер, К.Педерак-Хофман – СПб., 2000. – 287 с.
18. Максименко С.Д. Психологічна допомога тяжким соматично хворим: Навчальний посібник. / С.Д.Максименко, Н.Ф. Шевченко. – Київ: Міланік, 2007. – 115 с.
19. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика: справочник практического психолога / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2005. – 992с.
20. Марута Н.А. Соматические проявления при неврозах, их диагностика и психотерапия / Н.А. Марута // Український вісник психоневрології. – 1996. –Т. 4, вип. 5. – С. 240–241.
21. Методика объективизации эффективности психотерапии соматических больных: Методические рекомендации /Сост. А. И. Сердюк, Б. В. Михайлов, А. Ф. Короп, В. В. Чугунов. – Харьков: ХИУВ, 1998. – 28 с.

22. Нормативні документи, які регламентують діяльність психотерапевтичної мережі України: Методичні рекомендації /Уклад. Б. В. Михайлов, О. І. Сердюк, В. А. Федосєєв. - Харків: ХМАПО, 2002. – 11 с.
23. Пезешкиан Н. Психосоматика и позитивная терапия. / Н.Пезешкиан. – М. 1996. – 145 с.
24. Пезешкиан Н. Психосоматическая медицина и позитивная психотерапия / Н. Пезешкиан – М., 1996.
25. Підкоритов В.С. Організаційна модель амбулаторної допомоги хворим на соматоформну вегетативну дисфункцію органів травлення / В.С. Підкоритов, О.В. Скринник // Архів психіатрії. – 2004. – Т. 10, № 2. – С. 61–63.
26. Платонов К. К. Личностный подход в понимании психосоматических
27. И. А. Бабюка. – Донецк-Харьков: ПРОФИ-Донетчина, 2003. – 284 с

13. Інформаційні ресурси

Журнали України: Наука та наукознавство, Філософська думка, Проблемы старения и долголетия, Світ науки.

Журнали Російської Федерації: В мире науки, Вопросы психологии, Психологический журнал, Вопросы философии, Наука и жизнь, Наука и химия, Наука и религия.

Інтернет: <http://www.google.com.ua>, <http://www.ukr.net>, та ін.

Нормативна частина навчального плану з циклу професійна та практична підготовка:

Програма з дисципліни «Основи психокорекції»

Укладач програми: Ханецька Т.І

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 4	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 180		Семестр	
	5-6-й	4-5-6-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3-2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		32 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		28/ год.	6/4 год.
		Лабораторні	
		18 год.	4 год.
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		102 год.	156 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 78/102/

для заочної форми навчання – 24/156/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Основи психокорекції» полягає у забезпеченні майбутніх психологів основами психологічних знань з корекційної психології як базового напрямку практичної психології; забезпеченні оволодіння майбутніми фахівцями–психологами категоріальним апаратом сучасних психотехнологій психокорекції, розуміння основних принципів та положень даної галузі психології; озброєнні студентів глибокими теоретичними знаннями, уміннями і навичками надання психологічної допомоги, що дозволить студентам у майбутній професійній діяльності ставити об'єктивні психологічні діагнози клієнтам, проводити аналіз їх проблемних ситуацій, надавати психокорекційну допомогу, враховуючи індивідуальні та вікові особливості клієнтів, їх психологічний статус та психічний стан.

1. Завданнями вивчення курсу «Основи психокорекції» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психокорекції, активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання:**

1. Формування у майбутніх фахівців системи професійно-важливих знань, умінь та навичок, на яких ґрунтується психокорекційна складова професійної діяльності психолога у різних галузях соціальної й психологічної практики.
2. Вивчення основних закономірностей та особливостей вирішення психокорекційних завдань практики, що дозволять вирішувати різноманітні професійні завдання надання психологічної допомоги, а саме: постановки психологічного діагнозу скарги та проблеми клієнта, проведення аналізу психологічної ситуації клієнта та можливостей її врегулювання, надання клієнту необхідної психотерапевтичної та психокорекційної допомоги, враховуючи при цьому його індивідуальні-типологічні, особистісні, гендерні та вікові особливості, психічний стан, соціальний і психологічний статус, обставини життя й розвитку.
3. Оволодіння сучасними методами психодіагностики, психопрофілактики, засобами та прийомами психокорекції нервових, соматичних й психічних розладів клієнтів.
4. Активізація у студентів мотивів професійного зростання, самовдосконалення та самоактуалізації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати :**

- предмет, мету та завдання психокорекції як провідного напрямку практичної психології;
- принципи та етичні норми психокорекції;
- особливості психоконсультативного контакту та діалогічного спілкування в системі «психолог-клієнт»;
- професійні та особистісні вимоги до психолога;
- фази, види і стадії психокорекції;
- засоби, прийоми та технології психокорекційної роботи психолога за різними психотерапевтичними напрямками;
- можливості та обмеження індивідуальної й групової психокорекції;

- особливості сучасних напрямів, можливості та техніки провідних напрямів психотерапії з метою їх ефективного застосування у психокорекції (трансактний аналіз, гештальттерапія, психосинтез, психодрама тощо).

вміти :

На основі цих знань у студентів повинна бути сформована здатність вирішувати проблеми й задачі професійної діяльності та уміння, що її відображають, а саме: забезпечувати необхідний рівень особистої фізичної підготовленості та психічного здоров'я в умовах професійної діяльності; застосовувати усні контакти та будувати діалог у процесі ділового контакту з клієнтом; враховувати моральні переконання при здійсненні безпечної та ефективною діяльності; поєднувати теоретичні та практичні аспекти культури в процесі професійної діяльності тощо.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- здійснювати психодіагностику особистості клієнта, його психологічної ситуації та проблеми;
- збирати та інтерпретувати матеріал для психологічного аналізу проблемної ситуації клієнта і формулювати психологічний запит;
- проводити діагностичне диференціювання клієнтів-дітей у групі з факторами ризику порушення психологічного здоров'я;
- діагностувати емоційні стани та властивості особистості у поведінці клієнта;
- діагностувати внутрішньоособистісні конфлікти, фрустраційні реакції та конфліктні ситуації клієнтів;
- здійснювати та регулювати професійне спілкування у системі «психолог-клієнт»;
- використовувати різні прийоми та методи психокорекції у процесі надання психологічної допомоги тощо.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи психокорекції:

Тема 1. Мета, предмет, завдання психокорекції. Види психокорекції.

Визначення основних понять, мети та предмету курсу. Основні завдання дисципліни. Місце психокорекції у практичній діяльності психолога. Галузі застосування психокорекції. Взаємозв'язок із психологічною допомогою (психоконсультаванням, психотерапією). Відмінності психокорекції від психотерапії. Види психокорекції та їх особливості: за характером спрямованості; за змістом; за формою роботи з клієнтом; за наявністю програми; за характером керування коригуючими впливами; за тривалістю; за масштабом вирішуваних завдань.

Тема 2. Професійні та особистісні якості психолога. Модель особистості фахівця.

Професійні та особистісні вимоги, знання, вміння, навички практичного психолога. Особливості професійного спілкування «психолог-клієнт». Діалогічна інтенція та установка психолога на діалог з клієнтом (клієнтами), зі значимим оточенням клієнта у процесі психокорекційної діяльності. Когнітивні та рефлексивні вимоги до особистості фахівця.

Тема 3. Структура психокорекційної діяльності, основні стадії.

Структура психокорекційної діяльності. Стадії (етапи) психокорекції: підготовчо-діагностична стадія; настановча стадія; власне корекційна стадія; стадія перевірки ефективності психокорекційної роботи. Особливості стадій психокорекційної роботи, цілі та методи. Специфіка поєднання етапів психокорекції із методами, прийомами, засобами, що використовуються, та з принципами психокорекційної діяльності.

Тема 4. Принципи психокорекції. Основні вимоги до складання психокорекційної програми.

Принципи психокорекції: системності психокорекційних, психопрофілактичних, психогігієнічних та розвиваючих впливів; єдності психодіагностики та психокорекції; пріоритетності психокорекції каузального типу; діяльнісний принцип; врахування вікових та індивідуальних особливостей клієнта; комплексності та системності способів психологічного впливу; активного залучення найближчого соціального оточення клієнта до психокорекційної роботи. Значення врахування принципів психокорекції у практичній діяльності психолога.

Особливості та структура психокорекційної програми як базового і технологічно необхідного засобу психокорекційної роботи. Специфіка визначення об'єкта, предмета, мети, завдань та методів психокорекції. Особливості типових і індивідуальних програм психокорекційної роботи.

Змістовий модуль 2. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних психотерапевтичних напрямках та парадигмах

Тема 5. Основні теоретичні принципи психокорекції у психодинамічному напрямі психотерапії та раціонально-емотивній терапії, консультативний контакт.

Теоретичні принципи, цілі, особливості консультативного контакту у психодинамічному напрямі психотерапії та основні технології у класичному психоаналізі З.Фрейда; у індивідуальні психотерапії А.Адлера. Теоретичні принципи, цілі, особливості консультативного контакту та основні технології у раціонально-емотивній терапії (А.Елліс).

Тема 6. Основні теоретичні принципи психокорекції у гуманістичному та біхевіоральному напрямках психотерапії, консультативний контакт.

Теоретичні принципи, цілі, особливості консультативного контакту гуманістичного напрямку психотерапії та основні технології у клієнт-центрованій психотерапії К.Роджерса; у екзистенційній терапії (Р.Мей, І.Ялом); у гештальт-терапії Ф.Перлса. Теоретичні принципи, цілі, особливості консультативного контакту біхевіорального напрямку психотерапії та основні технології у поведінковому консультуванні (А.Бандура, Дж.Уотсон, Р.Райнер); у терапії реальності (У.Глассер); у транзактному аналізі Е.Берна.

Тема 7. Етичні аспекти професійної діяльності психолога в Україні.

Професійно-етичний кодекс психолога-консультанта України. Обов'язки практичного психолога. Напрями роботи практичного психолога. Основні права психолога. Етичні принципи роботи психолога. Роль загальної культурної та юридичної підготовки у прогнозуванні та вирішенні етичних проблем у процесі професійної діяльності психологом. Виконання та додержання домовленостей. Етичні проблеми приватності та конфіденційності. Етичні проблеми психологічної безпеки клієнта.

Змістовий модуль 3. Методи, прийоми та психотехнології практичної психокорекції

Тема 8. Форми психокорекційної роботи: індивідуальна та групова психокорекція.

Специфіка індивідуальної психокорекції. Обмеження та умови ефективності індивідуальної психокорекції. Психологічні впливи на різні сторони особистості. Відмінності групової психотерапії. Особливості груп та спрямованості групової психокорекції. Умови ефективності та обмеження у застосуванні. Специфіка психологічних впливів на різні сторони особистості.

Тема 9. Фактори ризику порушення психологічного здоров'я та прогностичні фактори у психокорекційній діяльності.

Фактори ризику у постановці психологічного діагнозу клієнта: фактори ризику для дошкільного та молодшого шкільного віку; фактори ризику для підліткового віку; фактори ризику для юнацького та зрілого віку. Особливості їх використання у психокорекційній роботі. Роль прогностичної роботи у психокорекційній і консультативній роботі. Прогностичні фактори: для дітей дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку; для юнацького та зрілого віку. Місце та роль самосвідомості та дієвості системи саморегуляції у подоланні життєвих проблем і труднощів особистості.

Тема 10. Арттерапевтичні методи та особливості їх використання у психокорекційній роботі.

Особливості арттерапії як напряму й комплексу психотерапії та психокорекції. Складові арттерапії, їх особливості. Малюнок психотерапія як арттерапевтичний напрям психокорекції, умови об'єктивної інтерпретації малюнків клієнтів. Рухова (танцювальна) психотерапія, особливості використання; бібліотерапія, особливості використання різних жанрів бібліотерапії у психокорекції. Специфіка врахування та аналізу результатів психокорекційних ефектів у використанні засобів арттерапії у психокорекції клієнтів.

Тема 11. Музикотерапія як метод психокорекції

Музика, її естетичний та терапевтичний вплив на особистість. Механізми корекційного впливу музичними засобами. Види музикотерапії. Музика як ритмічний подразник та класичний метод боротьби з перевтомою. Особливості використання музикотерапії у психокорекції дітей та дорослих.

Тема 12. Ігрова психокорекція, види та особливості використання у різних вікових групах.

Гра та її роль у розвитку дитини. Гра як основний засіб психокорекції й психотерапії. Особливості різних напрямів ігрової психотерапії. Засоби та прийоми ігрової психотерапії. Ефекти ігрової психотерапії у контексті психічного розвитку дитини. Особливості ігрових прийомів у роботі з дорослими клієнтами.

Тема 13. Казкотерапія як метод психокорекції

Казка як засіб психокорекції. Корекційні функції казки. Види казкових творів. Можливості роботи з казкою у різних вікових групах. Основні прийоми роботи з казкою. Ефекти казкотерапії у контексті психічного розвитку дитини. Особливості використання казкотерапії у роботі з дорослими клієнтами.

Тема 14. Психокорекція неврозів

Поняття невроз, неврастенія (гіперстенічний, астеноіпохондричний типи), невроз страху та тривожного очікування. Дитяча нервовість (нервова поведінка) як типовий запит психокорекції. Види дитячої нервової поведінки. Відмінності між невропатичною та психопатичною поведінкою у дитячому віці. Принципи психотерапії та психокорекції

неврозів у дітей ті дорослих. Напрямки, методи, прийоми та техніки психокорекції неврозів. Особливості психопрофілактики неврозів.

Тема 15. Психокорекція тривожності.

Поняття тривога, страх та тривожність. Вікові особливості прояву тривожності. Портрет тривожної дитини. Критерії визначення тривожності у клієнта. Методи психодіагностики тривожності. Напрями, етапи та завдання психокорекції підвищеного рівня тривожності. Психотехнічні засоби психокорекції тривожності. Рекомендації дорослим щодо поведінки з тривожними дітьми.

Тема 16. Психокорекція агресивності.

Поняття агресія та агресивність. Вікові особливості прояву агресивності. Портрет агресивної дитини. Критерії визначення агресивності у клієнта. Методи психодіагностики агресивності. Напрями, етапи та завдання психокорекції агресивності. Психотехнічні засоби психокорекції агресивності. Рекомендації дорослим щодо поведінки з агресивними дітьми .

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п/с	Лаб	с.р.		Л	п/с	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи психокорекції										
Тема 1. Мета, предмет та завдання психокорекції. Види психокорекції.	10	2	2/		6		2			
Тема 2. Професійні та особистісні якості психолога. Модель особистості фахівця	12	2	2/	2	6					
Тема 3. Структура психокорекційної роботи, основні стадії	10	2	2/		6		2			
Тема 4. Принципи психокорекції. Основні вимоги до складання психокорекційної програми	10	2	2/		6		2			
Разом за змістовим модулем 1	42	8	8	2	24		6			

Модуль 2										
Змістовий модуль 2. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних психотерапевтичних напрямках та парадигмах										
Тема 5. Основні теоретичні принципи психокорекції у психодинамічному напрямі психотерапії та раціонально-емотивній терапії, консультативний Контакт	14	2	2/	2	8					
Тема 6. Основні теоретичні принципи психокорекції у гуманістичному та біхевіоральному напрямках психотерапії, консультативний контакт	14	2	2/	2	8			/2		
Тема 7. Етичні аспекти професійної діяльності психолога в Україні	8	2			6					
Разом за змістовим модулем 2	36	6	4/	4	22			/2		
Модуль 3										
Змістовий модуль 3. Методи, прийоми та психотехнології практичної психокорекції										
Тема 8. Форми психокорекційної роботи: індивідуальна та групова психокорекція	8	2	2/		4		2			
Тема 9. Фактори ризику порушення психологічного здоров'я та прогностичні фактори у психокорекційній діяльності	8	2	2/		4					
Тема 10. Арттерапевтичні методи та особливості їх використання у психокорекційній роботі	14	2	2/	2	8		2	/2		
Тема 11.	14	2	2/	2	8					

Музикотерапія як метод психокорекції										
Тема 12. Ігрова психокорекція, види та особливості використання у різних вікових групах	12	2	2/	2	6			2/		
Тема 13. Казкотерапія як метод психокорекції	12	2	2/		8					
Тема 14. Психокорекція неврозів	12	2	2/	2	6			2/		
Тема 15. Психокорекція тривожності	12	2	2/	2	6				2	
Тема 16. Психокорекція агресивності	10	2		2	6				2	
Разом за змістовим модулем 3	102	18	16/	12	56		4	4/2	4	
Усього годин	180	32	28/	18	102	180	10	6/4	4	156

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Активні методи психокорекції.	2
2	Методи та прийоми індивідуальної психокорекції.	2
3	Методи та прийоми групової психокорекції.	2
4	Ігрова терапія як метод психокорекції.	2
5	Малюнкова терапія як метод психокорекції.	2
6	Музикотерапія як метод психокорекції.	2
7	Казкотерапія як метод психокорекції.	2
8	Бібліотерапія як метод психокорекції.	2
9	Техніки психотерапевтичних напрямів.	2

7. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Професійно важливі якості практичного психолога, рефлексія своїх можливостей	2
2	Тема 2. Етичні проблеми та труднощі професійної роботи психолога	2

3	Тема 3. Основні стадії психокорекційної роботи.	2
4	Тема 4. Психодіагностика психологічної ситуації і проблеми клієнта. Визначення цільового змісту та запити на психологічну допомогу.	2
5	Тема 5. Бесіда (інтерв'ю) як основний метод психоконсультації та психокорекції. П'ятикрокова модель процесу інтерв'ю.	2
6	Тема 6. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних напрямках та парадигмах, консультативний контакт.	2
7	Тема 7. Індивідуальна та групова психокорекція.	2
8	Тема 8. Рефлексивні мініігри зі зміною позицій «психолог-клієнт»	2
9	Тема 9. Ігрова психокорекція.	2
10	Тема 10. Арттерапевтичні методи психокорекції.	2
11	Тема 11. Психокорекція та психотерапія неврозів.	2
12	Тема 12. Психотехнічні ігри на оволодіння уміннями та навичками заспокійливого впливу на клієнта	2
13	Тема 13. Психокорекція тривожності.	2
14	Тема 14. Психокорекція агресивності.	2
Всього		28

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Медична та немедична модель психологічної допомоги клієнту.	4/6
2	Зв'язок психокорекції з іншими науками.	2/4
3	Спільні риси та відмінності психоконсультації, психокорекції та психотерапії.	2/4
4	Етичний кодекс практичного психолога.	4/6
5	Психічне здоров'я, критерії та ознаки (за Уставом ВООЗ).	4/6
6	Консультативний контакт, його значення у психокорекційному процесі.	4/6
7	Діалогічна інтенція та особливості діалогічних професійних стосунків у професійній діяльності психолога.	4/4
8	Емпатія як процес та емпатійність як професійна властивість практичного психолога.	4/6
9	Методи психологічного впливу на клієнта.	4/4
10	Техніки психоконсультації.	4/4
11	Засоби та особливості первинної та вторинної психодіагностики у психокорекції	4/4
12	Відмінності та взаємозв'язок психоконсультації, психотерапії і психокорекції.	2/4
13	Бесіда як основний метод психоконсультації	4/4
14	Психотерапевтичний клімат як фактор консультативного контакту.	2/4
15	Принципи та передумови створення консультативного контакту «психолог-клієнт».	2/2
16	Дитяча нервовість як вид запити: види, особливості, психологічні наслідки та поведінкові ознаки.	4/8
17	Психокорекція дитячих страхів.	4/8
18	Психокорекція готовності дітей до навчання у школі.	4/8
19	Засоби та прийоми транзактного аналізу з метою психокорекції.	4/4

20	Сучасні психотерапевтичні засоби й напрями індивідуальної та групової психокорекційної роботи з актуальних проблем клієнтів.	4/8
21	Психокорекція дитячо-батьківських стосунків.	4/8
22	Психокорекція страхів у дітей та дорослих.	4/8
23	Психокорекція психотравм у дітей та дорослих.	4/6
24	Психокорекція в різних корекційних групах (гендерні, вікові, професійні групи).	4/6
25	Казкотерапія, особливості її використання у психокорекції.	4/6
26	Бібліотерапія, особливості її використання у психокорекції..	4/6
27	Лялькотерапія, особливості її використання у психокорекції. .	4/6
28	Пісочна терапія у психокорекційних цілях.	4/6
	Разом	102/156

9. Індивідуальні завдання

1. Написання рефератів та підготовка доповідей.
2. Підбір батареї методик для психодіагностики різних проблем клієнтів.
3. Розкриття змісту діяльності психолога, працюючого у освітніх закладах.
4. Розкриття змісту діяльності психолога, працюючого в організації.
5. Підбір вправ, ігор для психокорекції різних проблем клієнтів різних вікових груп.
6. Розробка психокорекційної програми.

10. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, ділові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

11. Методи контролю

11.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль з дисципліни «Основи психокорекції»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Які компоненти не входять до психологічної культури особистості:
  - а) самопізнання та самооцінка;
  - б) пізнання інших людей;
  - в) вміння керувати поведінкою інших людей;
  - г) вміння керувати своєю поведінкою, емоціями, спілкуванням.
2. Психологічна допомога включає в себе:
  - а) психодіагностику;
  - б) психокорекцію;
  - в) психоконсультавання;
  - г) всі відповіді правильні.
3. Яке визначення поняття «психокорекція» є правильним:
  - а) Психокорекція – це система заходів, спрямованих на виправлення недоліків психології або поведінки людини з допомогою спеціальних засобів психологічного впливу;

- б) Психокорекція – це вид психологічної допомоги клієнтам, які опинилися у складній життєвій ситуації, і має на меті створення сприятливих психологічних умов для повноцінного особистісного розвитку;
- в) Психокорекція – це галузь психології, яка розробляє методи виявлення індивідуальних особливостей та перспектив розвитку особистості;
- г) Психокорекція – це надання психологічної допомоги людям при різноманітних психологічних утрудненнях – комплексний лікувальний вербальний та невербальний вплив на емоції, судження, самосвідомість людини при багатьох захворюваннях психічних, нервових та психосоматичних.
4. У психокорекції психолог частіше орієнтується на:
- теперішнє клієнта;
  - минуле клієнта;
  - майбутнє клієнта;
  - всі відповіді правильні.
5. Зазвичай психокорекція орієнтується на:
- короткотривалу допомогу;
  - середньотривалу допомогу;
  - довготривалу допомогу;
  - разу до допомогу.
6. У яких аспектах реалізується принцип єдності психодіагностики та психокорекції:
- психокорекцію потрібно починати з психодіагностики;
  - психокорекція потребує постійного контролю динаміки змін особистості, поведінки, діяльності клієнта;
  - психокорекцію необхідно завершувати психодіагностикою;
  - всі відповіді правильні.
7. Комплекс прийомів і методик, які спрямовані на виправлення наслідків неправильного виховання, що порушило гармонійний розвиток, соціалізацію особистості клієнта - це:
- загальна психокорекція;
  - конкретна психокорекція;
  - спеціальна психокорекція;
  - директивна психокорекція.
8. Каузальна психокорекція передбачає:
- короткочасний вплив на клієнта з метою зняття гострих симптомів відхилень у його розвитку;
  - середньотривалий вплив на клієнта з метою виявлення та подолання причин його відхилень;
  - разовий вплив на клієнта з метою зняття гострих симптомів відхилень у його розвитку;
  - довготривалий вплив на клієнта з метою подолання відхилень у його розвитку.
9. За характером керування коригуючими впливами психокорекцію поділяють на:
- програмовану;
  - імпровізовану;
  - директивну;
  - недирективну.
10. У яких випадках обирається індивідуальна психокорекція:
- якщо проблема клієнта носить міжособистісний характер;
  - якщо клієнт відмовляється працювати у групі;
  - при проблемах недостатнього усвідомлення самого себе клієнтом;
  - всі відповіді правильні.
11. Методами індивідуального психокорекційного впливу виступають;
- переконання;
  - заохочення;

- в) навіювання;
  - г) всі відповіді правильні.
12. Основним інструментом впливу на клієнта при груповій психокорекції виступає:
- а) психолог;
  - б) група клієнтів;
  - в) сам клієнт;
  - г) всі відповіді правильні.
13. Який етап не входить до структури психокорекційної роботи:
- а) етап оцінки та аналізу поглядів клієнта на проблему;
  - б) настановчий етап;
  - в) власне психокорекційний етап;
  - г) етап оцінки ефективності психокорекційної роботи.
14. Підготовчо-діагностичний етап психокорекції виконує такі цілі:
- а) уточнювальна діагностика психологічних чинників (факторів) ризику клієнта;
  - б) збір психологічного анамнезу клієнта;
  - в) психологічний аналіз дитячо-батьківських, сімейних стосунків клієнта;
  - г) всі відповіді правильні.
15. Наставчий етап психокорекції виконує такі цілі:
- а) встановлення діалогічної інтенції;
  - б) патопсихологічне обстеження клієнта;
  - в) досягнення полегшуючого та розслаблюючого ефекту у клієнта;
  - г) всі відповіді правильні.
16. Які цілі не входять до власне психокорекційного етапу:
- а) досягнення переходу від негативної до позитивної фази критичного періоду клієнта;
  - б) гармонізація процесу розвитку клієнта;
  - в) формулювання мети і завдань психокорекційної програми;
  - г) досягнення відкриття «Я» та прийняття себе клієнтом.
17. Які цілі входять до етапу оцінки ефекту психокорекційної роботи:
- а) психологічний аналіз самозвітів клієнта;
  - б) спеціальні тестові експериментальні процедури (контрольні зрізи);
  - в) оцінка «сталості» результатів психокорекційної роботи;
  - г) всі відповіді правильні.
18. Ігротерапія використовується при таких проблемах:
- а) замкнутість клієнта;
  - б) некоммунікбельність клієнта;
  - в) шкідливі звички у клієнта;
  - г) всі відповіді правильні.
19. Які ігри не відносяться до структурованих ігор:
- а) агресивні ігри;
  - б) ігри у сім'ю;
  - в) ігри з водою;
  - г) будівельні ігри.
20. Які ігри відносяться до неструктурованих:
- а) рухливі ігри;
  - б) ігри з водою, піском, пластиліном;
  - в) малювання;
  - г) всі відповіді правильні.
21. Які іграшки не належать до тих, які допомагають відреагувати агресію, гнів:
- а) солдатики;
  - б) іграшкові пістолети та ножі;
  - в) машинки;

- г) глина.
22. Які методи не належать до арттерапевтичних:
- а) музикотерапія;
  - б) біблеотерапія;
  - в) малюнкова терапія;
  - г) логотерапія.
23. Активна музикотерапія включає:
- а) відтворення музичних творів;
  - б) імпровізація з допомогою голосу;
  - в) імпровізація з допомогою музичних інструментів;
  - г) всі відповіді правильні.
24. Музикотерапія виступає:
- а) симптоматичним психокорекційним методом;
  - б) профілактичним методом;
  - в) каузальним психокорекційним методом.;
  - г) всі відповіді правильні.
25. В якому віці використання малюнкової терапії є одним із провідних засобів психокорекції:
- а) підлітковий вік;
  - б) 3-6 років;
  - в) 6-10 років;
  - г) юнацький вік.
26. Проективний малюнок використовується:
- а) у індивідуальній роботі;
  - б) у груповій роботі;
  - в) у змішаній формі роботи;
  - г) всі відповіді правильні.
27. При об'єктивній інтерпретації дитячих малюнків необхідно враховувати:
- а) рівень розвитку зображувальної діяльності дитини;
  - б) особливості процесу малювання;
  - в) динаміку зміни малюнків на одну і ту ж тему протягом певного часу;
  - г) всі відповіді правильні.
28. Корекційні функції казки:
- а) психологічна підготовка до напружених емоційних ситуацій;
  - б) символічне відреагування фізіологічних та емоційних стресів;
  - в) прийняття у символічній формі своєї фізичної активності;
  - г) всі відповіді правильні.
29. З якою метою не використовується спеціальна література у бібліотерапії:
- а) для правильної оптимістичної орієнтації знань клієнта;
  - б) для подолання неправильних уявлень про себе у клієнта;
  - в) для стимулювання уяви клієнта;
  - г) для стимулювання активності клієнта.
30. При читанні автобіографічної літератури клієнт може краще зрозуміти себе, використовуючи:
- а) проекцію;
  - б) ідентифікацію;
  - в) компенсацію;
  - г) всі відповіді правильні.

11.2. Питання до екзамену з дисципліни «Основи психокорекції»

1. Поняття про психокорекцію. Мета, предмет та завдання.
2. Принципи психокорекційної роботи.

3. Види психокорекції за характером спрямованості та їх характеристика.
4. Види психокорекції за змістом та їх характеристика.
5. Види психокорекції за формою роботи з клієнтом та за характером керування коригуючими процесами.
6. Види психокорекції за тривалістю.
7. Види психокорекції за масштабом завдань, які вирішуються.
8. Етичні проблеми та труднощі професійної роботи практичного психолога.
9. Психотерапевтичний клімат як фактор ефективного консультативного контакту.
10. Бесіда (інтерв'ю) як основний метод психоконсультації та психокорекції. П'ятикрокова модель процесу інтерв'ю.
11. Комунікативні техніки та прийоми бесіди.
12. Бесіда як основний метод психоконсультації та психокорекції. Особливості використання директив.
13. Етапи психоконсультації бесіди, їх характеристика.
14. Індивідуальна психокорекція, її особливості та обмеження.
15. Особливості використання групової психокорекції.
16. Структура психокорекційної роботи, основні стадії та прийоми.
17. Вимоги до складання психокорекційної програми, її зміст та структура.
18. Мета, особливості та методи підготовчо-діагностичної стадії психокорекційної роботи.
19. Особливості первинної та вторинної психодіагностики психокорекційної роботи.
20. Мета, особливості та методи настановчої стадії психокорекційної роботи.
21. Мета, особливості та методи власне корекційної стадії психокорекційної роботи.
22. Мета, особливості та методи стадії перевірки ефективності психокорекційної роботи.
23. Фактори ризику в постановці діагнозу для дітей дошкільного віку у консультативно-корекційній роботі.
24. Фактори ризику у постановці діагнозу для дітей молодшого шкільного віку в консультативно-корекційній роботі.
25. Фактори ризику у постановці діагнозу для дітей підліткового віку в консультативно-корекційній роботі.
26. Ігротерапія як метод психокорекції. Основні психологічні механізми корекційного впливу гри.
27. Ігротерапія як метод психокорекції. Директивна та недирективна ігротерапія, їх характеристика.
28. Ігротерапія як метод психокорекції. Індивідуальна та групова ігротерапія, особливості їх використання.
29. Ігротерапія як метод психокорекції. Іграшки та ігрові матеріали, особливості їх використання.
30. Арттерапія як метод психокорекції. Техніки та механізми арттерапевтичного впливу.
31. Арттерапія як метод психокорекції. Цілі арттерапії.
32. Арттерапія як метод психокорекції. Малюнок терапія, особливості інтерпретації дитячого малюнку.
33. Арттерапія як метод психокорекції. Вікові особливості використання арттерапевтичних методів впливу.
34. Малюнок терапія. Типи завдань малюнкової терапії.
35. Бібліотерапія як метод психокорекції. Етапи бібліотерапії.
36. Бібліотерапія як метод психокорекції. Аналіз жанрів літератури з точки зору їх можливості використання у бібліотерапії.
37. Особливості використання проєктивного малюнку в психокорекційній роботі з дітьми.
38. Казкотерапія та лялькотерапія як методи психокорекції. Можливості роботи з казкою.
39. Казкотерапія як метод психокорекції. Основні прийоми роботи з казкою.

40. Музикотерапія як метод психокорекції. Механізми корекційного впливу музичними засобами.
41. Музикотерапія як метод психокорекції. Види музикотерапії.
42. Психодрама як метод психокорекції. Основні компоненти психодрами.
43. Психодрама як метод психокорекції. Методики психодрами.
44. Психокорекція пізнавальної сфери дитини: особливості, цілі, методи.
45. Психокорекція агресивності дитини: особливості, цілі, методи.
46. Психокорекція дитячих страхів: особливості, цілі, методи.
47. Дитяча нервова поведінка як запит психокорекції. Види дитячої нервовості.
48. Невроз страху та тривожного очікування, особливості їх психокорекції.
49. Відмінності між невропатичною та психопатичною поведінкою в дитячому віці.
50. Психокорекція тривожності дитини: особливості, цілі, методи.
51. Теоретичні принципи класичного психоаналізу З.Фрейда.
52. Цілі та особливості консультативного контакту у класичному психоаналізі З. Фрейда. Структура особистості за З.Фрейдом.
53. Стадії психосексуального розвитку особистості, фіксації фаз психосексуального розвитку (З.Фрейд).
54. Захисні механізми особистості, їх характеристика.
55. Техніки класичного психоаналізу З.Фрейда.
56. Теоретичні принципи клієнт-центрованої психотерапії К.Роджерса. Погляд на людську природу за К.Роджерсом.
57. Цілі та особливості консультативного контакту клієнт-центрованої психотерапії К.Роджерса.
58. Етапи корекційного процесу клієнт-центрованого підходу К.Роджерса.
59. Цілі та особливості консультативного контакту у транзактному аналізі Е.Берна.
60. Теоретичні принципи транзактного аналізу Е.Берна.
61. Теорія особистості Е.Берна. Паттерни поведінки (его-стани).
62. Теоретичні принципи індивідуальної психотерапії А.Адлера.
63. Цілі та особливості консультативного контакту у індивідуальній психотерапії А.Адлера.
64. Етапи психокорекції у аналітичній індивідуальній психотерапії А.Адлера.
65. Теоретичні принципи екзистенційної терапії (Р.Мей, І.Ялом). Характеристика природи екзистенціальної людини за Р.Меєм.
66. Цілі та особливості консультативного контакту у екзистенційній терапії (Р.Мей, І.Ялом).
67. Техніки екзистенціального підходу у психокорекції.
68. Теоретичні принципи гештальт-терапії Ф.Перлса.
69. Цілі та особливості консультативного контакту у гештальт-терапії Ф.Перлса.
70. Техніки гештальт-терапії Ф.Перлса.
71. Теоретичні принципи поведінкового консультування (А.Бандура, Дж.Уотсон, Р.Райнер). Погляд на природу людини у поведінковому консультуванні.
72. Цілі та особливості консультативного контакту у поведінковому консультуванні (А.Бандура, Дж.Уотсон, Р.Райнер).
73. Теоретичні принципи терапії реальності (У.Глассер).
74. Теоретичні принципи раціонально-емотивної терапії (А.Елліс).
75. Цілі та особливості консультативного контакту у раціонально-емотивній терапії (А.Елліс).

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для екзамену

Поточне тестування та самостійна робота																Сума
Змістовий модуль № 1				Змістовий модуль № 2			Змістовий модуль № 3									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	200/2
8	8	8	6	6	6	6	8	6	6	6	6	4	6	6	4	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

13.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Модулі	Модуль 1. Теоретико-методологічні основи психокорекції		Модуль 2. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних психотерапевтичних напрямках та парадигмах		Модуль 3. Методи, прийоми та психотехнології практичної психокорекції		
Теми практичних занять	Тема 1. Професійно важливі якості практичного психолога, рефлексія своїх можливостей	Тема 2. Етичні проблеми та труднощі професійної роботи	Тема 3. Основні стадії психокорекційної роботи.	Тема 4. Психодіагностика психологічної ситуації і проблеми клієнта. Визначення цільового змісту та запиту на психологічну допомогу.	Тема 5. Бесіда (інтерв'ю) як основний метод психоконсультації та психокорекції. П'ятикрокова модель процесу інтерв'ю, проблеми клієнта. Визначення цільового змісту та запиту на психологічну допомогу	Тема 6. Основні теоретичні принципи психокорекції у провідних напрямках та парадигмах, консультативний контакт.	Тема 7. Індивідуальна та групова психокорекція, контакт.
	Тема 8. Рефлексивні мінігри зі зміною позицій «психолог-клієнт»	Тема 9. Ігрова психокорекція.	Тема 10. Арттерапевтичні методи психокорекції.	Тема 11. Психокорекція та психотерапія неврозів.	Тема 12. Психотехнічні ігри на оволодіння уміннями та навичками заспокійливого впливу на клієнта	Тема 13. Психокорекція тривожності.	Тема 13. Психокорекція агресивності.
Самостійна робота	Підготувати повідомлення			Підготувати повідомлення			
Види контролю	Контрольна робота			Контрольна робота			

14. Рекомендована література

Основна:

1. Абрамова Г.С. Введение в практическую психологию. – Брест: БГПИ, 1993.
2. Абрамова Г.С. Практическая психология. – М.: ИЦ «Академия», 1997.
3. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості: учб. посібн.. – Харків: Фоліо, 1996.
4. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика. – К., 1997.
5. Буянов М.И. Основы психотерапии детей и подростков. – К., 1992.
6. Гарбузов Б.И., Захаров А.И., Исеев Д.М. Неврозы у детей и их лечение. – Л.: Медицина., 1977.
7. Диагностическая и коррекционная работа школьного психолога / Под ред. И.В.Дубровиной. – М., 1987.
8. Захаров А.И. Неврозы у детей и подростков. – Л.: Медицина, 1988.
9. Захаров А.И. Как помочь нашим детям избавиться от страха. – СПб: Гиппократ, 1994.
10. Карабанова О. А. Игра в коррекции психического развития ребенка: Учеб. пособие. — М., 1997.
11. Лэндрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений. – пер. с англ. – М., 1994.
12. Лещинская Е.А. Тренинг общения для учащихся. В помощь школьному психологу. – К., 1994.
13. Методы эффективной психокоррекции : хрестоматия / [сост. К. В. Сельченко]. – Мн. : Харвест, 1999. – 816 с.
14. Мэй Р. Искусство психологического консультирования / Пер. с англ. – М.: Независимая фирма “Класс”, 1994.

15. Осипова А.А. Общая психокоррекция: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: ТЦ «Сфера», 2000.
16. Основи практичної психології : [підр. для студ. вищ. навч. закл.] / [упоряд. : В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
17. Основи психолого-управлінського консультування: Навч. посіб. / Л. М. Карамушка, Н. Л. Коломінський, М. В. Войтович та ін.; За наук. ред. Л. М. Карамушки. — К.: МАУП, 2002.
18. Психокоррекция. Теория и практика / Под ред. Ю.С.Шевченко, В.П.Добриденя, О.Н.Усановой. – М., 1995.
19. Скиннер Р., Клииз Д. Семья и как в ней уцелеть. — М.: Независимая фирма “Класс”.
20. Смид Р. Групповая работа с детьми и подростками. — М.: Генезис, 1999.
21. Соколов Д. Сказки и сказкотерапия. — М.: Независимая фирма “Класс”.
22. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов. Комплексная психологическая коррекция. – М., 1988.
23. Спиваковская А.С. Нарушения игровой деятельности. – М., 1980.
24. Столин В.В. Самосознание личности. – М., 1980.
25. Улучшаем память в любом возрасте. – пер. с франц. – М., 1993.
26. Чепелева Н. В. Особистісна підготовка практикуючого психолога / Н. В. Чепелева // Основи практичної психології ; за ред. В. Панка, Т. Титаренко, Н. Чепелевої та ін. – К. : Либідь, 1999. – С.242-249.
27. Чистякова М.И. Психогимнастика. Комплексная коррекция психики детей дошкольного и младшего школьного возраста. – Под ред. М.И. Буянова. М., 1990.
28. Цзен Н.В., Пахомов Ю.В. Психотренинг. Игры и упражнения. – М., 1988.
29. Цзен Н.В., Пахомов Ю.В. Психотехнические игры в спорте. – М., 1995.
30. Щекин Г.В. Визуальная психодиагностика и ее методы. Учебно-методическое пособие. – Ч.1 и П. – К.: МАУП, 1992.

Додаткова:

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. — М.: Прогрессе, 1995.
2. Акимова М.К., Козлова В.Т. Психологическая коррекция умственного развития школьников: учебн. пос. – М., 2002. – 160 с.
3. Ассанджолли Р. Психосинтез. Теория и практика. – Пер. с англ. – М.- 1994.
4. Беляускайте Р.Ф. Рисуночные пробы как средство диагностики развития личности ребенка // Диагностическая и коррекционная работа школьного психолога. – М., 1988.
5. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы / Под общ. ред. М.С.Машковского – пер. с англ. – М.: Прогресс. – 1983.
6. Берн Э. Транзакционный анализ и психокоррекция. – СПб, 1992.
7. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. – Пер. с англ. – М., 1986.
8. Брусиловский Л.С. Музыкалотерапия: Руководство по психотерапии / Под ред. Е.В.Рожнова. – Ташкент, 1979.
9. Бурковский Г.В. и др. Использование изобразительного творчества в психотерапии // Исследование механизмов и эффективности терапии. – Л., 1982.
10. Бурлачук Л.Ф., Грабская И.А., Кочарян А.С. Основы психотерапии. – К: Ника-Центр, 1999.
11. Буянов М.И. Основы психотерапии детей и подростков. – К.: Вища школа, 1990.
12. Василюк Ф.Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций. – М.: МГУ, 1984.
13. Васьяковская С.В., Горностаев П.П. Психологическое консультирование: Ситуационные задачи. – К.: Вища школа, 1996.

14. Введение в психотерапию / Под ред. С.Блоха // Пер. с англ. – Амстердам – Киев: Изд-во Фера, 1997.
15. Газман О.С., Харитоновна И.Е. В школу – с игрой. – М., 1991.
16. Горностай П.П., Васьковская С.В. Теория и практика психологического консультирования: Проблемный подход. – К.: Наукова думка, 1995.
17. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – Л.: ЛГУ, 1984.
18. Джеймс М., Джонгвард Д. Рожденные выигрывать. Трансакционный анализ с гештальтупражнениями. – М.: Прогресс., 1993.
19. Завьялов В.Ю. Музыкальная релаксационная терапия: Практическое руководство. – Новосибирск, 1995.
20. Зиннер Дж. В поисках хорошей формы. Гештальт-терапия с супружескими парами и семьями. — М.: Независимая фирма “Класс”, 2000. — 320 с.
21. Кащенко В.П. Педагогическая коррекция: Испр. недостатков характера у детей и подростков: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1992.
22. Кратохвил С. Психотерапия семейно-сексуальных дисгармоний. – пер. с чешск. – М.: Медицина, 1991.
23. Леонгард К. Акцентуовані особистості. – К., 2000.
24. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации. – Петрозаводск, 1992.
25. Миллс Дж., Кроули Р. Терапевтические метафоры для детей и “внутреннего ребенка” — М.: Независимая фирма “Класс”.
26. Овчинникова Т. Музыка для здоровья. – СПб, 2004.
27. Оклендер В. Окна в мир ребенка: Руководство по детской психотерапии. — М.: Независимая фирма «Класс».
28. Перлз Ф. Опыты психологического самопознания. Практикум по гештальттерапии. – Пер. с англ. – М., 1993.
29. Петровская Л.А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга. – М., 1982.
30. Пиз А. Язык телодвижений. – М., 1992.
31. Петрушин С. В. Игротека для взрослых (200 упражнений СПТ) : метод. реком. / С. В. Петрушин. – Москва - Казань: НМЦ, 1989. – 70 с.
32. Практическая психология образования / Под ред. И.В.Дубровиной: учебник для студ. высших и средних уч. заведений. - М.: ТЦ Сфера, 1997.
33. Психоанализ и культура // Избр. труды Карен Хорни и Эриха Фромма. — М.: Юристь, 1995.
34. Психологія особистості / Словник-довідник / За ред. П.П.Горностая, Т.М.Титаренко // Авт. кол. П.П.Горностай, Т.М.Титаренко, С.В.Васьківська, І.А.Грабська, Л.А.Лепіхова, Н.І.Пов'якель, Н.В.Чепелева. – К.: Рута, 2001.
35. Раттер М. Помощь тяжелым детям. – М., 2003.
36. Рейноутер Дж. Это в ваших силах: как стать собственным психотерапевтом / Дж.Рейноутер. – М.: Прогресс, 1994. – 480 с.
37. Ричардсон Р.У. Силы семейных уз. Руководство по психотерапии и помощь семье. – пер. с англ. – СПб. – 1994.
38. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании: учебное пособие. – М.: ВЛАДОС, 1995.
39. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – пер. с англ. – М.: Прогресс. – 2004.
40. Романин А.Н. Основы психотерапии: Учеб. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений. – М.: Изд. Центр “Академия”, 1999.
41. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. – М., 1990.

42. Самоукина Н.В. Игры в школе и дома. Психотехнические упражнения. Коррекционные программы. – М., 1995.
43. Франкл В. Человек в поисках смысла. – Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1991.
44. Фрейд З. Введение в психоанализ. – Пер. с англ.- М.: Наука, 1991.
45. Фромм Э. Человек для себя. – пер. с англ. – М., 1992.
46. Холмс П. и Карп М. (редакция). Психодрама: Вдохновение и техника. — М.: Независимая фирма “Класс”
47. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. – Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1993.
48. Хрестоматия по гуманистической психотерапии / Сост. М. Пакуш. — М., 1995.
49. Шанских Г. Музыка як засіб корекційної роботи // Мистецтво в школі. – 2003. - №5.
50. Школа эйдетики. Развитие памяти. Мышления, воображения. – Т.1 и Т.П. – Авт. Матюшин И.Ю. и др. – М., 1994.
51. Шмаков С., Безбородова Н. От игры к самовопитанию. Сб. игр-коррекций. - М.: Новая школа, 1995.
52. Шострем Э. Анти-Карнеги или человек-манипулятор. – Пер. с англ. – Минск, 1992.
53. Эберлейн Г. Страхи здоровых детей / Пер. с нем. - М., 1981.
54. Эйдемиллер Э. Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия. – Ленинград: Медицина, 1990.
55. Яценко Т. С. Психологічні основи групової психокорекції / Т. С. Яценко. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.
56. Яценко Т. С. Социально-психологическое обучение в подготовке будущих учителей / Т. С. Яценко. – К. : Вища школа, 1987. – 110 с.
57. Яценко Т. С. Активне соціально-психологічне навчання : теорія, процес, практика : навч. посіб. / Т. С. Яценко. – Хмельницький : НАПВУ, 2002.– 792 с.
58. Ялом И. Лечение от любви и другие психотерапевтические новеллы. — М.: Независимая фирма «Класс».

Програма з дисципліни «Реабілітаційна психологія»

Укладачі програми: Вольнова Л.М., Кушмирук Є.С.

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й
Загальна кількість годин		Семестр	

– 90		5-й	4-5-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання – 2 год аудиторних – 34 год в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 56 год	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	14 год.	12 год.
		Практичні, семінарські	
		10+10 год.	6+6 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		56 год.	78 год.
		Форма контролю	
		Залік – 5 семестр	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 37,77%/62,23%

для заочної форми навчання – 13,34%/86,66%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «*Реабілітаційна психологія*» є формування у студентів знань про реабілітаційну психологію як галузь знань та розкриття загальних засад організації психологічної реабілітації як практичної роботи, засвоєння принципів впровадження окремих форм і методів психологічної реабілітації різних груп клієнтів.

Завданнями вивчення дисципліни «*Реабілітаційна психологія*» є:

– сформувані у студентів знання про сутність реабілітаційної психології як галузі знань та цілісне уявлення про психологічну реабілітацію як вид психологічної допомоги, її мету і завдання, принципи та етапи, напрями та форми;

– розкрити зміст проблем, типологію клієнтів, специфіку психотравмуючих ситуацій, які є предметом вивчення саме реабілітаційної психології;

– ознайомити студентів з особливостями організації психологічної допомоги в руслі психологічної реабілітації, специфікою постановки реабілітаційного діагнозу, формування реабілітаційного прогнозу, а також складання індивідуальної програми психологічної реабілітації;

– сприяти формуванню у студентів навичок надання психологічної реабілітаційної допомоги; доцільного використання методів і прийомів у процесі вирішення практичних завдань психологічної реабілітаційної роботи; розвивати психологічну компетентність в області практичної психології.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1	<i>Знати:</i> теоретичні основи реабілітаційної допомоги (концепції, структуру, заходи та етапи реабілітаційного процесу); <i>Вміти:</i> знаходити, відбирати і використовувати інформацію, необхідну в реабілітаційній діяльності; враховувати передовий вітчизняний і зарубіжний досвід реабілітаційної діяльності.	Загальнонаукова
2	<i>Знати:</i> сутність, напрями, мету, завдання, принципи та етапи	Загальнонаукова

	психологічної реабілітації; типологію клієнтів, що потребують психологічної реабілітації, а також особливості різних типів дезадаптивних станів (ПТСР, гострого стресу тощо); <i>Вміти:</i> відрізнити особливості реабілітаційної допомоги від інших видів психологічної допомоги, сформулювати мету і завдання психологічної реабілітації під час роботи з певними типами психотравмуючих ситуації чи їх наслідками, а також певними групами клієнтів-реабілітантів;	; Інструментальні, професійні
3	<i>Знати:</i> функції психолога-реабілітолога, етичні та правові засади психологічної реабілітації; зміст реабілітаційної компетентності фахівця; <i>Вміти:</i> дотримуватися етичних і деонтологічних принципів у професійній реабілітаційній діяльності; будувати взаємини і спілкування з людьми в конкретній ситуації;	Соціально-особистісні, інструментальні, професійні
4	<i>Знати:</i> основи психологічної діагностики в процесі психологічної реабілітації та її складові, сутність реабілітаційного діагнозу, реабілітаційного прогнозу та реабілітаційного потенціалу клієнта; <i>Вміти:</i> осмислити реабілітаційний потенціал клієнта і сформулювати реабілітаційний діагноз та прогнозу з урахуванням оцінки особливостей його психічного розвитку, фізичного стану, клінічних проявів та результатів диференційної діагностики;	Інструментальні, професійні
5	<i>Знати:</i> загальні методи корекції і терапії ПТСР, сутність дебрифінгу як форми групової роботи з психічною травмою, комплекс терапевтичних методів у процесі психологічної реабілітації; <i>Вміти:</i> доцільно підбирати і практично використовувати методи психокорекційного та психотерапевтичного впливу в процесі психологічної реабілітації різних груп клієнтів; використовувати техніки психологічної реабілітації, методи поновлення окремих психічних функцій;	Інструментальні, професійні
6	<i>Знати:</i> що таке індивідуальна програма реабілітації, етапи її розробки, особливості відбору до програми та протипоказання, напрями реабілітаційних програм та основні структурні компоненти; <i>Вміти:</i> самостійно розробляти стратегію психологічного реабілітаційного процесу; будувати індивідуальну програму психологічної реабілітації; оцінювати результати її впровадження.	Інструментальні, професійні

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Загальні засади психологічної реабілітації

Тема 1.1. Теоретичні основи реабілітаційної допомоги. Сутність психологічної реабілітації

Предмет і завдання реабілітаційної психології. Історія розвитку знань про реабілітологію. Поняття та концепції реабілітації. Структура та заходи реабілітації. Місце і роль реабілітації в процесі психологічної роботи. Підходи до тлумачення поняття «психологічна реабілітація» в сучасній науці. Складові психологічної реабілітації (соціально-психологічна та психічна реабілітація, психосоціальна реабілітація). Напрями соціально-психологічної реабілітації: психологічне консультування, індивідуальна і групова психотерапія, психокорекція, соціально-психологічні тренінги, соціально-психологічний патронаж сім'ї, психопрофілактична і психогігієнічна робота, залучення реабілітованих до участі в групах підтримки, клубах спілкування. Принципи психологічної реабілітації. Етапи психологічної реабілітації у відповідності до переживання клієнтів ситуації кризи.

Тема 1.2. Особистісний аспект психологічної реабілітації

Клієнт як суб'єкт психологічної реабілітації. Роль особистості клієнта в процесі реабілітації (характерологічні, вікові, гендерні та інші особливості). Типологія клієнтів у процесі психологічної реабілітації (з урахуванням «універсальних» та «специфічних» ознак). Психологічна проблема як підстава для надання реабілітаційної допомоги, її індикатори. Типологія психологічних проблем особистості. Класифікації груп осіб, сімей, верств і спільнот людей, котрі потребують соціально-психологічної реабілітації (за П. Д. Павленком та М. Я. Рудневою). Роль і функції практичного психолога в процесі психологічної реабілітації. Поняття, зміст та структура реабілітаційної компетенції практичного психолога.

Тема 1.3. Постстресові дезадаптивні стани.

Нормальна та патологічна реакція на стрес. Етапи розвитку психічного стресу. Постстресові психічні розлади. Стани дезадаптації: поняття розладів адаптації, клінічні діагностичні критерії, типологія за сферою прояву. Травматичний стрес: поняття та фази. Гостра реакція на стрес: поняття, клінічні діагностичні критерії. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР): поняття і сфери прояву (емоційна, когнітивна, соматовегетативна, поведінкова). Критерії діагностики та основні симптоми ПТСР. Чинники ризику виникнення ПТСР у дорослих. Типологія, психопатологічні кластери та критерії ПТСР (за DSM-V). Індивідуальні реакції на психотравму у дитини. Типові реакції травматичного стресу у дітей. Особливості посттравматичних розладів у дітей.

Горе як форма травматичного переживання. Стадії переживання горя. Типові та нетипові (патологічні) симптоми переживання горя. Синдромом передбаченого горя. Хворобливі реакції горя.

Тема 1.4. Психологія жертви.

Поняття жертви та віктимна поведінка. Віктимність. Віктимні відхилення. Жертва несприятливих умов соціалізації. Жертви булінгу. Цькування. Типологія жертв шкільного насильства. Насильство та типологія видів. Жертви насильства. Особливості поведінки в період до скоєння насильства. Динаміка емоційних фаз при сексуальному насильстві. Терор. Сфери тероризму. Жертви терору. Поведінка заручників. Психопатологічні феномени у жертв тероризму. Катастрофа. «Синдром катастрофи». Жертви катастроф. Типові реакції на катастрофу. Фази психічні реакції при катастрофах.

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти надання реабілітаційної допомоги

Тема 2.1. Психодіагностика особистості у процесі психологічної реабілітації.

Психодіагностика і обстеження особистості у системі психологічної реабілітації. Завданнями психодіагностики в реабілітації. Реабілітаційно-експертна діагностика. Основні компоненти діагностики в процесі реабілітації клієнта. Реабілітаційно-експертний висновок. Реабілітаційний діагноз та його складові (клініко-функціональний діагноз, психологічний діагноз і соціальний діагноз). Реабілітаційний прогноз: поняття та градації (сприятливий, відносно сприятливий, несприятливий, сумнівний). Реабілітаційний потенціал особистості: поняття, біологічний, особистісний і соціальний рівні, градація (високий, задовільний, низький, відсутній). Психологічний реабілітаційний потенціал та його структура.

Поняття «психічний стан» та його діагностика у процесі психологічної реабілітації. Стрес та його діагностика у процесі психологічної реабілітації. Методи діагностики посттравматичних стресових розладів.

Тема 2.2. Індивідуальна програма реабілітації

Поняття та структура індивідуальної програми реабілітації. Державна типова програма реабілітації інвалідів та індивідуальна програма реабілітації. Протипоказання для реабілітаційних інтервенцій. Етапи розробки ППР. Напрями реабілітаційних програм (психологічний, соціально-культурний, професійний, соціально-реабілітаційний). Оцінка ефективності впровадження програми. Психологічні критерії результативності. Алгоритм визначення ефективності реабілітації інвалідів на індивідуальному рівні.

Тема 2.3. Форми і методи роботи з ПТСР

Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою. Сутність, завдання та функції дебрифінгу. Принципи організації та проведення дебрифінгу. Структура і фази дебрифінгу. Загальні підходи до методів корекції і терапії ПТСР. Метод десенсибілізації і переробки рухами очей (ДПДО). Метод ослаблення травматичного інциденту (ОТІ). Візуально-кінестетична дисоціація (ВКД).

Тема 2.4. Терапевтичні методи у процесі психологічної реабілітації

Арттерапевтичні методи у процесі психологічної реабілітації осіб, що стали жертвами (злочину, насильства, катастрофи, військового конфлікту тощо). Ігрова терапія та казкотерапія у процесі психологічної реабілітації дітей. Гарденотерапія, натуротерапія, пет-терапія у процесі психологічної реабілітації клієнтів, що пережили втрату. Йога та іпнотерапія у процесі психологічної реабілітації клієнтів, що мають проблеми здоров'я. Терапія творчим самовираженням у процесі психологічної реабілітації клієнтів з психічними порушеннями. Психодрама і драмотерапія у процесі реабілітаційної роботи з сім'єю. Терапевтична анімація у процесі психологічної реабілітації осіб з інвалідністю.

4. Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	Усього о аудит орних	у тому числі				усьог о	у тому числі			
		л	с	пр	с.р.		л	с	пр	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Загальні засади психологічної реабілітації										
Тема 1.1. Теоретичні основи реабілітаційної допомоги. Сутність психологічної реабілітації	6	4	2		8	2	2			10
Тема 1.2. Особистісний аспект психологічної реабілітації. Клієнт у психологічної реабілітації	4	2	2		8	2	2			18
Тема 1.3. Постстресові дезадаптивні стани	8	2	6		7	6	2		4	10
Тема 1.4. Психологія жертви	2	2				2	2			
Разом за змістовим модулем 1	20	10	10		23	12	8		4	38
Тема 2.1. Психологічна	4	2		2	8	2	2			10

діагностика у процесі психологічної реабілітації										
Тема 2.2. Індивідуальна програма реабілітації	2	2			12	2	2			12
Тема 2.3. Форми і методи роботи з ПТСР. Дебрифінг	4			4	6	4		4		16
Тема 2.4. Терапевтичні методи в процесі психологічної реабілітації	4			4	7	4		2	2	2
Разом за змістовим модулем 2	14	4		10	33	4	4	6	2	40
Усього годин	34	14	10	10	56	24	12	6	6	78

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1.1. Теоретичні основи реабілітаційної допомоги. Сутність психологічної реабілітації	2
2	Тема 1.2. Особистісний аспект психологічної реабілітації. Клієнт у психологічної реабілітації	2
3	Тема 1.3. Посттравматичний стресовий розлад	2
4	Тема 1.4. Психотравма і травматичний стрес у дітей	2
5	Тема 1.5. Горе як форма травматичного переживання	2
	Всього	10

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 2.1. Психологічна діагностика у процесі психологічної реабілітації	2
2	Тема 2.2. Методи роботи з ПТСР	2
3	Тема 2.4. Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою	2
4	Тема 2.5. Терапевтичні методи в процесі психологічної реабілітації	4
	Всього	10

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Теоретичні основи реабілітаційної допомоги	8/10
2	Особистісний аспект психологічної реабілітації.	8/18
3	Постстресові дезадаптивні стани	7/10
4	Психологічна діагностика у процесі психологічної реабілітації	8/10
5	Методи роботи з ПТСР	7/12
6	Індивідуальна програма реабілітації	12/12
7	Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою	6/6
	Всього	56/78

8. Індивідуальні завдання

Модуль I. Загальні засади психологічної реабілітації

Завдання 1. Створіть порівняльну таблицю щодо сутності, мети і змісту систем заходів таких видів реабілітації, як нейрореабілітація, психологічна реабілітація, психолого-педагогічна реабілітація, соціальна реабілітація, професійна реабілітація.

Завдання 2. Напишіть твір-роздум «Особливості та труднощі роботи психолога в процесі психологічної реабілітації». Висловіть свої думки з цього приводу, а також підтвердіть їх прикладами з практики та/або цитатами фахівців в означеній сфері.

МОДУЛЬ 2. Практичні аспекти надання реабілітаційної допомоги

Завдання 1. Ознайомтеся із нижче переліченими методиками (за книгами А.О.Прохорова і Н.В.Тарабриної). Проведіть діагностику 3-4 клієнтів з однією з них. Складіть психологічний прогноз їх стану.

- Методи дослідження временної перспективи: Методика вивчення временної перспективи Ф. Зімбардо, Методика «Лінія життя», Шкала очікуваної продовжительності життя DuRant, Шкала безнадійності Бека (BESK), Шкала оцінки тривалості суб'єктивної картини майбутнього Alvos.

- Методи психологічної діагностики стресових переживань і депресії: Методика «Духовний кризис», Семантичний диференціал, Методика «Психологічне благополуччя особистості», Опросник «Синдром емоціонального вигорання» В.Бойко, Опросник, що визначає схильність до розвитку стресу (за Т. А. Немчину і Тейлору), Опросник способів справляння (Адаптація методики WCQ), Методика диференціальної діагностики депресивних станів В. Зунга (адаптована Т. І. Балашовою), Методика диференціальної діагностики депресивних станів В. А. Жмурова, Шкала депресії Е. Бека

- Методи дослідження рівня нервно-психического напруження: Психодіагностична методика для визначення невротических і невротоподібних порушень (ОНР), Методика «Прогноз».

- Методи діагностики психических станів: Шкала-градусник, Методика діагностики рівня суб'єктивного почуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона, Шкала ситуативної (реактивної) тривожності, Оцінка функціонального стану «САН», Методика «Рельєф психического стану», Тест «СР-45» (методика визначення схильності до суїцидальних реакцій П.І. Юнацькевича), Методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Л.І.Вассермана, Методика діагностики психических станів (за Г. Айзенку).

- Методи діагностики посттравматических стресових розладів : Шкала для клінічної діагностики ПТСР (Clinical-administered PTSD Scale - CAPS), Шкала оцінки впливу травматического події (Impact of Event Scale-R — IES-R), Міссісіпська шкала для оцінки посттравматических реакцій, Опросник вираженості психопатологічної симптоматики (Symptom Check List-90-Revised — SCL-90-R), Опросник перитравматическої диссоціації, Шкала диссоціації (Dissociative Experience Scale — DES), Родительська анкета для оцінки травматических переживань дітей, Полуструктуроване інтерв'ю для оцінки травматических переживань дітей

Завдання 2. Підготуйте доповідь на одну з наведених тем.

Структура доповіді: актуальність проблеми і автори, що вивчали це питання (0,5-1 сторінка), погляди різних вчених на проблему (1-1,5 сторінки), ваші власні роздуми з проблеми (1 сторінка), висновки (0,5 сторінки).

Технічні вимоги: кегль 14, інтервал одиничний, параметри сторінки – 2 см зі всіх боків.

Тематика доповідей:

ТЕОРІЯ

- Етичні та правові засади психологічної реабілітації
- Історичні аспекти виникнення реабілітології як науки та практичної дисципліни.
- Місце психологічної реабілітації в цілісному реабілітаційному процесі.
- Реабілітація та абілітація: спільне й відмінне.
- Нейропсихологічна реабілітація.
- Роль відновлення соціальних та професійних зв'язків людини в процесі реабілітації.

КЛІЄНТ

- Особистісний аспект психологічної реабілітації;
- Клієнт у процесі психологічної реабілітації (поняття клієнта та їх типологія).
- Індивідуальна уразливість і психологічні наслідки травматичної події.
- Мотивація людини до реабілітації.
- Особливості дитячої реакції на травматичні події
- Професійне вигорання психолога-реабітолога.
- Психологія жертви.

ДЕЗАДАПТИВНІ СТАНИ

- Постстресовий дезадаптивний стани: поняття та типологія.
- Психоаналітичний підхід до розуміння механізму дії травми;
- Горе як форма травматичного переживання.
- Гострий стрес як наслідок травматичної події.
- Посттравматичний стресовий розлад як наслідок травматичної події.
- Групова робота (групи само і взаємодопомоги) із клієнтами, що переживають наслідки травматичного стресу.
- Дебрифінг: спрямування, процедура, принципи проведення.
- Дисоціація, як захисний механізм, що діє при психологічній травмі: сутність, основні прояви, наслідки для розвитку особистості.
- Стокгольмський синдром: сутність, основні прояви, наслідки та шляхи психологічної реабілітації.

ФОРМИ РОБОТИ

- Основні принципи надання екстреної психологічної допомоги;
- Метод десенсибілізації і переробки рухами очей (ДПДО) у реабілітаційній роботі з ПТСР.
- Метод ослаблення травматичного інциденту (ОТІ) у реабілітаційній роботі з ПТСР.
- Візуально-кінестетична дисоціація (ВКД) у реабілітаційній роботі з ПТСР.
- Основні принципи роботи психолога з гострим стресовим порушенням;
- Психогігієна, психопрофілактика, психологічна реабілітація: міжпредметні зв'язки.
- Психокорекція як метод психологічної реабілітації.
- Терапевтичні методи в процесі психологічної реабілітації.

Завдання 3. Розробіть індивідуальну програму психологічної реабілітації клієнта на півріччя. З наведеного нижче переліку клієнтів виберіть того, з яким ви «знайомі» - працювали, навчалися, надавали реальну допомогу. Це має бути знайома вам людина, яка належить до групи ризику.

Програма має охопити такі блоки:

Діагностичний блок.

1. Опишіть вашого клієнта за вказаними нижче пунктами (A-D). Можете спиратися як на дані діагностичних методик, так і на результати ваших власних спостережень.

Основні компоненти реабілітаційного (психологічного) потенціалу клієнта:

- a. стан емоційно-вольової, сенсомоторної, інтелектуальної сфери;
- b. розвиток комунікативних навичок;
- c. виявлення найбільш «збережених» психічних функцій, найбільш сильних сторін особистості;
- d. діагностики психічних розладів.

2. Подайте інформацію про вашого клієнта згідно з вказаними нижче пунктами E-G.

Основні компоненти клінічного стану клієнта:

- e. профільний діагноз (наявні клінічні розлади та стабільність стану);
- f. супутні захворювання;
- g. наявність функціональних обмежень (інвалідність) та ступінь їх вираженості – здатність до самообслуговування, самостійного пересування, навчання, трудової діяльності, орієнтації, спілкування, контролювання своєї поведінки;

3. Подайте інформацію про вашого клієнта згідно з вказаними нижче пунктами H-K.

Основні соціальні та оточуючі фактори клієнта:

- h. наявність близьких та ступінь їх участі у підтримці клієнта;
- i. етнічна приналежність та мова спілкування;
- j. характер пристосування клієнта та його сім'ї до ситуації;
- k. яким моментам віддають перевагу клієнта і його близькі та що вони очікують від реабілітації.

2. Прогностичний блок.

1. Спираючись на результати здійсненої діагностики напишіть, як ви оцінюєте рівень реабілітаційного потенціалу (високий, задовільний, низький, відсутній) та реабілітаційного прогнозу (сприятливий, відносно сприятливий, несприятливий, сумнівний) вашого клієнта. При потребі дайте пояснення щодо вашого висновку.

3. Блок реабілітаційної роботи з клієнтом.

1. Підберіть доцільні форми і методи психологічної реабілітації, які можна застосувати при роботі з вашим клієнтом впродовж півроку.

Потрібно писати не просто «арттерапія», а перераховувати назви вправ, технік чи проєктивних методик, які будуть застосовані. І так щодо всіх методів.

2. Заповніть нижче наведену таблицю. Вкажіть, які засоби вам будуть потрібні для реалізації запланованих форм, методів чи заходів (відео, аудіо, фарби тощо), а також строки реалізації того чи іншого заходу (наприклад, щотижня в середу чи з 12.01 по 12.04 тощо).

Методи	Засоби	Строки	Відповідальні

9. Методи навчання

- словесні (усне опитування),
- практичні (письмове опитування, розв'язання проблемних ситуацій),
- методи самостійної роботи (есе, заповнення таблиці, доповідь, діагностична робота, розробка програми реабілітації).

10. Форми контролю

Форма підсумкового контролю – ЗАЛК.

Завдання до заліку

Завдання №1 (обов'язкове для всіх). Дайте визначення понять: «реабілітаційна психологія» та «психологічна реабілітація».

Завдання №2. Розподіліть запропоновані нижче поняття на три групи.

В 1 групу включіть поняття, що позначають «клієнтів».

В 2 групу включіть поняття, що позначають «психотравмуючі ситуації».

В 3 групу включіть поняття, що позначають «проблеми» (труднощі, наслідки впливу ситуації), які може переживати людина в своєму житті під впливом певних негативних обставин.

Клієнти	Психотравмуючі ситуації	Проблеми
...		

Кількість «клієнтів», «психотравмуючих ситуацій» та «проблем» може не співпадати, тому не шукайте між ними якогось кількісного зв'язку. Просто розподіліть за групами.

Будьте готові пояснити, чому саме ви розподілили так, а не інакше.

ПЕРЕЛІК ПОНЯТЬ, ЯКІ СЛІД РОЗПОДІЛИТИ:

Суїцидальні думки, раптове звільнення з роботи, трудові мігранти, розлучення, біженці, занижена самооцінка, труднощі у взаємостосунках, порушення гендерної ідентичності, госпіталізація, жертви насильства, ув'язнені, людина, що пережила втрату, горе, розпад родини, смерть близької людини, зрада чоловіка, раптова важка хвороба, інвалідність, безробітні, страх смерті, дискримінація мікросоціумі, втрата довіри людям, самогубство члена сім'ї, нереалізація в сімейному житті, фізична недієздатність, порушення сну, *дорожньо-транспортні катастрофи*, самотність, безпритульні, почуття провини; наркомани, пограбування, дратівливість або вибухи гніву, суїциденти, відчуття приниження, проблеми самореалізації, міжособистісні конфлікти, полон, дисгармонійна Я-концепція, збройний конфлікт, терористичний акт, переїзд на нове місце проживання, стихійне лихо, паліативні хворі, нервова анорексія, жертви згвалтування, емоційне (професійне) вигорання, нічні кошмари, учасники АТО, втрата життєвої перспективи, почуття безпомічності, волонтери, що працюють із постраждалими, невдача під час вступу до вищого навчального закладу, неповнолітні злочинці, сім'ї у розлученні, посттравматичні ігри, жорстоке ставлення, надмірна сором'язливість, ненависть до свого тіла, нестійкий емоційний стан, безпліддя, жертви злочинів, нав'язливі стани, депресивні реакції, сексуальні проблеми, хвороба, наркотична залежність, неадекватний рівень домагань, землетрус, оперативне хірургічне лікування, психосоматичні порушення, серйозна хвороба дитини; підвищена тривожність, відчуття втрати; тривога і депресія, почуття відчуженості, інтенсивне почуття сорому; втрата сенсу життя, згвалтування, народження дитини з інвалідністю.

Завдання №3. Проаналізуйте одну (на ваш вибір) із нижче наведених ситуацій за таким планом:

1. Тип психотравмуючої ситуації.
2. Проблеми, які уже є в клієнта.
3. Проблеми, які можуть проявитися у клієнта, якщо не надати психологічну допомогу.
4. Діагностичні методики, які можна використати на початку роботи з клієнтом (3-5 назв).
5. Питання, які можна задати клієнту для уточнення його стану (10-15 питань).
6. Форми, методи чи техніки, які можна запропонувати, щоб допомогти клієнту (вказати назви та пояснити, ЧОМУ саме такі ви вибрали та ЯК вони можуть допомогти клієнту).

Ситуація 1

Клієнтка – Маша Н. (5 років). У неї рік тому помер батько, але мати переконує її, що батько "у відрядженні". Мати привела дівчинку до психолога, тому що дівчинці "всюди бачаться труни", які вона весь час малює. Наприклад, вона сидить в гостях, раптом у неї з'являється відсутній погляд, після чого вона повідомляє, що в кутку кімнати бачила як стоїть труна. Мати водила її до психіатра, який не знайшов ніякої патології, і вона вирішила звернутися до психолога.

Ситуація 2

Клієнтка – молода жінка (23 роки). Розповіла, як в дитинстві батько карав її за звичайні помилки та упущення: він бив її, вголос рахуючи удари. Якщо при цьому був присутній її шкільний друг, то вона могла розраховувати на менше число ударів, ніж коли вони були наодинці. В кінці, коли вона втрачала контроль над собою і починала плакати, батько велів їй підійти до нього, щоб обійняти її. І дівчинка переживала почуття провини за те, що, не бажаючи, ображала свого батька. Навіть тепер, коли вона виросла, вона переконана, що заслуговувала такого покарання, і відчуває почуття провини за те, що недостатньо сильно любила батька.

Питання до МКР 1

- Дайте визначення поняття «реабілітаційна психологія»
  - Назвіть три ключових подій в історії розвитку знань про реабілітологію
  - На яких трьох рівнях розглядається вплив хвороби на організм людини згідно тривимірної концепції хвороби?
  - Назвіть хоча б 4 ключових положення, що характеризують сутність медичної моделі реабілітації
  - Назвіть хоча б 4 ключових положення, що характеризують сутність соціальних моделей реабілітації
  - Назвіть хоча б 4 ключових положення, що характеризують сутність антропологічної моделі реабілітації
  - Чим відрізняються такі види психологічної допомоги як психологічна підтримка та психологічна реабілітація?
  - Які базові завдання виконує психологічна реабілітація?
  - психологічна реабілітація як вид психологічної допомоги складається з двох частин: соціально-психологічної реабілітації та психічної реабілітації. Поясніть, чим відрізняються їх завдання?
  - Чим відрізняється психосоціальна реабілітація від психологічної реабілітації?
- Щодо яких саме категорій клієнтів та з якою метою застосовується?
- Які завдання психолога під час гострого періоду реабілітації?
  - Які завдання психолога під час підгострого періоду реабілітації?
  - Які завдання психолога під час пізнього періоду реабілітації?
  - Назвіть хоча б 4 ознаки, згідно з якими клієнтів можна вважати реабілітантом?
  - Поясніть, чим відрізняються основні форми самовиявлення особистості в реабілітаційному процесі:
  - Охарактеризуйте хоча б 2 типології клієнтів у процесі психологічної реабілітації.
  - Перелічіть найбільш поширені проблеми особистості, які вимагають звернення до психолога-реабілітолога?

- Перелічіть чинники, які визначають ступінь розладів після психотравмуючої ситуації?
- Чим відрізняються основні типи дезадаптивних станів?
- Чим відрізняється дезадаптивний стан від гострої стресової реакції?
- Чим відрізняється дезадаптивний стан від посттравматичного стресового розладу?
- Чим відрізняється гостра стресова реакція від посттравматичного стресового розладу?
- Перелічіть клінічні критерії гострої стресової реакції
- Перелічіть клінічні критерії дезадаптивного стану
- Перелічіть клінічні критерії ПТСР

Питання до МКР 2

1. Дайте визначення поняття:
  - реабілітаційний прогноз – це ...
  - реабілітаційний діагноз – це ...
  - реабілітаційний потенціал – це ...
2. Діагностичний висновок щодо теперішнього клінічного стану охоплює ...
3. До показників реабілітаційного профілю хворого відносять ...
4. Назвіть обов'язкові розділи стандартної карти для відбору клієнта на реабілітацію.
5. Горювання. Основні етапи та особливості протікання.
6. Дебрифінг як форма психологічної реабілітації.
7. Дебрифінг. Етапи роботи.
8. Дебрифінг, зміст та особливості проведення.
9. Терапевтичні методи психологічної реабілітації.
10. Методи психологічної реабілітації дітей.
11. В які психотравмуючі ситуації може бути включений клієнт та які проблеми можуть виникати у клієнта? (Клієнти: інвалід війни / особа з невиліковною чи важкою хворобою / бездоглядна дитина чи підліток).

11. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Тиж-день	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модулі	Модуль І. Загальні засади психологічної реабілітації										
Лекції	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Модуль ІІ. Практичні аспекти надання реабілітаційної ДОПОМОГИ										
Тема лекції	Теоретичні основи реабіліт. допомоги	Сутність психол. реабіліт.	Клієнт у процесі психологічної реабілітації	Посттравмові дезадаптивні стани	Психологія жертви	Психол. діагностика у процесі психол. реабілітації	Індивідуальна програма реабілітації				
Тема семінар. і практич. заняття	Семінар (4 бали)	Семінар (4 бали)	Семінар (4 бали)	Семінар (4 бали)	Семінар (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)	Практич (4 бали)
	Теоретичні основи реабіліт. допомоги	Посттравматичний стресовий розлад	Особистісний аспект психол. реабіліт.	Психотравма і травматичний стрес у дітей	Горе як форма травматичного переживання	Психодіагн. у процесі психол. реабіліт.	Методи роботи з ПТСР	Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою	Терапевтичні методи в процесі психол. реабіліт.		
Самостійна робота	Заповніть порівняльну таблицю щодо видів реабілітації. Напишіть есе на тему «Специфіка та труднощі роботи психолога в системі психологічної реабілітації»										
Види контролю	Опитування (5×4=20 балів), Таблиця (4 бали) Есе (5 балів) Модульна контрольна робота (10 балів)										
	ЗАЛІК										

13. Рекомендована література

Тема 1.1. Теоретичні основи реабілітаційної допомоги

- Маруніч В. В., Шевчук В. І., Яворовенко О. Б. Методичний посібник з питань реабілітації інвалідів: Посібник. – Вінниця: О. Власюк, 2006. – 212 с.
- Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с.
- Словарь по комплексной реабилитации инвалидов: учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / под науч. ред. В. А. Бронникова; Перм. гос. ун-т. – Пермь, 2010. – 530 с.
- Трошин О.В., Жулина Е.В., Кудрявцев В.А. Основы социальной реабилитации и профориентации: Учебное пособие. — М.: ТЦ Сфера, 2005. — 384 с. — (Учебное пособие).
- Чубко О.Б., Романченко Л.В. Роль та місце психосоціальної реабілітації в процесі психіатричної допомоги // *НейроNEWS : психоневрологія и нейропсихіатрія*. – 2012. – № 3 (38).

Тема 1.2. Особистісний аспект психологічної реабілітації

- Адаптации и реабилитации в социальной работе: учебное пособие. – 2-е изд., испр. и доп./ Под общей ред. Н.Ш.Валеевой. – Казань: Изд-во Казан, гос. технол. ун-та, 2011. – 586 с.
- Тема 4. Клієнт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://psuhologia.in.ua/images/dustan/pskons4.pdf>

Тема 1.3. Посттравматичний стресовий розлад як наслідок психотравмуючої ситуації

- Гоцуляк Н. Є. Психологічна травма: аналіз та шляхи її подолання / Н. Є. Гоцуляк // *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер. : Педагогічні та психологічні науки*. - 2015. - № 1. - С. 378-390.
- Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор. : Д.Д. Романовська, О.В. Ілашук. – Чернівці : Технодрук, 2014. – 133 с.
- Ромек В. Г., Конторович В. А., Крукович Е. И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях — СПб.: Речь, 2004. - 256 с.
- Селюкова Т.В. Психологічна діагностика посттравматичних стресових розладів: курс лекцій / Т.В.Селюкова. – Х.: НУЦЗ України, 2016. – 54 с.
- Селюкова Т.В., Федосеев В.А. Патопсихологічні і психопатологічні прояви посттравматичних стресових розладів // *Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць*. Вип. 2. – Харків: УЦЗУ, 2007. – С. 256-266.
- Скрипніков А.М., Герасименко Л.О., Ісаков Р.І. Психосоціальна дезадаптація при посттравматичному стресовому розладі у жінок: монографія. - Полтава: ТОВ «АСМІ», 2016.- 167 с.
- Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с. – (Серия “Практикум по психологии”).
- Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Туриніна. – К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. – 160 с

Тема 1.4. Психотравма і травматичний стрес у дітей

- Венгер А.Л., Морозова Е.И. Психологическая помощь детям и подросткам после Бесланской трагедии. – Владимир: Транзит-ИКС, 2009. – 150 с.
- Музиченко І. В. Шляхи подолання дитячої психотравми в діяльності працівників психологічної служби : [метод. рек.] / Музиченко І.В., Ткачук І.І. - Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. - 88 с.
- Овсяннікова Я. О. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок надзвичайної ситуації // *Право і Безпека*. - 2012. - № 1. - С. 317-321.
- Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації. Методичний посібник. / Уклад. : Г.Б.Растроста . – Суми. НВВ КЗ СОІППО : 2018. 64с.

- Селюкова Т.В., Федосеев В.А., Литвинова В.Я. Клинические варианты нарушения поведения в отдаленном периоде у детей переживших экстремальные ситуации // Проблемы экстремальной та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип. 16. – Харків: НУЦЗУ, 2014. – С. 196-201.

- Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н.П. Бочкор, Є.В. Дубровська, О.В.Залеська та ін. – Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. – 84 с -

Тема 1.5. Горе як форма травматичного переживання

- Гнездилов, Андрей Владимирович. Психология и психотерапия потерь : [пособие по паллиатив. медицине и сказкотерапии для врачей, психологов, волонтеров и всех интересующихся проблемой] / Гнездилов А. В. – К. : АДЕФ-Украина, 2013. – 255 с.

- Оніщенко Н. В. Горе як реакція постраждалого на втрату / Н. В. Оніщенко // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. пр. Вип. 12, ч. II. – Харків : НУЦЗУ, 2012. – С. 33-39.

- Ромек В. Г., Конторович В. А., Крукович Е. И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях — СПб.: Речь, 2004. - 256 с.

Тема 2.1. Психодіагностика особистості у процесі психологічної реабілітації

- Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – 208 с.

- Практикум по психологии состояний: Учебное пособие / Под ред. проф. А. О. Прохорова. – СПб: Речь, 2004. – 480 с.

- Селюкова Т.В. Психологічна діагностика посттравматичних стресових розладів: курс лекцій / Т.В.Селюкова. – Х.: НУЦЗ України, 2016. – 54 с.

- Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – СПб. : Питер, 2001. – 272 с. – (Серия “Практикум по психологии”).

Тема 2.2. Індивідуальна програма реабілітації

- Адаптации и реабилитации в социальной работе: учебное пособие. - 2-е изд., испр. и доп./ Под общей ред. Н.Ш.Валеевой. - Казань: Изд-во Казан, гос. технол. ун-та, 2011. – 586 с.

- Бочелюк В. Й., Турубарова А. В. Психологія людини з обмеженими можливостями. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.

- Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV, Редакція від 09.12.2015 "Про реабілітацію інвалідів в Україні"

- Мороз О. М. Основи складання індивідуальної програми реабілітації / О. М. Мороз // Український вісник медико-соціальної експертизи. - 2013. - № 1. - С. 18-32.

- Реабілітаційна медицина: основні поняття та дефініції / Лисенюк В.П., Самосюк І.З., Самосюк Н.І., Ткаліна А.В. // Международный неврологический журнал 8 (54) 2012. –

- Сучасні стандарти та критерії в галузі реабілітаційної медицини / Ред. В.П.Лисенюк. — К.: НМУ, 2001. — 71 с.

- Шевчук В.І., Яворовенко О.Б., Беляєва Н.М., Шевчук С.В. Реабілітація інвалідів: Монографія. – Вінниця: ФОП Данилюк В.Г., 2012. – 216 с.

Тема 2.3. Дебрифінг як форма групової роботи з психічною травмою

- Малкина-Пых И. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях - М.: Изд-во Эксмо, 2005. - 960 с.

- Мульована Л. І. Психологічний дебрифінг як метод групової психологічної корекції посттравматичних стресових розладів в учасників бойових дій / Л. І. Мульована // Проблеми соц. роботи: філософія, психологія, соціологія. - 2014. - № 1. - С. 64-69.

- Пергаменщик Л.А. Кризисная психология. Учебное пособие. -- Мн.: Вышэйшая школа, 2004. - 288 с.

Тема 2.4. Методи роботи з ПТСР

- Ромек В. Г., Конторович В. А., Крукович Е. И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях — СПб.: Речь, 2004. - 256 с.
- Трошин О.В., Жулина Е.В., Кудрявцев В.А. Основы социальной реабилитации и профориентации: Учебное пособие. — М.: ТЦ Сфера, 2005. — 384 с. — (Учебное пособие).
- Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Туриніна. – К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. – 160 с.

Тема 2.5.1. Терапевтичні методи у процесі психологічної реабілітації

- Игровая терапия как метод интеграции и реабилитации: Учебное пособие / Перевод с немецкого; Ответственный редактор и составитель С.В. Колкова. – М.: Права человека, 2001. – 88 с.
- Копытин А.И., Корт Б. Техники ландшафтной арт-терапии. – Москва: Когито-Центр, 2013. – 104 с..
- Копытин А.С. Арт-терапия жертв насилия. М.: Институт психотерапии, 2009. – 144 с.
- Психологическая поддержка и игротерапия в детской паллиативной помощи / Под редакцией Харьковской О. А., Савва Н. Н., Лавровой К. С.. — М., 2015 — 96 с.
- Федій О. А. Естетотерапія. Навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: «Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. – 304 с.

Тема 2.5.2. Терапевтичні методи у процесі психологічної реабілітації

- Бурно М.Е. Терапия творческим самовыражением: клиническая терапия творчеством, духовной культурой // Московский психотерапевтический журнал. – 1999. – №1. – С.19-42.
- Кипнис М. Драматерапия. Театр как инструмент решения конфликтов и способ самовыражения. - М.: О.сь-89, 2002. - 192 с.

Програма з дисципліни «Організація психологічної служби»

Укладач програми: Дьоміна Г.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин		Семестр	

- 90		2-й	2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 38 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	20 год.	4 год.
		Практичні	
		18 год.	-
		Семінарські	
		14 год.	6 год.
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		38 год.	80 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 58/42

для заочної форми навчання – 11/89

• **Мета та завдання навчальної дисципліни**

Мета викладання навчальної дисципліни «Організація психологічної служби» є забезпечення майбутніх спеціалістів теоретичними знаннями з основ організації діяльності психологічної служби, озброєння студентів вміннями забезпечити необхідні соціально-психологічні умови підвищення ефективності діяльності людини в усіх сферах суспільного життя, сприяти розвитку і захисту психічного здоров'я особистості.

Завданнями вивчення дисципліни «Організація психологічної служби» є ознайомити слухачів з основами загальнотеоретичні питаннями організації психологічної служби, її завданнями, структурою та функціями; познайомити із законодавчими актами про психологічну службу України; формами професійної взаємодії практикуючих психологів; висвітлити специфіку основних напрямків діяльності психологічної служби; проаналізувати етичні принципи діяльності практичного психолога, освітньо-кваліфікаційні характеристики, права та обов'язки психолога; проаналізувати особливості психологічної служби системи освіти; показати технологію роботи організаційних психологів; виробити у студентів ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності; активізувати особистісний та творчий потенціал майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання:**

1. Ознайомити студентів з базовими теоретичними положеннями організації психології служби, її завданнями, структурою та функціями.
2. Сприяти усвідомленню студентами законодавчих актів психологічної служби України.
3. Сформувати у студентів знання про основні напрямки діяльності психологічної служби, етичні принципи діяльності практичного психолога, освітньо-кваліфікаційні характеристики, права та обов'язки психолога.
4. Сприяти усвідомленню особистісної значущості діяльності практичного психолога у професійному становленні студентів.
5. Підвищити рівень сформованості ряд умінь та навичок застосування набутих знань у практичних сферах своєї діяльності.
6. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з різними групами клієнтів у процесі фахової діяльності та підвищення етичної культури у повсякденному житті.

7. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.

8. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу та нормативну документацію.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- предмет, мету та завдання психологічної служби України;
- основи організації психологічної служби: завдання, структуру, функції;
- особливості основних принципів, напрямків діяльності психологічної служби: діагностику, профілактику, корекцію, навчальну діяльність, консультування, зв'язки з громадськістю, просвіту;
- специфіку діяльності складових системи психологічної служби;
- вимоги до особистості та професійних характеристик практикуючого психолога.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- використовувати теоретичні знання на практиці, володіти вміннями та навичками побудови професійної взаємодії з клієнтами у майбутній професійній діяльності;
- застосовувати отримані теоретичні знання для організації психологічної служби, яка функціонує у різних відомствах України;
- забезпечення культури роботи з основними законодавчими та інструктивними документами організації психологічної служби;
- засвоїти техніки творчої професійної діяльності практикуючого психолога у різних структурних складових системи психологічної служби;
- забезпечити належний рівень психічного здоров'я, соціально-психологічний захист і підтримку індивідуального розвитку громадян, з урахуванням їх здібностей, особливостей життя та праці;
- сформувати вміння та навички організації та проведення психопрофілактичної, консультативної, психодіагностичної та психокорекційної роботи у різноманітних соціальних інститутах для забезпечення умов, які б сприяли розвитку особистості, розкриттю її потенціалу, збереженню психічного здоров'я та оптимізації діяльності.

• Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Загальноосвітні питання організації психологічної служби.

Тема 1. Поняття про психологічну службу України.

Основи законодавчі акти, нормативні документи, які регламентують та забезпечують діяльність Національної системи соціально-психологічної служби України. Мета та завдання Національної системи психологічної служби. Специфіка нормативної та правової бази психологічної служби в інших сферах суспільної практики (бізнес, економіка, органи внутрішніх справ та збройних сил, політика, соціальна служба для молоді, охорона здоров'я тощо). Законодавча та правова база психологічної служби в галузі освіти. Декларації ООН про права дитини та людини. Положення про ПС. Положення про психологічний кабінет. Національна система соціально-психологічної служби: психологічні та соціально-психологічні служби і підрозділи, які функціонують у різних відомствах; соціально-психологічні служби державної адміністрації; територіальні (муніципальні) структури (об'єднання), які надають соціально-психологічні послуги населенню (структура психологічної служби України). Моделі функціонування психологічної служби України. Групи клієнтів практичного психолога в закладах освіти і особливості роботи з ними: внутрішні клієнти та зовнішні клієнти.

Тема 2. Особливості діяльності та професійні якості працівника психологічної служби

Специфіка змісту діяльності психологічної служби системи освіти: мета, функції, завдання, рівні (науковий, прикладний та практичний), спрямування (актуальне та перспективне), напрямки

діяльності (діагностика, профілактика, корекція, навчальна діяльність, консультування, зв'язки з громадськістю, просвіта). Організація діяльності практичного психолога. Вимоги до працівників психологічної служби. Принципи роботи практичного психолога. Етичний кодекс в роботі психологічної служби. Вимоги до оформлення психологічного кабінету. Вимоги до ведення документації практичного психолога (групи документації, основні документи психолога). Особистісні якості та професійні знання, уміння практичного психолога. Кваліфікаційні характеристики і вимоги до практичного психолога. Обов'язки і права практичного психолога. Вимоги до психолога консультанта.

Тема 3. Напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби.

Основні функції (діагностично-прогностична, організаційно-методична, корекційно-розвиткова, консультативна, просвітницько-профілактична, соціально-захисна) та напрямки діяльності працівників психологічної служби (діагностика, профілактика, корекція, навчальна діяльність, консультування, зв'язки з громадськістю, просвіта). Поняття психологічної діагностики. Вимоги до психодіагностичної діяльності. Психодіагностичний процес. Організація корекційної роботи. Особливості розвивальної роботи. Шляхи корекції і розвитку в роботі психолога. Зміст психопрофілактичної роботи. Психолого-педагогічний консиліум. Психологічна просвіта. Призначення профілактичної та просвітницької роботи психологічної служби освіти. Психологічна корекція. Завдання психокорекції залежно від адресату та змісту корекційної роботи. Консультування. Техніки психологічного консультування. Зміст психологічного консультування в сфері психологічної служби. Характеристика процесу психологічного консультування. Просвітницька робота серед населення (у широкому і вузькому розумінні). Завдання просвітницької роботи. Основні форми просвітницької діяльності. Основні моменти просвітницької роботи: пропаганду діяльності психологічної служби; ознайомлення певного контингенту людей із психологічними знаннями, які відповідають їх актуальним потребам і запитам; вибір таких форм просвіти, які полегшують сприймання психологічної інформації, викликають інтерес до психологічних знань, формують потребу користуватися ними у житті. Форми просвітницької діяльності шкільної психологічної служби. Просвітницька діяльність психологічної служби у вищих навчальних закладах, її форми.

Змістовий модуль 2. Технологія роботи психолога в різних психологічних службах.

Тема 4. Психологічна служба в закладах освіти України.

Історія розвитку психологічної служби освіти. Роль психологічної служби у вирішенні проблем садочку, школи, позашкільних закладах, інтернатів. Вимоги до організації психологічної служби. Моделі психологічної служби в Україні. Рівні та напрямки функціонування психологічної служби. Специфіка змісту діяльності психологічної служби системи освіти. Структура, напрямки та форми діяльності психологічної служби освіти в Україні. Основні форми роботи практичного психолога з адміністрацією, педагогічним колективом, з батьками та дітьми. ПМПК. Психологічна служба вищих навчальних закладах, технікумів, училищ. Інклюзивна освіта – цілі, перспективи, бар'єри.

Тема 5. Технології роботи організаційних психологів.

Основні види, напрямки діяльності організаційних психологів (просвіта, діагностика, прогнозування, профілактика, психокорекція, психоконсультування та психотерапія). Використання інтерактивних технік у роботі організаційних психологів (поняття, роль інтерактивних технік, їх використання, застосування рольових ігор та тренінгів). Технологія профілактики та подолання комунікативних бар'єрів в організації (поняття про комунікативні бар'єри в організації, їх види та причини виникнення; система діагностичних методик для вивчення комунікативних бар'єрів в організації; тренінгова програма для профілактики та подолання комунікативних бар'єрів із організації). Технологія запобігання та розв'язання організаційних конфліктів (організаційні конфлікти: основні види, причини виникнення та шляхи подолання; система діагностичних методик для вивчення особливостей організаційних конфліктів; модель психолого-організаційного консультування з проблеми розв'язання конфліктів в

організації). Технологія формування сприятливого соціально-психологічного клімату в організації (зміст, структура та види соціально-психологічного клімату в організації; методики для діагностики соціально-психологічного клімату в організації; тренінгова програма формування сприятливого соціально-психологічного клімату в організації). Технологія профілактики та подолання синдрому «професійного вигорання» в організаціях (поняття про зміст, структуру та основні прояви синдрому «професійного вигорання» у менеджерів і персоналу організацій; методики для діагностики синдрому «професійного вигорання» в організаціях; індивідуальна та групова програми для профілактики і подолання синдрому «професійного вигорання» в організаціях).

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усьог о	у тому числі				
		Л	ПР	С	Інд	с.р.		Л	ПР	С	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль I. Загальноосвітні питання організації психологічної служби												
Тема 1. Поняття про психологічну службу України	16	4	2	4		6	14	2		2		10
Тема 2. Особливості діяльності та професійні якості працівника психологічної служби	16	4	4	2		6	15					15
Тема 3. Напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби	24	6	8	2		8	19	2		2		15
Разом за змістовим модулем 1	56	14	14	8		20	48	4		4		40
Модуль 2												
Змістовий модуль 2. Технологія роботи психолога в різних психологічних службах												
Тема 4. Психологічна служба в закладах освіти України	12	2	2	2		6	12			2		10
Тема 5. Технології роботи організаційних психологів	22	4	2	4		12	30					30
Разом за змістовим модулем 1	34	6	4	6		18	42			2		40
Усього годин	90	20	18	14		38	90	4		6		80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Поняття про психологічну службу України	2

2.	Особливості діяльності та професійні якості працівника психологічної служби	2
3.	Напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби	4
4.	Психологічна служба в закладах освіти України	2
5.	Технології роботи організаційних психологів	4
Всього		14

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Ознайомлення з основною документацією психолога	2
2	Захист Етичного кодексу психолога та Положення про психологічну службу освіти України	4
3	Основні напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби (діагностика, профілактика, корекція + розвиток, навчальна діяльність, консультування, зв'язки з громадськістю, просвіта)	8
4	Психологічна служба в закладах освіти України (моделі, структура, функції)	2
5	Технології роботи організаційних психологів	2
Всього		18

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Законодавчі акти України про соціально-психологічну службу, її завдання, структура та функції	6/10
2	Особливості діяльності практичного психолога	3/10
3	Особистісні та професійні якості працівника психологічної служби	3/5
4	Діагностична робота практичного психолога	2/3
5	Корекційна і розвиваюча робота практичного психолога	2/4
6	Психопрофілактична та просвітницька робота практичного психолога	2/4
7	Психологічне консультування в діяльності психологічної служби	2/4
8	Психологічна служба освіти	6/10
9	Технології роботи організаційних психологів	12/30
Разом		38/80

8. Індивідуальні завдання

1. Написання доповідей та тез.
2. Скласти 5 діагностичних програм з визначення психологічної готовності дітей до шкільного навчання; визначення готовності учнів початкової школи до переходу в середню школу; дослідження особливостей шкільної дезадаптації першокласників; проведення профорієнтаційної роботи зі старшокласниками; виявлення підлітків «групи ризику».
3. Розробити 4 заняття: розвиваюче, корекційне, профілактичне (тема, напрямок на вибір студента) та розвиваюче або корекційне заняття з інклюзії.
4. Ознайомитися з документацією (Декларація прав дитини; Декларація прав людини) + захист: Положення про психологічну службу освіти України; Положення про кабінет практичного психолога; Етичний кодекс психолога.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: дискусія, мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Організація психологічної служби»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Психологічна служба розглядається як інтегральне утворення, яке має такі 3 рівні:

- а) практичний,
- б) актуальний,
- в) перспективний,
- г) прикладний,
- д) науковий,
- ж) актуально-перспективний.

2. Завдання психологічної служби (3):

- а) сприяння повноцінному особистісному й інтелектуальному розвитку дітей на кожному віковому етапі,
- б) проведення експертизи,
- в) консультативно-методична допомога,
- г) забезпечення індивідуального підходу,
- д) профілактика і корекція відхилень в інтелектуальному і особистісному розвитку дитини.

3. Доступ до яких документів, що є в кабінеті практичного психолога регулюється лише психологом (позначте літерою П) та документи, які можуть переглянути адміністрація (позначте літерою А):

- план роботи на рік, місяць, щотижневий - _____
- журнал реєстрації індивідуальних консультацій - _____
- індивідуальні картки психолого-педагогічного обстеження - _____
- література з питань психології, в тому числі періодичні видання - _____
- тексти та матеріали тестів, опитувальників, бланки методик - _____

4. Поєднайте поняття і його визначення (а=а):

а) психодіагностика	а=	а) це сукупність впливів спрямованих на виправлення недоліків, відхилень, зрушень в розвитку
б) корекція	б=	б) розробляє методи вияву і вибору індивідуально-психологічних особливостей особистості
в) розвиток	в=	в) це система заходів які застосовуються для запобігання виникненню певного явища
г) профілактика	г=	г) характеризується якісними змінами, появою нових механізмів, процесів, структур

5. Поєднайте термін і змістом (а=а):

а) науковий аспект ПС	а=	а) це соціально-психологічне забезпечення всього процесу навчально-виховної роботи закладу, включаючи розробку програм, підручників, професійну підготовку і підвищення кваліфікації фахівці.
б) практичний аспект ПС	б=	б) вивчає закономірності психічного розвитку і формування особистості; розробляє шляхи, методи і методики професійного застосування психологічних знань в умовах навчально-виховного закладу.

в) прикладний аспект ПС	в=	в) це пряма робота психолога з батьками, вчителями, дітьми в закладах різного типу.
-------------------------	----	---

6. Етичний кодекс –

- а) ґрунтується на нормах моралі та права;
- б) є сукупністю етичних норм та правил поведінки;
- в) це збірник моральних правил поведінки, на базі яких будується діяльність і взаємини людей.

7. Для забезпечення результативності та ефективності психологічної роботи необхідно дотримуватися певних принципів, що прописані в етичному кодексі психолога. Знайдіть 2 принципа:

- а) принцип доброзичливого й оцінного ставлення до клієнта;
- б) забезпечення конфіденційності зустрічі;
- в) принцип самостійності;
- г) принцип нормативності;
- д) розмежування особистих і професійних відносин.

8. Пронумеруйте етапи психодіагностичного процесу:

- _____ Обробка та інтерпретація даних.
- _____ Визначення психологічної проблеми та висунення гіпотези про причини явища.
- _____ Вивчення психологічного запиту.
- _____ Добір методів дослідження та використання методів.

9. Мета психолога в педагогічному консилиуму:

- зрушити негативні установки і стереотипи кожного вчителя (запобігає виникненню помилок сприймання людини людиною, втілює принцип гуманістичної психології)	так	ні
- подати характеристику учня підкресливши його сильні, позитивні сторони; подати результати психодіагностичних досліджень;	так	ні
- спрямувати педколектив на висунення та доведення припущення щодо причин проблем учня і можливості корекції, розвитку	так	ні
- робить прагнення і бажання вчителів приймати участь в подальшій роботі з учнями (класом) за виробленою програмою	так	ні

10. Головною умовою ефективності консультативної роботи є позитивна установка консультанта по відношенню до клієнта яка має такі складові (поєднайте назву із змістом):

а) Безоцінність	а) щирість, відверте вираження свої почуттів і намірів, сумнів клієнта у щирості знижує довіру до психолога
б) Безумовне прийняття	б) відсутність оцінного ставлення до клієнта, тому він приймається без оцінок, без умов, незалежно від його заслуг, незважаючи на його недоліки
в) Аутентичність	в) клієнта прийматимуть таким, який він є
г) Схвалення	г) незважаючи на власні культурні цінності та переконання, психолог повинен прагнути розвивати в собі гнучкість та відкритість по відношенню до інших культурних цінностей
д) Гнучка позиція	д) позитивне ставлення до клієнта; вираження підтвердження того, що клієнт має право думати, відчувати, вести себе так, як вважає можливим і потрібним

11. В практиці консультативної роботи виділяють 2 моделі (шляхи) діяльності психолога-консультанта. Дайте назву:

- а) _____ – це надання конкретних рекомендацій, порад. Надання такої допомоги, яку прагне одержати клієнт (якщо це не суперечить нормам і вимогам суспільного життя).
- б) _____. Консультант, надаючи допомогу, повинен мах активізувати внутрішні ресурси клієнта, повинен допомогти самому клієнту справитись із труднощами.

12. Основними вимогами до психодіагностичних методів є:

- а) стандартизація інструментарію, в основі якої лежить поняття відхилення від норми;
- б) надійність і валідність інструментарію;
- в) нежорстка регламентація процедури обстеження.

11. Якщо погоджуєтесь з твердженням поставте "+", якщо ні, то "-".

	На етапі діагностики треба орієнтуватись на можливості і перспективи учнів.
	Психологи застосовують лише ті знання, якими володіють відповідно до своєї кваліфікації, повноважень і соціального статусу.
	Психологи суворо додержуються принципу добровільної участі клієнта в обстеженнях.
	Запис на магнітну стрічку і відеоплівку, фотографування і занесення інформації про клієнта до комп'ютерних банків даних не здійснюються за згодою учасників.
	Якщо клієнт може отримати психологічну допомогу безкоштовно або меншим коштом в іншого фахівця, то психолог інформує про це клієнта.
	Для демонстрації і прослуховування будь-яких матеріалів потрібний усний дозвіл людини, за чією згодою вони були записані.

12. Серед загальних прийомів психологічного консультування виділяють:

а) Контакт очей		а) консультант повинен показати, що він зацікавлений в тому що говорить клієнт, слідкує за його думкою. Це виражається: позою, жестами, голосом (інтонацією), допоміжними словами (так, угу).
б) Ефективне слухання		б) якщо клієнт визначає певний симптом, як негативний, психолог допомагає йому самому побачити в цьому симптомі позитивний бік, якусь корисну інформацію.
в) Розуміння		в) уважний погляд, спрямований в очі клієнта, який схиляє клієнта до контакту. Неможна спрямовувати невідривний погляд на клієнта.
г) Перейменування симптомів		г) це необхідність викликати у клієнта відчуття того, що тебе зрозуміли; дати зворотній зв'язок.

13. Психологічне консультування можна поділити на види залежно від індивідуальних особливостей клієнтів і тих проблем, з приводу яких вони звертаються за психологічною допомогою. Які виділяють 4 **види** психологічного консультування:

- а) інтимно-особистісне консультування;
- б) сімейне консультування;
- в) психолого-педагогічне, психолого-управлінське консультування;
- г) ділове консультування;
- д) разова консультація;
- е) короткотермінове консультування;
- ж) середньотермінове консультування;
- з) тривале консультування.

14. Які виділяють 4 **види** психологічного консультування за тривалістю:

- а) інтимно-особистісне консультування;
- б) сімейне консультування;
- в) психолого-педагогічне, психолого-управлінське консультування;
- г) ділове консультування;
- д) разова консультація;
- е) короткотермінове консультування;
- ж) середньотермінове консультування;
- з) тривале консультування.

15. На яких принципах ґрунтується психокорекційна робота пр. психолога. Підкресліть 3:

- а) єдність діагностики і корекції;
- б) принцип самостійності;
- в) принцип нормативності;
- г) розмежування особистих і професійних відносин;
- д) принцип наступності;

- е) принцип доброзичливого й неоцінного ставлення.
16. Які можна виділити 2 форми просвітницької діяльності:
- а) навчання та праця;
  - б) тренінг та консультація;
  - в) гра та навчання;
  - г) диспут та бесіда.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Організація психологічної служби»

1. Розвиток і становлення психологічної служби в Україні.
2. Законодавча та правова база психологічної служби.
3. Предмет та рівні функціонування психологічної служби.
4. Місце психологічної служби в системі народної освіти.
5. Структура управління національною системою психологічних служб України з 2018 р..
6. Основні напрямки професійної діяльності психолога.
7. Просвітницька робота психолога та психологічної служби.
8. Профілактична робота психолога та психологічної служби.
9. Діагностична робота психолога та психологічної служби.
10. Корекційна робота психолога та психологічної служби.
11. Психологічне консультування як напрям діяльності психолога в психологічній службі.
12. Навчальна діяльність та зв'язки з громадськістю як напрями діяльності психологічної служби.
13. Функції діяльності психологічної служби.
14. Принципи діяльності практичного психолога та психологічної служби.
15. Етичний кодекс в діяльності психолога.
16. Особливості підготовки психологів для різних соціальних сфер.
17. Нерівномірність розвитку психологічної служби в різних соціальних сферах.
18. Організаційні моделі діяльності психологічних служб.
19. Переваги і недоліки внутрішньоорганізаційної моделі діяльності психологічних служб.
20. Переваги і недоліки зовнішньоорганізаційної моделі діяльності психологічних служб.
21. Організація психологічної служби в системі освіти.
22. Освітньо-кваліфікаційні характеристики і вимоги до практичного психолога.
23. Обов'язки і права практичного психолога. Посадова інструкція психолога.
24. Особистісні якості та професійні знання, уміння практичного психолога.
25. Комунікативна та мовленнєва компетентності психолога.
26. Участь психолога у медико-психолого-педагогічній консультаційній та психолого-педагогічних консиліумах.
27. Основні види та напрямки роботи практичного психолога з педагогічним колективом, учнями та батьками.
28. Особливості роботи практичного психолога в системі соціальних служб для молоді.
29. Робота психолога в агенстві зайнятості.
30. Служби негайної психологічної допомоги та роль психолога в них.
31. Специфіка роботи та основні напрями діяльності психолога у закладах інтернатного типу.
32. Фактори ефективності психічного розвитку дітей у закладах інтернатного типу. Збагачення досвіду дитини.
33. Організація психологічної служби в системі охорони здоров'я.
34. Основні напрями роботи практичного психолога в системі охорони здоров'я.
35. Організація психологічної служби у сферах державної служби та політики.
36. Організація психологічної служби у сфері бізнесу.

37. Основні напрями роботи практичного психолога у сфері бізнесу.
38. Використання інтерактивних технік у роботі організаційних психологів.
39. Технологія профілактики та подолання комунікативних бар'єрів в організації.
40. Технологія запобігання та розв'язання організаційних конфліктів.
41. Технологія формування сприятливого соціально-психологічного клімату в організації.
42. Технологія профілактики та подолання синдрому «професійного вигорання» в організаціях.

10.3. Творчі завдання та ситуації до заліку з дисципліни «Організація психологічної служби»

Завдання 1. Визначте психологи якої сфери практики вирішують перераховані нижче завдання.

Діагностика профпридатності; проведення тренінгу особистісного зросту; професійне навчання; навчання спортивним навичкам; допомога людям у важких соціальних ситуаціях; вивчення характеру втоми; пристосування параметрів технічних засобів до людини; аналіз факторів монотонії; вивчення вікових особливостей; допомога людям в стресовій ситуації; робота з людьми, що мають функціональні розлади емоційного, сексуального чи особистісного плану; розробка ефективних методів та умов навчання; навчання ораторському мистецтву та навичкам публічних виступів; робота з політиками по формуванню іміджу; посттравматична реабілітація; робота в службі „Шлюб та сім'я”; вивчення індивідуально-особистісних особливостей; аналіз впливу алкоголю та наркотиків на людину; вивчення факторів професійного травматизму; аналіз впливу плакату і реклами на сприймання; дослідження творчої діяльності; робота в службі „Телефон довіри”; допомога людям, що страждають від депресій; вивчення та врахування індивідуальних особливостей у навчанні; аналіз готовності дитини до школи; вивчення передстартових станів спортсменів; аналіз вікових факторів розвитку особистості; вивчення групових процесів та групової динаміки; розробка психологічних засад нових педагогічних технологій.

Завдання 2. Визначте які із висловлювань належать кваліфікованому психологу, а які – не професіональному психологу. Чому?

1. У мене талант розуміти людей, цього ніхто не може заперечувати.
2. Я обов'язково допоможу вам змінити себе.
3. Ми разом з вами постараємось побачити ваші проблеми з іншого боку.
4. Хто би міг подумати, що таке молода і красива жінка буде думати про смерть.
5. Ви серйозно ставитесь до того, що з вами відбувається.
6. Ви можете розраховувати на мої професійні знання та досвід.
7. Важко почати роботу при такому опорі з вашого боку.
8. Ви би себе пожаліли, чим скоріше будете говорити правду, тим легше знайдемо рішення.
9. Думаю, що з цим завданням краще справиться мій колега.
10. Ви вже розчаровані! Чим? (Г.С.Абрамова).

Завдання 3. Прокоментуйте наступні етичні запитання психологічної практики, аргументуйте свою відповідь.

1. Чим відрізняється діяльність „продавця психологічних послуг” від роботи практичного психолога?
2. Що є більш значущим для практичного психолога – теоретична професійна підготовка чи велика практика та віра в себе?
3. Про талановитих музикантів, артистів говорять, що в дитинстві їх поцілувала муза музики чи театру. Чи є муза психології? Чи можливо переживання себе „психологом від Бога”?
4. Чи можна займатися психологічною роботою з людьми, не маючи спеціальної психологічної освіти?
5. Чи несе психолог юридичну та моральну відповідальність за дії клієнта, які той здійснив під його впливом?

Завдання 4. Які із перерахованих якостей та чому, на вашу думку, можна вважати професійно значущими якостями практичного психолога?

Впевненість в собі, доброта, цілеспрямованість, емпатія, висока емоційність, особистісна стабільність, вдумливість, рефлексивність, самоприйняття, екстраверсія, інтуїція, пізнавальна активність, високий інтелект, моральність, уважність, артистизм, трудолюбство, воля, висока самооцінка, сильний тип нервової системи, гуманність, агресивність, креативність, красномовність, вміння переконувати, авторитарність, почуття гумору, толерантність, консерватизм, постійність звичок.

Завдання 5. Виберіть із наведеного списку функції, які може здійснювати практичний психолог. Обґрунтуйте свою відповідь. Поясніть, чому деякі функції він не може виконувати.

Надавати людям допомогу в ситуаціях стресу, лікувати психічні розлади, надавати допомогу в складних життєвих проблемах, ставити медико-психіатричний діагноз, надавати допомогу у випадках емоційно-особистісного дискомфорту, виводити із депресії та суїцидальних станів, настановувати на самостійні рішення в ситуаціях вибору, допомагати адаптуватися після життєвих криз, займатися профілактикою виникнення психологічного неблагополуччя, допомагати людям в максимальному розкритті своїх якостей і можливостей, вчити клієнтів самопізнанню, розвивати навички психогігієни у клієнтів, проводити судово-медичну експертизу.

Завдання 6. Виберіть правильний варіант. Обґрунтуйте свою відповідь.

1. Методи практичного психолога ... а) універсальні для всіх галузей психології; б) залежать від певних психологічних теорій; в) не змінюються з часом і під впливом культури; г) всі відповіді вірні; д) всі відповіді не вірні.

2. Професійна свідомість психолога вирізняється ... а) гуманним, емпатійним ставленням до людей; б) моральною відповідальністю в прийнятті професійних рішень; в) високою мірою рефлексивності по відношенню до людей; г) відстороненістю від проблем клієнтів; д) всі відповіді вірні; е) всі відповіді не вірні.

3. Людина для психолога – це, в першу чергу, ... а) об'єкт професійних впливів; б) партнер професійних впливів; в) суб'єкт спілкування та професійної діяльності; г) предмет дослідження та перетворення; д) всі відповіді вірні; е) всі відповіді не вірні.

4. Робота психолога частіше ... а) інтуїтивна; б) творча; в) алгоритмізована; г) всі відповіді вірні; д) всі відповіді не вірні.

5. Робота психолога це, скоріше ... а) ремесло, реалізація професійних навичок; б) процес психологічного маніпулювання клієнтом; в) магія, навіювання, сугестія; г) особисте мистецтво; д) всі відповіді вірні; е) всі відповіді не вірні.

Завдання 7. Вставте пропущені слова в наступні твердження.

1. Психолог-консультант „добуває” інформацію для роботи з клієнтом не тільки із його ... і даних об'єктивного обстеження, але й спостерігаючи за його ..., ..., ... і т.д.

2. Психолог підходить до клієнта як до ..., здатної до життя в контексті сучасної культури, що має необхідний рівень ..., щоб прийняти різні варіанти підходів до проблем свого життя.

3. В роботі професійного психолога виділяють такі види діяльності: ..., ..., ..., ..., ..

Завдання 8. Проаналізуйте наведені висловлювання. Які позиції займають психологи стосовно іншої людини? Які із них Ви вважаєте найбільш оптимальними і чому?

1. Психолог – це професія, що формує особистісні якості людини.

2. Психолог – це професія, яка вивчає душу людини, її думки, емоції. Психолог повинен допомагати людям.

3. Психолог – це професія, необхідна в сучасній школі для нормальної практичної роботи.

4. Психолог – це професія, що дозволяє надавати допомогу людям, які не знають виходу із складної ситуації, знаходити причини стресів, незадоволеності людей собою та оточуючими.

5. Психолог – це професія, яка передбачає знання законів, особливостей психіки різних типів людей і вміння користуватися своїми знаннями для того, щоб коригувати відносини, небажані

моменти в поведінці і світосприйнятті особистості в сторону їх поліпшення.

6. Психолог – це професія, що потребує відповідальності, терпимості, знань про іншу людину, про себе та ін.

7. Психолог – це професія, яка дозволяє глибше зрозуміти мотиви вчинків і усвідомити всі внутрішні процеси, що відбуваються як з самим собою, так і з іншими людьми.

8. Психолог – це професія, яка допомагає людям пізнати себе, знайти своє місце в житті.

9. Психолог – це професія, яка дає можливість правильно допомагати людям в їх проблемах, розбиратися в самих собі, саморозкриватися, самоутверджуватися.

10. Професія психолога потребує високого рівня знань, як професійних, так і загально культурних, а також таких якостей, як тактовність, уважність.

Завдання 9.

1. Проаналізуйте Етичний кодекс психолога та назвіть основні принципи, що покладені в його основу. Які існують механізми управління та контролю діяльності практичних психологів у вітчизняній практичній психології.

2. Вкажіть напрямки роботи практичного психолога з „важкими підлітками”. Якими теоретичним знаннями та практичним навичками роботи повинен володіти такий психолог?

Завдання 10. Виступаючи на колєгії, А.Г.Асмолов сказав: ”Психологія вистраждала свій шлях в світ освіти. Перші розчарування окремих психологів в школах переконали мене в тому, що „один в полі не воїн”. Тоді стало очевидним наступне: не стільки психологи повинні іти в народ, скільки педагоги, народ повинні були піти в психологію. Хочете називайте це чудом, хочете ні: на наших очах почалася психологізація шкільного життя, що ознаменувала нову еру – еру розвиваючої освіти” („Вестник образования”, 1995, №7). Чи поділяєте Ви думку А.Г.Асмолова про те, що психолог може сформувався із шкільного вчителя? Обґрунтуйте свої міркування.

Завдання 11. Розкрийте психологічні механізми формування психологічної залежності. Які об’єктивні та суб’єктивні фактори визначають особливості та динаміку формування психологічної залежності особистості? Чим може допомогти практичний психолог людині, що хоче позбавитися від психологічної залежності?

Завдання 12.

1. Визначте орієнтовну модель взаємодії психологічних служб, які функціонують у різних соціальних сферах. Обґрунтуйте свою думку.

2. Чи можна займатися психологічною роботою з людьми в соціальних службах, в закладах освіти, не маючи спеціальної психологічної освіти? Які особливості теоретичної та практичної підготовки фахівців психологічних служб є професійно значущими? Обґрунтуйте свою думку.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота					Сума
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2		
T1	T2	T3	T4	T5	
15	15	20	25	25	100

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		

65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання знань студентів

A 5 (відмінно) Студент ґрунтовно знає фактичний та теоретичний матеріал, вільно оперує широким колом джерел, володіє понятійним апаратом, знайомий з головними науковими проблемами, поглядами дослідників. Він (вона) вміє використовувати та аналізувати джерела та наукову літературу. Має навички самостійної роботи з різними видами джерел, їх співставлення.

B 4,5 (добре) Студент вільно володіє фактичним та теоретичним матеріалом, оперує значним колом джерел і наукової літератури із заданої тематики. Вміє використовувати теоретичні знання під час аналізу джерел. Має навички роботи з наукової літератури.

C 4 (добре) Студент знає матеріал навчального курсу, ознайомлений з науковою літературою. Бракує вмінь самостійного аналізу джерел, критики джерела, самостійного формулювання питання. Має первинні навички роботи з науковою літературою.

D 3,5 (задовільно) Студент має основний теоретичний матеріал, має уявлення про значення різних видів історичних джерел, але помиляється, має певні прогалини в розумінні теоретичного курсу. Не вміє окреслити коло проблем, визначити головні теми і поняття. Має навички роботи з джерелами, але не критично сприймає інформацію.

E 3 (задовільно) Студент має загальні уявлення з тематики та проблематики курсу, оперує головними дефініціями, але не розуміє

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I-II	III - V	VI – XI	XII - XIII	XIV - XVI
Модулі	Модуль 1. Загальноосвітні питання організації психологічної служби.			Модуль 2. Технологія роботи психолога в різних психологічних службах	
Теми семінарських та практичних занять	Тема 1. Поняття про психологічну службу України	Тема 2. Особливості діяльності та професійні якості працівника психологічної служби	Тема 3. Напрямки діяльності практичного психолога психологічної служби	Тема 4. Психологічна служба освіти	Тема 4. Технології роботи організаційних психологів
Самостійна робота	Складання 5 діагностичних програм, розробка 4 занять з основних напрямків роботи практичного психолога			Написання тез до студентської конференції	
Види контролю	Контрольна робота			Контрольна робота	

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Дуткевич Т.В., Савицька О.В. Практична психологія: Вступ до спеціальності. 2-ге вид. Навч. посіб. – Центр учбової літератури, 2010. – 256 с
2. Легка Л.М., Семенча Л.Г. Організація діяльності психологічних служб: навч. посіб. / Л.М. Легка, Л.Г. Семенча, Львів: “Новий Світ – 2000”, 2015. – 372 с.
3. Основи практичної психології / Панок В. Г., Титаренко Т. М., Чепелєва Н. В. та ін. : Підручник – К.: Либідь, 2006. – 536 с.
4. Положення про кабінет практичного психолога в закладах освіти // Практична психологія та соціальна робота . – 2001. - № 1. – С. 27.
5. Положення про психологічну службу системи освіти України 2018 // <http://psychology.com.ua/studentam/psychologichna-sluzhba/polozhennya-pro-psi-2018>
6. Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: Фірма «ІНКОС», 2005. – 366 с.

Додаткова література:

1. Березовська Л.І. Самовиховання та саморегуляція особистості. Навчальний посібник для ВНЗ (рек. МОН України) Изд-во “Видавничий Дім “Слово””, 2011.
2. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості: Навч. посібник для студентів ст. курсів психол. фак. та відділень ун-тів . – Харків: Фоліо, 1996. - 237с.
3. Бочелюк В. Й., Зарицька В. В. Психологія: вступ до спеціальності: Навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 288 с.
4. Бучельников В. Організація виховної та соціально-психологічної служби в органах СБУ // Виховна робота в СБУ: Зб. наук. прак. матеріалів. – К., 1998. – 254 с.
5. Бютнер К. Жить с агрессивными детьми. – М.: Педагогика, 1991. – 144 с.
6. Васютинський В.О. Вибір влади: між ідеологією і психологією // Українські варіанти. – 1998. - №2. – С.34-36.
7. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: Учебное пособие. – М.: Ось-89, 1999. – 176 с.
8. Венгер Л.А., Венгер А.Л. Готов ли ваш ребенок к школе.- М., 1997.- 143 с.
9. Венгер А.Л. Психологические рисуночные тесты: Иллюстрированное руководство. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 160 с.
10. Венгер А. Л. В 29 Психологическое консультирование и диагностика. Практическое руководство. Часть 1 и 2. — М.: Генезис, 2001.
11. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – 5.изд., испр. и доп. – СПб.: Речь, 2003. – 655с.
12. Данчева О.В., Швалб Ю.М. Практична психологія в економіці та бізнесі . – К.: Лібра, 1998. – 270с.
13. Имидж лидера: психологическое пособие для политиков / под. Ред. Е.В.Егоровой-Гартман. – М., 1994. – 265с.
14. Карамушка Л.М. Особливості психологічного консультування керівників освітніх закладів з проблем управління // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матер. методол. семінару АПН України 12 листопада 1998р. – К., 1998. – С.202-208.
15. Кісарчук З.Г. Теоретико-методологічні проблеми діяльності практикуючого психолога//Практична психологія: теорія, методи, технології. – К., 1997. – С.18-27.
16. Кісарчук З.Г., Журавльова Н.Ю., Онищенко Г.І., Юрченко Т.П. Спеціалізована психологічна служба: основні види психологічної допомоги населенню: Метод. Рекомендації для психологів-практиків. – К.:Мін чорнобиль, 1995. – 46с.
17. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения. – М., 2001. – 223 с.
18. Козлов Н.И. Лучшие психологические игры и упражнения. – Екатеринбург: Издательство АРД ЛТД, 1997. – 144 с.

19. Матвеева М.П. Организация работы школьного психолога. – К., 2001. – 198 с.
20. Практикум з психології. – Чернівці: Рута, 2006. – 360 с.
21. Нельсон-Джоунс В. Теория и практика консультирования. – СПб.: Издательство “Питер”, 2000. – 464 с.
22. Овчарова Р.В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. - М.: “Юрайт-М”, 2001. – 448 с.
23. Панок В.Г., Лазаревський С.В. Основи психологічних знань: Факультативний курс для старших класів середньої загальноосвітньої школи. – К., 1995. – 67 с.
24. Пов'якель Н.І. Психологічні вимоги та методичні засади конструювання психокорекційних програм як технологічної компоненти професійної діяльності практичного психолога // Психологія: Зб. Наук. Пр. – В. 1. – К.: НПУ, 2000. – С. 204-212.
25. Практикум по арт-терапии. / Под ред. А.И. Копытина. – СПб.: Питер, 2000. – 443 с.
26. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. / Под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара, 1998. – 672 с.
27. Прихожан А.М. Психология неудачника: Тренинг уверенности в себе. – М.: ТЦ «Сфера», 2000. – 192 с.
28. Професійна діагностика / Упорядник Т.Гончаренко. – К.: Ред.загальнопед.газ., 2004. – 120 с.
29. Профессиональное консультирование. Профориентация. / Под ред. В. Хохликова. – М., 2000. – 145 с.
30. Психокоррекционная и развивающая работа с детьми: Учебное пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: “Академия”, 1998. – 160 с.
31. Рабочая книга школьного психолога / Под ред. И.В. Дубровиной. – М., 1995. – 376 с.
32. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога: Учеб. пособие: В 2 кн. – М., 1998. – 480 с.
33. Романов А. Направленная игротерапия агрессивности у детей. – М., 2001. – 98 с.
34. Руководство практического психолога. Психолог в школе: практическое пособие / И.В. Дубровина [и др.]; под редакцией И. В. Дубровиной. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Издательство Юрайт, 2017. — 255 с
35. Самоукина Н.В. Игры в школе и дома: психотехнические упражнения и коррекционные программы. - М.: Новая школа, 1993.- 144 с.
36. Синягина Н.Ю. Психолого-педагогическая коррекция детско-родительских отношений. – М., 2001. – 56 с.
37. Скоков С.І. Психологічна служба в установах кримінально-виконавчої системи України // Практична психологія та соціальна робота - №6. – 2002. – С.54-58.
38. Слюсаревский Н.Н., Карамушка Л.Н., Федоришин А.Б. Слово, рисунок, цвет: Психологический анализ наглядных средств политической агитации. – К.: АТ „Реклама”, 1995. – 178с.
39. Соловьева О.В. Стратегии работы психолога-практика: Введение в практическую социальную психологию/ Под.ред. Ю.М. Жукова, Л.А. Петровской, О.В. Соловьевой. – М.: Смысл, 1996. – С.35-45.
40. Соціальна робота з дітьми, молоддю, жінками, різними категоріями сімей (з досвіду центрів соціальних служб для молоді країни)/Упоряд. Р.Г. Драпушко, З.Г. Зайцев, А.Г. Зінченко та ін. – К., 1998.
41. Строяновская Е.В. Тренинг эффективного решения психологических проблем (руководство для психологов, работающих с инвалидами). – К.: «Вива-принт». - 2003. – 94 с.
42. Управленческое консультирование: Пер. с англ./ под ред. М. Кубра. – 2-е изд., пере раб. – М.: СП «Интерэксперт», 1992, - Т.1.-319с; Т.2. – 350с.
43. Шоттенлоэр Г. Рисунок и образ в гештальттерапии. Пер. с нем. СПб.: «Издательство Пирожкова», 2001. –224 с.

Інформаційні ресурси

1. *Наказ про психологічну службу системі освіти 2018* / [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1kX--tmR5YnW0QmzB1WatXduf0ufMM2hB/view>

2. <http://psychology.com.ua/> – сайт психолога
3. <http://dopomoha.kiev.ua/forum326/list.php?f=15> – Медичинський портал «ШВИДКА ДОПОМОГА»
4. <http://www.pht.kiev.ua/> – Ваш персональний гіпнотерапевт, психолог, консультант
5. <https://www.koob.ru/> - електронне сховище психологічних книг
6. <https://pidru4niki.com/> - книги різних галузей
7. <http://psylib.ukrweb.net/books/index.htm> - психологічна електронна бібліотека
- <http://www.ussf.kiev.ua/> - Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»
8. <https://mon.gov.ua/ua>
9. <http://www.canada-ukraine.org/>
10. <http://www.defectology.ru/> – Дефектологічний словник
11. http://www.education-inclusive.com/uk/project_rationale.php
12. <http://www.disabilitystudies.ca/>
13. http://ispukr.org.ua/institut_specialnoyi_pedagogiki_apn_ukrayini.html

Програма з дисципліни «Основи профорієнтації та профвідбору»

Укладач програми: Ханецька Т.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		3-4-й	3-4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2-3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 76	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		30 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		22/22 год.	6/4 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
Самостійна робота			

		76 год.	130 год.
		Індивідуальні завдання:	
		год.	
		Вид контролю: екзамен	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 74/76/
- для заочної форми навчання – 20/130/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Основи профорієнтації та профвідбору» полягає у забезпеченні майбутніх психологів основами психологічних знань з профорієнтації як базового напрямку практичної психології; забезпеченні оволодіння майбутніми фахівцями–психологами категоріальним апаратом сучасних психотехнологій профконсультування, розуміння основних принципів та положень профорієнтації та профвідбору; озброєнні студентів глибокими теоретичними знаннями, уміннями і навичками надання профдіагностичної, профінформаційної та профконсультативної допомоги, що дозволить студентам у майбутній професійній діяльності вірно, системно та з високою ефективністю здійснювати профорієнтаційну роботу.

1. Завданнями вивчення дисципліни «Основи профорієнтації та профвідбору» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань профорієнтації, профвідбору та професійного самовизначення клієнтів, активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та *завдання*:

1. Ознайомити студентів з профорієнтацією як системою, формами та методами профорієнтаційної роботи у ситуації профвідбору (профдоброру), профконсультування, професійної адаптації, психологічного супроводу персоналу організації тощо.
2. Розкрити психологічні особливості професійного самовизначення на різних стадіях вікового розвитку особистості та його специфіку й важливість на етапах юності та зрілості.
3. Визначити значимість врахування психологічних особливостей та здібностей особистості клієнта при профсамовизначенні, профдоброрі та профвідборі.
4. Розглянути особливості професіографії, можливості її використання у профорієнтаційній роботі психолога у освітніх закладах та у кадровій роботі в організації.
5. Сформувати уміння використовувати різноманітні методи, прийоми професійної діагностики особистості (визначення професійної придатності, професійної спрямованості, професійних уподобань, професійної мотивації учнів тощо).
6. Сформувати уміння використовувати різноманітні методи, прийоми професійного консультування з питань профорієнтації особистості клієнта.
7. Розробити програму психокорекції особистого професійного плану учня (за необхідності).

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати :

- предмет, завдання та принципи професійної орієнтації, історію її виникнення, розвитку та сучасний стан;
- теоретичні основи структурних елементів професійної орієнтації: професійна інформація, професійна консультація, професійний відбір, професійний добір, професіографія;
- психологічні основи професійного самовизначення особистості;
- особливості врахування психологічних особливостей особистості учнів та їх здібностей при профдоброрі та профвідборі;

- методи проведення профорієнтаційної роботи як системи.

На основі цих знань у студентів повинна бути сформована здатність вирішувати проблеми й задачі професійної орієнтації та уміння, що її відображають, а саме: забезпечувати необхідний рівень особистої фізичної підготовленості та психічного здоров'я в умовах професійної діяльності; виявляти та враховувати індивідуально-психологічні особливості та здібності особистості при профорієнтації; застосовувати усні контакти та будувати діалог у процесі ділового контакту; враховувати моральні переконання при здійсненні безпечної та ефективної діяльності; поєднувати теоретичні та практичні аспекти культури у процесі професійної діяльності тощо.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- збирати та інтерпретувати матеріал для психологічного аналізу проблемної ситуації клієнта з вибору чи перевибору професії, формулювати психологічний запит;
- здійснювати системну профорієнтаційну діяльність за запитом клієнта;
- проводити профдіагностичне обстеження клієнтів;
- враховувати індивідуально-психологічні особливості та здібності особистості учнів при записі на профконсультації (індивідуальної, групової);
- здійснювати профконсультативну роботу;
- використовувати методи та прийоми активізації професійного самовизначення клієнтів;
- здійснювати профдобрі та профвідбір;
- надавати допомогу у професійній адаптації клієнту;
- використовувати різні прийоми та методи профорієнтації у процесі надання психологічної підтримки учнів;
- здійснювати та регулювати професійне спілкування у системі «психолог-клієнт» тощо.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Профорієнтація як система.

Тема 1. Система та функції профорієнтаційної роботи.

Основні поняття та категорії профорієнтації (професія, спеціальність, кваліфікація, посада, придатність до праці, професійна придатність, професійне самовизначення, кар'єра). Мета, завдання, принципи та функції профорієнтації згідно з Концепцією державної системи профорієнтації населення. Основні складові профорієнтації. Профорієнтаційна робота у закладах освіти. Етапи профорієнтаційної роботи у школі.

Тема 2. Історія розвитку, становлення та сучасний стан профорієнтації в Україні.

Перше дослідження здібностей людини до наук (16 ст. Іспанія). Книга Хуане Уарте «Дослідження здібностей до наук» (16 ст. Іспанія). Перший кабінет профорієнтації (1903 р., Австрія). Перші кабінети профорієнтації, профбюро, НДІ профтехосвіти, центри профорієнтації (У.Джеймс, Д.Дьюї, Р.Вудсворт, Е.Торндайк – початок 20 ст.). Перше профорієнтаційне бюро (1927 р., Росія) (Шпільрейн І.Н., Левітов М.Д., Толчинський О.О.). Перший НДІ профтехосвіти (70-ті р.р. 20 ст., Росія) (Є.О.Клімов). Нова концепція професійної орієнтації (Б.О.Федоришин – 80-ті р.р. 20 ст.). Київський міський центр профорієнтації (1987-1995 р.р.). Єдина технологія надання соціальних послуг (ЄТНасП, 2007 р.). Сучасний стан профорієнтації в Україні. Відділ профорієнтації у Міському центрі зайнятості.

Тема 3. Методи профорієнтації.

Групи методів профорієнтації (інформаційно-довідкові, просвітницькі методи; методи професійної психодіагностики: об'єктивні методи, тести-опитувальники, методика суб'єктивного шкалування, інтерактивні, проєктивні методика у профорієнтації та профконсультаційній допомозі; методи морально-емоційної підтримки клієнтів; методи надання допомоги у конкретному виборі та ухваленні рішення). Психодіагностичне поле діяльності профорієнтолога.

Тема 4. Психологічні особливості профконсультативної роботи.

Поняття профконсультування. Мета, завдання та принципи профконсультування. Види профконсультацій. Завдання профконсультанта. Причини звернення за профконсультативною допомогою (Є.А.Клімов). Завдання, види, етапи профконсультаційної роботи у школі. Індивідуальна профконсультаційна робота. Особливості взаємодії профконсультанта та оптанта. Основні психологічні труднощі у роботі профконсультанта. Етика профконсультаційної роботи.

Тема 5. Форми профконсультування: індивідуальна та групова

Особливості індивідуальної профконсультації. Цілі та завдання індивідуальної профконсультації. Переваги та недоліки індивідуальних форм профконсультування. Особливості групової профконсультації. Цілі та завдання групової профконсультації. Види індивідуальних та групових профконсультацій. Переваги та недоліки групових форм профконсультування. Прийоми профконсультування. Етичні норми профконсультування.

Тема 6. Професійна просвіта як складова профорієнтації.

Форми професійної просвіти. Сутність, структура, функції та завдання профінформації. Вимоги до профінформації, профагітації та профпропаганди. Результати неправильної професійної пропаганди. План проведення бесід, лекцій з учнями про професії. Особливості організації та форми профінформації у сучасній школі.

Тема 7. Професійне виховання як складова профорієнтації.

Поняття про професійне виховання. Принципи гуманістичного підходу професійного виховання молоді. Функції професійного виховання у процесі становлення особистості учня. Ефективні методи професійного виховання та самовиховання учнів. Формування професійно важливих якостей суб'єкта діяльності. Прийоми психолого-педагогічного впливу на молодь.

Тема 8. Профдодбір як складова профорієнтації.

Поняття про профдодбір. Мета, завдання, принципи профдодбору. Важливість врахування індивідуально-психологічних особливостей, здібностей та можливостей учнів при профдодборі на основі профдіагностичного обстеження. Поняття про особистий професійний план учня (його складання (за відсутності), корекція (за необхідності), ствердження (за умов врахування вимог до його формування).

Тема 9. Профвідбір як складові профорієнтації.

Поняття про профвідбір. Мета, завдання, принципи профвідбору. Етапи професійного відбору персоналу (попередній відбір претендентів; проведення первинної співбесіди; оцінка претендента; перевірка документації, збір і перевірка рекомендацій; результати медичного огляду; проведення підсумкової співбесіди щодо наймання на посаду; прийняття остаточного рішення про наймання на посаду чи відмову претенденту). Види резюме претендента на посаду. Інтерв'ю як основний метод опитування кандидата на посаду. Визначення профпридатності, професійно важливих якостей особистості претендента на посаду (за результатами профдіагностичного обстеження та приладного (апаратного) обстеження). Оцінка досвіду роботи кандидата на посаду. Заключення трудового договору (контракту) з працівником.

Тема 10. Професійна адаптація особистості.

Поняття про професійну адаптацію. Зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на процес професійної адаптації особистості. Основні предметні області професійної взаємодії суб'єкта діяльності та середовища при адаптації (професійно-діяльнісна, організаційно-нормативна, соціально-професійна, соціально-психологічна, соціальна в широкому сенсі). Напрямки адаптації. Види адаптації. Стадії процесу пристосування до трудового колективу. Умови успішної професійної адаптації працівника та причини ускладнення чи неуспішної адаптації.

Змістовий модуль 2. Психологія професійного самовизначення та становлення професіонала.

Тема 11. Психологічні особливості професійного самовизначення особистості.

Поняття про професійне самовизначення особистості. Зовнішні та внутрішні фактори професійного самовизначення. Типи професійного самовизначення. Професійне самовизначення учнів, етапи та завдання. Особистий професійний план учнів. Типи впливу сім'ї на професійне самовизначення учнів. Основні типи помилок та упередження, можливі при виборі професії. «Восьмикутник основних факторів вибору професії» (Є.О.Клімов).

Тема 12. Методи активізації професійного самовизначення учнів.

Загальна характеристика методів активізації професійного самовизначення учнів. Ігрові методики активізації професійного самовизначення (ціннісно-моральні профорієнтаційні ігри; пробно-ознайомлювальні ігри). Ігри: «Асоціація», «Вгадай професію», «Прибульці», «Порадник», «Профконсультація», «Захист професії перед батьками», «Автопортрет», «Людина-професія» та умови їх використання з учнями. Ігрові профорієнтаційні вправи.

Тема 13. Професійна спрямованість та професійна придатність особистості.

Поняття про професійну спрямованість та професійну придатність, їх співвідношення. Чинники вибору професії. Компоненти професійної спрямованості особистості (емоційний, мотиваційно-потребовий, перспективно-цільовий). Проблема та умови формування професійної придатності та становлення професіонала. Типи професійної придатності. Професійна придатність як категорія системи «людина-професія». Роль професійного та особистісного самовизначення у формуванні та прояві професійної придатності суб'єкта діяльності.

Тема 14. Стадії професійного становлення особистості.

Концептуальні положення професійного становлення особистості. Вплив соціально-економічних факторів на професійне становлення особистості. Стадії професійного становлення особистості. Особливості особистості як суб'єкта праці. Роль біографічних криз у професійному становленні та розвитку особистості.

Тема 15. Професіографія та її місце в системі профорієнтації.

Поняття про професіографію. Принципи професіографії. Поняття про професіограму, План-схема професіограми. Поняття про психограму. Класифікація професій (Є.О.Клімов) (людина - жива природа; людина - техніка; людина - людина; людина – знакова система; людина – художній образ). Формула вибору професії. Професії та спеціальності. Професійно важливі якості різних типів професій.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п/с	Лаб	с.р.		л	п/с	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Профорієнтація як система										
Тема 1. Система та функції профорієнтаційної роботи	10	2	2/		6	12	2			10
Тема 2. Історія розвитку, становлення та сучасний стан профорієнтації в Україні	8	2	/2		4	8				8
Тема 3. Методи профорієнтації	12	2	2/2		6	14	2	2/		10
Тема 4 Психологічні особливості профконсультативної роботи	10	2	2/2		4	12	2			10
Тема 5. Форми профконсульт-	10	2	2/		6	12		/2		10

тування: індивідуальна та групова									
Тема 6. Професійна просвіта як складова профорієнтації	8	2	/2		4	10			10
Тема 7. Професійне виховання як складова профорієнтації	10	2	2/		6	8			8
Тема 8. Профдобір як складова профорієнтації	10	2	2/2		4	8			8
Тема 9. Профвідбір як складова профорієнтації	12	2	2/2		6	8			8
Тема 10. Професійна адаптація особистості	8	2	/2		4	8			8
Разом за змістовим модулем 1	98	20	14/14		50	100	6	2/2	90

Модуль 2

Змістовий модуль 2. Психологія професійного самовизначення та становлення професіонала

Тема 11. Психологічні особливості професійного самовизначення особистості	12	2	2/2		6	10		2/	8
Тема 12. Методи активізації професійного самовизначення учнів	8	2	2/		4	6			6
Тема 13. Професійна спрямованість та професійна придатність особистості	12	2	/2		6	6			6
Тема 14. Стадії професійного становлення особистості	10	2	2/2		6	14	2	2/	10
Тема 15. Професіографія та її	10	2	2/2		4	14	2	/2	10

місце в системі профорієнтації.									
Разом за змістовим модулем 2	52	6	8/8		26	50	4	4/2	40
<i>Усього годин</i>	150	30	22/22		76	150	10	6/4	130

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія становлення та розвитку профорієнтації	2
2	Сучасний стан профорієнтації в Україні	2
3	Етичні проблеми профорієнтації	2
4	Вимоги до профосвіти сучасної молоді	2
5	Профконсультативна допомога особистості на сучасному етапі	2
6	Проблеми професії та професійного вибору у сучасній вітчизняній психології	2
7	Аналіз та класифікація існуючих психодіагностичних методик з профорієнтації молоді	2
8	Конфлікти професійного самовизначення особистості	2
9	Психологічний супровід професійного становлення особистості	2
10	Концепція державної системи професійної орієнтації населення	2
11	Державний класифікатор України	2
	Всього:	22

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Професійна орієнтація як система	2
2	Тема 2. Методи профорієнтації	2
3	Тема 3. Психологічні особливості профконсультативної роботи	2
4	Тема 4. Форми профконсультування: індивідуальна та групова	2
5	Тема 5. Професійне виховання як складова профорієнтації	2
6	Тема 6. Профдобір як складова профорієнтації	
7	Тема 7. Профвідбір як складова профорієнтації	2
8	Тема 8. Психологічні особливості професійного самовизначення особистості	2
9	Тема 9. Методи активізації професійного самовизначення учнів	2
10	Тема 10. Стадії професійного становлення особистості	2
11	Тема 11. Професіографія та її місце в системі профорієнтації	2
	Всього	22

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Історія розвитку профорієнтації в освіті та на виробництві.	4/8
2	Розвиток та сучасний стан профорієнтації в Україні	4/6
3	Зв'язок профорієнтації з іншими науками	4/8
4	Профорієнтаційна робота у центрах зайнятості та у закладах освіти.	6/8
5	Етичний кодекс практичного психолога	4/8

6	Нормативно-правове забезпечення професійної орієнтації України	4/6
7	Система єдиної технології надання соціальних послуг в Україні	6/8
8	Вимоги до професійного відбору кандидатів на посаду	6/8
9	Консультативний контакт, його значення у профорієнтаційному процесі.	4/8
10	Професійний розвиток особистості як основа професійної кар'єри	4/8
11	Методи психологічного супроводу працівників організації	6/6
12	Психологічний зміст праці з точки зору логотерапії	4/8
13	Роль біографічних криз у професійному розвитку особистості працівника	4/8
14	Роль самоактуалізації особистості у професійній кар'єрі	4/8
15	Психологічні фактори професійного зростання особистості	4/8
16	Професійна спрямованість особистості	4/8
17	Професійна придатність особистості	4/8
	Разом	76/130

8. Індивідуальні завдання

1. Підібрати батарею методик для профдіагностики клієнтів.
2. Розкрити зміст діяльності психолога-профорієнтолога, працюючого у освітніх закладах.
3. Розкрити зміст діяльності психолога-профорієнтолога, працюючого в організації.
4. Підібрати вправи, ігри для активізації професійного самовизначення учнів.
5. Розробити програму психокорекції особистого профорієнтаційного плану (ОПП) клієнта.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, ділові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Основи профорієнтації»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Професійна орієнтація як система включає в себе:
  - а) процес надання допомоги людині у вивченні професії;
  - б) галузі професійної діяльності;
  - в) профінформацію, профконсультацію, профвідбір, профдобір та професійну адаптацію.
  - г) систему професійних знань з надання психологічної допомоги у виборі професії.
2. Професійна орієнтація:
  - а) є актуальною протягом всього життя людини;
  - б) є актуальною протягом всього професійного життя людини;
  - в) є актуальною протягом навчання у професійному навчальному закладі;
  - г) є актуальною у момент закінчення середнього загальноосвітнього закладу.
3. Об'єктом профорієнтації є:
  - а) особистість, яка обирає професію;
  - б) особистість, яка переобирає професію;
  - в) особистість, яка має професійні деструкції;
  - г) особистість, яка переживає професійну кризу.
4. Завдання та мета профорієнтації – це:
  - а) змінні категорії;

- б) незмінні категорії;
  - в) категорії, яка особистість сама може змінювати;
  - г) асиметричні категорії.
5. Функції профорієнтації:
- а) соціально-економічна;
  - б) медико-фізіологічна;
  - в) психолого-педагогічна;
  - г) всі відповіді правильні.
6. Професійна інформація – це:
- а) активізація у молоді бажання до засвоєння професій сучасного виробництва;
  - б) система заходів щодо накопичення і розповсюдження відомостей про зміст і перспективи сучасних професій і вимоги, що висуваються до особи, яка бажає їх набути;
  - в) система профдіагностичного обстеження, спрямованого на визначення ступеня придатності особи до окремих видів професійної діяльності згідно з нормативними вимогами;
  - г) перелік форм та умов оволодіння різними спеціальностями, можливостей професійно-кваліфікаційного зростання.
7. Професійна консультація – це:
- а) система психолого-педагогічного вивчення особистості для надання їй суттєвої допомоги в успішній реалізації професійного самовизначення;
  - б) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення ступеню її психологічної придатності до окремих видів професійної діяльності;
  - в) система заходів з організації та надання інформації про зміст та перспективи сучасних професій;
  - г) система заходів з надання інформації про ринок праці на сучасному етапі.
8. Психологічні відмінності профконсультації та профвідбору:
- а) у профконсультації професії підбирають до особистості, а у профвідборі особистості підбирають до професії;
  - б) у профконсультації проводиться психодіагностичне обстеження особистості, а у профвідборі – ні;
  - в) профвідбір забезпечує психологічний підбір особистості до конкретної професії, а у профконсультації – ні;
  - г) профвідбір проводиться у школі, а профконсультування – ні.
9. Профконсультація необхідна при:
- а) виборі першої професії або отриманні першої роботи;
  - б) вирішенні проблем, які виникли під час роботи внаслідок особистісної чи професійної невідповідності або незадоволення нею;
  - в) втраті роботи;
  - г) всі відповіді правильні.
10. Професійний підбір – це:
- а) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення ступеню її психологічної придатності до окремих видів професійної діяльності;
  - б) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення конкретних професій, найбільш придатних для оволодіння ними конкретною людиною;
  - в) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення професійних інтересів особистості;
  - г) система профдіагностичного обстеження особистості, спрямована на визначення мотивів професійного вибору особистості.
11. При професійному відборі:
- а) підбирають найбільш відповідну даній професії особистість;
  - б) підбирають відповідну даній особистості професію;
  - в) підбирають навчальні предмети, які відповідають професійним інтересам особистості;
  - г) підбирають навчальні заклади, у яких особистість зможе оволодіти обраною професією.
12. Який період не входить у допрофесійний період профорієнтаційної роботи у закладах освіти:

- а) початковий;
- б) пізнавально-пошуковий;
- в) орієнтовний;
- г) базовий.

13. Професіограма являє собою:

- а) документ, в якому дається повний опис психологічних характеристик і професійно важливих особистісних якостей спеціаліста;
- б) документ, в якому дається комплексний, систематизований та всебічний опис об'єктивних характеристик професії та сукупності її вимог до індивідуально-психологічних особливостей людини;
- в) документ, в якому дається опис об'єктивних характеристик професії;
- г) документ, у якому дається опис вакансій на ринку праці.

14. Згідно класифікації професій за Є.Клімовим, професія психолога має таку формулу:

- а) ЗПАМ;
- б) ЛПФМ;
- в) ЛГМН;
- г) ПГАН.

15. Під професійним самовизначенням у профорієнтації розуміють:

- а) сукупність психологічних особливостей людини, необхідних та достатніх для досягнення суспільно прийнятої ефективності праці в тій чи іншій професії;
- б) сукупність сталих мотивів, які спонукають особистість до якоїсь конкретної професійної діяльності;
- в) свідомий акт виявлення та ствердження власної позиції особистості у проблемній ситуації, пов'язаній з вибором професії;
- г) сукупність сталих професійних інтересів, які спонукають особистість до вибору професії.

16. Професійна придатність – це:

- а) сукупність сталих мотивів, які спонукають особистість до якоїсь конкретної професійної діяльності;
- б) сукупність психічних якостей особистості, необхідних та достатніх для досягнення суспільно прийнятої ефективної праці в тій чи іншій професії;
- в) сукупність сталих професійних інтересів, які спонукають особистість до вибору професії.
- г) свідомий акт виявлення та ствердження власної позиції особистості у проблемній ситуації, пов'язаній з вибором професії.

17. Найважливішими ознаками психологічної готовності до професійного самовизначення є:

- а) усвідомлення факту наявності проблеми, розуміння її змісту та активна спрямованість на пошук необхідних засобів для її вирішення;
- б) уявлення про ланцюг найближчих та більш віддалених цілей на шляху до оволодіння професією;
- в) наявність схильностей, здібностей та умінь в обраній сфері професійної діяльності;
- г) уявлення про професійні інтереси та мотиви вибору майбутньої професії.

18. Основні фази професійного зростання:

- а) адаптант, майстер, інтернал, фахівець, авторитет, спеціаліст, професіонал;
- б) оптант, працівник, інтернал, спеціаліст, професіонал, фахівець, майстер;
- в) оптант, адепт, адаптант, інтернал, майстер, авторитет, наставник;
- г) адепт, інтернал, фахівець, професіонал, спеціаліст, авторитет, наставник.

19. У процесі професійного розвитку особистості можливі наступні біографічні кризи:

- а) нереалізованості, спустошеності, безперспективності;
- б) незадоволення, нереальності, втомленості;
- в) відчаю, неповноцінності, некомпетентності;
- г) нереалізованості, відчаю, втомленості.

20. Самоактуалізація особистості у професійній діяльності полягає у:

- а) захопленні своєю професійною справою;
- б) відповідальності при виконанні професійних обов'язків;

- в) професійному самовдосконаленні особистості;
г) прагненні до професійної кар'єри.
21. До допустимих стратегій професійного консультування відносяться:
- а) директивне консультування;
  - б) адаптивно-маніпулятивна стратегія;
  - в) інформаційно-просвітницька стратегія;
  - г) деструктивно-рекомендаційна стратегія.
22. До недопустимих стратегій професійного консультування відносяться:
- а) тестологічна;
  - б) інформаційно-просвітницька;
  - в) організаційно-управлінська;
  - г) деструктивно-рекомендаційна.
23. Основним завданням профорієнтаційної роботи у школі виступає:
- а) збір та систематизація інформації про характер професійних інтересів старшокласників;
  - б) підготовка випускників до свідомого вибору професії;
  - в) знайомство учнів з основними професіями та спеціальностями;
  - г) діагностика особистісних якостей та спеціальних здібностей випускників школи.
24. Основною (ідеальною) метою профорієнтації виступає:
- а) надання суб'єкту професійного самовизначення конкретної допомоги у виборі професії;
  - б) поступове формування у клієнта внутрішньої готовності самостійно та свідомо планувати, коректувати та реалізовувати перспективи свого розвитку;
  - в) надання клієнту інформації та розширення системи знань про світ різноманітних професій;
  - г) морально-емоційна підтримка клієнта у процесі вибору професійного покликання.
25. Тип професій «людина-знакова система» відносяться до:
- а) соціономічних;
  - б) артономічних;
  - в) сигномічних;
  - г) біономічних.
26. Гностичні, перетворюючі та пошукові типи професій виділені за ознакою:
- а) цілей;
  - б) основних засобів праці;
  - в) умов праці;
  - г) об'єктів праці.
27. Визначення та опис якостей людини, необхідних для успішного виконання даної трудової діяльності – це:
- а) професіограма;
  - б) портфоліо;
  - в) формула професії;
  - г) психограма.
28. Індивідуально-психологічні властивості особистості, які відрізняють його від інших, і які відповідають вимогам даної професійної діяльності та виступають умовою її успішного виконання – це:
- а) спрямованість особистості;
  - б) професійні властивості;
  - в) професійні знання та вміння;
  - г) професійні інтереси.
29. Період, коли людина має стурбованість питаннями вибору чи змушеної зміни професії та робить цей вибір, називається:
- а) фаза оптанта;
  - б) фаза адаптанта;
  - в) фаза інтернала;
  - г) фаза авторитета.

30. Майстер справи, гарно відомий, як мінімум, у професійному колі (у галузі, на міжгалузевому рівні, у країні) – це:

- а) адаптант;
- б) авторитет;
- в) інтернал;
- г) оптант.

10.2. Питання до екзамену

з дисципліни «Основи профорієнтації та профвідбору»

1. Поняття про профорієнтацію. Об'єкт, предмет профорієнтації.
2. Мета, завдання профорієнтації.
3. Функції профорієнтації.
4. Принципи профорієнтації.
5. Основні складові профорієнтації, їх характеристика.
6. Поняття про професійну освіту, форми професійної освіти.
7. Вимоги щодо професійної інформації.
8. Професійна пропаганда. Результати неправильної професійної пропаганди.
9. Концепція державної системи профорієнтації населення України.
10. Поняття про професійний добір, особливості його проведення.
11. Поняття про професійний відбір, особливості його проведення.
12. Поняття про професійний відбір, етапи відбору персоналу.
13. Основні теми для первинного інтерв'ю при профвідборі.
14. Якості працівників, які виявляються при профвідборі на посаду.
15. Поняття про професійну придатність: абсолютна, відносна.
16. Співвідношення понять професійна спрямованість та професійна придатність, їх врахування при профорієнтації.
17. Поняття про професійну придатність, критерії її оцінювання при профвідборі.
18. Професійно важливі якості особистості.
19. Особливості професійної діагностики. Методи профорієнтації.
20. Принципи професійної діагностики.
21. Методи професійного відбору персоналу.
22. Основні блоки відбіркової співбесіди психолога з претендентом на заміщення посади.
23. Оцінка досвіду роботи кандидата на посаду.
24. Психодіагностичне поле профорієнтолога.
25. Особливості діагностики професійного самовизначення особистості.
26. Особливості діагностики професійної придатності особистості.
27. Особливості діагностики професійної адаптації особистості.
28. Особливості діагностики реалізації професійно-психологічного потенціалу особистості.
29. Особливості діагностики професійного росту, кар'єри особистості.
30. Особливості діагностики професійних деструкцій (стагнації, кризи, конфлікти).
31. Особливості професійної реабілітації особистості.
32. Поняття про професійну консультацію. Основні завдання професійної консультації.
33. Поетапна схема профконсультаування.
34. Етапи профконсультаційної роботи у школі, їх особливості.
35. Види профконсультацій, їх особливості.
36. Індивідуальна профконсультація, види, умови проведення.
37. Групова профконсультація, види, умови проведення.
38. Основні вимоги до роботи профконсультаанта.
39. Особливості профконсультаційної роботи психолога з учнями, у яких відсутні виражені усвідомлені інтереси до професій.
40. Особливості профконсультаційної роботи психолога з учнями, у яких виражена широка сфера позитивного ставлення та інтересів до професій.

41. Особливості профконсультаційної роботи психолога з учнями, які обрали професію, що не відповідає їх можливостям.
42. Поняття про професійну адаптацію, її види.
43. Поняття про професійну адаптацію особистості. Зовнішні та внутрішні фактори професійної адаптації.
44. Поняття про виробничу адаптацію, її види.
45. Умови успішної професійної адаптації особистості.
46. Етапи професійної адаптації майбутнього фахівця, їх характеристика.
47. Стадії пристосування до трудового колективу.
48. Поняття про професійну активізацію особистості.
49. Особливості професійного виховання особистості, його методи та прийоми.
50. Особливості професійного виховання особистості у різних професійних навчальних закладах, його завдання.
51. Профорієнтаційна робота з незайнятим населенням у центрах зайнятості.
52. Структура центрів зайнятості населення.
53. Особливості профорієнтаційної роботи психолога у закладах освіти.
54. Допрофесійний період профорієнтаційної роботи у закладах освіти: початковий (пропедевтичний) етап, його результати.
55. Допрофесійний період профорієнтаційної роботи у закладах освіти: пізнавально-пошуковий етап, його результати.
56. Допрофесійний період профорієнтаційної роботи у закладах освіти: базовий (визначальний) етап, його результати.
57. Вимоги до діяльності профорієнтолога в реорієнтації незайнятого населення.
58. Основні компоненти реорієнтаційної роботи психолога в системі профорієнтації.
59. Основні методи роботи психолога з людьми в умовах реорієнтації.
60. Концептуальні положення професійного становлення особистості.
61. Стадії професійного становлення особистості.
62. Стадія оптації, її характеристика.
63. Стадія професійної підготовки особистості працівника (адепт), її характеристика.
64. Стадія професійної адаптації (адаптант), її характеристика.
65. Стадія первинної професіоналізації та становлення спеціаліста (інтернал), її характеристика.
66. Другий рівень професіоналізації (стадія професійної майстерності), його характеристика.
67. Стадія авторитета, її характеристика.
68. Стадія наставництва, її характеристика.
69. Роль біографічних криз у професійному розвитку особистості.
70. Поняття про професійне самовизначення особистості.
71. Готовність до свідомого вибору професії особистістю, її компоненти.
72. Завдання професійного самовизначення учнів.
73. Етапи професійного самовизначення особистості.
74. Психологічні фактори професійного самовизначення учнів.
75. Структура особистого професійного плану (ОПП) учня.
76. Основні утруднення та помилки при виборі професії (за Є.О.Кліювим).
77. Типи впливу сім'ї на професійне самовизначення особистості, їх характеристика.
78. Психологічні проблеми та помилки, пов'язані з вибором професії
79. Методи активізації професійного самовизначення: методика «Восьмикутник основних факторів вибору професії» (Є.Ш.Клімов), особливості її використання.
80. Методи активізації професійного самовизначення: ігри «Асоціація», «Вгадай професію», умови їх проведення.
81. Методи активізації професійного самовизначення: ігри «Профконсультація», «Захист професії перед батьками», умови їх проведення.
82. Поняття про професіографію.
83. Принципи професіографії.
84. Основні напрямки у вивченні професій.

85. План-схема професіограми.
86. Психограма як основна складова професіографії, її характеристика.
87. Класифікація професій (за Є.О.Клімовим).
88. Професіограма професії психолога.
89. Свідома зміна професії в контексті професійного розвитку особистості.
90. Роль професійної діяльності в особистісному зростанні індивіда.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для екзамену

Поточне тестування та самостійна робота															Сума
Змістовий модуль №1										Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T	T	T	T	T	T	200/ 2
8	8	6	6	6	6	8	6	6	6	8	6	6	6	8	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Модулі	Модуль 1. Профорієнтація як система				Модуль 2. Психологія професійного самовизначення та становлення професіонала		
Теми практичних занять	Тема 1. Професіологія	Тема 2. Методи професійної діяльності	Тема 3. Психологія професійної діяльності	Тема 4. Професійна діяльність	Тема 5. Професійна діяльність	Тема 6. Професійна діяльність	Тема 7. Професійна діяльність
	Тема 8. Психологія професійної діяльності	Тема 9. Психологія професійної діяльності	Тема 10. Психологія професійної діяльності	Тема 11. Психологія професійної діяльності	Тема 12. Психологія професійної діяльності	Тема 13. Психологія професійної діяльності	Тема 14. Психологія професійної діяльності

Самостійна робота	Підготувати повідомлення						Підготувати повідомлення				
Види контролю	Контрольна робота						Контрольна робота				

13. Рекомендована література

Основна:

1. Барановский А. Б., Потапенко Г. М., Щекин Г. В. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации: Учебно-методическое пособие. –К., 1991.
2. Баріхашвілі І. І. Психологічні основи профорієнтації і професійного самовизначення : навч.-метод. посіб. / Баріхашвілі І. І., Ворона М. П., Старіков І. М. ; Держ. центр зайнятості, Миколаїв. облас. центр зайнятості, Південнослов'ян. ін-т Київ. славист. ун-ту. – Миколаїв : Атол, 2006. – 223 с.
3. Волков Б.С. Основы профессиональной ориентации. – М., 2007.
4. Гейжан Н.Ф. Теория и практика профессиональной консультации. - М., 1991.
5. Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы / К. М. Гуревич. – М. : Издательство «Наука», 1970. – 272 с.
6. Гладкова В.М. Профорієнтація: навчальний посібник [Текст] / В.М. 2 Гладкова. - Л. : Новий Світ - 2000, 2007. - 160 с.
7. Дегтярова Т.П., Антропов В.А. Найм и отбор персонала: учеб. пособие. – Екатеринбург, 1994. Захаров Н. Н. Профессиональная ориентация школьников. –М.:Просвещение, 1988.
8. Захаров И. Н. Профессиональная ориентация школьников / И. Н. Захаров, В.Д. Симоненко. – М.: Просвещение, 1989. – 198 с.
9. Збірник нормативних, інструктивних та методичних матеріалів з питань професійної орієнтації незайнятого населення та інших категорій громадян. – Київ, 1997.
10. Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Садовникова Н.О. Практикум по основам профориентологии. – Екатеринбург, 2004.
11. Зеер Э.Ф. Психология профессий: [учеб. пособие для студентов вузов]. – 4 изд. – М.: Акад. Проект: Фонд «Мир», 2006 – 336 с.
12. Зеер Э. Ф. Профорієнтологія: теорія і практика : [учеб. пособие для высшей школы] / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Н. О. Садовникова. – М. : Акад. Проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2006. – 192 с.
13. Згурский В.С. Человек и профессия. – М., 1972.
14. Иванова Б.М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности М., 1980.
15. Исмагилова Ф.С. Основы профессионального консультирования. – М., 2003.
16. Карпенко Г. В. Психологія праці та вибір професії : навч.-метод. посіб. : [для студ. вищ. навч. закл.] / Г. В. Карпенко. – Суми : Унів. книга, 2008. – 167 с.
17. Карпіловська С.Я., Міттельман Р.Й., Синявський В.В. та ін. Основи професіографії. –К., 1997.
18. Климов Е.А. Как выбрать профессию. – М., 1984.

19. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : [учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. 031000, 031300, 033400] / Е. А. Климов. – М. : АCADEMIA, 2004. – 301 с.
20. Коропецька О. М. Профорієнтація та профпідбір : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / О. М. Коропецька ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2005. – 234 с.
21. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. – М., 1984. – С. 8-12, 54-68.
22. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации / Под ред. А.Ф.Кудряшова. – Петрозаводск, 1992.
23. Мельник О. В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання : наук.-метод. посіб. для вчителів / [Мельник О. В.] ; АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України. – К. : Мегапринт, 2008. – 74 с.
24. Митина Л.М. Психология развития конкурентноспособной личности. – М., 2002.
25. Некраш Л., Стрільник М. Вибір професії: як діяти, щоб не помилитися. – К., 2011.
26. Павлова Т.Л. Профорієнтація старшокласників: Диагностика и развитие профессиональной зрелости. – М., 2005.
27. Павлютенков Е.М. Профессиональная ориентация учащихся. – К., 1983.
28. Положення про організацію професійної орієнтації населення [Електронний ресурс] - Режим доступу: [www:// mozdocs.kiev.ua/view.php](http://www://mozdocs.kiev.ua/view.php).
29. Професіограми і професіокарти основних професій. – К., 1996.
30. Профессиональная ориентация как детерминанта карьеры личности : школа профессионального самоопределения : учеб.-метод. пособ. / [Носков В. И., Кальянов А. В., Ефросинина О. В. и др.] ; Донец. ин-т управления ; под общ. ред. В. И. Носкова. – Донецк : Норд-Пресс, 2006. – 169 с.
31. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: наук.- метод.посіб. Вип.1. / АПН України, Ін-т проблем виховання; [за ред. О.В.Мельника]. – К.: Четверта хвиля,2009. – 230с.
32. Профконсультационная работа со старшокласниками. – К., 1980.
33. Профорієнтаційна робота психолога / [упоряд. Т. Гончаренко]. – К. : Шкіл. світ, 2007. – 127 с.
34. Пряжников Н.С. Игровой метод в профориентации. – Пермь, 1989.
35. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М.; Воронеж, 1996.
36. Пряжникова Е. Ю. Профорієнтація : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению и специальностям психологии / Е. Ю. Пряжникова, Н. С. Пряжников. – 4-е изд., стер. – М. : Академия, 2008. – 494 с.
37. Пряжников Н.С. Методы активизации профессионального и личностного самоопределения. – М.; Воронеж, 2002.
38. Психодіагностика в службі зайнятості /За ред. Синявського В.В., Ящишин О.О. – К., 1998.
39. Рогов Е.И. Выбор профессии: становление профессионала. – М., 2003.
40. Романова Е.С. 99 популярных профессий: Психологический анализ и профессиограммы. – СПб: Питер, 2003. – 464 с.
41. Романова Е.С., Суворова Г.А. Психологические основы профессиографии: Практикум. – М., 1990.
42. Сборник тестов по отбору кандидатов при приеме на работу (методика США). – Воронеж, 1992. – С. 35-37. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.
43. Система профинформационной работы со старшокласниками /Под ред. Б.А.Федоришина. – К., 1988.
44. Скиба М. Є. Теорія і практика професійно-орієнтаційної роботи з молоддю : навч. посіб. / М. Є. Скиба, О. М. Коханко. – Хмельницький : ХНУ, 2007. – 322 с.
45. Сонин В.А. Психодиагностическое познание профессиональной деятельности. – М., 2004.
46. Степанов В.Г. Профорієнтація. – М., 2008.

47. Степанский В.И. Психологические проблемы выбора профессии. – М., 1995.
48. Сыманюк Э.Э. Психология профессионально обусловленных кризисов. – М., 2004.
49. Чернявская А.П. Психологическое консультирование профессиональной ориентации М., 2004.
50. Чистякова С. Н. Педагогическое сопровождение самоопределения школьников: метод. пособие : [для профил. и проф. ориентации и профил. обучения школьников] / С. Н. Чистякова. – М. : Academia, 2005. – 122 с.
51. Царенко, О. М. Теорія і методика профорієнтаційної роботи: лекц. матер. для студ. спец. «Технологічна освіта» [Електронний ресурс] / Олександр Царенко. – 2015 // Режим доступу: <https://docs.google.com/viewer>.
52. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности. – М., 1998.

Додаткова

1. Барко В.І. та ін. Психологічна діагностика здібностей особистості до навчання у вузі / Практична психологія та соціальна робота – 1998, № 9.
2. Батаршев А. В. Базовые психологические свойства и профессиональное самоопределение личности : практ. рук. по психол. диагностике / А. В. Батаршев. – СПб. : Речь, 2005. – 208 с.
3. Белов В. И. Система профессионального воспитания в современных социально-экономических условиях развития образования : док-ра пед. наук : 13.00.08 / В. И. Белов. – С.-Петербург, 2006. – 385с.
4. Буракова М. Г. Пробы учебных достижений по Фукуяме : [система профориентации, предложенная проф. Фукуямой (Япония)] // Пед. диагностика. – 2009. – № 2. – С. 65–81.
5. Даниленко, М. Профорієнтація для випускників : тренінг / М. Даниленко // Психолог. – 2009. – Верес. (№ 36). – С. 20–22.
6. Зеличенко А.И., Степанов Т.И. Психосемантика и изучение профессионального сознания/ Вестник Моск.ун-та, сер 14, Психология – 1989 - № 3.
7. Енциклопедія професій. [Т. 1] / Держ. центр зайнятості України, Київ. міськ. центр зайнятості ; [під заг. ред. В. Ярошенко, О. Мельник]. – К. : [б. в.], 2005. – 412 с.
8. Енциклопедія професій : (додаток) / Держ. центр зайнятості України, Київ. міськ. центр зайнятості ; [уклад.: Лиса Я. О., Власюк В. І.]. – К. : [б. в.], 2005 (вид. ФО–П Красюк Г. А.). – 186 с.
9. Ермолаева Е.П. Профессиональная идентичность и маргинализм: концепция и реальность. /Психол.журнал. – 2001 - № 4.
10. Жижова О. Перспектива успеха: тренинговое занятие “Путь в профессию, или В поисках призвания” : [для учащихся 9–11 кл.] / Ольга Жижова // Шк. психолог. – 2006. – 1–15 сент. (№ 17). – С. 6–8.
11. Зубенко С. У світі професій : брейн-ринг [для старшокласників] / Світлана Зубенко // Шкіл. світ. – 2009. – Берез. (№ 10). – С. 20–24.
12. Исмагилова Ф.С. К проблеме психологического анализа профессионального опыта / Вестник Моск.ун-та, Сер.14, Психология –2000 - № 2.
13. “Кар’єра-центр” вищого навчального закладу і сучасні технології працевлаштування випускників : [з досвіду роботи Одес. нац. політехн. ун-ту] / В. Малахов, Ю. Ямпольський, Г. Оборський [та ін.] // Вища освіта України. – 2004. – № 2. – С. 37–42.
14. Каспрік Н. М. Профорієнтаційна робота в закладах профтехосвіти : метод. посіб. для керівників та пед. працівників закл. проф.-техн. освіти / Каспрік Н. М. ; Наук.-метод. центр проф.-техн. освіти та підвищ. кваліфікації інж.-пед. працівників у Хмельниц. обл. – Хмельницький, 2006. – 59 с.

15. Клищевская М.В. Сознательная смена профессий в контексте профессионального развития / Вестник Моск. Ун-та, Сер 14, Психология – 2000 - № 4.
16. Клищевская М.В. К проблеме профессионального развития/ Вестник.Моск.ун-та Сер.14 – 2001, № 4.
17. Козловский О. В. Как правильно выбрать профессию : методики, тесты, рекомендации / [О. В. Козловский]. – Донецк : ООО ПКФ “БАО”, 2006. – 800 с.
18. Кривошаєва Г. Обери своє майбутнє! : тренінг проф. самовизначення / Г. Кривошаєва // Психолог. – 2006. – Берез. (№ 11). – С. 25–27.
19. Кузьмина Н.В. Способности, одаренности, талант учителя. – Л., 1985. – С. 5-9.
20. Листопад М. П. Професійне самовизначення старшокласників : прогр. тренінг-курсу з психології / М. П. Листопад // Практи. психологія та соц. робота. – 2009. – № 5. – С. 25–38.
21. Лінніченко В. М. Програма розвивальних заходів для учнів 9–10-х класів щодо формування самовизначення та життєвої перспективи : [тренінг. прогр.] / В. М. Лінніченко // Практи. психологія та соц. робота. – 2008. – № 1. – С. 52–60 .
22. Людина і світ професій : прогр. для 8–9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України ; [наук. консультант І. Д. Бех ; уклад.: О. В. Мельник, Л. А. Гуцан, С. М. Дятленко та ін.]. – К. : Мегапринт, 2007. – 34 с.
23. Мельниченко О. Ким бути? : комплекс занять із профорієнтації : [для підлітків 15–16 років] / Оксана Мельниченко // Психолог. – 2008. – Листоп. (№ 41/42). – Вкладка : Профорієнтаційні заняття психолога. – С. 9–48 .
24. Методи психодіагностики в системі профвідбору : метод. посіб / [авт.- уклад. В. В. Синявський та ін.] ; М-во праці соц. політики України, Держ. центр зайнятості. – К. : [б. в.], 2007. – 287 с.
25. Михалевська Н. Вибір професії, або задача з багатьма невідомими : психол.-пед. тренінг для учнів 9–11 кл. / Н. Михалевська, О. Тригук // Психолог. – 2004. – Груд. (№ 45). – С. 18–22 .
26. Михайлюк Т. Місто батьківських професій : година спілкування : 8- й кл. / Тамара Михайлюк // Сіл. школа України. – 2007. – Листоп. (№ 11). – С. 39–41.
27. Набиуллина Н. П. Профессиональное воспитание студентов в среднем профессиональном учебном заведении системы потребительской кооперации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. П. Набиуллина. – Казань, 2002. – 234с.
28. Носков В. Психолого-педагогічний консилиум у профорієнтаційній роботі : проф. наміри й можливості учнів класу / В. Носков // Психолог. – 2006. – Лют. (№ 5). – С. 28–29.
29. Перепада О. Тренінг розвитку профорієнтаційних знань старшокласників : [профорієнтац. ігри] / О. Перепада // Психолог. – 2005. – Квіт. (№ 15). – С. 22–26.
30. Петрів О. Психолого-педагогічні аспекти профконсультаційної роботи зі старшокласниками : [методика проф. консультації та рек. щодо вибору й оволодіння певною професією] / Ольга Петрів // Наук. зап. Сер.: Педагогіка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка [та ін.]. – Т., 2007. – № 8. – С. 145–149 .
31. Побудова кар'єри : прогр. для 10–11 кл. загальноосвіт. навч. закл. / АПН України, Ін-т проблем виховання АПН України ; [наук. консультант І. Д. Бех ; уклад.: О. В. Мельник, Л. А. Гуцан, С. М. Дятленко та ін.]. – К. : Мегапринт, 2007. – 34 с.
32. Портал професійного консультування [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – К., 2000– . – Режим доступу: <http://profi.org.ua>. – Заголовок з екрана.
33. Пряжников Н.С. Профессиональные самоопределения в культурно-исторической перспективе / Вопросы психологии – 1996 - № 1.
34. Пряжников Н.С. Игровой метод в профориентации – Пермь, 1989.
35. Психолого-педагогічні основи професійної адаптації майбутніх фахівців : монографія / [Григорій Васянович, Олександр Галус, Лариса Зданевич та ін. ; за ред. Г. П. Васяновича] ; АПН України, Львів. наук.-практик. центр проф.-техн. освіти. – Л. : СПОЛОМ, 2008. – 461 с.
36. Резапкіна Г. Екскурсія на підприємство, зустріч з професіоналом : рекомендації к сьомим заняттям в 5–9 кл. : [матеріали к авт. курсу „Уроки самоопределения”] / Галина Резапкіна // Клас. руководство и воспитание школьников. – 2008. – 16–29 февр. (№ 4). – С. 39–40.

37. Сапогова Е.Е. Профессиональное психологическое сознание: рефлексия вслух / Журнал практического психолога – 1997 - № 6.
38. Сиданич С. А. Профорієнтаційний клуб “Профи” : [матеріали з досвіду роботи профорієнтац. клубу : розробки занять для школярів] / С. А. Сиданич // Вихов. робота в школі. – 2008. – № 10. – С. 40–47.
39. Сидоренко, В. К. Системний підхід до визначення компонентів профорієнтаційної роботи з молоддю / В. К. Сидоренко, В. Б. Харламенко // Науковий вісник НАУ. – К.: НПУ, 2000. – Вип. 30. – С. 230-238.
40. Сорочинська В.Є. Соціальна адаптація молоді в сучасних умовах [Текст] / В.Є. Сорочинська // Нові технології навчання. - К. : Науково-методичний центр вищої освіти, 2003. - Вип. 35. - С. 259-174.
41. Фонарев А.Ф. Формы становления личности в процессе ее профессионализации / Вопросы психологии – 1997 № 2.
42. Тимонин А. И. Профессиональное воспитание как воспитание социальное / А. И. Тимонин // Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. Серия Гуманитарные науки : Педагогика. Психология. Социальная работа. Акмеология. Ювенология. Социокинетика. – Кострома : КГУ им. Н.А. Некрасова, 2012. – Вып. № 1. – Т. 18. – С. 55-58.
43. Тхоржевський, Д. О. Загальні засади методик трудового навчання: Частина II. Методика трудового навчання / Д. О. Тхоржевський. – К.: Дініт, 2001. – 168 с.

Нормативно-правове забезпечення професійної орієнтації України:

1. Закон Верховної Ради України № 137-V від 14. 09. 2006 “Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)”. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006. – № 43. – ст. 418.
2. Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення : постанова Каб. Міністрів України від 17 верес. 2008 р. № 842 // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 72. – Ст. 2426.
3. Про затвердження Положення про Раду з питань професійної орієнтації населення: постанова Каб. Міністрів України від 21 січня 2009 р. № 28 // Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науковометодичний посібник / За ред. О. В. Мельника. – К.: “Четверта хвиля”, 2009. – Вип. № 1. – С. 166 – 169.
4. Орієнтовний перелік робіт та професій, де є потреба у професійному відборі // Збірник нормативних та методичних матеріалів з питань професійної орієнтації незайнятого населення та інших категорій громадян / Держ. центр зайнятості, Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості. – К., 1997.–С. 55–58.
5. Про затвердження Державного класифікатора України [Електронний ресурс] : наказ Держ. комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 27 лип. 1995 р. № 257. – Електрон. дані. – К., [б. р.]. – Режим доступу: <http://profi.org.ua/liga/liga1.html>.

Варіативна частина навчального плану (дисципліни самостійного вибору ВНЗ):

Програма з дисципліни «Психологія творчості»

Укладач програми: Праченко О.К.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		7-й	7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. самостійної роботи студента – 26	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		14 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	4/4год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		56 год.	78 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 56//

для заочної форми навчання – 78//

4. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Психологія творчості» полягає у формуванні комплексу компетенцій для підготовки бакалавра в області теорії і практики психології творчості, у формуванні у студентів цілісного уявлення про психологічні особливості творчості, розкритті методологічних,

теоретичних та методичних основ психології творчості, висвітленні основних проблем психологічної науки в області психології творчості.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія творчості» є ознайомлення студентів з системою знань про психологію творчості людини, розглянути витoki особистісної активності, природу творчих здібностей та закономірностей творчої діяльності людини, розкрити основних проблем творчості в контексті загальнопсихологічного вивчення психічних явищ, сформувані у студентів навички психологічної діагностики творчих здібностей, сприяти розвитку практичних умінь, володіння навичками професійної та особистісної рефлексії та саморозвитку, сприяти розвитку умінь в застосуванні психологічних знань з психології творчості при вивченні інших дисциплін, сформувані вміння у вирішенні проблемних ситуацій при взаємодії в професійних і позапрофесійних умовах творчими способами.

Завдання курсу:

- сформувані у студентів цілісне уявлення про психологічні особливості творчості;
- розкрити методологічні, теоретичні та методичні основи психології творчості;
- висвітлити основні проблеми психологічної науки стосовно психології творчості
- ознайомлення студентів з теоретико-методологічними засадами психології творчості;
- розкриття ролі творчості в психічному розвитку і психічного життя людини;
- виявлення специфіки творчої діяльності, а також якостей і життєвих відносин творчої особистості.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- специфіку розумових операцій аналізу і синтезу;
- аспекти саморозвитку, самореалізації та характеристик творчого потенціалу особистості;
- сутність психологічного сприяння в забезпеченні творчого підходу до освітньої діяльності на основі вікових можливостей учнів знаходити оптимальні;
- психологічні прийоми навчання і виховання;
- мати уявлення про закономірності психологічного впливу творчості на виникнення переконань, формування ціннісних орієнтацій;
- вміти підбирати та використовувати діагностичний інструментарій для виявлення рівня та особливостей творчих здібностей

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі уміння безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- формулювати цілі і завдання професійної діяльності;
- розробляти програму психологічного обстеження та розвитку в соот- повідно до проблемою;
- здійснювати аналіз конкретних видів діяльності і ситуацій в контексті вікового і соціального розвитку;
- підбирати методичні інструменти, адекватні поставленим завданням;
- застосовувати отримані знання в професійній діяльності.

Програма навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовний модуль 1: Основні поняття та сутність творчості.

Тема 1: Предмет, завдання, основні проблеми та концепції психології творчості.

Предмет, завдання і основні напрями досліджень у психології творчості. Дослідження ролі уяви, мислення, інтуїції, натхнення, надситуативної активності. Визначення індивідуально-психологічних особливостей, що виявляються в процесі творчості (здібностей, обдарованості, таланту, геніальності тощо). Вивчення особливостей соціальної фасилітації - впливів, що надаються на особистість творчим колективом. Проблема творчості в історії наукового знання. Роль свідомих і неусвідомлюваних мотивів. Природа та сфера дій інтенції творчої особистості. Біологічні (психофізіологічних, нейродинамічних і т. д.) передумови творчої обдарованості, творчої діяльності (Ауербах, Тандлер).

Тема 2: Методологічна основа творчого розвитку особистості.

Методологічна основа і наукові принципи побудови змісту творчого розвитку особистості. Метапринципи творчого розвитку (аксіологічний, антропологічний, синергетичний). Конкретно-наукові методи психології творчості: спостереження, експеримент, аналіз продуктів діяльності, інтерв'ювання, біографічний метод тощо. Специфічні методи дослідження в психології творчості. Методи дослідження креативності: опитувальник Джонсона, тест ідей, проба Кулюткіна, числовий квадрат, числа і букви, тест Мюнстенберга на сприйняття, тести пам'яті та ін. Методи діагностики творчих здібностей особистості.

Тема 3: Геній, талант і творчість як психофізіологічний феномен.

Формування і розвиток таланту. Геніальність як вища ступінь проявів особистості. Психологічні передумови геніальності і таланту. Внесок генотипу в варіативність інтелекту. Вибір діяльності відповідно до індивідуальних даруваннями. Здатність до творчості та інтелектуальні здібності. Креативність як найважливіший фактор обдарованості. Фактори ефективності творчого процесу, пов'язані з комбінацією різних здібностей: здібності до формування вдалої системи пріоритетів серед варіантів зв'язків, що готуються до перебору; здібності до формування нових понять (вузлів). Натхнення, інтуїція і творча уява як психологічний феномен.

Тема 4: Психологія образотворчої творчості.

3. Фрейд про природу творчості. Проблема в акмеології творчості (А. А. Мелік-Пашаєв). Пізнання мистецтвом (Б. М. Неменський). Проблеми і пошуки у вивченні творчості (Н.В.Різдвяна). Світ творчої особистості: проблема творчого «Я» (А. А. Мелік-Пашаєв). Взаємозв'язок сприйняття і творчого мислення. Практичний підхід до геніальності Леонардо да Вінчі (М. Дж.Гейл). Особливості зорової пам'яті та уявлень у творчої особистості (І. П. Павлов, В. М. Сеченов). Взаємодія образу і матеріалу творчій діяльності. (В. П. Бранський).

Сприйняття часу, руху, простору в процесі творчої активності (В. С. Кузін). Сприйняття як творчий процес. Колір в культурі Давньої Русі: слово і спосіб (Е. В. Гмызіна). Сприйняття і символіка кольору в процесі синтезу творчості (Н.М.Сокольников). Арт-терапія у вітчизняній і зарубіжній психології.

Модуль 2.

Змістовний модуль 2: Психологічний аспект творчого розвитку особистості.

Тема 5: Психологічні характеристики творчої особистості.

Вплив стійких станів, що супроводжують творчий акт, на особливості особистості. Проблема взаємовпливу, єдності і творчої біографії творчої особистості, що дозволяє осмислити її як особливий психологічний тип. Творчий процес як єдине ціле з життєвим процесом митця. Проблема щирості і сформованості внутрішнього переживання автора. Лабільність психіки як результат переживання високої амплітуди почуттів, максимального «збирання себе» у процесі творчого акту. Позитивний і негативний типи самотності творця.

Тема 6: Емоційно-вольова сфера творчої особистості.

Види емоцій та почуттів, їх роль у житті людини. Психологічні проблеми виховання емоційної сфери творчої особистості. Емоційні риси особистості. Виховання і самовиховання почуттів творчої особистості. Управління емоціями і почуттями. Саморегулювання у сфері почуттів. Воля і особливості вольової діяльності. Вольові дії. Вольові якості особистості, їх класифікація. Емоційно-вольова регуляція творчої діяльності. Поняття про психофізіологічних станах. Динаміка розвитку станів. Зв'язок етапів творчої діяльності та психофізіологічних станів. Емоційна регуляція творчої діяльності художника. Довільне керування і регулювання творчої діяльності. Художньо-образна природа творчості.

Тема 7: Діагностика і розвиток художньо-творчих здібностей.

Діагностика творчих здібностей дітей шкільного віку. Методи діагностики творчих здібностей молодших школярів: методи вивчення уяви (тест креативності Е. Торренса; методи психодіагностики мислення молодшого школяра (Р. С. Немов); діагностика емоційно-ціннісного ставлення до себе у дітей 5-9 років («Автопортрет» А. М. Парафіян, З. Василяйскайте).

Методи психодіагностики творчих здібностей підлітків і юнаків. Порівняння методів творчих рішень. Кероване уяву: «Іграшки для уяви»; «Образ букви» (символу); конструювання вербального образу (В. Я. Пропп, Д. Б. Богоявленська).

Обробка і аналіз результатів дослідження.

Методи дослідження креативності: опитувальник Джонсона, тест ідей, проба Кулюткина, числовий квадрат, числа і букви, тест Мюнстенберга на сприйняття, тести пам'яті та ін. Методи діагностики творчих здібностей особистості. Концепції творчого інтелекту Дж.Гілфорда і Е. Торренса. Тренінг розвитку креативності (С. В. Гіппіус).

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п/с	лаб	інд	с.р.		л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1.												
Змістовний модуль 1: Основні поняття та сутність творчості.												
Тема 1: Предмет, завдання, основні проблеми та концепції психології творчості.		2	2			8		2				10
Тема 2: Методологічна основа творчого розвитку особистості.		2	2			8		2				12
Тема 3: Геній, талант і творчість як психофізіологічний феномен.		2	4			8		2				12
Тема 4: Психологія образотворчої творчості.		2	2			8						10
Разом за змістовим модулем 1	50	8	10			32	50	2	4			44
Модуль 2.												
Змістовний модуль 2: Психологічний аспект творчого розвитку особистості.												
Тема 5: Психологічні характеристики творчої особистості.		2	2			8		2				12
Тема 6: Емоційно-вольова сфера творчої особистості.		2	4			8		2				10
Тема 7: Діагностика і розвиток художньо-творчих здібностей.		2	4			8		2				12
Разом за змістовим модулем 1	40	6	10			24	40	2	4			34
Усього годин	90	14	20			56	90	4	8			78

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Системно-типологічний підхід до дослідження творчості	2

2	Тема 2. Методи дослідження творчих здібностей	2
	Всього:	4

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Предмет, завдання, основні проблеми та концепції психології творчості.	2
2	Тема 2. Геній, талант і творчість як психофізіологічний феномен.	2
3	Тема 3. Психологічні характеристики творчої особистості	4
4	Тема 4. Емоційно-вольова сфера творчої особистості.	2/2
5	Тема 5 Розвиток творчої особистості в системі освіти.	2/2
6	Тема 6. Діагностика творчих здібностей учнів	4
7	Тема 7. Методи дослідження творчих здібностей	4
Всього		20/4

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Розробка типологічної структури особистості: обдарованість, талант, геній (Ф.Гальтон, Н.В.Гончаренко, А.Моль, В.Ф.Овчінніков); «Пульсація талановитості» (В. І. Вернадський); збереження творчої енергії, активності («пасіонарної енергії духу» по Л.Н.Гумилеву)	8/10
2	Аналіз творчого процесу і його результатів. Опис особливостей творчої особистості (на прикладі конкретного людини), на основі моделі характеру самоактуалізації особистості.	8/12
3	Опис теорії, що лежить в основі методики вимірювання вербальної креативності С.Медніка.	8/12
4	Формула розрахунку індексу оригінальності в методиці вимірювання невербальної креативності Е.Торренса і методикою вимірювання особливостей творчого мислення Дж.Гілфорда «Використання предметів».	8/10
5	Апробація діагностичної методики семантичного диференціалу по відношенню до поняття творчість і обробка результатів за основними факторами розвитку творчості.	8/12
6	Фактори, що впливають на розвиток творчих здібностей, їх класифікація.	8/10
7	Арт-терапія як стимуляція творчого потенціалу	8/12
Разом		56/78

8. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

9. Методи контролю

9.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

1. Основний критерій, який відрізняє творчість від виготовлення - ....

А. унікальність результату;

Б. тривалість творчого процесу;

В. властивість даної характеристики лише «обраним»;

2. Вставте пропущені слова та словосполучення

Творчість— _____ людської діяльності, _____
якісно нові _____ або підсумок створення суб'єктивно нового.

3. Як співвідносяться поняття «творчість» і «креативність»?

- А. Поняття-синоніми;
- Б. Креативність - здатність до творчості;
- В. Творчість є передумовою креативності;

4. Автором самої відомої і популярної книги - «Психології мистецтва», присвяченій психології творчості в радянську епоху є

- А. Виготський Л. С.;
- Б. Бодров В. А.;
- В. Ломов Б. Ф.;

5. Автор «Психології мистецтва» розглядає мистецтво і творчість як

- А. компенсацію;
- Б. пізнання і як прийом;
- В. потреба;

6. Початковим імпульсом до творчості є

- А. прагнення до розвитку;
- Б. потреба соціалізації;
- В. виділення проблеми;

7. Виберіть три основні характеристики творчості.

- А. Продуктивна форма активності і самостійності людини;
- Б. Обдарованість і видатні здібності.;

В. Особливий психічний стан особистості, насамперед емоційний, що виникає при досягненні бажаного.

Г. Прорив у невідоме, підготовлений попередньою розумовою роботою, може виникнути «раптом».

Д. Постановка питання, мобілізація знань і особистого досвіду, висунення гіпотези, визначення шляхів і способів вирішення завдань і оформлення їх у вигляді образних структур.

8. Співвіднесіть поняття з їх визначеннями. Афект, уяву, інсайт, інтелект, сензитивність.

А. Властивість особистості, що виражається в здатності глибоко і точно відображати у свідомості предмети і явища об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і закономірності, а також у творчому перетворенні досвіду. Проявляється у всіх розумових процесах, але в першу чергу в мисленні і творчому уяві.

Б. Загальний для даної людини спосіб чутливості. Періоди «підвищеної сприйнятливості до зовнішніх впливів, особливо до впливів процесу навчання і виховання, тобто формування соціального інтелекту і особистості» (Б. Р. Ананьєв.).

В. «Стрімко і бурхливо протікає емоційний процес вибухового характеру, який може дати не підпорядковану свідомому вольовому контролю розрядку в дії» (С. Л. Рубінштейн).

Г. «Осяяння». Термін використовується при характеристиці закономірностей протікання розумових процесів.

Д. Це створення в процесі мислення нових образів на основі минулих сприйнятих і наявних понять.

9. Пізнавальні процеси і творчість. виправте помилки, усунути невідповідності поняття і визначення.

А. Уява - «процес свідомого відображення дійсності в таких об'єктивних її властивостях, зв'язках і відносинах, в які включаються і недоступні безпосередньому чуттєвому сприйняттю». (А.Н.Леонтьєв) Психічний процес, за допомогою якого вирішується проблема, виробляється нова стратегія, виявляється щось нове.

Б. Мислення - цілісне відображення предметів, ситуацій і подій, що виникає при безпосередньому впливі подразників на рецептори органів чуття.

В. Сприйняття - відображення реальної дійсності в нових незвичних, несподіваних поєднаннях і зв'язках. Перетворення уявлень пам'яті, забезпечують створення попередньо нової, що раніше не виникала ситуації.

Г. Пам'ять - історично сформована форма спілкування, опосередкована мовою. Нерозривно пов'язана зі свідомістю, мисленням, емоціями. Особливий вид психологічної діяльності.

Д. Мова - організація і збереження минулого досвіду, що робить можливим співвіднесення минулого, сьогодення і майбутнього, і є найважливішою пізнавальною функцією, лежить в основі розвитку і навчання.

10. До основних видів творчості відносяться:

- А. Художня творчість;
- Б. Наукова творчість;
- В. Технічна творчість;
- Г. Педагогічна творчість;
- Д. Всі відповіді

11. На думку С. Л. Рубінштейна творчі здібності виявляються

- А. в процесі мислення;
- Б. в спілкуванні;
- В. у діяльності;

12. Задатки є

- А. природними передумовами здібностей;
- Б. когнітивним фактором;
- В. набором характерологічних особливостей.

13. За структурою здібності класифікуються на

- А. загальні та спеціальні;
- Б. вроджені і набуті;
- В. ефективні та неефективні;

14. Функціональна асиметрія великих півкуль є

- А. виразом просторово-тимчасової організації мозку;
- Б. ознакою розвиненого інтелекту;
- В. способом саморегуляції особистості.

15. Права півкуля забезпечує

- А. цілісне, синтетичне, аналогове опис світу;
- Б. планування і аналіз;
- В. нормальне функціонування органів травлення;

16. У вчених зазвичай домінує

- А. ліва півкуля;
- Б. праве півкуля;
- В. мозочок.

17. Дайте характеристику наступним поняттям.

Поняття: 1. Загальна обдарованість. 2. Задатки. 3. Геніальність. 4. Здібності. 5. Талант.

Характеристика:

1) Індивідуально-психологічні особливості, що визначають успішність виконання ряду діяльностей, мають спадкову детермінацію.

2) Вища ступінь творчих проявів особистості, що виражається в творчості, що має визначне значення для життя суспільства.

3) Типологічні властивості нервової системи та індивідуальні особливості будови аналізаторів, окремих областей кори головного мозку і т. п.

4) Рівень розвитку здібностей, який визначає діапазон діяльностей яких людина може досягти великих успіхів.

5) Високий рівень розвитку, проявляється в творчих досягненнях; соціальна характеристика людини, яка внесла значний вклад в розвиток культури, промисловості, науки.

18. Визначте основні ознаки здібностей (по Б. М. Теплову)

А. Здібності є вродженими і являють собою генетичну схильність до діяльності. Вони визначають вибір діяльності людини;

Б. Це характерологічні особливості людини, що відрізняють його від інших людей;

В. Це індивідуально-психологічні особливості людини;

Г. Це такі особливості людини, які забезпечують легкість і швидкість придбання знань і умінь;

Д. Це знання, вміння, навички, актуалізовані у конкретній діяльності і сприяють досягненню необхідного результату;

Е. Здатності створюються і розвиваються в конкретній діяльності.

19. Що позитивно впливає на силу реально діючого мотиву?

А. Висока ступінь усвідомлення мети;

Б. Висока ступінь усвідомлення мотиву;

В. Висока ймовірність здійснення мети;

Г. Швидке досягнення мети;

Д. Висока ступінь складності мети;

Ж. Тобто Високий соціальний статус людини і його соціальні зобов'язання;

З. Високий рівень освіченості людини.

20..... – «це вроджені, обумовлені частково генним фондом, частково умовами пренатального розвитку потенційні можливості розвитку морфологічних, фізіологічних і психологічних властивостей індивіда» (К. К. Платонов).

А. Здібності;

Б. Завдатки;

В. Індивідні характеристики;

Г. Таланти;

21. Катарсис – це

А. релігійно – філософська система поглядів на вдосконалення людини, пов'язана з психофізичною тренуванням;

Б. метод пізнання, пов'язаний з узагальненням результатів спостереження і експериментів;

В. ціннісне ставлення особистості до самої себе і ставлення до неї інших людей;

Г. душевна розрядка, випробувана людиною під впливом творів мистецтва;

Д. сукупність вищих психічних явищ, а також свідомість окремої особистості.

22. Креативність – це

А. духовний стан, що включає інтелектуальний, емоційний і вольовий компоненти, що виражають відношення людини до дійсності⁴

Б. дотримання норм і правил людського співжиття, вміння знаходити правильний тон у різних умовах спілкування;

В. спонтанна або майстерна подача особистісних якостей за допомогою поведінки і виразних засобів мови;

Г. морально-психологічна риса особистості, що передбачає делікатність, такт, уважність і доброзичливість до людей;

Д. здатність до розумових перетворень і творчості. Вихід за межі вже наявних знань, взаємодія, що веде до розвитку.

23. Як називається залежність сприйняття від минулого досвіду, запасу знань і загальної спрямованості особистості?

А. Вибірковість.

Б. Аперцепція.

В. Сенсорика.

Г. Спостережливість.

Д. Константність.

24. Визначте види уяви за критеріями їх класифікації.

Критерії класифікації: 1. За ступенем значущості. 2. За характером образів. 3. За ступеня унікальності. 4. По відношенню до можливого майбутнього. 5. По відношенню до неосуществимому майбутньому.

Види уяви:

1) Мрії.

2) Творче.

3) Конкретне.

- 4) Фантазії.
- 5) Активне.
- 6) Репродуктивне.
- 7) Абстрактне.
- 8) Пасивне.

25. Розставте в правильному порядку стадії творчого мислення Р. Воллеса

- А. Осяяння.
- Б. Підготовка.
- В. Перевірка.
- Р. Інкубація.

26. До специфічних особливостей арт-терапії належать:

- А. моменти образотворчого творчості і сприйняття рознесені в часі;
- Б. малюнок відчужений від його автора;
- В. драма-, музичної терапії сам автор одночасно є творцем мистецького продукту і самим художнім продуктом;
- Г. зміна ролей: автор малюнка – спостерігач, новий стан особистості;
- Д. трансформація художнього продукту;
- Ж. співтворчість;
- З. всі відповіді вірні

27. Хто є автором терміну «Арт-терапія»

- А. А. Маслоу
- Б. А. Хілл
- В. Р. Уоллес
- Р. А. Пуанкаре

28. Задатки є

- А. природними передумовами здібностей;
- Б. когнітивним фактором;
- В. набором характерологічних особливостей;

29. Виберіть три основні характеристики творчості.

- А. Продуктивна форма активності і самостійності людини.
- Б. Обдарованість і видатні здібності.
- В. Особливий психічний стан особистості, перш за все емоційне, що виникає при досягненні бажаного.
- Г. Прорив в невідоме, підготовлений попередньої розумової роботою, може виникнути «раптом».

Д. Постановка питання, мобілізація знань і особистого досвіду, висунення гіпотези, визначення шляхів і способів вирішення завдань і оформлення їх у вигляді образних структур.

30. Протипоказанням до терапії творчим самовираження є:

- А. шизофренічні розлади особистості;
- Б. обмежені можливості здоров'я;
- В. глибока психотична депресія з суїцидальними мотивами;
- Г. протипоказань немає.

9.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологія творчості»

1. Предмет психології творчості. Визначення творчості з точки зору основних психологічних шкіл та напрямлень.
2. Античне та ренесансне розуміння творчості.
3. Система ідей про творчість в роботах С.Л. Рубінштейна.
4. Психоаналітичні аспекти розуміння творчості та творчої особистості.
5. Поняття про образи та продуктивне мислення в творчості з позиції гештальт-психології.
6. Психологічні умови творчості.
7. Творчий процес, його складові та динаміка.

8. Структура творчого процесу.
9. Стадії творчого процесу.
10. Поєднання свідомого та несвідомого в творчості.
11. Психологічне визначення суб'єкта творчості.
12. Зміни суб'єкта та об'єкта в динаміці творчості.
13. Ознаки творчої діяльності.
14. Поняття творчого продукту.
15. Експериментальна парадигма у дослідженні творчого стилю.
16. Психоаналітична парадигма у дослідженні творчого стилю.
17. Образ творця, автора.
18. Типологія творчої діяльності. Поняття творчої самостійності
19. Особистісні та ситуативні детермінанти творчої діяльності.
20. Індивідуальна структура інтелекту та творча діяльність.
21. Особливості та якості творчої особистості.
22. Психологічні особливості обдарованості особистості.
23. Здібності та творчість.
24. Архетипи творчого початку особистості.
25. Творче ставлення особистості до життя, життя як творчість.
26. Типи творчих досягнень відомих особистостей.
27. Творча самоактуалізація особистості.
28. Творчість у сферах переживань, уявлень, мрій, та мислення.
29. Системно-типологічний підхід до дослідження творчості.
30. Психотип та творчий стиль.
31. Роль рефлексії в особистій детермінації творчості.
32. Творча дія, вчинок, вплив.
33. Роль оточення у розвитку творчих здібностей.
34. Методи розвитку творчого потенціалу особистості.
35. Арт-терапія як стимулятор творчого потенціалу.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота							Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль №2			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	100
10	10	10	20	10	20	20	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

11.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Модулі	Змістовний модуль 1: Основні поняття та сутність творчості.				Змістовний модуль 2: Психологічний аспект творчого розвитку особистості.		
Теми практичних занять	Тема 1. Предмет, завдання, основні проблеми та концепції психології творчості.	Тема 2. Геній, талант і творчість як психофізіологічний феномен.	Тема 3. Психологічні характеристики творчої особистості	Тема 4. Емоційно-вольова сфера творчої особистості.	Тема 5 Розвиток творчої особистості в системі освіти.	Тема 6. Діагностика творчих здібностей учнів	Тема 7. Методи дослідження творчих здібностей
Самостійна робота	Підготувати повідомлення				Підготувати повідомлення		
Види контролю	Контрольна робота				Контрольна робота		

12. Рекомендована література

Основна

1. Анджейчак А. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. / А. Анджейчак. - Обдарована дитина. – 2000 р. - №5. - С.8-13.
2. Антонюк Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. / Л. В. Антонюк. – Шкільна бібліотека. – 2016. – №5. – С.41-43.
3. Балл Г.О. Про визначальні характеристики здібностей і принципи їх врахування у навчально – виховній роботі. / Г.О. Балл. - К.: Дніпро, 1992. – 230 с.
4. Баракова Ю.Є. Інтелектуальні ігри в початковій школі/ Ю.Є. Баракова. - Х.: Вид. група "Основа", 2005. - 192 с.
5. Баракова Ю.Є. Універсальні інтелектуальні ігри. Педагогічна академія пані Софії. / Ю.Є. Баракова. - Х.: Вид. Група "Основа", 2005. - 32 с.
6. Барко В.В, Панок Л.В., Лазаревський С.П. Психолого-педагогічна діагностика творчого потенціалу особистості учня в навчально-виховному процесі: Методичні рекомендації./ В.В Барко, Л.В. Панок, С.П. Лазаревський. - Тернопіль, 2000. - 85 с.
7. Барко В.В., Тютюнников А.С. Як визначити творчі здібності дитини?/ В.В. Барко, А.С. Тютюнникова - К.: «Основа», 1991. - С.79.
8. Бухлова Н.Б. Обдарована дитина. Психолого-педагогічний супровід / Н.Б. Бухлова. – К. : Шкільний світ, 2013. – 104 с.

9. Вауліна О. М. Закордонний досвід у роботі з обдарованими дітьми /О.М.Вауліна, Є.М.Бурилова //Початкове навчання та виховання.– 2015.– No31- 32. – С.36-39.
10. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів./Т.Б. Волобуєва. - Харків, 2005. - 110 с.
11. Володарська М.О. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Піласва, С. М. Полуніна. – Харків : Основа, 2010. – 190 с.
12. Голуб Т.І. Виховуємо обдарованих дітей (Батьківський катехізис, або Закони розумно-організованого сімейного виховання школярів) / Завуч. - 2004. - No22. - С.47-53.
13. Каряка Л. Г. Обдаровані діти, які вони? / Л. Г. Каряка, С. І. Кузіна // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2014. – No1. – С.6-10.
14. Котляревська О. О. Обдарована дитина: знахідка чи проблема / О. О. Котляревська. –К.: «Каравела», 2014. – С.40-47.
15. Кочерга О.П. Психофізіологія творчості дітей / О.П. Кочерга. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.
16. Матвійчук В. Виявлення та підтримка обдарованих дітей / В. Матвійчук // Психолог. – 2014. – No9. – С.18-19. 49
17. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / О. Л. Кононко, З. П. Плохій, А. М. Гончаренко. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
18. Міщиха Л. П. Творчий потенціал у період пізньої дорослості : монографія / Л. П. Міщиха. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. – 400 с.
19. Пелех Н. В. Обдарована дитина: заняття з розвитку творчих здібностей дошкільників старшого віку /Н.В.Пелех //Дошкільний навчальний заклад.– 2015. – No9. – С.7-14.
20. Роменець, В. А. Психологія творчості : навчальний посіб. для студ. вищ. навч. закл / В. А. Роменець. - К. : Либідь, 2004. - 288 с.
21. Серапулова Є.П. Виховання обдарованої дитини/Є.П. Серапулова // Початкова школа. - 2000. - No2. - С.3-5.
22. Туріщева Л.В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. / Л.В. Туріщева. – Х.: Вид. гр «Основа», 2008. – С.122.

Додаткова

1. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д., Грабенко Т.М. Практикум по креативной терапии. – СПб.: Речь, 2003. – 400 с.
2. Клименко В.В. Как воспитать вундеркинда. – Харьков: Фолио, 1996. – 464 с.
3. Моляко В.А. Психологические проблемы творческой одарённости. – К.: Ваклер, 1995. – 271 с.
4. Никитин Б.П., Никитина Л.А. Мы, наши дети и внуки. – М.: Мол. Гвардия, 1989. – 303 с.
5. Панфилова А.П. Игротехнический менеджмент. – СПб., 2003. – 429 с.
6. Пономарёв Я.А. Психология творения. – М.; Воронеж, 1999. – 304 с. Психологія творчості: Навч. посібник / Автор укладач Т.В. Дуткевич. – Кам'янець-Подільський, 2003. – 216 с.
7. Рибалко В.В. Психологія розвитку творчої особистості: Навч. посібник. – К.: ІЗМО, 1996. – 312 с.
8. Ткач Р.В. Психологічні особливості творчої активності особистості. – Запоріжжя, 1999. – 320 с.

Варіативна частина навчального плану (дисципліни вільного вибору студента):

Програма з дисципліни «Нейропсихологія та нейрокорекція»

Укладач програми: Мозгова Г.П., Кушмірук Є.С.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 3	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		5-6-й	5-6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента - 48	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		32 год.	10
		Практичні	
		22 год.	6
		Семінарські	
		20 год.	4
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
	76 год.	130	
	Вид контролю: екзамен		

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить: для денної форми навчання – 74/76

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Нейропсихологія - міждисциплінарна наука, що сформувалася на стику нейрофізіології, неврології, психіатрії та психології. У теоретичному плані її предметом є мозкова організація психічних функцій, вивчення ролі окремих структурно-функціональних одиниць мозку в здійсненні відмінності видів психічної діяльності.

У практичній сфері нейропсихологія вносить свій внесок у вирішення таких завдань медичної психології, як діагностика і реабілітація. Об'єднані загальним методичним підходом - методом синдромного аналізу порушення вищих психічних функцій при різних формах мозкової недостатності - теоретична і клінічна складові нейропсихології знаходяться в тісному і нерозривній єдності, споконвічному і головну умову формування і розвитку цієї дисципліни.

Разом з тим в даний час чітко формується потреба практики (особливо практики підготовки і перепідготовки фахівців) в більш цілеспрямованому і акцентованому викладі діагностичних можливостей нейропсихології.

Сучасний етап розвитку нейропсихології характеризується її виходом в нові клінічні області, забезпечуваним, з одного боку, досягненнями в галузі нейрохірургії та неврології, з іншого - накопиченими до теперішнього часу даними про адекватність нейропсихологічного підходу стосовно до різних психічних захворювань (деменції пізнього віку, шизофренія, епілепсія, алкоголізм, затримки психічного розвитку) і навіть до оцінки функціонального стану мозку здорових людей в особливих або екстремальних умовах життєдіяльності (адаптація до нових середовищ та факторів, спорт, білінгвізм, стресові впливи і т.п.).

Мета дисципліни - вивчення мозкових механізмів вищих психічних функцій (ВПФ) на матеріалі локальних уражень мозку та формування у студентів уявлення про можливості нейропсихології, достатніх для вирішення завдань надання психологічної та соціальної допомоги людині при будь-якому стані його здоров'я та вивчення порушень вищих психічних функцій, процесів, станів та особистості в цілому внаслідок локальних уражень головного мозку.

Завдання вивчення дисципліни:

- дати поняття про основні методологічні підходи та методи, які розроблені в сучасній нейропсихології;
- показати роль нейропсихології в забезпеченні зв'язку між психологією, нейрофізіологією і неврологією;

- дати уявлення про зв'язок певних порушень психіки з конкретними ушкодженнями або порушеннями в певних ділянках головного мозку;
- оволодіння студентами знаннями про закономірності становлення, динамічну організацію і вікові особливості ВПФ;
- показати значення нейропсихології в реабілітації хворих та оцінки функціонального стану мозку здорових людей в особливих або екстремальних умовах життя і діяльності.

В результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати**:

1. роботи вітчизняних і зарубіжних нейропсихологів і неврологів;
2. основні поняття нейропсихології;
3. основні принципи структурної і функціональної організації головного мозку;
4. поняття нейропсихологічних факторів, симптомів і синдромів порушень вищих психічних функцій при локальних ураженнях головного мозку;
5. синдроми, що виникають при ураженні мозку, і фактори, що лежать в їх основі;
6. клінічну нейропсихологічну діагностику станів вищих психічних функцій;
7. перспективи розвитку нейропсихології.

Вміти:

1. виділяти і діагностувати коркові нейропсихологічні синдроми, пов'язані з локальними ураженнями кори головного мозку;
2. виділяти і діагностувати підкіркові нейропсихологічні синдроми, що виникають при ураженні глибинних структур мозку;
3. виділяти і діагностувати особливості нейропсихологічних синдромів, пов'язаних з ураженням загально мозкових чинників, що забезпечують роботу мозку як цілого;
4. оцінити значення і масштаб факторів, що ускладнюють реабілітацію і абілітацію клієнта;
5. оцінити можливість і перспективи нейропсихологічної корекції заявлених клієнтом проблем;
6. на основі якісного синдромного аналізу і з позицій наукового підходу до аналізу дефектів вищих психічних функцій і їх подолання намітити шляхи і методи відновлення порушеної психічної функції.

3.Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні основи і практичне значення нейропсихології

Тема 1. Нейропсихологія та її місце серед соціальних та біологічних наук

Історія розвитку нейропсихології. Вчені, що внесли особливий вклад в розвиток нейропсихології. Основні шляхи розвитку нейропсихології. Мозок – субстрат психічних

процесів. Вклад Л.С.Виготського та А.Р.Лурії в розвиток нейропсихології. Методологічні основи нейропсихології.

Тема 2. Теорія системної динамічної локалізації вищих психічних функцій.

Зв'язок нейропсихології із загальною психологією. Поняття, що є загальними для нейропсихології і загальної психології. Основні характеристики вищих психічних функцій. Визначення вищих психічних функцій. Функціональна система в нейропсихології. Основні нейропсихологічні поняття. Вузкий локалізаціонізм. Антилокалізаціонізм. Еклектична концепція. Принцип динамічної локалізації вищих психічних функцій.

Змістовий модуль 2. Основні принципи будови мозку

Тема 3. Основні принципи будови мозку

Горизонтальна і вертикальна мозкова організація вищих психічних функцій. I-й рівень – кора головного мозку. II-й рівень – базальні ядра півкуль головного мозку. III-й рівень – гіпокамп, гіпофіз, гіпоталамус, поясна звивина, миндалевидне ядро. IV-й рівень – ретикулярна формація і інші структури головного мозку. Основні анатомічні дані про будову мозку. Кора великого мозку. Асоціативні та проєкційні системи мозку. Лімбіко - ретикулярна система. Значна мінливість головного мозку I- енергетичний блок мозку. II – блок прийому, переробки і збереження екстерорецептивної інформації. III – блок програмування, регуляції і контролю за перебігом психічної діяльності. Зони аналізатора.

Тема 4. Проблема міжпівкульової асиметрії мозку і міжпівкульова взаємодія

Анатомічні дані міжпівкульової асиметрії. Функціональна міжпівкульова асиметрія. Домінантність півкуль. Міжпівкульова взаємодія. Розщеплений мозок. Сенсорні, мовні, рухові, зорово-конструктивні феномени у хворих із розщепленим мозком.

Тема 5. Проблема вищих психічних функцій в нейропсихології.

Визначення поняття вищі психічні функції. Системність – одна із найважливіших її характеристик вищих психічних функцій. Соціальність вищих психічних функцій. Біологічні основи вищих психічних функцій. Мовна опосередкованість вищих психічних функцій. Внутрішньосистемні і міжсистемні перебудови вищих психічних функцій. Мозкова організація вищих психічних функцій.

Змістовий модуль 3. Клінічна нейропсихологія та нейропсихологічна реабілітація

Тема 6. Нейропсихологічні синдроми при локальних ураженнях головного мозку

Нейропсихологічні синдроми ураження коркових відділів великих півкуль, уражень задніх (потиличних, тім'яних, скроневих) та передніх (премоторних, префронтальних) відділів кори великих півкуль.

Тема 7. Відновлення вищих психічних функцій (ВПФ)

Методологічні принципи відновлення ВПФ. Принцип перебудови функціональних систем. Принцип використання раціонального відновного навчання. Принципи розробки і застосування спеціальних методів відновлення, адекватних механізму та структурі дефекту.

Фактори, що впливають на ефективність відновленого навчання. Якісний аналіз центрального дефекту як головний інструмент вирішення завдань діагностики та реабілітації хворих з дефектами ВПФ.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	денна форма					Заочна форма					
	у с	у тому числі				у с ь о г о	У тому числі				
		Л	п	сем	с.р.		л	П	с		с.р.
1	2	3	4	5	7						
Модуль 1											
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи і практичне значення нейропсихології											
Тема 1. Вступ Нейропсихологія та її місце серед соціальних та біологічних наук.	18	4	2	2	10		18	2	-	-	16
Тема 2. Теорія системної динамічної локалізації вищих психічних функцій.	26	4	4	4	14		22	2	1	1	18
Разом за змістовим модулем 1	44	8	6	6	24		40	4	1	1	34
Змістовий модуль 2. Основні принципи будови мозку											
Тема 3. Основні принципи будови мозку	24	6	4	4	10		24	-	1	1	22
Тема 4. Проблема міжпівкульової асиметрії мозку і міжпівкульова взаємодія.	18	4	4	2	8		19	2	-	1	16
Тема 5. Проблема вищих психічних функцій в нейропсихології.	16	4	2	2	8		21	2	1	-	18
Разом за змістовим модулем 2	58	14	10	8	26		64	4	2	2	56
Змістовий модуль 3. Клінічна нейропсихологія та нейропсихологічна											
Тема 6. Нейропсихологічні синдроми ураження коркових відділів великих півкуль, уражень задніх (потиличних, тім'яних, скроневих) та передніх (премоторних, префронтальних) відділів кори великих півкуль.	28	6	4	4	14		26	2	2	-	22

Тема 7. Методологічні принципи відновлення ВПФ. Принцип перебудови функціональних систем. Принцип використання раціонального відновного навчання. Принципи розробки і застосування спеціальних методів відновлення	18	4	2	2	10		20	-	1	1		18
Разом за змістовим модулем 3	46	10	6	6	24		46	2	3	1		40
Усього годин	15	32	2	20	76		15	1	6	4		13

• **Теми семінарських занять**

Назва теми	Кількість	
	денна	заоч
Змістовий модуль 1: Тема 1. Основні напрямки розвитку нейропсихології Тема 2. Теоретичні основи нейропсихології.	2	
	4	1
Змістовий модуль 2: Тема 3. Будова та функції головного мозку. Тема 4. Роль півкуль головного мозку в формуванні вищих ВПФ.		1
	4	
	4	
Змістовий модуль 3: Тема 5. Довільність вищих психічних функцій. Тема 6. Зорові вищі психічні функції та їх порушення. Тема 7. Вищі психічні функції, що пов'язані з тім'яною часткою.	2	
	2	
	2	2
Всього:	20	4

5. Теми практичних занять

Назва теми	Кількість	
	денн	заочн
Змістовий модуль 1		
1. Руховий аналізатор: аферентні і еферентні механізми.	1	1
2. Елементарні рухові розлади.	1	
3. Порушення довільних рухів і дій.	1	
4. Рівні емоційно-особистісної сфери та основні параметри емоцій.	1	
5. Порушення емоційно-особистісної сфери при локальних ураженнях мозку.	1	
6. Проблема факторів в нейропсихології.	1	
Змістовий модуль 2		
11. Основні фактори в нейропсихології при ураженні окремих структур мозку.	1	
12. Нейропсихологічні синдроми при ураженні кори мозку.	2	1
13. Нейропсихологічні синдроми, що зв'язані з ураженням задніх відділів мозку.	1	

14. Нейропсихологічні синдроми, що зв'язані з ураженням передніх відділів мозку.	2	1
15 Основні прояви ураження скронево-тім'яно-потиличних відділів кори мозку.	2	
16. Основні синдроми ураження лобних часток мозку.	2	
Змістовий модуль 3		
17. Основні синдроми ураженнятім'яних часток мозку.	1	1
18. Основні прояви ураження скроневих часток мозку.	1	1
19. Основні прояви ураження потиличних часток мозку.	1	1
20. Основні прояви ураження серединних неспецифічних структур мозку.	1	
21. Основні прояви ураження серединних комісур мозку.	1	
22. Основні прояви ураження глибинних півкульових підкіркових структур.	1	
Всього:	22	6

6. Самостійна робота

Завдання для самостійної роботи по темам

Тема 1. Нейропсихологія: теоретичні основи і практичне значення. Мета, завдання і методи нейропсихології.

Питання для самостійного повторення на тему 1:

1. Який внесок в нейропсихологію наукових робіт І.М. Сеченова і І.П. Павлова?
2. Назвіть вищі психічні функції.
3. Особливості діагностики в нейропсихології.

Тема 2. Проблеми мозкової організації вищих психічних функцій.

1. Поясніть терміни: локалізаціонізм і антилокалізаціонізм?
2. Проблема динамічної локалізації ВПФ - її сутність.
3. Внесок лівого і правого півкуль в мозкову організацію ВПФ.
4. Поясніть горизонтальну і вертикальну організації мозку як субстрату психіки.
5. Назвіть три структурно-функціональних блоку мозку (по А. Р. Лурія).
6. Який внесок вносить кожен блок в здійснення ВПФ?
7. Чим сутність відмінностей вітчизняної і зарубіжної шкіл нейропсихології?
8. Як вирішується проблема «мозок - психіка»?
9. Нові методи вивчення ВПФ.

Тема 3. Нейропсихологічний аналіз порушень ВПФ при локальних ураженнях мозку.

1. Ким введено термін «ВПФ»?
2. Проблема генезу, будови та механізму ВПФ.
3. Синдромний аналіз. Поясніть це поняття.
4. Дайте визначення сприйняття.
5. Охарактеризуйте зони зорового сприйняття.

6. Порушення зорового сприйняття по зонам локалізації ураження.
7. Визначення шкірно-кінестетичній системи сприйняття.
8. Постцентральної зони кори і аферентна організація рухів.
9. прецентральної зони кори і еферентна організація рухів.
10. Система слухового сприйняття - загальна характеристика.
11. Скроневі відділи кори і організація слухового сприйняття.

Тема 4. Порушення мови, уваги, пам'яті та мислення при локальних ураженнях мозку

1. Нейропсихологічний аналіз мови по А.Р. Лурія.
2. Мова як система знаків.
3. Мозкові центри мови.
4. Визначення пам'яті в фізіології і нейропсихології.
5. Види пам'яті: за часом збереження інформації і по формуванню.
6. Порушення пам'яті.
7. Психологічна структура уваги.
8. Орієнтовна реакція. Роль моделі стимулу (по О.Н. Соколову).
9. Модально-неспецифічні і специфічні види уваги. З якими структурами мозку вони

пов'язані?

10. Визначення мислення. Нейронні кореляти мислення (фокуси взаємодії).
11. Інтелект і свідомість в нормі та патології.

Тема 5. Нейропсихологічний аналіз порушень емоційно-особистісної сфери та свідомості при локальних ураженнях мозку

1. Визначення поняття «емоційно-особистісна сфера».
2. Проблема свідомості в нейропсихології.
3. Форми порушення свідомості при локальних ураженнях мозку
4. Роль емоцій в структурі діяльності.
5. Основні параметри емоцій.
6. Поняття про «емоційних синдромах».
7. Свідомість і структури мозку, ураження яких призводить до порушень свідомості.
8. Внесок кожного півкулі особливо свідомості.

Тема 6. Неврологічні симптоми при локальних ураженнях коркових відділів і підкіркових структур головного мозку

1. Нейропсихологічні синдроми ураження задніх відділів КБП.
2. Синдроми при ураженні передніх відділів КБП.
3. полушарної специфіка нейропсихологічних синдромів.
4. Характеристика підкіркових структур.

5. Нейропсихологические синдроми ураження нижніх відділів мозку, діенцефальних і лимбических структур.

6. Специфіка «підкіркових» синдромів та їх відмінність від «коркових» синдромів.

7.Методи навчання

I. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1) За джерелом інформації:

• Словесні: лекція (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (POWERPOINT – Презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда.

• Наочні: спостереження, ілюстрація, демонстрація.

• Семінарські.

2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних проєктів.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

1) Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

8.Методи контролю

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Нейропсихологія та нерокорекція» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. IV), де зазначено види й терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у національну (4-бальну) та європейську(ECTS) шкалу подано у табл. 8.1, табл. 8.2.

Таблица 8.1

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

Вид діяльності	Бал	∑ балів
1. Відвідування лекцій	1	11x1= 11
Відвідування практичних		
2. робіт	1	10x1= 10
3. Виконання практичних робіт	10	10x 10= 100
4. Тестовий контроль	10	3x 10= 30

5. Виконання мод. контр. роботи	25	3x 25= 75
6. ІНДЗ	30	30
РАЗОМ БАЛІВ		256
Розрахунок коефіцієнту		256 : 60 = 4,2
Екзамен	40	

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- **Методи усного контролю:** індивідуальне опитування, фронтальне опитування, співбесіда, екзамен.
- **Методи письмового контролю:** модульне письмове тестування; звіт, реферат, есе.
- **Комп'ютерного контролю:** тестові програми.
- **Методи самоконтролю:** уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Таблиця 8.2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Порядок переведення рейтингових показників успішності у європейські оцінки ECTS

Підсумкова кількість балів (MAX – 100)	Оцінка за 4-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
1–34	«незадовільно» (з обов'язковим повторним курсом)	F
35–59	«незадовільно» (з можливістю повторного складання)	FX
60–74	«задовільно»	ED
75–89	«добре»	CB
90 – 100	«відмінно»	A

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано у табл. 8.3.

Таблиця 8.3

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Оцінка «відмінно»	Критерії оцінювання
«добре»	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
«задовільно»	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
«незадовільно»	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Реферативні дослідження та есе, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на індивідуальних заняттях (див. п. «Захист творчих проєктів»).

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;
- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань;
- ініціативність у навчальній діяльності.

9. Питання до самоконтролю

1. Нейропсихологія як наука.
2. Основні етапи становлення нейропсихології як самостійної галузі психологічного знання.
3. Предмет і завдання нейропсихології.
4. Місце нейропсихології в системі наукового знання.
5. Напрями сучасної нейропсихології.
6. Методологічні принципи побудови нейропсихологічного дослідження.
7. Нейропсихологічні критерії норми та патології вищих психічних функцій.
8. Методи клінічного нейропсихологічного дослідження.
9. Методи експериментального нейропсихологічного дослідження.
10. Апаратурні методи дослідження в нейропсихології.
11. Специфіка застосування методів нейропсихології до дослідження вищих психічних функцій у дітей.
12. Проведення нейропсихологічного дослідження.
13. Статистична обробка експериментальних даних у нейропсихології.
14. Загальна характеристика методів нейропсихологічної реабілітації.
15. Розвиток головного мозку у філогенезі та онтогенезі в аспекті нейропсихології.
16. Анатомія та фізіологія головного мозку людини. Ділянки мозку, їх функції.
17. Кора великих півкуль головного мозку. Цитоархітектонічні поля.
18. Підкоркові структури мозку. Співвідношення функцій коркових і підкоркових структур у психічній діяльності людини.
19. Анатомічна та функціональна асиметрія мозку.
20. Теорія виникнення асиметрії мозку.
21. Видова та індивідуальна функціональна асиметрія мозку.
22. Розвиток асиметрії мозку в онтогенезі.
23. Взаємодія між півкулями мозку.
24. Праворукість та ліворукість.

25. Функціональна асиметрія мозку та патологія.

26. Розщеплений мозок.

27. Нейропсихологічні синдроми ураження префронтальної мідіобазальної зони мозку.

28. Нейропсихологічні синдроми ураження серединних неспецифічних структур мозку.

29. Нейропсихологічні синдроми ураження глибинних структур підкореневих півкуль мозку.

30. Методологічні принципи відновлення вищих психічних функцій.

31. Відновне навчання.

32. Методи відновлення інтелектуальної діяльності.

10. Тестові завдання:

1. Порушення довільного уваги виникає при ураженні:

- а) медіальних відділів лобових і скроневих часток;
- б) лімбічної системи;
- в) довгастого і середнього мозку.

2. Регуляторна апраксія виникає при ураженні:

- а) конвенсітальної, префронтальної кори допереду від премоторних відділів;
- б) 6-го, 8-го поля, тобто передніх відділів коркових ядер рухового аналізатора.

3. Метод зняття зліпків з внутрішньої поверхні черепа входить в:

- а) метод роздратування;
- б) метод порівняльно-анатомічних даних;
- в) метод руйнування.

4. Згідно з даними Т.А. Доброхотова в структуру емоційних порушень при ураженні скроневих областей мозку входять:

- а) емоційна неадекватність;
- б) емоційна холодність;
- в) апатія;
- г) стійкі депресії.

5. Порушення музичної пам'яті, пам'яті виникає при ураженні:

- а) лівої півкулі
- б) правої півкулі.

6. Закон спадної специфічності зон кори відноситься до:

- а) першого функціональному блоку мозку;
- б) 2-му функціональному блоку мозку;
- в) 3-му функціональному блоку мозку

7. Ейфорія виникає при:

- а) виключенні лівої півкулі;
- б) виключенні правої півкулі

8. Кора великих півкуль повністю дозріває до:

- а) моменту народження дитини;
- б) до трьох років;
- в) до 6-7 річного віку.

9. Закон прогресивної латералізації функцій це:

- а) надбудованим вторинних зон над первинними, а теоретичних, над вторинними;
- б) зв'язок функцій з певним півкулею мозку у міру переходу від первинних зон кори до вторинних,

а потім - до третинним;

- в) збільшення гліального індексу від первинних зон - до вторинних, від вторинних, до третинним.

10. Які зони мозку є «вихідними воротами» третього блоку мозку:

- а) зорова кора;
- б) слухова кора;
- в) моторна кора;
- г) лобові частки;
- д) загальночуттєва кора.

11. Тип порушення свідомості ... характеризується підвищенням порогів для всіх подразників, замедленню рухів, мовчазністю, безчестя і байдужістю, легко наступаючим дрімотним станом.

- а) кома;
- б) оглушений стан свідомості;
- в) онероїд;
- г) делірій.

12. При якому ураженні знижується слух на протилежне вухо?

- а) ураження таламического рівня слухової системи;
- б) ураження середнього мозку;
- в) поразка слухового злиття.

13. Динамічна афазія - це:

- а) нечленороздільні мови;
- б) мовна адинамія.

14. Порушення інтонаційної сторони мови виникає при ураженні:

- а) правої скроневої області;
- б) лівої скроневої частки.

15. гліальних індекс вище:

- а) в первинних зонах мозку;
- б) у вторинних зонах мозку;
- в) в теоретичних зонах мозку.

16. Які відділи мозку відносяться до другого функціонального блоку мозку?

- а) зона перекриття;
- б) лобові частки;
- в) лімбічна система.

17. Сенсорна афазія - це:

- а) зниження обсягу запам'ятовування;
- б) порушення здатності розрізняти звуковий склад слів.

18. Помилкові впізнавання - це:

- а) гіпомнезія;
- б) пам'ять;
- в) гіпермнезія.

19. Який функціональний блок головного мозку має високу модальну специфічність:

- а) перший;
- б) другий;
- в) третій.

20. Ретроактивне гальмування - це:

- а) неможливість хворого повторити будь-які елементи крім перших;
- б) відтворення останнього слова і забування попередніх.

21. Хто з перелічених авторів відноситься до представників теорії вузького локалізаціонізму?

- а) Кляйст;
- б) Лурія;
- в) Гельмгольц.

22. Афферентна моторна афазія - це:

- а) порушення вимови слів;
- б) аналіз і синтез граматичних конструкцій.

23. Вид зорових агнозій ..... має місце переважно при ураженні правої півкулі мозку.

- а) предметна;

- б) лицьова;
- в) оптико-просторова;
- г) симультанна.

24. Кинестетична форма апраксії виникає при ураженні:

- а) 19-го і 39-го поля;
- б) 1-го, 2-го, частково 40-го поля, переважно лівої півкулі.

25. Переходом від вищих ссавців до людини еволюція мозку пов'язана збільшенням площі:

- а) первинних зон головного мозку;
- б) вторинних зон головного мозку;
- в) теоретичних зон головного мозку.

26. Алалія - це:

- а) порушення вимови без розладів сприйняття;
- б) труднощі називання;
- в) порушення вимови без розлади сприйняття;
- г) недорозвинення всіх форм мовної діяльності.

27. Розташуйте рівні організації слухового шляху в правильній послідовності:

- а) слухове злиття;
- б) середній мозок (нижні горби четверохолмия);
- в) слуховий нерв;
- г) кортіїв орган равлика;
- д) ядра довгастого мозку, мозочок;
- е) медіальне колінчате тіло;
- ж) первинне поле кори (41-е поле скроневої частки мозку).

28. Семантична афазія виникає при ураженні:

- а) область стику скроневої, тім'яної і потиличної областей мозку (37- і 39-е поля);
- б) середньо і задньолобних відділів лівої півкулі.

29. Порушення впізнавання форми об'єктів при відносній збереженості поверхневої і глибокої чутливості в нейропсихології називають:

- а) тактильні агнозії;
- б) анестезія;
- в) синдром Дежерина;
- г) гіпостезія.

30. Синдромний аналіз в нейропсихології дозволяє:

- а) кваліфікувати дефект;
- б) описати симптоматику порушення; в) надати психотерапевтичну допомогу хворому.

31. Первинна оптична алексія - це:

- а) порушення читання, недізнання окремих букв або слів.
- б) слабкість зорових образів слів.

32. Аритмія виникає при ураженні:

- а) потиличної області;
- б) скроневої області;
- в) лобових часток.

33. При порушенні якої півкулі виникає депресія?

- а) правої;
- б) лівої.

34. Поразка нижньотім'яної області супроводжуються симптомами:

- а) соматоанозогнозії;
- б) агнозії текстури об'єкта;
- в) тактильної алексії;
- г) астерегіоза.

35. Псіхополіморфологічний напрямок або «вузький локалізаціонізм» розуміє локалізацію психічних функцій як:

- а) співвіднесення психічної функції і всієї площі кори великих півкуль;
- б) безпосереднє співвідношення психічного і морфологічного;
- в) заперечує саму можливість пов'язувати мозок і психіку.

36. Тривожно-фобічні депресія виникає при ураженні:

- а) правої скроневої частки;
- б) лівої скроневої частки.

37. Знайдіть 4 правильних варіанти. Перший функціональний блок мозку відповідає за:

- а) прийом інформації;
- б) переробку інформації;
- в) увагу;
- г) вищі почуття;
- д) страх, біль, задоволення;
- е) мотиваційні стани;
- з) інтероцептивну інформацію.

38. Акустико-мнестична афазія виникає при ураженні:

- а) 41-го, 42-го і 22-го вторинних полів звукового аналізатора;
- б) середніх відділів кори лівої скроневої області.

39. Що має місце при ураженні верхньої тім'яної області?

- а) тактильна алексія;
- б) соматоагнозія;
- в) кільцева агнозія.

40. До анатомічних основ першого функціонального блоку відноситься:

- а) лобові частки;
- б) ретикулярна формація.

41. Розлади зорового сприйняття, що виникають при ураженні кіркових структур задніх відділів великих півкуль мозку і що протікають при відносній схоронності елементарних зорових відчуттів - це:

- а) зорові галюцинації;
- б) скотоми;
- в) зорові агнозії;
- г) геміанопсії.

42. Явища амбулаторного автоматизму відносяться до ... свідомості.

- а) оглушення;
- б) деліріозним;
- в) сутінкового;
- г) онейрологічні.

43. Згідно нейропсихологічним дослідженням, провідна роль в просторово-синтетичних формах інтелектуальної діяльності належить ... півкулі мозку (виберіть правильну відповідь).

- а) правій;
- б) лівій.

44. Моторна аферентна афазія виникає при ураженні:

- а) 40 го поля;
- б) нижніх відділів кори премоторної області (44-е і 45-е поля) - зона Брока.

45. Хто з перелічених авторів відноситься до представників теорії антилокалізаціонізму?

- а) Брок;
- б) Флуранс;
- в) Хед.

46. Порушення зорового бугра призводить до:

- а) Скотоми;
- б) геміанопсії;
- в) порушень активності.

47. Емоційна нестабільність, підвищена реактивність виникає при ураженні:

- а) дієнцефальних відділів мозку;
- б) медіальних відділів мозку.

48. Зорові агнозії виникають при ураженні:

- а) первинного поля кори зорового аналізатора;
- б) вторинних і третинних полів кори зорового аналізатора;
- в) сітківки;
- г) зовнішнього колінчастого тіла.

49. Розлади пам'яті на поняття і конфабуляції виникають при ураженні:

- а) дієнцефального рівня (рівня гіпофіза);
- б) медіальних і базальних відділів лобових часток мозку;
- в) рівня довгастого мозку.

50. Облік обсягу і ступеня різноманітності матеріалу відноситься:

- а) до психофізіологічних принципам відновного навчання;
- б) до психологічних принципам відновного навчання;
- в) до психолого-педагогічним принципам відновного навчання.

51. Які порушення пам'яті характерні для правої півкулі?

- а) слухомовні;
- б) музичні;
- в) зорово-мовні.

52. Для вивчення порушень особистості в патопсихології використовуються наступні

методики:

- а) класифікація предметів;
- б) чорно-червона таблиця;
- в) дослідження рівня домагань.

53. Ідеаторне порушення довільних рухів і дій виникає при:

- а) кори в нижній премоторної області;
- б) нижній тім'яній області;
- в) дифузному ураженні мозку.

54. Кінестетична апраксія - це:

- а) порушення часової організації рухових актів;
- б) порушення програмування рухів, заміна потрібних рухів моторними шаблонами та стереотипами;
- в) труднощі виконання просторово-орієнтованих рухів.

55. Порушення слухо- мовної і зорово-мовної пам'яті виникає при ураженні:

- а) лівої півкулі

б) правої півкулі.

56. Лабільність емоційних реакцій, нездатність до емоційного контролю виникає при ураженні:

а) лівої півкулі

б) правої півкулі.

57. Які принципи відносяться до психофізіологічного відновного навчання?

а) принцип моделювання;

б) принцип кваліфікації дефекту;

в) принцип діалогу.

58. Знайдіть три правильних варіанти. Зниження рівня узагальнення зустрічається при:

а) шизофренії;

б) епілепсії;

в) олігофренії;

г) енцефаліт.

59. Надмірні по силі афекти або різке зниження афективного тонуусу виникають при ураженні:

а) правої скроневої частки;

б) лівої скроневої частки.

60. Агресивність виникає при ураженні:

а) дієнцефальних відділів мозку;

б) медіальних відділів мозку.

61. Соціальні по генезу емоції виникають при ураженні:

а) дієнцефальних відділів мозку;

б) лобових відділів мозку;

в) скроневих часток мозку.

62. Хто є основоположником вітчизняної нейропсихології?

а) Лурія А.Р .;

б) М'ясищев В.М .;

в) Божович Л.І.

12. Методичне забезпечення

Складові навчально-методичного комплексу дисципліни

1) робоча програма навчальної дисципліни;

2) плани практичного заняття та семінарського заняття;

3) конспект лекцій;

- 4) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання;
- 5) теми курсових робіт;
- 7) екзаменаційні білетів;
- 8) питання для проведення заліку та/або екзамену.

Додаткова частина Комплексу включає решту навчально-методичних матеріалів забезпечення освітнього процесу, а саме:

- 1) навчальні посібники, підручники, підготовлені науково-педагогічними працівниками кафедри;
- 2) методичні рекомендації до проведення семінарських занять;
- 3) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни;
- 4) відомості щодо забезпечення здобувачів навчальною та методичною літературою (фонди бібліотек університету, кафедри);
- 5) презентації лекцій у форматі MS Power Point;
- 6) окремі методичні розробки до проведення занять із використанням тренінгових, ігрових технологій та інших активних форм навчання;
- 7) збірки тестових завдань;
- 8) хрестоматії, словники, довідники (глосарії) тощо;
- 9) інші навчально-методичні матеріали.

12. Рекомендована література

Базова

1. Атлас. Нервная система человека. Строение и нарушения (под ред. В.М.Астапова и Ю.В.Микадзе). М., 2001.
2. Бехтерева Н.П. «Здоровый и больной мозг человека», - Л., 1980.
3. Вассерман Л.И., Дорофеева С.А., Меерсон Я.А. Методы нейропсихологической диагностики. — С - Петербург, 1997.
4. Галецька І.І. Основи нейропсихології: навч. Посіб. – Львів, 2003.
5. Григорьев В.Н., Ковязина М.С., Тхостов А.Ш. Когнитивная нейрореабилитация больных с очаговыми поражениями головного мозга. М. УМК «Психология», 2006
6. Глозман Ж. М. Нейропсихология детского возраста. – Москва: Академия, 2009. – 272 с.
7. Киященко Н.К. «Нарушения памяти при локальных поражениях мозга». – М., 1973.
8. Корсакова Н. К. Клиническая нейропсихология / Н. К. Корсакова, Л.И.Московичют. –М., МГУ, 1992.
9. Лобные доли и регуляция психических процессов Под ред. А.Р. Лурии, Е.Д. Хомской.–М.,

1966.

10. Лурия А.Р. «Высшие корковые функции человека». – М., 1969.
11. Лурия А.Р. «Восстановление функций мозга после военной травмы». – М., 1948.
10. Лурия А.Р. «Основы нейропсихологии». – М., 1973.
12. Лурия А.Р. «Современная психология». – М., 1973.
13. Лурия А.Р. Высшие корковые функции человека и их нарушение при локальных поражениях мозга. — М. Московский университет, 1969.
14. Нейропсихологический анализ межполушарной асимметрии мозга. – М., 1986.
15. Нейропсихология сегодня \ Под. Ред. Е.Д. Хомской. – М., 1995.
16. Николаенко Н. Н. Современная нейропсихология; Речь. – Москва, 2013.– 272 с.
17. Проблемы нейропсихологии (психофизиологические исследования) \ Под ред. Е.Д.Хомской, А.Р. Лурии. – М., 1977.
18. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. М. 2002.
19. Схема нейропсихологического исследования \ Под ред. А.Р. Лурии. – М., 1973
20. Хомская Е. Д. Нейропсихология. – Питер - Москва, 2013. – 508 с.
21. Хомская Е.Д. «Нейропсихология». – М., 1987.
22. Хомская Е.Д. „Нейропсихология”- СПб: Питер, 2003.- 496 с.
23. Цветкова Л.С. «Восстановительное обучение при локальных поражениях мозга». – М., 1972.
24. Цветкова Л.С. «Нейропсихологическая реабилитация». – М., 1985.
25. Цветкова Л.С. Нейропсихология и афазия: новый подход. — Москва - Воронеж, 2001.

14. Допоміжна

26. Лобные доли и регуляция психических процессов Под ред. А.Р. Лурии, Е.Д. Хомской.–М., 1966.
27. Лурия А.Р. «Восстановление функций мозга после военной травмы». – М., 1948.
28. Лурия А.Р. «Высшие корковые функции человека». – М., 1969.

15. Інформаційні ресурси

29. Нейропсихологические тесты. Необходимость и возможность применения
30. - <http://medi.ru/doc/f421912.htm>
32. Центр детской и подростковой нейропсихологии - <http://neirocentr.com.ua>

Тезаурус (визначення основних понять, категорій).

Агнозия - порушення різних видів сприйняття при певних ураженнях мозку.

Аграфія - порушення письма при розладах мови.

Акцептор результатів дії - психологічний механізм передбачення і оцінки результату дії у функціональних системах (по П.К. Анохін).

Алексія - порушення читання при локальному ураженні лівої півкулі.

Амнезія - порушення пам'яті.

Апраксія - порушення довільних рухів і дій при локальних ураженнях головного мозку.

Асиметрія функціональна головного мозку - розподіл психічних функцій між правою і лівою півкулями.

Астенія - нервово-психічна слабкість.

Афазія - порушення мови при локальних ураженнях мозку

Аферентний синтез - в теорії функціональних систем П.К. Анохіна - синтез матеріалу, зображеного в пам'яті, мотивації та інформація про середовище і пусковому стимулі для прийняття рішення.

Увага - зосередженість діяльності суб'єкта в даний момент часу на реальному або ідеальному об'єкті.

Сприйняття - цілісне відображення предметів, ситуацій, подій при безпосередньому впливі подразника на рецептори.

Вищі психічні функції (ВПФ) - складні системні психологічні процеси, формуються прижиттєво під впливом соціальних факторів.

Домінанта - тимчасово панівний осередок збудження, функціонально в декількох відділах н.с. Інші осередки збудження пригнічує і посилюється за їх рахунок

(А.А.Ухтомский).

Локалізація ВПФ - несення ВПФ до конкретних мозковим структурам. Центральне поняття теорії системної динамічної організації ВПФ. Пояснює зв'язок мозку і психіки як співвідношення ланок психічної функції з нейропсихологічними факторами.

Міжпівкульна асиметрія - нерівноцінність, якісна відмінність вкладу лівого і правого півкулі в кожен психічну функцію.

Міжпівкульна взаємодія - механізм об'єднання півкуль в єдину інтегральну систему, яка формується під впливом генетичних факторів і факторів середовища.

Модальність - одне з основних властивостей відчуттів, їх якісна характеристика.

Мозкові механізми ВПФ (морфологічно-фізіологічна основа психічної функції) - сукупність морфологічних структур в КБП і підкіркових утворень і фізіологічних процесів в них, що необхідно для здійснення ВПФ.

Мотив (лат. Movere - штовхати) - спонування до діяльності і вибору її спрямованості.

Мотивації - спонування, що викликають активність організму і визначають її спрямованість.

Звичка - дія, сформований повторенням з високим ступенем освоєння і відсутністю поелементної свідомої регуляції і контролю.

Неврологія - наука про нервову систему (в нормі і при патології).

Невропатологія - медична галузь про патології нервової системи.

Нейропсихологія - галузь психології на стику психології, медицини і фізіології.

Нейропсихологічний симптом - порушення психічної функції внаслідок локального ураження головного мозку.

Нейропсихологічні симптоми - первинні порушення психічних функцій, безпосередньо пов'язані з ураженням нейропсихологічного фактора (під фактором мається на увазі одиниця роботи мозку в функціональній системі, відповідальна за певну частину психічної діяльності).

Нейропсихологічні синдроми вторинні - порушення психічних функцій як системне наслідок первинних симптомів.

Нейропсихологічна діагностика - дослідження хворих клінічними нейропсихологічними методами для встановлення точного діагнозу.

Нейропсихологічний фактор - структурно-функціональна одиниця роботи мозку, характеризується фізіологічним принципом діяльності, порушення якого дає нейропсихологічний синдром.

Поліфункціональність мозкових структур - здатність насамперед асоціативних зон КБП перебудовувати свої функції під впливом нових аферентних впливів .

Проблемна ситуація - пошук відповіді на питання про новий знанні про предмет, способі або умовах дії суб'єкта.

Синдромний аналіз - аналіз нейропсихологічних синдромів для виявлення фактора, вивчення якісної специфіки порушень психічних функцій при випаданні і т.д.

Функціональна специфічність великих півкуль - специфічна переробка інформації і мозкової організації функцій кожного півкулі. Права і ліва півкулі мають свою специфіку і мозкову організацію функцій і, в той же час, специфічність визначається інтегральними їх закономірностями.

Програма з дисципліни «Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й/4-й	3-й/4-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		6-й/7-й	5-6-й/7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 2 години (6-й семестр); 3 години (7-й семестр). в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 90 годин.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		24 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		26/10 год.	6/4 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		90 год.	130 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: іспит			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 60/90
- для заочної форми навчання – 20/130

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів» Забезпечення майбутніх психологів знаннями з різних напрямків психологічної допомоги, які використовуються при психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів:

1. Розширення уявлень студентів про специфіку майбутньої професійної діяльності та формування знань про особливості психокорекції та психотерапії при психосоматичних розладах;

2. Формування систематизованих знань в області психосоматичних розладів на основі онтогенетичного принципу їх формування з описом клінічних проявів та етіології;
3. Ознайомлення студентів з базовими принципами та поняттями психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів;
4. Розкриття механізмів прояву психосоматичних порушень з урахуванням чинників та механізмів їх виникнення. Розглянути роль особистісних факторів у виникненні психосоматичних порушень;
5. Оволодіти теоретичними та практичними знаннями з різних напрямів психологічної допомоги які викрристоруються при психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів;
6. Сформувати знання, вміння та практичні навички необхідні для психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

Завданнями вивчення дисципліни «Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів» є науково – теоретичне вивчення основ психосоматичних розладів. Вироблення у студентів практичних умінь і навичок щодо психокорекції та психотерапії різних видів психосоматичних розладів. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання:**

9. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психологічної допомоги при психосоматичних розладах у вітчизняній та зарубіжній психології;
10. Ознайомити студентів з основними психосоматичними порушеннями та особливостями їх прояву враховуючи вікові особливості клієнтів;
11. Ознайомити студентів з основними психотерапевтичними напрямками;
12. Сформувати у студентів знання про закономірності та особливості перебігу психотерапевтичного та психокорекційного процесу;
13. Розкрити особливості організації та проведення психологічного обстеження;
14. Розглянути основні концепції надання психологічної допомоги при психосоматичних порушеннях;
15. Проаналізувати психологічні аспекти психокорекційних та психотерапевтичних технік;
16. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу;
17. Розширити знання студентів щодо застосування методів, технік психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів;
18. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
19. Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;
20. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
21. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань та методів психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни «Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів», визначення основних понять;
- Етіологію та патогенез психосоматичних розладів;
- Основні підходи до вивчення психосоматичних розладів;
- Теоретичні основи психотерапії та психокорекції психосоматичних розладів у зарубіжній та вітчизняній психотерапевтичній практиці;

- Структуру та організацію психотерапевтичної допомоги в Україні, сучасний стан психотерапевтичної допомоги;
- Етико – деонтологічні принципи і правила психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів;
- Психодіагностичні підходи дослідження психосоматичних розладів;
- Принципи і закономірності психологічного обстеження при психосоматичних розладах;
- соціально – психологічні чинники які можуть впливати на стан клієнта та перебіг соматичного порушення, визначати категорію клієнтів, які потребують психологічної корекції та психотерапії;
- Методи та форми психокорекції та психотерапії;
- Психотерапевтичні засоби та прийоми психотерапевтичної та психокорекційної роботи;
- Динаміку перебігу та можливі ускладнення;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;
- Обмеження що можуть бути обумовлені станом здоров'я клієнта;
- Покази та протипокази для застосування певних методів психокорекції та психотерапії;
- Критерії та методи оцінки ефективності психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів;

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі *уміння* безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні *вміти* :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Планувати та проводити психодіагностичне дослідження психосоматичних порушень з урахуванням нозологічних, синдромальних та індивідуально психологічних характеристик клієнта;
- Виявляти та аналізувати роль психологічного чинника у виникненні соматичного розладу;
- Розрізняти вид психосоматичного розладу;
- Планувати комплекс та визначати послідовність психокорекційних та психотерапевтичних методів та програм;
- Самостійно складати психотерапевтичні та психокорекційні програми;
- Аналізувати психологічні аспекти психотерапевтичних технік;
- Орієнтуватись у сучасних напрямках психотерапії та психокорекції;
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів у психотерапії та психокорекції психосоматичних порушень;
- Проводити психокорекцію та психотерапію при різних видах психосоматичних порушень з урахуванням вікових особливостей клієнтів;
- Застосовувати на практиці базові методики та техніки психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів;
- Оцінювати ефективність психокорекційної та психотерапевтичної роботи;

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи психосоматичних розладів.

Тема 1. Введення в психосоматику.

Зміст теми: Історія виникнення. Визначення основних понять. Предмет, мета та завдання дисципліни. Зв'язок з іншими галузями науки. Роль психосоматики у формуванні сучасних уявлень про єдність соматичного і психічного. Класифікація психосоматичних розладів.

Моделі виникнення психосоматичних розладів. Сучасні уявлення про психосоматичні розлади. Модель вегетативних неврозів та векторна теорія Ф. Александера, конверсійна теорія З. Фрейда, теорія «специфічних особистісних профілів» Ф. Донбар, модель захисту Мітчерлиха та інших. Фізіологічні та нейрогуморальні теорії психосоматичних зв'язків. Нейрогуморальна теорія Уолтера, Б. Кенона, Г. Сальє про загальний адаптаційний синдром. Фізіологічні теорії взаємовпливу психіки та тіла: Р. Декарта, І. Сеченова, В. Бехтерева, І. Павлова, К. Бикова, І. Курціна. Психофізіологічні основи психосоматичних розладів.

Поняття алекситимії. Внутрішня картина хвороби. Типи емоційного відношення хворих до своєї хвороби. Особливості особистості хворого. Психогенез. Нозогенії (психогенні реакції) при психосоматичних захворюваннях. Класифікації та клінічна картина різних варіантів нозогеній.

Тема 2. Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

Зміст теми: Історичні аспекти виникнення психокорекції та психотерапії. Визначення основних понять теми. Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів. Варіанти класифікації систем, напрямів і методів психотерапії та психокорекції. Завдання психотерапії. Основні вимоги до особистісних та професійних якостей психотерапевта. Види психотерапії та психокорекції. Сутність психокорекції та психотерапії, їх порівняння та особливості застосування при психосоматичних розладах.

Тема 3. Основні підходи та принципи психологічної діагностики психосоматичних розладів.

Зміст теми: Методи діагностики: структуроване інтерв'ю (бесіда), анамнез в психосоматиці; психологічні тести в діагностиці психосоматичних порушень: Торонтська алекситимічна шкала; опитувальник Бека; САН; опитувальник Спілберга-Ханіна; опитувальник Сердюка для вивчення самооцінки соціальної значимості хвороби; методика незакінчених речень Сакса - Сіднея модифікована для психосоматичних хворих та інші; особливості застосування та інтерпретації отриманих даних при застосуванні проєктивних методик в діагностиці психосоматичних розладів.

Змістовий модуль 2. Психосоматичні розлади, основні напрямки психокорекції та психотерапії.

Тема 4. Психосоматичні розлади харчової поведінки та захворювання шлунково-кишкового тракту.

Зміст теми: Психологічні особливості особистості та передумови виникнення і прояви нервової анорексії, булімії та ожиріння. Виразка шлунку і дванадцятипалої кишки, закріпи та емоційна діарея, „синдром подразненої кишки”, виразковий коліт і хвороба Крона, порушення ковтання. Картина особистості при зазначених порушеннях, особливості діагностики, психокорекції та психотерапії.

Тема 5. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опору рухового апарату.

Зміст теми: Бронхіальна астма. Синдром гіпервентиляції. Есенціальна гіпертонія, ішемічна хвороба серця, кардіофобічний невроз і порушення серцевого ритму. Ревматичні порушення м'яких тканин, остеохондроз і ревматоїдний артрит. Картина особистості при зазначених порушеннях, особливості діагностики, психокорекції та психотерапії.

Тема 6. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкологія.

Зміст теми: Хвороби ендокринної системі їх характеристики, прояви, чинники та механізми: гіпотиреоз, гіпертиреоз, цукровий діабет. Психосоматичні аспекти захворювань шкіри. Особливості психосоматичних порушень при онкологічних захворюваннях. Картина особистості при зазначених порушеннях, особливості діагностики, психокорекції та психотерапії.

Тема 7. Психосоматика гінекологічних захворювань та функціональних сексуальних порушень.

Зміст теми: Порушення менструального циклу, безпліддя та психосоматичні аспекти гетерологічного і екстракорпорального запліднення. Предменструальний синдром. Психосоматичні захворювання, пов'язані з репродуктивною функцією жінки. Картина особистості при зазначених порушеннях, особливості діагностики, психокорекції та психотерапії.

Тема 8. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань та головного болю.

Зміст теми: Картина особистості при психовегетативних синдромах. Психосоматичні аспекти депресивних розладів. Психосоматичні аспекти інфекційних захворювань: простуда, простий герпес, ангіна, туберкульоз та інші. Головний біль та мігрень. Картина особистості при зазначених порушеннях, особливості діагностики, психокорекції та психотерапії.

Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія та гештальт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

Зміст теми: Тілесно орієнтована психотерапія та гештальт - терапія у психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів. Історія розвитку методів. Сучасний стан теорії та практики. Основні поняття та принципи методів. Основні концепції методів. Мета, завдання та основні техніки. Обґрунтування методів та технік для застосування при психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів. Показання до застосування. Оцінка перебігу й результатів психотерапевтичного впливу.

Тема 10. Екзистенціальна психотерапія та гуманістична психотерапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

Зміст теми: Екзистенціальна та гуманістична психотерапія у психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів. Історія розвитку методів. Сучасний стан теорії та практики. Основні поняття та принципи методів. Основні концепції методів. Мета, завдання та основні техніки. Обґрунтування методів та технік для застосування при психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів. Показання до застосування. Оцінка перебігу й результатів психотерапевтичного впливу

Тема 11. Психоаналіз в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

Зміст теми: Історія розвитку методу. Сучасний стан теорії та практики. Основні поняття та принципи. Основні концепції. Мета, завдання та основні техніки. Обґрунтування для застосування при психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів. Показання до застосування. Оцінка перебігу й результатів психотерапевтичного впливу.

Тема 12. Арт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

Зміст теми: Історія розвитку методу. Сучасний стан теорії та практики. Основні поняття та принципи. Основні концепції. Мета, завдання та основні техніки. Обґрунтування для застосування при психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів. Показання до застосування. Оцінка перебігу й результатів психотерапевтичного впливу.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль I. Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи психосоматичних розладів.												
Тема 1. Введення в психосоматику.	21	2	4/2			13	22	2				20
Тема 2. Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	13	2	2/2			7	12	2				10
Тема 3. Основні підходи та принципи	13	2	2/2			7	12	2				10

психологічної діагностики психосоматичних розладів.													
Змістовий модуль 2. Психосоматичні розлади, основні напрями психокорекції та психотерапії.													
Тема 4. Психосоматичні розлади харчової поведінки та шлунково-кишкового тракту.	13	2	2/2			7	12	2					10
Тема 5. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опорно-рухового апарату.	13	2	2/2			7	12	2					10
Тема 6. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкологія.	11	2	2			7	12		/2				10
Тема 7. Психосоматика гінекологічних захворювань та функціональних сексуальних порушень.	11	2	2			7	12		/2				10
Тема 8. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань та головного болю.	11	2	2			7	10						10
Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія та гештальт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	11	2	2			7	12		2/				10
Тема 10. Екзистенціальна психотерапія та гуманістична психотерапія в	11	2	2			7	12		2/				10

психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.													
Тема 11. Психоаналіз психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	11	2	2			7	10						10
Тема 12. Арт-терапія психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	11	2	2			7	12		2/				10
Всього годин	150	24	26/10	-	-	90	150	10	6/4	-	-	130	

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в психосоматику	2
2	Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	2
3	Основні підходи та принципи психологічної діагностики психосоматичних розладів.	2
4	Психосоматичні розлади харчової поведінки та шлунково-кишкового тракту.	2
5	Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опону рухового апарату.	2
	Всього:	10

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в психосоматику	4
2	Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	2
3	Основні підходи та принципи психологічної діагностики психосоматичних розладів.	2
4	Психосоматичні розлади харчової поведінки та шлунково-кишкового тракту.	2
5	Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опону рухового апарату.	2
6	Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкологія.	2
7	Психосоматика гінекологічних захворювань та функціональних сексуальних порушень.	2
8	Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії,	2

	інфекційних захворювань та головного болю.	
9	Тілесно орієнтована психотерапія та гештальт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	2
10	Екзистенціальна психотерапія та гуманістична психотерапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	2
11	Психоаналіз в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	2
12	Арт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	2
Всього:		26

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в психосоматику	13/20
2	Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	7/10
3	Основні підходи та принципи психологічної діагностики психосоматичних розладів.	7/10
4	Психосоматичні розлади харчової поведінки та шлунково-кишкового тракту.	7/10
5	Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опору рухового апарату.	7/10
6	Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкологія.	7/10
7	Психосоматика гінекологічних захворювань та функціональних сексуальних порушень.	7/10
8	Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань та головного болю.	7/10
9	Тілесно орієнтована психотерапія та гештальт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	7/10
10	Екзистенціальна психотерапія та гуманістична психотерапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	7/10
11	Психоаналіз в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	7/10
12	Арт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	7/10
Всього:		90/130

8. Індивідуальні завдання:

1. Написання реферату;
2. Доповіді;
3. Створення схеми чинників психосоматичних розладів;
4. Визначення основних особистісних характеристик осіб з психосоматичними розладами;
5. Охарактеризуйте і опишіть особистість хворого з одним (на вибір) психосоматичним розладом;
6. Підберіть комплекс методик для діагностики певного психосоматичного розладу;
7. Підберіть методики для вивчення психосоматичних розладів в дитячому віці;
8. Визначте власні особистісні передумови виникнення психосоматичних розладів;
9. Розробіть програму тренінгу спрямованого на корекцію та психотерапію психосоматичних розладів.

10. Підберіть відповідно декількох (на вибір) психосоматичних розладів найефективніші, на вашу думку, засоби психотерапевтичного впливу. Представте це в таблиці за такою схемою: психосоматичний розлад, що потребує психологічної корекції, методи (техніки принципи);
11. Охарактеризуйте проєктивні методик в психосоматичній діагностиці, наведіть приклади;
12. Визначте особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії у дитячому віці.

Тематика рефератів та доповідей:

1. Теорії патогенезу психосоматичних розладів.
2. Методи психосоматичної терапії.
3. Алекситимія і її роль у формуванні психосоматозів.
4. Психологічне консультування при психосоматичних розладах.
5. Психокорекція при психосоматичних розладах.
6. Внутрішня картина хвороби при психосоматичних розладах.
7. Нозогенії (психогенні реакції) при психосоматичних розладах.
8. Преморбідні особливості та їх роль у формуванні психогеній.
9. Психосоціальні фактори впливу на виникнення та перебіг психосоматичних розладів.
10. Сугестивна психотерапія при психосоматичних розладах.
11. Позитивна психотерапія при психосоматичних розладах.
12. Гештальт-терапія при психосоматичних розладах.
13. Когнітивно-біхевіоральна психотерапія при психосоматичних розладах.
14. Символдрама при психосоматичних розладах.
15. Транзактний аналіз при психосоматичних розладах.
16. Арт-терапія при психосоматичних розладах
17. Психодрама при психосоматичних розладах.
18. Танцювально-рухова терапія при психосоматичних розладах.
19. Тілесно-орієнтована психотерапія при психосоматичних розладах.
20. Сімейна психотерапія при психосоматичних розладах.
21. Нейролінгвістичне програмування при психосоматичних розладах.
22. Картина особистості і методи психотерапії при захворюваннях органів дихання.
23. Картина особистості і методи психотерапії при захворюваннях серцево-судинної системи.
24. Картина особистості і методи психотерапії при порушеннях харчової поведінки.
25. Картина особистості і методи психотерапії при захворюваннях шлунково-кишкового тракту.
26. Картина особистості і методи психотерапії при захворюваннях ендокринної системи.
27. Картина особистості і методи психотерапії при захворюваннях шкіри.
28. Картина особистості і методи психотерапії при захворюваннях опорно-рухової системи.
29. Картина особистості і методи психотерапії при гінекологічних захворюваннях.
30. Картина особистості і методи психотерапії при психовегетативних синдромах.
31. Картина особистості і методи психотерапії при функціональних сексуальних розладах.
32. Картина особистості і методи психотерапії при онкологічних захворюваннях.
33. Картина особистості і методи психотерапії при інфекційних захворюваннях.
34. Картина особистості і методи психотерапії при депресивних розладах.
35. Психосоматика дитячого віку: картина хвороби і методи психотерапії.
36. Принципи підбору методів та методик при психотерапії психосоматичних розладів.
37. Стратегії поведінки при стресі.
38. Принципи профілактики психосоматичних розладів.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів».

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. *Синонімом до поняття «психосоматична психологія» є:*

- а) фізіологічна психологія;
- б) патологічна психологія;
- в) анатомічна психологія;
- г) структурна психологія.

2. *Об'єктом психосоматики є:*

- а) людина з проблемами виховання;
- б) людина з проблемами навчання;
- в) людина з проблемами адаптації;
- г) людина з проблемами соціалізації.

3. *Методологія психосоматики визначається:*

- а) філософським рівнем;
- б) загальнонауковим рівнем;
- в) конкретно-науковим рівнем;
- г) історичним рівнем.

4. *Метою психосоматичного дослідження є:*

- а) генетичний принцип;
- б) принцип індивідуалізації дослідження;
- в) принцип вивчення конкретної особистості;
- г) психофізичний принцип.

5. *Психофізіологічна характеристика стресу:*

- а) змінюються фізіологічні процеси процеси регулювання нервової і ендокринної системи, активізуються вегетативні реакції, енергообмін, ризивається загальний адаптаційний синдром;
- б) це стан організму, при якому підвищуються захисні можливості;
- в) це стан, який супроводжується руйнівними процесами в нервовій системі;
- г) це стан, який супроводжується руйнівними процесами в ендокринній системі.

6. *Назвіть психосоматичну модель, пояснюючу зміщення конфлікту і спробу вирішення його через різні симптоми в області тіла:*

- а.) біопсихосоціальна модель Ікськюля і Везіака;
- б.) конверсійна модель;
- в) психоаналітична модель З. Фрейда;
- г) модель вегетативного невроту Ф. Александера.

7. *Згідно якої моделі несвідомий конфлікт, що не має виходу у відповідному зовнішньому прояві, призводить до емоційної напруги, що супроводжується стійкими змінами вегетативної нервової системи:*

- а) медична антропологія С. Вайцеккера;
- б) конверсійна модель З. Фрейда;

- в) модель вегетативного невроту Ф. Александера;
- г) правильна відповідь відсутня.

8. *Найбільшому впливу розвитку психосоматики сприяв напрям:*

- а) біхевіоризм;
- б) психоаналіз;
- в) гештальт - терапія;
- г) НЛП.

9. *Алекситимія розглядається як психологічний чинник розвитку виникнення:*

- а) заїкання;
- б) нервової анорексії;
- в) психосоматичних розладів;
- г) розладів мовлення.

10. *Деонтологічна модель базується на принципі:*

- а) «не нашкодь»;
- б) «роби добре»;
- в) «дотримуйся обов'язку»;
- г) «поважай права особистості».

11. *Біоетика базується на принципі:*

- а) «не нашкодь»;
- б) «роби добре»;
- в) «дотримуйся обов'язку»;
- г) «поважай права особистості».

12. *Психосоматика має значний вплив на розвиток наступних галузей медицини, окрім:*

- а) психіатрії;
- б) травматології;
- в) неврології;
- г) нейрохірургії.

13. *Теоретичні та практичні проблеми якої спеціальності не можуть розроблятися без психосоматики:*

- а) фітотерапії;
- б) фізіотерапії;
- в) психотерапії;
- г) променевої терапії.

14. *Психосоматика має значний вплив на розвиток наступних загальнотеоретичних питань психології, окрім:*

- а) аналізу компонентів, які входять до складу психічних процесів;
- б) вивчення співвідношення розвитку та розпаду психіки;
- в) розробки філософсько-психологічних проблем;
- г) встановлення ролі особистісного компоненту у структурі різних форм психічної діяльності.

15. *Теоретичні та практичні проблеми якої спеціальності не можуть розроблятися без психосоматики:*

- а) фітотерапії;
- б) фізіотерапії;
- в) психотерапії;
- г) променевої терапії.

16. Ким був запропонований термін «біоетика»?

- а) Доссе;
- б) Хайдеггером;
- в) Поттером;
- г) Юдіним.

17. Психосоматика має значний вплив на розвиток наступних загальнотеоретичних питань психології, окрім:

- а) аналізу компонентів, які входять до складу психічних процесів;
- б) вивчення співвідношення розвитку та розпаду психіки;
- в) розробки філософсько-психологічних проблем;
- г) встановлення ролі особистісного компоненту у структурі різних форм психічної діяльності.

18. Яка етична модель у психосоматиці отримала найбільший розвиток за останню чверть ХХ століття?

- а) модель Гіппократа;
- б) біоетика;
- в) деонтологічна модель;
- г) модель Парацельса.

19. Засновником концепції “специфічного емоційного конфлікту” є:

- а) Александр;
- б) Цуканов;
- в) Сеченов;
- г) Карвасарський.

20. Хто уперше описав у людини п'ять відчуттів, враховуючи біль?

- а) Платон;
- б) Аристотель;
- в) Дарвін;
- г) Фрейд.

21. Автор теорії психосоматичної специфічності:

- а). Ф. Алексанер;
- б). Ф. Данбар;
- в). М.Шур;
- г). Г. Сельє.

22. Автор концепції алекситимії:

- а). Ф. Алексанер;
- б). Ф. Данбар;
- в). Г. Сельє;
- г). П.Сифнеоз.

23. Автор моделі десоматизації-ресоматизації:

- а). Ф. Алексанер;
- б). М.Шур;
- в). Г. Сельє;
- г). П.Сифнеоз.

24. Автор концепції «особистісних профілів»:

- ф). Ф. Алексанер;

- б). Ф. Данбар;
- в). М.Шур;
- г). Г. Сельє.

25. *Основний теоретичний принцип гештальт-терапії психосоматичних порушень:*

- а). здатність індивіда до саморегулювання;
- б). позитивний підхід до клієнта та його порушення;
- в). ранні рішення, які приймає людина в дитинстві про те, які у неї повинні бути сценарні патерни поведінки, думок, почуттів можуть бути змінені;
- г). опора на рольову гру, спонтанність, тіло, катарсис та інсайт;
- д). нерозривний зв'язок тіла і духовно-психічної сфери;
- є). психосоматичні симптоми – це результат дисфункціональних взаємостосунків між членами сім'ї.

26. *Основний принцип позитивної психотерапії психосоматичних порушень:*

- а). здатність індивіда до саморегулювання;
- б). позитивний підхід до клієнта та його порушення;
- в). ранні рішення, які приймає людина в дитинстві про те, які у неї повинні бути сценарні патерни поведінки, думок, почуттів можуть бути змінені;
- г). опора на рольову гру, спонтанність, тіло, катарсис та інсайт;
- д). нерозривний зв'язок тіла і духовно-психічної сфери;
- є). психосоматичні симптоми – це результат дисфункціональних взаємостосунків між членами сім'ї.

27. *Основний принцип сімейної психотерапії психосоматичних порушень:*

- а). здатність індивіда до саморегулювання;
- б). позитивний підхід до клієнта та його порушення;
- в). ранні рішення, які приймає людина в дитинстві про те, які у неї повинні бути сценарні патерни поведінки, думок, почуттів можуть бути змінені;
- г). опора на рольову гру, спонтанність, тіло, катарсис та інсайт;
- д). нерозривний зв'язок тіла і духовно-психічної сфери;
- є). психосоматичні симптоми – це результат неоптимальних, дисфункціональних взаємостосунків між членами сім'ї.

28. *Основний принцип трансактного аналізу психосоматичних порушень:*

- а). здатність індивіда до саморегулювання;
- б). позитивний підхід до клієнта та його порушення;
- в). ранні рішення, які приймає людина в дитинстві про те, які у неї повинні бути сценарні патерни поведінки, думок, почуттів можуть бути змінені;
- г). опора на рольову гру, спонтанність, тіло, катарсис та інсайт;
- д). нерозривний зв'язок тіла і духовно-психічної сфери;
- є). психосоматичні симптоми – це результат неоптимальних, дисфункціональних взаємостосунків між членами сім'ї.

29. *Визначити загальну інтенсивність соматичних скарг та їх локалізацію дає можливість опитувальник:*

- а). Торонтська алекситимічна шкала;
- б). Гісенський опитувальник соматичних скарг;
- в). Симптоматичний опитувальник Александровича;
- г). Методика незавершених речень Сакса-Сіднея;
- д). Особистісний опитувальник Бехтеревського інституту.

30. Надмірна стурбованість через можливе несприятливе враження, яке може справити на оточення інформація про захворювання, занепокоєння тим, що оточуючі почнуть уникати, вважати неповноцінним, зневажливо або з підозрою ставитися властиві для типу:

- а). апатичного
- б). меланхолічного
- в). сенситивного
- г). егоцентричного
- д). паранойяльного.

10.2. Питання до іспиту з дисципліни «Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів»:

1. Психосоматика, її визначення, сутність та міжгалузеві зв'язки.
2. Предмет та завдання дисципліни «Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів».
3. Історія виникнення психосоматичних розладів.
4. Психосоматичних теорій і моделей.
5. Визначення поняття «алексітимія».
6. Стрес в генезі психосоматозів.
7. Психосоматична особистість та її особливості.
8. Основні задачі психотерапії психосоматичних розладів.
9. Джерела емоційно обумовлених (психосоматичних) розладів.
10. Задачі психотерапевта та особливості консультування психосоматичних хворих.
11. Вторинна вигода хвороби для психосоматичного хворого.
12. Соматогенний та психогенний впливи соматичного розладу на психіку людини.
13. Стратегії протистояння особистості хворобі при хронічному соматичному розладі.
14. Поняття і структура внутрішньої картини хвороби (ВКХ). Типи ставлення до хвороби. Психологічний захист у формуванні ВКХ.
15. Визначити поняття «нозогенія» при психосоматичних розладах.
16. Класифікації та клінічна картина різних варіантів нозогеній.
17. Особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії у дитячому віці.
18. Картина особистості при психосоматичних розладах органів дихання.
19. Методи психотерапії при психосоматичних розладах органів дихання.
20. Психосоматичні розлади серцево-судинної системи (есенціальна гіпертонія, ішемічна хвороба серця, кардіофобічний невроз і порушення серцевого ритму).
21. Картина особистості при захворюваннях серцево – судинної системи.
22. Особливості психотерапії при захворюваннях серцево-судинної системи.
23. Особливості особистості при психосоматичних розладах шлунково-кишкового тракту (виразка шлунку і дванадцятипалої кишки, закріплення та емоційні діарея, „синдром дратівливої кишки”, виразковий коліт і хвороба Крона, порушення ковтання).
24. Психотерапії при психосоматичних розладах шлунково-кишкового тракту.
25. Нервова анорексія і булімія. Психосоматичні особливості. Методи психотерапевтичної роботи.
26. Психосоматичний аспект ожиріння. Особливості психотерапевтичної роботи з такими клієнтами.
27. Психосоматичні аспекти розладів щитовидної залози (гіпотиреоз, гіпертиреоз). Картина особистості. Види і методики психотерапії, що використовуються в роботі з цими клієнтами.
28. Цукровий діабет. Картина особистості і види психотерапії.
29. Картина особистості при психосоматичних розладах шкіри.
30. Психотерапія психосоматичних захворювань шкіри.
31. Психосоматичні розлади, пов'язані з репродуктивною функцією жінки (порушення менструального циклу, безпліддя та штучне запліднення). Умови виникнення і методи психотерапевтичної допомоги.
32. Предменструальний синдром. Картина особистості і методики психотерапії.

33. Онкологія молочної залози та матки. Види психотерапії, що використовуються при роботі з жінками з цією патологією.
34. Картина особистості при психосоматичних гінекологічних розладах.
35. Картина особистості при функціональних сексуальних розладах, особливості психотерапії.
36. Психосоматичні розлади опорно-рухової системи (ревматичні порушення м'яких тканин, остеохондроз і ревматоїдний артрит). Картина особистості.
37. Психотерапія при зростаючих опорно-рухової системи.
38. Види головного болю (головний біль напруги, мігрень). Особливості особистості та механізм формування больових відчуттів.
39. Методи психотерапії, що застосовуються при функціональних головних болях.
40. Картина особистості і клінічна картина психовегетативних розладів.
41. Психотерапевтичні методи корекції психовегетативних розладів.
42. Психосоматичні аспекти депресивних розладів.
43. Картина особистості та особливості психотерапевтичної роботи з різними формами депресивних розладів.
44. Психосоматичні аспекти інфекційних розладів (простуда, простий герпес, ангіна, туберкульоз). Виникнення і перебіг цих розладів.
45. Психотерапевтичні методи роботи при інфекційній патології.
46. Особливості психосоматичних розладів при онкологічних захворюваннях.
47. Тактика психотерапії та методи при роботі з клієнтами.
48. Основні засади позитивної психотерапії при психосоматичних розладах. Модель позитивної психотерапії
49. Мета терапевтичної роботи і принципи гештальт-терапії психосоматичних розладів.
50. Когнітивно-поведінкове тлумачення психосоматичної патології.
51. Задачі арт-терапевта в психосоматичній клініці. Переваги і недоліки арт-терапевтичної техніки при роботі з психосоматичними розладами.
52. Основні компоненти психодрами та їх застосування при психосоматичних розладах.
53. Психосоматичний розлад в концепції тілесно-орієнтованої терапії. Методи роботи в тілесно-орієнтованій психотерапії з психосоматичними розладами.
54. Концепція психосоматичного хворого у сімейній психотерапії. Концепція сімейної психосоматики.
55. Здоров'я і хвороба з погляду НЛП. Принципи нейрон-лінгвістичного програмування.

Зразок екзаменаційного білета

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМНОВА

Факультет психології

Освітньо – кваліфікаційний рівень **Бакалавр**

Напрямок підготовки **053 Психологія**

Спеціальність **психологія** семестр **7**

Дисципліна: **Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів**

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

1. Психосоматика, її визначення, сутність та міжгалузеві зв'язки.
2. Цукровий діабет. Картина особистості і види психотерапії.
3. Психосоматичний розлад в концепції тілесно-орієнтованої терапії.

Затверджено на засіданні кафедри психосоматики та психологічної реабілітації, протокол № ____ від « ____ » _____ 20__ року.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота												Сума
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	
10	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	10	200/2

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Види контролю:

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні, семінарські заняття	3	12	36
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30
3.	Реферат	10	1	10
4.	Доповідь	2	5	10
5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	1 (комплекс завдань)	14	14
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів». Освітньо кваліфікаційний рівень: бакалавр (третій та четвертий рік навчання; шостий та сьомий семестр). Всього: 150 годин.; лекції - 24 години; практичні заняття 26 годин; семінарські заняття – 10 годин; самостійна робота - 90 годин. Підсумковий контроль – іспит.

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12																								
Модулі	Модуль 1. Теоретико – методологічні основи психосоматичних розладів.			Модуль 2. Психосоматичні розлади, основні напрямки психокорекції та психотерапії.																																
Теми лекцій	Тема 1. Введення в психосоматику			Тема 2. Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів			Тема 3. Основні підходи та принципи психологічної діагностики психосоматичних розладів.			Тема 4. Психосоматичні розлади харчової поведінки та шлунково-кишкового тракту.			Тема 5. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опону рухового апарату.			Тема 6. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкологія.			Тема 7. Психосоматика гінекологічних захворювань та функціональних сексуальних порушень.			Тема 8. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань, та головного болю			Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія та гештальт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.			Тема 10. Екзистенціальна психотерапія та гуманістична психотерапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.			Тема 11. Психоаналіз в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.			Арт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.		
Теми практичних занять	Тема 1. Введення в психосоматику			Тема 2. Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів			Тема 3. Основні підходи та принципи психологічної діагностики психосоматичних розладів.			Тема 4. Психосоматичні розлади харчової поведінки та шлунково-кишкового тракту.			Тема 5. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опону рухового апарату.			Тема 6. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкологія.			Тема 7. Психосоматика гінекологічних захворювань та функціональних сексуальних порушень.			Тема 8. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань, та головного болю			Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія та гештальт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.			Тема 10. Екзистенціальна психотерапія та гуманістична психотерапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.			Тема 11. Психоаналіз в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.			Арт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.		

Теми семінарських занять	<p>Тема 1. Введення в психосоматику</p> <p>Тема 2. Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів</p> <p>Тема 3. Основні підходи та принципи психологічної діагностики психосоматичних розладів.</p> <p>Тема 4. Психосоматичні розлади харчової поведінки та шлунково-кишкового тракту.</p> <p>Тема 5. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опону рухового апарату.</p> <p>Тема 6. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкологія.</p> <p>Тема 7. Психосоматика гінекологічних захворювань та функціональних сексуальних порушень.</p> <p>Тема 8. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань, та головного болу</p> <p>Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія та госпіталіт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.</p> <p>Тема 10. Екзистенціальна психотерапія та гуманістична психотерапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.</p> <p>Тема 11. Психоаналіз в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.</p> <p>Арт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.</p>																																								
Теми самостійної роботи	<p>Тема 1. Введення в психосоматику</p> <p>Тема 2. Теоретичні основи психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів</p> <p>Тема 3. Основні підходи та принципи психологічної діагностики психосоматичних розладів.</p> <p>Тема 4. Психосоматичні розлади харчової поведінки та шлунково-кишкового тракту.</p> <p>Тема 5. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опону рухового апарату.</p> <p>Тема 6. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкологія.</p> <p>Тема 7. Психосоматика гінекологічних захворювань та функціональних сексуальних порушень.</p> <p>Тема 8. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань, та головного болу</p> <p>Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія та госпіталіт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.</p> <p>Тема 10. Екзистенціальна психотерапія та гуманістична психотерапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.</p> <p>Тема 11. Психоаналіз в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.</p> <p>Арт - терапія в психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.</p>																																								
	<p>Види контролю:</p> <table border="1" data-bbox="320 1093 1372 1442"> <thead> <tr> <th>№ п/п</th> <th>Вид діяльності</th> <th>Коефіцієнт</th> <th>Кількість робіт</th> <th>Результат</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td> <td>Практичні, семінарські заняття</td> <td>3</td> <td>12</td> <td>36</td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td>Контрольна робота (тестові завдання)</td> <td>30</td> <td>1</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td>Реферат</td> <td>10</td> <td>1</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>4.</td> <td>Доповідь</td> <td>2</td> <td>5</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>5.</td> <td>Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи.</td> <td>1 (комплекс завдань)</td> <td>14</td> <td>14</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Підсумковий рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Нормативний рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> </tbody> </table>	№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат	1.	Практичні, семінарські заняття	3	12	36	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30	3.	Реферат	10	1	10	4.	Доповідь	2	5	10	5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи.	1 (комплекс завдань)	14	14	Підсумковий рейтинговий бал:				100	Нормативний рейтинговий бал:				100
№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат																																					
1.	Практичні, семінарські заняття	3	12	36																																					
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30																																					
3.	Реферат	10	1	10																																					
4.	Доповідь	2	5	10																																					
5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи.	1 (комплекс завдань)	14	14																																					
Підсумковий рейтинговий бал:				100																																					
Нормативний рейтинговий бал:				100																																					
Завдання самостійної роботи	<ol style="list-style-type: none"> Написання реферату; Доповіді; Створення схеми чинників психосоматичних розладів; Визначення основних особистісних характеристик осіб з психосоматичними розладами; Охарактеризуйте і опишіть особистість хворого з одним (на вибір) психосоматичним розладом; Підберіть комплекс методик для діагностики певного психосоматичного розладу; Підберіть методики для вивчення психосоматичних розладів в дитячому віці; Визначте власні особистісні передумови виникнення психосоматичних розладів; Розробіть програму тренінгу спрямованого на корекцію та психотерапію психосоматичних розладів. Підберіть відповідно декількох (на вибір) психосоматичних розладів найефективніші, на вашу думку, засоби психотерапевтичного впливу. Представте це в таблиці за такою схемою: психосоматичний розлад, що потребує психологічної корекції, методи (техніки принципи); Охарактеризуйте проєктивні методики в психосоматичній діагностиці, наведіть приклади; Визначте особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії у дитячому віці. 																																								
Підсумковий контроль	Іспит.																																								

13. Рекомендована література

1. Александер Ф. Психосоматическая медицина. М., 2000.
2. Абрамова Г.С., Юдич Ю.А. Психология в медицине. – М.: Кафедра – М., 1998.
3. Аммон Г. Психосоматическая терапия. – СПб: Изд- во «Речь», 2000.
4. Антропов Ю.Ф., Шевченко Ю.С.– Лечение детей с психосоматическими расстройствами - СПб.: Речь, 2002.
5. Антропов Ю.Ф., Шевченко Ю.С. Психосоматические расстройства у детей и патологические привычные действия у детей и подростков. М., Издательство Ин-та Психотерапии, 2000. – 304 с.
6. Александровский Ю.А. Пограничные психические расстройства при соматических заболеваниях. Психотерапия и психофармакотерапия М. 2002.
7. Антропов Ю.Ф. Невротическая депрессия у детей и подростков. - М.: Медпрактика, 2000. – 152 с.
8. Березин Ф. Б. Некоторые механизмы интрапсихической адаптации и психосоматическое соотношение. – В кн.: Бессознательное: природа, функции, методы исследования. Тбилиси, 1978, т. 2, с.281-291.
9. Брагина Н.Н., Доброхотова Г.А. Функциональная асимметрия человека. – М., 1988, 240 с.
10. Бремс К. Полное руководство по детской психотерапии / пер. с англ. Ю. Брянцевой. - М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2002. – 640 с.
11. Брызгунов И.П. Психосоматика у детей. - Москва : Психотерапия, 2009. – 476с.
12. Бройтигам В., Кристиан П., Рад М. Психосоматическая медицина – Москва, 1999.
13. Билецкая М.П. Семейная психотерапия детей психосоматическими расстройствами (ЖКТ). - Санкт-Петербург: Речь, 2010. -190 с.
14. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика / Учебное пособие для студентов ст. курсов психол. фак-тов – К.: Укртехпресс, 1997. – 216 с.
15. Воронов М. Психосоматика: Практическое руководство. – К.: Ника-Центр, 2002. – 256 с.
16. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології: Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації. – Вінниця, 2001.
17. Гарбузов В.И. Концепция инстинктов и психосоматическая патология. – Москва, 1999.
18. Елисеев.Ю. Ю. Психосоматические заболевания – Москва, 2003.
19. Клиническая психология: Учебник для студентов медицинских вузов и факультетов клинической психологи /Под ред.проф. Б.Д.Карвасарсокого. – Санкт – Петербург, 2002.
20. Конечный Р., Боухал М. Психология в медицине. – Прага: Авиценум. Мед. изд-во, 1983.
21. Кравцова Н.А. Интегративная психотерапия детей и подростков, страдающих психосоматическими расстройствами. Психотерапия 2009.
22. Диагностика здоровья. Психологический практикум / Под ред. Г.С.Никифорова. – СПб: Речь, 2007. – 950 с.
23. Діагностичні критерії з DSM-III-R: Пер. з англ. – К.: Абрис, 1994. – 272 с.
24. Загальна та медична психологія (практикум)/Під заг.ред. професора І.Д.Спіріної, професора І.С.Вітенка. – Дніпропетровськ, АРТ ПРЕС,2002.
25. Исаев Д.Н. Психосоматические расстройства у детей: руководство для врачей. - СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
26. Исаев Д.Н. Эмоциональный стресс. Психосоматические и соматопсихические расстройства у детей. – СПб, 2005
27. Кравцова Н.А. Интегративная психотерапия детей и подростков, страдающих психосоматическими расстройствами. Психотерапия 2009.
28. Карвасарский Б.Д. Клиническая психология: учебник. – СПб.: Питер, 2002.
29. Карвасарский Б.Д. Медицинская психология. – Л., 1982.
30. Карвасарский Б. Д. Психотерапия. СПб., 2000.
31. Курцин И.Т.Теоретические основы психосоматической медицины.- Изд- во «Наука», Ленингр. отд.-Л., 1973.

32. Кискер К.П., Фрайбергер Г., Розе Т.К., Вульф Э. Психиатрия, психосоматика, психотерапия. М., 1999. Клиническая психология / Под ред. М.Перре, У.Бауманна. – СПб, 2002.
33. Кулаков С.А. Основы психосоматики. – СПб.: Речь, 2003.
34. Лебединский М.С., Мясичев В.Н. Введение в медицинскую психологию. – Л., 1996.
35. Лакосина Н.Д., Ушаков Г.К. Медицинская психология. – М., 1984.
36. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика – Эксмо, 2008.
37. МКБ-10 Классификация психических и поведенческих расстройств. Исследовательские диагностические критерии. Женева. Всемирная организация здравоохранения, 1992. Перевод. СПб, 1994.
38. Мясичев В.Н. Личность и неврозы. – Л., 1960, 400 с.
39. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология. – М.: Мед.прес., 1998.
40. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. Практическое руководство. - М., 2005.
41. Менделевич В.Д., Соловьева С.Л. Неврология и психосоматическая медицина. Часть 2. Психосоматическая медицина. – М.: «МЕДпресс-информ», 2002.
42. Менегетти А. Психосоматика / Пер. с итал. Славянской ассоциации Онтопсихологии. – М.: ННБФ «Онтопсихология», 2003.
43. Мягков И.Ф., Боков С.Н. Медицинская психология: основы патопсихологии и психопатологии: Учебник для вузов. – М.: Издательская корпорация “Логос”, 1999.
44. Мэй Р. Проблема тревоги: Пер. с англ. – М.: Изд-во ЭКСМО Пресс, 2001. – 432 с.
45. Немов Р.С. Психология. Психодиагностика. Кн. 3. – Москва, 1993. – 436 с.
46. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. – Киев, 1990. – 128 с.
47. Психосоматика: телесность и культура. Учебное пособие для вузов/ Под ред В.В. Николаевой М. 2009г.
48. Практична психологія. Методи вивчення особистості / С. І. Болгівець, Н. А. Бастун, С. В. Васьківська та ін. Вип. І, Суми: «Мрія», 1992. - 128 с.
49. Психология. Словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Изд. 2-е исп. и доп.) М.: “Политиздат”, 1990. – 534 с.
50. Психология здоровья человека: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Под ред. проф. В.И. Носкова. – Севастополь: „Вебер”. 2003. – 257 с.
51. Перре М., Бауман У. (ред.) Клиническая психология. 2-е изд., СПб.-М., 2002.
52. Психологическая диагностика: Учеб. Пособие / Под ред. К. М. Гуревича и Е. М. Борисовой. – М.: Изд-во УРАО, 1997. – 304 с.
53. Психология телесности между душой и телом/ред.сост. В.П.Зинченко, Т.С.Леви. М.: АСТ:АСТ МОСКВА, 2005.
54. Смулевич А.Б. Психосоматические расстройства (клиника, терапия, организация медицинской помощи) – Киев, 2000.
55. Татенко О. М. Практична психологія в Україні: історія і сучасність // Психологія: науково-методичний збірник. – Київ, 1993. – 218 с.
56. Соколова Е. Т., Николаева В. В. Особенности личности при пограничных расстройствах и соматических заболеваниях. М.: SvR-Аргус, 1995.
57. Тополянский В.Д., Струковская М.В. Психосоматические расстройства. – М., 1986, 384 с.
58. Тхостов А.Ш. Психология телесности. – М.: Смысл, 2002.
59. Тхостов А.Ш., Арина Г.А. Теоретические проблемы исследования внутренней картины болезни // В сб.: Психологическая диагностика отношения к болезни при нервно – психической и соматической патологии. – Л, ЛНИПНИ им В.М.Бехтерева., 1990.
60. Урванцев Л.П. Психология в соматической клинике. Ярославль, 1998.
61. Уваров Е.А. Регуляция неблагоприятных психоэмоциональных состояний: Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Психология» / Тамбовский гос. Ун-т им.Г.Р.Державина. / Тамбов: Изд. ТГУ им.Г.Р.Державина, 2001. – 69 с.

Програма з дисципліни «Основи психоаналізу»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 3	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		4-й	3-й;4-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		7-й	6-й/7-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних: 5 години -6- й семестр. 5 години -7- й семестр. в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 94години.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		28 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		14/14 год.	6/4 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		94 год.	130 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: іспит			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 56/94

для заочної форми навчання – 20/130

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Основи психоаналізу» розширення уявлення студентів про специфіку психоаналізу, зокрема його прикладних аспектів.

Завданнями вивчення дисципліни «Основи психоаналізу» є науково – теоретичне вивчення основ психоаналізу. Оволодіння студентами уміннями і навичками застосування отриманих знань з основ психоаналізу у майбутній професійній діяльності.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

22. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психоаналізу;
  23. Засвоїти основні поняття і теоретичні моделі класичного і сучасного психоаналізу;
  24. Оволодіння студентами психоаналітичними методами пізнання;
  25. Розуміння соціокультурних процесів у контексті психоаналітичного тлумачення;
  26. Ознайомити студентів з базовими поняттями та принципами психоаналітичної роботи;
  27. Оволодіти теоретичними та практичними знаннями з різних напрямів психоаналітичних теорій;
1. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу;
  2. Розширити знання студентів щодо застосування методів, технік психоаналізу;
  3. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
  4. Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;
  5. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
  6. Сформувані знання, вміння та практичні навички необхідні для професійної діяльності;
  7. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань та методів психоаналізу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни «Основи психоаналізу», визначення основних понять;
- Історію становлення, розвитку психоаналізу;
- Основні теоретико – методологічні підходи до вивчення особистості в психоаналізі;
- Відмінні характеристики різних напрямків в психоаналізі;
- Основні поняття, категорії, методи, проблематику психоаналізу, починаючи від класичного психоаналізу З. Фрейда і завершуючи його постмодерністськими трансформаціями;
- Розуміти перспективи розвитку та застосування психоаналітичної методології.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Здійснювати аналіз глибинного підґрунтя суспільних процесів;
- Здійснювати аналіз глибинного підґрунтя мотиваційної сфери людини;
- Здійснювати аналіз глибинного підґрунтя іміджу людини;
- Здійснювати аналіз суспільних процесів;
- Здійснювати аналіз глибинного підґрунтя символічних репрезентацій глибинних процесів людини.
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів;
- Застосовувати на практиці базові методики та техніки психоаналізу;
- Проводити порівняльний аналіз різноманітних напрямків в психоаналізі;
- Використовувати знання особливостей психоаналітичних теорій особистості про закономірності і детермінанти психічного розвитку особистості в онтогенезі в майбутній психологічній діяльності.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Основи психоаналітичної теорії.

Тема 1. Поняття психоаналізу.

Зміст теми: Мета і завдання психоаналізу. Об'єкт і предмет психоаналізу. Місце психоаналізу в системі психологічних та інших наук, самостійне місце прикладного психоаналізу в системі суспільних наук. Зв'язок психоаналізу з іншими науками. Основні функції психоаналізу, його роль у розвитку людини та суспільства. Психоаналіз як система теоретичних та емпіричних знань. Лікувальний психоаналіз, його мета і завдання. Вивчення суспільних процесів та рушійних сил соціуму за допомогою прикладного психоаналізу. Психоаналітичне мислення як інструмент пізнання соціальної та особистісної внутрішньої реальності.

Тема 2. Введення в теорію психоаналізу. Історія виникнення.

Зміст теми: Культурні і наукові джерела психоаналітичного вчення. Філософські і природничонаукові підстави психоаналітичного світогляду. Психологічна школа В.Вундта. Психофізіологічна школа Е.Брюкке, Філософські концепції А.Шопенгауера і Ф.Ніцше. Медичні практики „турботи про душу”: психіатрія, психотерапія та ін. Відкриття несвідомого в дослідженнях істерії і гіпнотизму (Ж.М.Шарко, І.Бернгейм). Етапи розвитку психоаналітичного методу. Розповсюдження психоаналізу за межами психології. Історія вітчизняного психоаналізу. Основні етапи розвитку психоаналізу в Україні.

Тема 3. Класичний психоаналіз З. Фрейда.

Зміст теми: Ідейно-теоретичні передумови вчення Фрейда. Вплив філософських та художньо-літературних надбань на формування світогляду Фрейда. Еволюція творчості Фрейда як психоаналітика. Світоглядно-теоретичні суперечності між Фрейдом та його послідовниками. Основні категорії психоаналізу. Структура підсвідомого людської психіки за Фрейдом. Вчення про потяги. Вчення про дитячу сексуальність та сублимацію лібідо як способу творчої діяльності людини. Теорія сновидінь Фрейда. Критичний аналіз Фрейда. Історичне значення психоаналізу Фрейда.

Тема 4. Психоаналітичні погляди К. Г. Юнга.

Зміст теми: Юнг як психолог і культуролог. Психоаналіз Юнга й міфологія, християнство, буддизм, алхімія тощо. Відмінності вчень Фрейда і Юнга. Вчення про колективне несвідоме людської психіки. Структура психіки. Індивідуальне й колективне несвідоме. Природа походження колективного несвідомого. Структурованість колективного несвідомого. Поняття „архетип”. Основні архетипи за вченням Юнга. Способи прояву архетипів. Історична обумовленість втрати та відновлення архетипів. Процес індивідуалізації. Розробка та застосування теорії вільних словесних асоціацій у розкритті архетипів колективного несвідомого. Теорія сновидінь Юнга. Відмінність теорії сновидінь Юнга від аналогічного вчення Фрейда. Застосування теорії вільних словесних асоціацій при тлумаченні сновидінь. Психоаналіз і культура у творчості Юнга. Принцип індивідуалізації у культуротворчості людини. Психологічна структура культуротворчої особистості. Значення архетипів у культурній діяльності людини. Прояви архетипів у казках, міфах, релігійних віруваннях, гіпнотичних сновидіннях. Проблема „темної душі” митця. Шляхи активізації архетипної основи творчої діяльності. Психологічні рівні художньої творчості. Фантазії імперсонального характеру індивідуального несвідомого. Фантазії імперсонального характеру колективного несвідомого. Психологічна структура продуктів творчої діяльності. Характеристика психологічного та візіонерського рівнів культурних цінностей. Психологічна передумова художньо-продуктивного індивіда. Принципова відмінність Фрейда та Юнга стосовно визначення пріоритетів суб'єктно-об'єктного співвідношення творчого процесу індивіда. Метод вільних словесних асоціацій та соціокультурна діяльність людини.

Тема 5. Індивідуальна психологія А. Адлера.

Зміст теми: Генезис невроту. Теорія психотерапії в індивідуальній психології. Цілі психотерапії по А.Адлеру. Базисні помилки особистості. Аналіз сновидінь і мрій за А.Адлером. Техніки адлеріанської психотерапії: підбадьорювання, психологічна підтримка пацієнта, демонстрація прийняття, техніка постановки завдань, та інші. Опір та регресія в теорії Адлера. Значення переносу.

Тема 6. Теорії об'єктних відносин.

Зміст теми: М. Кляйн, М. Малер, Д. Віннікота, Л. Ференці, М. Л. Балінт — основоположники теорії про вплив на формування особистості досвіду стосунків з найближчими людьми. Можливість інтеграції власного “Я”, сепарації та індивідуалізації на основі досвіду любові, самотності, творчості, відторгнення, байдужості, зумовленості тощо. Поняття симбіозу, когнітивного розвитку, залежності, інтерналізованих образів, патернів поведінки. Основа акцентів на невербальній комунікації, поняття “подвійне послання”. Погляд на людину з позиції ролей — дитини, батьківської ролі, дорослої особистості.

Модуль II. Теорія та практика клінічного психоаналізу.

Тема 7. Психоаналітична процедура.

Зміст теми: Визначення поняття психоаналітичної процедури. Психоаналітична ситуація, терапевтичний альянс, опір, перенесення, контрперенесення Мета психоаналізу. Поняття інсайту. Використання опору пацієнта в терапевтичній процедурі. Обов'язкові складові терапевтичної процедури: умови — стабільність місця, часу, тривалості процедури, позитивна абстинентна нейтральність терапевта, перевага різного положення пацієнта відносно терапевта при різних патологіях. Фундаментальні правила: абсолютна чесність перед собою, спонтанність думок і висловлювань, поняття методу вільних асоціацій та “вільно плаваючої” уваги. Поняття емпатії та помірної фрустрації. Основні інструменти психоаналізу — терапевтичний альянс, опір, перенесення, контрперенесення, інтерпретація. Показання та протипоказання для психоаналітичного консультування, динаміка психоаналітичних результатів. Різні техніки психоаналітичної процедури: інтенсивний аналіз, психоаналітична психотерапія, короткотривала, розкриваюча, експресивна терапія.

Тема 8. Психоаналітична діагностика.

Зміст теми. Психоаналітична діагностика особистості. Рівні та типи організації особистості. Переваги психоаналітичної діагностики: планування лікувальної тактики, інформація щодо прогнозу, захист інтересів пацієнта, налагодження емпатичних стосунків з клієнтом, перешкода для страху утримуватись від лікування. Недоліки встановлення діагнозу при первинному інтерв'ю: можливість помилки, страх перед клієнтом у разі тяжкості діагнозу, бажання ухилитись від лікування складного невдячного пацієнта, динамічність стану клієнта в психоаналітичному процесі. Рівні функціонування особистості: психотичний, субпсихотичний, прикордонний (межовий), нарцисичний, невротичний (едіпальний). Типи організації особистості: антисоціальний, нарцисичний, шизоїдний, параноїдний, депресивний і маніакальний, мазохістичний, obsесивний та компульсивний, істеричний та дисоціативний. Взаємодія зрілих і типологічних вимірів особистості.

Тема 9. Внесок психоаналізу в психосоматику.

Зміст теми: Історія психоаналітичних досліджень взаємозв'язку між психічною подією і соматичною хворобою. Концепція психосоматичної специфічності і психосоматичної діагностики. Роль соціокультурних моделей виховання в розвитку психосоматичної патології (Гроєн). Зв'язок між несвідомим уявленням, функціями органів і їх лібідизацією. Проблема витіснення і соматизації. Алекситимія в структурі проблем психосоматичних хворих. Концепція агресивного катексису органу на прикладі істеричних парезів і паралічів. Психобіологічні наслідки стресу. Конверсійний механізм виникнення хвороб. Психоаналітична психотерапія психосоматичних порушень. Фокальна терапія по Баллінту

Модуль III. Напрямки сучасного прикладного психоаналізу.

Тема 10. Психоаналітична культурологія та масова психологія. Психоаналіз і політика.

Зміст теми: Основні поняття прикладного психоаналізу. Цивілізація і культура з точки зору психоаналізу. Масова психологія, Психоаналітичне значення держави та її керівника. Політичний психоаналіз.

Тема 11. Психоаналіз великих та малих груп.

Зміст теми: Соціальність мислення і дії. Феномен групової культури. Організаційна культура. Теорія харизматичного лідерства.

Тема 12. Мотиваційний психоаналіз та менеджмент. Психоаналіз у рекламі.

Зміст теми: Метаморфози міжособистісної взаємодії. Аналіз мотивів та їх види. Психодинаміка іміджу та іміджева символіка. Міфологізація іміджу. Технології глибинного впливу у рекламі. Символічне наповнення рекламних образів.

Тема 13. Символізм у творах мистецтв та казках.

Зміст теми: психоаналіз мистецтва та художньої творчості. Підгрунття та особливості символізації у творах мистецтв. Інтерпретація художніх творів та межі психоаналізу. Психологічне значення та основні функції казки. Символічне представлення конфліктного змісту у казці.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
Л		п/с	Лаб	інд	с.р.	Л		п/с	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль I. Основи психоаналітичної теорії.												
Тема 1. Поняття психоаналізу.	11	2	2			7	12	2				10
Тема 2. Введення в теорію психоаналізу. Історія виникнення.	11	2	2			7	12	2				10
Тема 3. Класичний психоаналіз З. Фрейда.	13	2	2/2			7	12	2				10
Тема 4. Психоаналітичні погляди К. Г. Юнга.	13	2	2/2			7	12	2				10
Тема 5. Індивідуальна психологія А. Адлера.	13	2	2/2			7	14	2	/2			10
Тема 6. Теорії об'єктних відносин.	13	2	2/2			7	12		/2			10
Змістовий модуль II. Теорія та практика клінічного психоаналізу.												
Тема 7. Психоаналітична процедура.	18	4	2/2			10	12		2/			10
Тема 8. Психоаналітична діагностика.	10	2	2/			7	12		2/			10
Тема 9. Внесок психоаналізу в психосоматику.	11	2	2/			7	12		2/			10

Змістовний модуль III. Напрямки сучасного прикладного психоаналізу.											
Тема 10. Психоаналітична культурологія та масова психологія. Психоаналіз і політика.	9	2				7	10				10
Тема 11. Психоаналіз великих та малих груп.	9	2				7	10				10
Тема 12. Мотиваційний психоаналіз та менеджмент. Психоаналіз у рекламі.	9	2				7	10				10
Тема 13. Символізм у творах мистецтв та казках.	9	2				7	10				10
Всього годин:	150	28	14	14			150	10	6/4		150

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Поняття психоаналізу.	2
2	Введення в теорію психоаналізу. Історія виникнення.	2
3	Класичний психоаналіз З. Фрейда.	2
4	Психоаналітичні погляди К. Г. Юнга.	2
5	Індивідуальна психологія А. Адлера.	2
6	Теорії об'єктних відносин.	2
7	Психоаналітична процедура.	2
Всього:		14

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Класичний психоаналіз З. Фрейда.	2
2	Психоаналітичні погляди К. Г. Юнга.	2
3	Індивідуальна психологія А. Адлера.	2
4	Теорії об'єктних відносин.	2
5	Психоаналітична процедура.	2
6	Психоаналітична діагностика.	2
7	Внесок психоаналізу в психосоматику.	2
Всього:		14

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Поняття психоаналізу.	7/10
2	Введення в теорію психоаналізу. Історія виникнення.	7/10

3	Класичний психоаналіз З. Фрейда.	7/10
4	Психоаналітичні погляди К. Г. Юнга.	7/10
5	Індивідуальна психологія А. Адлера.	7/10
6	Теорії об'єктних відносин.	7/10
7	Психоаналітична процедура.	10/10
8	Психоаналітична діагностика.	10/10
9	Внесок психоаналізу в психосоматику.	10/10
10	Психоаналітична культурологія та масова психологія. Психоаналіз і політика.	10/10
11	Психоаналіз великих та малих груп.	10/10
12	Мотиваційний психоаналіз та менеджмент. Психоаналіз у рекламі.	10/10
13	Символізм у творах мистецтв та казках.	10/10
Всього:		94/130

8. Індивідуальні завдання:

1. Написання реферату;
2. Доповіді;
6. Контекст тем самостійної роботи.

Тематика рефератів та доповідей:

1. Теорія М. Кляйн.
2. Теорія М. Балінта.
3. Теорія Д. Віннікота.
4. Теорія А. Фрейд.
5. Теорія Р. Фейрбейрна.
6. Ж.Лакан: концепція структурного психоаналізу.
7. М.Фуко: структуралізм як специфічний психоаналітичний підхід до людини.
8. Шизоаналіз Ж.Делеза та Ф.Гваттарі.
9. Антипсихіатрія.
10. Теорії онтопсихології
11. Теорії психосинтезу
12. Символдрама Х.Лейнера
13. Психодинамічна теорія активного соціально-психологічного навчання
14. Психологія Самості Х. Когута
15. Тілесно-орієнтований психоаналіз
16. Методи тілесно-орієнтованої психотерапії
17. Трансактний аналіз Е.Берна
18. Логотерапія В.Франкла
19. Теорія особистості А.Маслоу
20. Теорія особистості К.Роджерса
21. Екзистенційна психологія Р. Мея
22. Теорія реальнісної терапії У.Глассера
23. Теорія раціонально-емотивної терапії А.Елліса
24. Когнітивний підхід А.Бека

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Основи психоаналізу».

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один правильний варіант відповіді.

- 1. Термін «Психоаналіз» початково був введений в наукову літературу як:**
  1. філософський підхід;
  2. як метод вивчення та лікування психічних розладів;
  3. як один з різновидів психотерапії.
- 2. Головні складові психоаналізу за З.Фрейдом:**
  1. вчення про свідомість, про етіологічне значення сексуального життя, вчення про важливість дитячих переживань;
  2. вчення про свідомість, про етіологічне значення сексуального життя, вчення про сновидіння;
  3. вчення про несвідоме, про важливість дитячих переживань, вчення про етіологічне значення сексуального життя;
- 3. Передісторія виникнення психоаналізу пов'язана із іменами:**
  1. Віннікот, Кляйн, Малер;
  2. Шарко, Брейер;
  3. Фройд;
  4. Адлер, Юнг.
- 4. Его, як складова структура моделі психіки за З. Фрейдом, підпорядковується:**
  1. принципу реальності;
  2. принципу задоволення;
  3. соціальним правилам і нормам;
  4. несвідомому.
- 5. Зміст несвідомого, за Фрейдом:**
  1. включає до себе тільки витіснене;
  2. включає до себе витіснене і те, що ніколи не усвідомлювалось;
  3. принципу задоволення;
  4. містить дитячі спогади;
  5. містить архетипи, комплекси та архаїчні переживання.
- 6. Прив'язаність людини до ранніх об'єктів, цілей, фаз та стадій розвитку, образів та фантазій, способів поведінки та задоволення, ставлень та конфліктів називається:**
  1. прихильністю;
  2. регресією;
  3. об'єктом ставлення;
  4. фіксацією.
- 7. Виберіть назву поняття, що є процесом відсторонення від свідомості та утримання окремо від нього певного психічного змісту:**
  1. заміщення;
  2. відкидання;
  3. витіснення;
  4. відщеплення.

- 8. До примітивних захисних механізмів не належить:**
1. всемогутній контроль;
  2. проєктивна ідентифікація;
  3. реактивне утворення;
  4. примітивна ізоляція.
- 9. Стадія психосексуального розвитку, за З. Фрейдом, що характеризується тимчасовим ослабленням статевого інтересу та перенесенням енергії лібідо на засвоєння людського досвіду, закріпленого в науці та культурі, та на створення дружніх стосунків з однолітками за межами сімейного кола.**
1. оральна;
  2. анальна;
  3. фалічна;
  4. латентна.
- 10. Едипальний конфлікт, за З. Фрейдом, полягає у**
-
-
- 11. Структура психіки за Юнгом збагачує топічну модель психіки Фрейда, доповнюючи її поняттям:**
1. колективного несвідомого;
  2. архетипів;
  3. комплексів;
  4. супер – его.
- 12. Сутність концепції А. Адлера полягає в позиціонуванні:**
1. вчення про несвідоме;
  2. вчення про почуття неповноцінності та компенсацію;
  3. вчення про розвиток дитини та сепарацію її від матері;
  4. вчення про структуру психіки.
- 13. Теорії об'єктних відносин основну увагу приділяють:**
1. оральній стадії розвитку дитини;
  2. фалічній стадії розвитку дитини;
  3. доєдиповим стадіям розвитку дитини;
  4. процесу переживання та інтерналізації перших для дитини об'єктів.
- 14. Теорія М. Кляйн постулює наявність:**
1. певних фаз розвитку психіки дитини;
  2. перехідного об'єкту дитини;
  3. конфліктів, заснованих на боротьбі потягів до смерті і до життя від народження дитини;
  4. протиріччя між внутрішнім і зовнішнім світом дитини.
- 15. Депресивна позиція, за М. Кляйн:**
1. є закономірною для розвитку дитини, починаючи з 4-6 місяців;
  2. є паталогічною в розвитку дитини;
  3. з'являється за певних умов розвитку у віці 3-4 років;
  4. призводить до тяжких депресій в дорослому віці.

16. За М. Малер, індивідуація означає:

---

17. В теорії М. Малер заключною в процесі сепарації – індивідуації є фаза:

1. «нормальна симбіотична»;
2. «практики»;
3. «до константності об'єкту»;
4. повторного наближення.

18. Д. Віннікот в своїй теорії основну увагу приділяв дослідженню:

1. немовля окремо від матері і батька;
2. пари «мати-немовля»;
3. триади «немовля-мати-батько»;
4. потягів дитини.

19. Перехідний об'єкт, за Д. Віннікотом:

1. це те, що створила дитина сама (продукт творчої фантазії);
2. є об'єктом зовнішнього світу;
3. зазвичай дає дитині мати;
4. з одного боку є продуктом фантазії дитини, з другого - об'єктом зовнішнього світу.

20. В епігенетичній теорії Еріксона на стадії ранньої зрілості (молодості) в результаті успішного розв'язання кризи формується така сильна сторона Его:

1. надія;
2. сила волі;
3. компетентність;
4. любов.

21. Когут в своїх дослідженнях розглядав:

1. наслідки дії фрустрації на людину;
2. джерела виникнення неврозів;
3. психічні процеси при нарцисичних порушеннях особистості;
4. трансформацію об'єктного лібідо.

22. З точки зору психоаналізу, невротичні симптоми:

1. є надуманими;
2. мають сенс;
3. не мають сенсу.

23. Емпіричний зміст несвідомого можливо спостерігати в:

1. сексуальній та кримінальній діяльності;
2. в сновидіннях, помилках, діях, симптомах захворювання;
3. в художній та пізнавальній діяльності людини;
4. свідомій діяльності.

24. Основним методом в класичному клінічному психоаналізі є:

1. метод вільних асоціацій;
2. метод серійного малювання;
3. робота із сновидіннями;
4. роз'яснення.

25. Під перенесенням в психоаналізі розуміється:

1. прояв істинних почуттів клієнта до психоаналітика;
2. перенесення почуттів клієнта від одної людини на іншу;
3. відтворення в стосунках з психоаналітиком ранніх ставлень клієнта до інших людей;
4. емоційне ставлення аналітика до клієнта.

26. В класичному психоаналізі психоаналітик виступає в ролі:

1. емпатійного учасника процесу;
2. співчутливого лікаря, що дає рекомендації та поради;
3. людини, що не проявляє власних емоцій та є своєрідним дзеркалом, що відображає тільки емоції і переживання клієнта.

27. В клінічному психоаналізі процес, в якому активуються сили із спрямуванням, протилежним до напрямку лікування, називається:

1. вивільненням;
2. контактом;
3. опором;
4. трансфером.

28. Основна увага в клінічному психоаналізі приділяється:

1. дослідженню дитячих переживань і фантазій клієнта;
2. дослідженню реальних теперішніх стосунків клієнта;
3. побудові конструктивних шляхів виходу з скрутної ситуації.

29. Психоаналітичні ідеї знаходять своє прикладне застосування:

1. для розуміння соціальних явищ;
2. для розуміння феномена культури;
3. всі відповіді вірні.

30. За З. Фрейдом, релігійні уявлення:

1. є ілюзіями, в яких знаходить своє відображення реалізація прадавніх бажань людства;
2. негативно відобразилися на людстві, як джерело неврозу;
3. характерні тільки для невротиків.

10.2. Питання до іспиту з дисципліни «Основи психоаналізу»:

1. Мета і завдання психоаналізу.
2. Об'єкт і предмет психоаналізу.
3. Місце психоаналізу в системі психологічних, психіатричних і психотерапевтичних наук.
4. Зв'язок психоаналізу з іншими науками.
5. Основні функції психоаналізу.
6. Лікувальний психоаналіз, його мета і завдання.
7. Психоаналітичне мислення як інструмент пізнання соціальної та особистісної внутрішньої реальності.
8. Інстинктивна динамічна природа позасвідомих процесів.
9. Вплив позасвідомого на життя людей.
10. Тестування реальності через усвідомлювання глибинних процесів психіки.
11. Система захистів і симптомів.
12. Мета психоаналітичної роботи.
13. Значення проекції в розпізнаванні невідомого.
14. Роль особистості аналітика в його роботі.
15. Типи інтерпретацій.
16. Фази розвитку дитини: оральна, анальна, фалічна, геніальна.
17. Особливості оральної фази.

19. Основні проблеми анальної фази.
20. Особливості фалічної фази.
21. Типи характерів за фіксаційними ознаками певних фаз розвитку.
22. Поняття “базова довіра”.
23. Поняття “автономність”.
24. Поняття ініціативи та вини.
25. Поняття “ідентифікація з об’єктом”.
26. Селф-психологія.
27. Теорія нарцисизму (Г. Когут, С. Менцос).
- 28.
29. Поняття первинного процесу мислення, “Суперего”, “Его” та “Ід”.
30. Функціонування “Его” відповідно до принципу реальності.
31. Вторинний процес мислення. Співвідношення між “Ід”, “Его” та “Суперего”.
32. Захисні процеси — витіснення, заміщення.
33. Проекція, проективна ідентифікація.
34. Раціоналізація, інтелектуалізація, моралізаторство.
35. Сублімація, креативність, гумор.
36. Класифікація особистостей за характерними для них способами опанування тривоги.
37. Поділ захистів на примітивні та зрілі.
38. Здатність до самовдосконалення — наявність “Спостерігаючого Я”.
39. Поняття “Его-синтонність” та “Его-дистонність”, “сила Его”.
40. Теорія об’єктних стосунків.
41. Вплив на формування особистості досвіду стосунків з найближчими людьми.
42. Основні ознаки нарцисизму.
43. Позитивне і негативне сприйняття власного “Я”.
44. Залежність самоповаги від зовнішніх оцінок.
45. Відсутність інтерналізованих об’єктів.
46. Основні почуття нарцисичної особистості.
47. Необхідні психологічні умови інтеграції власного “Я”, сепарації та індивідуалізації.
48. Поняття симбіозу, когнітивного розвитку, залежності.
49. Поняття “інтерналізовані образи”, “патерни поведінки”.
50. Поняття “подвійне послання”.
51. Поняття комплементарного та конкордатного контрперенесення в психоаналітичному процесі.
52. Істеричні та дисоціативні особистості.
53. Обсесивні та компульсивні особистості.
54. Рівні функціонування особистості.
55. Рівні та типи організації особистості.
56. Недоліки встановлення діагнозу при первинному інтерв’ю.
57. Поняття терапевтичного альянсу.
58. Поняття опору.
59. Поняття перенесення.
60. Поняття контрперенесення.
61. Поняття психоаналітичної процедури.
62. Поняття інсайту.
63. Використання опору пацієнта в терапевтичній процедурі.
64. Рамкові умови.
65. Поняття вільних асоціацій.
66. Поняття “вільно плаваючої” уваги.
67. Поняття емпатії.
68. Поняття фрустрації.
69. Показання та протипоказання для психоаналітичного лікування.
70. Техніки психоаналітичної процедури.

71. Психоаналітична діагностика особистості.
72. Переваги психоаналітичної діагностики.

Зразок екзаменаційного білета

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМНОВА**

Факультет психології

Освітньо – кваліфікаційний рівень **Бакалавр**
Напрямок підготовки **053 Психологія**
Спеціальність **психологія** семестр **7**

Дисципліна: **Основи психоаналізу**

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № ____

4. Фази розвитку дитини: оральна, анальна, фалічна, геніальна.
5. Его-психологія. Поняття про психічні захисти.
6. Психоаналітична діагностика особистості.

Затверджено на засіданні кафедри психосоматики та психологічної реабілітації, протокол № __ від «__» _____ 20__ року.

Зав. кафедрою психосоматики
та психологічної реабілітації

проф. Мозгова Г. П.

Екзаменатор

доц. Якимчук О. І.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота													Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2					Змістовний модуль № 3				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	
7	7	7	7	8	9	9	9	9	7	7	7	7	200/2

T1, T2 ... T13 – теми змістових модулів.

Види контролю.

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні, семінарські заняття	3	13	39
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30
3.	Реферат	10	1	10
4.	Доповідь	3	5	15
5.	Опорний конспект	6	1	6

Підсумковий рейтинговий бал:	100
Нормативний рейтинговий бал:	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «**Основи психоаналізу**». Освітньо кваліфікаційний рівень: бакалавр (четвертій рік навчання; сьомий семестр). Всього: 150 годин.; лекції - 28 години; практичні заняття 14 годин; семінарські заняття – 14 годин; самостійна робота - 94 годин. Підсумковий контроль – іспит.

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8;9	10	11	12	13	14
	Модуль 1. Основи психоаналітичної теорії.						Модуль 2. Теорія та практика клінічного психоаналізу.			Модуль 3. Напрямки сучасного прикладного психоаналізу.			
Теми лекцій	Тема 1. Поняття психоаналізу.	Тема 2. Введення в теорію психоаналізу. Історія виникнення.	Тема 3. Класичний психоаналіз З. Фрейда.	Тема 4. Психоаналітичні погляди К. Г. Юнга.	Тема 5. Індивідуальна психологія А. Адлера.	Тема 6. Теорії об'єктних відносин.	Тема 7. Психоаналітична процедура.	Тема 8. Психоаналітична діагностика.	Тема 9. Внесок психоаналізу в психосоматику.	Тема 10. Психоаналітична культурологія та масова психологія. Психоаналіз і політика.	Тема 11. Психоаналіз великих та малих груп.	Тема 12. Мотиваційний психоаналіз та менеджмент. Психоаналіз у рекламі.	Тема 13. Символізм у творах мистецтв та казках.

Теми практичних занять			Тема 3. Класичний психоаналіз З. Фрейда.	Тема 4. Психоаналітичні погляди К. Г. Юнга.	Тема 5. Індивідуальна психологія А. Адлера.	Тема 6. Теорії об'єктних відносин.	Тема 7. Психоаналітична процедура.	Тема 8. Психоаналітична діагностика.	Тема 9. Внесок психоаналізу в психосоматику.																																															
Теми семінарських занять	Тема 1. Поняття психоаналізу.	Тема 2. Введення в теорію психоаналізу. Історія виникнення.	Тема 3. Класичний психоаналіз З. Фрейда.	Тема 4. Психоаналітичні погляди К. Г. Юнга.	Тема 5. Індивідуальна психологія А. Адлера.	Тема 6. Теорії об'єктних відносин.	Тема 7. Психоаналітична процедура.																																																	
Теми самостійної роботи	Тема 1. Поняття психоаналізу.	Тема 2. Введення в теорію психоаналізу. Історія виникнення.	Тема 3. Класичний психоаналіз З. Фрейда.	Тема 4. Психоаналітичні погляди К. Г. Юнга.	Тема 5. Індивідуальна психологія А. Адлера.	Тема 6. Теорії об'єктних відносин.	Тема 7. Психоаналітична процедура.	Тема 8. Психоаналітична діагностика.	Тема 9. Внесок психоаналізу в психосоматику.	Тема 10. Психоаналітична культурологія та масова психологія. Психоаналіз і політика.	Тема 11. Психоаналіз великих та малих груп.	Тема 12. Мотиваційний психоаналіз та менеджмент. Психоаналіз у рекламі.	Тема 13. Символізм у творах мистецтва та казках.																																											
Види контролю.	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="301 1581 374 1637">№ п/п</th> <th data-bbox="374 1581 733 1637">Вид діяльності</th> <th data-bbox="733 1581 919 1637">Коефіцієнт</th> <th data-bbox="919 1581 1164 1637">Кількість робіт</th> <th data-bbox="1164 1581 1353 1637">Результат</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="301 1637 374 1704">1.</td> <td data-bbox="374 1637 733 1704">Практичні, семінарські заняття</td> <td data-bbox="733 1637 919 1704">3</td> <td data-bbox="919 1637 1164 1704">13</td> <td data-bbox="1164 1637 1353 1704">39</td> </tr> <tr> <td data-bbox="301 1704 374 1771">2.</td> <td data-bbox="374 1704 733 1771">Контрольна робота (тестові завдання)</td> <td data-bbox="733 1704 919 1771">30</td> <td data-bbox="919 1704 1164 1771">1</td> <td data-bbox="1164 1704 1353 1771">30</td> </tr> <tr> <td data-bbox="301 1771 374 1805">3.</td> <td data-bbox="374 1771 733 1805">Реферат</td> <td data-bbox="733 1771 919 1805">10</td> <td data-bbox="919 1771 1164 1805">1</td> <td data-bbox="1164 1771 1353 1805">10</td> </tr> <tr> <td data-bbox="301 1805 374 1839">4.</td> <td data-bbox="374 1805 733 1839">Доповідь</td> <td data-bbox="733 1805 919 1839">3</td> <td data-bbox="919 1805 1164 1839">5</td> <td data-bbox="1164 1805 1353 1839">15</td> </tr> <tr> <td data-bbox="301 1839 374 1872">5.</td> <td data-bbox="374 1839 733 1872">Опорний конспект</td> <td data-bbox="733 1839 919 1872">6</td> <td data-bbox="919 1839 1164 1872">1</td> <td data-bbox="1164 1839 1353 1872">6</td> </tr> <tr> <td colspan="4" data-bbox="301 1872 1164 1906">Підсумковий рейтинговий бал:</td> <td data-bbox="1164 1872 1353 1906">100</td> </tr> <tr> <td colspan="4" data-bbox="301 1906 1164 1928">Нормативний рейтинговий бал:</td> <td data-bbox="1164 1906 1353 1928">100</td> </tr> </tbody> </table>																№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат	1.	Практичні, семінарські заняття	3	13	39	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30	3.	Реферат	10	1	10	4.	Доповідь	3	5	15	5.	Опорний конспект	6	1	6	Підсумковий рейтинговий бал:				100	Нормативний рейтинговий бал:				100
№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат																																																				
1.	Практичні, семінарські заняття	3	13	39																																																				
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30																																																				
3.	Реферат	10	1	10																																																				
4.	Доповідь	3	5	15																																																				
5.	Опорний конспект	6	1	6																																																				
Підсумковий рейтинговий бал:				100																																																				
Нормативний рейтинговий бал:				100																																																				
Завдання самостійної роботи	1. Написання реферату; 2. Доповідь; 3. Контекст тем самостійної роботи.																																																							

Підсумковий контроль	Іспит.
----------------------	--------

13. Рекомендована література

1. Антология современного психоанализа. — М.: Ин-т психол. РАН, 2000.
2. Бланк М., Бланк О. Эго-психология: теория и практика. — М.: MGM-Interna, 1998.
3. Блум Геральд. Психоаналитические теории личности. — М.: КСП, 1996.
4. Браун Дэннис, Педдер Джонатан. Введение в психотерапию. Принципы и практика психодинамики. — М.: Класс, 1998.
5. Бреннер Э. Элементарный учебник психоанализа. — СПб.: Наука, 1999.
6. Винникотт Дональд Вудс. Маленькие дети и их матери. — М.: Класс, 1998.
7. Гринсон Ч. Техника и практика психоанализа. — М.: Класс, 1998.
8. Каплан Г. И., Сэдок Б. Дж. Клиническая психиатрия. — М.: Медицина, 1994.
9. Кейсмент П. Обучаясь у пациента. — Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1995.
10. Кернберг О. Ф. Тяжелые личностные расстройства: Стратегии психотерапии. — М.: Класс, 2000.
11. Кернберг О. Ф. Тяжелые расстройства личности. — М.:Класс, 1999.
12. Кляйн Мелани. Зависть и благодарность. — М.: Ренессанс, 1999.
13. Кохут Х. Анализ собственного “Я”. — М.: Наука, 2000.
14. Куттер П. Современный психоанализ. — СПб.: БСК, 1997.
15. Мак-Вильямс Н. Психоаналитическая диагностика. — М.:Класс, 1998.
16. Менцос С. Психодинамические модели в психиатрии. — М.:АЛТЕТЕЙА, 2000.
17. Салливан Г. О. Психиатрическое интервью. — М.: Просвещение, 1994.
18. Столору Роберт, Брандшафт Бернард, Атвуд Джордж. Клинический психоанализ. Интерсубъективный подход.— М.: Когито-Центр, 1999.
19. Тайсон Филлис, Тайсон Роберт. Психоаналитические теории развития. — Екатеринбург: Деловая книга, 1998.
20. Томэ Г., Кехеле Х. Современный психоанализ. — М.: Класс, 1999.
21. Фрейд З. По ту сторону принципа удовольствия // З. Фрейд. Психология бессознательного: Сб. произведений / Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М. Г. Ярошевский. — М.: Просвещение, 1990. — С. 882–424.
22. Фрейд З. Будущее одной иллюзии. — М.: Класс, 1996.
23. Фрейд З. Введение в психоанализ: Лекции. — М.: Наука, 1990.
24. Фрейд З. Недовольство культурой. — СПб.: БСК, 1998.
25. Фрейд З. О клиническом психоанализе: Избр. соч. — М.: Медицина, 1991.
26. Фрейд З. Психоанализ, религия, культура. — М.: Ренессанс, 1992.
27. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений / Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М. Г. Ярошевский. — М.: Просвещение, 1990.
28. Фрейд З. Толкование сновидений: Пер. с нем. — К.: Здоровья, 1991.
29. Шапиро Дэвид. Невротические стили. — М.: Ин-т общ. гум.исслед., 1998.
30. Человек и его символы / К. Юнг и др. — СПб.: Гравис, 1996.
31. Шарп Дарэл. Психологические типы. Юнговская типологическая модель. — СПб.: БСК, 1996.
32. Энциклопедия глубинной психологии. — М.: MGM-Interna, 1998. — Т. 1.
33. Ялом Ирвин Д. Экзистенциальная психотерапия. — М.:Класс, 1999.

Програма з дисципліни «Психологія тілесності»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		5-й	5-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних-2 години в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 56 годин.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год./	6 год./
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		56 год.	78 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 34/56

для заочної форми навчання – 12/78

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психологія тілесності» формування у майбутніх психологів уявлень про фундаментальні і прикладні дослідження в області психології тілесності, розкриття її методології, теоретичних засадах і емпіричних завдань:

1. Розширення уявлень студентів про специфіку майбутньої професійної діяльності та формування знань з психології тілесності;
2. Ознайомлення студентів з базовими принципами та поняттями дисципліни;

3. Формування теоретичних та практичних систематизованих знань в зазначеній області;
4. Дослідження взаємозв'язку тілесного та психічного;
5. Формування уявлень про область практичного застосування психології тілесності.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія тілесності» є науково – теоретичне вивчення основ психології тілесності. Вироблення у студентів практичних умінь і навичок. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання:**

28. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психології тілесності у вітчизняній та зарубіжній психології;
29. Знайомство з філософсько-психологічними підходами до питання співвідношення тілесного і психічного;
30. Знайомство з завданнями і принципами тілесно-орієнтованої роботи;
31. Розглянути основні концепції, що описують соціальну історію людського тіла і сучасний соціальний контекст тілесності;
32. Формування системи знань про різні системи тілесно-орієнтованої роботи;
33. Знайомство з психологічним змістом тілесних патернів;
34. Розширення сфери усвідомлення студентами власних тілесних патернів;
35. Вивчити основні принципи дослідження тілесних функцій і тілесного сприйняття;
36. Розкрити особливості організації та проведення психологічного обстеження;
37. Навчити студентів самостійно опрацювати необхідну літературу;
38. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
39. Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;
40. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
41. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, об'єкт, мету та завдання дисципліни «Психологія тілесності», визначення основних понять;
- Теоретичні основи психології тілесності;
- Основні теоретичні концепції психології тілесності: природничо-наукову, семіотичну, культурологічну;
- Історичний і соціальний контекст розвитку тілесності;
- Закономірності розвитку тілесності в онтогенезі;
- Основні підходи до вивчення психології тілесності у зарубіжній та вітчизняній психотерапевтичній практиці;
- Етико – деонтологічні принципи і правила;
- Межі та можливості об'єктивного дослідження тілесності і інтрацептивного сприйняття в психології;
- Принципи і закономірності психодіагностики в психології тілесності;
- Основні види патології тілесності;

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти**:

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;

- Планувати та проводити психологічну діагностику образу тіла, його порушень, рівня тілесної саморегуляції;
- Співвідносити тілесні прояви і психологічні особливості людини;
- Інтерпретувати особливості сприйняття людиною власного тіла при різноманітних порушеннях розвитку;
- Виявляти та аналізувати роль тілесних проявів;
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів;

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретичні аспекти психології тілесності.

Тема 1 Тілесність як предмет психологічного вивчення.

Зміст теми: Визначення поняття «тілесність». Історія становлення психології тілесності. Основні категорії психології тілесності («образ тіла», «фізичне Я», «тілесне Я», «схема тіла», «психосоматичний розвиток»). Принципи культурно-історичного підходу в психології тілесності. Основні теоретичні проблеми та визначення предмета в психології тілесності. Два аспекти тілесності: образ тіла в свідомості і тіло як самостійна субстанція. Внутрішнє тіло. Тілесна пам'ять. Психосоматичні феномени в нормі та патології. Концепція природної людської грації М. Фільденкрайза і Ф. Александера. Об'єктне і суб'єктне ставлення до людського тіла. Людське тіло як предмет міждисциплінарного наукового осмислення. Специфіка психологічного вивчення людського тіла.

Тема 2. Соціокультурна історія тіла.

Зміст теми: Людське тіло як єдність біологічного, психологічного, соціокультурного. Поняття «внутрішнього» і «зовнішнього тіла» (М. М. Бахтін). Психологія зовнішності. Європейський культурогенез ідеї про красу. Поняття тіла в різних культурах. Історичні, релігійні, гендерні, класові відмінності в ставленні до тіла. Тілесний канон і його історична еволюція в європейській культурі (М. М. Бахтін). Соціальні практики контролю над тілом. Поняття габітусу як сукупності тілесних ознак, притаманних певній соціальній спільності (П. Бурдьє). Техніки тіла. Способи закріплення та трансляції технік тіла (М. Мосс). Проблема тіла в роботах М. Фуко. Соматичне суспільство і фактори його формування (Б. Тернер). Тіло як об'єкт вдосконалення і самовдосконалення. Традиційні і сучасні біотехнології (П. Д. Тищенко).

Тема 3. Проблема «культурного тіла»: культурно-історична концепція Л.С. Виготського як методологічна основа вивчення соціалізації тілесності людини.

Зміст теми: Проблема становлення тілесності людини в процесі соціалізації (окультурення тіла і його реакцій): підходи В. Райха, А. Лоуена та ін. Культурно-історична концепція Л.С. Виготського і її значення в розумінні тілесної соціалізації людини. Тіло як універсальний знак і простір культурного соціально-культурного досвіду. Проблема об'єктивації і верифікації тілесного досвіду і знання. Проблема суб'єктивної семантики тілесності.

Змістовий модуль II. Основні області дослідження та практичного застосування психології тілесності.

Тема 4 Рух як основний предикат тілесності.

Зміст теми: Дослідження живого руху в експериментальній психології (І.М.Сеченов, Н. А. Бернштейн, А.А.Ухтомский, О.В.Запарожец, Б.Д.Ельконін і ін.). Рух як виразник індивідуально-психологічних особливостей та особистісних смислів людини. Рух довільне і спонтанне, що відчувається і видиме. Тілесні рухові патерни: дихання, м'язовий тонус, голос, тактильна взаємодія, контакт очей, пози, хода. Аналіз рухових патернів в процесі діагностики особистості. Можливості використання руху в розвиваючих та психотерапевтичних цілях.

Тема 5. Дослідження тілесності в природничо-науковій традиції на основі принципу об'єктивного підходу.

Зміст теми: Принцип об'єктивного підходу і криза механістичного розуміння причинно-наслідкових зв'язків в пізнанні психосоматичних феноменів людини в нормі та патології. Дослідження тілесності в медицині. Тілесна вираженість в поданні про власні кордони.

Тема 6. Ставлення особистості до себе в аспекті тілесності.

Зміст теми: Особистість як суб'єкт тілесного життя. Структура і типи ставлення особистості до себе в аспекті тілесності. Динаміка відносин жінки до себе в аспекті тілесності в європейській культурі. Основні соціокультурні тенденції, що визначають індивідуальне ставлення до тіла. Нестабільне тіло сучасності. Феноменологія і механізми формування відчуженого ставлення до себе в аспекті тілесності.

Тема 7 Ставлення до тілесності в процесі життєвого шляху людини.

Зміст теми: Проблеми усвідомлення і прийняття тілесності. Культурно-історична обумовленість виникнення тілесних проблем сучасної людини. Образ тіла і схема тіла. Значення безпосередньо-чуттєвого досвіду для розвитку людини. Усвідомлення і прийняття власної тілесності як необхідна умова особистісної цілісності. Тілесність і екзистенційні проблеми людського життя: любов і самотність; прийняття життя і неминучість смерті; свобода і відповідальність. Особливості усвідомлення власної тілесності і тілесного контакту людей з різною психологічною проблематикою.

Тема 8 Основні області практичного застосування психології тілесності.

Зміст теми: Психологія здоров'я. Клінічна психологія і психосоматика. Психологія тілесності в практиці психологічного консультування: тілесно-орієнтована терапія, консультування з проблем неприйняття тілесного вигляду, використання тілесних практик в профілактиці емоційного вигорання. Спортивна психологія, психологічний супровід осіб, які систематично займаються тілесними практиками.

Тема 9 Тілесно – орієнтовані складові різних психотерапевтичних напрямків.

Зміст теми: Тілесно – орієнтована терапія, танцювально-рухова терапія, гештальт - терапія та ін. Особистісний ріст з точки зору різних напрямків психотерапії.

Етика дотику - проблема тілесного контакту. Проблема інтерпретації іншого через власне тілесне відчуття терапевта. Гносеологічні кордони і етичні проблеми експериментального дослідження людини.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
<i>Змістовий модуль I. Теоретичні аспекти психології тілесності.</i>												
Тема 1 Тілесність як предмет психологічного вивчення.	8	2				6	11	2				9
Тема 2. Соціокультурна історія тіла	10	2	2/			6	11	2				9
Тема 3. Проблема «культурного тіла»: культурно-історична концепція Л.С. Виготського як методологічна основа вивчення соціалізації тілесності людини.	10	2	2/			6	11	2				9
<i>Змістовний модуль II. Основні області дослідження та практичного застосування психології тілесності.</i>												
Тема 4 Рух як основний предикат тілесності.	10	2	2/			6	11		2/			9
Тема 5. Дослідження тілесності в природничо-науковій традиції на основі принципу об'єктивного підходу.	10	2	2/			6	11		2/			9
Тема 6. Ставлення особистості до себе в аспекті тілесності.	10	2	2/			6	11		2/			9
Тема 7 Ставлення до тілесності в процесі життєвого шляху людини.	10	2	2/			6	9					9
Тема 8 Основні області практичного	11	2	2/			7	11					11

застосування психології тілесності.												
Тема 9 Тілесно – орієнтовані складові різних психотерапевтичних напрямків.	11	2	2/			7	11					11
Всього годин:	90	18	16			56	90	6	6			78

5. Теми семінарських занять

Не передбачені навчальним планом

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Соціокультурна історія тіла	2
2	Проблема «культурного тіла»: культурно-історична концепція Л.С. Виготського як методологічна основа вивчення соціалізації тілесності людини.	2
3	Рух як основний предикат тілесності.	2
4	Дослідження тілесності в природничо-науковій традиції на основі принципу об'єктивного підходу.	2
5	Ставлення особистості до себе в аспекті тілесності.	2
6	Ставлення до тілесності в процесі життєвого шляху людини.	2
7	Основні області практичного застосування психології тілесності.	2
8	Тілесно – орієнтовані складові різних психотерапевтичних напрямків.	2
Всього:		16

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тілесність як предмет психологічного вивчення.	6/9
2	Соціокультурна історія тіла	6/9
3	Проблема «культурного тіла»: культурно-історична концепція Л.С. Виготського як методологічна основа вивчення соціалізації тілесності людини.	6/9
4	Рух як основний предикат тілесності.	6/9
5	Дослідження тілесності в природничо-науковій традиції на основі принципу об'єктивного підходу.	6/9
6	Ставлення особистості до себе в аспекті тілесності.	6/9
7	Ставлення до тілесності в процесі життєвого шляху людини.	6/9
8	Основні області практичного застосування психології тілесності.	7/11
9	Тілесно – орієнтовані складові різних психотерапевтичних напрямків.	7/11
Всього:		56/78

8. Індивідуальні завдання

1. Написання рефератів;
2. Доповіді;
3. Визначити психологічний зміст власних тілесних патернів;
4. Провести діагностику тілесних функцій і тілесного сприйняття, зробити співвідношення тілесних проявів з психологічними особливостями людини;
5. Розробити програму тренінгу орієнтовану на гармонізацію тілесного та психологічного (Ваш варіант теми). Наприклад: 1. Корекція неприйняття власної тілесності; 2. Розвиток впевненості в собі за допомогою тілесно – орієнтованих технік;
6. Опишіть особливості сприйняття образу тіла людей з різною психологічною проблематикою.

Тематика рефератів та доповідей:

1. Ставлення до тілесності в процесі розвитку людського суспільства.
2. Ставлення до тілесності в процесі онтогенетичного розвитку.
3. Основні теоретичні проблеми психології тілесності.
4. Варіанти прояву неприйняття власної тілесності.
5. Психологічні проблеми, пов'язані з механістичним ставленням до тіла сучасної людини.
6. Ставлення до тіла в структурі самоставлення.
7. Образ тіла і схема тіла. Особливості образу тіла у людей з різною психологічною проблематикою.
8. Психологічне значення поз людини під час сну.
9. Аналіз ходи. Зміна стану людини через роботу з ходою.
10. Образ тіла і ставлення до власного тіла в підлітковому віці.
11. Методи психологічної діагностики образу тіла.
12. Клініко-психологічна характеристика розладів прийому їжі.
13. Психологічні концепції розвитку нервової анорексії.
14. Психотерапія пацієнтів з нервовою анорексією.
15. Психологічні концепції розвитку нервової булімії.
16. Клініко-психологічна характеристика саморуйнуючої поведінки.
17. Феномен фантомних болів і фантомних кінцівок.
18. Психологічні проблеми пацієнтів, які перенесли трансплантацію органів.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання та письмові відповіді).

Модульний контроль до дисципліни «Психологія тілесності»

Інструкція: Відповідаючи на тестові запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей. Відповідаючи на питання письмово дайте коротку але змістовну відповідь.

1. Психологія тілесності – це:

---

2. «Тіло» та «тілесність» зв'язок та відмінність понять.

---

3. «Фізичне тіло», «організм», «тілесність». Основна характеристика понять.

---

4. Поняття «тілесність» було введено в:

1. 20 ст.
2. 18 ст.
3. 17 ст.
4. 21 ст.

5. Особливості відношення до тіла:

1. в античні часи.

---

2. в епоху середньовіччя

---

3. в епоху відродження

---

4. в епоху просвітництва

---

5. Як Ви розумієте поняття суб'єкт об'єктні стосунки зі світом.

---

6. Фізичне «Я» - це:

---

7. Психологічні межі особистості – це:

---

8. Етапи становлення тілесності (назва, коротка характеристика, особливості етапу):

1. _____

2. _____

---

3. _____

---

9. _____

Культу
рно історична концепція Л. С. Виготського (загальний огляд).

---

10. Етапи формування психосоматичних феноменів.

1. _____
_____
2. _____
_____
3. _____
_____
4. _____
_____

11. Чим більш виражена психологічна проблема, тим більше:

1. об'єктне ставлення до тіла;
2. суб'єктивне ставлення до тіла.

12. Мета використання тілесно-орієнтованих методів полягає в тому, щоб навчити людину:

1. уникати тілесні імпульси;
2. пригнічувати тілесні імпульси;
3. управляти тілесними імпульсами
4. висловлювати або контейніровать.

13. З віком рухи людини стають:

1. менш диференційованими;
2. більш цілісними;
3. менш контрольованими.

14. Поставьте нумерацію, відповідну динаміку взаємин душі і тіла в процесі розвитку людського суспільства:

1. __. владні відносини душі і тіла при домінанті душі;
2. __. партнерські відносини між душею і тілом, усвідомлена цілісність;
3. __. первинна цілісність душі і тіла.

15. Для людей в стані депресії характерно

1. відчуття скутості тіла;
2. підвищення рухової активності;
3. збільшення кількості відкритих поз під час неспання і сну.

16. Психологічний сенс тілесного розщеплення тіло-кінцівки при домінанті тіла полягає в тому, що людина

1. експресивний;
2. відчувається впевнено;
3. закритий в соціальній взаємодії.

17. Найбільш відкритою позою людини під час сну є

1. поза зародка;
2. королівська поза;
3. поза на животі.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологія тілесності»:

1. Історичний аспект розвитку психології тілесності.
2. Основні підходи до вивчення психології тілесності у зарубіжній та вітчизняній психотерапевтичній практиці.
3. Проблема відносин душі та тіла в епоху середньовіччя, в епоху відродження, в епоху просвітництва.
4. Співвідношення понять «тіло», «організм», «тілесність».
5. Ставлення до тілесності в процесі розвитку людського суспільства.
6. Ставлення до тілесності в процесі онтогенетичного розвитку.
7. Виділіть науки і наукові напрями психології, на основі яких складається психологія тілесності як галузь психологічного знання про людину.
8. Визначте основні проблеми, які сьогодні формують психологію тілесності як одне із сучасних теоретичних напрямів психології.
9. Особливості сучасного етапу розвитку психології тілесності.
10. Основні теоретичні проблеми психології тілесності.
11. Образ тіла у свідомості і тіло як самостійна субстанція.
12. Л. С. Виготський та його теорія «культурного тіла». Етапи формування психосоматичного феномену.
13. Варіанти прояву неприйняття власної тілесності.
14. Психологічні проблеми, пов'язані з механістичним ставленням до тіла сучасної людини.
15. Об'єктне і суб'єктне ставлення до людського тіла.
16. Ставлення до тіла в структурі самоставлення.
17. Образ тіла і схема тіла. Особливості образу тіла у людей з різною психологічною проблематикою.
18. Психологічна цілісність і види тілесних розщеплень.
19. Дихання як модель взаємодії людини зі світом.
20. Діагностика психологічних проблем людини за допомогою дихання.
21. Біоенергетика і основні напрямки роботи по А.Лоуену.
22. Поняття «заземлення».
23. Поняття «психологічні кордони».
24. Типи характерів по А.Лоуену. Особливості енергетичних процесів у різних типів характеру.
25. Психологічне значення поз людини під час сну.
26. Аналіз ходи. Зміна стану людини через роботу з ходьбою.
27. Метод М.Фельденкрайз: теоретичні основи, завдання і специфіка роботи.
28. Розуміння особистісного зростання в різних тілесно-орієнтованих системах.
29. Розвиток впевненості в собі за допомогою тілесно-орієнтованих технік.
30. Проблеми самовираження: причини, діагностика та корекція за допомогою тілесно-орієнтованих технік.

31. Образ тіла і ставлення до власного тіла в підлітковому віці.
32. Поняття «пластичного тіла». Сучасні форми модифікації тіла.
33. Методи психологічної діагностики образу тіла.
34. Клініко-психологічна характеристика розладів прийому їжі.
35. Психологічні концепції розвитку нервової анорексії.
36. Психотерапія пацієнтів з нервовою анорексією.
37. Психологічні концепції розвитку нервової булімії.
38. Клініко-психологічна характеристика саморуйнуючої поведінки.
39. Феномен фантомних болів і фантомних кінцівок.
40. Психологічні проблеми пацієнтів, які перенесли трансплантацію органів.
41. Основні види патології тілесності.
42. Етико – деонтологічні принципи і правила.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота									Сума
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	
12	11	11	11	11	11	11	11	11	200/2

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Види контролю

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	результат
1.	Практичні заняття	3	8	24
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	25	1	25
3.	Реферат	10	1	10
4.	Доповідь	4	5	20
5.	Самостійна робота (індивідуальні завдання)	5	1 (комплекс завдань)	21
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «**Психологія тілесності**». Освітньо кваліфікаційний рівень: бакалавр (третій рік навчання; п'ятий семестр). Всього: 90 годин.; лекції - 18 години; семінарські заняття – 16 годин; самостійна робота - 56 годин. Підсумковий контроль – залік.

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Модулі	<i>Модуль I. Теоретичні аспекти психології тілесності.</i>			<i>Змістовий модуль II. Основні області дослідження та практичного застосування психології тілесності.</i>					
Теми лекційних занять	Тема 1 Тілесність як предмет психологічного вивчення.	Тема 2. Соціокультурна історія тіла	Тема 3 Проблема «культурного тіла»: культурно-історична концепція Л.С. Виготського як методологічна основа вивчення соціалізації тілесності людини.	Тема 4. Рух як основний предикат тілесності.	Тема 5. Дослідження тілесності в природничо-науковій традиції на основі принципу об'єктивного підходу.	Тема 6. Ставлення особистості до себе в аспекті тілесності.	Тема 7. Ставлення до тілесності в процесі життєвого шляху людини.	Тема 8. Основні області практичного застосування психології тілесності.	Тема 9 Тілесно – орієнтовані складові різних психотерапевтичних напрямків.
Теми практичних занять		Тема 2. Соціокультурна історія тіла	Тема 3 Проблема «культурного тіла»: культурно-історична концепція Л.С. Виготського як методологічна основа вивчення соціалізації тілесності людини.	Тема 4. Рух як основний предикат тілесності.	Тема 5. Дослідження тілесності в природничо-науковій традиції на основі принципу об'єктивного підходу.	Тема 6. Ставлення особистості до себе в аспекті тілесності.	Тема 7. Ставлення до тілесності в процесі життєвого шляху людини.	Тема 8. Основні області практичного застосування психології тілесності.	Тема 9 Тілесно – орієнтовані складові різних психотерапевтичних напрямків.

Теми самостійної роботи	Тема 1 Тілесність як предмет психологічного вивчення.	Тема 2. Соціокультурна історія тіла	Тема 3 Проблема «культурного тіла»: культурно-історична концепція Л.С. Виготського як методологічна основа вивчення соціалізації тілесності людини.	Тема 4. Рух як основний предикат тілесності.	Тема 5. Дослідження тілесності в природничо-науковій традиції на основі принципу об'єктивного підходу.	Тема 6. Ставлення особистості до себе в аспекті тілесності.	Тема 7. Ставлення до тілесності в процесі життєвого шляху людини.	Тема 8. Основні області практичного застосування психології тілесності.	Тема 9 Тілесно – орієнтовані складові різних психотерапевтичних напрямків.																																								
Види контролю	<table border="1"> <thead> <tr> <th data-bbox="274 757 351 824">№ п/п</th> <th data-bbox="351 757 668 824">Вид діяльності</th> <th data-bbox="668 757 837 824">Коефіцієнт</th> <th data-bbox="837 757 1099 824">Кількість робіт</th> <th data-bbox="1099 757 1352 824">результат</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="274 824 351 857">1.</td> <td data-bbox="351 824 668 857">Практичні заняття</td> <td data-bbox="668 824 837 857">3</td> <td data-bbox="837 824 1099 857">8</td> <td data-bbox="1099 824 1352 857">24</td> </tr> <tr> <td data-bbox="274 857 351 936">2.</td> <td data-bbox="351 857 668 936">Контрольна робота (тестові завдання)</td> <td data-bbox="668 857 837 936">25</td> <td data-bbox="837 857 1099 936">1</td> <td data-bbox="1099 857 1352 936">25</td> </tr> <tr> <td data-bbox="274 936 351 969">3.</td> <td data-bbox="351 936 668 969">Реферат</td> <td data-bbox="668 936 837 969">10</td> <td data-bbox="837 936 1099 969">1</td> <td data-bbox="1099 936 1352 969">10</td> </tr> <tr> <td data-bbox="274 969 351 1003">4.</td> <td data-bbox="351 969 668 1003">Доповідь</td> <td data-bbox="668 969 837 1003">4</td> <td data-bbox="837 969 1099 1003">5</td> <td data-bbox="1099 969 1352 1003">20</td> </tr> <tr> <td data-bbox="274 1003 351 1081">5.</td> <td data-bbox="351 1003 668 1081">Самостійна робота (індивідуальні завдання)</td> <td data-bbox="668 1003 837 1081">5</td> <td data-bbox="837 1003 1099 1081">1 (комплекс завдань)</td> <td data-bbox="1099 1003 1352 1081">21</td> </tr> <tr> <td colspan="4" data-bbox="274 1081 1099 1126">Підсумковий рейтинговий бал:</td> <td data-bbox="1099 1081 1352 1126">100</td> </tr> <tr> <td colspan="4" data-bbox="274 1126 1099 1182">Нормативний рейтинговий бал:</td> <td data-bbox="1099 1126 1352 1182">100</td> </tr> </tbody> </table>									№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	результат	1.	Практичні заняття	3	8	24	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	25	1	25	3.	Реферат	10	1	10	4.	Доповідь	4	5	20	5.	Самостійна робота (індивідуальні завдання)	5	1 (комплекс завдань)	21	Підсумковий рейтинговий бал:				100	Нормативний рейтинговий бал:				100
№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	результат																																													
1.	Практичні заняття	3	8	24																																													
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	25	1	25																																													
3.	Реферат	10	1	10																																													
4.	Доповідь	4	5	20																																													
5.	Самостійна робота (індивідуальні завдання)	5	1 (комплекс завдань)	21																																													
Підсумковий рейтинговий бал:				100																																													
Нормативний рейтинговий бал:				100																																													
Завдання самостійної роботи	<p>1. Написання рефератів;</p> <p>2. Доповіді;</p> <p>3. Визначити психологічний зміст власних тілесних патернів;</p> <p>4. Провести діагностику тілесних функцій і тілесного сприйняття, зробити співвідношення тілесних проявів з психологічними особливостями людини;</p> <p>5. Розробити програму тренінгу орієнтовану на гармонізацію тілесного та психологічного (Ваш варіант теми). Наприклад: 1. Корекція неприйняття власної тілесності; 2. Розвиток впевненості в собі за допомогою тілесно – орієнтованих технік.</p> <p>6. Опишіть особливості сприйняття образу тіла людей з різною психологічною проблематикою.</p>																																																
Підсумковий контроль	Залік.																																																

13. Рекомендована література

Основна

1. Арина Г.А., Николаева В.В. Психология телесности: методологические принципы и этапы клинико-психологического анализа // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007, с. 222-236.
2. Бескова Д.А., Тхостов А.Ш. Телесность как пространственная структура // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. С. 236-252.
3. Бирюкова И.В. Танцевально-двигательная терапия: осуществление в танце жизни // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. С. 520-545.

4. Быховская И.М. Аксиология телесности и здоровье: сопряженность в культурологическом измерении. // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. С. 53-66.
5. Газарова Е.Э. Тело и телесность: психологический анализ // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. С. 558-573.
6. Гомілко Ольга. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі. - К.: Наук.думка, 2001. -340с
7. Зинченко В.П. Психология на качелях между душой и телом // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. С. 10-52.
8. Леви Т.С. Психология телесности в ракурсе личностного развития // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. С. 410-433.
9. Лоуэн А. Психология тела: биоэнергетический анализ тела. / Пер. с англ. М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 2007. 256 с.
10. Лоуэн А. Терапия, которая работает с телом (Биоэнергетика). М.: Речь, 2000. 272 с.
11. Николаева В.В. Влияние хронической болезни на психику. М.: Изд-во МГУ, 1987. 167 с.
12. Райзман Е.М. «Забота о теле» как социокультурный феномен // Психосоматика: телесность и культура / под ред. В.В. Николаевой. М.: Академический Проект, 2009. С. 35-48.
13. Рамси Н., Харкорт Д. Психология внешности / пер. с англ. СПб.: Питер, 2009. 256 с.
14. Соколова Е.Т., Дорожевец А.Н. Исследование образа тела в зарубежной психологии // Вестник Московского университета. Серия 14 Психология. 1985. №4. С. 39-49.
15. Станковская Е.Б. «Моё чужое тело»: современные формы отношения женщины к себе в аспекте телесности // Мир психологии, 2011, №4. 112-119.
16. Тхостов А.Ш. Психология телесности. М.: Смысл, 2002. 287 с.
17. Фельденкрайз М. Осознание через движение: двенадцать практических уроков / пер. с англ. М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 2007. 244 с.
18. Ходоров Д. Танцевальная терапия и глубинная психология: Движущее воображение / пер. с англ. М.: «Когито-Центр», 2009. 221 с.
19. Хоружий С.С. Герменевтика телесности в духовных традициях и современных практиках себя // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. С. 166 – 192.
20. Эко У. История красоты.
21. Эстес К. П. Бегущая с волками. Женский архетип в мифах и сказаниях / пер. с англ. М.: Изд. дом "София", 2006. 496 с.

Додаткова

1. Буюкас Т.М., Михеев В.А. Духовно-телесный опыт в инициальной терапии // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. С. 546-557.
2. Ершова Н.М., Мясникова Л.А. Путь к себе: женщина между полом и гендером. Екатеринбург: Изд-во Гуманитарного университета, 2007. 192 с.
3. Ле Гофф Ж., Трюон Н. История тела в средние века. М.: Текст, 2008. 189 с.
4. Летуновский В.В. Работа с телом в экзистенциальной терапии. Онтоцентрический подход // Психология телесности между душой и телом / ред.-сост. В.П. Зинченко, Т.С. Леви. М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. С. 641-665.
5. Летуновский В.В. Экзистенциальная психотерапия и телесность человека // Сайт Экзистенциальная и гуманистическая психология [Электронный ресурс]. URL : <http://hpsy.ru/public/x1407.htm> (дата обращения: 15.02.2011).
6. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия. СПб: "Ювента", "Наука", 1999. 606 с.

7. Мотовилин О.Г. Развитие представлений о собственном теле у детей в условиях семьи и интерната: дисс. ... канд. психологич. наук. М., 2001. 188 с.
8. Подорога В.А. Феноменология тела. Введение в философскую антропологию. М.: Ад Маргинем, 1996. 340 с.
9. Рупчев Г.Е. Психологическая структура внутреннего телесного опыта при соматизации : На модели соматоформных расстройств: дисс. ... канд. психолог. наук. М., 2001. 128 с.

Програма з дисципліни «Психодіагностика психосоматичних розладів»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		5-й	5-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних- 2 години, в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 56 годин	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год./	6 год./
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		56 год.	78 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 34/56

для заочної форми навчання – 12/78

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психодіагностика психосоматичних розладів» забезпечення майбутніх психологів теоретичними та практичними знаннями діагностики психосоматичних розладів:

1. Розширення уявлень студентів про специфіку майбутньої професійної діяльності та формування знань про особливості психодіагностики психосоматичних розладів;
2. Формування систематизованих знань в області психосоматичних розладів на основі онтогенетичного принципу їх формування з описом клінічних проявів та етіології;
3. Вивчення психологічних механізмів утворення симптомів при психосоматичних розладах;
4. Розкриття механізмів прояву психосоматичних розладів з урахуванням чинників та механізмів їх виникнення;
5. Ознайомлення студентів з базовими принципами та поняттями психодіагностики психосоматичних розладів;
6. Ознайомлення студентів з основними психодіагностичними методами, що використовуються для діагностики психосоматичних розладів;
7. Розкрити сутність, структуру, принципи та основні вимоги що до процесу проведення психодіагностичного дослідження психосоматичних розладів;
8. Сформувати знання про теоретичні та практичні можливості отриманих знань у професійній діяльності.

Завданнями вивчення дисципліни «Психодіагностика психосоматичних розладів» є науково – теоретичне вивчення основ психосоматичних розладів. Вироблення у студентів практичних умінь і навичок щодо діагностики різних видів психосоматичних розладів. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

42. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психодіагностики психосоматичних розладів;
43. Ознайомити студентів з основними психосоматичними порушеннями та особливостями їх прояву враховуючи вікові особливості клієнтів;
44. Сформувати у студентів знання про закономірності та особливості перебігу психодіагностичного процесу;
45. Розкрити особливості організації та проведення психодіагностичного обстеження;
46. Ознайомити з особливостями методів діагностики при психосоматичних розладах: ендокринної системи; серцево судинної системи; генікологічних розладах; розладах опорно рухового апарату; дихальної системи; психосоматичних психовегетативних синдромах; депресії; інфекційних захворюваннях та ін;
47. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
48. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
49. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу;
50. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань та методів психодіагностики психосоматичних розладів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни «Психодіагностика психосоматичних розладів»;
- Теоретичні основи психодіагностики психосоматичних розладів;
- Визначення основних понять дисципліни;
- Орієнтуватися в основних підходах до вивчення психосоматичних порушень;
- Етіологію та патогенез психосоматичних порушень;
- Структуру та організацію психотерапевтичної допомоги в Україні, сучасний стан психотерапевтичної допомоги;
- Етико – деонтологічні принципи і правила при психодіагностиці психосоматичних розладів;
- Принципи і закономірності психологічного обстеження при психосоматичних порушеннях;
- Психодіагностичні методи та методики й особливості їх застосування;
- Динаміку перебігу та можливі ускладнення при різноманітних психосоматичних розладах;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;
- Обмеження що можуть бути обумовлені погіршенням стану здоров'я;
- Покази та протипокази для застосування певних діагностичних методів та методик;
- Критерії та методи оцінки ефективності психотерапії та психокорекції;
- Соціально – психологічні чинники які можуть впливати на стан клієнта та перебіг соматичного порушення.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Володіти психодіагностичними методами дослідження клієнтів різного віку з урахуванням особливостей психосоматичного порушення;
- Планувати та проводити психодіагностичне дослідження психосоматичних порушень з урахуванням нозологічних, синдромальних та індивідуально психологічних характеристик клієнта;
- Складати психодіагностичний портрет особистості;
- Самостійно планувати психодіагностичне дослідження, інтерпретувати його результати, складати комплексне заключення;
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів при діагностиці психосоматичних порушень;
- Самостійно складати психотерапевтичні та психокорекційні програми на підставі отриманих результатів психодіагностики;
- Оцінювати ефективність психотерапевтичної та психокорекційної роботи.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи психосоматичних розладів.

Тема 1. Введення в психосоматику.

Зміст теми: Історія виникнення. Визначення основних понять. Предмет, мета та завдання дисципліни. Зв'язок з іншими галузями науки. Роль психосоматики у формуванні сучасних уявлень про єдність соматичного і психічного. Класифікація психосоматичних порушень. Поняття алекситимії. Внутрішня картина хвороби. Типи емоційного відношення хворих до своєї хвороби. Особливості особистості хворого.

Тема 2 Аналіз теорій та моделей виникнення психосоматичних розладів.

Зміст теми: Сучасні уявлення про психосоматичні розлади. Модель вегетативних неврозів та векторна теорія Ф. Александера, конверсійна теорія З. Фрейда, теорія «специфічних особистісних профілів» Ф. Донбар, модель захисту Мітчерлиха та інших. Фізіологічні та нейрогуморальні теорії психосоматичних зв'язків. Нейрогуморальна теорія Уолтера, Б. Кенона, Г. Сальє про загальний адаптаційний синдром. Фізіологічні теорії взаємовпливу психіки та тіла: Р. Декарта, І. Сеченова, В. Бехтерєва, І. Павлова, К. Бикова, І. Курціна. Психофізіологічні основи психосоматичних розладів.

Тема 3. Психогенні реакції при соматичних розладах.

Зміст теми: Внутрішня картина хвороби. Поняття і структура внутрішньої картини хвороби (ВКХ). Типи емоційного відношення хворих до своєї хвороби. Психологічний захист у формуванні ВКХ. Психогенез. Нозогенії (психогенні реакції) при психосоматичних захворюваннях. Класифікації та клінічна картина різних варіантів нозогеній. Типи значення та вторинна вигода хвороби для психосоматичного хворого. Соматогенний та психогенний впливи соматичного захворювання на психіку людини. Стратегії протистояння особистості хворобі при хронічному соматичному захворюванні.

Тема 4. Загальні питання психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

Зміст теми: Визначення основних понять теми. Основні задачі психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів. Варіанти класифікації систем, напрямів і методів психокорекції та психотерапії. Основні вимоги до особистісних та професійних якостей психотерапевта. Види психотерапії та психокорекції. Сутність психокорекції та психотерапії, їх порівняння та особливості застосування при психосоматичних розладах.

Змістовий модуль 2. Психодіагностика психосоматичних розладів.

Тема 5. Діагностична бесіда

Зміст теми: Мета та завдання діагностичної бесіди. Планування, структура змісту. Розгляд питань що мають сприяти діагностиці психосоматичного розладу. Умови проведення діагностичної бесіди. Особливості та правила психодіагностичної бесіди при роботі з психосоматичними розладами. Врахування віку та соматичного стану. Інтерпретація психодіагностичних результатів.

Тема 6 Психологічні тести в психосоматичній практиці.

Зміст теми: Мультимодальність як основний принцип діагностики. Принципи підбору комплексу тестових методик для дослідження клієнтів з психосоматичними розладами. Торонтська алекситимічна шкала; Гиссенський опитувальник соматичних скарг, шкала особистісної та реактивної тривожності Спалбергера – Ханіна, опитувальник Сердюка для вивчення самооцінки соціальної значимості хвороби, методика незакінчених пропозицій Сакса – Сіднея, модифікована для психосоматичних хворих, опитувальник Шмішека, опитувальник Келлермана –Плутчика, клінічний опитувальник для оцінки невротичних станів, Методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Вассермана (модифікація Бойко) та інші. Обговорення психодіагностичних результатів та їх значення для психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

Тема 7. Проективні тести в діагностиці психосоматичних розладів.

Зміст теми: Особливості інформативності та достовірності проективних тестових даних у виявленні дисфункцій людини. Тест Роршаха, Сонді тест, ТАТ, тест Люшера. Малюнкові проективні тести у дослідженні взаємозв'язку психічних і тілесних проявів психосоматичного хворого: «Намалюй людину» тест К. Махвер; Тест Гуддінаф – Харріса; тест «Автопортрет» в інтерпретаціях Бернса і Ріда; тест «Образ себе» та інші.

Тема 8. Особливості діагностики окремих розладів органів та систем.

Зміст теми: Особливості діагностики класів: із порушенням органів дихання; серцево судинної системи; шлунково кишкового тракту; опорно – рухового апарату; ендокринної системи; онкології; гінекологічних та функціональних сексуальних порушеннях; психовегетативному синдромі; депресії; інфекційних захворювань та головному болі. Особистісні особливості ставлення до хвороби людей з зазначеними психосоматичними розладами.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
<i>Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи психосоматичних розладів.</i>												
Тема 1. Введення в психосоматику.	11	2	2/			7	8					8
Тема 2 Аналіз теорій та моделей виникнення психосоматичних розладів.	11	2	2/			7	10					10
Тема 3. Психогенні реакції при соматичних розладах.	11	2	2/			7	10					10
Тема 4. Загальні питання психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	11	2	2/			7	10					10
<i>Змістовий модуль 2. Психодіагностика психосоматичних розладів.</i>												
Тема 5. Діагностична бесіда	11	2	2/			7	14	2	2/			10
Тема 6 Психологічні тести в психосоматичній практиці.	11	2	2/			7	14	2	2/			10
Тема 7. Проективні тести в діагностиці психосоматичних розладів.	11	2	2/			7	14	2	2/			10
Тема 8. Особливості діагностики окремих розладів органів та систем.	13	4	2/			7	10					10
Всього годин:	90	18	16			56	90	6	6			78

5. Теми семінарських занять

Не передбачені навчальним планом.

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в психосоматику	2
2	Аналіз теорій та моделей виникнення психосоматичних розладів.	2
3	Психогенні реакції при соматичних розладах.	2
4	Загальні питання психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	2
5	Діагностична бесіда	2
6	Психологічні тести в психосоматичній практиці.	2
7	Проективні тести в діагностиці психосоматичних розладів.	2
8	Особливості діагностики окремих розладів органів та систем.	2
Всього:		16

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в психосоматику	7/8
2	Аналіз теорій та моделей виникнення психосоматичних розладів.	7/10
3	Психогенні реакції при соматичних розладах.	7/10
4	Загальні питання психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	7/10
5	Діагностична бесіда	7/10
6	Психологічні тести в психосоматичній практиці.	7/10
7	Проективні тести в діагностиці психосоматичних розладів.	7/10
8	Особливості діагностики окремих розладів органів та систем.	7/10
Всього:		56/78

8. Індивідуальні завдання:

1. Написання реферату;
2. Доповіді;
3. Складіть план діагностичної бесіди та проведіть її з подальшим аналізом отриманих результатів. Обґрунтуйте логіку побудови питань;
4. Складіть програму діагностичного обстеження. Обґрунтуйте її мету, завдання, особливості вибору тих або інших методик;
5. Проведіть діагностичне обстеження;
6. Напішайте заключення на підставі отриманих результатів обстеження;
7. Визначте основні особистісні характеристики осіб з психосоматичними розладами;
8. Охарактеризуйте і опишіть особистість хворого з одним (на вибір) психосоматичним розладом;
9. Підберіть комплекс методик для діагностики певного психосоматичного розладу;
10. Підберіть методики для вивчення психосоматичних розладів в дитячому віці;
11. Визначте власні особистісні передумови виникнення психосоматичних розладів;
12. Підберіть відповідно декількох (на вибір) психосоматичних розладів найефективніші, на вашу думку, засоби психотерапевтичного впливу. Представте це в таблиці за такою схемою: психосоматичний розлад, що потребує психологічної корекції, методи (техніки принципи);
13. Охарактеризуйте проективні методики в психосоматичній діагностиці, наведіть приклади;
14. Визначте особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії у дитячому віці.

Тематика рефератів та доповідей:

39. Теорії патогенезу психосоматичних розладів.
40. Методи психосоматичної терапії.
41. Психологічні тести в психосоматичній практиці.
42. Діагностична бесіда в психосоматичній практиці.
43. Специфіка діагностики психосоматичних розладів
44. Психосоціальні фактори впливу на виникнення та перебіг психосоматичних розладів.
45. Чинники виникнення психосоматичних розладів.
46. Теорії патогенезу психосоматичних розладів.
47. Преморбідні особливості та їх роль у формуванні психогенії.
48. Значення скарг та анамнезу в психосоматиці.
49. Проективні тести в діагностиці психосоматичних розладів;
50. Психологічне благополуччя, якість життя і психосоматична хвороба.
51. Дослідження емоційних порушень при психосоматичних розладах.
52. Патопсихологічні синдроми в психосоматиці, їх опис і обґрунтування.
53. Принципи підбору методик, оцінки результатів у хворих з соматоформними розладами.
54. Принципи підбору методик, оцінки результатів у хворих тривожнофобічних розладів.
55. Патопсихологічне дослідження в кардіології у хворих на ІХС.
56. Патопсихологічні дослідження при психосоматичній патології гатстроентерологічного профілю у хворих на виразкову хворобу.
57. Патопсихологія в ендокринології: особливості проведення експерименту, інтерпретації даних у хворих на цукровий діабет.
58. Проективні методики в діагностиці психосоматичних розладів.
59. Вікові особливості в діагностиці психосоматичних розладів.
60. Принципи підбору методів та методик при психотерапії психосоматичних розладів.
61. Стратегії поведінки при стресі.
62. Принципи профілактики психосоматичних розладів.
63. Психологічне консультування при психосоматичних розладах.
64. Психокорекція при психосоматичних розладах.
65. Внутрішня картина хвороби при психосоматичних розладах.
66. Нозогенії (психогенні реакції) при психосоматичних розладах.
67. Позитивна психотерапія при психосоматичних розладах.
68. Гештальт-терапія при психосоматичних розладах.
69. Когнітивно-біхевіоральна психотерапія при психосоматичних розладах.
70. Символдрама при психосоматичних розладах.
71. Транзактний аналіз при психосоматичних розладах.
72. Арт-терапія при психосоматичних розладах
73. Психодрама при психосоматичних розладах.
74. Танцювально-рухова терапія при психосоматичних розладах.
75. Тілесно-орієнтована психотерапія при психосоматичних розладах.
76. Сімейна психотерапія при психосоматичних розладах.
77. Нейролінгвістичне програмування при психосоматичних розладах.
78. Картина особистості і методи психотерапії при розладах органів дихання.
79. Картина особистості і методи психотерапії при розладах серцево-судинної системи.
80. Картина особистості і методи психотерапії при розладах харчової поведінки.
81. Картина особистості і методи психотерапії при розладах шлунково-кишкового тракту.
82. Картина особистості і методи психотерапії при розладах ендокринної системи.
83. Картина особистості і методи психотерапії при порушеннях опорно-рухової системи.
84. Картина особистості і методи психотерапії при гінекологічних розладах.
85. Картина особистості і методи психотерапії при психовегетативних синдромах.

86. Картина особистості і методи психотерапії при функціональних сексуальних розладах.
87. Картина особистості і методи психотерапії при інфекційних захворюваннях.
88. Картина особистості і методи психотерапії при депресивних розладах.
89. Психосоматика дитячого віку. Особливості діагностики.
90. Принципи підбору методів та методик при психотерапії психосоматичних розладів.
91. Принципи профілактики психосоматичних розладів.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

51. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психодіагностика психосоматичних розладів»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Психосоматичний розлад це:

1. психічні синдроми різної вираженості, обумовлені наявними у пацієнта соматичними захворюваннями;
2. соматичні захворювання функціональної або органічної природи, в походженні, проявах та протіканні котрих суттєву роль грають на ряду з іншими психологічними та психоемоційними факторами;
3. психічні захворювання, що супроводжуються функціональними порушеннями в роботі внутрішніх органів або імітують своїми проявами які небудь соматичні захворювання.

2. До загальних ознак виникнення психосоматичного захворювання належить все окрім:

1. гострого початку;
2. хронічного перебігу;
3. супроводження в деяких випадках соматичного симптому депресією;
4. не чіткі скарги що можуть змінюватися у відношенні локалізації болю або неприємних відчуттів.

3. В патогенезі психосоматичних захворювань не приймає участі:

1. черепно – мозкова травма;
2. хронічна психотравма;
3. фактори біологічної передумовленості;
4. все перераховане вірно.

4. Факторами що впливають на розвиток психосоматичних захворювань у дітей є:

1. підвищена особистісна тривожність матері, переважання в її емоційному досвіді негативних переживань;
2. нездатність родини до вербального вирішення конфлікту;
3. патогенні стилі виховання;
4. все перераховане вірно.

5. Об'єктом психосоматики є:

1. людина з проблемами виховання;

2. людина з проблемами навчання;
  3. людина з проблемами адаптації;
  4. людина з проблемами соціалізації.
- 6. Методологія психосоматики визначається:**
1. філософським рівнем;
  2. загальнонауковим рівнем;
  3. конкретно-науковим рівнем;
  4. історичним рівнем.
- 7. Метою психосоматичного дослідження є:**
1. генетичний принцип;
  2. принцип індивідуалізації дослідження;
  3. принцип вивчення конкретної особистості;
  4. психофізичний принцип.
- 8. Невротичний конфлікт отримує вторинну відповідь і переробку при:**
1. невротичних симптомах;
  2. конверсійних симптомах;
  3. функціональних симптомах;
  4. все перераховане вірно.
- 9. Модель вегетативного неврозу запропонована:**
1. Ф. Александером;
  2. З. Фрейдом;
  3. Ф. Донбар;
  4. В. Райхом.
- 10. Вперше основні диференційовані профілі при різних соматичних захворюваннях були описані:**
1. З. Фрейдом;
  2. Ф. Александером;
  3. Ф. Донбар;
  4. А. Адлером.
- 11. Конверсійна модель психосоматики була розроблена:**
1. З. Фрейдом;
  2. Ф. Александером;
  3. А. Адлером;
  4. В. Райхом.
- 12. Коронарний тип особи виявляє:**
1. скритність, здатність стримуватися;
  2. гипоманіакальність;
  3. нездатність контролювати свої емоції;
  4. астенічність.
- 13. Алекситимія розглядається як психологічний чинник ризику виникнення:**
1. заїкання;
  2. нервової анорексії;
  3. психосоматичних розладів;
  4. розладів мови.
- 14. Особистість схильна до пошкоджень описана:**
1. З. Фрейдом;
  2. Ф. Александером;
  3. Ф. Донбар;

4. А. Адлером.
- 15. Автор концепції алекситимії:**
  1. Ф. Александер;
  2. Ф. Данбар;
  3. Г. Сельє;
  4. г). П.Сифнеоз.
- 16. Автор моделі десоматизації-ресоматизації:**
  1. Ф. Александер;
  2. М.Шур;
  3. Г. Сельє;
  4. П.Сифнеоз.
- 17. Термін психосоматика вперше був введений в медицину в:**
  1. 1818р;
  2. 948;
  3. 1974;
  4. 1950.
- 18. Засновником сучасної психосоматики вважається:**
  1. Ф. Александр;
  2. Гален;
  3. Й. Гейнрот;
  4. Гіпократ.
- 19. Ф. Александер особливе значення у виникненні психосоматичного симптому надавав:**
  1. особистісній передумовленості;
  2. психодинамічному конфлікту;
  3. темпераменту;
  4. все перераховане вірно.
- 20. До класичних психосоматичних захворювань що входять до «Чиказької сімки» входить все окрім:**
  1. цирозу печінки;
  2. ревматоїдного артрити;
  3. бронхіальної астми;
  4. інфаркту міокарду.
- 21. Психосоматичний розлад що відноситься до конверсійних симптомів:**
  1. алкоголізм;
  2. вегето – судинна дистонія;
  3. психогенна втрата зору;
  4. виразкова хвороба шлунку та 12-ти палої кишки.
- 22. Провідна роль в етіології невротичних розладів належить:**
  1. спадковим факторам;
  2. психотравмі;
  3. супутнім соматичним захворюванням;
  4. складним життєвим обставинам.
- 23. До одного з головних симптомів невротичного розладу відноситься:**
  1. задишка;
  2. відчуття порушення серцевого ритму;
  3. болі в животі;

4. запаморочення.

24. Протипоказанням для психотерапії є:

1. наявність гострої психотичної симптоматики;
2. панічні атаки;
3. порушення адаптації;
4. порушення сну.

25. Ступінь астенії по мірі зростання важкості стану соматичного хворого :

1. зростає;
2. знижується;
3. спочатку знижується , потім зростає;
4. не залежить від важкості стану.

26. Визначити загальну інтенсивність соматичних скарг та їх локалізацію дає можливість опитувальник:

1. Торонтська алекситимічна шкала;
2. Гісенський опитувальник соматичних скарг;
3. Симптоматичний опитувальник Александровича;
4. Методика незавершених речень Сакса-Сіднея;
5. Особистісний опитувальник Бехтеревського інституту.

27. Порушення соціальної адаптації відбувається при типі відношення до хвороби:

1. гармонійному;
2. неврастенічному;
3. ергопатичному.

28. Назвіть психосоматичну модель, пояснюючу зміщення конфлікту і спробу вирішення його через різні симптоми в області тіла

1. біопсихосоціальна модель Ікськюля і Везіака;
2. конверсійна модель;
3. психоаналітична модель З. Фрейда;
4. модель вегетативного неврозу Ф. Александера.

29. Виберіть загальні ознаки психосоматичного порушення:

1. гострий початок;
2. хронічний перебіг;
3. взаємозв'язок зі статтю;
4. виникають в похилому віці.

30 Аутогенне тренування дозволяє досягти:

1. розслаблення;
2. збудження;
3. тривоги;
4. збільшення рухової активності.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психодіагностика психосоматичних розладів»:

1. Психосоматика, її визначення, сутність та міжгалузеві зв'язки.
2. Предмет та завдання дисципліни «Психодіагностика психосоматичних розладів».
3. Історія виникнення психосоматичних розладів.
4. Психосоматичних теорій і моделей.
5. Визначення поняття «алексітимія».
6. Стрес в генезі психосоматозів.
7. Психосоматична особистість та її особливості.
8. Основні задачі психодіагностики психосоматичних розладів.
9. Джерела емоційно обумовлених (психосоматичних) розладів.

10. Стратегії поведінки при стресі.
11. Вторинна вигода хвороби для психосоматичного хворого.
12. Соматогенний та психогенний впливи соматичного розладу на психіку людини.
13. Стратегії протистояння особистості хворобі при хронічному соматичному розладі.
14. Поняття і структура внутрішньої картини хвороби (ВКХ). Типи ставлення до хвороби. Психологічний захист у формуванні ВКХ.
15. Визначити поняття «нозогенія» при психосоматичних розладах.
16. Класифікації та клінічна картина різних варіантів нозогеній.
17. Особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії у дитячому віці.
18. Картина особистості при психосоматичних розладах органів дихання.
19. Методи психотерапії при психосоматичних розладах органів дихання.
20. Психосоматичні розлади серцево-судинної системи (есенціальна гіпертонія, ішемічна хвороба серця, кардіофобічний невроз і порушення серцевого ритму).
21. Картина особистості при захворюваннях серцево – судинної системи.
22. Особливості психотерапії при захворюваннях серцево-судинної системи.
23. Особливості особистості при психосоматичних розладах шлунково-кишкового тракту (виразка шлунку і дванадцятипалої кишки, закріплення та емоційні діарея, „синдром дратівливої кишки”, виразковий коліт і хвороба Крона, порушення ковтання).
24. Психотерапії при психосоматичних розладах шлунково-кишкового тракту.
25. Нервова анорексія і булімія. Психосоматичні особливості. Методи психотерапевтичної роботи.
26. Психосоматичний аспект ожиріння. Особливості психотерапевтичної роботи з такими клієнтами.
27. Психосоматичні аспекти розладів щитовидної залози (гіпотиреоз, гіпертиреоз). Картина особистості. Види і методики психотерапії, що використовуються в роботі з цими клієнтами.
28. Цукровий діабет. Картина особистості і види психотерапії.
29. Картина особистості при психосоматичних розладах шкіри.
30. Психотерапія психосоматичних захворювань шкіри.
31. Психосоматичні розлади, пов'язані з репродуктивною функцією жінки (порушення менструального циклу, безпліддя та штучне запліднення). Умови виникнення і методи психотерапевтичної допомоги.
32. Предменструальний синдром. Картина особистості і методики психотерапії.
33. Онкологія молочної залози та матки. Види психотерапії, що використовуються при роботі з жінками з цією патологією.
34. Картина особистості при психосоматичних гінекологічних розладах.
35. Картина особистості при функціональних сексуальних розладах, особливості психотерапії.
36. Психосоматичні розлади опорно-рухової системи (ревматичні порушення м'язів тканин, остеохондроз і ревматоїдний артрит). Картина особистості.
37. Психотерапія при зростаючих опорно-рухової системи.
38. Види головного болю (головний біль напруження, мігрень). Особливості особистості та механізм формування больових відчуттів.
39. Методи психотерапії, що застосовуються при функціональних головних болях.
40. Картина особистості і клінічна картина психовегетативних розладів.
41. Психотерапевтичні методи корекції психовегетативних розладів.
42. Психосоматичні аспекти депресивних розладів.
43. Картина особистості та особливості психотерапевтичної роботи з різними формами депресивних розладів.
44. Психосоматичні аспекти інфекційних розладів (простуда, простий герпес, ангіна, туберкульоз). Виникнення і перебіг цих розладів.
45. Психотерапевтичні методи роботи при інфекційній патології.
46. Особливості психосоматичних розладів при онкологічних захворюваннях.
47. Тактика психотерапії та методи при роботі з клієнтами.

48. Основні засади позитивної психотерапії при психосоматичних розладах. Модель позитивної психотерапії
49. Мета терапевтичної роботи і принципи гештальт-терапії психосоматичних розладів.
50. Когнітивно-поведінкове тлумачення психосоматичної патології.
51. Задачі арт-терапевта в психосоматичній клініці. Переваги і недоліки арт-терапевтичної техніки при роботі з психосоматичними розладами.
52. Основні компоненти психодрами та їх застосування при психосоматичних розладах.
53. Психосоматичний розлад в концепції тілесно-орієнтованої терапії. Методи роботи в тілесно-орієнтованій психотерапії з психосоматичними розладами.
54. Концепція психосоматичного хворого у сімейній психотерапії. Концепція сімейної психосоматики.
55. Здоров'я і хвороба з погляду НЛП. Принципи нейрон-лінгвістичного програмування.
56. Психологічні тести в психосоматичній практиці.
57. Діагностична бесіда в психосоматичній практиці.
58. Специфіка діагностики психосоматичних захворювань
59. Психосоціальні фактори впливу на виникнення та перебіг психосоматичних розладів.
60. Чинники виникнення психосоматичних порушень.
61. Значення скарг та анамнезу в психосоматиці.
62. Проективні тести в діагностиці психосоматичних порушень;
63. Психологічне благополуччя, якість життя і психосоматична хвороба.
64. Дослідження емоційних порушень при психосоматичних розладах.
65. Патопсихологічні синдроми в психосоматиці, їх опис і обґрунтування.
66. Принципи підбору методик, оцінки результатів у хворих з соматоформними розладами.
67. Принципи підбору методик, оцінки результатів у хворих тривожнофобічних розладів.
68. Патопсихологічне дослідження в кардіології у хворих на ІХС.
69. Патопсихологічні дослідження при психосоматичній патології гатстроентерологічного профілю у хворих на виразкову хворобу.
70. Патопсихологія в ендокринології: особливості проведення експерименту, інтерпретації даних у хворих на цукровий діабет.
71. Проективні методики в діагностиці психосоматичних порушень.
72. Вікові особливості в діагностиці психосоматичних порушень.
73. Принципи підбору методів та методик при психотерапії психосоматичних розладів.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота								Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	
16	12	12	12	12	12	12	12	200/2

T1, T2 ... T8 – теми змістових модулів.

Види контролю

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні заняття	3	8	24
2.	Тести	30	1	30
3.	Реферат	10	1	10
4.	Доповідь	3	5	15
5.	Індивідуальні	1 (комплекс)	1	21

	завдання, завдання самостійної роботи	завдань)		
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «Психодіагностика психосоматичних розладів». Освітньо кваліфікаційний рівень: бакалавр (третій рік навчання; 5-й семестр). Всього: 90 годин.; лекції - 18 години; практичні заняття 16 годин; самостійна робота - 56 годин. Підсумковий контроль – залік.

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI VII	VIII	IX
Модулі	Модуль 1. Теоретико – методологічні основи психосоматичних порушень.				Модуль 2. Психодіагностика психосоматичних порушень.			
Теми лекційних занять	Тема 1. Введення в психосоматику	Тема 2. Аналіз теорій та моделей виникнення психосоматичних розладів.	Тема 3. Психогенні реакції при соматичних розладах.	Тема 4. Загальні питання психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	Тема 5. Діагностична бесіда	Тема 6. Психологічні тести в психосоматичній практиці.	Тема 7. Проективні тести в діагностиці психосоматичних розладів.	Тема 8. Особливості діагностики окремих розладів органів та систем.

Теми практичних занять	Тема 1. Введення в психосоматику	Тема 2. Аналіз теорій та моделей виникнення психосоматичних розладів.	Тема 3. Психогенні реакції при соматичних розладах.	Тема 4. Загальні питання психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	Тема 5. Діагностична бесіда	Тема 6. Психологічні тести в психосоматичній практиці.	Тема 7. Проективні тести в діагностиці психосоматичних розладів.	Тема 8. Особливості діагностики окремих розладів органів та систем.																																							
Теми самостійної роботи	Тема 1. Введення в психосоматику	Тема 2. Аналіз теорій та моделей виникнення психосоматичних розладів.	Тема 3. Психогенні реакції при соматичних розладах.	Тема 4. Загальні питання психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.	Тема 5. Діагностична бесіда	Тема 6. Психологічні тести в психосоматичній практиці.	Тема 7. Проективні тести в діагностиці психосоматичних розладів.	Тема 8. Особливості діагностики окремих розладів органів та систем.																																							
Види контролю	<table border="1"> <thead> <tr> <th>№ п/п</th> <th>Вид діяльності</th> <th>Коефіцієнт</th> <th>Кількість робіт</th> <th>Результат</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td> <td>Практичні заняття</td> <td>3</td> <td>8</td> <td>24</td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td>Тести</td> <td>30</td> <td>1</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td>Реферат</td> <td>10</td> <td>1</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>4.</td> <td>Доповідь</td> <td>3</td> <td>5</td> <td>15</td> </tr> <tr> <td>5.</td> <td>Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи</td> <td>1 (комплекс завдань)</td> <td>1</td> <td>21</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Підсумковий рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Нормативний рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> </tbody> </table>				№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат	1.	Практичні заняття	3	8	24	2.	Тести	30	1	30	3.	Реферат	10	1	10	4.	Доповідь	3	5	15	5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	1 (комплекс завдань)	1	21	Підсумковий рейтинговий бал:				100	Нормативний рейтинговий бал:				100			
	№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат																																										
	1.	Практичні заняття	3	8	24																																										
	2.	Тести	30	1	30																																										
	3.	Реферат	10	1	10																																										
	4.	Доповідь	3	5	15																																										
	5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	1 (комплекс завдань)	1	21																																										
	Підсумковий рейтинговий бал:				100																																										
Нормативний рейтинговий бал:				100																																											
Завдання самостійної роботи	<ol style="list-style-type: none"> Написання реферату; Доповіді; Складіть план діагностичної бесіди та проведіть її з подальшим аналізом отриманих результатів. Обґрунтуйте логіку побудови питань; Складіть програму діагностичного обстеження. Обґрунтуйте її мету, завдання, особливості вибору тих або інших методик; Проведіть діагностичне обстеження; Напишіть заключення на підставі отриманих результатів обстеження; Визначте основні особистісні характеристики осіб з психосоматичними розладами; Охарактеризуйте і опишіть особистість хворого з одним (на вибір) психосоматичним розладом; Підберіть комплекс методик для діагностики певного психосоматичного розладу; Підберіть методики для вивчення психосоматичних розладів в дитячому віці; Визначте власні особистісні передумови виникнення психосоматичних розладів; Підберіть відповідно декількох (на вибір) психосоматичних розладів найефективніші, на вашу думку, засоби психотерапевтичного впливу. Представте це в таблиці за такою схемою: психосоматичний розлад, що потребує психологічної корекції, методи (техніки принципи); 																																														

	13. Охарактеризуйте проєктивні методики в психосоматичній діагностиці, наведіть приклади; 14. Визначте особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії у дитячому віці.
Підсумковий контроль	Залік.

12. Рекомендована література

1. Александер Ф. Психосоматическая медицина. М., 2000.
2. Абрамова Г.С., Юдчиц Ю.А. Психология в медицине. – М.: Кафедра – М., 1998.
3. Аммон Г. Психосоматическая терапия. – СПб: Изд-во «Речь», 2000.
4. Антропов Ю.Ф., Шевченко Ю.С.– Лечение детей с психосоматическими расстройствами - СПб.: Речь, 2002.
5. Антропов Ю.Ф., Шевченко Ю.С. Психосоматические расстройства у детей и патологические привычные действия у детей и подростков. М., Издательство Ин-та Психотерапии, 2000. – 304 с.
6. Александровский Ю.А. Пограничные психические расстройства при соматических заболеваниях. Психотерапия и психофармакотерапия М. 2002.
7. Антропов Ю.Ф. Невротическая депрессия у детей и подростков. - М.: Медпрактика, 2000. – 152 с.
8. Березин Ф. Б. Некоторые механизмы интрапсихической адаптации и психосоматическое соотношение. – В кн.: Бессознательное: природа, функции, методы исследования. Тбилиси, 1978, т. 2, с.281-291.
9. Брагина Н.Н., Доброхотова Г.А. Функциональная асимметрия человека. – М., 1988, 240 с.
10. Бремс К. Полное руководство по детской психотерапии / пер. с англ. Ю. Брянцевой. - М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2002. – 640 с.
11. Брызгунов И.П. Психосоматика у детей. - Москва : Психотерапия, 2009. – 476с.
12. Бройтигам В., Кристиан П., Рад М. Психосоматическая медицина – Москва, 1999.
13. Билецкая М.П. Семейная психотерапия детей психосоматическими расстройствами (ЖКТ). - Санкт-Петербург: Речь, 2010. -190 с.
14. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика / Учебное пособие для студентов ст. курсов психол. фак-тов – К.: Укртехпресс, 1997. – 216 с.
15. Воронов М. Психосоматика: Практическое руководство. – К.: Ника-Центр, 2002. – 256 с.
16. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології: Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації. – Вінниця, 2001.
17. Гарбузов В.И. Концепция инстинктов и психосоматическая патология. – Москва, 1999.
18. Елисеев Ю. Ю. Психосоматические заболевания – Москва, 2003.
19. Клиническая психология: Учебник для студентов медицинских вузов и факультетов клинической психологи /Под ред.проф. Б.Д.Карвасарсокого. – Санкт – Петербург, 2002.
20. Конечный Р., Боухал М. Психология в медицине. – Прага: Авиценум. Мед. изд-во, 1983.
21. Кравцова Н.А. Интегративная психотерапия детей и подростков, страдающих психосоматическими расстройствами. Психотерапия 2009.
22. Диагностика здоровья. Психологический практикум / Под ред. Г.С.Никифорова. – СПб: Речь, 2007. – 950 с.
23. Діагностичні критерії з DSM-III-R: Пер. з англ. – К.: Абрис, 1994. – 272 с.
24. Загальна та медична психологія (практикум)/Під заг.ред. професора І.Д.Спіріної, професора І.С.Вітенка. – Дніпропетровськ, АРТ ПРЕС,2002.
25. Исаев Д.Н. Психосоматические расстройства у детей: руководство для врачей. - СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
26. Исаев Д.Н. Эмоциональный стресс. Психосоматические и соматопсихические расстройства у детей. – СПб, 2005

27. Кравцова Н.А. Интегративная психотерапия детей и подростков, страдающих психосоматическими расстройствами. Психотерапия 2009.
28. Карвасарский Б.Д. Клиническая психология: учебник. – СПб.: Питер, 2002.
29. Карвасарский Б.Д. Медицинская психология. – Л., 1982.
30. Карвасарский Б. Д. Психотерапия. СПб., 2000.
31. Курцин И.Т. Теоретические основы психосоматической медицины.- Изд- во «Наука», Ленингр. отд.-Л., 1973.
32. Кискер К.П., Фрайбергер Г., Розе Т.К., Вульф Э. Психиатрия, психосоматика, психотерапия. М., 1999. Клиническая психология / Под ред. М.Перре, У.Бауманна. – СПб, 2002.
33. Кулаков С.А. Основы психосоматики.- СПб.: Речь, 2003.
34. Лебединский М.С., Мясищев В.Н. Введение в медицинскую психологию. – Л., 1996.
35. Лакосина Н.Д., Ушаков Г.К. Медицинская психология. – М., 1984.
36. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика – Эксмо, 2008.
37. МКБ-10 Классификация психических и поведенческих расстройств. Исследовательские диагностические критерии. Женева. Всемирная организация здравоохранения, 1992. Перевод. СПб, 1994.
38. Мясищев В.Н. Личность и неврозы. – Л., 1960, 400 с.
39. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология. – М.: Мед.прес., 1998.
40. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. Практическое руководство. - М., 2005.
41. Менделевич В.Д., Соловьева С.Л. Неврология и психосоматическая медицина. Часть 2. Психосоматическая медицина. – М.: «МЕДпресс- информ», 2002.
42. Менегетти А. Психосоматика / Пер. с итал. Славянской ассоциации Онтопсихологии. – М.: ННБФ «Онтопсихология», 2003.
43. Мягков И.Ф., Боков С.Н. Медицинская психология: основы патопсихологии и психопатологии: Учебник для вузов. – М.: Издательская корпорация “Логос”, 1999.
44. Мэй Р. Проблема тревоги: Пер. с англ. – М.: Изд-во ЭКСМО Пресс, 2001. – 432 с.
45. Немов Р.С. Психология. Психодиагностика. Кн. 3. – Москва, 1993. – 436 с.
46. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. – Киев, 1990. – 128 с.
47. Психосоматика: телесность и культура. Учебное пособие для вузов/ Под ред В.В. Николаевой М. 2009г.
48. Практична психологія. Методи вивчення особистості / С. І. Болтівець, Н. А. Бастун, С. В. Васьківська та ін. Вип. I, Суми: «Мрія», 1992. - 128 с.
49. Психология. Словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Изд. 2-е исп. и доп.) М.: “Политиздат”, 1990. – 534 с.
50. Психология здоровья человека: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Под ред. проф. В.И.Носкова. – Севастополь: „Вебер”. 2003. – 257 с.
51. Перре М., Бауман У. (ред.) Клиническая психология. 2-е изд., СПб.-М., 2002.
52. Психологическая диагностика: Учеб. Пособие / Под ред. К. М. Гуревича и Е. М. Борисовой.- М. : Изд-во УРАО, 1997. – 304 с.
53. Психология телесности между душой и телом/ред.сост. В.П.Зинченко, Т.С.Леви. М.: АСТ:АСТ МОСКВА, 2005.
54. Смулевич А.Б. Психосоматические расстройства (клиника, терапия, организация медицинской помощи) – Киев, 2000.
55. Татенко О. М. Практична психологія в Україні: історія і сучасність // Психологія: науково-методичний збірник. – Київ, 1993. – 218 с.
56. Соколова Е. Т., Николаева В. В. Особенности личности при пограничных расстройствах и соматических заболеваниях. М.: SvR-Аргус, 1995.
57. Тополянский В.Д., Струковская М.В. Психосоматические расстройства. – М., 1986, 384 с.

58. Тхостов А.Ш. Психология телесности. – М.: Смысл, 2002.
59. Тхостов А.Ш.,Арина Г.А. Теоретические проблемы исследования внутренней картины болезни //В сб.:Психологическая диагностика отношения к болезни при нервно – психической и соматической патологии.-Л, ЛНИПНИ им В.М.Бехтерева.,1990.
60. Урванцев Л.П. Психология в соматической клинике. Ярославль, 1998.
61. Уваров Е.А. Регуляция неблагоприятных психоэмоциональных состояний: Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Психология» / Тамбовский гос. Ун-т им.Г.Р.Державина. / Тамбов: Изд. ТГУ им.Г.Р.Державина, 2001. – 69 с.

Програма з дисципліни «Психосоматичне здоров'я в системі «мати-дитина»»

Укладач програми: Праченко О.К.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		8-й	7-8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних –3 в т.ч. самостійної роботи студента - 38	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		54 год.	78 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 36/54/
для заочної форми навчання – 12/78/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Психосоматичне здоров'я в системі «мати-дитина» полягає в оволодінні студентами знаннями про психосоматичні розлади у дітей та підлітків, фактори їх виникнення, психологічні чинники та вплив сім'ї на виникнення і протікання психосоматичних розладів, вікові особливості формування особистості, фактори ризику виникнення психосоматичних розладів у дітей та підлітків, методи корекції та терапії, спрямованих на оптимізацію стану дітей і підлітків, що страждають психосоматичними розладами

Завданнями вивчення дисципліни «Психосоматичне здоров'я в системі «мати-дитина» є сформування уявлення про психосоматику як розділ медичної та клінічної психології галузі, її предмет, завдання, методи дослідження; систематизувати знання про основні психосоматичні теорії, сформувані уявлення про основні види та чинники психосоматичних розладів у дітей, сформувані уявлення про ставлення людини до хвороби та чинники його формування, сформувані уявлення про організацію діяльності психолога з дітьми та підлітками.

Завдання курсу:

1. Ознайомити студентів з понятійно-категоріальним науковим апаратом психосоматики.
2. Надати студентам інформацію щодо чинників психосоматичних розладів у дітей;
3. Навчити студентів практично використовувати базові знання психологічних особливостей, типів сімей та їх структури, з ціллю подолання психосоматичних розладів у дітей;
4. Ознайомити студентів з специфікою впливу емоційного стану матері на виникнення психосоматичних розладів, різної етіології, у дітей ;
5. Сформувані вміння самостійного підбору методів та методик для визначення наявності психосоматичного порушення у дітей, його чинників та складності .

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- психосоматичні розлади, фактори їх виникнення, прояву у дітей та підлітків;
- методи діагностики, способи психологічного впливу, спрямовані на оптимізацію психічного стану та стану здоров'я дітей і підлітків
- методи психологічного просвітництва педагогічних працівників і батьків (законних представників) з питань психічного розвитку дітей;
- методи і методики психосоматики для формування готовності застосовувати рекомендовані методи і технології, що дозволяють вирішувати діагностичні та корекційно-розвиваючі завдання. На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

-інформувати педагогічних працівників і батьків (законних представників) з питань психосоматичних розладів, факторів їх виникнення, методів діагностики, способів психологічного впливу;

-застосовувати методи і методики психологічної діагностики психічних станів, особистості, міжособистісних відносин дітей і підлітків, які використовуються в виявленні психосоматичних розладів;

- розробляти фрагменти занять з використанням методів, що дозволяють вирішувати корекційно-розвиваючі завдання і проводити їх в умовах навчальних занять для формування готовності застосовувати рекомендовані методи та техніки в роботі з дітьми та підлітками, що мають психосоматичні розлади

- надавати інформацію про особливості функціонування психіки дітей при психосоматичних розладах;

- володіти навичками відбору методів і методик, що використовуються для психологічної діагностики в психосоматиці та проведення корекційно-розвивальних вправ для формування готовності застосовувати рекомендовані методи і технології, що дозволяють вирішувати діагностичні та корекційно-розвиваючі завдання

Програма навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовний модуль 1: Визначення психосоматики.

Основні поняття та характеристики хвороби/здоров'я.

Тема 1. Психосоматика як розділ медицини і медичної психології.

Визначення поняття «психосоматика». Предмет і завдання психосоматики. Психосоматичні розлади та захворювання: конверсійні симптоми, функціональні синдроми, психосоматози. Методи психосоматики: метод поперечних зрізів, лонгитюдний метод, експеримент, оцінка ефективності, нарративний аналіз, фокус-групи.

Тема 2. Класифікація психосоматичних розладів.

Класифікація К. Ясперса. Психоаналітична класифікація. Органічні, функціональні та психогенні розлади. Психіатрична класифікація.

Тема 3. Ставлення людини до хвороби.

Аналіз термінів, які використовуються для позначення відношення людини у хвороби. Характеристики ставлення людини до хвороби: цілісність, активність, свідомість, вибірковість. Компоненти ставлення людини до хвороби: когнітивний, емоційний, мотиваційний, поведінковий, тимчасовий. Динаміка відношення людини до хвороби. Фактори формування ставлення людини до хвороби.

Тема 4. Психосоматичні розлади у дітей та підлітків.

Фактори психосоматичних розладів у дитячому та підлітковому віці. Сімейні відносини як фактор психосоматичних розладів. Симптоми психосоматичних розладів у дітей та підлітків. Регрес психомовного розвитку; епілептичні напади в анамнезі до появи симптомів РАС; нейрометаболічні та нейрогенетичні захворювання; наявність пароксизмальних станів у формі порушень або втрати свідомості (наприклад абсансів)

Змістовний модуль 2: Сім'я як чинник здоров'я дитини. Роль матері у виникненні психосоматичних порушень у дитини.

Тема 5. Порушення емоційної сфери матері як фактор виникнення психосоматичних порушень у дітей.

Особистість матері і ставлення її до хвороби. Емоційні розлади матері та їх вплив на хворобливість дітей. Аспект спадковості, реакція матері на спадкові хвороби. Типи ставлення матері до дитини. Імунітет дитини. Психологічний дискомфорт.

Тема 6. Вплив емоційного стану матері на внутрішньоутробний розвиток дитини.

Ставлення матері до ситуації вагітності. Соматизована депресія, причини та наслідки. Ефект «прихованого самогубства». Тривожність, невпевненість, злість матері та її вплив на розвиток плоду.

Тема 7. Вплив сімейних відносин на виникнення психосоматичних захворювань у дітей та підлітків.

Внутрішньосімейна атмосфера як фактор здоров'я. Соматизована депресія у дітей. Типи сімей, сімейного виховання. Батьківська позиція. Поняття про «вигідність хвороби».

Тема 8. Вплив емоційного стану матері на виникнення хвороб дихальної системи, серцево судинної, гастроентерологічного профілю у дитини.

«Маска» хвороби. Види «масок» хвороб дитини. Вплив самовідчуття, думок та емоцій матері на психосоматичне здоров'я дитини. Затяжні хвороби. Наслідки затяжних хвороб для підлітків. Психологічні причини частого нежиття, ангіни, аденоїдів.

Тема 9. Основи техніки куррації психосоматичних порушень в дитячому та підлітковому віці.

Психоаналітичний і культурно-історичний підходи до психосоматическому розвитку дитини. Основні лінії психосоматичного розвитку на різних вікових етапах, види психосоматичних розладів у дітей. Особливості батьківського ставлення до дітей в умовах хронічного захворювання, патогенні типи дитячо-батьківських відносин: симбіоз і авторитарно-якою відхилено ставлення. Профілактика дитячих психосоматичних розладів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п/с	лаб	інд	с.р.		л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1.												
Змістовний модуль 1: Визначення психосоматики. Основні поняття та характеристики хвороби/здоров'я.												
Тема 1. Психосоматика як розділ медицини і медичної психології.		2	2			8						8
Тема 2. Класифікація психосоматичних розладів.		2	2			8						10
Тема 3. Ставлення людини до хвороби.		2	2			8						10
Тема 4. Психосоматичні розлади у дітей та підлітків.		2	2			8		2	2			10
Разом за змістовим модулем 1	48	8	8			32		2	2			38
Модуль 2.												
Змістовний модуль 2: Сім'я як чинник здоров'я дитини. Роль матері у виникненні психосоматичних порушень у дитини.												
Тема 5. Порушення емоційної сфери матері як фактор виникнення психосоматичних порушень у дітей.		2	2			4		2				5
Тема 6. Вплив емоційного стану матері на внутрішньоутробний розвиток дитини.		2	2			4			2			5
Тема 7. Вплив сімейних відносин на виникнення психосоматичних захворювань у дітей та підлітків.		2	2			5			2			10
Тема 8. Вплив емоційного стану матері на виникнення хвороб дихальної системи, серцево судинної, гастроентерологічного профілю у дитини.		2	2			4						10
Тема 9. Основи техніки куррації психосоматичних порушень в дитячому та підлітковому віці.		2	2			5		2				10
Разом за змістовим	42	10	10			22		4	4			40

модулем 2												
Усього годин	90	18	18			54	90	6	6			78

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Психосоматика як розділ медицини та медичної психології.	2
2	Тема 2. Поняття структури, рівня психічної організації особистості.	2
3	Тема 3. Психічні травматизації - перший дезорганізатор психіки.	2
4	Тема 4. Доля потягів при психосоматичних порушеннях.	2
5	Тема 5. Психологічний дискомфорт і стрес як причини захворювань дитини.	2
6	Тема 6. Прояви психосоматики у дітей	2
7	Тема 7. Психосоматика. Зв'язок матері і дитини.	2/2
8	Тема 8. Проблеми психічного здоров'я дітей: сучасні підходи до діагностики та лікування	2/2
9	Тема 9. Лікування та профілактика дитячих психосоматичних розладів.	2/2
Всього		18/6

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Підходи до класифікації психосоматичних розладів	8/8
2	Фактори та характеристика ставлення людини до хвороби	8/10
3	Фактори психосоматичних розладів у дітей та підлітків	8/10
4	Симптоми психосоматичних розладів у дітей та підлітків	8/10
5	Рівні нервово-психічного реагування на стресові ситуації у дітей та підлітків.	4/5
6	Сімейні фактори психосоматичних розладів у дітей та підлітків	4/5
7	Алгоритм роботи с сімєю при наявності психосоматичних розладів у дітей та підлітків	5/10
8	Корекція сімейних стосунків як профілактика психосоматичних розладів у дітей та підлітків	4/10
9	Арт-терапія при психосоматичних розладах у дітей та підлітків	5/10
Разом		54/78

7. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

8. Методи контролю

8.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

1. Термін психосоматика введений

- а) Александером;
- б) Сифнесом;
- в) Гейнротом;
- г) Минухиным.

2. Основною цілю психосоматики є

- а) Розробка методів психотерапії соматичних болних;
- б) Виявлення взаємозв'язку між психологічними факторами і протіканням захворювання;

- в) Вивчення особливостей особистості соматичних хворих.
- 4.Розробка методів психотерапії соматичних хворих
- а) Мета психосоматики;
  - б) Завдання психосоматики;
  - в) До основних питань психосоматики не відноситься.
- 5.Розлад функцій органів і систем, у походженні і протязом якого основна роль належить впливу психотравмуючих факторів називають ....захворюваннями
- а) Психотичними;
  - б) Психопатичними;
  - в) Психосоматичними;
  - г) Соматопсихическими.
- 6.Ризик соматичного захворювання після дії стресу збільшує така індивідуальна особистісна особливість людини як
- а) Почуття безпорадності;
  - б) Активність;
  - в) Енергійність;
  - г) Завзятість;
- 7.До основних психосоматичних захворювань не відноситься
- а) Гіпертонічна хвороба;
  - б) Виразкова хвороба шлунка;
  - в) Бронхіальна астма;
  - г) Вади клапанів серця.
- 8.Термін «алекситимія» означає
- а) Розлад здатності прочитати текст;
  - б) Нездатність розпізнати та виразити пережиті почуття;
  - в) Втрату емоційних реакцій на навколишнє.
- 9.Ф.Александр пояснював виникнення психосоматичних захворювання
- а) Преморбідними особливостями особистості хворих;
  - б) Кортико-вісцеральними взаємозв'язками;
  - в) Типовою конфліктною ситуацією.
- 10.Згідно з уявленнями Александра, виразкова хвороба, коліт викликані у дітей
- а) Придушенням страху;
  - б) Придушенням інфантильної залежності;
  - в) Придушенням тривоги;
  - г) Придушенням агресії.
- 11.Діти, що знаходяться в стані стресу, частіше хворіють
- а) Хірургічними хворобами;
  - б) Інфекційні хвороби;
  - в) Внутрішніми хворобами;
  - г) Всі відповіді вірні.
- 12.В основі механізму розвитку психосоматичних захворювань дитини лежить
- а) Дезорганізація роботи органу в результаті дії сильного або тривалого афекту;
  - б) Дезорганізація роботи органу в результаті дії фізичного або хімічного фактора;
  - в) Дезорганізація роботи органу в результаті генетичної патології.
- 13.Стрес, що призводить до виснаження сил організму і потенційно до психосоматичного захворювання, називається
- а) дистрес;
  - б) еустрес;
  - в) фізіологічний стрес;
  - г) афект.
- 14.Порушення ковтання у дітей характерні для
- а) Неврастенії;
  - б) Обсесивно-фобічного неврозу;

- в) Істерії;
  - г) Не спостерігаються при неврозах.
15. Нервная булімія - це
- а) Дотримання дієти з метою схуднути;
  - б) Переїдання, є реакцією на стрес;
  - в) Епізодичне неконтрольоване поглинання їжі.
16. Стан дитини, що характеризується соматичними симптомами, нетиповим больовим синдромом, зниженням ваги без скарг на знижений настрій називається депресією;
- а) Соматизованою;
  - б) Маскованою.
17. Правильна послідовність симптомів тривожного ряду по наростанню інтенсивності
- а) Відчуття внутрішньої напруженості;
  - б) Власне тривога;
  - в) Страх;
  - г) Паніка.
18. Соматовегетативні розлади у дітей та підлітків служать характерним проявом
- а) Неврастенії;
  - б) Обсесивно-фобічного неврозу;
  - в) Істерії;
  - г) Будь-якого неврозу.
19. Інформаційна складова внутрішньої картини хвороби включає
- а) Біль, дискомфорт, напругу;
  - б) Визнання факту хвороби;
  - в) Знання пацієнта про природу захворювання, заходи вторинної профілактики;
20. Больові відчуття, дискомфорт складають .....сторону хвороби
- а) Сенситивну;
  - б) Емоційну;
  - в) Інформаційну;
  - г) Мотиваційну.
21. Порушення соціальної адаптації відбувається при ... тип ставлення до хвороби
- а) Гармонічному
  - б) Неврастенічному
  - в) Ергопатичному
22. При порушеннях харчового поведінки у дітей використовують терапію
- а) Когнітивно-поведінкову;
  - б) Гештальт-терапію;
  - в) Транзактний аналіз.
23. В терапевтичних цілях психодрама найбільш часто застосовується при перерахованих захворюваннях за виключенням
- а) Алкоголізму;
  - б) Девіантних форм поведінки;
  - в) Прикордонних нервово-психічних розладах;
  - г) Ендогенних органічних ураженнях.
24. Вивчення впливу найближчого дорослого на розвитку психосоматичних розладів у дітей
- а) Мета психосоматики;
  - б) Завдання психосоматики;
25. Психосоматична сім'я, за С. Мінухіним, характеризується тим, що
- а) В сім'ї є спільна система цінностей;
  - б) Всі члени сім'ї знають свої права;
  - в) Всі члени сім'ї уникають вираження незгоди і відкритого обговорення конфлікту
25. Симбіотичний зв'язок з дитиною характерна для
- а) Гармонійної сім'ї;
  - б) Психосоматичної сім'ї.

27. Для психосоматичної сім'ї характерно те, що
а) Дитина і його хвороба відіграють роль буфера в сімейних конфліктах;
б) Приділяється увага спільним розваг;
в) Члени сім'ї при виникненні проблем не соромляться звертатися за допомогою до фахівця.

28. Основний механізм лікувальної дії ігрової психотерапії дітей

- а) аргументоване переконання пацієнта;
- б) навчання релаксації;
- в) дидактичний вплив;
- г) усвідомлення емоційних переживань дитини в грі.

8.2. Питання до екзамену з дисципліни

«Психосоматичне здоров'я в системі «мати-дитина»»

1. Визначення поняття «психосоматика». Предмет і завдання психосоматики.
2. Психосоматичні розлади та захворювання: конверсійні симптоми, функціональні синдроми, психосоматози.
3. Методи психосоматики: метод поперечних зрізів, лонгитюний метод, експеримент, оцінка ефективності, нарративний аналіз, фокус-групи.
4. Характерологічно орієнтовані типології та моделі особистості.
5. Теорія специфічного динамічного конфлікту Ф. Александера.
6. Інтегративні моделі психосоматичних розладів.
7. Концепція алекситимії.
8. Теорія стресу: нейрофізіологічне, ендокринне, психоимунное напрямку.
9. Концепція ворожості.
10. Класифікація психосоматичних розладів К. Ясперса.
11. Психоаналітична класифікація психосоматичних розладів.
12. Органічні, функціональні і психогенні розлади.
13. Психіатрична класифікація психосоматичних розладів.
14. Аналіз термінів, які використовуються для позначення відношення людини у хвороби.
15. Характеристики ставлення людини до хвороби: цілісність, активність, свідомість, вибірковість.
16. Компоненти ставлення людини до хвороби: когнітивний, емоційний, мотиваційний, поведінковий, тимчасовою.
17. Динаміка відношення людини до хвороби.
18. Фактори формування ставлення людини до хвороби.
19. Особистість і ставлення до хвороби людей із захворюваннями органів дихання.
20. Особистість і ставлення до хвороби людей з серцево-судинними захворюваннями.
21. Особистість і ставлення до хвороби людей із захворюваннями ШКТ.
22. Особистість і ставлення до хвороби людей з шкірними захворюваннями.
23. Особистість і ставлення до хвороби людей із захворюваннями опорно-двигательного апарата.
24. Фактори психосоматичних розладів у дитячому та підлітковому віці.
25. Сімейні відносини як фактор психосоматичних розладів.
26. Симптоми психосоматичних розладів у дітей і підлітків.
27. Психотерапія як форма психологічної допомоги. Особливості десткое та підліткової психотерапії.
28. Сугестивна психотерапія при психосоматичних розладах у дітей і підлітків.
29. Тілесно-орієнтована психотерапія, техніки релаксації при психосоматичні розлади у дітей та підлітків.
30. Арт-терапія при психосоматичних розладах у дітей і підлітків.
31. Казкотерапія при психосоматичних розладах у дітей і підлітків.
32. Ігрова терапія при психосоматичних розладах у дітей і підлітків.
33. Сімейна терапія при наявності у дітей і підлітків психосоматичних розладів.

34. Корекція відносин у сім'ї як профілактика психосоматичних розладів у дітей та підлітків.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота									Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	100
10	10	10	10	10	10	10	15	15	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Приклад за виконання курсового проекту (роботи)

Пояснювальна записка	Ілюстративна частина	Захист роботи	Сума
до <u>10</u>	до <u>20</u>	до <u>70</u>	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. Методичне забезпечення

10.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Модулі	Змістовний модуль 1: Визначення психосоматики. Основні поняття та характеристики хвороби/здоров'я.				Змістовний модуль 2: Сім'я як чинник здоров'я дитини. Роль матері у виникненні психосоматичних порушень дитини.				

Теми практичних занять	Тема 1. Психосоматика як розділ медицини та медичної психології.	Тема 2. Поняття структури, рівня психічної організації особистості.	Тема 3. Психічні травматизації - перший дезорганізатор психіки.	Тема 4. Доля потягів при психосоматичних порушеннях.	Тема 5. Психологічний дискомфорт і стрес як причини захворювань дитини.	Тема 6. Прояви психосоматики у дітей	Тема 7. Психосоматика. Зв'язок матері і дитини.	Тема 8. Проблеми психічного здоров'я дітей: сучасні підходи до діагностики	Тема 9. Лікування та профілактика дитячих психосоматичних розладів.
Самостійна робота	Підготувати повідомлення				Підготувати повідомлення				
Види контролю	Контрольна робота				Контрольна робота				

13. Рекомендована література

Основна

1. Абабков В.А. Клиническая психология : учебник для медицинских вузов и факультетов клинической психологии / В. А. Абабков [и др.] ; под ред. Б. Д. Карвасарского .— Изд. 3-е, стер. — Санкт-Петербург : Питер, 2007 .— 959 с. : ил., табл. — (Национальная медицинская библиотека) .— Библиогр.: с. 957-959 .— ISBN 5-91180-249- X. (Библиотека ВлГУ)
2. Баженова О.В. Детская и подростковая релаксационная терапия [Электронный ресурс]: практикум/ Баженова О.В.— Электрон. текстовые данные.— М.: Генезис, 2016.— 288 с. (
3. Быкова И.С. Психология телесности [Электронный ресурс]: учебное пособие для самостоятельной работы студентов факультета клинической психологии/ Быкова И.С.— Электрон. текстовые данные.— Оренбург: Оренбургская государственная медицинская академия, 2010.— 53 с.
4. Вавилова В.П. Профилактика психосоматической патологии у детей и подростков в практике врачей первичного звена здравоохранения [Электронный ресурс]/ Вавилова В.П., Перевощикова Н.К., Тарасов Н.И.— Электрон. текстовые данные.— Кемерово: Кемеровская государственная медицинская академия, 2007.— 48 с.
5. Зверева, Наталья Владимировна. Патопсихология детского и юношеского возраста : учебное пособие для вузов по направлению "Психология" и психологическим специальностям / Н. В. Зверева, О. Ю. Казьмина, Е. Г. Каримулина .— Москва : Академия, 2008 .— 203 с. : ил., табл. — (Высшее профессиональное образование, Психология) .— Библиогр.: с. 188-199 .— ISBN 978-5-7695-4814-7. (Библиотека ВлГУ)
6. Копытин А.И. Современная клиническая арт-терапия [Электронный ресурс] : Учебное пособие / Копытин А. И. - М. : Когито-Центр, 2015
7. Корецкая И.А. Клиническая психология [Электронный ресурс]: учебное пособие/ Корецкая И.А.— Электрон. текстовые данные. — М.: Евразийский открытый институт, 2010.— 48 с. (Библиотека ВлГУ)
8. Макдугалл Джойс Театры тела. Психоаналитический подход к лечению психосоматических расстройств [Электронный ресурс]/ Макдугалл Джойс— Электрон. текстовые данные.— М.: Когито-Центр, 2007.— 215 с. (Библиотека ВлГУ)
9. Сидоров П.И. Сахарный диабет: психосоматические аспекты [Электронный ресурс]/ Сидоров П.И.— Электрон. текстовые данные.— СПб.: СпецЛит, 2010.— 174 с.

10. Фролова Ю.Г. Медицинская психология [Электронный ресурс]: учебное пособие/ Фролова Ю.Г.— Электрон. текстовые данные.— Минск: Вышэйшая школа, 2011.— 383 с.
11. Александровский Ю.А. Психосоматические расстройства. - М.: Медицина, 2013. - 400с.
12. Бауэр М. и др. Психиатрия, психосоматика, психотерапия.- М.: АЛТЕЙА, 2014.
13. Блейхер В.М. Клиническая психосоматика. - Ташкент: Медицина, 2006. - 328с.
14. Блейхер В.М., Крук И.В. Толковый словарь психосоматических терминов / под ред. Бокова С.Н. - Воронеж: НПО "Модэк", 2005. - 640с.
15. Бурлачук Л.Ф. Исследование личности в психосоматике. - К.:Вища школа, 2014. - 176с.
16. Захаров А. И. Неврозы у детей и подростков. – Л., 2013.
17. Зейгарник Б. В. Психосоматика. – М., 2004.
18. Канарейкин К.Ф., Бахур В.Т. Эволюция психосоматической медицины // Клиническая медицина. - 2009. - Т.67, №12. 21
19. Каннабих Ю.В. История психосоматики. - М.: ИТР МГП ВОС, 2004. - 528с.

Додаткова

1. Блейхер В. М. Экспериментально-психологическое исследование психически больных. – Ташкент, 1971.
2. Бурлачук Л. Ф. Исследование личности в психосоматике. – Киев, 1979.
3. Васильченко Г. С. Общая психосоматика. Руководство для врачей. – М., 1977.
4. Захаров А. И. Опыт групповой психотерапии при неврозах детского и подросткового возраста. – Л., 1986.
5. Исаев Д. Н. Психическое недоразвитие у детей. – Л., 1982.
6. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Наука, 1984. – С. 20-121.
7. Лэндрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений: Пер. с англ. / Предисл. А. Я.Варга. – М.: Институт практической психологии, 1998. – 368 с.
8. Лэсли Б. Кейдис, Рут МакКлендон. Супружеская и семейная терапия: учебное пособие. – М.: НОУ ВПО Московский психолого-социальный институт, 2008. – 208 с.
9. Магомед-Эминов М.Ш. Трансформация личности. – М.: Психоаналитическая ассоциация РФ, 1998. – 496 с.
10. Мамардашвили М.О. О философии//Вопросы философии. – 1991. – №5. – С. 4-6. .Меньшикова Е.С. Жестокое обращение с детьми и его возможные отдаленные последствия // Психологический журнал. - 1993. – т. 14, №6. – С. 110-118.
11. Многоосевая классификация психических расстройств в детском и подростковом возрасте. Классификация психических и поведенческих расстройств у детей и подростков в соответствии с МКБ-10. – М.: Смысл; СПб.: Речь, 2003. – 407 с.

Програма з дисципліни «Тренінг розвитку психологічного здоров'я»

Укладач програми: Дьоміна Г.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		6-й	5-6-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 50	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		Практичні, семінарські	
		Лабораторні	
		40 год.	12 год.
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		50 год.	78 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 44/56

для заочної форми навчання – 13/87

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Тренінг розвитку психологічного здоров'я» полягає у формуванні психолого-педагогічної та тренерської компетентності студентів щодо послідовності та специфіки дій тренера на різних етапах підготовки та проведення тренінгової роботи з групою щодо розвитку психологічного здоров'я.

Завданнями вивчення дисципліни «Тренінг розвитку психологічного здоров'я» є розробка і реалізація уявлень про сутність психологічного здоров'я, побудова діагностичних моделей і методів його оцінки, а також прогнозування; становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань в тренінговій роботі; активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання:**

1. Опанування нових технологій у професійній сфері;
2. Інформування та набуття учасниками тренінгу нових професійних навичок та умінь: підвищення рівня психологічної компетентності, розширення знань про здоров'я та психологічне здоров'я;
3. Визначення чинників, факторів, які позитивно та негативно впливають на стан психологічного здоров'я;
4. Збагачення погляду на проблему психічного здоров'я;
5. Кількісна оцінка рівня психологічного здоров'я практично здорової людини;
6. Формування психологічного здоров'я, мотивації до корекції способу життя індивідом з метою його зміцнення;
7. Підвищення здатності учасників до позитивного ставлення до себе та життя;
8. Формування практичних навичок володіння собою у різних життєвих та професійних ситуаціях;
9. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.
10. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** : сутність, важливість, чинники та фактори, які позитивно та негативно впливають на стан психологічного здоров'я;

- причини виникнення, функції стресу та зв'язок з психологічним здоров'ям;
- методики вивчення причин, передумов та проявів відхилень у поведінці залежної особи;
- основи діагностики психологічного здоров'я людини, його прогнозування;
- основи формування психологічного здоров'я людини;
- основи збереження психологічного здоров'я людини та збільшення його резервів.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти**:

- аналізувати психологічні явища здоров'я людини;
- діагностувати стан психологічного здоров'я особистості;
- помічати основні ознаки відхилень від психологічного здоров'я;
- з'ясувати характерні ознаки і чинники психологічного здоров'я;
- програмувати і прогнозувати процеси покращення і розвитку психологічного здоров'я особистості на основі всебічного аналізу ситуації;
- здійснювати вибір і реалізацію адекватних форм, методів і програм тренінгової роботи щодо розвитку психологічного здоров'я людини;
- знаходити індивідуальний підхід до клієнта та групи клієнтів.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Психологічне здоров'я особистості.

Тема 1. Самопізнання та аналіз власного психологічного здоров'я.

Розкриття предмету та завдань дисципліни «Тренінг розвитку психологічного здоров'я». Мета психологічного здоров'я у життєдіяльності особистості. Розкриття основних понять дисципліни. Самодіагностика розвитку психологічного здоров'я. Визначення очікувань від тренінгу.

Презентація формату тренінгової роботи. Визначення основних тренінгових правил групи, що сприятимуть ефективній взаємодії учасників між собою та, відповідно, досягненню поставлених задач. Визначення основних критеріїв, чинників, факторів, які позитивно та негативно впливають на стан психологічного здоров'я. Знайомство учасників групи між собою та з тренером. Використання різних тренінгових вправ для розвитку психологічного здоров'я учасників Т-групи.

Тема 2. Позитивна психотерапія та творчість як ефективних способів розвитку та відновлення психічного здоров'я.

Шерінг та визначення очікувань групи від запропонованої теми. Визначення різних підходів до вирішення проблеми психологічного здоров'я. Виділення актуальних особистих факторів збереження психологічного здоров'я. Пошук ресурсів. Використання тренінгових технік психотерапевтичної взаємодії в позитивній психотерапії. Розкриття тренінгових форм роботи (індивідуальна робота, парна робота, мала група, велика група, робота у 2 кола, велике тренінгове коло). Роль ведучого в тренінгу (вимоги, функції, ролі). Знайомство з ігровими техніками. Казкотерапія. Інтуїтивний малюнок та можливості його використання для вирішення життєвих завдань. Пошук способів стимуляції інтуїції. Індивідуальні та групові способи вирішення творчих задач. Виконання тренінгових вправ. Рефлексія щодо виконаних завдань і загальної роботи Т-групи.

Тема 3. Психологічна підтримка в ситуації кризи та в складних життєвих умовах.

Шерінг та визначення очікувань групи від запропонованої теми. Традиційна схема (структура) тренінгового заняття. З'ясування ненормативних життєвих криз людини та пошук особливостей психологічної підтримки. Усвідомлення життєвих криз та власних проблем і причин, що їх породжують. Вправи для вироблення установки на прийняття життєвих криз та проблем. Вправи на подолання внутрішніх конфліктів і розвиток емоційної стійкості. Плив складної життєвої ситуації, депресії, неврозів на стан психологічного здоров'я. Визначення самоактуалізації як критерію психологічного здоров'я та пошук її шляхів. Виконання тренінгових вправ. Рефлексія щодо виконаних завдань і загальної роботи Т-групи.

Тема 4. Психологічна підтримка в ситуації професійного вигорання.

Шерінг та визначення очікувань групи від запропонованої теми. З'ясування причин, факторів професійного вигорання. Визначення взаємозв'язку між психологічним здоров'ям, профвигоранням і гармонією особистості. Використання танцювально-рухової терапії, музикотерапії та арт-терапії. Навчання методам саморегуляції: відпрацьовування гніву, роздратування і інших негативних емоцій; релаксація. Навчання технікам відмови співрозмовнику та мистецтву робити і приймати компліменти. Виконання тренінгових вправ. Рефлексія щодо виконаних завдань і загальної роботи Т-групи.

Тема 5. Психологічна підтримка в стресовій ситуації (стрес менеджмент) та розвиток творчого потенціалу.

Шерінг та визначення очікувань групи від запропонованої теми. Розвиток умінь використовувати психотехнічні прийоми, що сприяють стабілізації емоційного стану і зміни ставлення до стресової ситуації (психогімнастика, аутотренінг, медитація, релаксація, візуалізація, концентрація, дихальні техніки, ароматерапія, масаж, самомасаж, арт-терапія, велттерапія, бібліотерапія, комплексні вправи для саморегуляції). Виконання тренінгових вправ на виявлення рівня розвитку творчого мислення, на розвиток творчого потенціалу особистості. Рефлексія щодо виконаних завдань і загальної роботи Т-групи.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма							Заочна і вечірня форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі						
		Л	П/с	Лаб	інд	с.р		Л	П/с	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
Модуль 1														
Змістовий модуль I. Психологічне здоров'я особистості														
Тема 1. Самопізнання та аналіз власного психологічного здоров'я				8		10				4				14
Тема 2. Позитивна психотерапія та творчість як ефективних способів розвитку та відновлення психічного здоров'я				8		10				2				16
Тема 3. Психологічна підтримка в ситуації кризи та в складних життєвих умовах				8		10				2				16
Тема 4. Психологічна підтримка в ситуації професійного вигорання				8		10				2				16
Тема 5. Психологічна підтримка в стресовій ситуації та розвиток творчого потенціалу.				8		10				2				16
Усього годин	90			40		50	90			12				78

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
	Семінарських занять не передбачено планом	0

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Практичних занять не передбачено планом	0

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Самопізнання та аналіз власного психологічного здоров'я	10/14
2	Позитивна психотерапія та творчість як ефективних способів розвитку та відновлення психічного здоров'я	10/16
3	Психологічна підтримка в ситуації кризи та в складних життєвих умовах.	10/16
4	Психологічна підтримка в ситуації професійного вигорання.	10/16
5	Психологічна підтримка в стресовій ситуації та розвиток творчого потенціалу.	10/16
	Разом	50/78

8. Індивідуальні завдання

1. Розробити, створити тренінгову програму з розвитку психологічного здоров'я особистості враховуючи вікові та індивідуальні особливості клієнтів.

2. Підібрати банк психодіагностичних методик для діагностики психологічного здоров'я.
3. Визначити власні особистісні передумови виникнення проблем з якими справляється клієнт під час тренінгу.
4. Підібрати техніки, вправи, ігри для тренінгу розвитку психологічного здоров'я.

9. Методи навчання

Словесні: міні-лекції, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, карти.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи «Тренінг розвитку психологічного здоров'я» - Розробити тренінгову програму з розвитку психологічного здоров'я особистості враховуючи вікові та індивідуальні особливості клієнтів. Провести ряд логічних трьох тренінгових технік

Мета: прищеплення та розвиток навичок і вмінь самостійної роботи над науковою літературою, аналітичного мислення, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення теоретичних знань та їх застосування на практиці.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Тренінг розвитку психологічного здоров'я»

1. Поняття психологічного здоров'я особистості.
  2. Професійна етика. Етикет у тренінгу психологічного здоров'я. Функції і ролі тренера.
  3. Типи порушень і помилок у роботі ведучого тренінгу особистісного зростання.
  4. Психологія рефлексії. Основні психологічні моделі рефлексії.
  5. Емпатія і рефлексія як механізми особистісного розвитку.
  6. Техніка емпатійного і не рефлексивного слухання. Техніка рефлексивного слухання.
  7. Асертивність. Модель асертивного прийняття критики.
  8. Групові процеси, взаємовідносини і їх вплив на особистісний розвиток окремих учасників.
  9. Стадії розвитку групової динаміки. Психотерапевтична динаміка групи як розгортання процесу особистісної і професійної самосвідомості, самовираження.
  10. Деякі особливості зворотного зв'язку в тренінгу розвитку психологічного здоров'я.
  11. Класифікація форм зворотного зв'язку.
  12. Види практик групового навчання.
  13. Основні методи тренінгу розвитку психологічного здоров'я (ігрові методи, арт-терапія, методи самосвідомості і самовираження, бібліотерапія, ..).
  14. Роль тренера у формуванні групи.
  15. Несвідомі аспекти взаємодії в тренінговій роботі
  16. Перенесення і контр перенесення у тренінгових групах.
  17. Діагностика соціодинамічних процесів у тренінгу розвитку психологічного здоров'я.
- Мета й завдання вивчення цих процесів.
18. Психологічний тренінг як інструменти психологічних змін.
  19. Принципи та переваги психотренінгу як групової форми роботи.
  20. Складання прогарами тренінгу.
  21. Компоненти тренінгу.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота					Сума
Змістовий модуль №1					
T1	T2	T3	T4	T5	100
15	15	15	15	40	100

T1, T2 ... T5 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I - II	III - IV	V – VI	VII - VIII	IX - X
Модулі	Модуль 1. Психологічне здоров'я особистості				
Теми лабораторних занять	Тема 1. Самопізнання та аналіз власного психологічного здоров'я	Тема 2. Позитивна психотерапія та творчість як ефективних способів розвитку та відновлення психічного здоров'я	Тема 3. Психологічна підтримка в ситуації кризи та в складних життєвих умовах.	Тема 4. Психологічна підтримка в ситуації професійного вигорання.	Тема 5. Психологічна підтримка в стресовій ситуації.
Самостійна робота	Розробити тренінг щодо психологічного здоров'я різних верств населення з урахуванням вікових особливостей				
Види контролю	Контрольна робота				

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: Учебное пособие – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Ось – 89», 2000. – 224 с.
2. Лютова Е.К., Моница Г.В. Тренинг эффективного взаимодействия с детьми. – СПб.: ООО Изд-во «Речь», 2000. – 150 с.
3. Мілютіна К.Л. Теорія та практика психологічного тренінгу. Навч. посіб. - К.: МАУП, 2004. - 192 с.

4. Мони́на Г.Б., Раннала Н.В. Тренинг «Ресурсы стрессоустойчивое». - СПб.: Речь, 2009. - 250 с.
5. Котова Е.В. Профилактика синдрома эмоционального выгорания: учебное пособие [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. / Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2013.
6. Матласевич О.В. Теорія та методика організації психологічного тренінгу [Текст]: навчально-методичний посібник / О.В. Матласевич. – Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2010. – 204 с.
7. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві: збірник матеріалів ІV Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2019 року) / уклад. З.Р. Кісіль. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 312 с.

Додаткова література:

1. Азарова Л.А. Психология девиантного поведения: учеб.-метод. комплекс / Л.А. Азарова, В.А. Сятковский. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2009. – 164 с.
2. Альтшуллер А.А. Стрессоустойчивый менеджер. – Ростов-на-Дону., Феникс, 2004.
3. Александров А.А. Аутотренинг: Справочник. – СПб.: Питер, 2007. – 272 с.
4. Ананьев В.А. Практикум по психологии здоровья. Методическое пособие по первичной специфической и неспецифической профилактике. – СПб.: Речь, 2007. – 320 с.
5. Бильданова В.Р., Шагивалеева Г.Р. Основы психической саморегуляции. Учебное пособие для студентов высш. Учеб. заведений. – 2-е изд., доп. – Елабуга: Изд-во ЕГПУ, 2009. – 116.
6. Бурно М.Е. Терапия творческим самовыражением. – М.: Медицина, 1989. – 304 с.
7. Групповая психотерапия / Под ред. Б.Д.Карвасарского, С.Ледера. – М.: Медицина, 1990. – 384 с.
8. Зеер Э.Ф., Рудей О.А. Психология профессионального самоопределения в ранней юности. – М.: МПСИ / Воронеж: МОДЭК, 2008. – 256с.
9. Игры - обучение, тренинг, досуг. На пути к совершенству. Искусство экспромта /под ред. Петрусинского В.В. – М.: Новая школа, 1995. – 96с.
10. Иржанова Л. Победы стресс!: тренинги на позитивное мышление. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 249 с.
11. Карпов А.М. Самозащита от стресса: Издание второе. – Казань: ЗАО «Новое знание», 2003. – 48 с.
12. Кейсельман (Дорожкин) В.Р. Экспериментальные тренинги на природе. – СПб.: “Речь”, 2008. – 192 с.
13. Кейсельман (Дорожкин) В.Р. Котерапия: групповые феномены, методы, эффекты. – СПб.: “Речь”, 2007. – 192 с.
14. Козлов Н.И. Лучшие психологические игры и упражнения. Переиздание. – Екатеринбург: Изд-во АРД ЛТД, 1997. – 144 с.
15. Корнієнко О.В. Підтримання психосоматичного здоров'я практично здорових людей: Навч.посібник. – К.: Вид.центр “Київський університет”, 2000. – 126 с.
16. Куликов Л. В. Руководство к методикам диагностики психических состояний, чувств и психологической устойчивости личности. Описание методик, инструкции по применению. СПб., 2003.
17. Лечебные гимнастики / Бах Б. – М.: АСТ; Киев: НКП, 2008. – 188 с.
18. Ли Д. Практика группового тренинга. – СПб.: Питер, 2001. – 224 с.
19. Любимова В. Самоисцеление творчеством и адаптацией к жизни. Методы психологической самопомощи (Психологический практикум)/ Н.В. Любимова. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 64 с.
20. Максименко Ю.Б., Ильина Т.Б. Некоторые техники социально- психологического тренинга. – Донецк, 1994. – 18 с.
21. Марасанов Г. И. Социально-психологический тренинг. 4-е изд., испр. и доп. – М., «Когито-Центр», 2001. 251 с.
22. Масанов Г.И. Социально – психологический тренінг. – М.: Эксмо, 2007.

23. Методы современной психотерапии. / Составители Л.М.Кроль, Е.А.Пуртова. – М.: “Класс”, 2001. – 408 с.
24. Научись отдыхать!: Техники релаксации / С.В. Баранова. – Ростов н/Д.: Феникс, 2008. – 156 с.
25. Огнев А.С. Субъектогенез и психотренинг саморегуляции. – Воронеж: Изд-во Воронеж. Гуманитарного института, 1997. – 336с.
26. Основы психической саморегуляции: Учебное пособие для студ. высш.учеб.заведений / Г.Р. Шагивалеева, В.Р. Бильданова. – Елабуга: Изд-во ЕГПУ, 2009. – 116 с.
27. Петрусинский В.В., Розанова Е.Г. Психотехнические игры и упражнения. Техники игровой психокоррекции. – Владос, 2010. – 128с.
28. Пинт А.А. Самоисследование – ключ к высшему Я. Понимание себя. – М.: Ин-т психотерапии, 2001. – 256с.
29. Практикум по психологии здоровья / Под ред. Г.С.Никифорова. – СПб.: Питер, 2005. – 351 с.
30. Психогимнастика в тренинге / Под ред. Н.Ю. Хрящевой. – Спб.: «Речь», Институт Тренинга, 2000. – 256 с.
31. Рудестам К. Групповая психотерапия. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 384 с.
32. Селье Г. Стресс без дистресса. – М., Прогресс, 1979. – 80 с.
33. Семенова Е.М. Тренинг эмоциональной устойчивости. – М.: Психотерапия, 2006. – 256 с.
34. Сидоренко Е.В. Технологии создания тренинга. От замысла к результату. - СПб.: Издательство «Речь»; ООО «Сидоренко и Ко», 2007. – 336 с.
35. Смит Мануэль Дж. Тренинг уверенности в себе. – СПб.: ООО «Речь», 2001. - 244 с.
36. Старшенбаум Г. В. Психосоматика и психотерапия. Исцеление души и тела. М.: Феникс, 2014. 350 с.
37. Торн Кей, Маккей Дэвид Тренинг. Настольная книга тренера. – СПб .: «Питер», 2001. – 208 с.
38. Федорчук В.М. Тренінг особистісного зростання. [текст]: навч. посіб. / В.М. Федорчук – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 250
39. Харькин В., Гройсман А. Тренинги самооздоровления и самосозидания. Издание 3-е. М.: "Издательство Магистр", 1999. - 196 с.
40. Цзен Н.В., Пахомов Ю.В. Психотренинг: игры и упражнения. – М., 1988
41. Чернова О.В., Минахметова А.З. Практикум по сказкотерапии. Учебное пособие. – Елабуга, 2001. – 80 с.
42. Шевцов А. Введение в самопознание. СПб.: Тропа Троянова; 2003. – 605с.
43. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции. – СПб.: Питер, 2006. – 256с.
44. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1996. – 264 с.
45. Balashov E., Pasichnyk I. & Kalamazh R. (2018). Psychological, Emotional and Social Wellbeing and Volunteering: A Study on Italian and Ukrainian University Students. Youth Voice Journal, #8. URL: <https://youthvoicejournal.com/2018/11/20/psychological-emotional-and-social-wellbeing-and-volunteering-a-study-on-italian-and-ukrainian-univer/>

Інформаційні ресурси

1. <http://psychology.com.ua>
2. <http://www.kspu.ru/upload/documents/2014/01/12/d5478cb846571c9d8e1844af240a75bb/kotova-ev-profilaktika-sindroma-emotsionalnogo-vyigoraniya-uchebnoe-posobie.pdf>
3. http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/18_10_2019.pdf

Програма з дисципліни Спецкурс: «Медична психологія»

Укладач програми: Мозгова Г.П.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		8-й	7,8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 14	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	4
		Практичні	
		10 год.	4
		Семінарські	
		8 год.	4
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
54 год.	78		
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:
для денної форми навчання – 36/54

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Наприкінці XX і початку XXI століття суттєво погіршилось психічне здоров'я населення України внаслідок зростання нервово-психічних навантажень на людину. Значні емоційні стреси сприяли збільшенню психічних неспсихотичних розладів, психосоматичних захворювань тощо.

Практично неможливо "втиснути" хворого в жорстку технічну модель хвороби, як і лікування хворого, яке базується тільки на анатомо-фізіологічному підході.

Спираючись на досвід надання медичної допомоги у більшості цивілізованих країн світу, можна зробити висновок, що кваліфікована допомога хворим може бути надана лише при комплексному підході, коли в рівній мірі включені медичний, психологічний та соціальний аспекти.

Метою викладання медичної психології є вивчення психологічних особливостей людей, які страждають різними захворюваннями, методів і способів діагностики психічних відхилень, диференціації психологічних феноменів і психопатологічних симптомів та синдромів, психології взаємовідношень пацієнта і медичного працівника, психопрофілактичних, психокорекційних і психотерапевтичних способів допомоги пацієнтам, а також теоретичних аспектів психосоматичних і соматопсихічних взаємовпливів.

Досягнення цілей навчальної дисципліни «Медична психологія» передбачає вирішення таких завдань:

- оволодіння студентами теоретичними та методологічними засадами психології, методами психологічного дослідження, формування вміння застосовувати набуті знання на практиці;
- пізнання основних засад загальної та медичної психології: предмету, стану, структури, завдань і методів сучасної психології;
- формування уявлень про психічні процеси як важливі компоненти людської діяльності, про вікові етапи розвитку людини, про типи темпераментів, особливості поняття «характер», а також про емоційно-вольові якості особистості, їх проявлення у діяльності та спілкуванні;
- з'ясувати психологічні закономірності і механізми виникнення, функціонування і розвитку розладів психіки та поведінки;
- розвинути вміння і навички правильно і науково обґрунтовано пояснювати психологічні факти, будь-які прояви особистості людини.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- основні категорії медичної психології;
- стан відчуттів, сприйняття та уявлень при соматичних і психічних захворюваннях;
- стан пам'яті та уваги при соматичних і психічних захворюваннях;
- стан емоційно-вольової сфери при соматичній і психічній патології;
- зміни свідомості та самосвідомості при соматичних хворобах і психічних розладах;
- стан особистості та її зміни (акцентуація, психопатизація, деградація, деменція) при патологічних процесах;
- психологію соматичного (терапевтичного, хірургічного) хворого;

- медико-психологічні аспекти роботи з хворими на невротичні, пов'язані зі стресом та соматоформні розлади;

- основи психогігієни та деонтології в соматичній клініці .

Вміги:

- з'ясувати роль психіки в зміцненні здоров'я і попередження захворювань;
- розкрити місце і роль психічних процесів у виникненні і течії різних хвороб;
- дослідити психічні порушення, що виникають при різних захворюваннях, та методи їх купірування;

- розглянути стан психіки в процесі лікування захворювання і, зокрема, реакції на різні психологічні інтервенції.

- встановити психологічний контакт із хворим (пацієнтом);

- створити здоровий психологічний клімат у лікувальному закладі та серед медичного персоналу.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Тема 1. Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини.

Поняття про психічне здоров'я. Предмет і задачі медичної психології. Медична психологія як одночасно і психологічна, і медична наука. Теоретичні і методологічні основи медичної психології. Роль медичної психології у формуванні сучасних уявлень про єдність соматичного і психічного. Роль медичного психолога у діагностичному, лікувальному, реабілітаційному процесах. Розвиток медичної психології у світі і на Україні. Внесок робіт О.Р. Лурія. Л.С. Виготського. М.О.Гієрнштейна, П.К.Анохіна. К.К.Платонова. Б.В.Зейгарнік. І.Ф.Бурлачука. В.М.Блейхера в розвиток світової та вітчизняної медичної психології. Перспективи розвитку медичної психології.

Методи психологічного дослідження: спостереження, самоспостереження, спрямована психологічна бесіда. Експериментально-психологічні методи, їх роль у психологічній діагностиці хворих. Принципи побудови комплексного психологічного дослідження з урахуванням віку та культуральних особливостей пацієнтів. Визначення психічного здоров'я та рівнів психологічної адаптації людини. Критерії здоров'я ВООЗ.

Тема 2. Особистість та хвороба.

Психічна структура особистості: темперамент, характер, інтелект, здібності. Класифікація темпераментів. їх роль у формуванні характеру. Вплив особливостей віку та хронічних захворювань на особистість людини. Визначення акцентуації особистості. Типологія акцентуацій, класифікації акцентуацій особистості по К.Леонгарду, М.С.Личко. Тактика поведінки лікаря з пацієнтами що мають акцентуйовані риси особистості.

Тема 3. Внутрішня картина хвороби.

Внутрішня картина хвороби - суб'єктивне сприймання захворювання пацієнтом. Основні сфери внутрішньої картини хвороби: сенсорна, емоційна, вольова, раціонально - інформативна. Роль особливостей клінічних проявів захворювання, тяжкості перебігу та генезу. Обставини життя хворого, при яких перебігає хвороба. Преморбідні особливості особистості (вік, темперамент, акцентуація характеру, ступінь чутливості до стресу).

Типи хворих. Класифікація основних типів відношення до хвороби (гармонійний, анозогнозичний, іпохондричний, депресивний, зневажливий, нозофобний, нозофільний, утилітарний та ін.). Особливості поведінки хворих з такими типами реагування на хворобу. Діагностика основних типів відношення до хвороби. Додаткові психодіагностичні методики, трактовка результатів дослідження. Вплив відношення до хвороби на подальший перебіг захворювання та прогноз. Агравация, симуляція, дисимуляція, госпіталізм.

Принципи психотерапевтичної корекції відношення до хвороби, тактика лікаря відносно хворих з патологічними типами реагування на хворобу.

Тема 4. Стан психічних функцій і хвороба. Клініко - психологічні аспекти пізнавальної діяльності.

Вплив хвороби на пізнавальні процеси людини: особливості відчуттів та сприймання у соматично хворих, зміни уваги. Вплив особливостей інтелекту хворого на лікувальний процес: інфантилізм, олігофренія, деменція. Вплив порушень мови на лікувальний процес: дизартрія, заїкуватість, мутизм. Клініко-психологічні аспекти емоційно-вольової сфери. Вплив хвороби на емоційно-вольову сферу людини. Проблема невідрагованих емоцій та ауторелаксація. Вплив хвороби на емоційний стан. Нозогенії. Хворобливі зміни емоцій: тривога, депресія, емоційна лабільність. Вольові якості особистості: витримка, рішучість, наполегливість, ініціативність, організованість та їх роль у лікувальному процесі. Зміни волі, потягів та поведінки під час хвороби (гіпобулія, абулія, астения). Свідомість, самосвідомість, їх рівні. Теорія безсвідомого. Психодинамічний підхід у медицині. Критерії не порушеної свідомості. Стани свідомості у хворого: при стомленості, сонливості, афективно-звужений стан. Особливі стани свідомості. Практичні аспекти медичної психології

Тема 5. Психологія медичних працівників

Основні мотиви вибору професії медичного працівника. Основні вимоги до особистості медичних працівників. Значення професійної орієнтації у виборі професії медика. Важливі професійні якості лікаря. Визначення понять «лікарський обов'язок» і «лікарська таємниця». Лікарські помилки: причини і види. Психологічні типи лікарів. Професіограма лікаря загальної практики (знання і уміння, професійні практичні навички) та вимоги до особистості. Поняття про професійну деформацію. Особливості професій, при яких розвивається професійна деформація.

Ознаки професійної деформації. „Синдром емоційного вигорання“, шляхи його попередження. Створення умов для самоактуалізації особистості.

Тема 6. Спілкування в медичному середовищі.

Види спілкування в медичному середовищі: міжособисте, індивідуальногрупове, колективно-індивідуальне, групове. Особливості спілкування між лікарями, лікар-медсестра. Психологічні основи спілкування у лікувальному процесі. Комунікативна компетентність, її роль в ефективній і безконфліктній взаємодії. Функції спілкування: інформаційно-комунікативна, комунікативна, афективно-комунікативна. Основи спілкування з колегами, умови створення здорового психологічного клімату у медичному середовищі. Дотримання правил деонтології і субординації. Дотримання морально-етичних вимог. Здатність до емпатії та стиль спілкування. Емоційне задоволення від контактів між членами колективу.

Тема 7. Психологія лікувально-діагностичного процесу.

Роль психологічних особливостей лікаря і медичної сестри, „ідеальний лікар" та „ідеальна медична сестра". Психологічні особливості етапів діагностичного процесу. Медична деонтологія. Інформування хворого про діагноз. Взаємодія та спілкування лікаря з хворими та їх родичами. Патерналізм, його роль в діагностичному процесі. Значення психологічної установки хворого. Конфлікти в медичному середовищі, їх різновиди. Схема розвитку конфлікту. Конфлікти в діяльності лікаря. Особливості конфліктів між особами, що діють в лікувально-діагностичному процесі. Способи вирішення та попередження конфліктів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Тема 8. Психосоматичні розлади Психосоматичний підхід в медичній психології та медицині.

Психосоматичний підхід як принцип лікувальної діяльності. Біопсихосоціальна концепція хвороби. Емоційний стрес як фактор етіопатогенезу психосоматичних розладів. Психосоматичні взаємозв'язки. Вплив психологічних факторів на перебіг соматичних розладів. Теорії психосоматичних взаємовідношень: психоаналітична, нейрогуморальна, фізіологічна, кортико-вісцеральна. Механізми психологічного захисту особистості. Поняття адаптації та дезадаптації. Порушення адаптації, дистрес. Класифікація психосоматичних розладів. Непатологічні психосоматичні реакції: моторні, вісцеральні, сенсорні та ін. "Великі" психосоматичні захворювання. Принципи профілактики психосоматичних розладів.

Тема 9. Психологічні особливості хворих з внутрішніми хворобами.

Психологічні зміни при захворюваннях серцево-судинної системи, бронхів та легень, травного тракту, нирок, при інфекційних захворюваннях, туберкульозі, СНІДу, ендокринних, нервових та психічних захворюваннях.

Тема 10. Медична психологія в акушерстві, гінекології, педіатрії та геронтології.

Психологічні зміни у хворих жінок в гінекологічному стаціонарі. Психологічні особливості жінок у період вагітності та родів. Особливості психології хворих дітей та людей похилого віку.

Тема 11. Психологічні особливості хворих з хірургічною, стоматологічною, онкологічною патологією та фізичними дефектами.

Психологічні особливості хворих в хірургічному стаціонарі в до - і післяопераційному періоді. Психологічні особливості хворих в стоматології, офтальмології, отолярінгології, ортопедії і травматології, в онкології. Вплив на психіку людини вроджених та набутих фізичних дефектів, в тому числі щелепноротової ділянки та обличчя.

Тема 12. Психологічні аспекти залежної поведінки.

Психологічні аспекти залежності від психоактивних речовин, надцінні захоплення (гемблінг, інтернет-залежність), залежності харчової поведінки. Психологічні особливості залежної особи в лікувальному процесі. Сімейні та соціальні відношення залежної особи, спів залежність.

Тема 13. Психологічні аспекти суїцидальної поведінки, танатології та евтаназії.

Суїцидальна поведінка, профілактика і раннє розпізнавання суїцидальних тенденцій. Суїцид, мотиви і цілі. Різновиди суїцидальної поведінки: протестна, «заклик», «само покарання», «відмови». Своєчасне виявлення суїцидальних думок та намірів. Роль соціальних служб, служба довіри. Особливості суїцидальної поведінки у соматично хворих: СНІД, в онкології, при вроджених та набутих фізичних дефектах. Психологічні особливості суїцидальної поведінки при залежностях. Психологічні аспекти умирання та смерті. Евтаназія: за і проти.

Тема 14. Психогігієна, психопрофілактика. Основи психотерапії.

Визначення понять «психогігієна», «психопрофілактика», первинна та вторинна психопрофілактика. Основні розділи психогігієни: вікова психогігієна, психогігієна праці і побуту, сім'ї і сексуального життя. Шляхи збереження і зміцнення психічного здоров'я. Принципи психопрофілактики праці, побуту, сім'ї і сексуальних відносин. Роль лікаря загальної практики в профілактиці нозопсихологічних проявів. Реабілітація соціальна та професійна, її основні розділи. Адаптація та компенсація. Психотерапія як галузь медичної психології та медицини. Основні сучасні методи психотерапії. Принципи психотерапії. Непряма психотерапія, плацебо. Методи та техніки проведення раціонального переконання, сугестії у стані бадьорості (навіювання), ауторелаксації. Показання та протипоказання для проведення гіпносугестії, індивідуальної та групової раціональної психотерапії, методів психоаналітичної та психодинамічної психотерапії, ауто психотерапії (аутотренінг та медитативні техніки), гештальт-терапії, нейрон-лінгвістичного програмування, арт-терапії. Психотерапія в роботі лікаря загальної практики. Психотерапевтична корекція відношення до хвороби. Психологічна допомога у кризових періодах та психологічні особливості надання медичної допомоги у надзвичайних ситуаціях.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	Денна форма					Заочна форма					
	усього	у тому числі				Усього	у тому числі				
Лек.		Пр	Сем	С.р	Лек		Пр	Сем	С.р		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Модуль 1											
Змістовий модуль 1.											
Тема 1. Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини.		2						2		6	
Тема 2. Особистість та хвороба.		2								6	
Тема 3. Внутрішня картина хвороби.		4		2				2		8	
Тема 4. Стан психічних функцій і хвороба. Клініко - психологічні аспекти пізнавальної діяльності.		2								6	
Тема 5. Психологія медичних працівників.			2							6	
Тема 6. Спілкування в медичному середовищі.				2						6	
Тема 7. Психологія лікувально-діагностичного процесу.			2						2	6	
Разом за змістовим модулем 1.		10	4	4	26			2	2	2	38
Змістовий модуль 2.											
Тема 8. Психосоматичні розлади Психосоматичний підхід в медичній психології та медицині.		2	2		4			2		6	
Тема 9. Психологічні особливості хворих з внутрішніми хворобами.		2			4					6	
Тема 10. Медична психологія в акушерстві, гінекології, педіатрії та геронтології.				2	4					6	
Тема 11. Психологічні особливості хворих з хірургічною, стоматологічною, онкологічною патологією та фізичними дефектами.				2	4					6	
Тема 12. Психологічні аспекти залежної поведінки.		2			4				2	6	
Тема 13. Психологічні аспекти суїцидальної поведінки, танатології та евтаназії.			2		4					6	
Тема 14. Психогігієна,		2	2		4					2	4

психопрофілактика. Основи психотерапії.											
Разом за змістовим модулем 2.		8	6	4	28			2	2	2	40
Усього годин	90	18	10	8	54		90	4	4	4	78

5. Теми семінарських занять (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Внутрішня картина хвороби.	2
2.	Спілкування в медичному середовищі.	2
3.	Медична психологія в акушерстві, гінекології, педіатрії та геронтології	2
4.	Психологічні особливості хворих з хірургічною, стоматологічною, онкологічною патологією та фізичними дефектами.	2
	Усього годин	8

5.1. Теми семінарських занять (заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Психологія лікувально-діагностичного процесу.	2
2.	Психогігієна, психопрофілактика. Основи психотерапії.	2
	Усього годин	4

6. Теми практичних занять (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Психологія медичних працівників.	2
2.	Психологія лікувально-діагностичного процесу.	2
3.	Психосоматичні розлади Психосоматичний підхід в медичній психології та медицині.	2
4.	Психологічні аспекти суїцидальної поведінки, танатології та евтаназії.	2
5.	Психогігієна, психопрофілактика. Основи психотерапії.	2
	Усього годин	10

6.1. Теми практичних занять (заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Предмет, завдання та методи дослідження психологічного стану людини.	2
2.	Психологічні аспекти залежної поведінки.	2
	Усього годин	4

**7. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА:
(денна форма навчання)**

№ з/п	Назва теми, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Клініко-психологічні методи дослідження: клінічне інтерв'ю психологічна бесіда, збір психологічного анамнезу, аналіз біографії (автобіографії), природний експеримент.	12
2	Експериментально-психологічні методи дослідження стану відчуттів, сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, інтелекту, емоцій та почуттів, волі (діяльності, психомоторики) та типології особистості хворого.	10
3	Психологічні особливості хворих з захворюваннями різних органів і систем. Медико-психологічна допомога.	8
4	Психологічні особливості осіб з розладами поведінки. Медико-психологічна допомога.	8
5	Порушення психологічного розвитку дітей (розлади мови, шкільних навичок, рухових функцій). Медико-психологічна допомога.	8
6	Психологічні основи реабілітації хворих з психічними розладами в залежності від типології особистості та компенсаторних можливостей.	8
7	Хворий і медичне середовище, як лікувальний фактор. Лікувальний режим. Психологічна атмосфера в медичному колективі. Взаємостосунки між медичним персоналом і хворим. Взаємини між хворими. Госпіталізм. Медична деонтологія.	8
	Усього годин	54

**7.1.САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА:
(заочна форма навчання)**

№ з/п	Назва теми, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Клініко-психологічні методи дослідження: клінічне інтерв'ю психологічна бесіда, збір психологічного анамнезу, аналіз біографії (автобіографії), природний експеримент.	10
2	Експериментально-психологічні методи дослідження стану відчуттів, сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, інтелекту, емоцій та почуттів, волі (діяльності, психомоторики) та типології особистості хворого.	10
3	Психологічні особливості хворих з захворюваннями різних органів і систем. Медико-психологічна допомога.	10
4	Психологічні особливості осіб з розладами поведінки. Медико-психологічна допомога.	12
5	Порушення психологічного розвитку дітей (розлади мови, шкільних навичок, рухових функцій). Медико-психологічна допомога.	12
6	Психологічні основи реабілітації хворих з психічними розладами в залежності від типології особистості та компенсаторних можливостей.	12
7	Хворий і медичне середовище, як лікувальний фактор. Лікувальний режим. Психологічна атмосфера в медичному колективі. Взаємостосунки між медичним персоналом і хворим. Взаємини між хворими. Госпіталізм. Медична деонтологія.	12
	Усього годин	78

8. Методи навчання

Лекції, семінарські заняття, практичні заняття, самостійна робота, доповіді по рефератах, презентації, звіти.

9. Методи контролю

Контрольні роботи, тестові завдання, усне опитування, перевірка оформлення результатів практичних робіт, доповіді-повідомлення, іспит. Рейтингова система контролю самостійної роботи та оцінки.

9.1. Питання до заліку з курсу «медична психологія».

1. Предмет, завдання, методи медичної психології.
2. Місце медичної психології в системі психологічних, медичних та інших дисциплін.
3. Організація і перспективи розвитку медико-психологічної служби в Україні.
4. Теоретичні і методологічні основи медичної психології.
5. Мозок і психіка. Психіка і свідомість. Свідомість, самосвідомість, несвідоме.
6. Проблеми свідомості в медицині.
7. Оцінка стану свідомості та самосвідомості.
8. Особистість як центральна проблема медичної психології і медицини.
9. Структура особистості. Біологічний фундамент особистості. Темперамент і характер.
10. Типологія особистості. Методи дослідження особистості.
11. Акцентуації характеру особистості. Медико-психологічні аспекти роботи.
12. Розлади зрілої особистості і поведінки у дорослих (психопатичні особистості). Медико-психологічні аспекти роботи.
13. Особистість і хвороба. Особливості індивідуальних реакцій на хворобу. Аутопластична картина хвороби.
14. Особистість і психогенні захворювання.
15. Механізми психологічного захисту особистості.
16. Особистість і психосоматичні захворювання.
17. Психосоматичні функціональні синдроми, психологічні аспекти їх діагностики.
18. Психологічні особливості хворих з онкологічною патологією.
19. Психологічні особливості хворих з хірургічною патологією до і після оперативного втручання.
20. Психологічні особливості жінок під час вагітності, пологів і в післяпологовий період.
21. Психологічні особливості жінок з гінекологічною патологією.
22. Психологічні особливості хворих із захворюваннями серцево-судинними захворюваннями.
23. Психологічні особливості хворих із захворюваннями шлунково-кишкового тракту.
24. Психологічні особливості хворих з дефектами тіла, опорно-рухового апарату та пошкодженнями (вадами) обличчя.
25. Психологічні особливості хворих з дефектами органів чуття (сліпих, глухих, глухонімих).
26. Психологічні особливості хворих із захворюваннями нервової системи.
27. Психологічні особливості хворих на психічні непсихотичні розлади.
28. Психологічні особливості хворих на психічні психотичні розлади (шизофренія, епілепсія, афективні розлади, психічні розлади в інволюційному періоді)..
29. Медико-психологічні особливості хворих дітей і підлітків.
30. Психологія взаємовідношень мама – дитина – лікар.
31. Психологічні особливості осіб з девіантною поведінкою.
32. Психологічні особливості особистості з суїцидальною поведінкою.
33. Медико-психологічні проблеми алкоголізму.
34. Медико-психологічні проблеми наркоманій і токсикоманій.
35. Психологічні особливості і психосоматичні розлади у осіб літнього, похилого і старечого віку.
36. Психологія умирання і смерті.

37. Пізнавальні процеси: відчуття, сприйняття, їх значення в життєдіяльності людини. Патологічні зміни сприйняття. Методи психодіагностики розладів відчуттів і сприйняття.
38. Мнемічні процеси. Психологічні і патопсихологічні аспекти розладів пам'яті в структурі захворювань. Методи діагностики розладів пам'яті.
39. Мислення. Психопатологічні і патопсихологічні аспекти розладів мислення. Методи діагностики розладів мислення.
40. Інтелект. Рівень розумового розвитку. Дефективний ментальний рівень. Критерії діагностики розладів інтелекту.
41. Емоції і почуття. Емоційні феномени оцінки стану соматичних і психічнохворих. Методи діагностики розладів емоцій і почуттів.
42. Воля, діяльність, психомоторика. Можливі розлади, їх значення для оцінки стану хворого (пацієнта). Методи діагностики розладів волі.
43. Увага. Функції уваги. Розлади уваги при будь-якому соматичному чи психічному захворюванні. Методи діагностики стану уваги.
44. Психологія діагностичного і лікувального процесів.
45. Типи відношення хворого до хвороби.
46. Хворий і медичне середовище. Принципи психологічного супроводження лікувального процесу.
47. Психологія екстремальних і кризових станів: природних, техногенних. Реакція на важкий стрес. Психологія посттравматичного стресу.
48. Психологічні аспекти медикаментозної і немедикаментозної терапії.
49. Психологічні особливості хворих з розладами прийому їжі.
50. Психологічні особливості хворих з розладами сну.
51. Психологічні критерії сексуальних розладів.
52. Медико-психологічні аспекти допомоги хворим із захворюваннями центральної і периферичної нервової системи.
53. Психологічні аспекти лікарської деонтології.
54. Професійні злочини, нещасні випадки, лікарські помилки.
55. Ятрогенні захворювання та їх профілактика.
56. Психологічні особливості хворих на захворювання легень.
57. Психологічні особливості хворих на ендокринні захворювання.
58. Психологічні особливості хворих на захворювання крові.
59. Психологія хворих на інфекційні захворювання.
60. Психологічні особливості хворих на туберкульоз.
61. Психологічні особливості хворих на шкірні та венеричні хвороби.
62. Психологічні особливості хворих, що перенесли інсульт.
63. Психологічні особливості урологічних хворих .
64. Психологічні особливості осіб з розладами статевої ідентифікації, сексуальної переваги.
65. Психологічні і поведінкові розлади, пов'язані із сексуальним розвитком і орієнтацією.
66. Порушення психологічного розвитку дітей (розлади мови, шкільних навичок, рухових функцій).
67. Поведінкові та емоційні розлади, які починаються в дитячому та підлітковому віці (гіперкінетичні розлади, розлади поведінки).
68. Психологічні основи реабілітації хворих.
69. Медико-психологічна експертиза (медико – соціальна, військова, психолого – педагогічна, судово – психологічна).
70. Поняття агравації, симуляції, дисимуляції.
71. Етичні і правові аспекти психологічної експертизи.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота											Підсумковий тест (екзамен)		Сума		
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					Змістовий модуль 3				30		100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13			
6	6	6	6	4	4	4	4	6	6	6	6	6			

T1, T2 ... T14 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену)
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Оцінка	Критерії оцінювання
« відмінно » (90–100 балів)	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.
« добре » (75–89 балів)	ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань; але у відповіді студента наявні незначні помилки.
« задовільно » (60–74 балів)	ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.
« незадовільно » (0–59 балів)	виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.

Підсумковий контроль знань студентів з дисципліни «Психосоматика» здійснюється на основі результатів поточного й підсумкового контролю.

11. Методичне забезпечення

Складові навчально-методичного комплексу дисципліни

- 1) робоча програма навчальної дисципліни;
- 2) плани практичного заняття та семінарського заняття;
- 3) конспект лекцій;
- 4) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання;
- 5) теми курсових робіт;
- 6) питання для проведення заліку.

Додаткова частина Комплексу включає решту навчально-методичних матеріалів забезпечення освітнього процесу, а саме:

- 1) навчальні посібники, підручники, підготовлені науково-педагогічними працівниками кафедри;
- 2) методичні рекомендації до проведення семінарських занять;
- 3) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни;
- 4) відомості щодо забезпечення здобувачів навчальною та методичною літературою (фонди бібліотек університету, кафедри);
- 5) презентації лекцій у форматі MS Power Point;
- 6) окремі методичні розробки до проведення занять із використанням тренінгових, ігрових технологій та інших активних форм навчання;
- 7) збірки тестових завдань;
- 8) хрестоматії, словники, довідники (глосарії) тощо;
- 9) інші навчально-методичні матеріали.

12. Рекомендована література

Базова:

1. Абрамова Г.С., Юдчиц Ю.А. Психология в медицине. – М.: Кафедра – М., 1998.
2. Блейхер В.М., Крук И.В, Боков С.Н. Практическая патопсихология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996.
3. Блейхер В.М., Крук И.В. Патопсихологическая диагностика. – К., 1986.
4. Блейхер В.М., Крук И.В., Боков С.Н. Практическая патопсихология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996.
5. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології: Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації. – Вінниця, 2001.
6. Дишук І.П., Деркач В.Г., Курик В.І. Загальна психопатологія.- Чернівці, 1996.
7. Загальна та медична психологія (практикум)/Під заг.ред. професора І.Д.Спіріної, професора І.С.Вітенка. – Дніпропетровськ, АРТ ПРЕС,2002.
8. Квасенко А.В., Зубарев Ю.Г. Психология больного. – Л.,1980.
9. Клиническая психология: Учебник для студентов медицинских вузов и факультетов клинической психологи /Под ред.проф. Б.Д.Карвасарского. – Санкт – Петербург, 2002.

10. Конечный Р., Боухал М. Психология в медицине. – Прага: Авиценум. Мед. изд-во, 1983.
11. Лакосина Н.Д., Ушаков Г.К. Медицинская психология. – М., 1984.
12. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология. – М.: Мед.прес., 1998.
13. Мягков И.Ф., Боков С.Н. Медицинская психология: основы патопсихологии и психопатологии: Учебник для вузов. – М.: Издательская корпорация “Логос”, 1999.
14. Психіатрія: Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації/Під ред.проф. О.К.Напрєєнка. – Київ:”Здоров’я”, 2001.
15. Сидоров П.И., Парняков А.В. Введение в клиническую психологию: В 2-х томах. – М., 2000.
16. Ташлыков В.А. Психология лечебного процесса.- Л., 1984.
17. Харди И. Врач, сестра, больной. Психология работы с больными. Изд-во Академии наук Венгрии. – 1973.

Додаткова

1. Абрамова Г.С. Практическая психология. – М., 1997, 368 с.
2. Ален Айві. Цілеспрямоване інтерв'ювання і консультування: сприяння розвитку клієнта. – К.: Сфера, 1998.
3. Александровский Ю.А. Пограничные психические расстройства. – М., 1993, 400 с.
4. Анастаси А. Психологическое тестирование (Пер. с англ. – в 2-х т. – М., 1982.
5. Балабанова Л.М. Судебная патопсихология. – М., 1998, 432 с.
6. Блейхер В.М. Клиническая патопсихология. – Ташкент, 1976.
7. Брагина Н.Н., Доброхотова Г.А. Функциональная асимметрия человека. – М., 1988, 240 с.
8. Братусь Б.С. Аномалии личности. – М., 1988, 301 с.
9. Братусь Б.С., Сидоров П.И. Психология, клиника и профилактика раннего алкоголизма – М., 1984, 144 с.
10. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М., Словарь-справочник по психодиагностике. – СПб: Питер, 2000.
11. Бухановский А.О., Кутявин Ю.А., Литван М.Е. Общая психопатология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1998.
12. Вассерман Л.И., Дорофеева С.А., Меерсон Я.А. Методы нейропсихологической диагностики. – СПб, 1997, 304 с.
13. Гурьева В.А., Семке В.Я., Гиндикин В.Я. Психопатология подросткового возраста. – Томск, 1994, 310 с.
14. Зейгарник Б.В. Патопсихология. – М.: МГУ, 1986.
15. Исаев Д.Н. Психопрофилактика в практике педиатра. – Л., 1984.
16. Исаев Д.Н. Психосоматическая медицина детского возраста. – СПб, 1996, 454 с.
17. Кабанов М.М., Смирнов В.М., Личко А.Е. Методы психологической диагностики и коррекции в клинике. – Л., 1997, 496 с.
18. Карвасарский Б.Д. Клиническая психология: учебник. – СПб.: Питер, 2002.
19. Карвасарский Б.Д. Медицинская психология. – Л., 1982.
20. Карвасарский Б.Д. Неврозы. – М., 1990, 576 с.
21. Клиническая психология / Под ред. М.Перре, У.Бауманна. – СПб, 2002.
22. Кондрашенко В.Т., Донской Д.И. Общая психотерапия: Учебное пособие. – Мн.: Выш. шк., 1997. – 464 с.
23. Коркина М.В., Цивилько Н.А., Мерилов В.В. Нервная анорексия. – М., 1986, 176 с.
24. Леонгард К. Акцентуированные личности. – Киев, 1981, 392 с.
25. Личко А.Е. Подростковая психиатрия. – М., 1985, 416 с.
26. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. – Л.: Медицина, 1983.
27. Личко А.Е., Битенский В.С. Подростковая наркология. – Л., 1991, 304 с.
28. Лебединский М.С., Мясищев В.Н. Введение в медицинскую психологию. – Л., 1996.
29. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – М.: МГУ, 1973.
30. Мясищев В.Н. Личность и неврозы. – Л., 1960, 400 с.
31. Николаева В.В. Влияние хронической болезни на психику. – МГУ, 1987.

32. Общая психодиагностика: Основы психодиагностики, немедицинской психотерапии и психологического консультирования: Учеб. пособие (Под ред. А.А.Бодалева, В.В.Столина. – М.:Изд-во МГУ, 1987.
33. Психические состояния /Сост. и общая редакция Л.В.Куликова. – СПб.: Питер, 2000.
34. Психология здоровья /Под ред. Г.С.Никифорова. – СПб.: Питер, 2003.
35. Справочник по психологии и психиатрии детского и подросткового возраста /Под ред. С.Ю.Циркина. – СПб.: Питер, 1999.
36. Творогова Н.Д. Психология: Лекции для студентов медицинских вузов. – М., 1998.
37. Тихоненко В.А. Этика практической психиатрии. – М., 1996, 244 с.
38. Тонконогий И.М. Введение в клиническую нейропсихологию. – Л., 1973.
39. Тополянский В.Д., Струковская М.В. Психосоматические расстройства. – М., 1986, 384 с.
40. Ушаков Г.К. Пограничные нервно-психические расстройства. – М., 1986, 384 с.
41. Хомская Е.Д. Нейропсихология: Учебник для вузов. – СПб, Питер, 2003.
42. Цветкова Л.С. Нейропсихологическая реабилитация больных. – М.: Изд-во МГУ, 1987.
43. Шевченко Ю.С. Психокоррекция: теория и практика. – М.,1995, 224 с.
44. Эйдемиллер Э.Г., Юстицкий В.В. Семейная психотерапия. – Л., 1990, 192 с.
45. Эльконин Д.Б. Детская психология. – М., 1960.
46. Юнг К.Г. Психологические типы. – М., 1995, 716 с.
47. Ярмоленко А.В. Очерк психологии слепоглухонемых. – Л., 1961.

Програма з дисципліни «Основи психології здоров'я»

Укладач програми: Вольнова Л.М.

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Вибіркова	
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		6-й	6-й
Тижневих годин для денної форми навчання – 2 год аудиторних – 34 год в т.ч. індивідуальна	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	12 год.	6 год.
		Практичні	
		14 год.	6 год.
		Лабораторні	

робота, самостійної роботи студента – 56 год	Індивідуальна робота	
	Самостійна робота	
	64 год.	78 год.
	Вид контролю	
	Залік – 6 семестр	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

- для денної форми навчання – 29%/61%
- для заочної форми навчання – 13%/87%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Основи психології здоров'я» є ознайомити студентів із впливом психологічних чинників на здоров'я та поведінку індивіда, навчити студентів інтегрувати отриману інформацію про здоров'я людини у різних сферах життєдіяльності в цілісну систему, а також озброїти комплексом засобів і методів збереження, зміцнення і розвитку психічного здоров'я та корекції патогенної поведінки, звичок і способу життя.

Завданнями вивчення дисципліни «Основи психології здоров'я» є:

- аналіз і систематизація теоретичних моделей та емпіричних досліджень у вітчизняній і зарубіжній психології здоров'я;
- поглиблення розуміння багатомірного феномену здоров'я та термінологічної складності в позначенні того чи іншого його аспекту;
- оволодіння психологічними методами відновлення та збереження здоров'я людини;
- формування навичок оздоровчої поведінки, спрямованої на збереження психічного здоров'я, забезпечення психологічного комфорту у сімейній, навчальній, сексуальній, професійній та інших сферах;
- розвиток умінь розробляти психопрофілактичні заходи, спрямовані на запобігання нервово-психічних порушень; розробляти та впроваджувати заходи з оптимізації розумової праці й забезпечення активного творчого довголіття;
- стимуляція відповідальності за своє здоров'я; формування прагнення до здорового способу життя.

Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1	<i>Знати:</i> основні категорії психології здоров'я і її завдання; основні особливості фізичного, психічного і соціального здоров'я людини, сучасні уявлення про чинники здоров'я; різні точки зору на модель здоров'я, здорову особу, здоровий спосіб життя і зміст їх компонентів; <i>Вміти:</i> аналізувати психологічні явища, умови ефективності процесу виховання, соціалізації і розвитку особистості, що впливають на її здоров'я;	Загальнонаукова; інструментальні
2	<i>Знати:</i> значення та особливості діяльності психолога на підвищення психічних ресурсів і адаптаційних можливостей людини в системі охорони здоров'я <i>Вміти:</i> працювати над особистісно-професійним удосконаленням; демонструвати навички ефективного поводження в соціальних ситуаціях, вирішенні конфліктів	Соціально-особистісні, інструментальні, професійні

3	<p><i>Знати:</i> окремі види та напрями дослідження психології здоров'я (психічне здоров'я, сімейне здоров'я; сексуальне здоров'я; психологія здоров'я в освіті та професійне здоров'я; профілактична наркологія; психосоматична медицина тощо);</p> <p><i>Вміти:</i> аналізувати сутність, чинники, ознаки та прояви різних видів здоров'я та у різних сферах життєдіяльності</p>	Загальнонаукова; інструментальні, професійні
4	<p><i>Знати:</i> методи дослідження у психології здоров'я, особливості спостереження та психодіагностики у психології здоров'я,</p> <p><i>Вміти:</i> розпізнавати етіологічні та діагностичні кореляти здоров'я, хвороби, здійснювати моніторинг психічного здоров'я населення; верифікувати результати досліджень</p>	Інструментальні, професійні
5	<p><i>Знати:</i> підходи і методи зміцнення і формування здоров'я; практичні методи корекції патогенної поведінки, звичок та способу життя,</p> <p><i>Вміти:</i> створювати сприятливі умови для формування гармонійно розвинутої особистості; формування навичок оздоровчої поведінки, спрямованої на збереження психічного здоров'я; розробляти психопрофілактичні заходи, спрямовані на запобігання нервово-психічних порушень; розробляти та впроваджувати заходи з оптимізації розумової праці й забезпечення активного творчого довголіття.</p>	Інструментальні, професійні
6	<p><i>Знати:</i> інноваційні технології, методи, форми роботи щодо пропаганди здорового способу життя,</p> <p><i>Вміти:</i> організувати діяльність, спрямовану на сприяння здоров'ю у різних соціокультурних середовищах; здійснювати проектування, реалізацію, моніторинг і оцінку соціальних програм та проектів здоров'яформуючої та здоров'язберігаючої спрямованості з урахуванням потреб цільових груп</p>	Інструментальні, професійні

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні основи психології здоров'я

Тема 1. Теоретичні основи психології здоров'я. Психологія здоров'я як наука.

Психологія здоров'я. Мета психології здоров'я. Практичні завдання психології здоров'я. Взаємозв'язок психології здоров'я з іншими науками. Напрями дослідження психології здоров'я. Поняття «здоров'я» і «хвороби». Поняття здоров'я, його зміст в розумінні різних авторів. Структурі компоненти соціокультурного еталона здоров'я. Підходи до дослідження феномена здоров'я (нормоцентричний, феноменологічний, холистичний, крос-культурний, дискурсний підхід, аксіологічний підхід, інтегративний підхід). Основні ознаки здоров'я. Рівнів здоров'я людини (біологічний, психологічний, соціальний). Класифікація видів (складових) здоров'я. Складові психології здоров'я (потенціали людини) за В.А.Ананьєвим. Критерії здоров'я людини. Психологічне здоров'я як основа розвитку особистості. Поняття психологічного здоров'я, його характеристика. Сутність психологічного здоров'я. Сфери психічного і психологічного здоров'я. Ознаки психічного здоров'я. Чинники порушення психічного здоров'я. Показники, які характеризують норму психічного здоров'я. Психологічне здоров'я та гармонійність особистості. Психологічне здоров'я та нормативність розвитку. Психологічне благополуччя. Критерії рівня оцінки психологічного здоров'я або показники психологічного здоров'я особистості. Компоненти психологічного здоров'я: мотиваційно-ціннісний, змістовно-операційний, рефлексивно-оцінний, емоційно-вольової, креативний. Психологічні чинники здоров'я (незалежні (передуючі), передавальні та мотиватори). Необхідність надання психологічної допомоги на кожному із рівнів психологічного здоров'я (за О. В. Хухлаєвою).

Культурно-історичні аспекти розвитку ідей здоров'я. Античний еталон здоров'я як

внутрішньої узгодженості. Адаптаційний еталон епохи Просвітництва: здоров'я як пристосованість індивіда до довкілля. Антропоцентричний еталон Нового Часу: здоров'я як розкриття творчого і духовного потенціалу особистості. Гуманістична модель здорової особистості. Аналіз уявлень про здоров'я і хворобу в давньоруській культурі.

Тема 2. Спосіб життя і здоров'я.

Поняття «спосіб життя». Здоровий спосіб життя і його індивідуальні варіації. Внутрішня картина здоров'я. Фактори, що впливають на ставлення до здоров'я. Якість життя як чинник здоров'я. Негативні психологічні стани організму і психіки. Стомлення, стрес. Симптоми патологічного стресу. Захворювань, що виникають унаслідок стресу. Види стресу: системний (фізіологічний), психологічний (емоційний). Умови попередження перевтоми, хронічної втоми, сильного стресу.

Тема 3. Психічна саморегуляція.

Психологічні механізми забезпечення психічного здоров'я. Значення саморегуляції психіки. Саморегуляція та її напрями. Принципи ставлення до життя та мотиваційна саморегуляція. Методи саморегуляції: аутогенне тренування, самопереконання, самонавіювання, біологічний зворотний зв'язок, медитація, йога, психом'язове тренування, ідеомоторне тренування, ментальні вправи, транскові методи. Самоконтроль. Компенсація психічних функцій. Психологічний захист (подолання). Самовиховання та його роль у забезпеченні психічного здоров'я. Поняття емоційної стійкості та шляхи її формування. Використання методів арт-терапії, бібліотерапії, музикотерапії, імаготерапії та аромотерапії у системі збереження психічного здоров'я. Ведення щоденника та хоббі як методи збереження психічного здоров'я.

Тема 4. Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка.

Поняття психоактивна речовина. Зловживання психоактивними речовинами як форма психологічного захисту. Критерії групи ризику адиктивної поведінки. Залежність від психоактивної речовини. Сформованість і розвиток антинаркотичних установок. Рання алкоголізація. Мотиви вживання спиртних підлітками. Токсикоманія. Тютюнокуріння. Первинна профілактика зловживання ПАР. Психологічні основи первинної профілактики залежностей. Профілактичні моделі і базові принципи первинної профілактики залежностей. Вплив реклами на формування позицій підлітка щодо вживання алкоголю. Інформаційно-просвітницька кампанія серед однокурсників «За здоровий спосіб життя»

Тема 5. Вікові й гендерні аспекти здоров'язберігаючої діяльності.

Гендерний підхід до здоров'я. Відмінності у здоров'ї чоловіків та жінок. Фактори впливу на стан репродуктивного здоров'я та механізми формування мотивації дітей та молоді до його збереження. Поняття сексуального здоров'я. Профілактика сексуальної дисгармонії й консультації з питань вдосконалення сексуальних відносин. Статеворольовий розвиток. Чинники формування статоворольових девіацій, ознаки девіацій. Сексуальність та її розлади.

Здоров'я населення різних вікових груп: підлітки, молоді люди, працездатні громадяни, люди похилого віку тощо. Вплив віку на ставлення до здоров'я. Ризики для психологічного здоров'я та допомога для дітей від народження і до трьох років. Психологія дорослості: основні завдання та психопрофілактичні заходи. Психологія старіння та довголіття. Основні стресори ЛПВ та шляхи їх подолання.

Тема 6. Психологія здоров'я в системі освіти.

Зміст ранньої психологічної допомоги в дошкільному закладі системи освіти. Оцінка рівня психічного здоров'я школярів. Розвиток емоційної складової здоров'я та гендерної ідентичності у вихованців дошкільних закладів системи освіти. Шкільна адаптація та шкільні страхи у системі психічного здоров'я молодших школярів. Чинники ризику для психічного здоров'я при переході у середню ланку школи. Психічне здоров'я студентів. Технології збереження психічного здоров'я під час навчального процесу. Школи сприяння здоров'ю.

Вітчизняний та закордонний досвід реалізації здоров'язберігаючих освітніх проєктів у ЗОШ та ВНЗ.

Тема 7. Основи сімейного здоров'я.

Визначення поняття, мета та завдання психології сім'ї. Роль сім'ї у формуванні внутрішньої картини здоров'я. Психологічний клімат сім'ї. Ревнощі. Профілактика сімейних конфліктів. Розлучення та його вплив на здоров'я подружжя та дітей

Тема 8. Психологія професійного здоров'я.

Визначення поняття, мета та завдання психології професійного здоров'я. Психогігієна праці, фізична та розумова праця. Психогігієна фізичної та розумової праці. Професійне здоров'я та його забезпечення у робочому колективі. Ризики, які можуть виникати в установі. Діагностичні методи, що можна застосувати для вивчення психічного здоров'я працівників. Психологічний клімат на виробництві. Працездатність як критерій професійного здоров'я. Професійне вигорання та психологічні засоби його подолання. Поняття втоми. Режим дня. Колективна праця. Стресові ситуації у сфері праці та їх профілактика. Кризи професійної діяльності особистості. Планування психогігієнічних і психопрофілактичних заходів для забезпечення професійного здоров'я

Тема 9. Психологія та психопрофілактика хвороб. Психологія гігієна хворої людини. Госпіталізм і психічна депривація. Фактори, які спричиняють їх виникнення. Ставлення до хвороби. Особистісні реакції хворих на захворювання (за Л.Н. Лежепековою і Б.А. Якубовим). Принципи та етапи психологічної роботи з хворими за М.М.Кабановим. Подолання госпіталізму у хворих, що тривалий час перебувають на стаціонарному лікуванні. Прояви психоемоційних відхилень при психосоматичних розладах. Типові випадки появи у клієнта психогенних захворювань (за Р.С.Немовим). Психічна депривація у дітей, що перебувають на тривалому лікуванні. Спілкування з дитиною в стаціонарі.

4. Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Усього аудиторних	денна форма					Заочна і вечірня форма					
		у тому числі					усього	у тому числі				
		л	П	ла	інд	с.р.		л	п	ла	ін	с.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ ЗДОРОВ'Я												
Тема 1. Теоретичні основи психології здоров'я.	6	4	2			8	2	2				8
Тема 2. Спосіб життя і здоров'я.	4	4					2	2				7
Тема 3. Психічна саморегуляція	2		2			16						
Тема 4. Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка	2		2			10						10
Тема 5. Вікові й гендерні аспекти здоров'язберігаючої діяльності.	4	2	2			10						15

Тема 6. Психологія здоров'я в системі освіти	2		2			10	2		2			10
Тема 7. Психологія професійного здоров'я	2		2			10	2		2			21
Тема 8. Основи сімейного здоров'я	2		2				2		2			
Тема 9. Психологія та психопрофілактика хвороб	2	2					2	2				
Усього годин	26	12	14			64	12	6	6			78

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1		
	Всього:	

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Теоретичні основи психології здоров'я.	2
2	Тема 2. Психічна саморегуляція	2
3	Тема 3. Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка	2
4	Тема 4. Вікові аспекти здоров'язберігаючої діяльності.	2
5	Тема 5. Психологія здоров'я в системі освіти	2
7	Тема 6. Основи сімейного здоров'я	2
6	Тема 7. Психологія професійного здоров'я	2
	Всього	14

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Культурно-історичні аспекти розвитку ідей здоров'я.	8/8
2	Психологічні механізми забезпечення психічного здоров'я. Саморегуляція та її напрями. Методи саморегуляції. Самоконтроль. Компенсація психічних функцій.	16/4
3	Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка	10/10
4	Гендерний підхід до здоров'я. Вплив віку на ставлення до здоров'я.	10/10
5	Технології збереження психічного здоров'я під час навчального процесу. Школи сприяння здоров'ю. Вітчизняний та закордонний досвід реалізації здоров'язберігаючих освітніх проектів у ЗОШ та ВНЗ.	10/10
6	Планування психогігієнічних і психопрофілактичних заходів для забезпечення професійного здоров'я	10/21
	Всього	64/78

8. Індивідуальні завдання

Психологія здоров'я як наука

1. Написати есе на тему одну із тем «Вплив епохи на розуміння еталону здоров'я» або «Вплив культури на розуміння еталону здоров'я».

Здоровий спосіб життя та адиктивна поведінка

1. Підготуйте стінгазету (фото колаж) на тему «Наркотик (або алкоголь, або тютюн) вбиває повільно».

Вікові аспекти у психології здоров'я

1. Складіть таблицю, в якій відобразить основні стресори кожного вікового періоду (дошкільника, молодшого школяра, підлітка, юнака, дорослої людини, людини літнього віку), а також та шляхи їх психопрофілактики.

Віковий період	Вікові стресори	Шляхи профілактики
Дошкільник		
.....		
людина літнього віку		

Психологія професійного здоров'я

1. Складіть програму роботи психолога, що працює в одній із названих нижче організацій. Програма має охопити:

- теоретичний аналіз проблем психічного здоров'я, забезпечення умов навчання чи праці, ризиків, які можуть виникати в установі,
- мета, завдання, особливості організації психологічної роботи в установі,
- діагностичні методики, що можна застосувати для вивчення психічного здоров'я в цій установі,
- план психогігієнічних і психопрофілактичних заходів в установі на півроку.

Установи: центр репродуктивного здоров'я, пожежна служба, юридична контора, автомобільний завод, міська державна адміністрація, продуктовий магазин, поліцейське відділення, поліклініка, стаціонарне відділення лікани, підприємство (на вибір), будинок престарілих, центр зайнятості, служба соціального забезпечення населення, дошкільний навчальний заклад, ЗОШ, ВНЗ, спортивна школа для дітей, центр дитячої творчості, табір оздоровлення і відпочинку, розважальний *дитячий* центр, школа раннього розвитку, притулок для неповнолітніх, центр реабілітації дітей з вадами зору, центр по роботі з жінками, дитячий будинок сімейного типу, профтехучилище.

9. Методи навчання

- словесні (усне опитування),
- практичні (письмове опитування, розв'язання проблемних ситуацій),
- методи самостійної роботи (словникова робота, складання таблиці, есе, розробка психологічної програми).

10. Форми і методи контролю

Форма підсумкового контролю – ЗАЛК.

Питання до контрольної роботи

Дайте визначення поняття ...

- психологія здоров'я
- здоров'я
- спосіб життя
- здоровий спосіб життя
- репродуктивне здоров'я
- сімейна психологія
- сексуальна культура
- внутрішня картина хвороби

Перелічіть ...

- напрями дослідження психології здоров'я
- найбільш поширені наукові підходи до феномена здоров'я
- рівні здоров'я
- чинники здоров'я
- ознаки психічного здоров'я
- чинники формування ставлення до здоров'я
- моделі психічного здоров'я, пов'язані з гендерними уявленнями
- типи ставлення до хвороби
- варіанти патологічних реакцій на хворобу

Охарактеризуйте ...

- мету психології здоров'я
- незалежні, або попередні, чинники здоров'я
- передавальні чинники здоров'я
- компоненти ставлення до здоров'я
- компоненти внутрішньої картини здоров'я
- моделі психічного здоров'я, пов'язані з гендерними уявленнями
- концептуальні підходи до пояснення гендерних відмінностей у здоров'ї
- етапи формування психології статі у дітей

Поясніть, що таке ...

- біологічний, психологічний і соціальний рівні здоров'я
- групи мотиваторів в оцінці здоров'я
- внутрішня картина здоров'я
- гендерний підхід до здоров'я
- етапи сексуальному розвитку
- психосоматичні розлади
- ставлення до хвороби

Чим відрізняються такі явища, як ...

- психічне і психологічне здоров'я
- рівень життя, якість життя і стиль життя
- стать і гендер
- альфа- і бета-упередження пов'язані з гендером
- біомедичний та соціомедичний підходи до пояснення гендерних відмінностей у

здоров'ї

- сексуальне здоров'я та сексуальна культура

Яке значення для людини має ...

- здоров'я
- спосіб життя
- здоровий спосіб життя
- ставлення до здоров'я
- гендерний підхід до здоров'я
- репродуктивне здоров'я
- сексуальна культура
- ставлення до хвороби

Питання до заліку

1. Психологія здоров'я як наука.
2. Поняття здоров'я, його зміст в розумінні різних авторів. Підходи до дослідження феномена здоров'я.
3. Основні ознаки здоров'я. Критерії здоров'я людини.
4. Рівнів здоров'я людини (біологічний, психологічний, соціальний).
5. Класифікація видів (складових) здоров'я.

6. Поняття психологічного здоров'я, його характеристика.
7. Сутність психічного здоров'я. Ознаки психічного здоров'я. Чинники порушення психічного здоров'я.
8. Показники, які характеризують норму психічного здоров'я.
9. Психологічні чинники здоров'я (незалежні (передуючі), передавальні та мотиватори).
10. Культурно-історичні аспекти розвитку ідей здоров'я.
11. Поняття «спосіб життя». Здоровий спосіб життя і його індивідуальні варіації.
12. Внутрішня картина здоров'я. Фактори, що впливають на ставлення до здоров'я.
13. Негативні психологічні стани організму і психіки.
14. Психологічні механізми забезпечення психічного здоров'я.
15. Гендерні аспекти здоров'язберігаючої діяльності.
16. Вплив віку на ставлення до здоров'я.
17. Ризики для психологічного здоров'я у різні вікові періоди
18. Технології збереження психічного здоров'я під час навчального процесу.
19. Визначення поняття, мета та завдання психології професійного здоров'я.
20. Професійне здоров'я та його забезпечення у робочому колективі.
21. Професійне вигорання та психологічні засоби його подолання.
22. Поняття сексуального здоров'я. Профілактика сексуальної дисгармонії й консультації з питань вдосконалення сексуальних відносин.
23. Сексуальність та її розлади.
24. Роль сім'ї у формуванні внутрішньої картини здоров'я.
25. Профілактика сімейних конфліктів.
26. Розлучення та його вплив на здоров'я подружжя та дітей
27. Психологія хворої людини. Ставлення до хвороби.
28. Соціально-психологічні проблеми інвалідності.
29. Прояви психоемоційних відхилень при психосоматичних розладах.
30. Зловживання ПАР та залежність від психоактивної речовини.
31. Рання алкоголізація. Мотиви вживання спиртних підлітками.
32. Психологічні моделі адиктивної поведінки і пристрасть до наркотиків.
33. Вплив ситуації на поведінку людини. Негативні психологічні ситуації.
34. Загальна характеристика поведінкових і психічних реакцій людини в екстремальних ситуаціях.
35. Психоемоційні наслідки психотравмуючих ситуацій.

11. Критерії оцінювання знань студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D		
60-64	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

Навчально-методична картка дисципліни

Тиж-день	1	2	3	4	5	4	5	6	7
Модулі	Модуль І. Теоретико-методичні основи психології здоров'я								
Лекції	1	2	3	4	5	5	6	6	7
Теми лекцій	Теоретичні основи пс-ії здоров'я	Спосіб життя і здоров'я	Спосіб життя і здоров'я	Вікові й гендерні аспекти здоров'я зберегаючої діяльності.	Основи сімей. та секс. здоров'я	Основи сімей. та секс. здоров'я	Основи сімей. та секс. здоров'я	Основи сімей. та секс. здоров'я	Пс-ія та психопро-філактика хвороб
Теми семінар. занять	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Пс-ія здоров'я як наука	Псих. само-регуляція	Здоровий спосіб життя та активна поведінка	Вікові аспекти здоров'я зберег. Діяльності	Пс-ія здоров'я в системі освіти	Пс-ія сімейного здоров'я	Пс-ія професійного здоров'я	Пс-ія професійного здоров'я	Пс-ія професійного здоров'я
Самостійна робота	<ul style="list-style-type: none"> ● Написати есе на тему одну із тем «Вплив епохи на розуміння еталону здоров'я» або «Вплив культури на розуміння еталону здоров'я» ● Розробити один захід до теми «Психол. чинники адикт. поведінки» ● Скласти таблицю, в якій відобразити основні стресори кожного вікового періоду, а також та шляхи їх психопрофілактики. ● Скласти програму роботи психолога, що працює в одній із названих нижче організацій. 								
Види контролю	<p>Опитування 8×5 = 40 балів</p> <p>Есе 7 балів,</p> <p>Стінгазета по адикт. поведінці 7 балів</p> <p>Таблиця 12 балів</p> <p>Програма роботи психолога 20 б</p> <p>МКР – 19 б</p>								
ЗАЛІК									

13. Рекомендована література

Основні джерела:

1. Ананьев, В.А. Практикум по психологии здоровья : [методическое пособие по первичной специфической и неспецифической профилактике] / В.А. Ананьев. – Санкт-Петербург : Речь, 2007. – 320 с.
2. Ананьев, В.А. Психология здоровья. Книга 1: Концептуальные основы психологии здоровья / В.А. Ананьев. – Санкт-Петербург : Речь, 2006. – 384 с.
3. Васильева О. С., Филатов Ф.Р. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М.: Издательский центр “Академия”, 2001. — 352 с.
4. Галецька Інна, Сосновський Титус. Психологія здоров'я: теорія та практика. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 338 с.
5. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини / За ред. І. Я. Коцана. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. – 430 с.
6. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под ред. Г С. Никифорова. — СПб.: Питер, 2006. — 607 с: ил. — (Серия «Учебник для вузов»).

Додаткові джерела:

7. Бойко_Т. В. Здоров'язберігаючі технології і сучасна система освіти // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. - 2013. - Вип. 108.1.
8. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: Монографія. — К.: Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», 2000. — 302 с.
9. Говорун Тамара Василівна. Стать та сексуальність: психологічний ракурс : навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Т. : Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
10. Гринців М. Психічна саморегуляція як умова особистісного зростання студентів / М. Гринців // Проблеми гуманітарних наук. Психологія. - 2015. - Вип. 37. - С. 67–79.
11. Гурвич, Йосиф Наумович. Социальная психология здоровья : диссертация доктора психологических наук : 19.00.05 Санкт-Петербург, 1997 392 с.
12. Екстремальна психологія: підручник / за заг. ред. проф. О.В. Тімченка – Х. : УЦЗУ, 2007. – 502 с.
13. Жигалкіна (Лебедева) Наталія Віталіївна. Проблема здоров'я в психологічній науці // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Психологія. Том 21. Випуск 2 (42). 2016. с.59-65.
14. Караваев Ф.Ф. Психологическое здоровье и здоровьесберегающие технологии в образовании // Психопедагогика в правоохранительных органах, 2014, № 3(58). С.64-70.
15. Коқун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Моно- графія. – К.: ДП "Інформ.-аналіт. агенство", 2012. – 200 с.
16. Кравець, В. П. Психологія сімейного життя [Текст] : навч. посібник для студ. педвузів, що здобувають спец. "Практична психологія" / В. П. Кравець. - Тернопіль, 1995 . Ч. 1. - [Б. м.] : [б.в.], 1995. - 311 с.
17. Меньших О.Е., Петренко Ю.О., Ярова В.Д.. Основи психогігієни молоді людини: навчально-методичний посібник. - Черкаси. 2010. —76 с.
18. Мозгова Г. П. Психологічне здоров'я: різноманітність підходів / Г. П. Мозгова, К. М. Уваркіна // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. - 2016. - Вип. 3. - С. 130-136.
19. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
20. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник/ З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ“Видавницт-во“Логос”. – 207 с.

21. Психологія діяльності в особливих умовах: стан, проблеми, перспективи: Матеріали наукової інтернет-конференції молодих науковців, курсантів, студентів і слухачів. – 22 лютого 2017 року, м. Черкаси. – Черкаси: ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2017. – 234 с.

22. Романовський О.Г., Михайличенко В.Є. Філософія досягнення успіху. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2003. – 696 с.

23. Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / За наук. ред. Л.М. Карамушки. — К.: Фірма «ІНКОС», 2005. — 366 с.

24. Толкунова Інна. Освітні аспекти навчального курсу «Психологія здоров'я і здорового способу життя» // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. № 2/2016. – С.86-97

25. Устінов О.В. Психічне здоров'я як складова національної безпеки // Український медичний часопис. Актуальні питання клінічної практики on-line. I/II 2013. № 1 (93).

26. Філімончук А. В. Психологічні чинники порушення психічного здоров'я дитини//Психолог. № 6, 2009. – С. 26-31.

27. Харди И. Врач,сестра,больной. Психология работы с больными. – Будапешт: АН Венгрии, 1981. – 286 с.

Програма з дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків»

Укладач програми: Дьоміна Г.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		3-й	3-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		6-й	5-6-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 56 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	18 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		16 год.	6 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	

		56 год.	78 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 38/62

для заочної форми навчання – 13/87

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків» полягає у розкритті сутності загально-теоретичних основ і організаційних засад сучасної дитячої психотерапії, ознайомлення з основними принципами та методами психотерапевтичної допомоги дітям і підліткам; оволодіння практичними навичками, діагностичної та психотерапевтичної роботи вирішення складних психологічних проблем дитини та різних порушень дитячого віку в різних основних напрямках і технік психотерапії; набуття належної психотерапевтичної ерудиції і вироблення базових терапевтичних умінь та навичок; формування професійної культури і етики дитячого психотерапевта.

Завданнями вивчення дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психотерапії дітей та підлітків, а саме: ознайомлення з основними теоретичними підходами, що лежать в основі технік психотерапевтичного впливу; активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Ознайомити студентів з базовими теоретичними положеннями психотерапії дітей і підлітків.
2. Сприяти усвідомленню студентами про особливості міжособистісної взаємодії психолога і клієнта.
3. Сприяти усвідомленню важливості соціальних зв'язків у розвитку психологічно здорової особистості дитини і підлітка у професійному становленні студентів.
4. Сформувати у студентів знання про особливості психотерапевтичної роботи з батьками та вчителями, у тому числі необхідність набуття навичок ефективного вирішення проблем міжособистісних взаємодій, обробки когнітивної інформації з опорою на поведінку та вчинок.
5. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови психотерапевтичної роботи з дітьми, а саме: вдале використання розповсюджених технік, ігор, навчання дитини новим навичкам, у тому числі через імітацію.
6. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.
7. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- зміст основних понять і концепцій психосоціального розвитку дітей різного віку;
- предмет, мету та завдання психотерапії дітей та підлітків, специфіку вікової психотерапії;
- особливості міжособистісної взаємодії психолога і клієнта;
- важливість соціальних зв'язків у розвитку психологічно здорової особистості;
- особливості психотерапевтичної роботи з батьками, опікунами, вчителями тощо;
- основні форми психотерапії: індивідуальна, групова, терапія середовищем, арт-терапія, ігрова терапія;
- основні механізми лікувальної взаємодії під час психотерапії;
- найбільш розповсюдженні техніки психотерапевтичної роботи з дітьми;

- підкріплення нової та бажаної поведінки, використання засобів образотворчого мистецтва, музики, казкотерапії, фелттерапії тощо;
- розуміти зміст, межі та принципи застосування відповідного виду і методу дитячої психотерапії, компенсаторні можливості розвивальних психотехнік, логіку терапевтичного процесу, обґрунтованість і доцільність застосування певних терапевтичних технік з дітьми певного віку.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- використовувати теоретичні знання на практиці, володіти вміннями та навичками побудови кваліфікованої взаємодії з клієнтами у майбутній професійній діяльності;
- розпізнавати ступінь готовності клієнта до психотерапевтичної взаємодії;
- визначати стратегію психотерапевтичного впливу;
- синтезувати методи, процедури і психотехніки, запозичені з різних терапевтичних шкіл задля досягнення бажаного психотерапевтичного ефекту, адекватну психологічній проблемі стратегію психотерапевтичної допомоги дитині та її оточенню на релевантну концепцію особистості;
- використовувати принцип раціональної психотерапії в розмові (системність, послідовність, доступність);
- надавати психологічну підтримку у забезпеченні сталого та гармонійного розвитку дитини;
- допомагати у розвитку навичок самостійного вирішення проблем та впевненості;
- психологічній підтримці дитини після надання психотерапевтичної допомоги;
- оцінювати: чужий і власний терапевтичний досвід з урахуванням прийнятих у даній психотерапевтичній парадигмі критеріїв ефективності та вікових норм психічного здоров'я, світоглядну спрямованість терапевтичного мислення і професійної мотивації дитячого психотерапевта, рівень обізнаності магістрантів у галузі психотерапії, сформованість їхніх професійних інтересів.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Сутність психотерапевтичних методів, що використовуються у дитячому та підлітковому віці.

Тема 1. Особливості психотерапії дітей та підлітків.

Визначення психотерапії. Загальні поняття та моделі психотерапії. Завдання психотерапії. Види та фактори ефективності психотерапії. Принципи психотерапії дітей та підлітків. Правова регламентація діяльності психолога який займається психотерапією. Історія розвитку психотерапії дітей та підлітків. Загальні особливості психотерапії дітей та підлітків. Показання й протипоказання до окремих видів психотерапії. Особливості особистості психотерапевта. Особливості психотерапії дітей та підлітків. Структура. Методичні засоби психотерапії дітей. Організація занять. Індивідуальна та групова психотерапія дітей.

Тема 2. Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії.

Дитячий психоаналіз: від класичного до сучасного. Гештальт-терапія з дітьми. Юнгіанський підхід у дитячій та підліткової психотерапії. Символдрама: кататимно-імагінативна психотерапія дітей і підлітків. Арт-терапія (+ ігрова, пісочна, ..) Показання та протипоказання до деяких напрямків і видів психотерапії.

Тема 3. Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків.

Сутність, задачі та основні поняття сімейної психотерапії. Сучасні концепції виховання батьків. Сімейна психотерапія за В. Сатир.

Тема 4. Психотерапія неврозів дітей та підлітків.

Теоретичне обґрунтування психотерапії неврозів та неврозоподібних розладів. Психологічна діагностика дітей з невротичними реакціями і неврозами. Методи психотерапії енурезу, енкопрезу, порушень сну, заїкуватості, шкідливих звичок. Методи психотерапії загальних неврозів.

Тема 5. Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків.

Психологічна характеристика дітей з синдромом дефіциту уваги і гіперактивністю. Методи психотерапії дітей з дефіцитом уваги і гіперактивністю. Теоретичне обґрунтування психотерапії дітей з агресивними розладами. Методи психотерапії дітей з агресивними розладами. Психотерапія девіантної поведінки у підлітковому віці.

Тема 6. Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей.

Причини виникнення страхів у дітей. Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей. Принципи та техніки проведення занять з психотерапії та корекції страхів. Поведінковий підхід у психологічній корекції страхів. Теоретичне обґрунтування психотерапії депресивних розладів у дітей і підлітків. Сучасні підходи до психотерапії депресивних розладів у дітей та підлітків. Теоретичне обґрунтування психотерапії тривожних розладів у дітей та підлітків. Сучасні підходи до психотерапії тривожних розладів у дітей та підлітків.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		го	Л	П/с	Лаб	інд		с.р	го	Л	П/с	лаб
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль I. Сутність психотерапевтичних методів, що використовуються у дитячому та підлітковому віці												
Тема 1. Особливості психотерапії дітей та підлітків.	12	6	6			8	6	6				13
Тема 2. Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії	4	2	2			10						13
Тема 3. Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків	4	2	2			8						13
Тема 4. Психотерапія неврозів дітей та підлітків	4	2	2			10	2		2			13
Тема 5. Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків	6	4	2			10	2		2			13
Тема 6. Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей	4	2	2			10	2		2			13
Усього годин	90	18	16			56	90	6	6			78

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
	Семінарських занять не передбачено планом	0

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Особливості психотерапії дітей та підлітків.	6
2	Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії	2
3	Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків	2
4	Психотерапія неврозів дітей та підлітків	2
5	Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків	2
6	Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей	2
Всього		16

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Особливості психотерапії дітей та підлітків.	8/13
2	Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії	10/13
3	Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків	8/13
4	Психотерапія неврозів дітей та підлітків	10/13
5	Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків	10/13
6	Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей	10/13
	Разом	56/78

8. Індивідуальні завдання

- Написання рефератів та доповідей
- Підібрати банк психодіагностичних методик для діагностики різних відхилень і труднощів особистостей різних вікових категорій.
- Визначити власні особистісні передумови виникнення проблем з якими справляється психотерапія.
- Підібрати техніки, вправи, ігри для психотерапії різних труднощів в дитячому віці.
- Розробити портфоліо з однієї проблемної теми: презентація теми, підбір психодіагностики та створення корекційної програми.
- Теми реферативних повідомлень для студентів:
  - Філософські витоки в розвитку психотерапії.
  - Екзистенційні позиції буття і розвиток психогенних розладів.
  - К.Г.Юнг - його роль в психотерапії.
  - С.Грофф - подорож за межі мозку.
  - Сутність, задачі та основні поняття гуманістичної психотерапії К. Роджерса.
  - Стадії психотерапії за К. Роджерсом.
  - Техніки психотерапії за К.Роджерсом у роботі з дітьми та підлітками.
  - Основні методи поведінкової психотерапії: систематична десенсибілізація, метод конфронтації, способи самоконтролю, моделювання через участь.
  - Психотехніки перевірки обґрунтованості автоматичних думок. АВС-схема ірраціонального мислення. Техніки дискутування.
  - АВС-схема ірраціонального мислення.

- Метод моделювання за Бандурою.
- Психологічний захист в рамках психоаналізу.
- Механізми психологічних захистів в рамках гештальт-терапії.
- Психотерапевтична допомога в кризових життєвих ситуаціях.
- Психотерапія страху.
- Ятрогенні захворювання: слово ранить, слово лікує.
- Психотерапія в психосоматичній практиці.
- Тілесно-орієнтована психотерапія - можливості для лікування психосоматичних розладів.
- Можливості поведінкової психотерапії.
- Самоспостереження як метод психотерапії.
- Самонавіювання як метод психотерапії дітей та підлітків.
- Медитативна практика - можливості і обмеження в психотерапевтичному контексті.
- Аутогенне тренування як метод психотерапії дітей та підлітків.
- Саморегуляція - шлях до здоров'я.
- Психотерапевтична група - навіщо Я туди піду?
- Можливості тілесної психотерапії.
- Застосування групової психотерапії для саморозвитку.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії неврозів та неврозоподібних розладів.
- Методи психотерапії енурезу, енкопрезу.
- Методи психотерапії порушень сну, заїкання, шкідливих звичок.
- Методи психотерапії загальних неврозів.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії синдрому дефіциту уваги і гіперактивності.
- Психологічні особливості дітей з дефіцитом уваги і гіперактивністю.
- Методи психотерапії дітей з дефіцитом уваги і гіперактивністю.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії депресивних розладів і суїцидальної поведінки і у дітей і підлітків.
- Сучасні підходи до психотерапії депресивних розладів і суїцидальної поведінки у дітей та підлітків.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.
- Сучасні підходи до психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.
- Теоретичне обґрунтування психотерапії порушень поведінки дітей та підлітків.
- Методи психотерапії агресивних розладів дітей і підлітків.
- Сучасні методи психотерапії страхів у дітей.
- Принципи та техніки проведення психотерапії страхів.
- Поведінкова психотерапія страхів.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати, презентація.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. 1. Психологічна модель – це..

А) метод лікування, що стосується психосоматики;

- Б) метод інструментальної маніпуляції, що регулює соціальний контроль;
- В) метод впливу, що приводить до навчіння, навчання й створення оптимальних умов для формування зрілої особистості (напр., психологічне консультування);
- Г) метод гармонічної комунікації - взаємодії між людьми.

2. Загальні завдання психотерапії:

- А) Покращення самопочуття і емоційного самопочуття людини, знах. оптимістичної життєвої перспективи, навчити раціональної тактики цілепокладання, виробити вміння структурувати час, гармонізація «Я-концепції» клієнтів, а відтак поліпшення якості їх спілкування, позбавлення невротичних проявів, пом'якшення внут. конфліктів, сприяння виробленню індивідуального стилю діяльності і спілкування;
- Б) Покращення самопочуття і емоційного самопочуття людини, знах. оптимістичної життєвої перспективи, навчити раціональної тактики цілепокладання, виробити вміння структурувати час, гармонізація «Я-концепції» клієнтів, а відтак поліпшення якості їх спілкування, позбавлення невротичних проявів;
- В) Покращення самопочуття і емоційного самопочуття людини, знах. оптимістичної життєвої перспективи, навчити раціональної тактики цілепокладання, виробити вміння структурувати час,;
- Г) Покращення самопочуття і емоційного самопочуття людини, знах. оптимістичної життєвої перспективи, гармонізація «Я-концепції» клієнтів, а відтак поліпшення якості їх спілкування, позбавлення невротичних проявів, пом'якшення внут. конфліктів, сприяння виробленню індивідуального стилю діяльності і спілкування;

3. До варіантів етіопатогенних факторів (внутріособистісних) відносяться:

- А) ситуативні проблеми; проблеми в сімейній системі; когнітивні й поведінкові проблеми; емоційні порушення;
- Б) ситуативні проблеми; проблеми в сімейній системі; когнітивні й поведінкові проблеми; емоційні порушення; порушення розвитку й особистісні розлади; біологічні відхилення;
- В) ситуативні проблеми; проблеми в сімейній системі; когнітивні й поведінкові проблеми;
- Г) ситуативні проблеми; проблеми в сімейній системі; когнітивні й поведінкові проблеми; емоційні порушення; порушення розвитку й особистісні розлади; біологічні відхилення та індивідуальні особливості;

4. Визначте відповідну кількість занять:

- А) початковому етапі (1-5-е заняття), середньому етапі (6-9-е заняття), заключному етапі (10-16-е заняття);
- Б) початковому етапі (1-6-е заняття), середньому етапі (7-8-е заняття), заключному етапі (9-15-е заняття);
- В) початковому етапі (1-3-е заняття), середньому етапі (4-8-е заняття), заключному етапі (9-14-е заняття);
- Г) початковому етапі (1-4-е заняття), середньому етапі (5-8-е заняття), заключному етапі (9-15-е заняття);

5. Вид психотерапії за обсягом:

- А) симптомоорієнтована та особистісноорієнтована (гульмістична, поведінкова, динамічна)
- Б) індивідуальна та групова
- В) короткочасна / короткострокова (до 20-30 сесій) та довготривала
- Г) підтримуюча та реконструктивна

6. Фактори ефективності психотерапії (запропонував Джадс Мармор):

- А) гарні відносини й співробітництво між психотерапевтом і пацієнт; ослаблення напруги на початку терапії; засвоєння клієнтом психотерапевтичної інформації; оперативна модифікація поведінки клієнта і набуття ним нового колективного досвіду; переконання і навіювання з боку психотерапевта (явне або сховане); засвоєння більш адаптивних способів поведінки за умови емоційної підтримки з боку психотерапевта;
- Б) гарні відносини й співробітництво між психотерапевтом і пацієнт; ослаблення напруги на початку терапії; засвоєння клієнтом психотерапевтичної інформації; оперативна модифікація поведінки клієнта і набуття ним нового колективного досвіду; навчання на прикладі психотерапевта; переконання і навіювання з боку психотерапевта (явне або сховане); засвоєння більш адаптивних способів поведінки за умови емоційної підтримки з боку психотерапевта;

В) гарні відносини й співробітництво між психотерапевтом і пацієнт; ослаблення напруги на початку терапії; засвоєння клієнтом психотерапевтичної інформації; оперативна модифікація поведінки клієнта і набуття ним нового колективного досвіду; навчання на прикладі психотерапевта; переконання і навіювання з боку психотерапевта (явне або сховане);

Г) гарні відносини й співробітництво між психотерапевтом і пацієнт; ослаблення напруги на початку терапії; засвоєння клієнтом психотерапевтичної інформації; переконання і навіювання з боку психотерапевта (явне або сховане); засвоєння більш адаптивних способів поведінки за умови емоційної підтримки з боку психотерапевта;

7. Особистісно-орієнтована (етіопатогенетична) психотерапія..

А) спрямована на рішення внутріособистісного конфлікту, що лежить в основі невротичного розладу. Використається психоаналітична, гештальт-терапія, тілісно-орієнтована;

Б) спрямована на ресоціалізацію (приспособлення людини до життя в новому співтоваристві) клієнтів, які втратили певні комунікативні й кооперативні навички в результаті свого захворювання, або в яких виникли нові психологічні проблеми, пов'язані з придбанням статусу «хворого». Це методи групової терапії, арт-терапії, імаготерапії, психодрами;

В) спрямована на знищення хворобливого симптому. Терапія може бути орієнтована на ключовий симптом захворювання, на поліпшення загального стану, на встановлення контролю за плином фізіологічних функцій організму, на оптимізацію поведінки. Залежно від цілей симптом-центрованої психотерапії можуть застосовуватися суггестивні методи терапії (гіпноз, навіювання), аутогенне тренування, раціональна психотерапія, поведінкова психотерапія;

Г) (є різновидом групової терапії), що проводиться в специфічній соціальній групі й вирішує специфічні проблеми цієї групи;

8. Аксіологічний напрямок ..

А) це формування вміння знаходити у важких ситуаціях сили усередині самого себе, приймати відповідальність за своє життя, формування вміння робити вибір, потреби в особистісному рості.

Б) вимагає формування вміння усвідомлювати свої почуття, причини поведінки, наслідки вчинків, будувати життєві плани, тобто формування особистісної рефлексії.

В) припускає формування вміння приймати самого себе й інших людей, при цьому адекватно усвідомлюючи свої й чужі переваги й недоліки.

9. Інструментальний напрямок

А) це формування вміння знаходити у важких ситуаціях сили усередині самого себе, приймати відповідальність за своє життя, формування вміння робити вибір, потреби в особистісному рості.

Б) вимагає формування вміння усвідомлювати свої почуття, причини поведінки, наслідки вчинків, будувати життєві плани, тобто формування особистісної рефлексії.

В) припускає формування вміння приймати самого себе й інших людей, при цьому адекватно усвідомлюючи свої й чужі переваги й недоліки.

10. Соціально-психологічні фактори:

А) проблеми пов'язані з проживанням у великому місті, недостатні умови для повноцінного відпочинку;

Б) Емоційна ізоляція однієї людини, недостатня психологічна сумісність батьків, конфлікти та домінування дорослих, перестановка традиційних сімей, інверсія, низька продуктивність спільної діяльності та ін;

В) незадовільні житлово-побутові умови, зайнятість батьків, ранній вихід матері на роботу після пологів;

11. Показання й протипоказання до окремих видів психотерапії.

12. Основні принципи психотерапії дітей та підлітків.

13. Методи психотерапії дітей з дифіцитом уваги.

14. Корекційна робота з гіперактивністю у дітей та підлітків

15. Методи психотерапії енурезу, порушення сну та заїкуватості.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психотерапія дітей та підлітків»

1. Визначення та моделі психотерапії.

1. Особливості психотерапії дітей та підлітків.

2. Основні психотерапевтичні підходи, що застосовують у дитячій психотерапії.
3. Методи психотерапії дітей та підлітків.
4. Показання і протипоказання до окремих видів психотерапії.
5. Особливості діагностичного інтерв'ю у дитячій та підлітковій психотерапії.
6. Загальні правила психотерапії психічних та поведінкових розладів у дітей та підлітків.
7. Особливості психотерапевтичної ситуації у дитячій психотерапії.
8. Вимоги до психолога, який здійснює психотерапевтичний вплив.
9. Особливості оцінки ефективності для клієнта, психолога, оточення клієнта.
10. Фактори, що визначають ефективність психокорекції. Завдання психотерапевтичного втручання.
11. Процедура оцінки результатів психокорекційного впливу. Рациональні очікування психотерапевта.
12. Особливості застосування короткострокового та тривалого психотерапевтичного впливу.
13. Етапи психотерапевтичного впливу.
14. Особливості дитячого психотерапевта; особливості дитини; Сімейні та соціальні характеристики.
15. Оцінка проблеми дитини; процеси розвитку як фон для психологічних проблем у дітей; нормальна траєкторія розвитку.
16. Параметри діагностики особистості дитини.
17. Предмет роботи психотерапевта у дитячому психоаналізі.
18. Терапевтичний альянс, як продуктивна взаємодія клієнта та психоаналітика.
19. Загальна характеристика методу ігрової психотерапії.
20. Основні психологічні механізми психотерапевтичного впливу гри. Принципи здійснення ігротерапії. Основні види та форми ігротерапії.
21. Стадії процесу ігрової психотерапії, центрованої на дитині.
22. Ігрова терапія відреагування.
23. Директивна та недирективна ігротерапія.
24. Особливості психотерапії тривожних розладів у дітей та підлітків.
25. Сугестивна психотерапія дітей та підлітків.
26. Материнське навіювання як метод психотерапії дітей та підлітків.
27. Самонавіювання як метод психотерапії дітей та підлітків.
28. Аутогенне тренування як метод психотерапії дітей та підлітків.
29. Особливості психотерапії дитячих депресій.
30. Психотерапія дитячої агресії та гніву.
31. Найбільш розповсюджені методи арт-терапії.
32. Переваги та принципи індивідуальної психотерапії.
33. Показання та завдання індивідуальної психотерапії.
34. Основні стадії індивідуальної психотерапії.
35. Арт-методи сімейної психотерапії.
36. Особливості групової психотерапії дітей та підлітків.
37. Лікувальні фактори групової психотерапії .
38. Особливості комплектування психотерапевтичної групи.
39. Види групової психотерапії
40. Стадії та методи (техніки) групової психотерапії .
41. Короткочасна групова психотерапія для підлітків.
42. Психодіагностичні та психотерапевтичні аспекти дитячого малюнка.
43. Теоретичне обґрунтування психотерапії неврозів та неврозоподібних розладів.
44. Методи психотерапії енурезу, енкопозу.
45. Методи психотерапії порушень сну, заїкання, шкідливих звичок.
46. Методи психотерапії загальних неврозів.
47. Теоретичне обґрунтування психотерапії синдрому дефіциту уваги і гіперактивності.
48. Теоретичне обґрунтування психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.
49. Сучасні підходи до психотерапії тривожних розладів у дітей і підлітків.

50. Теоретичне обґрунтування психотерапії порушень поведінки дітей та підлітків.
 51. Методи психотерапії агресивних розладів дітей і підлітків.
 52. Сучасні методи психотерапії страхів у дітей.
 53. Принципи та техніки проведення психотерапії страхів.
 54. Поведінкова психотерапія страхів.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						Сума
Змістовий модуль №1						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	100
10	15	15	15	15	30	100

T1, T2 ... T6 – теми змістових модулів.

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт (вартість виду)	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні заняття	5	7	35
2.	Модуль	25	1	25
3.	Підбір психотерапевтичних методик	15	1	15
4.	Доповідь	10	1	10
5.	Творча робота (брошура)	15	1	15
Підсумковий рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I-II	III	IV	V	VI - VII	VIII
Модулі	Модуль 1. Сутність психотерапевтичних методів, що використовуються у дитячому та підлітковому віці					

Теми практичних занять	Тема 1. Особливості психотерапії дітей та підлітків	Тема 2. Напрями та підходи в дитячій та підлітковій психотерапії	Тема 3. Особливості сімейної психотерапії дітей та підлітків	Тема 4. Психотерапія неврозів дітей та підлітків	Тема 5. Психотерапія емоційних та поведінкових розладів дітей та підлітків	Тема 6. Сучасні підходи до психотерапії та корекції об'єктивних страхів у дітей
Самостійна робота	Підготувати творчу роботу					
Види контролю	Контрольна робота					

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. – М., 1993.
2. Бурлачук Л.Ф. Основы психотерапии: Учебное пособие / Л.Ф. Бурлачук, И.А. Грабовская, А.С. Кочарян. – К.: Никацентр; М.: Алтейна, 1999. – 320 с.
3. Бушменская Б.В., Барабанова О.А., Лидерс А.Г. Возрастно-психологическое консультирование: проблемы психического развития детей. – М., 1990.
4. Буянов М.И. Психотерапия невротиков у детей и подростков. – М., 1976.
5. Вознесенська О. Арт-терапія в роботі практичного психолога: Використання арт-технологій в освіті / О.Вознесенська, Л.Мова -К.: Шк. світ, 2003.
6. Детская и подростковая психотерапия: учебник для бакалавриата и магистратуры / Е.В. Филиппова [и др.]; под ред. Е.В. Филипповой. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 430 с.
7. Захаров А.И. Психотерапия невротиков у детей и подростков / А.И. Захаров. – Л., 1982. – 216 с.
8. Зубалий Н.П. Основы психотерапии / Н.П.Зубалий, А.М. Левочкина. – К.: МАУП, 2001. – 160 с.
9. Ковалев В.В., Буянов М.И. Основы психотерапии детей и подростков//Психиатрия детского возраста. – М., 1979.
10. Ковалев В.В. Семиотика и диагностика психических заболеваний у детей и подростков / В.В. Ковалев. – М.: Медицина, 1985. – 288 с.
11. Кулаков С.А. Психопрофилактика и психотерапия в средней школе. – СПб., 1996.
12. Лендрет Г.Л. Игровая терапия: искусство отношений / Г.Л. Лендрет. – М., 1998, - 368 с.
13. Лобзин В.С. Аутогенная тренировка / В.С. Лобзин, М.М. Решетников – Л., 1986. – 280 с.
14. Нельсон – Джоунс Р. Теория и практика консультирования / Р. Нельсон – Джоунс. – СПб.: Питер, 2001. – 474 с.
15. Практикум по арт-терапии / Под ред. А.И. Копытина. СПб.: Питер, 2001. – 448 с.
16. Психотерапия детей и подростков / Под ред. Ф.Кендалла. – СПб.: Питер, 2002. – 432 с.
17. Психотерапевтическая энциклопедия / Под общ. ред. Б. Д. Карвасарского. —СПб.: ПитерКом, 2002. – 1024 с.
18. Психотерапія дітей та підлітків / під ред. Х. Ремшмидт. М. : Світ, 2000.
19. Спиваковская А.С. Профилактика детских невротиков / А.С. Спиваковская. - М., 1988. - 2000 с.
20. Чистякова М.И. Психогимнастика / М.И. Чистякова. – М., 1995. – 160 с.

21. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – СПб.: Речь, 2005. – 336 с.

Додаткова література:

2. Завацька Н. Є. Теоретичні підходи та основні методи психотерапії узалежненої поведінки: соціально-психологічний аспект: монографія / Н. Є. Завацька. – К.: Укр. вид. консорціум, 2008. – 260 с.
3. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Практикум по сказкотерапии. СПб.: ООО «Речь», 2000.
4. Карпенко Є. В. Організація тренінгу спілкування з дітьми різного віку. Дрогобич, 2016.
5. Коробко С.Л., Коробко О.И. Работа психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. К.: Літера ЛТД, 2006.
6. Киппер Д. Клинические ролевые игры и психодрама. – М, 1993. – 24 с.
7. Малкина-Пых И. Г. Терапия пищевого поведения / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2007. – 1040 с.
8. Кривоніс Т. Г. Теорія та практика особистісної психотерапії. К.: Вид дім «Слово», 2012.
9. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібник. Суми, 2006.
10. Литвиненко С.А. Ігротерапія / С. А. Литвиненко. –К.: Шкільний світ, 2010.
11. Овчарова Р. В. Технологии практического психолога образования: Учебное пособие для студентов вузов и практических работников. М.: ТЦ «Сфера», 2000.
12. Оклендер В. Окна в мир ребенка: Руководство по детской психотерапии / В. Оклендер. – М.: Независимая фирма «Класс», 2005. – 336 с.
13. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. М.: Издательская группа „Прогресс”, „Универс”, 1994. – 480 с.
14. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика. – М.: Прогресс, 2000. – 384 с.
15. Старшенбаум Г. В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей / Г. В. Старшенбаум. – М.: Когито-Центр, 2006. – 368 с.
16. Фридман Д. Техники семейной психотерапии. – СПб.: Питер, 2001. – 384 с.
17. Холмогорова А.Б. Научные основания и практические задачи семейной психотерапии / А. Холмогорова // Московский психотерапевтический журнал. - 2002. - №1. - С. 93-119.
18. Хоментаскас Г. Т. Семья глазами ребенка / Г.Т. Хоменкаускас. – М.: Педагогика, 1989. – 160 с.
19. Шкурко Т.А. Танцевально-экспрессивный тренинг.-СПб.: Изд. «Речь», 2003.
20. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 2001. – 656 с.
21. Яценко Т.С. Динамика развития глубинной психокоррекции: теория и практика. Днепропетровск: «Инновация», 2015.

Інформаційні ресурси

1. <http://psychology.com.ua>
2. <http://academia-pc.com.ua/product/322>
3. <http://bibliograph.com.ua/psihokorrekcija/index.htm>
4. <http://divovo.in.ua/navchaleno-metodichnij-posibnik-dlya-pidgotovki-magistriv.html?page=23>
2. <http://www.health-medix.com/articles/misteztvo/2013-09-22/tutun.pdf>
3. http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uvp_2013_21_4_22.pdf
4. <http://library.khpg.org/files/docs/1430425357.pdf>

Програма з дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізичними вадами»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		8-й	8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних -3 години в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 54 години.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		20 год./	6 год./
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		54 год.	78 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 36/54

для заочної форми навчання – 12/78

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами» Забезпечення майбутніх психологів знаннями з різних напрямків психологічної допомоги, які використовуються при роботі з дітьми що мають психофізіологічні вади. Підвищити психологічну грамотність студентів щодо закономірностей і особливостей розвитку дітей з психофізіологічними вадами.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами» є науково – теоретичне вивчення основ і закономірностей розвитку дітей з

психофізіологічними вадами. Вироблення у студентів практичних умінь і навичок щодо психокорекції різних видів психофізіологічних порушень. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

52. Розширення уявлень студентів про специфіку майбутньої професійної діяльності;
53. Ознайомлення студентів з базовими принципами та поняттями психології розвитку дітей що мають психофізіологічні вади;
54. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психологічної допомоги при роботі з дітьми що маю порушення психофізіологічного розвитку у вітчизняній та зарубіжній психології;
55. Ознайомити студентів з основними порушеннями та особливостями їх прояву враховуючи вікові особливості дитини;
56. Сформувати у студентів знання про закономірності та особливості перебігу психокорекційної роботи при різних видах психофізіологічних вад;
57. Розкрити особливості організації та проведення психологічного обстеження;
58. Розглянути основні концепції надання психологічної допомоги дітям з психофізіологічними вадами;
59. Розкрити механізмів прояву психофізіологічних вад з урахуванням чинників та механізмів їх виникнення;
60. Сформувати цілісний науковий погляд щодо сутності феномену дизонтогенезу;
61. Систематизувати та поглибити знання студентів щодо особливостей прояву психофізіологічних вад;
62. Створити уявлення про сучану цілісну систему корекційно-виховної роботи в Україні та за кордоном;
63. Проаналізувати психологічні аспекти психокорекційних та психотерапевтичних технік;
64. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.
65. Розширити знання студентів щодо застосування методів, технік психокорекції та психотерапії в роботі з дітьми що мають психофізіологічні вади;
66. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
67. Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;
68. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
69. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань та методів психокорекції та психотерапії в роботі з дітьми з психофізіологічними вадами.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами», визначення основних понять;
- Базові закони психічного розвитку в онтогенезі та дизонтогенезі;
- Основні теоретичні підходи до вирішення проблеми співвідношення навчання і розвитку дітей з проблемами в психофізіологічному розвитку;
- Вікові психологічні особливості дітей з психофізіологічними розладами на різних стадіях розвитку;
- Принципи побудови і методи психологічних досліджень;
- Систему психолого-педагогічної і корекційної допомоги та особливості її організації з дітьми різного віку, спрямовану на соціалізацію даної категорії дітей;
- Сучасні підходи до організації цілісної системи корекційно-розвивального навчання та основні напрями психокорекційної роботи;
- Структуру та та організацію психологічної допомоги в Україні для дітей що мають порушення психофізіологічного розвитку;
- Етико – деонтологічні принципи при роботі з дітьми з психофізіологічними вадами;

- Психодіагностичні підходи та методи що використовуються для діагностики різних видів психофізіологічних вад;
- Принципи і закономірності психологічного обстеження;
- Соціально – психологічні чинники які можуть впливати на дитину та перебіг психофізіологічного порушення;
- Визначати категорію дітей, які потребують психологічної корекції та психотерапії;
- Методи та види психокорекції та психотерапії при психофізіологічних вадах;
- Динаміку перебігу та можливі ускладнення;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;
- Обмеження що можуть бути обумовлені станом здоров'я дитини;
- Покази та протипокази для застосування певних методів психокорекції та психотерапії;
- Критерії та методи оцінки ефективності психокорекції та психотерапії при різних видах психофізіологічних порушень враховуючи вікові особливості дитини;

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Планувати та проводити психодіагностичне дослідження психофізіологічних порушень з урахуванням нозологічних, синдромальних та індивідуально психологічних характеристик дитини;
- Виявляти і кваліфікувати патологічну симптоматику аномального розвитку дітей різного віку;
- Аналізувати теорії психічного дизонтогенезу;
- Розрізнати вид психофізіологічного розладу;
- Планувати комплекс та визначати послідовність психокорекційних та психотерапевтичних методів та програм;
- Самостійно складати психотерапевтичні та психокорекційні програми;
- З урахуванням індивідуальної траєкторії розвитку дитини планувати і здійснювати психолого-педагогічну і корекційну роботу з дітьми, що мають проблеми в розвитку;
- Аналізувати психологічні аспекти психотерапевтичних технік;
- Орієнтуватись у сучасних напрямках психотерапії та психокорекції;
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів;
- Складати психологічну характеристику дітей з аналізом труднощів навчання і результатами індивідуальної корекційної роботи;
- Застосовувати психологічні знання для соціалізації дітей з проблемами в розвитку;
- Організувати систему корекційно-виховної роботи з дітьми в умовах спеціальних закладів для дітей з психофізіологічними вадами;
- Оцінювати ефективність психокорекційної та психотерапевтичної роботи;

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Науково теоретичні засади.

Тема 1. Введення в дисципліну.

Зміст теми: Предмет, цілі, завдання, принципи і методи психології розвитку дітей з психофізіологічними вадами, співвідношення наук, зв'язок з іншими науками, місце у структурі сучасного людинознавства. Історія становлення. Особливості ставлення до людей з порушеннями у розвитку в різні історичні епохи. Релігійні уявлення про природу психічних аномалій. Особливості відображення відхилень у психічному розвитку в художній літературі і мистецтво як форми художньої свідомості. Принципи вікової динаміки розвитку дітей з психофізіологічними

вадами: формування усвідомленості, довільності і опосередованості психічних процесів. Культурна та природна лінії в психічному розвитку дитини. Вихідні біологічні ситуації розвитку. Соціальна ситуація розвитку як найважливіший фактор становлення особистості в онтогенезі. Психічний розвиток і діяльність. Поняття ідеальної, середньостатистичної і функціональної норми розвитку. Умови нормального психічного розвитку дитини. Поняття аномального психічного розвитку (дизонтогенезу), параметри дизонтогенезу. Функціональні і органічні порушення розвитку. Фактори ризику недостатності психофізіологічного розвитку. Причини відхилень у розвитку та фактори, що їх визначають: біологічні та соціальні умови появи дефекту розвитку. Аномальний розвиток як наслідок невідповідності умов соціальної ситуації розвитку можливостей дитини. Класифікація видів порушень психічного розвитку (дизонтогенезу за Лебединським): недорозвинення, затримка розвитку, пошкоджений розвиток, спотворений розвиток; розвиток в умовах складних недоліків у розвитку. Зміст основних параметрів дизонтогенезу. Основні напрямки дизонтогенезу. Загальні закономірності відхилень розвитку. Модально-неспецифічні особливості відхилень в розвитку.

Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.

Зміст теми: Загальна характеристика завдань дослідження дітей з психофізіологічними вадами. Поняття «первинного» і «вторинного» дефектів в концепції Л. С. Виготського, їх значення для побудови діагностичної та корекційної роботи. Механізми появи вторинних чи системних порушень: міжфункціональний, сензитивний, комунікативний, діяльнісний, деприваційний. Дослідження мислення в нормі і при різних аномаліях розвитку. Огляд діагностичних методик що застосовуються при вивченні мислення. Досвід дослідження мислення дітей з психофізіологічними вадами у роботах С. Я. Рубінштейна. Проблеми диференціальної діагностики в психологічному дослідженні. Розвиваюча спрямованість психологічної діагностики в культурно історичній традиції. Психологічна діагностика здібностей. Використання стандартизованих тестів і якісних методик дослідження психічного розвитку у психологічній діагностиці. Психофізіологічні та нейропсихологічне дослідження дітей з психофізіологічними вадами. Основні принципи проведення досліджень. Особливості діагностики осіб з обмеженими можливостями здоров'я і інтерпретація отриманих результатів. Особливості дослідження дітей з комбінованими психофізіологічними вадами. Основні напрямки вимірювань в сучасній діагностиці: орієнтація на поведінкові характеристики і соціально-адаптивні можливості особистості. Психолого-педагогічні засади проектування і організації ситуацій спільної діяльності в системі «вихователь-дитина-батьки». Прикладні аспекти стимуляції компенсаторних механізмів поведінки, загальнопсихологічні, психофізіологічні, клініко-психологічні принципи вікової динаміки розвитку дітей з психофізіологічними вадами в психіці і поведінці.

Змістовий модуль 2. Психологічна характеристика дітей з психофізіологічними вадами, схема навально – корекційної роботи.

Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.

Зміст теми: Розумова відсталість: поняття, етіологія і форми. Олігофренія, деменція, розумова відсталість на тлі поточних захворювань нервової системи – шизофренії, епілепсії та ін. Класифікація олігофренії по глибині дефекту і види олігофренії. Особливості психічного розвитку дітей з розумовою відсталістю: специфіка їх уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мови, особистісного розвитку, діяльності. Історичний екскурс і характеристика сучасної соціальної політики щодо розумово відсталих дітей. Затримка психічного розвитку (ЗПР) як соціокультурний феномен. Історія розвитку уявлень про ЗПР. Поняття і класифікації. Особливості психічного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку: специфіка їх уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мовлення, темпераменту, особистісного розвитку, діяльності. Синдром дефіциту уваги з гіперактивністю у дітей з затримкою психічного розвитку, його прояви, поширеність, причини появи. Диференціальна діагностика ЗПР від схожих станів як умова успішної корекції ЗПР. Психологічні особливості корекції та корекційно-розвивального навчання дітей із ЗПР

Тема 4. Дисгармонійний і спотворений розвиток.

Зміст теми: Психологія осіб з порушеннями емоційної і поведінкової сфер. Синдром раннього дитячого аутизму (РДА). Етіологія, патогенез, питання класифікації і прогнозу РДА. Специфічні особливості дітей з РДА: зниження енергетичного потенціалу, аутизм, «феномен тотожності» та ін. Сфера спілкування дітей з РДА: особливості візуального контакту, комплексу поживлення, ставлення до вербального і фізичного контакту. Спотворення інтелектуального і мовного розвитку у дітей з РДА.

Психопатії та акцентуації характеру у підлітковому і юнацькому віці. Характер і риси особистості. Акцентуації характеру як стан, прикордонний між нормою і патологією. Класифікації акцентуацій по К. Леонгарду і А. Є. Личко. Розвиток і трансформація акцентуації характеру. Розлади соціальної поведінки (психопатії). Соціальні та біологічні фактори формування психопатії з точки зору різних наукових напрямків. Класифікація психопатій.

Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.

Зміст теми: Психологія дітей з порушеннями опорно-рухового апарату (ОРА). Етіологія і патогенез дитячого церебрального параліча (ДЦП). Характеристика порушень рухових функцій у дітей з ДЦП за класифікацією К.А. Семенової. Особливості психічного розвитку дітей з дитячим церебральним паралічем: специфіка їхньої уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мовлення, особистісного розвитку, діяльності.

Тема 6. Порушення мови.

Зміст теми: Логопсихологія. Будова мовного апарату, види мови та основні причини її порушення. Первинні і вторинні порушення мови. Сучасні класифікації первинних порушень мовлення. Особливості психічного розвитку дітей з важкими порушеннями мови: специфіка їх уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, особистісного розвитку, діяльності. Специфічні розлади шкільних навичок (дисграфія і дислексія).

Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.

Зміст теми: Сліпі і слабозорі діти. Тифлопсихологія. Дефіцитарний розвиток, проблема сенсорної депривації і її можливих наслідків для розвитку дитини. Виявлення порушень зору і їх класифікація. Особливості психічного розвитку сліпих і слабозорих дітей: специфіка їхньої уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мовлення, особистісного розвитку, діяльності. Роль компенсаторної перебудови сприйняття у розвитку вищих форм пізнавальної діяльності при тотальній сліпоті і залишковому зорі у сліпих і слабозорих. Формування знакового переопосередкування у дітей з ураженнями аналізаторів. Спеціальні знакові системи (азбука Брайля). Глухі і слабочуючі діти. Сурдопсихологія. Виявлення порушень слуху і їх класифікація. Особливості психічного розвитку глухих і слабочуючих дітей: специфіка їхньої уваги, відчуттів, сприйняття, пам'яті, мислення, мовлення, особистісного розвитку, діяльності. Спеціальні знакові системи (жестова мова, тактильна азбука). Полісенсорна система навчання дітей зі зниженим слухом.

Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних вад.

Зміст теми: Методологічний, теоретичний і прикладний аспекти профілактики та корекції відхилень від норми психічного розвитку у дітей з вродженими або набутими дефектами сенсорної, інтелектуальної, емоційної сфер. Особливості організації корекційно виховного навчання і виховання дітей з порушеннями сенсорної, інтелектуальної та емоційної сфер. Роль сім'ї в корекційно відновлювальній роботі. Аналіз напрямків і методів коригуючого і відновлюваного навчання. Психологічна сутність впливу на порушену функцію. Завдання і принципи психокорекційної роботи. Структура і методи організації психологічної корекції дітей з психофізіологічними вадами. Корекційно-відновлювальна спрямованість професійного спілкування з дітьми з психофізіологічними вадами. Ставлення суспільства до осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Позитивні і негативні аспекти спільної освіти дітей що нормально розвиваються і дітей з психофізіологічними вадами. Спільна робота з фахівцями інших профілів (логопеди, педагоги, лікарі та ін.) Спільна робота психолога і педагога з пошуку та аналізу

збережених сторін особистості і виявлення особливостей розвитку вищих психічних функцій дитини як основи корекційно-відновлювального навчання. Зв'язок з державними організаціями в системі освіти та охорони здоров'я, що надають допомогу дітям з психофізіологічними вадами.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль I. Науково теоретичні засади.												
Тема 1. Введення в дисципліну.	12	2	2/			8	11	2				9
Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	12	2	4/			6	11	2				9
Змістовий модуль 2.												
Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	10	2	2/			6	11	2				9
Тема 4. Дисгармонійний і спотворений розвиток	10	2	2/			6	11		2/			9
Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.	12	2	2/			8	11		2/			9
Тема 6. Порушення мови.	12	2	2/			8	11		2/			9
Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	10	2	2/			6	12					12
Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних розладів	12	2	4/			6	12					12
Всього годин	90	16	10			54	90	6	6			78

5. Теми семінарських занять

Не передбачені навчальним планом.

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в дисципліну.	2
2	Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	4
3	Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	2
4	Дисгармонійний і спотворений розвиток.	2
5	Порушення опорно – рухового апарату.	2
6	Порушення мови.	2
7	Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	2
8	Профілактика та корекція психофізіологічних розладів	4
Всього:		20

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в дисципліну.	8/9
2	Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	6/9
3	Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	6/9
4	Дисгармонійний і спотворений розвиток.	6/9
5	Порушення опорно – рухового апарату.	8/9
6	Порушення мови.	8/9
7	Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	6/12
8	Профілактика та корекція психофізіологічних розладів	6/12
Всього:		54/78

8. Індивідуальні завдання:

1. Написати реферат;
2. Підготувати доповіді;
3. Підберіть комплекс методик для діагностики певного психофізіологічного розладу;
4. Складіть план взаємодії психологів з іншими фахівцями при організації психологічного супроводу дітей з психофізіологічними вадами;
5. Проаналізуйте різницю в психічному розвитку осіб з розумовою відсталістю та ЗПР. Які психологічні механізми відповідальні за позитивну динаміку в цілому у різних груп дітей?;
6. Виявити особливості компенсації психічного недорозвинення, навести приклади;
7. Складіть схему «Відмінність психопатії від акцентуації характеру»;
8. Розробіть рекомендації батькам по догляду за дитиною з будь-яким психофізіологічним розладом (на Ваш вибір). Виділіть функції батьків;
9. Розробіть корекційну програму для будь-якого (на Ваш вибір) психофізіологічного розладу;
10. Опишіть особливості взаємодії з іншими спеціалістами (педагоги, лікарі та інші). Визначте мету, завдання і функції кожного.

Тематика рефератів та доповідей:

Теми доповідей:

1. Принципи організації коректувально психолого – педагогічної роботи з дітьми, що мають відхилення у фізичному та психологічному розвитку;
2. Умови соціальної ситуації розвитку, їх вплив на формування аномалій особистості;

3. Діти з порушеннями поведінки. Девіантна поведінка;
4. Соціальна реабілітація дітей з обмеженими можливостями;
5. Умови побудови роботи з батьками дітей з особливими психофізіологічними потребами;
6. Шкільна дезадаптація, причини та прояви;
7. Роль корекційно навчального виховання в соціалізації дітей з недоліками розвитку;
8. Девіація особистісного розвитку дітей з дитячим церебральним паралічем;
9. Особливості пізнавального розвитку при розумовій відсталості;
10. Характеристика ігрової діяльності дітей як показник їх готовності до психологічного прийняття шкільної ситуації;
11. Особливості формування особистості дітей з мовленевими порушеннями;
12. Види розладів соціального функціонування дітей і підлітків;
13. Умови соціальної ситуації розвитку, їх вплив на формування аномалій особистості;
14. Психічне здоров'я та чинники ризику в дитячому віці;
15. Гармонійний розвиток дитини, роль емоційного контакту з тими, що оточують;
16. Розвиток когнітивних процесів у дітей з мінімальними органічними ураженнями головного мозку;
17. Девіація особистісного розвитку дітей з сенсорними порушеннями;
18. Акцентуації характеру;
19. Система установ що займаються навчанням, вихованням і підготовкою до самостійного життя дітей з психофізіологічними вадами;
20. Особливості пізнавального розвитку дітей з ЗПР;
21. Класифікація та причини мовленевих порушень;
22. Види дислалії, алалії і афазії;
23. Особливості психомоторного розвитку дітей з розумовою відсталістю;
24. Патологічне формування характеру (наприклад психопатія).

Теми рефератів

1. Особливості корекції дітей з сенсорними дефектами;
2. Особливості корекції дітей з інтелектуальними дефектами;
3. Особливості корекції дітей з порушеннями опорно – рухової сфери;
4. Психолого – педагогічна корекція порушень поведінки;
5. Особливості адаптації дітей з психофізіологічними порушеннями;
6. Особливості когнітивного розвитку дітей з дислалією, дислексією, дисграфією, дискалькулією;
7. Емоційні порушення дитячого віку;
8. Поведінкові порушення дитячого віку;
9. Особливості дослідження дітей з психофізіологічними вадами;
10. Розвиток особистості дітей в умовах депривації (материнської, сенсорної, когнітивної, рухової);
11. Специфіка коректувальної роботи з дітьми з розумовою відсталістю та ЗПР;
12. Особливості розвитку особистості дитини із заїканням;
13. Психолого – педагогічна корекція порушень поведінки;
14. Діти з порушеннями рухової системи та їх психологічна характеристика;
15. Поведінкові порушення дитячого віку.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами».

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Фізичний або психічний недолік, що викликає порушення нормального розвитку дитини називається:

- 1.індивідуальна норма;
- 2.дефект;
- 3.дизонтогенез;
- 4.деменція.

2. Стійке недорозвинення складних форм пізнавальної діяльності, що виникає внаслідок ураження центральної нервової системи на ранніх етапах онтогенезу, поточного хворобливого процесу при цьому не спостерігається називається:

1. шизофренія;
2. епілепсія;
3. деменція;
4. олігофренія.

3. Уповільнення темпу розвитку психіки дитини, яке виражається в недостатності загального запасу знань, незрілості мислення, переважанні ігрових інтересів але здатністю до оволодіння знаннями, сприйманні допомоги називається:

1. розумова відсталість;
2. деменція;
3. затримка психічного розвитку;
4. шизофренія;

4. Закономірності і особливості психічного розвитку осіб з порушеною функцією зору вивчає:

1. тифлопедагогіка;
2. тифлопсихологія;
3. сурдопсихологія;
4. ортопедія.

5. Автор винаходу системи рельєфного письма:

1. Д. Дідро;
2. Л. Брайль;
3. Е. Крепелін.

6. Складне захворювання центральної нервової системи, що веде до рухових порушень називається:

1. розумова відсталість;
2. епілепсія;
3. дитячий церебральний параліч;
4. деменція.

7. Афазія - це:

1. повна або часткова втрата мови, обумовлена локальними ураженнями головного мозку;
2. патологічно прискорений темп мови;

3. розлад фонації внаслідок патологічних змін голосового апарату;
4. порушення темпо-ритмічної організації мовлення.

8. Дисграфія - це:

1. порушення вимовлюваної сторони мови;
2. порушення процесу письма;
3. порушення процесу читання;
4. порушення темпо-ритмічної організації мовлення.

9. Первинні дефекти розвитку виникають в результаті:

1. психічного недорозвинення;
2. порушень соціальної поведінки;
3. органічного пошкодження або недорозвинення будь-якої біологічної системи.

10. Твердження про те, що нездібних дітей немає, відповідає принципу:

1. диференційованого підходу;
2. індивідуального підходу;
3. ранньої педагогічної допомоги;
4. педагогічного оптимізму.

11. Система спеціальних і загальних педагогічних заходів, спрямованих на ослаблення або подолання недоліків психофізичного розвитку називається:

1. компенсація;
2. корекція;
3. реабілітація;
4. адаптація.

12. Синдром Каннера – це :

1. вид аутизму;
2. порушення зору;
3. дитячий церебральний параліч;
4. затримка психічного розвитку.

13. Назвіть можливі варіанти компенсаторного розвитку.

1. заміщення одних психологічних операцій іншими;
2. зміна системних відносин між функціями, формування нових так званих міжфункціональних зв'язків;
3. досягнення або створення якогось нового пункту розвитку, новоутворення на обхідному шляху;
4. формування функціональної системи.

14. Автор вислову «Розумово відстала дитина не перебуває з одних недоліків і дефектів. Його організм як ціле перебудовується, особистість як ціле вирівнюється, компенсується процесами розвитку дитини».

1. П.Я. Гальперін;
2. Л. С. Виготський;
3. Т.А. Власова;
4. С. Я. Рубінштейн.

15. Якщо в основі порушення функції лежить незворотне руйнування нервових елементів, в цьому випадку залишається шлях, який полягає в перебудові порушеної функції з тим, щоб колишні завдання здійснювалися новими способами і за допомогою абсолютно нової нервової організації. Назвіть основні відновлювальні та корекційні прийоми.

1. спонтанне відновлення функції в формі автоматичної компенсації порушеної функції;
2. відновлення функцій шляхом перебудови функціональних систем;
3. відновлення функцій шляхом розгальмування.

16. Визначте тип порушення мови: діти при спробі назвати предмет вимовляють багаторазово одне і те ж слово з різними літеральними помилками. У них йдуть пошуки не найменування, а звукового оформлення слова. Наприклад: лимон – діон...

1. сенсорна афазія;
2. акустико-мнестична афазія;
3. амнестична афазія;

4. семантична афазія.

17. Визначте тип порушення мови: «Спроби назвати предмет виливаються в пошуки саме потрібного слова-найменування, вибір його семантичного поля шляхом перебору всіх слів-найменувань (лимон - це не апельсин і не яблуко, щось кисле) або порожнім перерахуванням функцій».

1. акустико-мнестична афазія;
2. семантична афазія;
3. сенсорна афазія;
4. амнестична афазія.

18. Хто з зазначених вчених вважав, що психічний дизонтогенез може бути представлений наступними варіантами: 1) недорозвиненням; 2) затриманим розвитком; 3) пошкодженим розвитком; 4) дифіцитарним розвитком; 5) спотвореним розвитком; 6) дисгармонійний розвиток.

1. В.В. Лебединський;
2. Г.К. Ушакова;
3. В.В. Ковальова;
4. Л.С. Виготський.

19. При якому типі розвитку спостерігається поєднання наступних симптомів: загального недорозвинення; затриманого розвитку; пошкодженого розвитку; прискороного розвитку окремих психічних функцій.

1. спотвореного;
2. пошкодженого;
3. дифіцитарного;
4. уповільненого.

20. Кому належить наступна систематика ЗПР:

- ЗПР конституційного походження;
- ЗПР соматичного походження;
- ЗПР психогенного походження;
- ЗПР церебрально-органічного походження.

1. В.В. Ковальов;
2. В.В. Лебединський;
3. Г. Є. Сухарева;
4. Г. Ушаков.

22. У людей з порушенням слуху вторинним порушенням є _____, третинним є _____

23. У людей з порушенням зору вторинні та подальші ускладнення проявляються в :

24. У людей з порушенням розумового розвитку вторинні та подальші ускладнення проявляються _____ в _____ :

25. діагностичні критерії розумової відсталості:

1.	клінічні	критерії
2.	психологічні	критерії
3.	педагогічні	критерії

26. Твердження про те, що всі психічні явища необхідно розглядати в динамічному плані, тобто в процесі розвитку і становлення, відповідає такому принципу як:

1. принцип детермінізму;

2. генетичний або принцип розвитку;
3. принцип єдності психіки і діяльності;

27. До біологічних факторів ризику не відносяться:

1. патологія родової діяльності;
2. біохімічні шкідливості;
3. перебування дитини в сім'ї групи соціально ризику;
4. інфекційні та вірусні захворювання матері.

29. Для дітей із затримкою психічного розвитку характерні:

1. затримка мовного розвитку і порушення комунікативної функції мови;
2. рухові розлади;
3. незрілість емоційно-вольової сфери і недорозвинення пізнавальної діяльності.

30. Нерівномірно знижений запас відомостей і уявлень про навколишній світ у дітей з дитячим церебральним паралічем обумовлений:

1. сенсорними порушеннями;
2. емоційно-вольовими порушеннями;
3. вимушеною ізоляцією дитини в зв'язку з труднощами в пересуванні.

31. Найбільш яскраві прояви аутизму в ранньому дитячому віці характеризуються:

1. відсутністю фіксації погляду на іншу людину;
2. вираженою потребою в контакті з іншими людьми;
3. індиферентним ставленням до оточуючих.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами»:

1. Принципи організації коректувально психолого – педагогічної роботи з дітьми, що мають відхилення у фізичному та психологічному розвитку;
2. Умови соціальної ситуації розвитку, їх вплив на формування аномалій особистості;
3. Діти з порушеннями поведінки. Девіантна поведінка;
4. Соціальна реабілітація дітей з обмеженими можливостями;
5. Умови побудови роботи з батьками дітей з особливими психофізіологічними потребами;
6. Шкільна дезадаптація, причини та прояви;
7. Роль корекційно навчального виховання в соціалізації дітей з недоліками розвитку;
8. Девіація особистісного розвитку дітей з дитячим церебральним паралічем;
9. Особливості пізнавального розвитку при розумовій відсталості;
10. Характеристика ігрової діяльності дітей як показник їх готовності до психологічного прийняття шкільної ситуації;
11. Особливості формування особистості дітей з мовленевими порушеннями;
12. Дайте загальну характеристику діяльності психолога в системі спеціальних корекційних установ для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату;
13. Яка роль аналізаторів в психічному розвитку дитини?;
14. Охарактеризуйте основні категорії дітей з порушеннями зору і слуху;
15. Опишіть основні етапи і механізми компенсації зорового дефекту;
16. Які особливості психічного розвитку дітей з порушеннями зору і слуху?
17. Опишіть варіанти психогенного формування особистості при сліпоті;
18. Охарактеризуйте емоційні порушення при сліпоті;
19. Які особливості орієнтування в просторі сліпих і слабозорих?
20. Які особливості міжособистісних відносин сліпих і слабозорих дітей?
21. Які особливості мовного розвитку дітей в умовах сліпоти і слабозорення?
22. Які особливості психічного розвитку дітей із системними порушеннями мовлення?
23. Опишіть основні тенденції розвитку дитячої мови в нормі і причини її порушень;

24. Види розладів соціального функціонування дітей і підлітків;
25. Умови соціальної ситуації розвитку, їх вплив на формування аномалій особистості;
26. Психічне здоров'я та чинники ризику в дитячому віці;
27. Гармонійний розвиток дитини, роль емоційного контакту з тими, що оточують;
28. Розвиток когнітивних процесів у дітей з мінімальними органічними ураженнями головного мозку;
29. Девіація особистісного розвитку дітей з сенсорними порушеннями;
30. Акцентуації характеру;
31. Система установ що займаються навчанням, вихованням і підготовкою до самостійного життя дітей з психофізіологічними вадами;
32. Особливості пізнавального розвитку дітей з ЗПР;
33. Класифікація та причини мовленевих порушень;
34. Види дислалії, алалії і афазії;
35. Особливості психомоторного розвитку дітей з розумовою відсталістю;
36. Патологічне формування характеру (наприклад психопатія);
37. Опишіть основні тенденції пізнавального розвитку дітей з ДЦП;
38. Опишіть особливості розвитку розумової діяльності дитини з ДЦП;
39. Опишіть особливості комунікативної діяльності при ДЦП;
40. Опишіть особливості розвитку емоційно-вольової сфери дитини при ДЦП;
41. Опишіть особливості роботи психолога з родиною, що має дитину з ДЦП;
42. Особливості проведення психолого-педагогічного обстеження дітей з порушеннями мовлення?
43. Назвіть ступені олігофренії. Перерахуйте особливості психічного розвитку дитини при кожній із ступенів;
44. Охарактеризуйте зв'язок провідної діяльності і розвитку довільності поведінки у дітей з порушенням інтелекту;
45. Опишіть особливості роботи психолога в спеціальних установах для дітей з порушеннями інтелекту;
46. Опишіть можливі причини виникнення затримки психічного розвитку;
47. Які особливості психічного розвитку дітей з різними формами ЗПР?
48. Опишіть особливості консультування сімей, які мають дітей з ЗПР;
49. Від яких відхилень в психічному розвитку найбільш важко віддиференціювати ЗПР?
50. Опишіть особливості ігрової діяльності при ЗПР, можливості використання ігри в психодіагностичних цілях;
51. Перерахуйте найбільш типові ознаки невротичного розвитку дітей і підлітків з ЗПР;
52. Опишіть типові особливості розвитку вищих психічних функцій у сліпоглухих дітей;
53. Дайте визначення акцентуації характеру та психопатії;
54. Опишіть особливості корекційно-психологічного впливу при різних акцентуаціях характеру;
55. Особливості пізнавальних процесів у дітей з різними вадами мовлення;
56. Особливості емоційно-особистісного розвитку дітей з різними порушеннями мови;
57. Особливості міжособистісних стосунків і соціальної поведінки дітей з різними вадами мовлення;
58. Розвиток комунікативної діяльності у дітей з порушеннями інтелекту;
59. Особливості розвитку особистості розумово відсталої дитини;
60. Особливості розвитку мислення розумово відсталих дітей у ранньому віці;
61. Структура і динаміка розвитку пізнавальних процесів протягом дошкільного віку при затримці психічного розвитку;

62. Діагностика і корекція вторинних особистісних порушень при затримці психічного розвитку;
63. Сенсорний розвиток дітей з порушеннями слуху;
64. Особливості розвитку мислення у дітей з порушеннями слуху;
65. Особливості розвитку пам'яті у дітей з порушеннями слуху;
66. Роль мови у навчанні дітей з порушеннями слуху;
67. Особливості емоційної сфери та почуттів у дітей з порушеннями зору;
68. Особливості розвитку особистості дітей з порушеннями зору;
69. Розвиток пізнавальних процесів у дітей з порушеннями зору;
70. Особливості пізнавальної діяльності при дитячому церебральному паралічі;
71. Мовні порушення при дитячому церебральному паралічі;
72. Організація та зміст психологічного консультування батьків дітей з різними відхиленнями у розвитку;
73. Особливості міжособистісних процесів у групі дітей з церебральним паралічі;
74. Особливості психічного розвитку дітей з емоційно-вольовими порушеннями.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота								Сума
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	
12	12	12	12	12	12	12	16	200/2

T1, T2 ... T8 – теми змістових модулів.

Види контролю.

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1.	Практичні заняття	3	5	15
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30
3.	Реферат	15	1	15
4.	Доповідь	10	2	20
5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	20	1 (комплекс завдань)	15
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	

60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «**Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами**». Освітньо кваліфікаційний рівень: бакалавр (четвертій рік навчання; восьмий семестр). Всього: 90 годин.; лекції - 16 години; практичні заняття 20 годин; самостійна робота - 54 години. Підсумковий контроль – залік.

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8
Модулі	Модуль 1. Науково теоретичні засади.		Модуль 2. Психологічна характеристика дітей з психофізіологічними вадами, схема навчально – корекційної роботи.					
Теми лекцій	Тема 1. Введення в дисципліну	Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	Тема 4. Дисгармонійний і спотворений розвиток.	Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.	Тема 6. Порушення мови.	Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних розладів
Теми практичних занять	Тема 1. Введення в дисципліну	Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	Тема 4. Дисгармонійний і спотворений розвиток.	Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.	Тема 6. Порушення мови.	Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних розладів

Теми самостійної роботи	Тема 1. Введення в дисципліну	Тема 2. Дослідження дітей з психофізіологічними вадами.	Тема 3. Загальне психічне недорозвинення. Затриманий і пошкоджений психічний розвиток.	Тема 4. Дисгармонійний і спотворений розвиток.	Тема 5. Порушення опорно – рухового апарату.	Тема 6. Порушення мови.	Тема 7. Дефіцитарний дизонтогенез. Порушення зору, слуху.	Тема 8. Профілактика та корекція психофізіологічних розладів																																								
Види контролю	<table border="1"> <thead> <tr> <th>№ п/п</th> <th>Вид діяльності</th> <th>Коефіцієнт</th> <th>Кількість робіт</th> <th>Результат</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td> <td>Практичні заняття</td> <td>3</td> <td>5</td> <td>15</td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td>Контрольна робота (тестові завдання)</td> <td>30</td> <td>1</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td>Реферат</td> <td>15</td> <td>1</td> <td>15</td> </tr> <tr> <td>4.</td> <td>Доповідь</td> <td>10</td> <td>2</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td>5.</td> <td>Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи</td> <td>20</td> <td>1 (комплекс завдань)</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Підсумковий рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Нормативний рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> </tbody> </table>								№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат	1.	Практичні заняття	3	5	15	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30	3.	Реферат	15	1	15	4.	Доповідь	10	2	20	5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	20	1 (комплекс завдань)	20	Підсумковий рейтинговий бал:				100	Нормативний рейтинговий бал:				100
№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат																																												
1.	Практичні заняття	3	5	15																																												
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30																																												
3.	Реферат	15	1	15																																												
4.	Доповідь	10	2	20																																												
5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	20	1 (комплекс завдань)	20																																												
Підсумковий рейтинговий бал:				100																																												
Нормативний рейтинговий бал:				100																																												
Завдання самостійної роботи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Написати реферат; 2. Підготувати доповіді; 3. Підберіть комплекс методик для діагностики певного психофізіологічного розладу; 4. Складіть план взаємодії психологів з іншими фахівцями при організації психологічного супроводу дітей з психофізіологічними вадами; 5 Проаналізуйте різницю в психічному розвитку осіб з розумовою відсталістю та ЗПР. Які психологічні механізми відповідальні за позитивну динаміку в цілому у різних груп дітей?; 6. Виявити особливості компенсації психічного недорозвинення, навести приклади; 7. Складіть схему «Відмінність психопатії від акцентуації характеру»; 8. Розробіть рекомендації батькам по догляду за дитиною з будь яким психофізіологічним розладом (на Ваш вибір). Виділіть функції батьків; 9. Розробіть корекційну програму для будь якого (на Ваш вибір) психофізіологічного розладу; 10. Опишіть особливості взаємодії з іншими спеціалістами (педагоги, лікарі та інші). Визначте мету, завдання і функції кожного. 																																															
Підсумковий контроль	Залік.																																															

13. Рекомендована література

1. Айзенберг Б. И., Кузнецова Л. В. Психокоррекционная работа с детьми, имеющими нарушения психического развития: Психотерапия в дефектологии. - М., 1992.
2. Бадалян Л. О., Журба Л. Т., Тимонина О. В. Детские церебральные параличи. – Киев, 1988.
3. Башина В. М. Ранний детский аутизм // Альманах «Исцеление». — М., 1993.
4. Белякова Л. И., Дьякова Е. А. Логопедия. Заикание. – М., 1998.
5. Баилова Т. А. Об истории обучения слепоглухих детей в Московском регионе // Клиническая и специальная психология. – 2013. – № 2. – С. 8–14.

6. Бондар В. І., Синьов В. М. Актуальні проблеми розвитку освіти дітей з обмеженнями життєдіяльності: шляхи від інституалізації до інтеграції // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського ун-ту ім. І. Огієнка. – Вип. 12. – [Серія соціально-педагогічна]. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – С. 8–14.
7. Выготский Л. С. Собр. соч.: В 6 т. — М., 1983.
8. Дети с задержкой психического развития / Под ред. Т.А.Власовой, В. И. Лубовского, Н.А.Цыпиной. — М., 1984.
9. Детский аутизм: Хрестоматия / Сост. Л.М. Шипицына. — СПб., 2001.
10. Ермаков В.П., Якунин Г.А. Развитие, обучение и воспитание детей с нарушением зрения — М., 1990. 34
11. Исаев Д.Н. Умственная отсталость у детей и подростков. — СПб.:Речь, 2003. — 391 с.
12. Кантарева Н. Диагностика умственного развития детей с речевыми нарушениями дошкольного возраста. ЛЦ Ромел, 2003.
13. Кантарьова Н. В. Деякі аспекти формування особистості дітей з мовленнєвими порушеннями, Науковий вістник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського, №12, 2008.
14. Кисова В. В., Конева И. А. Практикум по специальной психологии, Речь, 2006.
15. Комплексная реабилитация детей с детским церебральным параличом: Методические рекомендации. – М., 1993.
16. Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей. – М., 1985.
17. Лебединская К. С, Никольская О. Н. Диагностика раннего детского аутизма. - М., 1991.
18. Левченко И Ю., Приходько О. Г. Технологии обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата. — М, 2001.
19. Лубовский В. И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). — М., 1978.
20. Лубовский В.И. Психологические проблемы аномального развития детей. — М.: Педагогика, 1989. — 104 с.
21. Липа ВА. Психологические основы педагогической коррекции. — Славянск, 2001. — 232 с.
22. Маллер А. Р., Цикото Г. В., Обучение, воспитание и трудовая подготовка детей с глубоким нарушением интеллекта. – М., 1998.
23. Матвеева М.П., Миронова СП. Корекційна робота у системі освіти дітей з вадами розумового розвитку. — Кам'янець-Поділ.: Інформ.-вид. відділ Кам'янець-Подільськ. держ. ун-ту, 2005. — 164 с.
24. Мамайчук И. И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии. — СПб.: Речь, 2003. – 400 с.
25. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / Стадненко Н. М., Ілляшенко Т. Д., Борщевська Л. В., Обухівська А. Г. — Київ, 1998.
26. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании: хрестоматия по курсу «Коррекционная педагогика и специальная психология» / [сост.: Н. Д. Соколова, Л. В. Калининкова]. – М.: Изд-во ГНОМ и Д, 2001. – 448 с.
27. Олигофренопедагогика / Под ред. Б. П. Пузанова. – М., 2000.
28. Основы специальной психологии / Под ред. Л.В. Кузнецовой. — М.: Издат. центр: "Академия", 2002. — 480 с.
29. Петрова В.Г., Белякова И.В. Психология умственно отсталого школьника. — М.: Академия, 2002. — 160 с.

30. Програма виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку. — К.: ТОВ "ЛДЛ", 2000. — 120 с
31. Переслени Л. И. Психодиагностический комплекс методик для определения уровня развития познавательной деятельности младших школьников. - М., 1996.
32. Речицкая Е Г., Сошина Е.А. Развитие творческого воображения младших школьников (в условиях нормального и нарушенного слуха). — М, 1999.
33. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. —М.: Просвещение, 1986. — 192 с.
34. Солнцева Л. И. Введение в тифлопсихологию раннего дошкольного и школьного возраста. — М., 1998.
35. Семаго Н.Я., Семаго М.М. Проблемные дети: Основы диагностической и коррекционной работы психолога. — М.: АРКТИ, 2000. —208 с.
36. Синьов В.М.,КобернікГ.М. Основи дефектології. — К.: Вища пік., 1994. —143 с.
37. Соловьев И.М. Психология познавательной деятельности нормальных и аномальных детей. — М.: Просвещение, 1966. — 223 с.
38. Сорокин В. М. Специальная психология. — СПб.: Речь, 2004. — 216 с.
39. Сорокин В. М., Кокоренко В. Л. Практикум по специальной психологии / Под ред. Л. М. Шипициной. – СПб.: Речь, 2003. – 122 с.
40. Специальная психология / Под ред. В. И. Лубовского, Т. В. Розанова, Л. И. Солнцева. – М.: Академия, 2005. – 464 с.
41. Хохліна О.П. Підготовка розумово відсталої дитини до навчання в школі // Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: Поради батькам. — К.: Наук, світ, 2005. — С 163—184.
42. Хохліна ОЛ. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. — К.: Педагогічна думка, 2000. — 288 с
43. Хохліна ОЛ. Розумово відстала дитина // Діти з особливими потребами: Поради батькам. — К.: Наук, світ, 2004. — С 151—169.
44. Царидзе М.Г. Особенности развития воли умственно отсталых детей // Дефектология. — 1975. — № 2. — С. 30—34.
45. Шипицына Л.М. "Необучаемый" ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. — СПб.: Речь, 2005. — 477 с.
46. Шевченко Ю. С., Кириллина Н. К., Захаров Н. П., Элективный мутизм. Красноречивое молчание. Клиника, диагностика, терапия, психокоррекция, Речь, 2007.
14. Шаповал И. А. Специальная психология: учебное пособие. – М.: ТЦ Сфера, 2005. – 224 с.

Програма з дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки»

Укладач програми: Дьоміна Г.А.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		8-й	8-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента - 66	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		14 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	4 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		66 год.	80 год.
Індивідуальні завдання: год.			
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 27/73

для заочної форми навчання – 11/89

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки» полягає у розкритті сутності загально-теоретичних основ і організаційнометодичних засад сучасної психокорекції адиктивної поведінки людини зі знаннями у сфері протидії злочинності та правопорушенням; формування наукового світогляду щодо психологічних чинників адиктивності, вмінь самостійно проводити психодіагностичну і консультативну роботу з адиктивними особами, зважено та відповідально підходити до вибору заходів профілактики та корекції uzалежнених форм поведінки.

Завданнями вивчення дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки» є становлення професійного мислення психолога щодо вирішення практичних завдань психокорекції uzалежнених форм поведінки, а саме: ознайомлення з основними теоретичними підходами, що лежать в основі технік психокорекційного впливу; активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Поглиблено розглянути сутність, причини виникнення, функції, концептуальні моделі та теорії залежної поведінки, її типологію та особливості прояву у дорослих і неповнолітніх.
2. Сформувати адекватне ставлення до осіб, яким властиві різні форми залежної поведінки.
3. Розкрити специфіку проблем окремих груп осіб, яким властиві певні прояви залежної поведінки.
4. Уточнити сутність, причини та форми прояву хімічних залежностей, розкрити зміст психотерапевтичної та психокорекційної роботи у наркології.
5. Визначити причини виникнення та прояви віртуальних адикцій, окреслити заходи з превенції та корекції найбільш поширених форм комп'ютерної залежності.
6. З'ясувати сутність фізіологічних залежностей (сексуальних адикцій, девіантної статевої активності, порушень їстівної (харчової) поведінки) та визначити напрями психокорекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної допомоги залежним особам та їхнім сім'ям.
7. Висвітлити сутність та багатоманіття надцінних психологічних захоплень, їхні функції в житті особистості та розкрити можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення.
8. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови психокорекційних програм: вдале використання розповсюджених технік, ігор, навчання дитини новим навичкам.
9. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення.
10. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- сутність, причини виникнення, функції, концептуальні моделі та теорії залежної поведінки, особливості прояву у дорослих і неповнолітніх;
- чинники детермінації окремих форм залежної поведінки (індивідуально-психологічні чи психофізіологічні передумови, вплив сім'ї, групи, школи тощо), специфіку їх вивчення та напрями попередження негативного впливу;
- методики вивчення причин, передумов та проявів відхилень у поведінці залежної особи;
- специфіку та напрями профілактики і корекції окремих різновидів залежної поведінки (хімічної та нехімічної залежностей, проміжних форм адикції, інших надцінних психологічних захоплень), доречні форми, методи, засоби і прийоми надання психологічної допомоги особам із залежною поведінкою;
- принципи психічного і особистісного розвитку особистості, особливості розвитку на різних вікових етапах та їхній вплив на поведінку.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- аналізувати психологічні явища залежної поведінки;
- діагностувати й ідентифікувати психосоціальні проблеми і відхилення психічного, особистісного та соціального розвитку осіб, пов'язані з їх залежною поведінкою;
- помічати основні ознаки залежної поведінки;
- здійснювати моніторинг особистісного розвитку і соціальної поведінки дорослих та неповнолітніх груп ризику з метою профілактики залежної поведінки;
- з'ясувати характерні ознаки і чинники детермінації залежної поведінки;
- програмувати і прогнозувати процеси соціалізації і розвитку залежної особистості на основі всебічного аналізу ситуації;

- розробляти модель діагностики проблем осіб із залежною поведінкою;
- складати діагностичні висновки і рекомендації щодо їх використання при роботі з особами з різними формами залежної поведінки;
- здійснювати вибір і реалізацію адекватних форм, методів і програм психокорекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної роботи, програм супроводу та психологічної допомоги особам, із залежною поведінкою;
- встановлювати контакт з особами із залежною поведінкою та виробляти у них мотивацію до співпраці; знаходити індивідуальний підхід до клієнта.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей.

Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги.

Залежна поведінка у системі поведінкових проявів. Загальна характеристика залежної поведінки. Теорії її виникнення. Концептуальні моделі залежної поведінки. Функції залежної поведінки. Причини залучення до адиктивних форм поведінки. Форми залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності: хімічна і нехімічна залежність. Чинники ризику та чинники захисту залучення до адиктивних форм поведінки. Загальні принципи реабілітаційної роботи із залежними особами. Групи самопомоги у процесі реабілітації різних груп клієнтів. Терапевтичні методи при роботі з залежностями.

Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології.

Поняття психоактивна речовина. Критерії групи ризику адиктивної поведінки. Зловживання ПАР. Сформованість і розвиток антинаркотичних установок. Рання алкоголізація. Мотиви вживання ПАР: спиртного, токсикоманія, тютюнокуріння. Механізми формування хімічно залежної поведінки. Первинна профілактика зловживання ПАР. Сутність, мета і завдання психопрофілактики осіб, залежних від вживання ПАР. Основні етапи діяльності щодо психокорекції узалежнених форм поведінки. Психотерапія та психокорекція, як основний метод лікування алкоголізму і наркоманій. Емоційно-стресова терапія алкоголізму, стресопсихотерапія алкоголізму ("кодування") А.Довженко. Психотерапія у залежних від зловживання медикаментами. Психокорекція та психотерапія неадекватної поведінки у підлітків, які зловживають ПАР. Психокорекційна робота з батьками підлітків, які зловживають психоактивними речовинами.

Тема 3. Віртуальна адикція та її корекція.

Віртуальні відносини. Віртуальні взаємодії. Віртуальні дії. Комп'ютерна залежність, її причини та види. Типологія комп'ютерної залежності: онлайн-гемблінг, онлайн-лудоманія, кіберкомунікативна залежність, кібероніоманія, кіберсексуальна залежність, секстінг, нав'язливий веб-серфінг, відвідини сайтів агресивної і аутоагресивної спрямованості (кіберсуїцид тощо), пристрасть до роботи з комп'ютером (програмування, хакерства), гаджет-адикція, кіберхуліганство (кібербулінг; кібергрумінг; гриферство), інтернет-шахрайство. Комп'ютерна ігроманія. Стадії формування ігрової психологічної залежності. Девіантні наслідки ігрової комп'ютерної залежності. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності. Залежність від соціальних мереж. Можливості психокорекційної та психотерапевтичної роботи із найбільш поширеними типами віртуальної залежності.

Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології.

Психотерапія та психокорекція у сексології. Сексуальні норми. Причини статевих відхилень. Варіанти порушень сексуальної поведінки. Сексуальна залежність у дорослих (у тому числі Донжуанізм, німфоманію, порнозалежність і залежність від закоханості). Форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні (раннє статеве життя, гіперсексуальність, мастурбація, гіпермаскулінна та гіперфемінна поведінка, гомосексуалізм, нарцисизм, фетишизм,

вуаеризм, фроттеризм, ексгібіціонізм, садизм, трансвестизм, транссексуалізм). Методики дослідження схильності до сексуальних адикцій. Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання. Психотерапія та психокорекція у сексології. Психотерапія та психокорекція сексуальних девіацій та перверзій. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій (педофілія, еребофілія, корофілія, партенофілія).

Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях.

Їстівна поведінка. Порушення їстівної поведінки. Варіанти харчової адикції. Нервова анорексія: діагностичні критерії, стадії протікання, типи. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій анорексії. Нервова булімія. Діагностичні критерії. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій булімії. Обжерливість (компульсивне переїдання) та фідеризм. Смакова залежність. Інші порушення харчової поведінки: парорексія та харчові примхи. Виявлення причин та особливості побудови корекційної програми з особами, які мають порушення харчової поведінки. Психокорекційна робота з сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію.

Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб.

Захоплення. Ознаки надцинних психологічних захоплень, загальні причини виникнення та особливості прояву. Варіанти надцинних захоплень. Роботоголізм, його прояви, стадії формування. Спортивна адикція. Шопоголізм, його види, постшопінгова депресія. Залежність від володіння речами (речовизм). Гаджет-адикція. Адикція відносин, типи (любовні, сексуальні і уникнення). Компоненти міжособистісної залежності. Ургентна адикція. «Параноя здоров'я». Віктимна залежність. Гемблін, ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор. Фанатизм. Шляхи профілактики фанатизму. Подіум-адикція (анорексія, танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія). Дисморфоманія. Методики дослідження схильності до надцинних психологічних захоплень. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення. Рекомендації щодо профілактики дисморфоманійних уявлень у неповнолітніх. Медико-педагогічна коректувальна робота з дітьми, що мають реальні фізичні дефекти.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма						Заочна і вечірня форма							
	усього	у тому числі					усього	у тому числі						
		Л	П/с	Лаб	Інд	с.р		Л	П/с	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
Модуль 1														
Змістовий модуль I. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей														
Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	6	4	2			10	6	6					10	
Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	4	2	2			10							14	
Тема 3. Віртуальна адикція та її корекція	4	2	2			10	2	2					14	
Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія,	2	2				10							14	

психокорекція та реабілітація у сексології												
Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях.	4	2	2			10						14
Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб	4	2	2			16	2		2			14
Усього годин	90	14	10			66	90	6	4			80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
	Семінарських занять не передбачено планом	0

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	2
2	Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	2
3	Віртуальна адикція та її корекція	2
4	Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	-
5	Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях.	2
6	Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб	2
Всього		10

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	10/10
2	Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	10/14
3	Віртуальна адикція та її корекція	10/14
4	Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	10/14
5	Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при харчових адикціях.	10/14
6	Надцінні психологічні захоплення. Можливості	16/14

	психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб	
	Разом	66/80

8. Індивідуальні завдання

1. Написання рефератів та доповідей
2. Підібрати банк психодіагностичних методик для діагностики узалежнених форм поведінки особистостей різних вікових категорій.
3. Визначити власні особистісні передумови виникнення проблем з якими справляється психокорекція.
4. Підібрати техніки, вправи, ігри для психокорекції узалежнених форм поведінки.
5. Перегляд фільмів та соціальних роликів:
«Віртуальна агресія», фільм 1 – <https://www.youtube.com/watch?v=wfXJrWFELgw>; фільм 2 – «Вплив комп'ютерних ігор» <https://www.youtube.com/watch?v=-WD-C438gdM>, «Якість комп'ютерів та їх вплив на здоров'я дітей» <https://www.youtube.com/watch?v=azxrCHPIj80>.
6. Розробити портфоліо з однієї проблемної теми: презентація теми, підбір психодіагностики та створення корекційної програми.

Структура портфоліо до дисципліни «Психологія узалежнених форм поведінки»

1. Теоретичні основи роботи з досліджуваним типом узалежненої поведінки (актуальність типу узалежненої поведінки, обґрунтування її причин, ознак, особливостей, характеристик, класифікація видів чи типів тощо);
2. Понятійний апарат (словник – 5-10 ключових понять);
3. Комплекс діагностичних методик, які доцільно використати при роботі з даним типом узалежненої поведінки:
  - перелік тестових методик, їх копії або посилання на он-лайн варіант;
  - орієнтовний алгоритм бесіди (або інтерв'ю) з клієнтом;
  - план-схема спостереження за поведінкою клієнта;
  - анкета;
  - структура біографічного інтерв'ю тощо;
4. Результати дослідження клієнтів, що проявляють даний тип узалежненої поведінки (2-3 особи).
5. Методичні рекомендації щодо вирішення певних проблем, що мають особи з даним типом узалежненої поведінки (основні напрями, шляхи, етапи, умови організації психологічної корекції та реабілітації, рекомендовані форми і методи роботи);
6. Практичні матеріали:
  - підібрані вправи, ділові чи рольові ігри для клієнтів, що проходять реабілітацію,
  - матеріали для прослуховування чи перегляду (диски чи посилання на он-лайн ресурси) для клієнтів, що проходять реабілітацію;
  - зміст (або хоча б тематика) міні-лекцій, бесід, дискусій для клієнтів, що проходять реабілітацію;
7. Навчально-методичні матеріали, які можна використати у ході практичної роботи з клієнтами з певним типом узалежненої поведінки:
  - матеріали для бібліотерапії клієнтів – книги чи уривки книг, статті, рекомендовані для читання клієнтам (назви книг чи уривків з книг, бібліографічні дані журнальних статей чи статей в он-лайн ресурсах);
  - афоризми, прислів'я чи «крилаті» вислови, що стосуються означеного питання;
  - електронні ресурси, що стосуються означеного питання тощо (посилання на інформаційні сайти, сайти організацій чи тематичні відео);
8. Варіативна частина (власні матеріали, фото тощо, які автор вважає за доцільне докласти);
9. Рефлексивна частина:
  - роздуми щодо завершеності чи доцільності використання підібраних матеріалів,
  - питання, що цікавлять й потребують подальшого вивчення;

10. Література:

- джерела, використані при підготовці портфоліо;
- додаткова література, рекомендована тим фахівцям, які зацікавлені досліджуваною проблемою.

Критерії оцінювання

1. Теоретичні основи досліджуваної проблеми;	3
2. Понятійний апарат (словник – 5-10 ключових понять);	3
3. Комплекс діагностичних методик, які доцільно використати при роботі з проблемою	3
4. Результати дослідження клієнтів (2-3 особи).	3
5. Методичні рекомендації	3
6. Практичні матеріали	8
7. Навчально-методичні матеріали	8
8. Варіативна частина	3
9. Рефлексивна частина	3
10. Література	3
ЗАГАЛОМ	40 БАЛІВ

Орієнтовна тематика портфоліо

1. Психокорекційна робота з особами, які проявляють:

- залежність від вживання будь-яких психоактивних речовин (на вибір – наркотична, нікотинова, алкогольна чи лікарська залежність, токсикоманія);
  - комп'ютерну та віртуальну залежність (на вибір – серфінг в Інтернет, комп'ютерна ігроманія, залежність від соціальних мереж, кіберсексуальна залежність, онлайн-гемблінг та онлайн-лудоманія);
  - інформаційної залежності від ЗМІ, PR і т.д. (TV-адикція, залежність від реклами);
  - аномальну харчову поведінку;
  - інтерперсональну залежність (адикцію відносин або любовну адикцію);
  - сексуальну залежність (в тому числі Донжуанізм, німфоманію, порнозалежність і залежність від закоханості);
  - адиктивний фанатизм (можна на вибір – релігійний, музичний, політичний, спортивний, національний фанатизм, духовний пошук, залучення у деструктивні секти);
  - залежність від ідеологій (можна усі разом або якусь одну на вибір – культизм (сектантство), екзистенційна залежність (пошуки сенсу життя з метафізичної інтоксикацією, в т.ч. залежність від психотерапії);
  - стани, що супроводжуються зміною харчової поведінки (можна на вибір – ожиріння, булімія, анорексія, схильність до дієт і т.д.);
  - різноманітні смакові адикції (залежність від смаку кави, шоколаду, вершків і т.д.);
  - шопінг-адикцію,
  - гаджет-адикцію (залежність від приладів, в т.ч. мобільна адикція),
  - залежність від трудової діяльності (можна усі разом або якусь одну на вибір – «роботоголізм», ургентна адикція, дачна адикція),
  - спортивну адикцію,
  - залежність від ігор (гемблінг),
  - патологічну схильність до колекціонування,
  - «параною здоров'я» або залежність від здоров'язберігаючих технологій,
  - залежність від володінням речами,
  - б'юті-адикцію (танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія)
2. Психокорекційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій.
3. Психокорекційна робота з сім'єю залежної особи (тип залежності на вибір – хімічна, харчова, б'юті-адикція та ін.).

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати, презентація.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Дайте визначення. **Залежна поведінка - це**

- поведінка з відхиленнями, що характеризується прагненням до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності, що спрямоване на розвиток і підтримку інтенсивних емоцій
- відхилення, що характеризуються шкідливим вживанням деяких речовин або постійною фіксацією уваги на певних видах діяльності
- хвороба, яка ще не сформувалася та має місце порушення поведінки, у відсутності фізичної і індивідуальної психологічної залежності.

2. Класифікація адикцій. Поєднайте підставу з різновидами (a=a):

а) залежно від масштабу	a=	а) адикції конкретних осіб, неформальних груп, офіційних структур
б) за суб'єктом	б=	б) масові та індивідуальні адикції
в) за тривалістю	в=	в) алкогольна, наркотична адикції, ..
г) за типом порушуваних норм	г=	г) одноразові та тривалі

3. Залежність від хімічної речовини має ряд знак. Поєднайте поняття і його визначення (a=a):

а) зміна толерантності	a=	а) потреба в помітному збільшенні кількості прийнятої речовини для досягненні інтоксикації чи бажаного ефекту
б) абстинентний синдром	б=	б) утримання по відношенню до даної хімічної речовини

4. Підкресліть основні ознаки вживання наркотиків підлітками і молоддю:

- почав часто брехати,
- цікавлять сімейні проблеми
- раптово і різко змінюється настрій
- змінився режим сну
- більше часу проводить вдома
- з дому стали зникати гроші, речі
- щоб ніхто не здогадався, не змінює свої інтереси і уподобання.

5. Основні шляхи отримання грошей для придбання ПАР:

- подарунки
- шантаж
- проституція
- перепродаж ПАР
- крадіжки у сторонніх

6. Пронумеруйте стадії розвитку залежної поведінки:

- ___ дослідницьке (експериментальне) вживання
- ___ психологічна залежність
- ___ фізична залежність
- ___ групове зловживання або адиктивна поведінка

7. Перерахуйте симптоми комп'ютерної та інтернет- залежності:

- а) ейфорія за комп'ютером/інтернетом
- б) завжди може зупинитися
- в) нехтування сім'єю і друзями
- г) відчуття депресії та роздратування не за комп'ютером
- д) відсутність проблем з роботою чи навчанням

8. Пронумеруйте стадії розвитку ігрової психологічної залежності:

- ___ стадія прихильності
- ___ стадія легкої захопленості
- ___ стадія захоплення
- ___ стадія залежності

9. Поєднайте терміни інтернет-залежності (а=а):

а) кіберсекс	а=	а) інформаційна залежність
б) кіберкомунікативна залежність	б=	б) фінансова Інтернет-залежність
в) онлайн-лудоманія	в=	в) залежність від соціальних мереж
г) нав'язливий веб-серфінг	г=	г) залежність від порносайтів

10. Перерахуйте всі можливі причини статевого відхилення:

- а) життєві обставини (наприклад, зґвалтування)
- б) неправильність догляду за різними органами тіла
- в) виховання хлопчика, як дівчинки, або навпаки
- г) **спотворені** батьківські стосунки
- д) патологічні захворювання
- ж) травми головного мозку
- з) недорозвиненість органів **статевої** системи

11. Поєднайте вид кібер-хуліганства і інтернет-шахрайства із змістом (а=а):

а) кібер-булінг	а=	а) нагородження довірливих стосунків з дитиною через соціальну мережу з метою отримання від неї інтимних фото чи відео з подальшим шантажуванням
б) секстінг	б=	б) вид активності в онлайн-іграх, що полягає у шкоді і вандалізмі по відношенню до інших гравців
в) кібер-грумінг	в=	в) агресивність, жорстокість у висловлюваннях, наклеп з боку однолітків; іноді для цього створюються сайти, де розміщуються компрометуючі матеріали на дитину, яку переслідують
г) гриферство	г=	г) фотографування себе у роздязненому вигляді на камеру телефона чи комп'ютера, з метою пересилки знімків друзям
д) фішинг	д=	д) вид шахрайства у мережі, що являє собою обманні кліки на рекламне посилання особою, не зацікавленою у рекламному оголошенні
ж) фармінг	ж=	ж) це процедура таємного перенаправлення жертви на хибну IP-адресу
з) клікфрод	з=	з) вид шахрайства, метою якого є виманювання у довірливих або неуважних користувачів мережі персональних даних

12. Виділяють такі сексуальні девіації, пов'язані із спрямованістю, об'єктом статевого потягу.

Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) фетишизм	а=	а) спрямованість статевого потягу на партнера з іншим кольором шкіри
б) гетеро-хром-філія	б=	б) спрямованість статевого потягу на частину тіла, одяг або предмет, які символізують сексуального партнера
в) німфо-філія	в=	в) статевий потяг до осіб старшого віку або старих людей
г) геронтофілія	г=	г) статевий потяг до дівчаток-підлітків

13. Виділяють такі сексуальні девіації, що проявляються в характері дій, які приносять задоволення та призводять до оргазму. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) трансвестизм	а=	а) груповий секс, вид ексгібіціонізму, поєднаний з вуайєризмом
-----------------	----	--

б) фротаж (фротеризм)	б=	б) досягнення статевого задоволення при переодяганні в одяг іншої статі
в) вуаєризм	в=	в) сексуальне задоволення при торканні або терті статевими органами об різні частини тіла об'єкта
г) плюралізм	г=	г) потяг до підглядання за статевим актом або за оголеними об'єктами сексуального домагання

14. Варіанти харчової адикції. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) нервова анорексія	а=	а) нав'язливе прагнення до максимальної худоби, навмисне зниження ваги
б) нервова булімія	б=	б) переїдання є елементом надмірної турботи коханої людини про іншу людину
в) фідеризм	в=	в) нав'язливе бажання об'їдатися з подальшою неадекватною поведінкою позбавлення їжі

15. Варіанти надцінних захоплень. Поєднайте термін із змістом (а=а):

а) ургентна адикція	а=	а) надцінне захоплення, при якому людині важливо бути молодою завдяки процедур - пластичних операцій
б) б'юті-адикція	б=	б) хворобливою переконаністю у наявності фізичної вади (переважно уявної)
в) дисморфоманія	в=	в) надцінне захоплення, при якому діяльність обмежується, перш за все, поведінкою, пов'язаною з пошуком ідеальної зовнішності
г) юноманія	г=	г) звичка знаходитися в стані постійної нестачі часу

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психокорекція uzалежнених форм поведінки»

1. Залежна поведінка у системі поведінкових проявів. Теорії її виникнення. Концептуальні моделі. Функції.
2. Причини залучення до адиктивних форм поведінки. Чинники ризику та чинники захисту залучення до адиктивних форм поведінки.
3. Типологія форм залежної поведінки відповідно до об'єкту залежності.
4. Загальні принципи реабілітаційної роботи із залежними особами.
5. Поняття психоактивна речовина. Критерії групи ризику зловживання ПАР.
6. Рання алкоголізація. Мотиви вживання спиртного підлітками.
7. Токсикоманія. Тютюнокуріння.
8. Сутність, мета і завдання психологічної реабілітації осіб, залежних від вживання психоактивних речовин. Особливості психологічної реабілітації неповнолітніх, що зловживають ПАР.
9. Основні етапи реабілітації наркологічно хворих.
10. Психотерапія та психокорекція, як основний метод лікування алкоголізму і наркоманій.
11. Емоційно-стресова терапія алкоголізму, стресопсихотерапія алкоголізму ("кодування") А.Довженко.
12. Психотерапія у залежних від зловживання медикаментами.
13. Психокорекційна робота з батьками підлітків, які зловживають психоактивними речовинами.
14. Комп'ютерна залежність, її причини та види.
15. Комп'ютерна ігроманія. Стадії формування ігрової психологічної залежності. Девіантні наслідки ігрової комп'ютерної залежності. Первинна превенція комп'ютерної та ігрової залежності.
16. Залежність від соціальних мереж. Можливості психокорекційної та психотерапевтичної роботи із найбільш поширеними типами віртуальної залежності
17. Сексуальні норми. Причини статевого відхилення.
18. Варіанти порушень сексуальної поведінки.
19. Сексуальна залежність у дорослих.
20. Форми девіантної статевої активності, які можуть проявляти неповнолітні.

21. Шляхи ранньої профілактики сексуальних адикцій. Статеве виховання.
22. Психотерапія та психокорекція у сексології.
23. Психокорекційна та реабілітаційна робота з неповнолітніми жертвами сексуальних девіацій.
24. Порушення їстівної поведінки. Варіанти харчової адикції.
25. Нервова анорексія: діагностичні критерії, стадії протікання, типи. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій анорексії.
26. Нервова булімія. Діагностичні критерії. Психологічна та психотерапевтична допомога при нервовій булімії.
27. Обжерливість (компульсивне переїдання) та фідеризм. Смакова залежність. Інші порушення харчової поведінки: парорексія та харчові примхи.
28. Виявлення причин та особливості побудови корекційної програми з особами, які мають порушення харчової поведінки. Психокорекційна робота з сім'єю особи, яка проявляє харчову адикцію.
29. Ознаки надцінних психологічних захоплень, загальні причини виникнення та особливості прояву.
30. Варіанти надцінних захоплень.
31. Роботоголізм, його прояви, стадії формування.
32. Шопоголізм, його види, постшоппінгова депресія.
33. Залежність від володіння речами (речовизм).
34. *Гаджет*-адикція.
35. Гемблін, ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор.
36. Фанатизм. Шляхи профілактики фанатизму.
37. Подіум-адикція (анорексія, танорексія, мейкапманія, юноманія, фітнесманія). Дисморфоманія.
38. Можливості психотерапевтичної та психокорекційної роботи з особами, які проявляють надцінні психологічні захоплення.
39. Рекомендації щодо профілактики дисморфоманійних уявлень у неповнолітніх.
40. Медико-педагогічна коректувальна робота з дітьми, що мають реальні фізичні дефекти.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота						Сума
Змістовий модуль №1						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	100
15	15	15	15	15	25	100

T1, T2 ... T6 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I-II	III	IV	V	VI	
Модулі	Модуль 1. Сутність залежної поведінки та особливості психологічної допомоги при роботі з різними типами залежностей					
Теми практичних занять	Тема 1. Залежна поведінка як об'єкт психологічної допомоги	Тема 2. Хімічна залежність. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у наркології	Тема 3. Віртуальна адикція та її корекція	Тема 4. Сексуальні адикції. Психотерапія, психокорекція та реабілітація у сексології	Тема 5. Порушення їстівної (харчової) поведінки. Психокорекційна та психотерапевтична допомога при <small>хронічних захворюваннях</small>	Тема 6. Надцінні психологічні захоплення. Можливості психотерапевтичної, психокорекційної та реабілітаційної роботи із такими типами залежних осіб
Самостійна робота	Підготувати портфоліо					
Види контролю	Контрольна робота					

13. Рекомендована література

Основна література:

1. Азарова Л.А. Психология девиантного поведения: учеб.-метод. комплекс / Л.А. Азарова, В.А. Сятковский. – Минск: ГИУСТ БГУ, 2009. – 164 с.
2. Баженов В.Г. Психологические механизмы коррекции девиантного поведения школьников / В.Г. Баженов, В.П. Баженова. – Ростов н/Д.: Феникс, 2007. – 320 с.
3. Беличева С.А. Превентивная психология в подготовке социальных педагогов и психосоциальных работников: учебн. пособие / С.А. Беличева. – СПб.: Питер, 2012. – 336 с.
4. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій / О.І. Бондарчук. – МАУП, 2006. – 88 с.
5. Бурлачук Л.Ф. Основы психотерапии: Учебное пособие / Л.Ф. Бурлачук, И.А. Грабовская, А.С. Кочарян. – К.: Никацентр; М.: Алтейна, 1999. – 320 с.
6. Важковиховуваність: сутність, причини, реабілітація: навч. посібник для соц. п-ів та практичних пс-ів освітніх закладів / за ред. О.М. Полякової. – Суми: Університетська книга, 2009. – 346 с.
7. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. – Ч. 1. Теоретична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 188 с.
8. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка» у двох частинах. – Ч. II. Практична частина. – 2-ге вид., перероб і доповн. – К., 2016. – 193 с.
9. Воспитание трудного ребенка: Дети с девиантным поведением: учеб.-метод. пособие / под ред. М.И. Рожкова. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 240 с.
10. Гоголева А.В. Аддиктивное поведение и его профилактика. – 2-е изд., стер. – М.: Московский психолого-социальный ин-т; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2003. – 240 с.
11. Гонеев А.Д. Основы коррекционной педагогики: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / А.Д. Гонеев, Н.И. Лифинцева, Н.В. Ялпаева ; [под ред В. А. Сластенина]. – 3-е изд., перераб. – М.: Академия, 2004. – 272 с.

12. Гонеев А.Д. Работа учителя с трудными подростками: учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений / А.Д. Гонеев, Л.В. Годовникова. – М.: Изд. центр «Академия», 2008. 240 с.
13. Детская и подростковая психотерапия: учебник для бакалавриата и магистратуры / Е.В. Филиппова [и др.]; под ред. Е.В. Филипповой. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 430 с.
14. Егоров А.Ю. Нехимические зависимости / А.Ю. Егоров. – СПб.: Речь, 2007. 190 с.
15. Захаров А.И. Психотерапия невротиков у детей и подростков – Л., 1982. 216 с.
16. Змановская Е.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений] / Е.В. Змановская. – Изд. 3-е, испр., доп. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 286 с.
17. Зубалий Н.П. Основы психотерапии / Н.П. Зубалий, А.М. Левочкина. – К.: МАУП, 2001. – 160 с.
18. Квітковська Н.В. Психологія девіантної поведінки учнів (умови, причини, особливості виховання, проблемні родини, профілактика та корекція): навч.-метод. посібник / Н. В. Квітковська. – Миколаїв, 2010. – 240 с.
19. Ківенко Н.В. Девіантна поведінка: сучасна парадигма: Моногр. / Н. В. Ківенко, І. І. Лановенко, П. В. Мельник. – Ірпінь: Акад. держ. податк. служби України, 2002. – 240 с.
20. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения: учебн. пособие для вузов / Ю.А. Клейберг. – 2-е изд. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 160 с.
21. Ковальчук М.А. Девиантное поведение: профилактика, коррекция, реабилитация: [пособие] / М.А. Ковальчук, И.Ю. Тарханова. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2013. – 286 с. – (Библиотека психолога).
22. Короленко Ц.П. Психосоциальная аддиктология / Ц.П. Короленко, Н.В. Дмитриева. – Новосибирск: Олсиб, 2001. – 251 с.
23. Котляров А.В. Другие наркотики, или Homo Addictus: Человек зависимый / А.В. Котляров. – М.: ООО «Психотерапия», 2006. – 480 с.
24. Максимова Н.Ю. Курс лекций по детской патопсихологии: учебн. пособ. / Н.Ю. Максимова, Е.Л. Милютин. – Ростов н/Д.: Феникс, 2000. – 576 с.
25. Максимова Н.Ю. Психологія девіантної поведінки: навч. посіб. / Н. Ю. Максимова ; [ред.: С.В. Головкин]. – К.: Либідь, 2011. – 520 с.
26. Макушина О.П. Психология зависимости: учебн. пособие [Электронный ресурс] / О.П. Макушина. – Воронеж: ИПЦ ВГУ, 2007. – 78 с. – Режим доступа: <http://window.edu.ru/resource/297/59297/files/m07-115.pdf>
27. Мельник Э.В. О природе болезней зависимости: (алкоголизм, наркомания, «компьютеромания» и др.). – О., 1998. 399 с.
28. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения: учебн. пособие / В. Д. Менделевич. – СПб.: Речь, 2005. – 445 с.
29. Міщик Л. І. Соціально-психологічні та педагогічні проблеми дезадаптації дітей і підлітків: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Міщик, З. Г. Білоусова ; Запоріж. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2003. – 106 с.
30. Немченко С.Г. Педагогічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи: монографія / С. Г. Немченко. – Донецьк: Юго-Восток, 2008. – 262 с.
31. Павленок П.Д. Социальная работа с лицами и группами девиантного поведения: учебн. пособие / П. Д. Павленок, М. Я. Руднева ; отв. ред. П.Д. Павленок. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 185 с. – (Высшее образование).
32. Парфанович І.І. Система попередження і подолання девіантної поведінки дівчат: монографія / Парфанович Іванна Іванівна. – Т.: ТНПУ, 2012. – 367 с.
33. Першеина Н.В. Девиантный школьник: Профилактика и коррекция отклонений / Н. В. Першеина, М.Н. Заостровцева. – М.: ТЦ Сфера, 2006. – 192 с.

34. Проблемы социальных девиаций: учебн. пособие / Под ред. д-ра филос. наук, проф. Е. П. Агапова [Электронный ресурс]. – Ростов-на-Дону: Центр универсальной полиграфии, 2010. – 271 с. – Режим доступа: <http://roovee.net/c179/item1318480-down.html>
35. Психологическая работа с девиантными подростками: проблемы и возможности: монография [Электронный ресурс] / ФГОУ ВПО «Волгоградская академия государственной службы». – Волгоград: Изд-во ФГОУ ВПО ВАГС, 2009. – 316 с. – Режим доступа: <http://www.doc4net.ru/doc/2392177699329>
36. Психотерапия детей и подростков / Под ред. Ф.Кендалла. – СПб.: Питер, 2002. 432 с.
37. Психотерапевтическая энциклопедия / Под общ. ред. Б.Д. Карвасарского. СПб.: ПитерКом, 2002. 1024 с.
38. Психотерапія дітей та підлітків / під ред. Х. Ремшмидт. М.: Світ, 2000.
39. Пятунин В.А. Девиантное поведение несовершеннолетних: современные тенденции / [Электронный ресурс] В. А. Пятунин. – Москва: РОО «Центр содействия реформе уголовного правосудия», 2010. – 282 с. – Режим доступа: <http://www.prison.org/download/Deviant%20behavior%20of%20juveniles,%20Pyatunin.pdf>
40. Руководство по аддиктологии / Под ред. проф. В.Д. Менделевича. – СПб.: Речь, 2007. – 768 с.
41. Старшенбаум Г.В. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей / Г. В. Старшенбаум. – М.: Когито-Центр, 2006. – 368 с.
42. Спиваковская А.С. Профилактика детских неврозов. - М., 1988. 2000 с.
43. Тарновська О.С. Девиантна поведінка підлітків і превентивна робота: навч.-метод. посіб. Ч. 1 / О. С. Тарновська ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці: Рута, 2003. – 82с.
44. Федорченко Т.Є. Профілактика девиантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект: монографія / Тетяна Федорченко. – Черкаси: [Чабаненко Ю. А.], 2011. – 492 с.
45. Фицула М.М. Відхилення у поведінці неповнолітніх: шляхи їх попередження та подолання: навч.-метод. посібник/ М. М. Фицула, І. І. Парфанович. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 432 с.
46. Фурманов И.А. Профилактика нарушенного поведения в учреждениях образования / И.А.Фурманов, А.Н.Сизанов, В.А.Хриптович. – Минск: РИВШ, 2011. – 250 с.
47. Хомич А. В. Психология девиантного поведения: учебн. пособие [Электронный ресурс] / А.В. Хомич. – Ростов-на-Дону: Южно-Российский Гуманитарный Институт, 2006. – 140 с. – Режим доступа: <http://khomich.narod.ru/DEVIANTNOE-POVEDENIE/Deviantnoe-posobie.htm>
48. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л. Б. Шнейдер. – М.: Академический Проект ; Трикта, 2005. – 336 с. – (Психологические технологии).
49. Эйдемиллер Э.Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Э.Г. Эйдемиллер, И.В. Добряков, И.М. Никольская. – СПб.: Речь, 2005. – 336 с.

Додаткова література:

50. Абсалямова Л.М. Розлади та порушення харчової поведінки особистості [Електронний ресурс] // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 25. – С. 19-33. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pspl_2014_25_4.pdf
51. Алкогольная и наркотическая зависимость у подростков: пути преодоления: учебн. пособие / под ред. Э. Ф. Вагнера и Х. Б. Уолдрон ; пер. с англ. А. В. Александровой. – М.: Изд. центр «Академия», 2006. – 476 с.
52. Бабюк І. О. Порушення сексуальної поведінки людини. Донец. обл. центр соц. служб для молоді. – Донецьк, 1998. – 38 с. – (Секс. здоров'я молоді; Вип.11).
53. Балакірева О. М. Формування сексуальної культури молоді: Монографія / Держ. ін-т пробл. сім'ї та молоді, Укр. ін-т соц. дослідж. – К., 2004. – 132 с. – (Формув. здор. способу життя молоді; Кн. 9).

54. Батькам підлітків: відверта розмова про статеве виховання та репродуктивне здоров'я [Електронний ресурс] / Укладачі: Ірина Скорбун, Тигран Епоян. – К., 2013. – 57 с. – Режим доступу: http://autta.org.ua/files/resources/Parents_Teens_Ukr.pdf
55. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія: матеріали обласної науково-методичної Інтернет-конференції (м. Кіровоград, 11 лютого 2014 р.) [Електронний ресурс] / Укладачі: М. С. Чала, А. В. Частаков, О. В. Литвиненко. – Кіровоград, 2014. – 184 с. – Режим доступу: http://druk-koipro.edukit.kr.ua/Files/downloads/195_14_mater_i-konf_2014.pdf
56. Братусь Б. С. Аномалии личности / Б. С. Братусь. – М.: Мысль, 1988. – 301,2 с. – (Алкоголизм. – С.223-293).
57. Братусь Б. С. Психология, клиника и профилактика раннего алкоголизма / Б. С. Братусь, П. И. Сидоров. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 144 с.
58. Бугайова Н. М. Віртуальні романтичні стосунки в Інтернеті, кіберсексуальна залежність [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми психології / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Київ: [б. в.], 2008. – Т.8: Психологічна теорія і технологія навчання, Вип. 5. С. 18-27. Режим доступу: <http://www.newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/zbirnyk-2008/3.htm>
59. Бугайова Н. М. Інтернет-адикція як форма залежної поведінки. [Електронний ресурс] / Н. М. Бугайова // Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики. – Кривий Ріг: НМетАУ, 2006. – Т.3, вип. VI. – С. 339-342. – Режим доступу: <http://ccjournals.eu/ojs/index.php/tmn/article/download/192/182>
60. Бугайова Н. М. Профілактика Інтернет-залежності в перебігу електронного навчання [Електронний ресурс] // 36. наук. пр. Вип. 1. – Кривий Ріг: ВВ НМетАУ, 2010. – С. 24-28. – Режим доступу: <http://ccjournals.eu/ojs/index.php/e-learn/article/download/116/108>
61. Бурлаков И. В. Homo Gamer: Психология компьютерных игр [Электронный ресурс] / И. В. Бурлаков. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 42 с. – (Библиотека психологии и психотерапии, вып. 86). – Режим доступа: <http://gebo-kolo.com/images/book/086.pdf>
62. Бурмака Н. П. Путь к причалу: Как помочь пьющему человеку: Как начать разговор. Осознание проблемы. С родственниками по секрету. Глядясь в зеркало чужого мнения. Все о методах лечения алкогольной зависимости. Как научиться контролировать болезнь; Научно-практический центр «Надежда». – Житомир: ЧП «Рута», 2002. – 117 с.
63. Бурмака Н. П. Сквозь радугу стакана / Надежда Бурмака ; Науч.-практ. центр «Надежда». – Черкассы: Пономаренко Р. В. [изд.], 2012. – 48 с.
64. Вовканич М. Д. Проблеми розвитку сексуальної самосвідомості підлітків у сучасному суспільстві [Електронний ресурс] / М. Д. Вовканич // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І. В. Козубовська. – Ужгород: Говерла, 2013. – Вип. 27. – С. 25–27. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua:8080/jspui/handle/lib/1813>
65. Говорун Тамара Василівна. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: навч. посіб. / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – Т.: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
66. Городенчук Зореслава. Розлади харчування. Нервова анорексія [Електронний ресурс] / Зореслава Городенчук // Медицина світу. Журнал. – 2004а, червень. – Том XVI Число 6. – Режим доступу: <http://msvitu.com/archive/2004/june/article-1.php?print=1>
67. Городенчук Зореслава. Розлади харчування. Нервова булімія [Електронний ресурс] / Зореслава Городенчук // Медицина світу. Журнал. – 2004б, липень. – Том XVII Число 1. – Режим доступу: <http://msvitu.com/archive/2004/july/article-2.php>
68. Данилин А. Как спасти детей от наркотиков / А. Г. Данилин, И. В. Данилина – М.: ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2001. – 348 с. – (Серия «Врачи предупреждают»).
69. Деркач В. Г. Психічні розлади дитячого та підліткового віку: навч.-метод. посіб. / В. Г. Деркач, С. М. Русіна ; Буков. держ. мед. ун-т. – Чернівці, 2008. – 233 с.
70. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі [Електронний ресурс] / Литовченко І.В., С.Д. Максименко, С.І. Болтівець [та ін.]. – К.: Аванпост-Прим, 2010. – 48 с. –

(Посібник для батьків). – Режим доступу:
http://bezpeka.kyivstar.ua/f/2/materials/the_benefit_for_parents/A5_Ukrainian.pdf

71. Дроздикова-Зарипова А.Р. Педагогическая коррекция компьютерной зависимости у подростков группы риска: теория, практика [Электронный ресурс] / А.Р. Дроздикова-Зарипова, Р.А. Валеева, А.Р. Шакурова. – Казань: Отечество, 2012. – 280 с. – Режим доступа: http://kpfu.ru/staff_files/F1537727659/Pedagogicheskaya.korreksiya.kompjuternej.zavisimosti.pdf

72. Завацька Н. Є. Теоретичні підходи та основні методи психотерапії узалежненої поведінки: соціально-психологічний аспект: монографія. К.: Укр. вид. консорціум, 2008. 260с.

73. Збірник матеріалів за підсумками обласних конкурсів ігрових занять з формування навичок безпечної поведінки молодших школярів в Інтернеті, розробок занять «Інтернет: ризики та можливості» та сценаріїв батьківських зборів «Роль і місце родини у формуванні навичок безпечної поведінки дітей в Інтернеті» [Електронний ресурс] / Укладачі: О.В. Литвиненко, М.С. Чала, А.В. Частаков. – Кіровоград: КЗ «КОІПО імені Василя Сухомлинського», 2013. – 92 с. – Режим доступу: http://chastakov.in.ua/wp-content/uploads/2014/02/chastakov.in.ua_arhiv_dryk_zbirnuk_konk_2013.pdf

74. Золотова Г. Д. Сутність технологічних видів адиктивної поведінки дітей [Електронний ресурс] / Г. Д. Золотова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2013. № 13(4). С. 126-131. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13\(4\)_20.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13(4)_20.pdf)

75. Иванов М. С. Психология самореализации личности в компьютерной игровой деятельности [Электронный ресурс] / М. С. Иванов. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2008. – 153 с. – Режим доступа: http://window.edu.ru/resource/837/67837/files/book_Ivanov.pdf

76. Иванов В. О. Принципы работы амбулаторной социально-психологической реабилитации осей зависимых от алкоголя: науч.-метод. посібник / В. О. Иванов, Ю. М. Безсмертний, Д. Ю. Старков. – К.: ПАТ «Віпол», 2013. – 128 с.

77. Калашникова Л. Статева свідомість як чинник формування сексуальних девіацій у підлітковому віці / Л. Калашникова // Соц. психологія. – 2011. – № 1. – С. 144-150.

78. Каприо Ф. С. Многообразие сексуального поведения [Электронный ресурс] / Ф. С. Каприо. Артанія, 1995. 352 с. – Режим доступу: <http://forum.myword.ru/index.php?/files/file/4160-mnogoobrazie-seksualnogo-povedeniya/>

79. Ковальчук А. А. Формування смакових переваг, харчової поведінки і порушення апетиту у дітей [Електронний ресурс] / А. А. Ковальчук // Перинатологія і педіатрія. – 2013. – № 1. – С. 47-48. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/perynatology_2013_1_12.pdf

80. Кон И. С. Подростковая сексуальность на пороге XXI века / И. С. Кон. – М.: Феникс+, 2001. – 208 с.

81. Корильчук Н. І. Вивчення типологічних порушень харчової поведінки у пацієнтів з ознаками надмірної маси та ожиріння [Електронний ресурс] / Н. І. Корильчук // Вісник наукових досліджень. – 2009. – № 4(57). – С. 42-44. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vndt_2009_4\(57\)_18.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vndt_2009_4(57)_18.pdf)

82. Корчова Г. Л. Соціально-педагогічні умови профілактики статевих девіацій старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук [Електронний ресурс] / Г. Л. Корчова. – К., 2006. – 18 с. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2006/06kglstds.zip

83. Кочарян А. Б. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі»: навч.-метод. посібник [Електронний ресурс] / А. Б. Кочарян, Н. І. Гущина. – Київ, 2011. – 100 с. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/rsh_2011_6_8.pdf

84. Краткий обзор пищевых расстройств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://psy4psy.ru/rasstroistvo_pischevogo_povedeniya1

85. Кузнецов И. В. Расстройства сексуальных влечений в подростковом возрасте / И. В. Кузнецов // Психіч. здоров'я. – 2005. – № 3. – С. 40-43.
86. Лисецкий К. С. Психологические основы предупреждения наркотической зависимости личности [Электронный ресурс] / К. С. Лисецкий. – Самара: Изд-во «Универс групп», 2007. – 308 с. – Режим доступа: http://psycheya.ru/lib/new_ks.pdf
87. Максимова Наталія Юріївна. Психологічна профілактика вживання підлітками алкоголю та наркотиків / Н. Ю. Максимова. – К.: [б.в.], 1997. – 208 с.
88. Малкина-Пых И. Г. Терапия пищевого поведения / И.Г. Малкина-Пых. – М.: Эксмо, 2007. 1040 с.
89. Мастерс У. Основы сексологии. – М.: Мир, 1998. 692 с.
90. Нервова анорексія та булімія у дівчат-підлітків та молодих жінок репродуктивного віку: клініка, проблеми лікування, фізична та психологічна реабілітація / В. О. Мітюков, О. П. Закревський, О. В. Самсонов та ін. // Вісн. Одес. нац. ун-ту. Психологія. 2011. 16, вип. 11, ч. 1. С. 281-289.
91. Оклендер В. Окна в мир ребенка: Руководство по детской психотерапии / В. Оклендер. – М.: Независимая фирма «Класс», 2005. – 336 с.
92. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі: монографія / О. В. Петрунько. – Полтава: Укрпромторсервіс, 2010. – 480 с.
93. Поширеність тютюнопаління та тютюнової залежності у різних країнах світу. Нові підходи до профілактики, психотерапії та корекції [Електронний ресурс] / С. І. Табачников, І. С. Риткіс, А. Ю. Васильєва, О. В. Гуркова // Мистецтво лікування. Журнал сучасного лікаря. 2013. № 7. С.35-41. – Режим доступа: <http://www.health-medix.com/articles/mistetzvo/2013-09-22/tutun.pdf>
94. Предупреждение подростковой и юношеской наркомании [Электронный ресурс] / под ред. С. В. Березина, К. С. Лисецкого. – Самара: Изд-во «Самарский университет», 2002. – 206 с. – Режим доступа: http://www.psycheya.ru/lib/pred_Nark/pred_Nark_6.htm
95. Профилактика патологических форм зависимого поведения. В трех томах [Электронный ресурс] / под общей ред. О. В. Зыкова. – Том I. Позитивное большинство: технологии влияния на личный выбор (первичная профилактика). – М.: РБФ НАН, 2010. – 342 с. – Режим доступа: http://cpmssozon.ucoz.ru/doc/1_tom_prof.pdf
96. Профилактика табакокурения среди детей и подростков: руководство / Геппе Н.А., Малахов А.Б., Шарапова О В. и [др.]; под ред. Н. А. Геппе. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. 144 с.
97. Психология сексуальных отклонений. Хрестоматия [Электронный ресурс] / Сост. Константин Сельчёнок. – Харвест, 2001. – 305 с. – Режим доступа: <http://www.aquarun.ru/psih/sex/default.htm>
98. Риткіс І. С. Система психогієни, психопрофілактики, психотерапії та корекції тютюнопаління і тютюнової залежності в осіб молодого віку [Електронний ресурс] / І. С. Риткіс // Український вісник психоневрології. – 2013. – Т. 21, вип. 4. – С. 98-101. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Uvp_2013_21_4_22.pdf
99. Серия «Работа с детьми группы риска». Выпуск 9. «Мой мир» Реабилитационная программа для детей и подростков с аддиктивным поведением [Электронный ресурс]. – М.: РБФ НАН, 2004. – 48 с. – Режим доступа: <http://library.khpg.org/files/docs/1430425357.pdf>
100. Старков Денис. Видеолекции «Химическая зависимость» [Электронный ресурс] // Денис Старков. Практический психолог. – Режим доступа: <http://www.starkov.kiev.ua/populyarnye-stati/vidioleksii-khimicheskaya-zavisimost.html>
101. Транссексуализм и трансвестизм у детей и подростков (Фрагмент статьи Эсбена Эстер Пирелли Бенестада «Гендерная принадлежность: дети, подростки, взрослые и роль терапевта», 2002) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://trans-tema.ru/transseksualizm_i_transvestizm_u_detej.htm
102. Фроношук Марія. Профілактика куріння серед молоді: досвід антитютюнових кампаній США та Канади [Електронний ресурс] // Медіафільтр. – 2012-03-22. – Режим доступа: <http://mf.mediasapiens.ua/print/material/4898>
103. Хиглинг М. Как беседовать с ребенком о сексе. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 208 с. – (Серия «Вы и ваш ребенок»).

104. Чепань М.-Л. А. Психологія узалежнень (на прикладі формування тютюнозалежності) / М.-Л. А. Чепань, Ю. Т. Рождественський // Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К.: 2003. Т.V, ч.4. С. 347–353.
105. Шебанова В. І. Корекція порушень харчової поведінки по екстернальному типу [Електронний ресурс] // Вісник Одеського національного університету. Психологія. 2012. Т. 17, Вип. 8. С. 729-734. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_psi_2012_17_8_89.pdf
106. Шебанова В.І. Харчова поведінка людини, їжа, тілесність як феномени повсякденної реальності (частина 1) // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Ін-ту пс-ії імені Г.С.Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2014. Випуск 23. С.720-731.
107. http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pspl_2014_23_65.pdf
108. Юрьева Л. Н. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика: Монография. – Днепропетровск: Пороги, 2006. – 196 с.
109. Янг К. С. Диагноз – Интернет-зависимость [Электронный ресурс] // Мир Internet. 2000. №2. С.24-29. – Режим доступа: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html>
110. Юрьева Л. Н. Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика: Монография. – Днепропетровск: Пороги, 2006. – 196 с.
111. Янг К. С. Диагноз – Интернет-зависимость [Электронный ресурс] // Мир Internet. 2000. №2. С.24-29. – Режим доступа: <http://www.narcom.ru/ideas/common/15.html>

Розділ 2.

Програми дисциплін *освітньої програми «Психосоматика та психологія здоров'я» освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»*

нормативна частина навчального плану з циклу професійна та практична підготовка:

- ✓ *«Психологія професійної кар'єри»;*

варіативна частина навчального плану (дисципліни самостійного вибору ВНЗ):

- ✓ *«Психологія професійних деструкцій»;*

варіативна частина навчального плану (дисципліни вільного вибору студента):

- ✓ *«Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами»;*
- ✓ *«Психологічний супровід важкохворих»;*
- ✓ *«Психологія депривації»;*
- ✓ *«Тілесноорієнтована психотерапія психосоматичних розладів»;*
- ✓ *«Спецкурс»;*
- ✓ *«Основи нейрофізіології».*

Нормативна частина навчального плану з циклу професійна та практична підготовка:

Програма з дисципліни Психологія професійної кар'єри»

Укладач програми: Ханецька Т.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 Психологія</u> (шифр і назва)	Нормативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		2-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента - 6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		16/ год.	4/ год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
Самостійна робота			
60 год.	80 год.		
Індивідуальні завдання:			
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30/60 /

для заочної форми навчання – 10/80/

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Програма курсу *«Психологія професійної кар'єри»* складена для студентів спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форм навчання педагогічних вузів. Передбачається, що на цьому етапі студенти вже набули базовий рівень знань з загальної, вікової, педагогічної, соціальної психології, з психодіагностики, психоконсультування, психокорекції та психотерапії, профорієнтації та профвідбору, психології управління. Дисципліна *«Психологія професійної кар'єри»* логічно продовжує окреслені курси, допомагає розкрити нові аспекти у вже знайомих галузях психологічної науки, підвищити рівень професійної майстерності, удосконалити набуті навички.

Складність вивчення дисципліни *«Психології професійної кар'єри»* полягає в засвоєнні теоретичних та практичних знань, у виявленні психологічних чинників розвитку професійної кар'єри, стадій кар'єрного зростання особистості, криз професійного становлення, в необхідності засвоєння різноманітних специфічних понять та термінів.

Мета курсу полягає у розкритті сутності, структури, видів, стадій, принципів і значення професійної кар'єри у житті людини; у розкритті основних етапів розвитку та психологічних чинників, що впливають на розвиток індивідуальної професійної кар'єри; у розробці рекомендацій, спрямованих на підвищення професійної майстерності та запобігання криз протягом протікання професійної кар'єри особистості.

Як наука *«Психологія професійної кар'єри»* продукує психологічні знання, що застосовуються при розв'язанні проблем розвитку професійної кар'єри. В процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

1. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад професійної кар'єри у вітчизняній та зарубіжній психології.
2. Вивчення типологізації професійної кар'єри за різними критеріями.
3. Вивчення особливостей протікання стадій і етапів розвитку професійної кар'єри.
4. Аналіз умов, рушійних сил, психологічних чинників оптимального розвитку професіонала; виявлення психологічних показників ефективності професійної діяльності.
5. Розроблення практичних рекомендацій для фахівця з метою поліпшення його професійної діяльності, професійного росту та запобігання або ефективного виходу із кризових етапів їх протікання.
6. Активізація у студентів мотивів професійного зростання, самовдосконалення та самоактуалізації.

Вивчення особливостей протікання професійної кар'єри особистості, її психологічний супровід є необхідною умовою професійного і особистісного становлення майбутнього практичного психолога в організації, тому слід відмітити, що у курсі дисципліни *«Психологія професійної кар'єри»* недостатньо опрацьовувати матеріал лише на теоретичному рівні. Рекомендується використовувати такі **активні методи навчання**:

- ділові, психологічні та рольові ігри;
- тестові завдання;
- самодіагностування студентів;
- групові дискусії та роботу у мікрогрупах;
- індивідуальні домашні завдання.

По закінченню вивчення дисципліни *«Психологія професійної кар'єри»* студенти повинні **знати**:

- предмет, мету та завдання професійної кар'єри;
- принципи кар'єрного просування;
- типологізацію професійної кар'єри та стадії кар'єрного зростання;
- професійне самовизначення суб'єкта та мотивацію професійної кар'єри;
- періодизацію професійного розвитку особистості;
- кризи професійного становлення та професійні деструкції особистості;
- особливості професійної діяльності психолога в організації.

На основі цих знань студенти повинні **вміти**:

- використовувати теоретичні знання на практиці;
- проводити психодіагностичне обстеження фахівців та осіб, які ще не визначилися з вибором професійної кар'єри;
- вивчати особливості протікання стадій і етапів розвитку професійної кар'єри особистості фахівця;
- розробляти та впроваджувати психопрофілактичні та просвітницькі заходи подолання професійних криз, стресів, деструкцій особистості та стратегій професійного самозбереження працівників;
- володіти психологічними технологіями та засобами ефективного найму на роботу, використовувати їх у майбутній професійній діяльності.

У процесі оволодіння навичками можна виділити такі етапи удосконалення : пасивне впізнавання навички, використання її в учбових умовах, активне застосування в реальних практичних умовах, можливість навчати інших.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології професійної кар'єри

Тема 1. Професійна кар'єра як предмет дослідження сучасної психологічної науки. Принципи кар'єрного просування.

Поняття «кар'єра», «професійна кар'єра». Теоретико-методологічні засади дослідження професійної кар'єри у вітчизняній та зарубіжній психології. Різні підходи до вивчення професійної кар'єри у вітчизняній психології. Психологічні компоненти професійної кар'єри. Механізми кар'єрного процесу. Принципи кар'єрного просування.

Тема 2. Типологізація професійної кар'єри. Стадії кар'єрного зростання.

Складові структурованої моделі типологізації професійної кар'єри. Типологізація кар'єри за різними критеріями: за середовищем; за спрямованістю руху працівника всередині організації; за характером змін, що відбуваються з працівником; за управлінською діяльністю; за стабільністю кар'єри; за формою кар'єри; за динамікою кар'єри. Стадії кар'єрного зростання. Етапи еволюції індивідуальної кар'єри.

Змістовий модуль 2. Психологія професійного розвитку особистості

Тема 3. Професійне самовизначення особистості. Мотивація професійної кар'єри.

Поняття «професійне самовизначення», «мотив», «мотивація». Професійне самовизначення особистості як необхідна умова ефективного кар'єрного просування. Складові професійного самовизначення. Рівні самовизначення. Проблема мотивації у різних напрямках психотерапії. Теорії мотивації. Мотиви, пов'язані з трудовою діяльністю: мотиви трудової діяльності; мотиви вибору професії; мотиви вибору місця роботи. Мотиви особистісної професійної кар'єри: прагнення до влади; прагнення до успіху; мотив причетності до дій. Фактори задоволення людини працею. Мотивація і гроші. Мотивація і вік.

Тема 4. Вплив гендерних чинників на професійну кар'єру.

Особливості професійної кар'єри чоловіків та жінок, їх відмінності. Позитивні та негативні сторони «жіночої» кар'єри. Соціально-психологічні чинники, які стримують «жіночу» кар'єру. Типи кар'єрно-успішних жінок. Феномен «страху успіху» у жінок. Типи «жіночої» педагогічної кар'єри.

Тема 5. Безробіття як «другий полюс» професійного самовизначення.

Безробіття як патогенний фактор, який впливає на особистість. Негативний вплив фактору незайнятості. Виникнення та позитивна динаміка депресивної та тривожної симптоматики, пов'язані з тривалістю безробіття. Стресові фази процесу втрати статусу працюючої людини. Основні фактори виникнення психосоматичних дисфункцій у безробітного.

Тема 6. Періодизація життя та професійного розвитку особистості. Кризи професійного становлення.

Фази життєвого шляху особистості. Етапи професійного шляху особистості. Стадії здобуття установок та трудових навичок особистості. Синтетична модель професійної (на прикладі спортивної) кар'єри. Етапи професійного розвитку особистості. Типи життєвих криз. Основні фактори криз професійного становлення. Фази криз професійного розвитку.

Тема 7. Особливості професійної діяльності психолога в організації та психологічний супровід кар'єри працівників.

Особистісні та професійні якості практичного психолога в організації. Вимоги до робочого місця психолога в організації. База даних, інформаційне забезпечення організації та принципи їх збору. Психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника протягом професійної кар'єри: соціально-психологічна профілактика; психоконсультавання; психокорекція. Технологічна карта професійного розвитку особистості. Базові параметри оцінки процесу просування в кар'єрі. «Якорі кар'єри» як наявність усвідомлених пріоритетних професійних потреб у структурі особистості.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		Л	п/с	лаб	с.р.		л	п/с	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології професійної кар'єри										
Тема 1. Професійна кар'єра як предмет дослідження сучасної психологічної науки. Принципи кар'єрного просування.	12	2	2/		8	12	2			10
Тема 2. Типологізація професійної кар'єри. Стадії кар'єрного зростання.	12	2	2/		8	17	2			15
Разом за змістовим модулем 1	24	4	4/		16	29	4			25

Модуль 2

Змістовий модуль 2. Психологія професійного розвитку особистості

Тема 3. Професійне самовизначення особистості. Мотивація професійної кар'єри.	16	2	4/		10	12	2			10
Тема 4. Вплив гендерних чинників на професійну кар'єру.	12	2	2/		8	12		2/		10
Тема 5. Безробіття як «другий полюс» професійного самовизначення.	12	2	2/		8	12		2/		10
Тема 6. Періодизація життя та професійного розвитку особистості. Кризи професійного становлення.	14	2	2/		10	10				10
Тема 7. Особливості професійної діяльності психолога в організації та психологічний супровід кар'єри працівників.	12	2	2/		8	15				15
Разом за змістовим модулем 2	66	10	12/		44	61	2	4/		55
<i>Усього годин</i>	90	14	16/		60	90	6	4/		80

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Типологізація професійної кар'єри.	2
2	Психологічні чинники розвитку професійної кар'єри.	2
3	Проблема становлення професійної самосвідомості.	2
4	Професійно важливі якості й здібності професіонала та кар'єра.	2
5	Вплив гендерних чинників на професійну кар'єру.	2
6	Професійний стрес, його причини та шляхи подолання.	2
7	Технології ефективного найму на роботу.	2
8	Особливості професійної діяльності психолога в організації.	2
Всього		16

6. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
Всього		

7. Самостійна робота

№	Назва теми	Кількість
з/п		Годин
1	Еволюція уявлень про професійну кар'єру	6/8
2	Цілепокладання у професійній кар'єрі та кар'єрне планування	6/8
3	Стратегія і тактика розвитку професійної кар'єри	6/8
4	Критерії та фактори успішної професійної кар'єри	6\8
5	Умови досягнення балансу між професійною кар'єрою та позатрудовою активністю	6\8
6	«Методика ретроспективного опису керівником власної кар'єри» (Ю.Д.Красовський)	6/8
7	Непсихологічні фактори, що визначають професійну кар'єру (економічні, політичні, правові, соціально-демографічні, маркетингові тощо)	6/8
8	Оцінка кар'єрного потенціалу	6/8
9	Портфоліо кар'єрного просування (ПКП) – технологія планування професійної кар'єри	6/8
10	Самореклама та ефективна самопрезентація у професійній кар'єрі	6/8
	Разом	60/80

8. Індивідуальні завдання

1. Усвідомлення та опис власних особистісних якостей та властивостей, необхідних для реалізації майбутньої професійної кар'єри.

2. Підготувати реферат на тему «Психологічне благополуччя професіонала як умова його ефективної діяльності та кар'єри».

3. Підібрати психодіагностичний блок методик для діагностики професійно важливих якостей фахівця для різних типів професій.

4. Розробити рекомендації щодо покращення соціально-професійних умов самореалізації особистості у процесі професійної діяльності з метою запобігання виникнення у неї деструктивних змін.

5. Розробити технологічну карту професійного розвитку особистості працівника.

6. Підібрати психотехнології для тренінгу з розвитку професійного потенціалу особистості фахівця.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль з дисципліни «Психологія професійної кар'єри»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

- Яке визначення поняття «професійна кар'єра особистості», на вашу думку, є найбільш правильним?
  - це взаємозв'язок особистісного та професійного розвитку людини;
  - це професійне просування, професійний ріст, перехід з однієї шаблони професіоналізму на другу;
  - це успішне проходження особистістю основних стадій професійної діяльності в організації, зумовлене досягненням високих показників у професійній діяльності та сприяє її самореалізації й самовираженню;
  - успішне просування працівника у сферах суспільної, службової, професійної, наукової діяльності.
- Згідно організаційно-психологічного підходу, дослідники розглядають професійну кар'єру як:
  - посаду, яку займає працівник на даний момент часу або яку він може займати;

- б) просування людини в організаційній ієрархії, послідовність професійних занять протягом індивідуального життя людини;
- в) динаміку розвитку економічних показників та як індивідуально визначену позицію та поведінку, пов'язану з накопиченням та використанням людського капіталу протягом трудового життя особистості;
- г) визначення життєвих цілей за допомогою двох рівнів: просування за рівнями ієрархії системи управління та як особистісний управлінський розвиток.

3. Принцип маневреності кар'єрного просування полягає в:

- а) розподілі сил особистості на все професійне життя;
- б) знаходження та узгодження смислу особистого життя, смислу професійної служби та смислу соціальних процесів;
- в) пом'якшення сил зіткнення, обхід перешкод, компроміси, рух «зигзагом» та ін.;
- г) вміння адаптуватися до умов професійного середовища.

4. Який критерій не виступає критерієм типологізації професійної кар'єри персоналу організацій:

- а) критерій двобічності;
- б) критерій динамічності;
- в) критерій спрямованості;
- г) критерій ситуативності.

5. Яка професійна кар'єра називається вертикальною?

- а) зміна статусу працівника на одному ієрархічному рівні;
- б) поетапні зміни статусу працівника;
- в) зміна статусу працівника, зміна його ціннісних орієнтацій;
- г) висока швидкість посадового просування.

6. Яка професійна кар'єра називається «суперавантюрною»:

- а) професійна кар'єра, яка передбачає високу швидкість посадового просування з пропуском значної кількості посадових сходинок;
- б) характеризується поступовим просуванням «вгору», іноді з пропуском однієї сходинки, а іноді з короткочасним пониженням посади;
- в) допускає наявність двох посадових рівнів при достатній швидкості просування або характеризується значною зміною сфери професійної діяльності;
- г) характеризується стрибками або проривами після довготривалих періодів кількісного зростання.

7. Яка професійна кар'єра називається традиційною/лінійною?

- а) кар'єра, яка характеризується поступовим просуванням «вгору», іноді з пропуском однієї сходинки, а іноді з короткочасним пониженням посади;
- б) кар'єра, в якій перевага віддається простим засобам вирішення кар'єрних завдань, наприклад, зміні галузі діяльності, організації тощо;
- в) кар'єра, яка допускає наявність двох посадових рівнів при достатній швидкості просування або характеризується значною зміною сфери діяльності;
- г) кар'єра, яку розуміють як стрімке, але послідовне просування.

8. За моделлю розвитку професійної кар'єри Д.Холла на середньому етапі працівник:

- а) застосовує раніше отримані знання та розвиває нові навички;
- б) починає поступово відходити від організації та навчається адекватно сприймати той факт, що можливості для розвитку професійної кар'єри поступово зменшуються;
- в) особистість проходить процес зміни багатьох чинників, пов'язаних з роботою та особистісними потребами;
- г) оволодіває професією.

9. Професійне самовизначення особистості як суб'єкта праці – це:

- а) акт опредмечування суб'єкта праці, який виражається у виборі змісту майбутньої трудової діяльності;
- б) процес активної орієнтації особистості у світі професій, поєднаний з пошуком смислу трудової діяльності, процес виборів, які періодично повторюються протягом всієї професійної кар'єри людини;
- в) процес та результат оптимального та адекватного поєднання «внутрішніх та зовнішніх умов» особистості суб'єкта праці;
- г) індивідуальний своєрідний шлях особистості з початку формування уявлень про професії та професійні наміри до завершення професійної біографії.

10. Мотивами трудової діяльності за Є.П.Іл'їним виступають:

- а) спонуки суспільного характеру, потреби людини в отриманні певних матеріальних благ, задоволення потреби в самореалізації і самовираженні;
- б) оцінка сукупності виробничих факторів;
- в) суспільний престиж, інтерес до професії;

г) оцінка сукупності своїх можливостей.

11. За теорією мотивації Херцберга та ставлення людини до праці впливають:

- а) виробничий фактор;
- б) гігієнічний фактор;
- в) мотиваційний фактор;
- г) всі відповіді правильні.

12. За мотиваційною теорією очікування Врума-Портера:

- а) людина вважає свою професійну кар'єру хорошою, якщо вона бачить, що з нею чинять по справедливості;
- б) людина будує свою професійну кар'єру, виходячи із врахування своїх ресурсів, привабливості винагороди, відповідності зусиль результатам;
- в) індивідів поділяють на два типи – тих, хто прагне успіху та тих, хто прагне запобігти невдач;
- г) всі відповіді правильні.

13. Які групи мотивів входять до мотивів, пов'язаних з трудовою діяльністю, за Є.П.Іль'їним:

- а) мотиви трудової діяльності;
- б) мотиви вибору професії;
- в) мотиви вибору робочого місця, які інтегровані у виборі людиною конкретної діяльності;
- г) всі відповіді правильні.

14. Який мотив не входить до основних мотивів у виборі особистісної професійної кар'єри, визначених Д.Мак Клеландом:

- а) мотив прагнення до влади;
- б) мотив прагнення до успіху;
- в) мотив прагнення до самореалізації;
- г) мотив причетності до дій.

15. В процесуальній теорії мотивації Аткинсона індивідів поділяють на:

- а) тих, хто прагне до влади;
- б) тих, хто прагне до успіху;
- в) тих, хто прагне запобігти невдач;
- г) тих, хто прагне причетності до професійної діяльності.

16. Найбільша сила мотивації належить людям у такому віці:

- а) від 20 до 35 років;
- б) від 25 до 45 років;
- в) від 30 до 50 років;
- г) від 35 до 55 років.

17. В основному жінок у професійній кар'єрі більше приваблює:

- а) можливість приймати рішення та керувати;
- б) можливість самореалізації у цікавій роботі;
- в) гроші;
- г) можливість самореалізації у хорошому колективі.

18. Інноваційні жінки у професійній кар'єрі це ті, у яких:

- а) пріоритетною є установка на колектив;
- б) домінуючою є установка на родину;
- в) пріоритетною є установка на кар'єру;
- г) пріоритетною є установка на отримання матеріального задоволення.

19. Які соціально-психологічні чинники стримують «жіночу» кар'єру:

- а) страх успіху та невпевненість у собі;
- б) незадоволеність власними проявами у робочій групі;
- в) надмірно низька вмотивованість професійної діяльності;
- г) надмірно висока вмотивованість професійної діяльності.

20. Які чинники впливають на приналежність жінок до певної групи:

- а) характер батьківсько-дитячих відносин;
- б) Я-концепція;
- в) культурні стереотипи;
- г) всі відповіді правильні.

21. Дистрес особистості у стані безробітного досягає максимуму:

- а) до 6-го місяця;
- б) у період від 12 до 24 місяців;
- в) у перші 3 місяці;

г) після 24 місяців.

22. Динаміка адаптації суб'єкта праці до вимог трудової діяльності та динаміка особистісних деструкцій і регресу безробітного як суб'єкта праці:

- а) протилежні та майже асиметричні;
- б) протилежні та майже симетричні;
- в) протилежні та асиметрично-симетричні;
- г) всі відповіді правильні, залежно від ситуації.

23. «Синдром соціально-психологічної дезадаптації» проявляється:

- а) у незадоволеності життям;
- б) у невпевненості у собі;
- в) зниження рівня соціальної активності та мотивації;
- г) всі відповіді правильні.

24. Стадія становлення професіонала припадає на:

- а) 20-25 років;
- б) 25-40 років;
- в) 40-45 років;
- г) 45-50 років.

25. На стадії оптації відбувається:

- а) оволодіння системою соціально значимих ціннісних уявлень про професійний шлях;
- б) пристосування до професійних норм, вимог, корпоративної культури організації;
- в) розвиток професіонала;
- г) реалізація професіонала.

26. Акмеологія вивчає:

- а) особистість, яка ще не визначилась з професійним вибором;
- б) особистість, яка займається професійною кар'єрою протягом життя;
- в) людину, яка розвивається, як індивіда, особистість, суб'єкта праці у процесі високопрофесійної діяльності;
- г) особистість, яка адаптується до професійного середовища.

27. Професійні деструкції особистості – це:

- а) порушення вже засвоєних способів професійної діяльності, зміни, пов'язані з переходом до подальших стадій професійного становлення;
- б) процеси надбань та втрат, які відбуваються паралельно у професійній діяльності;
- в) специфічний вид втоми, зумовлений постійним емоційним контактом зі значною кількістю людей;
- г) відокремлення професійних характеристик особистості, особистісна позиція непричетності та ментальної неприналежності до суспільно сприйнятливої для даної професії професійної моралі.

28. Критична фаза професійного розвитку особистості, за Е.Ф.Зеєром, характеризується:

- а) неусвідомленою незадоволеністю працівника професійною діяльністю, конструктивним вирішенням кризи;
- б) проблеми не завжди усвідомлюються, але проявляються у психологічному дискомфорті на роботі;
- в) усвідомленою незадоволеністю працівника професійною діяльністю, посиленням психічної напруги, виникненням конфліктів;
- г) вирішенням протиріччя шляхом утворення нової соціальної ситуації розвитку.

29. Що може виступати як варіант професійної самореабілітації для психологів:

- а) неформальне спілкування з колегами, відверте обговорення проблем, складних завдань, помилок, конфліктних ситуацій;
- б) участь у творчих семінарах, конференціях;
- в) формування навичок професійної саморегуляції, релаксації;
- г) всі відповіді правильні.

30. У ситуації виявлення відхилення від функціональної норми у професійній поведінці особистості працівника психолог повинен проводити:

- а) психопрофілактику;
- б) психоконсультації;
- в) психокорекцію;
- г) психореабілітацію.

10.2. Питання до екзамену з дисципліни «Психологія професійної кар'єри»

1. Поняття «професійна кар'єра», особливості його розуміння у XIX та на початку XX століття.
2. Особливості розгляду поняття «професійна кар'єра» на сучасному етапі. Психологічні компоненти професійної кар'єри.
3. Професійна кар'єра як предмет дослідження сучасної психологічної науки. Основні наукові підходи до її вивчення.
4. Механізми кар'єрного процесу. Принцип кар'єрного просування, їх особливості.
5. Структурована модель типологізації професійної кар'єри, її складові.
6. Типологізація професійної кар'єри за різними критеріями (за середовищем; за спрямованістю руху працівника всередині організації), їх особливості.
7. Типологізація професійної кар'єри за різними критеріями (за характером змін, що відбуваються з працівником; за управлінською діяльністю), їх особливості.
8. Типологізація професійної кар'єри за різними критеріями (за стабільністю професійної кар'єри; за формою професійної кар'єри), їх особливості.
9. Стадії кар'єрного зросту працівників в організації за К.Крамом та Е.Шейном, особливості їх протікання.
10. Стадії кар'єрного зросту працівників за Д.Холлом та Д.Сьюпером, особливості їх протікання.
11. Етапи еволюції індивідуальної кар'єри професіонала за О.М.Толстою, особливості їх протікання.
12. Професійне самовизначення суб'єкта як складова кар'єри.
13. Професійна самосвідомість як складова професійного самовизначення працівника. Структура професійної самосвідомості особистості за Є.А.Клімовим.
14. Процес професійного самовизначення працівника за Є.Ф.Зеєром, його складові.
15. Особливості ініціювання процесу професійного самовизначення особистісним розвитком працівника.
16. Фактори внутрішньоособистісних конфліктів у професійному самовизначенні працівника за Є.Ф.Зеєром.
17. Завдання професійного самовизначення у діяльності психоконсультанта.
18. Поняття «професійне самовизначення», «вибір професії» та «професійна ідентичність» особистості як суб'єкта праці, їх особливості.
19. Поняття «мотив» та «мотивація», їх характеристика різними науковими школами.
20. Теорія мотивації А.Маслоу, її характеристика.
21. Мотиви трудової діяльності за Ільїним Є.П., їх характеристика.
22. Мотиви вибору особистісної кар'єри за Д.Мак Клеландом, їх характеристика.
23. Теорія справедливості Адамса, теорія мотивації Аткинсона, мотиваційна теорія очікування Врума-Портера, їх характеристика.
24. Фактори задоволення працівника професією, їх характеристика.
25. Суспільні стереотипи стосовно «жіночої» професійної кар'єри.
26. Особливості «жіночої» професійної кар'єри, позитивні та негативні сторони.
27. Особливості професійної діяльності чоловіка-керівника та жінки-керівника.
28. Соціально-психологічні чинники, які стримують та заважають професійній кар'єрі жінок.
29. Вплив сімейного виховання батьківської родини на успішність жіночої професійної кар'єри (за результатами досліджень М.В.Сафонові).
30. Типи кар'єрно-успішних жінок за Сафонові М.В., їх характеристика.
31. Феномен «страху успіху» у професійній кар'єрі жінок за Турецькою Г.В.
32. Референти «страху успіху» у професійній кар'єрі жінок за Турецькою Г.В.
33. Безробіття як патогенний фактор особистості працівника.
34. Наслідки впливу фактору незайнятості на особистість працівника.
35. Вплив тривалості безробіття на виникнення депресивної та тривожної симптоматики особистості працівника.
36. Стресові фази процесу втрати статусу працюючої людини за Л.Пельцманом, їх характеристика.

37. «Синдром соціально-психологічної дезадаптації» та установка типу «госпіталізму» як наслідки впливу безробіття на особистість працівника (за Хомутовим В.С. та Шпикаловим А.Ю.), їх характеристика.
38. Протилежність та симетричність динаміки адаптації та регресу безробітних як суб'єктів праці, їх характеристика.
39. Фази життєвого шляху особистості за Ш.Бюллер, їх характеристика.
40. Етапи професійного шляху особистості за Д.Сьюпером, їх характеристика.
41. Стадії здобуття установок та трудових навичок особистості за Р.Хейвігхерстом, їх характеристика.
42. Кризи особистості, пов'язані з професійною кар'єрою за Г.Шихі, їх характеристика.
43. Етапи професійного розвитку особистості за Бодровим В.А., їх характеристика.
44. Підперіоди періоду професійної підготовки та подальшого становлення професіонала за Клімовим Є.А., їх характеристика.
45. Акмеологія як наука, особливості її вивчення.
46. Акмеологічні фактори, що впливають на темп розвитку професіоналізму (за Толочком В.А.), їх характеристика.
47. Особливості змін професіоналізму у «чоловічій» та «жіночій» кар'єрі за Толочком В.А.
48. Особливості професійної кар'єри представників масових та творчих професій, їх мотивація.
49. Поняття «професійні деструкції». Типи життєвих криз особистості за Зеєром Є.Ф., їх характеристика.
50. Фактори криз професійного становлення особистості за Зеєром Є.Ф., їх характеристика.
51. Фази криз професійного розвитку особистості за Зеєром Є.Ф., їх характеристика.
52. Професійні та особистісні вимоги до психолога, працюючого в організації.
53. Особливості професійної самореабілітації для психологів, працюючих в організації.
54. Вимоги до робочого місця психолога-практика, працюючого в організації.
55. Основні вимоги до професійної діяльності психолога-практика, працюючого в організації.
56. Основні вимоги до створення психологом «активного банку даних» організації.
57. Принципи створення психологом-практиком бази даних організації.
58. Психопрофілактика як психотехнологія подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника, її особливості.
59. Особливості діяльності психолога в організації по підвищенню соціально-психологічної компетентності та удосконалення способів діяльності спеціалістів.
60. Особливості проведення особистісно-орієнтованої діагностики професіонала, яка спрямована на підвищення аутопсихологічної компетентності особистості та визначення професійно зумовлених деструкцій.
61. Супровід психологом професійної кар'єри працівника на всіх стадіях його професійного розвитку. Особистісно орієнтована карта професійного розвитку особистості працівника.
62. Особливості діяльності психолога в організації з питань оптимізації психологічного клімату та міжособистісної взаємодії у колективі як технологія подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника.
63. Психоконсультація як психотехнологія подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника, його особливості.
64. Основні завдання психолога з визначення суті проблем працівника. Визначення протиріч у професійній ситуації клієнта.
65. Особливості діяльності психолога у конструктивному подоланні професійно зумовлених деструкцій працівника.
66. Особливості діяльності психолога по виробленню альтернативних сценаріїв професійного життя працівника та приєднання до його майбутнього.
67. Психокорекція як психотехнологія подолання професійно зумовлених деструкцій особистості працівника, її особливості.
68. Особливості психокорекційної роботи психолога з метою зняття психологічної напруги та поліпшення саморегуляції емоційних станів працівника.
69. Особливості нормативно-ціннісної корекції працівника.

70. Коучинг як технологія розкриття професійного потенціалу працівника, його особливості.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота							Сума
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	200/2
15	14	14	14	14	15	14	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	
Модулі	Модуль 1. Теоретико-методологічні основи психології професійної кар'єри		Модуль 2. Психологія професійного розвитку особистості					
Теми практичних занять	Тема 1. Типологізація	Тема 2. Психологічні	Тема 3. Психологія	Тема 4. Проф	Тема 5. Психологія	Тема 6. Проф	Тема 7. Психологія	Тема 8. Особл

Самостійна робота	Підготувати повідомлення	Підготувати повідомлення						
Види контролю	Контрольна робота	Контрольна робота						

13. Рекомендована література:

Основна:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. – М.: Мысль, 1991.
2. Бодалев А.А., Рудкевич Л.А. Как становятся великими или выдающимися. – М.: Изд-во Инста психотерапии, 2003.
3. Вилюнас В.К. Психологические мотивы мотивации человека. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1990.
4. Гончарова Г.Н., Тихонова Н.В. Медико-социальная и психологическая характеристика безработных. – Красноярск, 1996.
5. Диагностика профессионально значимых качеств и склонностей в деятельности психолога: Методические рекомендации психологам и психоконсультантам службы занятости. – Запорожье, 1996. – 6 с.
6. Добренко І.А. Працевлаштування: психолого-діагностичний практикум / АПН України Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. – К.: Науковий світ, 2004. – 46 с..
7. Духневич В.М. Психологічне благополуччя професіонала як умова його ефективної діяльності (на прикладі професії психолога): Автореф.дис. ...канд.психол.наук. – К., 2002. – 22 с.
8. Жизненный путь и профессиональная карьера специалиста / В.Ю.Иконников, В.Л.Подшивалкина (ред.). – Кишинев, 1997. – 192 с.
9. Зеер Э.Ф., Сыманок Э.Э. Психология профессиональных деструкций: Учебное пособие для вузов. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2005. – 240 с.
10. Климов Е.А. Пути в профессионализм (Психологический взгляд): Учебное пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. – 320 с.
11. Комаров Е. Управление карьерой // Управление персоналом. – 1999. - №1. – С. 37-42.
12. Лукашевич Н. Деловая карьера как проблема менеджмента // Персонал. – 1998. - №1. – С. 46-53.
13. Мучински П. Психология, профессия, карьера. – СПб.: Питер, 2004. – 539 с.
14. Петрушин В.И. Психология карьеры. – М.: Академический Проект, 2004. – 208 с.
15. Почебут Л.Г., Чикер В.А. Организационная психология. – СПб.: Изд-во «Речь», 2000. – 298 с.
16. Практикум деловой карьеры /Н.П.Лукашевич, О.Н.Лукашевич. Харьков, 1998. – 327 с.
17. Прокофьева Л., Фести П., Мурачева О. Профессиональная карьера мужчин и женщин // Персонал. – 1999. - №2. – С. 74-83.
18. Психологія професійної діяльності і спілкування / Л.Е.Орбан, Д.М.Гриджук, В.М.Терещук та ін. – К.: Преса України, 1997. – 191 с.
19. Психология управления. – Новосибирск: Изд-во НГАЭ и У; М., 1999. – 150 с.
20. Сафонова М.В. Социально-психологические особенности женщин, успешных в карьере: Автореф.дис. ...канд.психол.наук. – СПб, 1999. –19с.

21. Технология развития профессионального самосознания личности: психолого-акмеологический практикум: Учебное пособие /А.А.Деркач, О.В.Москаленко, В.А.Пятин, Е.В.Селезнева. – Астрахань, 2000. – 171 с.
22. Толочек В.А. Современная психология труда: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2005. – 479 с.
23. Толстая А.Н. Управление карьерой в организациях // Психология управления: Учебное пособие / Под ред. А.В.Федотова. – Л., 1991.
24. Турецкая Г.В. Страх успеха: психологическое исследование феномена // Психологический журнал. – Т. 19. – 1998. - №1. – С. 37-46.
25. Щекин Г.В. Практическая психология менеджмента: Как делать карьеру: Как строить организацию: Науч.практ.пособие. – К.: Украина, 1994.–399 с.

Додаткова:

1. Асеев В.Г., Рыжов А.В. Мотивационные особенности использования поощрения и наказания в производственном коллективе // Социально-психологические особенности производственного коллектива. – М.: Наука, 1983.
2. Байметов В.А. Диалог в профессиональном самоопределении (в контексте психол.консультирования по выбору профессии): Автореф. дис. ... канд.психол.наук. – К., 1990. – 19 с.
3. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристика и условия достижения. – М.: Наука, 1998.
4. Бодров В.А. Информационный стресс. – М.: ПЕР СЭ, 2000
5. Братусь Б.С. Аномалии личности. – М.: Мысль, 1988.
6. Бринза І.В. Особливості переживання кризи у осіб з різним типом емоційності: Автореф. дис. ... канд.психол.наук. – К., 2000. – 16 с.
7. Дановский С.Л. Динамика социальных и психологических особенностей безработных граждан // Опыт, содержание и методы профориентационной работы Департамента труда и занятости г.Москвы. – М., 1995. – С. 64-73.
8. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. Кн.2. – М.: РАГС, 2000.
9. Иванова Е.М. Спецпрактикум по психологическому изучению профессиональной деятельности: Учебное пособие /Под ред. Ю.К.Котеловой . – М., 1980. – 82 с.
10. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2002.
11. Калініна Т.О. Фізіологія і психологія праці. Конспект лекцій /Харків: ХНЕУ,2005.–268 с.
12. Коломинський Н.Л. Психологія педагогічного менеджменту: Навч.посібник для студ.навч.закладів, керівників установ освіти, психологів, педагогів /Академія управління персоналом, Український ін-т підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти. – К., 1996. – 176 с.
13. Кононенко А.О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога: Автореф. дис. ... канд.психол.наук. – О., 2003. – 20 с.
14. Литовченко Н.Ф. Професійно орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції: Навч.-метод.матеріали для тренінгових занять студентів пед.вузів (спец.»Практична психологія»). – Ніжин: НДПУ, 2002. – 72 с.
15. Лонгсон Салли. Выбери карьеру: Оцени свои возможности и деловые качества: тесты и рекомендации. Пер. с англ. – Д.: БалансБизнес Букс, 2004. – 144 с.
16. Молл Е. Управление карьерой в России // Проблемы теории и практики управления. – 1996. - №6. – С. 117-120.
17. Обозов Н.Н., Щекин Г.В. Психология работы с людьми: Учебное пособие. – К.: МАУП, 1999. – 145 с.
18. Организационное поведение. Хрестоматия. Учебное пособие для факультетов: психологических, экономических и менеджмента. /Ред.-составитель Райгородский Д.Я.. – Самара: Издательский Дом «Бахрах-М», 2006. – 752 с.
19. Поляков В. 5 шагов к достойной работе: Секретные материалы кадрового агентства /В.Поляков, Ю.Яновская. – СПб.: Питер, М. и др., 2003. – 221 с.

20. Поляков В.А. Технология карьеры: Практическое руководство. – М.: Дело ЛТД, 1995. – 128 с.
21. Потапова В.Д. Гуманітарна орієнтація психолога-фахівця. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток ЛТД», 2001. – 254 с.
22. Психология работы с персоналом в трудах отечественных специалистов. – СПб.: Питер, 2001. – 509 с.
23. Самойлова А.Г. Особливості формування професійної свідомості майбутніх психологів: Автореф. дис. ... канд.психол.наук. – Запоріжжя, 2005. – 19 с.
24. Самоменеджмент: как достигнуть успеха в деловой карьере. – Харьков: ОКО, 1998.
25. Тигер, Пол Д., Бэррон-Тигер, Барбара. Делай то, для чего ты рожден: Путь к успешной карьере через самопознание / Н.Б.Демченко (пер. с англ.) . – М.: Армада, 1996. – 491 с
26. Тобиас Лестер. Психологическое консультирование и менеджмент: Взгляд клинициста / А.И.Сотов (пер. с англ.). М.: Класс, 1997. – 150 с.
27. Хелмицкий Б. Психоанализ профессиональной деятельности // Прикладная психология и психоанализ. – 1997. - №3. – С. 11-20.
28. Швалб Ю.М., Данчева О.В. Практична психологія в економіці та бізнесі. – К.: Лібра, 1998. – 270 с.
29. Швальбе Б., Швальбе Х. Личность. Карьера. Успех: Психология бизнеса /Пер. с нем. В.Кузавлев и др.. – М.: Изд.группа «Прогресс», 1993. – 240 с.
30. Щекин Г.В. Как избежать ошибок при устройстве на работу: Советы психологов / Межрегиональная академия управления персоналом. – К., 1994. – 97 с.

Варіативна частина навчального плану (дисципліни самостійного вибору ВНЗ): Програма з дисципліни

«Психологія професійних деструкцій»

Укладач програми: Ханецька Т.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Нормативна	
	Напрямок підготовки <u>053 Психологія</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне	Рік підготовки:	

Змістових модулів – 2	спрямування): <u>психологія</u>	1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		2-й	1-2-й
	Лекції		
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента – 6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	16 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		/14 год.	2/2 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
		Індивідуальні завдання:	
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30/60 /

для заочної форми навчання – 10/80/

13. Мета та завдання навчальної дисципліни

14.

Програма курсу *«Психологія професійних деструкцій»* складена для студентів спеціальності 053 «Психологія» денної та заочної форм навчання педагогічних ВОЗ. Передбачається, що на цьому етапі студенти вже набули базовий рівень знань з загальної, вікової, педагогічної, соціальної психології, з психодіагностики, психоконсультавання, психокорекції та психотерапії, профорієнтації та профвідбору, психології професійної кар'єри, психології управління. Дисципліна *«Психологія професійних деструкцій»* логічно продовжує окреслені курси, допомагає розкрити нові аспекти у вже знайомих галузях психологічної науки, підвищити рівень професійної майстерності, удосконалити набуті навички.

Складність вивчення дисципліни *«Психологія професійних деструкцій»* полягає у засвоєнні теоретичних та практичних знань, у виявленні психологічних чинників професійного розвитку особистості, стадій професійного зростання, конфліктів професійного самовизначення, криз професійного становлення, феноменології професійно зумовлених деструкцій особистості, чинників, які спричиняють виникнення професійно зумовлених захворювань особистості працівника, у необхідності своєчасної профілактики виникнення професійно зумовлених деструкцій та деформацій та надання психологічної підтримки й допомоги при їх наявності.

Мета курсу полягає у розкритті смислоутворюючих понять професійного розвитку особистості, професійно зумовлених деструкцій, їх видів (професійно зумовлені акцентуації, професійні деформації особистості, професійна некомпетентність та ін.), стадій, принципів і значення професійного самовизначення у житті людини; у розкритті основних етапів розвитку та психологічних чинників, що зумовлюють виникнення професійних деструкцій; у розробці рекомендацій, спрямованих на підвищення професійної майстерності особистості та психотехнологій подолання професійно зумовлених деструкцій у процесі професійної діяльності особистості.

Як наука *«Психологія професійних деструкцій»* продукує психологічні знання, що застосовуються при розв'язанні проблем розвитку професійної кар'єри особистості та її психологічного супроводу. У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та завдання:

8. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психології професійних деструкцій у вітчизняній та зарубіжній науці.

9. Вивчення стратегій професійного розвитку особистості.

10. Вивчення конфліктів професійного самовизначення та криз професійного становлення особистості

11. Аналіз умов, психологічних чинників розвитку професійно зумовлених деструкцій особистості.

12. Вивчення видів професійних деструкцій особистості.

13. Розроблення практичних рекомендацій для фахівця з метою профілактики та подолання професійно зумовлених деструкцій особистості.

14. Активізація у студентів мотивів професійного зростання, самовдосконалення та самоактуалізації.

Вивчення особливостей виникнення, розвитку та психотехнологій подолання професійно зумовлених деструкцій особистості є необхідною умовою професійного і особистісного становлення майбутнього практичного психолога в організації, тому слід відмітити, що у курсі дисципліни *«Психологія професійних деструкцій»* недостатньо опрацьовувати матеріал лише на теоретичному рівні. Рекомендується використовувати такі **активні методи навчання**:

- ділові, психологічні та рольові ігри;
- тестові завдання;
- самодіагностування студентів;
- групові дискусії та роботу у мікрогрупах;
- індивідуальні домашні завдання.

По закінченню вивчення дисципліни *«Психологія професійних деструкцій»* студенти повинні **знати**:

- предмет, мету та завдання психології професійних деструкцій;
- особливості професійного розвитку особистості;
- конфлікти професійного самовизначення;
- кризи професійного становлення;
- феноменологію та види професійних деструкцій особистості;
- причини виникнення та особливості розвитку професійно зумовлених деструкцій;
- психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій;
- особливості професійної діяльності психолога в організації.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- використовувати теоретичні знання на практиці;
- вивчати особливості конфліктів професійного самовизначення та криз професійного становлення особистості фахівця;
- проводити психодіагностичне обстеження фахівців, які перебувають в ситуації професійно зумовлених криз;
- розробляти та впроваджувати психопрофілактичні та просвітницькі заходи подолання професійних криз, стресів, деструкцій, деформацій особистості та стратегій професійного самозбереження працівників;

- володіти психологічними технологіями та засобами ефективного найму на роботу, психологічного супроводу професійної діяльності працівників організації, використовувати їх у майбутній професійній діяльності.

У процесі оволодіння навичками можна виділити такі етапи удосконалення : пасивне впізнавання навички, використання її в учбових умовах, активне застосування в реальних практичних умовах, можливість навчати інших.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження професійних деструкцій

Тема 1. Професійний розвиток особистості: смислоутворюючі поняття.

Поняття «професія», «професійна діяльність», «професійне самовизначення», «професійна кваліфікація», «професійна адаптація» та ін. Теоретико-методологічні засади дослідження професійного розвитку особистості у вітчизняній та зарубіжній психології. Акмеологічні основи професійного розвитку.

Тема 2. Конфлікти професійного самовизначення особистості.

Професійне самовизначення особистості як необхідна умова ефективного кар'єрного просування. Професійне самовизначення як внутрішньоособистісний конфлікт. Фактори та психологічні причини, які спричиняють виникнення конфліктів професійного самовизначення. Типологія конфліктів професійного самовизначення особистості.

Тема 3. Кризи професійного становлення особистості.

Поняття «криза професійного становлення». Фази криз професійного розвитку. Типи життєвих криз. Основні фактори криз професійного становлення. Стадії професійного становлення особистості та нормативні кризові явища, які породжуються при переході від однієї стадії розвитку до іншої.

Тема 4. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.

Поняття «професійні деструкції», «професійні деформації». Тенденції професійних деструкцій. Психологічна структура суб'єкта діяльності (Е.Ф.Зеєр, Е.Е.Симанюк) та можливі деструктивні явища в кожній підструктурі. Види професійних деструкцій особистості: професійно зумовлені акцентуації; професійні деформації особистості.

Тема 5. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.

Види професійних деструкцій особистості: професійна некомпетентність; вивчена безпорадність; професійна відчуженість та стагнація.

Тема 6. Деструкції на різних стадіях професійного становлення.

Стадії професійного становлення особистості, фактори та професійні новоутворення. Фактори виникнення деструктивних змін під час протікання стадій професійного становлення, деструктивні новоутворення.

Змістовий модуль 2. Психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій

Тема 7. Психопрофілактика та шляхи подолання професійно зумовлених деструкцій.

Психологічна профілактика як допомога повноцінному соціально-професійному розвитку особистості, попередження можливих криз, особистісних та міжособистісних конфліктів. Психологічне консультування в ситуації розвитку професійно зумовлених деструкцій: бесіда як основний метод психоконсультування, технологія її проведення. Психологічна корекція професійно зумовлених деструкцій: напрями індивідуальної корекції.

Тема 8. Тренінг корекції професійно зумовлених деструкцій.

Мета, завдання та фази тренінгу корекції професійно зумовлених деструкцій особистості. Формування конструктивних стратегій подолання професійних деструкцій та професійних криз.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	денна форма					Заочна і вечірня форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		Л	п/с	лаб	с.р.		Л	п/с	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Модуль 1										
Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження професійних деструкцій										
Тема 1. Професійний розвиток особистості: смислоутворюючі поняття.	8	2			6	10				10
Тема 2. Конфлікти професійного самовизначення особистості.	12	2	/2		8	10				10
Тема 3. Кризи професійного становлення особистості.	12	2	/2		8	12	2			10
Тема 4. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.	10	2	/2		6	12		2/		10
Тема 5. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.	8	2	/2		4	6				6
Тема 6. Деструкції на різних стадіях професійного становлення.	12	2	/2		8	12	2			10
Разом за змістовим модулем 1	62	12	/10		40	62	4	2/		56
Модуль 2										
Змістовий модуль 2. Психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій										
Тема 7. Психопрофілактика та шляхи подолання професійно зумовлених деструкцій.	14	2	/2		10	16	2	/2		12
Тема 8. Тренінг корекції професійно зумовлених деструкцій	14	2	/2		10	12				12

Разом за змістовим модулем 2	28	4	/4		20	28	2	/2		24
<i>Усього годин</i>	90	16	14		60	90	6	2/2		80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Тема 1. Конфлікти професійного самовизначення особистості.	2
2	Тема 2. Кризи професійного становлення особистості.	2
3	Тема 3. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.	2
4	Тема 4. Види професійних деструкцій особистості.	2
5	Тема 4. Деструкції на різних стадіях професійного становлення.	2
6	Тема 5. Психопрофілактика та шляхи подолання професійно зумовлених деструкцій.	2
7	Тема 6. Тренінг корекції професійно зумовлених деструкцій	2
Всього		14

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Внутрішні фактори, особистісні особливості та соціальні умови, які спричиняють виникнення деструктивних змін особистості.	6/10
2	Синдром емоційного вигорання у професійній діяльності особистості.	8/10
3	Типи корпоративних культур за національною ознакою (американська, східна, європейська).	8/12
4	Кодекс корпоративної поведінки.	8\12
5	Непсихологічні фактори, що визначають професійне самовизначення особистості (економічні, політичні, правові, соціально-демографічні, маркетингові) та спричиняють виникнення професійні захворювання.	10\12
6	Баланс успіхів та невдач у професійному становленні особистості.	10/12
7	Імідж, самореклама та ефективна самопрезентація у професійному становленні особистості.	10/12
	Разом	60/80

7. Індивідуальні завдання

1. Усвідомлення та опис власних внутрішньоособистісних конфліктів професійного самовизначення.
2. Усвідомлення та опис власних пережитих криз професійного становлення з визначенням стадії професійного становлення, на якій вони протікали.
3. Підготувати реферат на тему «Синдром емоційного вигорання як фактор виникнення професійних деструкцій».
4. Підібрати психодіагностичний блок методик для діагностики професійних деструкцій особистості.
5. Розробити рекомендації щодо покращення соціально-професійних умов самореалізації особистості у процесі професійної діяльності з метою запобігання виникнення у неї деструктивних змін.
6. Розробити технологічну карту професійного розвитку особистості працівника.

7. Підібрати психотехнічні й релаксаційні вправи для тренінгу професійно зумовлених деструкцій особистості.

8. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, перегрупування, дебати.

9. Методи контролю

9.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль з дисципліни «Психологія професійних деструкцій»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Професійне самовизначення – це:
  - а) індивідуальний своєрідний шлях особистості з початку формування уявлень про професії та професійні наміри до завершення професійної біографії;
  - б) зміна психіки у процесі засвоєння та виконання професійної діяльності;
  - в) вибіркоче ставлення індивіда до світу професій в цілому та до конкретно обраної професії;
  - г) входження у професію, акт її засвоєння та знаходження себе у професійному колективі.
2. Професійне самовизначення особистості здійснюється:
  - а) на етапі вибору професії;
  - б) протягом всього професійного життя;
  - в) на етапі оволодіння професією;
  - г) на етапі досягнення професійної майстерності.
3. Що не належить до критеріїв кваліфікації працівника:
  - а) рівень засвоєння знань, умінь та навичок;
  - б) вираженість компетентностей, компетенцій, та метапрофесійних якостей;
  - в) рівень соціально-психологічної зрілості;
  - г) здатність раціонально організовувати та планувати свою роботу.
4. Акмеологія – це:
  - а) наука, яка вивчає закономірності, умови та фактори професійного розвитку особистості;
  - б) наука, яка вивчає закономірності, умови та фактори, які забезпечують можливості досягнення вищого ступеня професійного розвитку людини;
  - в) наука, яка вивчає закономірності, умови та фактори професійного розвитку особистості в онтогенезі;
  - г) наука, яка вивчає закономірності, умови та фактори, які сприяють професійному самовизначенню особистості.
5. Вивчена безпорадність виникає, коли:
  - а) людина багаторазово впевнена у непродуктивності та непотрібності власних дій та вчинків;
  - б) людина не отримує матеріального задоволення від професійної діяльності;
  - в) людина не самовизначилася у професійній діяльності;
  - г) людина запобігає ситуацій, які погрожують їй невдачею та поразкою.
6. Високий рівень професіоналізму досягається завдяки:
  - а) пристосуванню до професійних вимог;
  - б) саморегуляції;
  - в) адаптації до професії;
  - г) раціоналізації.
7. Який конфлікт професійного самовизначення не належить до групи мотиваційно-потребових:
  - а) конфлікт вибору професії;
  - б) конфлікт професійного росту;
  - в) конфлікт професійної кар'єри;

г) статусно-рольовий конфлікт.

8. Який конфлікт професійного самовизначення не належить до групи поведінкових:

- а) соціально-рольовий конфлікт;
- б) конфлікт нереалізованих можливостей;
- в) адаптаційний конфлікт;
- г) конфлікт незадоволення трудовими взаємостосунками.

9. Який конфлікт не належить до групи когнітивно-діяльнісних:

- а) конфлікт нереалізованих можливостей;
- б) статусно-рольовий конфлікт;
- в) конфлікт професійних експектацій;
- г) конфлікт незадоволення змістом та способами діяльності.

10. Які конфлікти належать до групи смислових:

- а) статусно-рольовий конфлікт;
- б) конфлікт самонеприйняття та безвиходу;
- в) конфлікт нереалізованих можливостей;
- г) всі відповіді правильні.

11. На виникнення конфліктів професійного самовизначення впливають

- а) суб'єктивні фактори;
- б) об'єктивні фактори;
- в) когнітивні та емоційні стани;
- г) внутрішньоособистісні протиріччя.

12. Які конфлікти професійного самовизначення особистості переживаються найгостріше:

- а) мотиваційно-потребові конфлікти;
- б) когнітивно-діяльнісні конфлікти;
- в) смислові конфлікти;
- г) поведінкові конфлікти.

13. Криза професійного становлення особистості виникає:

- а) в ситуаціях, які вимагають докорінної перебудови особистості;
- б) всередині стадій в період загострення протиріч;
- в) на стадії усвідомлення протиріч;
- г) на стадії гострого емоційного переживання.

14. Яка фаза кризи не належить до тих, які визначені Л.С.Виготським:

- а) передкритична;
- б) докритична;
- в) власне критична;
- г) посткритична.

15. Власне критична фаза кризи професійного становлення особистості проявляється:

- а) у незадоволенні існуючим професійним статусом, змістом діяльності, способами її реалізації, міжособистісними стосунками;
- б) у неусвідомленому незадоволенні реальною професійною ситуацією;
- в) у вирішенні протиріччя шляхом утворення нової соціальної ситуації розвитку;
- г) в усвідомленому незадоволенні реальною професійною ситуацією та проявом протиріччя у поведінці та діяльності.

16. Криза професійних експектацій відбувається на стадії:

- а) оптації;
- б) професійної адаптації;
- в) професійної освіти;
- г) всі відповіді правильні.

17. Які фактори детермінують кризу професійного росту на стадії первинної професіоналізації особистості:

- а) незадоволеність можливостями посади, яку займає особистість, та своїм професійним ростом;
- б) труднощі професійної адаптації;
- в) потреба у професійному самоствердженні та труднощі її задоволення;

г) всі відповіді правильні.

18. У якому віковому періоді відбувається криза соціально-професійної самоактуалізації особистості:

- а) 30-33 роки;
- б) 38-40 років;
- в) 48-50 років;
- г) 55-60 років.

19. Які фактори детермінують кризу професійної кар'єри на стадії вторинної професіоналізації особистості:

- а) незадоволеність своїм соціально-професійним статусом, посадою;
- б) нова домінанта професійних цінностей;
- в) криза вікового розвитку;
- г) всі відповіді правильні.

20. Професійна деструкція – це:

- а) зміна рівня вираженості професійно важливих якостей під впливом змісту діяльності та індивідуально-психологічних особливостей особистості;
- б) зміни структури діяльності та особистості, що склалася, які негативно впливають на продуктивність праці та взаємодію з іншими учасниками цього процесу;
- в) специфічний вид втоми, зумовлений постійним емоційним контактом зі значною кількістю людей;
- г) відокремлення професійних характеристик особистості, особистісна позиція непричетності та ментальної неприналежності до суспільно сприйнятливої для даної професії професійної моралі.

21. Що виступає тенденціями професійних деструкцій особистості (за А.К.Марковою):

- а) відставання, уповільнення професійного розвитку порівняно з віковими та соціальними нормами;
- б) дезінтеграція професійного розвитку, розпад професійної свідомості;
- в) поява професійних деформацій особистості;
- г) всі відповіді правильні.

22. Який компонент не входить до структури особистості як суб'єкта соціальних стосунків та активної діяльності (за Е.Ф.Зеєром, Е.Е.Симанюк):

- а) професійна спрямованість особистості;
- б) професійна компетентність особистості;
- в) професійна ідентифікація особистості;
- г) професійно важливі якості особистості.

23. Що не належить до видів професійних деструкцій особистості:

- а) професійні компенсації;
- б) професійні деформації;
- в) професійно зумовлені акцентуації;
- г) вивчена безпомічність.

24. Професійні акцентуації особистості – це:

- а) специфічний вид втоми, зумовлений постійним емоційним контактом зі значною кількістю людей;
- б) зміна рівня вираженості професійно важливих якостей під впливом змісту діяльності та індивідуально-психологічних особливостей особистості;
- в) надмірна вираженість окремих рис, особистісних, характерологічних проявів, а також деяких професійно зумовлених властивостей та якостей особистості, що негативно впливає на діяльність та поведінку спеціаліста;
- г) відокремлення професійних характеристик особистості, особистісна позиція непричетності та ментальної неприналежності до суспільно сприйнятливої для даної професії професійної моралі.

25. Який тип акцентуацій рис характеру не належить до класифікації К.Леонгарда:

- а) гіпертимний тип;
- б) авантюрний тип;
- в) педантичний тип;

г) емотивний тип.

26. Професійно-типологічні деформації виникають:

- а) при накладанні індивідуально-психологічних особливостей особистості: темпераменту, здібностей, характеру – на психологічну структуру діяльності;
- б) у представників конкретної професії та типові для них;
- в) у процесі спеціалізації по професії;
- г) зумовлені особливостями працівників різноманітних професій.

27. Які деформації можна віднести до так званого «професійного кретинізму»:

- а) трудовий фанатизм;
- б) професійний ентузіазм;
- в) надвідповідальність;
- г) всі відповіді правильні.

28. Вивчена безпорадність виникає в результаті:

- а) тривалого виконання професійної діяльності;
- б) частої відсутності справжнього зв'язку між діями по відношенню до роботи та результатом цих дій в оточуючому середовищі;
- в) багаторазового впевнення у непродуктивності та непотрібності власних дій та вчинків;
- г) зниження трудової мотивації.

29. Які професійні деструкції виникають на стадії професійної адаптації особистості:

- а) вивчена безпорадність;
- б) професійні акцентуації;
- в) професійне та емоційне відчуження;
- г) «професійний кретинізм».

30. На яких стадіях професійного становлення особистості професійні деструкції відсутні:

- а) професійної майстерності;
- б) оптації;
- в) професійної адаптації;
- г) професійної підготовки.

9.2. Питання до екзамену з дисципліни «Психологія професійних деструкцій»

1. Смыслоутворюючі поняття професійного розвитку особистості: професія, професійна діяльність, професійне самовизначення.
2. Поняття професійне самовизначення особистості, основні моменти процесу професійного самовизначення.
3. Смыслоутворюючі поняття професійного розвитку особистості: кваліфікація, професійна підготовка, професійна освіта.
4. Поняття професійна адаптація, її характеристика та види.
5. Поняття професіоналізм особистості та професіоналізм діяльності, їх характеристика.
6. Поняття професійний розвиток особистості, фактори, які його детермінують.
7. Поняття внутрішньоособистіний конфлікт, фактори, які його зумовлюють.
8. Поняття внутрішньоособистіний конфлікт, шляхи його подолання.
9. Мотиваційно-потребові конфлікти професійного самовизначення (за О.В.Єсліковою), їх характеристика.
10. Когнітивно-діяльнісні конфлікти професійного самовизначення (за О.В.Єсліковою), їх характеристика.
11. Поведінкові конфлікти професійного самовизначення (за О.В.Єсліковою), їх характеристика.
12. Смыслові конфлікти професійного самовизначення (за О.В.Єсліковою), їх характеристика.
13. Поняття «криза» та «конфлікт», їх характеристика та порівняння.
14. Критеріальні відмінності понять «криза» та «конфлікт».
15. Поняття криза професійного становлення, його характеристика.
16. Фази кризи професійного становлення, їх характеристика.
17. Криза навчально-професійної орієнтації на стадії оптації, фактори, які детермінують, способи подолання кризи.

18. Криза професійного вибору на стадії професійної освіти, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
19. Криза професійних експектацій на стадії професійної адаптації, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
20. Криза професійного росту на стадії первинної професіоналізації, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
21. Криза професійної кар'єри на стадії вторинної професіоналізації, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
22. Криза професійної самоактуалізації на стадії майстерності, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
23. Криза втрати професійної діяльності на стадії втрати професії, фактори, які її детермінують, способи подолання кризи.
24. Поняття професійні деструкції, характеристика, тенденції професійних деструкцій.
25. Структура особистості як суб'єкта соціальних стосунків та активної діяльності (за Е.Ф.Зеєром та Е.Е.Симанюк).
26. Гіпертимний та дистимічний типи професійно зумовлених акцентуації рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
27. Збудливий та застряваючий типи професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
28. Педантичний та тривожний типи професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
29. Емотивний та демонстративний типи професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
30. Екзальтований тип та тип екстраверта професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
31. Тип інтроверта та афективно-лабільний тип професійно зумовлених акцентуацій рис характеру, їх прояви у професійній діяльності.
32. Акцентуації рис характеру як детермінанти професійних досягнень (за А.А.Деркач та В.Г.Зазикіним).
33. Поняття професійні деформації особистості, його характеристика.
34. Загально професійні деформації, їх характеристика.
35. Спеціально професійні деформації, їх характеристика.
36. Професійно-типологічні деформації, їх характеристика.
37. Індивідуалізовані деформації, їх характеристика.
38. Авторитарність, демонстративність та педагогічний догматизм як професійні деформації педагога, їх детермінанти та прояв у професійній діяльності.
39. Домінантність, педагогічна індиферентність та консерватизм як професійні деформації педагога, їх детермінанти та прояв у професійній діяльності.
40. Педагогічна агресія, рольовий експансіонізм та соціальне лицемірство як професійні деформації педагога, їх детермінанти та прояв у професійній діяльності.
41. Поведінковий трансфер та дидактичність як професійні деформації педагога, їх детермінанти та прояв у професійній діяльності.
42. Поняття професійна некомпетентність, причини виникнення.
43. Поняття професійна стагнація особистості, причини виникнення.
44. Вивчена безпомічність як професійна деструкція особистості, причини її виникнення.
45. Категорії відчуття безпомічності, яке виникає у професійній діяльності.
46. Професійне відчуження як деструкція професійної спрямованості.
47. Психологічні механізми структури властивостей професійного відчуження.
48. Соціально-професійні установки войовничого маргіналізму.
49. Періодизація життєвого шляху професіонала (за Є.А.Клімовим).
50. Етапи становлення професіонала (за А.К.Марковою).
51. Поняття адаптація, її види.
52. Фази розвитку адаптаційного синдрому (за Г.Сельє), їх характеристика.

53. Стадія оптації: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
54. Стадія професійної підготовки: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
55. Стадія професійної адаптації: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
56. Стадія первинної професіоналізації: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
57. Стадія вторинної професіоналізації: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
58. Стадія професійної майстерності: характеристика конструктивних новоутворень та деструктивних змін.
59. Особливості психопрофілактики професійно зумовлених деструкцій особистості.
60. Особливості психологічного консультування у ситуації розвитку професійно зумовлених деструкцій.
61. Особливості психокорекції професійно зумовлених деструкцій особистості.
62. Коучинг як технологія розкриття професійного потенціалу.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	200/2
12	14	14	14	14	14	14	14	

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

11.1. Навчально-методична карта дисципліни

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII
Модулі	Модуль 1. Теоретико-методологічні основи дослідження професійних деструкцій					Модуль 2. Психотехнології подолання професійно зумовлених деструкцій	
Теми семінарських занять	Тема 1. Конфлікти професійного самовизначення	Тема 2. Кризи професійного становлення особистості.	Тема 3. Феноменологія та види професійних деструкцій особистості.	Тема 4. Види професійних деструкцій особистості.	Тема 5. Деструкції на різних стадіях професійного становлення.	Тема 6. Психопрофілактика та шляхи подолання професійно зумовлених деструкцій.	Тема 7. Тренінг корекції професійно зумовлених деструкцій.
Самостійна робота	Підготувати повідомлення					Підготувати повідомлення	
Види контролю	Контрольна робота					Контрольна робота	

12. Рекомендована література

Основна

1. Абульханова-Славская К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности. В кн. Психология формирования и развития личности / Под ред. Л. И. Анциферовой. - М.: Изд-во «Наука», 1981.
2. Ананьев, Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001.– 288 с.
3. Безносков П. Профессиональная деформация личности / С П Безносков. - СПб.: Речь, 2004. - 272 с.
4. Бодров В.А. Прихология профессиональной пригодности: Учебное пособие для ВУЗов / В.А.Бодров. - М., Издво ПЕР СЭ, 2006
5. Бодров В.А. Психологический стресс: развитие и преодоления / В.А.Бодров. - М., Изд-во ПЕР СЭ, 2006. – 134 с.
6. Водопьянова Н. Е. Профессиональное выгорание и ресурсы его преодоления / Н. Е. Водопьянова // Психология здоровья / под ред. Г. С. Никифорова. – СПб., 2003. – 356 с.
7. Деркач А.А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека / А.А. Деркач. - Кн. 1-5. - М., 2000. - 536 с.
8. Диагностика профессионально значимых качеств и склонностей в деятельности психолога: Методические рекомендации психологам и психоконсультантам службы занятости. – Запорожье, 1996. – 6 с.
9. Зеер Э. Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Психол. журнал. - 1997. - Т. 18, 6. – С. 35-44.
10. Зеер, Э. Ф. Психология профессиональных деструкции: Учебное пособие для вузов / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк. - Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2005. – 240 с.
11. Зеер Э.Ф. Психология профессий / Э.Ф. Зеер. - М.: Академический проспект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. - 336 с.
12. Зеер Э. Ф. Психология профессионального развития : учеб. пос. для студ. вузов / Э. Ф. Зеер. – М. : Академия, 2006 – 480 с.
13. Климов Е.А. Пути в профессионализм (Психологический взгляд): Учебное пособие / Е.А.Климов. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. – 320 с.
14. Козлова А. В. Профессиональные деформации и профессиональное развитие человека / А. В. Козлова // Личность и профессия: психологическая поддержка и сопровождение / под ред. Л. М. Митиной. – М. : Академия, 2005. – 336 с.
15. Корнилова Т. В. Профессионализм и психология / Т. В. Корнилова // Высшее образование в России. - 1995. - 3. – С. 81-89.

16. Маришук В. Л. Психологические основы формирования профессионально значимых качеств: дис. д-ра психол. наук / В. Л. Маришук. - Л., 1982. - 351 с.
17. Маркова А. К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. - М., 1996. - 308 с.
18. Митева И. Ю. Курс управления стрессом, М., Ростов-на-Дону: ИКЦ "МарТ", 2004. - 286 с.
19. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л. М. Митина // Вопр. психологии. - 1997. - № 4. - С. 28-38.
20. Никифоров Г. С. Психология профессионального здоровья : учеб. пос. / под ред. проф. Г. С. Никифорова. – СПб. : Речь, 2006. – 380 с.
21. Психологія професійної діяльності і спілкування / Л.Е.Орбан, Д.М.Гриджук, В.М.Терещук та ін. – К.: Преса України, 1997. – 191 с.
22. Психотехнологии и психотехники профессионального развития личности / под ред. Л. М. Митиной, С. А. Подосинникова. – Астрахань : Изд. дом «Астраханский университет», 2008. – 392 с.
23. Сопов В.Ф. Психические состояния в напряженной профессиональной деятельности: Учебное пособие. - М.: Академический Проект; Трикста, 2005. – 274 с.
24. Шадриков В. Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В. Д. Шадриков. – М., 1982.

Додаткова:

1. Байметов В.А. Диалог в профессиональном самоопределении (в контексте психол.консультирования по выбору профессии): Автореф. дис. канд.психол.наук / В.А.Байметов. – К., 1990. – 19 с.
2. Бодрийяр, Ж. Система вещей / Жан Бодрийяр. – М.: Рудомино, 2001. – 174 с.
3. Бринза І.В. Особливості переживання кризи у осіб з різним типом емоційності: Автореф. дис. канд.психол.наук / І.В.Бринза. - К., 2000. – 16 с.
4. Грановская, Р. М. Психологическая защита / Р. М. Грановская. – СПб.: Речь, 2007. – 476 с.
5. Дмитриева М. А. Психологические факторы профессиональной адаптации // Психологическое обеспечение профессиональной деятельности / Под ред .Г. С. Никифорова. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1991. – С. 43-61.
6. Дружилов С. А. Профессионализм человека и критерии профессиональной адаптации / С. А. Дружилов // Объединенный научный журнал. – 2003. – № 1. – С. 15-16.
7. Дружилов С. А. Профессиональные стили человека и индивидуальный ресурс профессионального развития / С. А. Дружилов // Вопросы гуманитарных наук. – 2003. – № 1 (4). – С. 354-357.
8. Дружилов С. А. Психология профессионализма человека: интегративный подход / С. А. Дружилов // Вестник Красноярского государственного университета. Гуманитарные науки. – 2004. – Вып. 6. – С. 170-176.
9. Дружилов С. А. Профессиональные деформации и деструкции как следствие искажения психологических моделей профессии и деятельности / С. А. Дружилов // Журнал прикладной психологии. – 2004. – № 2. – С. 56-62.
10. Дружилов С. А. Психология становления профессионализма субъекта труда / С. А. Дружилов // Вестник Балтийской педагогической академии. Вып. 65. – СПб.: Изд-во БПА, 2006. – С. 13-17.
11. Духневич В.М. Психологічне благополуччя професіонала як умова його ефективної діяльності (на прикладі професії психолога): Автореф.дис. канд.психол.наук / В.М.Духневич. – К., 2002. – 22 с.
12. Иванова Е.М. Спецпрактикум по психологическому изучению профессиональной деятельности: Учебное пособие / Е.М.Иванова /Под ред. Ю.К.Котеловой . – М., 1980. – 82 с.
13. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н.В. Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1989. – 167 с.
14. Кузьмина Н. В. Профессионализм педагогической деятельности / Н.В. Кузьмина, А.А. Реан. – СПб.: изд-во С.-Петербург. ун-та, 1993. – 238 с.

15. Литовченко Н.Ф. Професійно орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції: Навч.-метод.матеріали для тренінгових занять студентів пед.вузів (спец.»Практична психологія») / Н.Ф.Литовченко. – Ніжин: НДПУ, 2002. – 72 с.
16. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999.
17. Митина Л. М. Профессиональная деятельность и здоровье педагога / Л. М. Митина, Г. В. Митин, О. А. Анисимова. – М. : Академия, 2005. – 368 с.
18. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М. : Академия, 2004. – 320 с.
19. Митина Л. М. Психологу об учителе. Личностно-профессиональное развитие учителя: психологическое содержание, диагностика, технология, коррекционно-развивающие программы / Л. М. Митина. – М., 2010. – 385 с.
20. Митина Л. М. Управлять или подавлять: Выбор стратегии профессиональной жизнедеятельности педагога / Л. М. Митина. – М. : Сентябрь, 1999. – 192 с.
21. Орел В.Е. Синдром психического выгорания личности / В. Е. Орел. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – 330 с.
22. Платонов К. К. О системе психологии / К. К. Платонов. – М.: Мысль, 1972. – 216 с.
23. Психология профессионального здоровья / [Г. С. Никифоров, А. Г. Маклаков, В. И. Шостак и др.]; под ред. Г. С. Никифорова. – СПб.: Речь, 2006. – 480 с.
24. Разумов А. Н. Здоровье здорового человека (Основы восстановительной медицины) / А. Н. Разумов, В. А. Пономаренко, В. А. Пискунов. – М.: Медицина. 1996. – 413 с.
25. Реан А. А. Психология адаптации личности / А. А. Реан, А. Р. Кудашев, А. А. Баранов. – СПб.: Медицинская пресса, 2002. – 352 с.
26. Суходольский Г. В. Основы психологической теории деятельности / Г. В. Суходольский. – 2-е изд. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 168 с.
27. Сыманюк Э.Э. Психотехнологии коррекции и профилактики профессионально обусловленных деструкций педагогов // Образование в Уральском регионе в XXI веке: научные основы развития: Тез. докл. науч.-практ. конф., 12-15 марта 2002 г. Ч. 2. Екатеринбург, 2002. - С. 110-118.
28. Сыманюк Э.Э. Профессионально обусловленные кризисы педагогов: Практико-ориентированная монография // Урал. гос. пед. ун-тет. Уральское отделение академии образования. - Екатеринбург, 2002. - С. 254.
29. Фонарев А. Р. Психологические особенности личностного становления профессионала / А. Р. Фонарев. – М.: Изд-во МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2005. – 560 с.
30. Фромм Э. Человек самого для себя / Э. Фромм. – М.: АСТ, 2008. – 349 с.
31. Технология развития профессионального самосознания личности: психолого-акмеологический практикум: Учебное пособие /А.А.Деркач, О.В.Москаленко, В.А.Пятин, Е.В.Селезнева. – Астрахань, 2000. – 171 с.
32. Толочек В.А. Современная психология труда: Учебное пособие / В.А.Толочек. - СПб.: Питер, 2005. – 479 с.
33. Хелмицкий Б. Психоанализ профессиональной деятельности // Прикладная психология и психоанализ. – 1997. - №3. – С. 11-20.
34. Шаталова Н. И. Деформации трудового поведения работника / Н. И. Шаталова // Социологические исследования. – 2000. – № 7. – С. 26-33.

Варіативна частина навчального плану (дисципліни вільного вибору студента):

Програма з дисципліни «Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 150		Семестр	
		3-й	2-й/3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних: 2 години в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 116 годин	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		18 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		/16 год.	4/4 год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		116 год.	134 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: іспит			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 34/116

для заочної форми навчання – 16/134

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами» Забезпечення майбутніх психологів знаннями з різних напрямків

психологічної допомоги, які використовуються при психологічній допомозі дітям з психосоматичними розладами:

1. Розширення уявлень студентів про специфіку майбутньої професійної діяльності та формування знань про особливості психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами;
2. Формування систематизованих знань в області психосоматичних розладів в дитячому віці на основі онтогенетичного принципу їх формування з описом клінічних проявів, етіологією, факторів ризику та профілактики;
3. Ознайомити студентів з основними базовими принципами та поняттями психосоматики в дитячому віці;
4. Формування навичок діагностичної, профілактичної та психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами;
5. Засвоєння базових знань та умінь з актуальних питань надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами» є науково – теоретичне вивчення основ психосоматичних розладів. Вироблення у студентів практичних умінь і навичок щодо психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

70. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами у вітчизняній та зарубіжній психології;
71. Засвоєння знань з проблематики виникнення, психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів у дітей;
72. Вивчення засобів запобігання зайвим перенавантаженням нервової системи;
73. Підвищення рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;
74. Ознайомити студентів з основними психосоматичними порушеннями та особливостями їх прояву враховуючи вікові особливості дитини;
75. Розкрити особливості організації та проведення психодіагностичного обстеження;
76. Ознайомити студентів з основними психотерапевтичними напрямками;
77. Розглянути основні концепції надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами;
78. Сформувати у студентів знання про закономірності та особливості перебігу психотерапевтичного та психокорекційного процесу;
79. Аналізувати психологічні аспекти психокорекційних та психотерапевтичних технік при наданні психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами;
80. Засвоєння студентами сучасних методів та прийомів психотерапії та психокорекції психосоматичних розладів;
81. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу;
82. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
83. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
84. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань та методів психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни;
- Визначення основних понять дисципліни;
- Орієнтуватися в основних підходах до вивчення психосоматичних порушень у дітей;
- Етіологію та патогенез психосоматичних порушень у дітей;
- Структуру та організацію психотерапевтичної допомоги в Україні, сучасний стан психотерапевтичної допомоги дітям з психосоматичними розладами;
- Соціально психологічні чинники, які можуть викликати порушення психічного та фізичного стану здоров'я, появу психосоматичних розладів;
- Особливості виникнення та перебігу психосоматичних розладів у дітей;
- Відмінності прояву та перебігу психосоматичних розладів у дітей та дорослих;
- Основні напрямки психокорекції та психотерапії у зарубіжній та вітчизняній психотерапевтичній практиці;
- Етико – деонтологічні принципи і правила психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів;
- Принципи і закономірності психологічного обстеження при психосоматичних розладах у дітей;
- Психологічні умови профілактики та подолання негативних явищ, які загрожують здоров'ю особистості та ефективній життєдіяльності;
- Методи та форми психокорекції та психотерапії;
- Психотерапевтичні засоби та прийоми психотерапевтичної та психокорекційної роботи;
- Динаміку перебігу та можливі ускладнення;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;
- Обмеження що можуть бути обумовлені погіршенням стану здоров'я дитини;
- Покази та протипокази для застосування певних методів психокорекції та психотерапії;
- Критерії та методи оцінки ефективності наданої психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами;
- соціально – психологічні чинники які можуть впливати на стан дитини та перебіг соматичного порушення.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- Використовувати теоретичні знання на практиці, володіти вміннями та навичками побудови професійної взаємодії з клієнтами у майбутній професійній діяльності;
- Розрізняти види психосоматичного розладу;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Володіти психологічними методами та методиками дослідження клієнтів різного віку з урахуванням особливостей психосоматичного розладу;
- Аналізувати роль психологічного чинника у виникненні соматичних розладів у дітей;
- Планувати та проводити психодіагностичне дослідження психосоматичних порушень з урахуванням нозологічних, синдромальних та індивідуально психологічних характеристик дитини;
- Планувати комплекс та визначати послідовність психотерапевтичних та психокорекційних методів та програм;
- Володіти різноманітними методами дослідження враховуючи вік та особливості психосоматичного розладу;
- Підбирати відповідно до порушення відповідні методи та методики психокорекції та психотерапії;
- Аналізувати психологічні аспекти психотерапевтичних технік;

- Орієнтуватись у сучасних напрямках психотерапії та психокорекції;
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів у психологічній допомозі дітям з психосоматичними розладами;
- Самостійно складати психотерапевтичні та психокорекційні програми;
- Проводити індивідуальну, групову та сімейну роботу з психосоматичними порушеннями;
- Застосовувати на практиці базові методики та техніки психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів;
- Оцінювати ефективність психотерапевтичної та психокорекційної роботи;

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи психосоматичних розладів.

Тема 1. Загальна характеристика психосоматичних розладів у дітей.

Зміст теми: Історія виникнення. Визначення основних понять. Предмет, мета та завдання дисципліни. Зв'язок з іншими галузями науки. Роль психосоматики у формуванні сучасних уявлень про єдність соматичного і психічного. Класифікація психосоматичних розладів.

Моделі виникнення психосоматичних розладів. Сучасні уявлення про психосоматичні розлади. Модель вегетативних неврозів та векторна теорія Ф. Александера, конверсійна теорія З. Фрейда, теорія «специфічних особистісних профілів» Ф. Донбар, модель захисту Мітчерлиха та інших. Фізіологічні та нейрогуморальні теорії психосоматичних зв'язків. Нейрогуморальна теорія Уолтера, Б. Кенона, Г. Сальє про загальний адаптаційний синдром. Фізіологічні теорії взаємовпливу психіки та тіла: Р. Декарта, І. Сеченова, В. Бехтерева, І. Павлова, К. Бикова, І. Курціна. Психофізіологічні основи психосоматичних розладів.

Поняття алекситимії. Внутрішня картина хвороби. Типи емоційного відношення хворих до своєї хвороби. Психогенез. Нозогенії (психогенні реакції) при психосоматичних порушеннях. Класифікації та клінічна картина різних варіантів нозогеній.

Тема 2. Фактори в генезі психосоматичних розладів що сприяють виникненню психосоматичних розладів у дітей.

Зміст теми: Стрес, види стресів, механізми дії та фактори і передумови що сприяють виникненню психосоматичного порушення у дітей. Вплив соціального оточення на виникання психосоматичних розладів у дітей. Оцінка критичних життєвих подій. Сім'я як передумова виникнення психосоматичного розладу. Розгляд глобальних та суспільних факторів. Розгляд факторів що пов'язані з дитячими закладами (різного рівня). Систематика неблагоприємних психосоціальних факторів. Психологічний захист та біологічні процеси у дітей різного вікового періоду.

Тема 3. Діагностика психосоматичних розладів.

Зміст теми: Особливості діагностики психосоматичних розладів у дітей. Основні психосоматичні симптоми та синдроми. Особливості застосування методів діагностики в різний віковий період.

Діагностична бесіда. Мета та завдання діагностичної бесіди. Планування, структура змісту, питання що мають сприяти діагностиці психосоматичного порушення, умови проведення. Особливості та правила психодіагностичної бесіди при роботі з психосоматичними розладами у дітей. Вікові обмеження та обмеження що можуть бути обумовлені соматичним станом дитини. Обговорення психодіагностичних результатів.

Психологічні тести в психосоматичній практиці. Мультиmodalність як основний принцип діагностики. Принципи підбору комплексу тестових методик для дослідження психосоматичних порушень: Торонтська алекситимічна шкала; Гиссенський опитувальник соматичних скарг: шкала особистісної та реактивної тривожності Спалбергера – Ханіна;

опитувальник Сердюка для вивчення самооцінки соціальної значимості хвороби, методика незакінчених пропозицій Сакса – Сіднея, модифікована для психосоматичних хворих, опитувальник Шмішека, опитувальник Келлермана –Плутчика, клінічний опитувальник для оцінки невротичних станів; методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Вассермана (модифікація Бойко) та інші. Обговорення психодіагностичних результатів та їх значення для діагностики психосоматичних розладів. Обговорення вікових особливостей та обмежень.

Проективні тести в діагностиці психосоматичних розладів. Особливості інформативності та достовірності проективних тестових даних у виявленні дисфункцій людини: тест Роршаха, Сонді тест, ТАТ, тест Люшера малюнкові проективні тести у дослідженні взаємозв'язку психічних і тілесних проявів психосоматичного хворого: «Намалюй людину» тест Махвер; Тест Гуддінаф – Харріса; тест «Автопортрет» в інтерпретаціях Бернса і Ріда; тест «Образ себе» та інші.

Тема 4. Хвороба дитини в контексті сімейних відносин.

Зміст теми: Роль матері в розвитку дитини. Внутрішні страхи та комплекси батьків. Ознаки психосоматичної сі'мі, її основні критерії. Роль спотворення системи дитяче – батьківських відносин в формуванні психосоматичних порушень у дітей. Внутрішньосімейні відносини, їх девіації. Діагностика внутрішньосімейних відносин.

Змістовий модуль 2. Психосоматичні розлади. Особливості діагностики та психологічної допомоги.

Тема 5. Основні методи і техніки надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами.

Зміст теми: Основні принципи надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами. Особливості при виборі технік та методів при наданні психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами. Особливості, мета та завдання індивідуальної, групової та сімейної терапії. Застосування тілесно орієнтованої терапії, гештальт - терапії, арт - терапії, казкотерапії, ігротерапії, психоаналізу, психодрами при допомозі дітям з психосоматичними розладами. Етичні принципи. Переваги та недоліки кожного з методів.

Тема 6. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опору рухового апарату.

Зміст теми: Бронхіальна астма. Синдром гіпервентиляції. Картина особистості. Есенціальна гіпертонія, ішемічна хвороба серця, кардіофобічний невроз і порушення серцевого ритму. Картина особистості при захворюваннях серцево-судинної системи. Ревматичні порушення м'яких тканин, остеохондроз і ревматоїдний артрит. Картина особистості при захворюваннях опорно-рухової системи. Особливості діагностики, психотерапії та психокорекції. Профілактика виникнення вище зазначених розладів.

Тема 7. Психосоматика порушень харчової поведінки та захворювань шлунково кишкового тракту.

Зміст теми: Психологічні особливості особистості та передумови виникнення і прояви нервової анорексії, булімії та ожиріння. Психосоматичні особливості. Виразка шлунку і дванадцятипалої кишки, закріпи та емоційні діарея, „синдром подразненої кишки”, виразковий коліт і хвороба Крона, порушення ковтання. Особливості особистості з захворюваннями шлунково-кишкового тракту. Особливості діагностики, психотерапії та психокорекції. Профілактика виникнення вище зазначених розладів.

Тема 8. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкології та гінекологічних захворювань.

Зміст теми: Хвороби ендокринної системи, їх характеристики, прояви, чинники та механізми: гіпотиреоз; гіпертиреоз; цукровий діабет. Психосоматичні аспекти захворювань шкіри. Особливості психосоматичних порушень при онкологічних захворюваннях. Порушення менструального циклу, безпліддя та психосоматичні аспекти гетерологічного і екстракорпорального запліднення. Предменструальний синдром. Психосоматичні захворювання, пов'язані з репродуктивною функцією жінки. Картина особистості при вище зазначених

порушеннях та профілактика їх виникнення. Особливості діагностики, психотерапії та психокорекції.

Тема 9. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань та головного болю.

Зміст теми: Психосоматичні аспекти депресивних розладів та особливості особистості хворого. Психосоматичні аспекти інфекційних захворювань: простуда, простий герпес, ангіна, туберкульоз. Головний біль та мігрень. Особливості діагностики, психотерапії та психокорекції. Профілактика виникнення вище зазначених розладів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
<i>Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи психосоматичних розладів.</i>												
Тема 1. Загальна характеристика психосоматичних розладів у дітей.	16	2	/2			12	16	2				14
Тема 2. Фактори в генезі психосоматичних розладів що сприяють виникненню психосоматичних розладів у дітей.	17	2	/2			13	17	2				15
Тема 3. Діагностика психосоматичних розладів.	17	2	/2			13	17	2				15
Тема 4. Хвороба дитини в контексті сімейних відносин	17	2	/2			13	17	2				15
<i>Змістовий модуль 2. Психосоматичні розлади. Особливості діагностики та психологічної допомоги.</i>												
Тема 5. Основні методи і техніки надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами.	17	2	/2			13	17		2/			15
Тема 6. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опорно рухового апарату.	17	2	/2			13	17		2/			15
Тема 7. Психосоматика	17	2	/2			13	17		/2			15

порушень харчової поведінки та захворювань шлунково-кишкового тракту.												
Тема 8. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкології та гінекологічних захворювань	17	2	/2			13	17		/2			15
Тема 9. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань та головного болю.	15	2				13	15					15
Всього:	150	18	16			116	150	8	4/4			134

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Загальна характеристика психосоматичних розладів у дітей.	2
2	Фактори в генезі психосоматичних розладів що сприяють виникненню психосоматичних розладів у дітей.	2
3	Діагностика психосоматичних розладів.	2
4	Хвороба дитини в контексті сімейних відносин	2
5	Основні методи і техніки надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами.	2
6	Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опору рухового апарату.	2
7	Психосоматика порушень харчової поведінки та захворювань шлунково-кишкового тракту.	2
8	Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкології та гінекологічних захворювань	2
Всього:		16

6. Теми практичних занять

Не передбачені навчальним планом.

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Загальна характеристика психосоматичних розладів у дітей.	12/14
2	Фактори в генезі психосоматичних розладів що сприяють виникненню психосоматичних розладів у дітей.	13/15
3	Діагностика психосоматичних розладів.	13/15

4	Хвороба дитини в контексті сімейних відносин	13/15
5	Основні методи і техніки надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами.	13/15
6	Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опону рухового апарату.	13/15
7	Психосоматика порушень харчової поведінки та захворювань шлунково кишкового тракту.	13/15
8	Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкології та гінекологічних захворювань	13/15
9	Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань та головного болю.	13/15
Всього:		116/134

8. Індивідуальні завдання

1. Написання реферату;
2. Доповіді;
3. Створення схеми чинників психосоматичних розладів;
4. Визначення основних особистісних характеристик осіб з психосоматичними розладами;
5. Охарактеризуйте і опишіть особистість дитини з одним (на вибір) психосоматичним розладом;
6. Підберіть комплекс методик для діагностики певного психосоматичного розладу враховуючі вікові особливості дитини;
7. Підберіть методики для вивчення психосоматичних розладів в дитячому віці;
8. Визначте власні особистісні передумови виникнення психосоматичних розладів;
9. Підберіть відповідно декількох (на вибір) психосоматичних розладів найефективніші, на вашу думку, засоби психотерапевтичного впливу. Представте це в таблиці за такою схемою: психосоматичний розлад, що потребує психологічної корекції, методи (техніки принципи);
10. Охарактеризуйте проєктивні методики в психосоматичній діагностиці, наведіть приклади;
11. Опишіть форми роботи з психосоматичною сім'єю;
12. Опишіть форми позакласної роботи з дітьми що страждають на психосоматичні розлади;
13. Складіть рекомендації батькам по профілактиці психосоматичних розладів у дітей;
14. Складіть план бесіди з дітьми та підлітками з метою профілактики стресу;
15. Підберіть вправи, ігри для психокорекції та психотерапії різних проблем психосоматичної етіології для різних вікових груп дітей;
16. Перерахуйте і охарактеризуйте методи релаксації що можуть застосовуватись з метою профілактики психосоматичних розладів у дітей.

Тематика рефератів та доповідей:

92. Причини виникнення та джерела емоційно – обумовлених захворювань.
93. Основні підходи до вивчення психосоматичних розладів.
94. Сучасні уявлення про психосоматичні розлади.
95. Особливості та відмінності дитячої психосоматики.
96. Систематика неблагоприємних соціальних факторів.
97. Форми переживання емоцій і почуттів.
98. Види емоцій та почуттів.
99. Психологічні захисні механізми особистості.
100. Глобальні та суспільні несприятливі фактори у виникненні психосоматичного порушення.
101. Систематика неблагоприємних психосоціальних факторів.
102. Несприятливі фактори що пов'язані з дитячими закладами.
103. Соматичні зміни в процесі стресу.
104. Особистісна схильність як фактор ризику при психосоматичних розладах.

105. Патогенність стресу.
106. Психосоматичні симптоми та синдроми.
107. Роль матері в розвитку дитини.
108. Психосоматичні розлади шлунково-кишкового тракту (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
109. Психосоматичні розлади шкіряного покриву (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
110. Психосоматичні розлади ендокринної системи (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
111. Психосоматичні розлади серцево-судинної системи (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
112. Психосоматичні розлади дихальної системи (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
113. Соматизовані нервово психічні розлади (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
114. Психосоматичні розлади опорно – рухового апарату (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
115. Корекція стилю виховання в сім'ях з дітьми що страждають на психосоматичні розлади.
116. Особливості діагностики психосоматичних розладів у дітей.
117. Особливості профілактики психосоматичних розладів у дітей.
118. Особливості терапії психосоматичних розладів у дітей.
119. Психологічне консультування при психосоматичних розладах.
120. Психокорекція при психосоматичних розладах.
121. Психосоціальні фактори впливу на виникнення та перебіг психосоматичних розладів.
122. Позитивна психотерапія при психосоматичних розладах.
123. Гештальт-терапія при психосоматичних розладах.
124. Когнітивно-біхевіоральна психотерапія при психосоматичних розладах.
125. Символдрама при психосоматичних розладах.
126. Транзактний аналіз при психосоматичних розладах.
127. Арт-терапія при психосоматичних розладах.
128. Психодрама при психосоматичних розладах.
129. Танцювально-рухова терапія при психосоматичних розладах.
130. Тілесно-орієнтована психотерапія при психосоматичних розладах.
131. Сімейна психотерапія при психосоматичних розладах.
132. Нейролінгвістичне програмування при психосоматичних розладах.
133. Принципи підбору методів та методик при психотерапії психосоматичних розладів у дітей.
134. Принципи профілактики психосоматичних розладів.
135. Психологічні тести в психосоматичній практиці.
136. Проективні методики в діагностиці психосоматичних розладів.
137. Вікові особливості в діагностиці психосоматичних розладів.
138. Специфіка діагностики психосоматичних розладів.
139. Принципи профілактики психосоматичних розладів.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами»

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Ризик виникнення психосоматичного розладу після впливу стресу збільшує така індивідуальна особистісна особливість як:

1. відчуття безпорадності;
2. гіперактивність;
3. енергійність;
4. пасивність.

2. Стрес що призводить до виснаження сил організму і потенційно до психосоматичного розладу називають:

1. дистрес;
2. еустрес;
3. фізіологічний стрес;
4. афект.

3. Згідно уявлень Ф. Александера виразкова хвороба шлунку, коліт викликані:

1. придушенням страху;
2. придушенням агресії;
3. придушенням залежності від інших;
4. надмірною активністю.

5. Нервова булімія це:

1. дієта з метою схуднути;
2. переїдання спровоковане реакцією на стрес;
3. епізодичне неконтрольоване прийняття їжі;
4. повна відмова від їжі.

5. При порушеннях харчової поведінки використовують терапію:

1. когнітивно поведінкову;
2. арт терапію;
3. гештальт терапію;
4. казкотерапію.

5. До комплексу психопрофілактичних заходів, спрямованих на попередження негативного впливу на дитячу психіку відносять :

1. первинну профілактику;
2. вторинну профілактику;

3. третинну профілактику;
4. все перераховане вірно.

6. Психосоматичний розлад це:

4. психічні синдроми різної вираженості, обумовлені наявними у пацієнта соматичними захворюваннями;
5. соматичні захворювання функціональної або органічної природи, в походженні, проявах та протіканні котрих суттєву роль грають на ряду з іншими психологічні та психоемоційні фактори;
6. психічні захворювання, що супроводжуються функціональними порушеннями в роботі внутрішніх органів або імітують своїми проявами які небудь соматичні захворювання.

7. До загальних ознак виникнення психосоматичного захворювання належить все окрім:

5. гострого початку;
6. хронічного перебігу;
7. супроводження в деяких випадках соматичного симптому депресією;
8. не чіткі скарги що можуть змінюватися у відношенні локалізації болю або неприємних відчуттів.

8. В патогенезі психосоматичних захворювань не приймає участі:

5. черепно – мозкова травма;
6. хронічна психотравма;
7. фактори біологічної передумовленості;
8. все перераховане вірно.

9. Факторами що впливають на розвиток психосоматичних захворювань у дітей є:

15. підвищена особистісна тривожність матері, переважання в її емоційному досвіді негативних переживань;
16. нездатність родини до вербального вирішення конфлікту.
17. патогенні стилі виховання
18. все перераховане вірно.

10. Об'єктом психосоматики є:

5. людина з проблемами виховання;
6. людина з проблемами навчання;
7. людина з проблемами адаптації;
8. людина з проблемами соціалізації.

11. Методологія психосоматики визначається:

5. філософським рівнем;
6. загальнонауковим рівнем;
7. конкретно-науковим рівнем;
8. історичним рівнем.

12. Метою психосоматичного дослідження є:

5. генетичний принцип;
6. принцип індивідуалізації дослідження;
7. принцип вивчення конкретної особистості;

8. психофізичний принцип.

13. Невротичний конфлікт отримує вторинну відповідь і переробку при:

5. невротичних симптомах;
6. конверсійних симптомах;
7. функціональних симптомах;
8. все перераховане вірно.

14. Модель вегетативного неврозу запропонована:

5. Ф. Александером;
6. З. Фрейдом;
7. Ф. Донбар;
8. В. Райхом.

15. Вперше основні диференційовані профілі при різних соматичних захворюваннях були описані:

5. З. Фрейдом;
6. Ф. Александером;
7. Ф. Донбар;
8. А. Адлером.

16. Конверсійна модель психосоматики була розроблена:

5. З. Фрейдом;
6. Ф. Александером;
7. А. Адлером;
8. В. Райхом.

17. Коронарний тип особи виявляє:

5. скритність, здатність стримуватися;
6. гипоманіакальність;
7. нездатність контролювати свої емоції;
8. астенічність.

18. Алекситімія розглядається як психологічний чинник ризику виникнення:

5. заїкання;
6. нервової анорексії;
7. психосоматичних розладів;
8. розладів мови.

19. Особистість схильна до пошкоджень описана:

5. З. Фрейдом;
6. Ф. Александером;
7. Ф. Донбар;
8. А. Адлером.

20 .Автор концепції алекситимії:

5. Ф. Алексанер;
6. . Ф. Данбар;
7. Г. Сельє;
8. П.Сифнеоз.

21. Автор моделі десоматизації-ресоматизації:

5. Ф. Алексанер;
6. М.Шур;
7. Г. Сельє;
8. П.Сифнеоз.

22. Термін психосоматика вперше був введений в медицину в:

5. 1818р;
6. 948;
7. 1974;
8. 1950.

23. Засновником сучасної психосоматики вважається:

5. Ф. Александр;
6. Гален;
7. Й. Гейнрот;
8. Гіпократ.

24. Теорію «психосоматичної сім'ї» розробив:

1. З. Фрейд;
2. Ф. Александер;
3. Ф. Данбар;
4. . П.Сифнеоз.

25. Ф. Александер особливе значення у виникненні психосоматичного симптому надавав:

5. особистісній передумовленості;
6. психодинамічному конфлікту;
7. темпераменту;
8. все перераховане вірно.

26. До класичних психосоматичних захворювань що входять до «Чиказької сімки» входить все окрім:

5. цирозу печінки;
6. ревматоїдного артрити;
7. бронхіальної астми;
8. інфаркту міокарду.

27. Психосоматичний розлад що відноситься до конверсійних симптомів:

5. алкоголізм;
6. вегето – судинна дистонія;
7. психогенна втрата зору;

8. виразкова хвороба шлунку та 12-ти палої кишки.

28. Провідна роль в етіології невротичних розладів належить:

5. спадковим факторам;
6. психотравмі;
7. супутнім соматичним захворюванням;
8. складним життєвим обставинам.

29. До одного з головних симптомів невротичного розладу відноситься:

5. задишка;
6. відчуття порушення серцевого ритму;
7. болі в животі;
8. запаморочення.

30. Протипоказанням для психотерапії є:

5. наявність гострої психотичної симптоматики;
6. панічні атаки;
7. порушення адаптації;
8. порушення сну.

31. Ступінь астенії по мірі зростання важкості стану соматичного хворого :

5. зростає;
6. знижується;
7. спочатку знижується , потім зростає;
8. не залежить від важкості стану.

32. Визначити загальну інтенсивність соматичних скарг та їх локалізацію дає можливість опитувальник:

6. Торонтська алекситимічна шкала;
7. Гісенський опитувальник соматичних скарг;
8. Симптоматичний опитувальник Александровича;
9. Методика незавершених речень Сакса-Сіднея;
10. Особистісний опитувальник Бехтерєвського інституту.

33. Назвіть психосоматичну модель, пояснюючу зміщення конфлікту і спробу вирішення його через різні симптоми в області тіла

5. біопсихосоціальна модель Ікссьюля і Везіака;
6. конверсійна модель;
7. психоаналітична модель З. Фрейда;
8. модель вегетативного неврозу Ф. Александера.

34. Виберіть загальні ознаки психосоматичного порушення:

5. гострий початок;
6. хронічний перебіг;
7. взаємозв'язок зі статтю;
8. виникають в похилому віці.

35. Аутогенне тренування дозволяє досягти:

1. розслаблення;

2. збудження;
3. тривоги;
4. збільшення рухової активності.

36. Психосоматична сім'я характеризується тим, що:

1. в сім'ї є загальна система цінностей;
2. всі члени сім'ю знають свої права і відстоюють їх;
3. всі члени сім'ї уникають вираження та відкритого обговорення конфліктів;
4. всі члени сім'ю відкрито висловлюють та обговорюють свої переживання.

37. Сімбіотичний зв'язок з дитиною характерний для:

1. гармонійної сім'ї;
2. психосоматичної сім'ї;
3. деструктивної сім'ї;
4. все перераховане вірно.

38. Для психосоматичної сім'ї характерним є:

1. дитина та її порушення грають роль буферу сімейних конфліктів;
2. приділяється увага сімейним розвагам;
3. члени родини не соромляться обговорювати свої переживання та труднощі;
4. сім'я завди проводить вільний час разом.

39. Основний механізм терапевтичного впливу ігрової психотерапії на дітей:

1. аргументоване переконання;
2. навчання релаксації;
3. дидактичний вплив;
4. відреагування емоційних переживань дитини у грі.

40. До прогресивних методів зняття стресу належить:

1. витіснення;
2. аутогенне тренування;
3. конфлікт;
4. вживання медичних препаратів.

10.2. Питання до іспиту з дисципліни «Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами»

5. Психосоматика, її визначення, сутність та міжгалузеві зв'язки.
6. Предмет та завдання дисципліни «Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами».
7. Історія виникнення.
8. Визначення поняття «алексітимія».
9. Стрес в генезі психосоматозів.
10. Психосоматична особистість та її особливості.
11. Основні задачі психотерапії психосоматичних розладів.
12. Джерела емоційно обумовлених (психосоматичних) розладів.
13. Задачі психотерапевта та особливості консультування психосоматичних хворих.
14. Вторинна вигода хвороби для психосоматичного хворого.
15. Соматогенний та психогенний впливи соматичного розладу на психіку людини.
16. Стратегії протистояння особистості хворобі при хронічному соматичному розладі.
17. Особливості психосоматичних розладів і методів психотерапії у дитячому віці.

18. Систематика неблагоприємних соціальних факторів.
19. Форми переживання емоцій і почуттів.
20. Види емоцій та почуттів.
21. Психологічні захисні механізми особистості.
22. Глобальні та суспільні несприятливі фактори у виникненні порушення;
23. Несприятливі фактори що пов'язані з дитячими закладами.
24. Фізіологічні особливості реакції на хворобу.
25. Особистісна схильність як фактор ризику при психосоматичних розладах.
26. Психосоматичні симптоми та синдроми.
27. Роль матері в розвитку дитини.
28. Психосоматичні розлади шлунково-кишкового тракту (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
29. Психосоматичні розлади шкіряного покриву (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
30. Психосоматичні розлади ендокринної системи (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування)
31. 28. Цукровий діабет. (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування)
32. Психосоматичні розлади серцево-судинної системи (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
33. Психосоматичні розлади дихальної системи (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
34. Соматизовані нервово психічні розлади (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
35. Психосоматичні розлади опорно – рухового апарату (етіологія, клінічна картина хвороби, особливості діагностики та лікування).
36. Нервова анорексія і булімія. Психосоматичні особливості. Методи психотерапевтичної роботи.
37. Психосоматичний аспект ожиріння. Особливості психотерапевтичної роботи з такими клієнтами.
38. Бронхіальна астма та її психосоматичні аспекти.
39. Предменструальний синдром. Картина особистості і методики психотерапії.
40. Види головного болю (головний біль напруги, мігрень). Особливості особистості та механізм формування больових відчуттів.
41. Психосоматичні аспекти депресивних розладів.
42. Психосоматичні аспекти інфекційних захворювань (простуда, простий герпес, ангіна, туберкульоз).
43. Корекція стилю виховання в сім'ях з дітьми що страждають на психосоматичні розлади.
44. Особливості діагностики психосоматичних розладів у дітей.
45. Особливості профілактики психосоматичних розладів у дітей.
46. Психологічне консультування при психосоматичних розладах.
47. Психокорекція при психосоматичних розладах.
48. Психосоціальні фактори впливу на виникнення та перебіг психосоматичних розладів.
49. Позитивна психотерапія при психосоматичних розладах.
50. Гештальт-терапія при психосоматичних розладах.
51. Когнітивно-біхевіоральна психотерапія при психосоматичних розладах.
52. Символдрама при психосоматичних розладах.
53. Транзактний аналіз при психосоматичних розладах.
54. Арт-терапія при психосоматичних розладах

55. Психодрама при психосоматичних розладах.
56. Танцювально-рухова терапія при психосоматичних розладах.
57. Тілесно-орієнтована психотерапія при психосоматичних розладах.
58. Сімейна психотерапія при психосоматичних розладах.
59. Нейролінгвістичне програмування при психосоматичних розладах.
60. Принципи підбору методів та методик при психотерапії психосоматичних розладів у дітей.
61. Психологічні тести в психосоматичній практиці.
62. Психологічне благополуччя, якість життя і психосоматична хвороба.
63. Проективні методики в діагностиці психосоматичних розладів.
64. Вікові особливості в діагностиці психосоматичних розладів.

Зразок екзаменаційного білета

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМНОВА

Факультет психології

Освітньо – кваліфікаційний рівень **Магістр**

Напрямок підготовки **053 Психологія**

Спеціальність **психологія** семестр **3**

Дисципліна: **Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами**

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № __

7. Несприятливі фактори що пов'язані з дитячими закладами.
8. Проективні методики в діагностиці психосоматичних розладів.
9. Мета терапевтичної роботи і принципи гештальт-терапії при роботі з психосоматичними розладами.

Затверджено на засіданні кафедри психосоматики та психологічної реабілітації, протокол № __ від «__» _____ 20__ року.

Зав. кафедрою психосоматики
та психологічної реабілітації

проф. Мозгова Г. П.

Екзаменатор

доц. Якимчук О. І.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота									Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	
11	11	11	11	11	11	11	11	12	200/2

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Види контролю

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1.	Семінарські заняття (відповіді)	3	8	24

2.	Контрольна робота (тестові завдання)	40	1	40
3.	Реферат	10	1	10
4.	Доповідь	2	5	10
5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	1 (комплекс завдань)	1	16
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами». Освітньо кваліфікаційний рівень: магістр (другий рік навчання; третій семестр). Всього: 150 годин.; лекції - 18 години; семінарські заняття – 16 годин; самостійна робота - 116 годин. Підсумковий контроль – іспит.

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Модулі	Модуль 1. Теоретико – методологічні основи психосоматичних розладів.				Модуль 2. Психосоматичні розлади. Особливості діагностики та психологічної допомоги.				

Теми лекційних занять	Тема 1. Загальна характеристика психосоматичних розладів у дітей.	Тема 2. Фактори в генезі психосоматичних розладів що сприяють виникненню психосоматичних розладів у дітей.	Тема 3. Діагностика психосоматичних розладів.	Тема 4. Хвороба дитини в контексті сімейних відносин	Тема 5. Основні методи і техніки надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами.	Тема 6. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опоно рухового апарату.	Тема 7. Психосоматика порушень харчової поведінки та захворювань шлунково кишкового тракту.	Тема 8. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкології та гінекологічних захворювань	Тема 9. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань та головного болю.
Теми семінарських занять	Тема 1. Загальна характеристика психосоматичних розладів у дітей.	Тема 2. Фактори в генезі психосоматичних розладів що сприяють виникненню психосоматичних розладів у дітей.	Тема 3. Діагностика психосоматичних розладів.	Тема 4. Хвороба дитини в контексті сімейних відносин	Тема 5. Основні методи і техніки надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами.	Тема 6. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опоно рухового апарату.	Тема 7. Психосоматика порушень харчової поведінки та захворювань шлунково кишкового тракту.	Тема 8. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкології та гінекологічних захворювань	
Теми самостійної роботи	Тема 1. Загальна характеристика психосоматичних розладів у дітей.	Тема 2. Фактори в генезі психосоматичних розладів що сприяють виникненню психосоматичних розладів у дітей.	Тема 3. Діагностика психосоматичних розладів.	Тема 4. Хвороба дитини в контексті сімейних відносин	Тема 5. Основні методи і техніки надання психологічної допомоги дітям з психосоматичними розладами.	Тема 6. Психосоматика органів дихання, серцево-судинної системи та опоно рухового апарату.	Тема 7. Психосоматика порушень харчової поведінки та захворювань шлунково кишкового тракту.	Тема 8. Психосоматика ендокринної системи, захворювань шкіри, онкології та гінекологічних захворювань	Тема 9. Психовегетативний синдром, психосоматичні аспекти депресії, інфекційних захворювань та головного болю.
Види контролю	№ п/п		Вид діяльності		Коефіцієнт		Кількість робіт		Результат
	1.		Семінарські заняття (відповіді)		3		8		24
	2.		Контрольна робота (тестові завдання)		40		1		40
	3.		Реферат		10		1		10
	4.		Доповідь		2		5		10
	5.		Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи		1 (комплекс завдань)		1		16
			Підсумковий рейтинговий бал:						100
		Нормативний рейтинговий бал:						100	
Завдання самостійної	1. Написання реферату; 2. Доповіді;								

роботи	<p>3. Створення схеми чинників психосоматичних розладів;</p> <p>4. Визначення основних особистісних характеристик осіб з психосоматичними розладами;</p> <p>5. Охарактеризуйте і опишіть особистість дитини з одним (на вибір) психосоматичним розладом;</p> <p>6. Підберіть комплекс методик для діагностики певного психосоматичного розладу враховуючі вікові особливості дитини;</p> <p>7. Підберіть методики для вивчення психосоматичних розладів в дитячому віці;</p> <p>8. Визначте власні особистісні передумови виникнення психосоматичних розладів;</p> <p>9. Підберіть відповідно декількох (на вибір) психосоматичних розладів найефективніші, на вашу думку, засоби психотерапевтичного впливу. Представте це в таблиці за такою схемою: психосоматичний розлад, що потребує психологічної корекції, методи (техніки принципи);</p> <p>10. Охарактеризуйте проєктивні методики в психосоматичній діагностиці, наведіть приклади;</p> <p>11. Опишіть форми роботи з психосоматичною сім'єю;</p> <p>12. Опишіть форми позакласної роботи з дітьми що страждають на психосоматичні розлади;</p> <p>13. Складіть рекомендації батькам по профілактиці психосоматичних розладів у дітей;</p> <p>14. Складіть план бесіди з дітьми та підлітками з метою профілактики стресу;</p> <p>15. Підберіть вправи, ігри для психокорекції та психотерапії різних проблем психосоматичної етіології для різних вікових груп дітей;</p> <p>16. Перерахуйте і охарактеризуйте методи релаксації що можуть застосовуватись з метою профілактики психосоматичних розладів у дітей.</p>
Підсумковий контроль	Іспит

13. Рекомендована література

62. Александер Ф. Психосоматическая медицина. М., 2000.
63. Абрамова Г.С., Юдчиц Ю.А. Психология в медицине. – М.: Кафедра – М., 1998.
64. Аммон Г. Психосоматическая терапия. – СПб: Изд- во «Речь», 2000.
65. Антропов Ю.Ф., Шевченко Ю.С.– Лечение детей с психосоматическими расстройствами - СПб.: Речь, 2002.
66. Антропов Ю.Ф., Шевченко Ю.С. Психосоматические расстройства у детей и патологические привычные действия у детей и подростков. М., Издательство Ин-та Психотерапии, 2000. – 304 с.
67. Александровский Ю.А. Пограничные психические расстройства при соматических заболеваниях. Психотерапия и психофармакотерапия М. 2002.
68. Антропов Ю.Ф. Невротическая депрессия у детей и подростков. - М.: Медпрактика, 2000. – 152 с.
69. Березин Ф. Б. Некоторые механизмы интрапсихической адаптации и психосоматическое соотношение. – В кн.: Бессознательное: природа, функции, методы исследования. Тбилиси, 1978, т. 2, с.281-291.
70. Брагина Н.Н., Доброхотова Г.А. Функциональная асимметрия человека. – М., 1988, 240 с.
71. Бремс К. Полное руководство по детской психотерапии / пер. с англ. Ю. Брянцевой. - М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2002. – 640 с.
72. Брызгунов И.П. Психосоматика у детей. - Москва : Психотерапия, 2009. – 476с.
73. Бройтигам В., Кристиан П., Рад М. Психосоматическая медицина – Москва, 1999.
74. Билецкая М.П. Семейная психотерапия детей психосоматическими расстройствами (ЖКТ). - Санкт-Петербург: Речь, 2010. -190 с.
75. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика / Учебное пособие для студентов ст. курсов психол. фак-тов – К.: Укртехпресс, 1997. – 216 с.
76. Воронов М. Психосоматика: Практическое руководство. – К.: Ника-Центр, 2002. – 256 с.
77. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології: Підручник для студентів вищих медичних навчальних закладів III – IV рівнів акредитації. – Вінниця, 2001.
78. Гарбузов В.И. Концепция инстинктов и психосоматическая патология. – Москва, 1999.
79. Елисеев.Ю. Ю. Психосоматические заболевания – Москва, 2003.

80. Клиническая психология: Учебник для студентов медицинских вузов и факультетов клинической психологии /Под ред.проф. Б.Д.Карвасарского. – Санкт – Петербург, 2002.
81. Конечный Р., Боухал М. Психология в медицине. – Прага: Авиценум. Мед. изд-во, 1983.
82. Кравцова Н.А. Интегративная психотерапия детей и подростков, страдающих психосоматическими расстройствами. Психотерапия 2009.
83. Диагностика здоровья. Психологический практикум / Под ред. Г.С.Никифорова. – СПб: Речь, 2007. – 950 с.
84. Діагностичні критерії з DSM-III-R: Пер. з англ. – К.: Абрис, 1994. – 272 с.
85. Загальна та медична психологія (практикум)/Під заг.ред. професора І.Д.Спіріної, професора І.С.Вітенка. – Дніпропетровськ, АРТ ПРЕС,2002.
86. Исаев Д.Н. Психосоматические расстройства у детей: руководство для врачей. - СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
87. Исаев Д.Н. Эмоциональный стресс. Психосоматические и соматопсихические расстройства у детей. – СПб, 2005
88. Кравцова Н.А. Интегративная психотерапия детей и подростков, страдающих психосоматическими расстройствами. Психотерапия 2009.
89. Карвасарский Б.Д. Клиническая психология: учебник. – СПб.: Питер, 2002.
90. Карвасарский Б.Д. Медицинская психология. – Л., 1982.
91. Карвасарский Б. Д. Психотерапия. СПб., 2000.
92. Курцин И.Т.Теоретические основы психосоматической медицины.- Изд- во «Наука», Ленингр. отд.-Л., 1973.
93. Кискер К.П., Фрайбергер Г., Розе Т.К., Вульф Э. Психиатрия, психосоматика, психотерапия. М., 1999. Клиническая психология / Под ред. М.Перре, У.Бауманна. – СПб, 2002.
94. Кулаков С.А.Основы психосоматики.- СПб.: Речь, 2003.
95. Лебединский М.С., Мясищев В.Н. Введение в медицинскую психологию. – Л., 1996.
96. Лакосина Н.Д., Ушаков Г.К. Медицинская психология. – М.,1984.
97. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика – Эксмо, 2008.
98. МКБ-10 Классификация психических и поведенческих расстройств. Исследовательские диагностические критерии. Женева. Всемирная организация здравоохранения, 1992. Перевод. СПб, 1994.
99. Мясищев В.Н. Личность и неврозы. – Л., 1960, 400 с.
100. Менделевич В.Д. Клиническая и медицинская психология. – М.: Мед.пресс., 1998.
101. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. Практическое руководство. - М., 2005.
102. Менделевич В.Д.,Соловьева С.Л. Неврология и психосоматическая медицина.Часть 2.Психосоматическая медицина. – М.: «МЕДпресс- информ», 2002.
103. Менегетти А. Психосоматика / Пер. с итал. Славянской ассоциации Онтопсихологии. – М.:ННБФ «Онтопсихология», 2003.
104. Мягков И.Ф., Боков С.Н. Медицинская психология: основы патопсихологии и психопатологии: Учебник для вузов. – М.: Издательская корпорация “Логос”, 1999.
105. Мэй Р. Проблема тревоги: Пер. с англ. – М.: Изд-во ЭКСМО Пресс, 2001. – 432 с.
106. Немов Р.С. Психология. Психодиагностика. Кн. 3. – Москва, 1993. – 436 с.
107. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. – Киев, 1990. – 128 с.
108. Психосоматика: телесность и культура. Учебное пособие для вузов/ Под ред В.В. Николаевой М. 2009г.
109. Практична психологія. Методи вивчення особистості / С. І. Болтівець, Н. А. Бастун, С. В. Васьківська та ін. Вип. I, Суми: «Мрія», 1992. - 128 с.

110. Психология. Словарь / Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Изд. 2-е исп. и доп.) М.: “Политиздат”, 1990. – 534 с.
111. Психология здоровья человека: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Под ред. проф. В.И.Носкова. – Севастополь: „Вебер”. 2003. – 257 с.
112. Перре М., Бауман У. (ред.) Клиническая психология. 2-е изд., СПб.-М., 2002.
113. Психологическая диагностика: Учеб. Пособие / Под ред. К. М. Гуревича и Е. М. Борисовой.- М. : Изд-во УРАО, 1997. – 304 с.
114. Психология телесности между душой и телом/ред.сост. В.П.Зинченко, Т.С.Леви. М.: АСТ:АСТ МОСКВА, 2005.
115. Смудевич А.Б. Психосоматические расстройства (клиника, терапия, организация медицинской помощи) – Киев, 2000.
116. Татенко О. М. Практична психологія в Україні: історія і сучасність // Психологія: науково-методичний збірник. – Київ, 1993. – 218 с.
117. Соколова Е. Т., Николаева В. В. Особенности личности при пограничных расстройствах и соматических заболеваниях. М.: SvR-Аргус, 1995.
118. Тополянский В.Д., Струковская М.В. Психосоматические расстройства. – М., 1986, 384 с.
119. Тхостов А.Ш. Психология телесности. – М.: Смысл, 2002.
120. Тхостов А.Ш.,Арина Г.А. Теоретические проблемы исследования внутренней картины болезни //В сб.:Психологическая диагностика отношения к болезни при нервно – психической и соматической патологии.-Л, ЛНИПНИ им В.М.Бехтерева.,1990.
121. Урванцев Л.П. Психология в соматической клинике. Ярославль, 1998.
122. Уваров Е.А. Регуляция неблагоприятных психоэмоциональных состояний: Учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Психология» / Тамбовский гос. Ун-т им.Г.Р.Державина. / Тамбов: Изд. ТГУ им.Г.Р.Державина, 2001. – 69 с.

Програма з дисципліни «Психологічний супровід важкохворих»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		1-й	1-й; 2-й

Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних-2 години в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 68годин.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		12 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		/10 год.	4/ год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		68 год.	80 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 22/68

для заочної форми навчання – 10/80

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психологічний супровід важкохворих» розширення уявлень студентів про специфіку майбутньої професійної діяльності та формування знань про особливості здійснення психологічного супроводу важкохворої людини, надання психологічної допомоги та здійснення психокорекції супутніх порушень що виникають під час важкого захворювання.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологічний супровід важкохворих» є науково – теоретичне вивчення та оволодіння основними практичними навичками щодо надання психологічної допомоги важкохворим та їх супроводу. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання:**

85. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад щодо психологічної допомоги важкохворим;
86. Розширення уявлень студентів про специфіку майбутньої професійної діяльності;
87. Ознайомити студентів з основними психологічними особливостями впливу важкого захворювання на особистість клієнта;
88. Забезпечення майбутніх психологів знаннями з різних напрямків психологічної допомоги, які використовуються при супроводі важкохворих;
89. Ознайомлення студентів з базовими принципами роботи медичних установ;
90. Ознайомлення з особливостями взаємодії між психологом, лікарем, пацієнтом та його родичами;
91. Розглянути типи лікарів;
92. Розглянути вплив тяжкого захворювання на особистість клієнта;
93. Сформувати у студентів знання про закономірності та особливості перебігу важкого захворювання;
94. Розглянути варіанти змін сімейної системи з появою в ній важкохворого;
95. Сформувати необхідні знання, вміння та практичні навички необхідні для роботи з важкохворим;
96. Розкрити особливості організації та проведення психологічного обстеження;
97. Розглянути основні концепції надання психологічної допомоги;
98. Навчити студентів самостійно опрацювати необхідну літературу;

99. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;

100. Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;

101. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;

102. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань та методів психокорекції та психотерапії психосоматичних розладів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни «Психологічний супровід важкохворих», визначення основних понять;
- Теоретичні основи психологічного супроводу важкохворої людини;
- Фази, види та стадії психологічної допомоги важкохворим;
- Етико – деонтологічні принципи і правила при роботі з важкохворим;
- Правила та принципи роботи медичних установ;
- Психологію лікарської діяльності;
- Особливості впливу хвороби на пізнавальні та емоційні процеси;
- Особливості зміни поведінки важкохворого під час захворювання;
- Особливості та типи переживань кризових станів;
- Соціально – психологічні чинники, які можуть викликати погіршення психічного та фізичного стану здоров'я;
- Особливості психодіагностики важкохворих;
- Категорію клієнтів які потребують психологічної корекції та реабілітації;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;
- Мету та завдання хоспісної та паліативної допомоги;
- Особливості роботи з близькими та родичами важкохворого;
- Особливості і правила взаємодії з медичним персоналом, співробітниками реабілітаційних та соціотних центрів;
- Структуру та організацію психотерапевтичної допомоги в Україні, сучасний стан психотерапевтичної допомоги;
- Методи та форми психокорекції та психотерапії;
- Динаміку перебігу та можливі ускладнення;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;
- Обмеження що можуть бути обумовлені станом здоров'я клієнта;
- Покази та протипокази для застосування певних методів психокорекції та психотерапії;
- Критерії та методи оцінки психологічної допомоги важкохворим.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Планувати та проводити психодіагностичне дослідження з урахуванням нозологічних, синдромальних та індивідуально психологічних характеристик клієнта;
- Планувати комплекс та визначати послідовність психокорекційних, реабілітаційних та психотерапевтичних методів та програм при потребі;
- Самостійно складати психотерапевтичні, реабілітаційні та психокорекційні програми;
- Аналізувати психологічні аспекти психотерапевтичних технік;
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів;

- Здійснювати психологічний супровід важкохворих;
- Надавати психологічну допомогу сім'ї важкохворої людини;
- Надавати психологічну допомогу в кризових періодах важкохворому та його сім'ї;
- Застосовувати на практиці базові знання психологічного супроводу важкохворих;
- Оцінювати ефективність виконаної в залежності від мети і завдань роботи щодо супроводу важкохворих;

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи.

Тема 1. Предмет, мета та завдання курсу. Загальна характеристика та класифікація.

Зміст теми: Визначення основних понять, мети та завдань дисципліни. Вплив важких та хронічних виліковних та не виліковних хвороб на особистість людини. Визначення та класифікація основних типів ставлення до хвороби, особливості поведінки хворих з такими типами реагування.

Тема 2. Психологічні ускладнення терапевтичного процесу, психологія діагностичного процесу.

Зміст теми: Психологічні особливості взаємодії з тяжкохворими а також з їх близькими та медичним персоналом. Встановлення продуктивних відносин. Відмова пацієнта давати повну або правдиву інформацію (причини та шляхи вирішення), відмова від лікування (причини та шляхи вирішення), нездатність лікаря сприймати інформацію від пацієнта (причини, наслідки та шляхи вирішення). Особливості організації та проведення психодіагностичного дослідження. Основні типи реагування на захворювання та особливості поведінки важкохворого у зв'язку з цим.

Тема 3. Внутрішня картина хвороби (ВКХ) і зміни особистості при тяжких соматичних захворюваннях.

Зміст теми: Визначення поняття внутрішня картина хвороби (ВКХ), стадії формування ВКХ при хронічних захворюваннях, фактори що впливають на формування ВКХ, її варіанти. Значення урахування ВКХ у клінічній практиці, зміна особистості при хронічних соматичних захворюваннях. Нозогенії, госпіталізм.

Змістовий модуль 2. Практичні аспекти психологічного супроводу важкохворих.

Тема 4. Психологічна служба в системі організації медичної допомоги.

Зміст теми: Особливості застосування психологами методів психологічного і психотерапевтичного впливу (розгляд та опрацювання методів). Необхідні навички психолога (область фундаментальних навичок, істотних для компетентного функціонування психологі в сфері охорони здоров'я).

Тема 5. Психологія лікарської діяльності.

Зміст теми: Психологічні особливості взаємодії з дітьми та дорослими що мають важкі соматичні захворювання. Психологія лікувального процесу. Психологія ускладнення терапевтичного процесу. Психологія відносин «терапевт – пацієнт». Основні деонтологічні проблеми в діяльності лікаря і психолога. Психологічні вимоги до медичного працівника та психолога що здійснює супровід важкохворих. Емоційне вигорання в професійній діяльності медичних працівників та психологів.

Тема 6. Психологічна допомога сім'ям з важкохворою людиною.

Зміст теми: Об'єктивні та суб'єктивні труднощі з якими зіштовхується сім'я. Можливі реакції. Особливості взаємодії. Зміни в структурі сімейних відносин. Особливості психологічної допомоги. Психологія взаємодії з родиною важкохворого.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль I. Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи.												
Тема 1. Предмет, мета та завдання курсу. Загальна характеристика та класифікація.	15	2	/2			11	15	2				13
Тема 2. Психологічні ускладнення терапевтичного процесу, психологія діагностичного процесу.	15	2	/2			11	15	2				13
Тема 3. Внутришня картина хвороби (ВКХ) і зміни особистості при тяжких соматичних захворюваннях.	15	2	/2			11	15	2				13
Змістовий модуль 2. Практичні аспекти психологічного супроводу важкохворих.												
Тема 4. Психологічна служба в системі організації медичної допомоги.	15	2	/2			11	15		2/			13
Тема 5. Психологія лікарської діяльності.	15	2	/2			11	15		2/			13
Тема 6. Психологічна допомога сім'ям з важкохворою людиною.	15	2				13	15					15
Всього годин:	90	12	10			68	90	6	4			80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, мета та завдання курсу. Загальна характеристика та класифікація.	2
2	Психологічні ускладнення терапевтичного процесу, психологія діагностичного процесу.	2
3	Внутришня картина хвороби (ВКХ) і зміни особистості при тяжких соматичних захворюваннях.	2
4	Психологічна служба в системі організації медичної допомоги.	2

5	Психологія лікарської діяльності.	2
Всього:		10

6. Теми практичних занять

Не передбачені навчальним планом.

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, мета та завдання курсу. Загальна характеристика та класифікація.	11/13
2	Психологічні ускладнення терапевтичного процесу, психологія діагностичного процесу.	11/13
3	Внутрішня картина хвороби (ВКХ) і зміни особистості при тяжких соматичних захворюваннях.	11/13
4	Психологічна служба в системі організації медичної допомоги.	11/13
5	Психологія лікарської діяльності.	11/13
6	Психологічна допомога сім'ям з важкохворою людиною.	13/15
Всього:		68/80

8. Індивідуальні завдання:

1. Написання реферату;
2. Підібрати методики та провести психодіагностику хворого з будь-яким соматичним захворюванням. Скласти висновок згідно завдань діагностики.
3. Розробіть програму тренінгу спрямованого на профілактику емоційного вигорання у медичних працівників та психологів.
4. Підготувати доповіді.

Тематика рефератів та доповідей:

1. Вплив важких та хронічних захворювань на особистість людини;
2. Принципи психотерапевтичної корекції відношення до хвороби;
3. Правила деонтології та субординації у медичному середовищі;
4. Принципи спілкування медичного працівника з хворими та їх родичами (психологія взаємодії);
5. Психологічні ускладнення терапевтичного процесу;
6. Наслідки хронічного захворювання в дитячо – підлітковому віці та їх корекція;
7. Види механізмів психологічного захисту і стратегії копінг- поведінки;
8. Психогігієна праці психологів та медичних працівників;
9. Особливості психологічної допомоги у кризових періодах;
10. Основні напрямки психологічної допомоги важкохворим;
11. Психологічна адаптація людини до захворювання;
12. Роль вольових якостей особистості у лікувальному процесі;
13. Зміна поведінки важкохворого під час хвороби;
14. Вимоги до особистості медичних працівників;
15. Психологія лікувально - діагностичного процесу;
16. Роль психологічних особливостей лікаря і медичної сестри в лікувально діагностичному процесі.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психологічний супровід важкохворих».

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один правильний варіант відповіді.

1. *Суб'єктивне відношення до хвороби називають:*
  1. іпохондрією;
  2. рефлексією;
  3. внутрішньою картиною хвороби;
  4. депресією.
2. *Ятрогенія – це:*
  1. спровоковане погіршення стану здоров'я пацієнта медичним працівником;
  2. порушення мислення;
  3. псевдогалюцинації;
  4. погіршення загального стану;
3. *Психогенії виникають при:*
  1. психологічних травмах;
  2. фізичних травмах;
  3. втраті пам'яті;
  4. втраті свідомості.
4. *Захисний психологічний механізм це:*
  1. неусвідомлений психічний процес, спрямований на мінімізацію негативних переживань;
  2. усвідомлений психічний процес, спрямований на мінімізацію негативних переживань;
  3. усвідомлені психічні процеси не пов'язані з негативними переживаннями;
  4. процес не пов'язаний з негативними переживаннями спрямований на мобілізацію ресурсів.
5. *У хворого підвищений, ейфоричний настрій, він легковажно ставиться до хвороби та лікування. Порушує режим, що призводить до загострення перебігу хвороби. Назвіть типи реагування на хворобу:*
  1. неврастенічний;
  2. ейфоричний;
  3. дисфоричний;
  4. анозогностичний.
6. *Хворий активно відкидає думки про хворобу та її можливі наслідки, прояви хвороби оцінює як «несерйозні відчуття», тому відмовляється від обстеження і лікування або обмежується самолікуванням. Назвіть тип реагування на хворобу:*
  1. анозогностичний;
  2. егоцентричний;
  3. апатичний;
  4. дисфоричний.
7. *Соматонозогнозія – це:*
  1. невроз;
  2. невротична реакція на хворобу;
  3. неусвідомлена наявність хвороби;
  4. перебільшення хворобливої симптоматики.
8. *Больовий поріг визначається:*
  1. мінімальною силою подразника що викликає біль;
  2. максимальною силою подразника що викликає адекватне відчуття;

3. мінімальною силою подразника що викликає максимально неприємні відчуття;
  4. все перераховане вірно.
9. *Ефект «плацебо» - це:*
1. ефективність фармакологічно нейтральних лікарських форм;
  2. відсутність очікуваного ефекту лікарського препарату;
  3. посилення очікуваної дії лікарського препарату;
  4. побічна дія від вживання лікарського препарату.
10. *В структурі внутрішньої картини хвороби виділяють наступні основні компоненти:*
1. сензетивний,емоційний, раціональний, мотиваційний;
  2. емоційний, раціональний;
  3. емоційний, раціональний, мотиваційний;
  4. мотиваційний, емоційний.
11. *Повернення на більш ранню стадію розвитку або більш примітивних форм поведінки, мислення називають:*
1. проекція;
  2. регресія;
  3. ізоляція;
  4. фрустрація.
12. *Дисимуляція – це:*
1. свідоме приховування симптомів захворювання;
  2. свідоме перебільшення симптомів захворювання;
  3. свідоме зменшення симптомів захворювання;
  4. свідоме спотворення симптомів захворювання.
13. *Анозогнозія – це:*
1. свідоме приховування симптомів хвороби;
  2. несвідома реакція: не усвідомлення хвороби;
  3. свідоме зменшення симптомів захворювання;
  4. не свідоме спотворення симптомів захворювання.
14. *Авторитарна модель відносин «лікар – хворий» з фіксованою структурою та жорстким розподіленням ролей це модель:*
1. партнерства;
  2. керівництва;
  3. керівництва – партнерства;
  4. вірної відповіді немає.
15. *Партнерська модель взаємовідносин «лікар – хворий» широко використовується в:*
1. психіатрії та неврології;
  2. акушерстві та генікології;
  3. психотерапії;
  4. травматології
16. *Комунікативна компетентність лікаря підвищується з розвитком такої якості як:*
1. здатність до емпатії;
  2. ригідність;
  3. вразливість;
  4. комунікативність.
17. *Синдром емоційного вигорання є наслідком:*
1. обмеженої відповідальності;
  2. підвищеної відповідальності, вразливості;
  3. неухважності;
  4. байдужості.
18. *Психологічна допомога в лікувально – профілактичних закладах здійснюється психологом:*
1. самостійно;
  2. спільно з лікарем психіатром;
  3. спільно з лікарем відділення в якому працює психолог;

4. спільно з пацієнтом.
19. Поєднання таких якостей як емоційна дистанційованість лікаря від глибинних проблем пацієнта, орієнтація на симптоми, орієнтація на технократичний підхід до лікування входить в структуру одного з наступних психологічних типів лікаря:
  1. апатичного;
  2. директивного;
  3. емоційно – нейтрального;
  4. директивного.
20. Професійна адаптація полягає в:
  1. підвищенні рівня знань;
  2. вдосконаленні професіоналізму, встановленні адекватної емоційної дистанції з хворим, формування індивідуального лікарського «іміджу»;
  3. встановлення емоційної дистанції з хворим;
  4. підвищення комунікативних здібностей.
21. Емпатія - це:
  1. здатність до співчуття;
  2. схильність переживати почуття провини;
  3. потреба в емоційній підтримці з боку навколишніх людей;
  4. схильність до надмірних переживань.
22. Компетентність лікаря знижується під впливом наступних властивостей:
  1. емпатія;
  2. сенситивність;
  3. підвищена тривожність;
  4. депресивність.
23. Пацієнти з невротичними розладами в образ «ідеального лікаря» не схильні включати таку якість як:
  1. відчуття гумору;
  2. захопленість роботою;
  3. уважність;
  4. дратівливість.
24. Який тип психічного реагування, як правило, виникає у пацієнтів у відповідь на діагностику злякисного новоутворення:
  1. неврастенічний;
  2. апатичний;
  3. анозогностичний;
  4. все перераховане вірно.
25. Виникнення ейфорії у соматичного важкохворого може бути обумовлено причинами:
  1. віком;
  2. погіршенням стану;
  3. емоційними переживаннями;
  4. зміною режиму дня та лікування.
26. Скорочення психологічної дистанції з пацієнтом допустимо при:
  1. довготривалому спілкуванні з пацієнтом;
  2. у взаємовідносинах з агресивними пацієнтами;
  3. в ситуаціях коли виникає загроза життю пацієнта.
  4. довготривалому спілкуванню з родичами пацієнта.
27. Безумовно позитивне відношення до пацієнта означає:
  1. прийняття будь якого його рішення;
  2. прийняття будь яких його почуттів;
  3. прийняття будь якої його поведінки;
  4. прийняття будь якого фізичного стану пацієнта.
28. Протипоказанням для психологічного консультування є:
  1. наявність гострої психотичної симптоматики;

2. панічні атаки;
  3. порушення адаптації;
  4. депресія.
29. *Емоційна реакція психотерапевта на пацієнта:*
1. повинна стримуватись;
  2. повинна бути адекватно виражена відповідно задачам психотерапії;
  3. повинна бути пред'явлена пацієнту з метою усвідомлення їм його помилок;
  4. може бути виражена будь яка реакція без пояснень пацієнту.
30. *Особливо виражений емоційний стан людини, що супроводжується суттєвими змінами в поведінці називають:*
1. психічною травмою;
  2. афектом;
  3. стресом;
  4. депресією.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологічний супровід важкохворих»:

1. Основні задачі дисципліни психологічний супровід важкохворих.
2. Предмет, мета та завдання дисципліни «Психологічний супровід важкохворих».
3. Вплив важких та хронічних захворювань на особистість людини.
4. Визначення та класифікація основних типів ставлення до хвороби, особливості поведінки хворих з такими типами реагування на хворобу.
5. Визначення поняття «внутрішня картина хвороби».
6. Визначення поняття «госпіталізм», його особливості.
7. Визначення поняття «назогенії».
8. Хвороба як самостійна психотравма.
9. Психологічна адаптація людини до захворювання.
10. Наслідки хронічного захворювання в дитячо-підлітковому віці і їх психологічна корекція.
11. Психологія лікувально - діагностичного процесу.
12. Психологічні особливості хворих з різними видами захворювань.
13. Принципи психотерапевтичної корекції відношення до хвороби.
14. Вплив хвороби на пізнавальні процеси людини.
15. Вплив хвороби на емоційно – вольову сферу людини.
16. Роль вольових якостей особистості у лікувальному процесі.
17. Зміна поведінки важкохворого під час хвороби.
18. Вимоги до особистості медичних працівників.
19. Правила деонтології та субординації у медичному середовищі.
20. Принципи спілкування медичного працівника з хворими та їх родичами (психологія взаємодії).
21. Психологічні ускладнення терапевтичного процесу.
22. Способи попередження та вирішення конфліктів між медичним працівником та хворим або його родичами.
23. Вплив психологічних факторів на перебіг хвороби.
24. Психологічні зміни у хворих при виникненні тяжкого захворювання.
25. Психологічні особливості що до прийняття рішень хворим стосовно свого здоров'я.
26. Внутрішня картина хвороби.
27. Фактори що впливають на формування внутрішньої картини хвороби.
28. Види механізмів психологічного захисту і стратегії копінг- поведінки.
29. Психологічні аспекти умирання
30. Цілі та завдання паліативної допомоги.

31. Організація надання паліативної допомоги.
32. Цілі та завдання хоспісної допомоги.
33. Психогігієна праці медичних працівників.
34. Особливості психологічної допомоги у кризових періодах.
35. Основні напрямки психологічної допомоги важкохворим.
36. Психологічні аспекти роботи з пацієнтами які мають ВІЛ-СНІД.
37. Поняття «ятрогенія».
38. Поняття «госпіталізм».
39. Ефект плацебо.
40. Ситуаційні задачі.

Зразок ситуаційних задач:

Задача.1 У хворого Д, який знаходиться на лікуванні у гастроентерологічному відділенні з діагнозом: виразкова хвороба шлунку та 12п кишки, спостерігається надмірна стурбованість тим, як будуть ставитись до нього колеги по роботі після того, як дізнаються про наявність у нього даного захворювання. Йому здається, що його будуть уникати, вважати неповноцінним. Також, його дуже хвилюють думки про те, що відтепер він стане тягарем для своєї сім'ї.

Який тип ВКХ спостерігається у даного хворого?

Які методи психотерапевтичної корекції можна використати у даного пацієнта?

Задача 2. Хворий С., поступив в хірургічне відділення з приводу нападу гострого холецистити. Після ретельного обстеження хворому запропонували операцію (холецистектомію). Хворий відчував значну тривогу з приводу операції, але прочитавши спеціальну медичну літературу, дещо заспокоївся, оскільки зрозумів, що для його здоров'я, в даному випадку, операція є найкращим методом лікування. Була встановлена дата операції, але коли наступив цей день, то хворий дізнався, що операцію перенесли на кілька днів. Те, що операція була відкладена, пацієнт легко пояснив тим, що рішення лікаря засноване на турботі про нього, і так навіть буде краще, оскільки хвороба більш чітко може „сформуватися та дозріти”.

Який тип психологічного захисту зустрічається у даного пацієнта?

Яким особистостям він найбільш характерний?

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота						Сума
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	
15	16	16	16	16	21	200/2

T1, T2 ... T6 – теми змістових модулів.

Види контролю.

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	результат
1.	Семінарські заняття	3	5	15
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30
3.	Реферат	10	1	10
4.	Доповідь	5	3	15

5.	Опорний конспект	5	1	5
6.	Самостійна робота (індивідуальні завдання)	25	1 (комплекс завдань)	25
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «**Психологічний супровід важкохворих**». Освітньо кваліфікаційний рівень: магістр (перший рік навчання). Всього: 90 годин.; лекції - 12 години; семінарські заняття – 10 годин; самостійна робота - 68 годин. Підсумковий контроль – залік.

Тиждень	1	2	3	4	5	6
Модулі	Модуль 1. <i>Теоретико – методологічні основи.</i>			Модуль 2. <i>Практичні аспекти психологічного супроводу важкохворих.</i>		
Теми лекцій	Тема 1. Предмет, мета та завдання курсу. Загальна характеристика та класифікація.	Тема 2. Психологічні ускладнення терапевтичного процесу, психологія діагностичного процесу.	Тема 3. Внутрішня картина хвороби (ВКХ) і зміни особистості при тяжких соматичних захворюваннях.	Тема 4. Психологічна служба в системі організації медичної допомоги.	Тема 5. Психологія лікарської діяльності.	Тема 6. Психологічна допомога сім'ям з важкохворою людиною.
Теми семінарських занять	Тема 1. Предмет, мета та завдання курсу. Загальна характеристика та класифікація.	Тема 2. Психологічні ускладнення терапевтичного процесу, психологія діагностичного процесу.	Тема 3. Внутрішня картина хвороби (ВКХ) і зміни особистості при тяжких соматичних захворюваннях.	Тема 4. Психологічна служба в системі організації медичної допомоги.	Тема 5. Психологія лікарської діяльності.	

Теми 372амості йна роботи	Тема 1. Предмет, мета та завдання курсу. Загальна характеристик а та класифікація.	Тема 2. Психологічні ускладнення терапевтично ого процесу, психологія діагностично го процесу.	Тема 3. Внутрішня картина хвороби (ВКХ) і зміни особистості при тяжких соматичних захворюваннях.	Тема 4. Психологічна служба в системі організації медичної допомоги.	Тема 5. Психологія лікарської діяльності.	Тема 6. Психологічна допомога сім'ям з важкохворою людиною.			
Види контролю	№ п/п					Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
	1.	Семінарські заняття				3	5	15	
	2.	Контрольна робота (тестові завдання)				30	1	30	
	3.	Реферат				10	1	10	
	4.	Доповідь				5	3	15	
	5.	Опорний конспект				5	1	5	
	6.	Самостійна робота (індивідуальні завдання)				25	1 (комплекс завдань)	25	
	Підсумковий рейтинговий бал:								100
	Нормативний рейтинговий бал:								100
Завдання самостійн ої роботи	1. Написання реферату; 2. Підібрати методики та провести психодіагностику хворого з будь-яким соматичним захворюванням. Скласти висновок згідно завдань діагностики. 3. Розробіть програму тренінгу спрямованого на профілактику емоційного вигорання у медичних працівників та психологів. 4. Підготувати доповіді.								
Підсумковий контроль	Залік.								

13. Рекомендована література:

1. Баканова И. В., Зейгарник Б. В., Николаева В. В., Шевтелевич О. С. Отношение к болезни как условие формирования осознаваемых и неосознаваемых мотивов деятельности//Бессознательное. Природа, функции и методы исследования.-Тбилиси, 1987.-Т2.-с. 458-463.
2. Вітенко І. С. Загальна та медична психологія. Підручник для медичних вузів.-К. Здоров'я, 1994-294с.
3. Волков В. Г. Стрелис А. К., Караваева Е. В., Тетенев Ф. Ф. Личность пациента и болезней.- Томск, медицина, 1995.-328с.
4. Гавенко В. Л., Вітенко І. С., Самардакова Г. О. Практикум з медичної психології.- Харків: Регіон – інформ, 2002.-248.
5. Загальна та медична психологія (практикум) під ред. І. Д. Спіріної, І. С. Вітенко.- Дніпропетровськ: Арт – Прес, 2002 – 175с.
6. Квасенко А. Б. Зубарев Ю. Г. Психология больного.-Л.: Медицина, 1980-184с.
7. Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология. Практическое руководство.-М.: МЕДпресс, 1998.-587с.
8. Никифоров Г. С. Психология здоровья.- М.: Речь, 2002.-256с.
9. Николаев В. В. Влияние хронической болезни на психику.-М.: Изд-во МГУ, 1987.-167с.
10. Рыбаков Ф. Г. Атлас для экспериментально – психологического исследования личности с подробным описанием и объяснением таблиц. Составлен применительно к цели педагогического и врачебно – диагностического исследования.-М., 1910.

11. Лурия Р. А. Внутренняя картина болезни и ятрогенные заболевания. (Изд.4-е). – М. Медицина, 1977, -12с.
12. Соловьева С. Л. Индивидуальные психологические особенности личности врача.- Спб.: ГОУВПО СПбГМА.-2001.-29с.
13. Соммерз-Фланаган Дж., Соммерз – Фланаган Р. Клиническое интервьюирование .-М.: Издательский дом «Вильямс», 2006.-672с.
14. Саймон Г. Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении// Теория формы.-М., 2000. С. 54-72.
15. Ташлыков В. А Психология лечебного процесса.- Л-д «медицина», 1984.-191с.
16. Шевелев Е. А. О переживании болезни// советская психоневрология.- 1936.-№ 4.- с.19-33.

Програма з дисципліни «Психологія депривації»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	2-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
	1-й	2-й; 3-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних- 2 години в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота студента – 68годин	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції	
		12 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		/10 год.	4/ год.
		Лабораторні	
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		68 год.	80 год.
Індивідуальні завдання: год.			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 22/68

для заочної форми навчання – 10/80

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Психологія депривації» полягає у розкритті смислоутворюючих понять дисципліни та формування у студентів відповідних знань. Ознайомлення з психологічною специфікою впливу депривації як різновидового феномену на онто і соціогенез особистості. Оволодіння базовими теоретичними знаннями психології депривації, методами емпіричного вивчення депривованих осіб та наданням їм кваліфікованої професійної психологічної допомоги.

Завданнями вивчення дисципліни «Психологія депривації» є науково – теоретичне вивчення основ депривації. Вироблення у студентів практичних умінь і навичок щодо психокорекції та психотерапії різних видів дериваційних порушень. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

103. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад психології депривації у вітчизняній та зарубіжній психології;
104. Вивчення типологічної диференціації понять психології депривації;
105. Аналіз соціально психологічних особливостей різних видів депривації;
106. Аналіз структурно – семантичної структури депривації та її похідних утворень;
107. Розгляд позитивних моментів дериваційного впливу;
108. Розгляд психолого-педагогічних аспектів депривації особистості в навчально виховних установах закритого типу;
109. Вивчення факторів що впливають на формування дериваційних порушень в родині;
110. Аналіз визначальних факторів що впливають на формування дериваційних порушень;
111. Вивчення практичних аспектів проблем депривації;
112. Розкрити особливості організації та проведення психологічного обстеження;
113. Розглянути основні концепції надання психологічної допомоги;
114. Формування у студентів знань про закономірності та особливості психотерапевтичного процесу при роботі з психологічною деривацією;
115. Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу;
116. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
117. Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;
118. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
119. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни «Психологія депривації», визначення основних понять;
- Теоретичні основи дисципліни;
- Етіологію та патогенез деприваційних розладів;
- Основні закономірності функціонування психіки депривованої особистості;
- Види депривацій;

- Соціально – психологічні детермінанти депривованого розвитку особистості;
- Суть, специфіку негативного впливу різновидової депривації на людей різного віку;
- Специфіку діагностичної роботи з депривованими особистостями різного віку;
- Специфіку консультативної, психотерапевтичної та корекційної роботи з депривованими особистостями різного віку;
- Психотерапевтичні засоби та прийоми психотерапевтичної та психокорекційної роботи;
- Критерії та методи оцінки ефективності психокорекції та психотерапії;
- Динаміку перебігу та можливі ускладнення;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;
- Профілактику виникнення дериваційних порушень.

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі *уміння* безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні *вміти* :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Розрізняти широкий спектр соціальних детермінант та їхній вплив на вікові та індивідуальні особливості психіки депривованих людей;
- Добирати та вміти використовувати з подальшим аналізом методи дослідження, враховуючи вік, вид та тривалість дериваційного досвіду досліджуваного;
- Виявляти та аналізувати роль соціального та психологічного чинника у виникненні депривації;
- Розрізняти види депривацій;
- Планувати комплекс та визначати послідовність психокорекційних та психотерапевтичних методів та програм;
- Орієнтуватись у сучасних напрямках психотерапії та психокорекції;
- Застосовувати на практиці базові методики та техніки психокорекції та психотерапії при роботі з депривованими особистостями;
- Оцінювати ефективність психокорекційної та психотерапевтичної роботи;
- Надавати рекомендації щодо подолання результатів дериваційних порушень на онтогенез та соціогенез особистості.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I.

Тема 1. Теоретико – методологічні основи психології депривації.

Зміст теми: Предмет, об'єкт, задачі, міждисциплінарні зв'язки дисципліни «Психологія депривації» з іншими науками. Передумови виникнення та історія розвитку. Аналіз літературних джерел для розкриття психолого – педагогічних засад психології депривації; вивчення та узагальнення наукового психолого – педагогічного досвіду з проблем депривації особистості; порівняння, класифікація та систематизація наявних підходів щодо вивчення депривації. Основні теорії вивчення депривації: психоаналітичні (З. Фрейд, Р.А. Шпіц, Д. В. Вінкотт, Д. Беджамін), когнітивні (У. Денніс, Д. Л. Гевертс, Д. С. Брунер), соціологічна теорія (Е. Еріксон). Прояви психічної депривації особистості. Психічна депривація як картина невропатичних ознак та соматичних особливостей.

Тема 2. Соціально – психологічні особливості різновидової депривації.

Зміст теми: Типологічна диференціація понять «депривація»: - психічна; соціальна; сенсорна; материнська; родинна; гендерна; комунікативна; інформаційна; когнітивна та ін.; явна; латентна (прихована, замаскована); зовнішня; внутрішня; часова (рання, пізня); закладова;

рольова; субетична; організмична; духовно – соматична; депривація сну та інші дериваційні модифікації. Розгалужена структурно – семантична структура депривації та її похідні утворення (дериваційне ураження, дериваційний досвід, наслідки депривації, дериваційний синдром тощо). Механізми депривації як процеси, що призводять до обмеження розвитку та викликаються нестачею в задоволенні основних психічних потреб людини і які характерним чином видозмінюють структуру особистості, що розвивається.

Змістовний модуль II

Тема 3. Основні психолого – педагогічні аспекти деривації особистості в навчально – виховних установах закритого типу.

Зміст теми: Закладова депривація, типологія і специфіка закладових форм виховання дітей. Широкий контекст освітніх установ закритого типу: спеціалізовані профільні школи; пенітенціарний заклад; дитячий будинок; школа – інтернат; спеціальна школа інтернат для неповносправних дітей; спеціальне професійно – технічне училище для дітей з обмеженими можливостями та ін. Внутрішньопопуляційна специфіка закладів. Проблеми прийомної сім'ї, усиновлення, створення сімейних дитячих будинків. Тривалість депривації як негативний чинник при реабілітації дитини; соціально– перцептивні чинники у процесі спілкування депривованих дітей.

Тема 4. Фактори що впливають на формування деприваційних порушень в родині.

Зміст теми: Визначальні фактори що впливають на формування дериваційних порушень. Депривація в родині за зовнішніми ознаками (склад, соціальний та культурний рівень родини); депривація за психологічними ознаками (емоційна незрілість і відхилення в характері батьків, невротичні та психічні розлади батьків, відставання в розумовому розвитку, дефекти розладу органів чуттів; не бажані діти; оптимізація потенціалу розвитку дітей та підлітків.

Тема 5. Практичні аспекти проблеми депривації.

Зміст теми: Можливості профілактики та корекції різних видів дериваційних порушень; психодіагностика актуального стану; методи і технології профілактичної роботи з людьми в напрямку попередження різних видів дериваційних порушень, відхилень в соціальному і особистісному розвитку, професійних ризиків в різних видах діяльності; соціальна допомога людям з проявами психічної депривації, супровід дітей що виховувались в умовах депривації; реабілітація осіб, які переживають деприваційні наслідки, компенсація дефіциту необхідних стимулів; позитивний вплив депривації; депривація як лікування.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль I.												
Тема 1. Теоретико – методологічні основи психології депривації.	16	2	/2			12	18	2				16
Тема 2. Соціально – психологічні особливості різновидової депривації.	20	4	/2			14	18	2				16

Змістовний модуль II												
Тема 3. Основні психолого – педагогічні аспекти деривації особистості в навчально – виховних установах закритого типу.	18	2	/2			14	18	2				16
Тема 4. Фактори що впливають на формування деприваційних порушень в родині.	18	2	/2			14	18		2/			16
Тема 5. Практичні аспекти проблеми депривації.		2	/2				18		2/			16
Всього годин:	120	12	10				120	6	4			120

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Теоретико – методологічні основи психології депривації.	2
2	Соціально – психологічні особливості різновидової депривації.	2
3	Основні психолого – педагогічні аспекти деривації особистості в навчально – виховних установах закритого типу.	2
4	Фактори що впливають на формування деприваційних порушень в родині.	2
5	Практичні аспекти проблеми депривації.	2
	Всього:	10

6. Теми практичних занять

Не передбачені навчальним планом.

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Теоретико – методологічні основи психології депривації.	12/16
2	Соціально – психологічні особливості різновидової депривації.	14/16
3	Основні психолого – педагогічні аспекти деривації особистості в навчально – виховних установах закритого типу.	14/16
4	Фактори що впливають на формування деприваційних порушень в родині.	14/16
5	Практичні аспекти проблеми депривації.	14/16
	Всього:	68/80

8. Індивідуальні завдання:

1. Написання реферату;
2. Доповіді;

3. Здійснити порівняльне емпіричне дослідження з гетерогенною вибіркою за принципом „норма-депривація” за самостійно обраною методикою. (протокол дослідження додати);
4. Зробити тематичний конспект з добірки наукових чи науково-популярних статей з проблеми психології депривації. (Конспекти статей додати);
5. Зробити бібліографічний огляд сучасної літератури з деприваційної або ресоціалізаційної тематики;
6. Підібрати психодіагностичний блок методик для діагностики депривації;
7. Розробити рекомендації щодо корекції різних видів деприваційних порушень.

Тематика рефератів та доповідей:

1. Методологічна основа дослідження депривації: концептуальні положення про соціальну детермінованість психічного розвитку особистості;
2. Основні етапи розвитку наукових уявлень про сирітство, госпіталізм, психічну депривацію;
3. Різновидова депривація у психічному розвитку особистості;
4. Види деприваційних відхилень;
5. Розгалужена структурно-семантична структура депривації та її похідні утворення;
6. Механізми депривації як процеси, що призводять до обмеження розвитку;
7. Соціально-перцептивні чинники у процесі спілкування депривованих дітей;
8. Характеристика освітніх установ закритого типу;
9. Ресоціалізація як самовизначення;
10. Внутрішньопопуляційна специфіка виправного закладу;
11. Особливості психологічного розвитку дитини в умовах соціально – психологічної депривації;
12. Особливості психологічного розвитку дитини в умовах материнської депривації;
13. Психологічний супровід процесу розвитку депривованої дитини;
14. Депривація дитини як наслідок занурення у віртуальний світ;
15. Методи і техніки профілактичної роботи в напрямку попередження різних видів деприваційних порушень;
16. Позитивний вплив депривації.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Психологія депривації».

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть одну правильну відповідь.

1. Депривація це:

1. негативне явище що впливає на життя людини;
2. явище що може мати позитивний вплив;
3. може становити небезпеку для життя людини;
4. все перераховане вірно.

2. Термін депривація означає:

1. позбавлення;
2. посилення;

3. зниження;
  4. перетворення.
- 3. Предмет дисципліни «психологія депривації»:**
1. психологія особистості життєво важливі потреби якої не задовольняються впродовж тривалого часу або в достатній мірі;
  2. психологія особистості з загальним інтелектуальним недорозвиненням та особливості адаптації особистості до середовища;
  3. психологія особистості зі специфічними розладами особистості;
  4. психологія дезадаптованої особистості.
- 4. Передумовою виникнення теорії психічної деривації виступили:**
1. психоаналітичні теорії;
  2. теорії навчання;
  3. мотиваційні теорії;
  4. багаторівневі теорії.
- 5. До видів депривації за Й. Ленгмайер, З. Матейчек не входить:**
1. депривація ідентичності (соціальна);
  2. депривація емоційного відношення (емоційна);
  3. стимульна депривація;
  4. психокультурна депривація.
- 6. Першим носієм спілкування дитини є:**
1. слово дорослого;
  2. знаряддя що використовуються;
  3. власна поведінка;
  4. поведінка дорослого.
- 7. Розвиток особистості в екстремальних умовах та в умовах депривації відбувається:**
1. як і в нормальних умовах;
  2. швидше а ніж в нормальних умовах;
  3. інакше а ніж в нормальних умовах;
  4. повільніше а ніж в нормальних умовах.
- 8. Одним з проявів емоційної деривації в дитячому віці є:**
1. неадекватна емоційна реакція у відповідь на дії дорослого;
  2. відсутність емоційної реакції;
  3. надмірний прояв емоцій;
  4. емоційний стан не змінюється.
- 9. Широкому розповсюдженню терміну депривація сприяв:**
1. Дж. Боулбі;
  2. К. Роджерс;
  3. А. Маслоу;
  4. А. Адлер.
- 10. Проявом психічної депривації в ранньому віці є:**
1. скутість;
  2. відсутність яскравих емоційних реакцій;
  3. боязнь безпечних предметів;
  4. часта зміна настрою.
- 11. Суміжними поняттями депривації є все окрім поняття:**
1. «госпіталізм»;
  2. «ізоляція»;

3. «фрустрація»;
4. «дезорієнтація»

12. Депривація в своїх формах прояву буває:

1. явна;
2. прихована;
3. часткова;
4. все перераховане вірно.

13. До деперсоналізаційних розладів в наслідок обмежених сенсорних стимулів не входить:

1. зміна «схеми тіла»;
2. феномен роздвоєння особистості;
3. розчинення кордонів «Я»;
4. поява психопатичних розладів.

14. З позиції психоаналітичної теорії сутність психічної деривації визначається:

1. в недостатності глобальної зовнішньої стимуляції;
2. в недостатності або пририванні зв'язків дитини з матір'ю;
3. в дефекті засвоєння соціальних ролей;
4. затримкою розвитку психіки в цілому.

15. Основним проявом соціальної депривації є:

1. ранній дитячий аутизм;
2. порушення процесу соціального самовизначення;
3. афективні розлади;
4. відсутність яскравих емоційних реакцій.

16. В наслідок материнської депривації частіш за все виникає:

1. підрив довіри до дорослого світу;
2. ранній дитячий аутизм;
3. афективні розлади;
4. все перераховане вірно.

17. Депривація що виникає в наслідок ослаблення емоційного зв'язку зі значимою людиною має назву:

1. емоційна депривація;
2. соціальна депривація;
3. сенсорна депривація;
4. материнська депривація.

18. Наслідком когнітивної депривації є:

1. фізичний інфантилізм;
2. порушення процесу соціального самовизначення;
3. дисгармонія інтелектуального розвитку;
4. афективні розлади.

19. Соціальна депривація може бути:

1. змушеною;
2. примусовою;
3. добровільною;
4. все перераховане вірно.

20. Профілактикою сенсорної депривації є:

1. привнесення в життя людини достатньої кількості сенсорних відчуттів;

2. позбавлення сенсорних стимулів;
  3. спокій;
  4. рухова активність.
- 21. Депривація як лікування найчастіше застосовується для:**
1. релаксації, боротьби зі стресом;
  2. корекції поведінки;
  3. корекція нервово – психічних розладів;
  4. все перераховане вірно.
- 22. Найпізнішим періодом у дослідженні проблеми депривації є:**
1. емпіричний період;
  2. мобілізуючий;
  3. критичний;
  4. експериментально-теоретичний;
- 23. За тривалістю депривація буває:**
1. короткотривалою;
  2. довготривалою;
  3. зтяжною;
  4. все перераховане вірно.
- 24. Дослідженням психічного госпіталізму займався:**
1. Р. Шпиц;
  2. А. Адлер;
  3. К. Г. Юнг;
  4. З. Фрейд.
- 25. Дослідженням процесу «відділення – індивідуалізації» займався (займалась):**
1. М. Малер;
  2. Р. Шпиц;
  3. Д.Робертсон;
  4. К. Уолф.
- 26. Відчуття «геніального відкриття» та підвищення креативності спостерігаються при:**
1. сенсорній депривації;
  2. когнітивній депривації;
  3. руховій депривації;
  4. материнській депривації.
- 27. Які розлади сну найбільше характерні для депресії:**
1. ускладнене засипання;
  2. ускладнене пробудження від сну;
  3. ранні самостійні пробудження;
  4. часті пробудження під час сну.
- 28. Згідно з Дж. Боулбі недостатність або переривання зв'язку між дитиною та матір'ю призводить до:**
1. зниження базового відчуття довіри до світу;
  2. виникнення депресії;
  3. порушення поведінки;
  4. нервово-психічних розладів.

29. Повернення на більш ранню стадію розвитку або до більш примітивних форм поведінки, мислення, називають:

1. проекція;
2. регресія;
3. ізоляція;
4. фрустрація.

30. Особливо виражений емоційний стан людини, що супроводжується суттєвими змінами в поведінці називають:

1. психічною травмою;
2. афектом;
3. стресом;
4. депресією.

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Психологія депривації»:

1. Предмет дисципліни психологія депривації .
2. Мета і завдання психології депривації.
3. Історичні витоки дисципліни.
4. Основні етапи розвитку наукових уявлень психології депривації.
5. Основні теорії що пояснюють виникнення деприваційних порушень.
6. Міждисциплінарні зв'язки.
7. Види депривацій.
8. Стратегії діагностики проявів психічної депривації.
9. Соціальні умови виникнення депривації.
10. Психічна депривація в умовах соціального закладу.
11. Закладова депривація.
12. Сенсорна депривація.
13. Соціальна депривація.
14. Рухова депривація.
15. Когнітивна депривація.
16. Духовна депривація.
17. Материнська депривація.
18. Психокультурна депривація.
19. Харчова депривація.
20. Депривація сну.
21. Економічна депривація.
22. Комунікативна депривація як форма нестачі спілкування або перенасичення
23. Механізми корекції соціальної депривації.
24. Психологічний супровід клієнтів із ознаками когнітивної депривації.
25. Умови соціальної адаптації при корекції когнітивної депривації.
26. Стратегії профілактики освітньої депривації.
27. Форми допомоги психолога при корекції сенсорної депривації.
28. Стратегії профілактики соціальної депривації в умовах інтернатного закладу.
29. Шляхи корекції емоційної депривації.
30. Психологічні особливості феномену різновидової депривації.

31. Соціальна депривація як ізоляція – пенітенціарна психологія.
32. Форми компенсації при різних видах психічної депривації.
33. Стратегії діагностики психічної депривації.
34. Психологічна корекція освітньої депривації.
35. Абсолютна та відносна депривація.
36. Явна та замаскована депривація.
37. Особливості психологічного розвитку дитини в умовах соціально – психологічної депривації.
38. Психологічний супровід процесу розвитку депривованої дитини.
39. Депривація дитини як наслідок занурення у віртуальний світ.
40. Позитивний вплив депривації.
41. Депривація як лікування.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота					Сума
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2			
T1	T2	T3	T4	T5	
20	20	20	20	20	200/2

T1, T2 ... T5 – теми змістових модулів.

Види контролю.

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1.	Семінарські заняття	3	10	30
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30
3.	Реферат	10	1	10
4.	Доповідь	5	2	10
5.	Завдання самостійної роботи	20	1	20
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		

35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «**Психологія депривації**». Освітньо кваліфікаційний рівень: магістр (перший рік навчання; перший семестр). Всього: 120 годин.; лекції - 12 години; семінарські заняття – 10 годин; самостійна робота - 68 годин. Підсумковий контроль – залік.

Тиждень	1	2	3	4	5
Модулі	Модуль 1.		Модуль 2.		
Теми лекцій	<i>Теоретико – методологічні основи психології депривації.</i>	<i>Соціально – психологічні особливості різновидової депривації.</i>	<i>Тема 3. Основні психолого – педагогічні аспекти депривації особистості в навчально – виховних установах закритого типу.</i>	<i>Тема 4. Фактори що впливають на формування деприваційних порушень в родині.</i>	<i>Тема 5. Практичні аспекти проблеми депривації.</i>
Теми семінарських занять	<i>Теоретико – методологічні основи психології депривації.</i>	<i>Соціально – психологічні особливості різновидової депривації.</i>	<i>Тема 3. Основні психолого – педагогічні аспекти депривації особистості в навчально – виховних установах закритого типу.</i>	<i>Тема 4. Фактори що впливають на формування деприваційних порушень в родині.</i>	<i>Тема 5. Практичні аспекти проблеми депривації.</i>

Теми самостійної роботи	<i>Теоретико – методологічні основи психології депривації.</i>	<i>Соціально – психологічні особливості різновидової депривації.</i>	<i>Тема 3. Основні психолого – педагогічні аспекти депривації особистості в навчально – виховних установах закритого типу.</i>	<i>Тема 4. Фактори що впливають на формування деприваційних порушень в родині.</i>	<i>Тема 5. Практичні аспекти проблеми депривації.</i>																																								
Види контролю	<table border="1"> <thead> <tr> <th>№ п/п</th> <th>Вид діяльності</th> <th>Коефіцієнт</th> <th>Кількість робіт</th> <th>Результат</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td> <td>Семінарські заняття</td> <td>3</td> <td>10</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td>Контрольна робота (тестові завдання)</td> <td>30</td> <td>1</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td>Реферат</td> <td>10</td> <td>1</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>4.</td> <td>Доповідь</td> <td>5</td> <td>2</td> <td>10</td> </tr> <tr> <td>5.</td> <td>Завдання самостійної роботи.</td> <td>20</td> <td>1</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Підсумковий рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Нормативний рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> </tbody> </table>					№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат	1.	Семінарські заняття	3	10	30	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30	3.	Реферат	10	1	10	4.	Доповідь	5	2	10	5.	Завдання самостійної роботи.	20	1	20	Підсумковий рейтинговий бал:				100	Нормативний рейтинговий бал:				100
№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат																																									
1.	Семінарські заняття	3	10	30																																									
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	30	1	30																																									
3.	Реферат	10	1	10																																									
4.	Доповідь	5	2	10																																									
5.	Завдання самостійної роботи.	20	1	20																																									
Підсумковий рейтинговий бал:				100																																									
Нормативний рейтинговий бал:				100																																									
Завдання самостійної роботи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Написання реферату; 2. Доповіді; 3. Здійснити порівняльне емпіричне дослідження з гетерогенною вибіркою за принципом „норма-депривація” за самостійно обраною методикою. (протокол дослідження додати); 4. Зробити тематичний конспект з добірки наукових чи науково-популярних статей з проблеми психології депривації. (конспекти статей додати); 5. Зробити бібліографічний огляд сучасної літератури з деприваційної або ресоціалізаційної тематики; 6. Підібрати психодіагностичний блок методик для діагностики депривації; 7. Розробити рекомендації щодо корекції різних видів деприваційних порушень. 																																												
Підсумковий контроль	Залік.																																												

13. Рекомендована література

1. Бардышевская М. К. Невербальная коммуникация у детей с нарушениями общения и эмоциональной депривацией / М. К. Бардышевская // *Вопр. психологии.* - 2010. - № 6. - С. 33-42.
2. Буянов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи. Записки детского психиатра : кн. [для учителей и родителей]. / М.И. Буянов – М. : Просвещение, 1988. – 207 с.
3. Варій М. Й. Поняття депривації // *Психологія особистості* / М. Й. Варій. – Київ, 2008. – С. 457–458.
4. Варій М. Й. Психічна деривація. Сенсорна деривація. Соціальна деривація. Пізнавальна депривація // *Психологія особистості* / М. Й. Варій. – Київ, 2008. – С. 458–462.
5. Валицкас Г.К. Самооценка у несовершеннолетних правонарушителей / Г.К. Валицкас // *Вопросы психологии.* – 1989. – № 1. – С.45-54.
6. Глоточкин А.Ю., Пирожков В.Ф. Эмоции и чувства человека, лишённого свободы. / А.Ю. Глоточкин. – М. : Типография Высшей школы МВД СССР, 1970. – 46с.
7. Гордеева О.В., Финикова Г.Н. Аналитическая интроспекция и кратковременная сенсорная депривация как методы изменения состояния сознания / О.В. Гордеева // *Вопросы психологии.* – 2005. – № 6. – С.72-81.

8. Гордеева О.В. Изменение состояния сознания при сенсорной депривации // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 2004. – № 1. – С.79-87; №2. – С.66-83.

15. Гошовський Я. Вплив депривацій сну та інших деприваційних модифікацій на психічне здоров'я особистості / Я. Гошовський // Психологічні перспективи / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: Л. Засєкіна (голов. ред.) та ін.]. - Луцьк, 2009. - Вип. 13. - С. 66-73.

10. Гусева И. А. Реабилитация детей, попавших в трудную жизненную ситуацию средствами декоративно-прикладного творчества / И. А. Гусева // Соц. работа. - 2010. - № 6. - С. 39-41.

11. Дебольский М.Г. Проведение социально-психологических тренингов в уголовно-исполнительной системе : учебн. пособие. / М.Г. Дебольский – М. : Акад. управления МВД России, 1996. – 235 с.

12. Димитров А.В., Сафронов В.П. Основы пенитенциарной психологии : учеб, пособие. / А.В. Димитров – М. : Московский психолого-социальный институт, 2003. – 176 с.

13. Канишевська Л. Специфіка виховання соціальної зрілості учнів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт / Л. Канишевська // Соціологія : теорія, методика, маркетинг. – 1999. – №4. – С.77-84.

14. Кігічак А.В. Реабілітація неповносправних дітей в Україні / А.В. Кігічак // Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія. – 1999. – № 1 (17). – С.29-51.

15. Князев Е.А. Педагогика и психология социальной депривации (исторический аспект) / Е.А. Князев // Вопросы психологии. – 1993. – № 3. – С. 39-47.

16. Кондратьев М.Ю. Подросток в системе межличностных отношений закрытого воспитательного учреждения. / М.Ю. Кондратьев. – М. : Просвещение, 1994. – 280с.

17. Коношенко, Н. А. Організація виховного процесу з девіантними молодшими школярами в реабілітаційному центрі / Н. А. Коношенко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. - 2011. - № 2. - С. 59-64.

18. Крупник І. Р. Вплив батьківської депривації на уявлення образу майбутньої сім'ї в дітей трудових мігрантів / І. Р. Крупник // Психологічні перспективи / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології АПН України ; [редкол.: Л. Засєкіна (голов. ред.) та ін.]. - Луцьк, 2012. - Вип. 20. - С. 115-125.

19. Кондратьев М.Ю. Социальная психология закрытых образовательных учреждений./ М.Ю. Кондратьев. – СПб. : Питер, 2005. – 304 с.

20. Лангмейер И., Матейчек И. Психическая депривация в детском возрасте / И. Лангмейер,; пер. Г.А. Овсянникова. – Изд. 1-е русск. – Прага : ЧССР : Авиценум. Медицинское издательство, 1984. – 334 с.

21. Лебединский В.В. Нарушения психического развития у детей. / В.В. Лебединский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 166 с.

22. Лишенные родительского попечительства : [хрестоматия, учебное пособие для студентов педагогических институтов] / ред.-сост. : В.С. Мухина. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.

23. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки : навч. посіб. / Н.Ю. Максимова. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2002. – 308 с.

24. Мухина В.С. Психологическая помощь детям, воспитывающимся в учреждениях интернатного типа / В.С. Мухина // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С.32-39.

25. Максимова Н. Ю. Воспитательная работа с социально дезадаптированными школьниками : метод. рек. / Н. Ю. Максимова ; М- во образования Украины. - Киев : ВПОЛ, 1997. - 136 с.

26. Пирожков В.Ф. Криминальная психология. Психология подростковой преступности. Кн. 1. / В.Ф. Пирожков. – М. : УРАО, 2000. — 350 с.

27. Пирожков В.Ф. Криминальная психология : Подросток в условиях социальной изоляции. Кн. 2. / В.Ф. Пирожков. – М. : УРАО, 1998. – 280 с.

28. Подростковая судебная психиатрия / Под ред. В.А. Гурьевой. – М. : Медицина, 1998. – 349 с.

29. Прихожан А.М., Толстых Н.Н.. Дети без семьи. / А.М. Прихожан. – М. : Педагогика, 1990. – 160с.

30. Психическое развитие воспитанников детского дома / под ред. И.В. Дубровиной, А.Г. Ружской. – М. : Педагогика, 1990.

31. Подолець О. О. Вплив депривації на формування та соціалізацію особистості підлітка / О. О. Подолець // Психологічні перспективи / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ.

психології АПН України ; [редкол.: Л. Засекіна (голов. ред.) та ін.]. - Луцьк, 2012. - Вип. 20. - С. 195-201.

32. Психологические рекомендации по воспитанию детей в домах ребенка, детских домах и школах-интернатах (методические разработки). / отв. ред. И.В. Дубровина, А.Г. Рузская, Д.И. Фельдштейн. – М. : Педагогика, 1986. – 49 с.

33. Синьов В.М., Радов Г.О., Кривуша В.І., Беца О.В. Педагогічні основи ресоціалізації злочинців. / В.М.Синьов. – К. : МП "Леся", 1997. – 272 с.

34. Строганова Т.А., Посикера И.Н., Сергиенко Е.А., Строганова Т.А. Влияние ранней зрительной депривации на формирование системы контроля состояний мозга в раннем онтогенезе / Т.А.Строганова // Журнал ВНД. – 1995. – Т. 45. – № 1. – С.66-76.

35. Стрюк К.І. Особливості спілкування дітей-сиріт в умовах дитбудинку // Педагогіка і психологія. / К.І. Стрюк – 1999. – № 3. – С.72-77.

36. Фрейре П. Педагогіка пригноблених. / П. Фрейре. – К. : Юніверс, 2003. – 168 с.

37. Фурманов И.А. Психологические особенности детей, лишенных родительского попечительства. / Фурманов И.А. – Минск, 1999. – 250 с.

38. Ядвиршис Л.А. Преодоление депривации у детей в деятельности педагога. / Л.А. Ядвиршис. – Брянск : БИПКРО, 1997. - 54 с

Програма з дисципліни «Тілесноорієнтована психотерапія психосоматичних розладів»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 4	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 120		Семестр	
		3-й	3-й/4-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних -2 години в т.ч. індивідуальна робота, самостійна робота	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр.	Лекції	
		18 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		/16 год.	4/4 год.
		Лабораторні	

студента – 86годин.		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
		86 год.	108 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: іспит	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 34/86

для заочної форми навчання – 12/108

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни «Тілесно - орієнтована психотерапія психосоматичних розладів» формування у студентів знань та умінь відносно теорії та практики застосування методів тілесно – орієнтованої психотерапії при психосоматичних розладах.

Завданнями вивчення дисципліни «Тілесно – орієнтована психотерапія психосоматичних розладів» є науково – теоретичне вивчення теорії та практики тілесно – орієнтованої психотерапії з метою подальшого застосування методу в професійній діяльності при роботі з психосоматичними розладами. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання**:

120. Вивчення та аналіз теоретичних та методологічних засад тілесно – орієнтованої психотерапії у вітчизняній та зарубіжній психології;
121. Ознайомити студентів з основними психосоматичними порушеннями та особливостями їх прояву враховуючи вікові особливості клієнтів;
122. Сформувати у студентів знання про закономірності та особливості перебігу психотерапевтичного процесу при застосуванні тілесно – орієнтованої психотерапії в роботі з психосоматичними розладами;
123. Розглянути основні концепції тілесно – орієнтованої психотерапії;
124. Вивчити основних підходів тілесно – орієнтованої психотерапії: соматична вегетотерапія Вільгельма Райха, біоенергетика Олександра Лоуена, фізичне усвідомлення Мойше Фельденкрайза та інші;
125. Ознайомити студентів з особливостями застосування зазначеного методу;
126. Вивчити особливості діагностика в тілесно-орієнтованій психотерапії при психосоматичних розладах;
127. Знати техніки тілесно-орієнтованої психотерапії при роботі з психосоматичними розладами;
128. Розглянути обмеження та переваги методу тілесно – орієнтованої психотерапії;
129. Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;
130. Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;
131. Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички побудови професійної взаємодії з клієнтами у процесі фахової діяльності;
132. Сприяти застосуванню у практичній діяльності отриманих базових знань тілесно – орієнтованої психотерапії при психосоматичних розладах.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни «Тілесно – орієнтована психотерапія психосоматичних розладів», визначення основних понять;
- Теоретичні основи тілесно – орієнтованої психотерапії;
- Етіологію та патогенез психосоматичних розладів;
- Основні підходи до вивчення психосоматичних розладів;
- Етико – деонтологічні принципи і правила тілесно – орієнтованої психотерапії;
- Принципи і закономірності психологічного обстеження при психосоматичних порушеннях;
- Психотерапевтичні засоби та прийоми тілесно – орієнтованої психотерапії;
- Особливості організації та проведення тілесно – орієнтованої психотерапії психосоматичних розладів;
- Можливості та обмеження індивідуальної та групової роботи;
- Обмеження що можуть бути обумовлені станом здоров'я клієнта;
- Покази та протипокази для застосування певних технік тілесно – орієнтованої психотерапії;
- Критерії та методи оцінки ефективності психотерапевтичної роботи;

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі **уміння** безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні **вміти** :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Планувати та проводити психодіагностичне дослідження психосоматичних порушень з урахуванням нозологічних, синдромальних та індивідуально психологічних характеристик клієнта в тілесно – орієнтованому підході;
- Вміти проводити тілесне зчитування;
- Розрізняти вид психосоматичного розладу;
- Дотримуватись етико – деонтологічних принципів;
- Організовувати та проводити психотерапевтичну роботу в тілесно – орієнтованому підході;
- Планувати комплекс та визначати послідовність психотерапевтичних програм та технік;
- Оцінювати ефективність психотерапевтичної роботи;

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи тілесно – орієнтованої психотерапії психосоматичних розладів.

Тема 1. Введення в тілесно – орієнтовану психотерапію.

Зміст теми: В межах даної теми розглядається історія становлення тілесно-орієнтованого підходу, предмет, об'єкт і завдання. Проводиться історичний огляд уявлень про співвідношення «душі» і «тіла». Розглядаються холістична і дихотомічна парадигми щодо «моделі людини» в різні історичні епохи. Епоха Античності - ідея гармонії тілесного і духовного в людині, теорії Геракліта, Демокріта, Гіпократата, Сократа, Платона, Аристотеля (384-322 гг.до н.е.). Епоха Середньовіччя - поділ законів телосного і духовного існування людини, приведення тілесності на нижчий, тваринний рівень, ідеологія аскетизму - «умертвіння плоті». Епоха Відродження - чуттєва (тілесна) реальність людської життя розглядається як її смислова сутність. Ідея єдності духу і тіла в роботах Ф.Аквінського (1225-1274). Епоха Просвітництва - поглиблення розколу між душею і тілом (Бекон, Кеплер, Галілей, Декарт, Спіноза). Теорія психофізичного паралелізму (Лейбніца). Відкриття в області фізіології в 19 ст. (Ф.Галь, Е.Вебер, Г.Гельмгольц), вчення Ч.Дарвіна, психоаналітична концепція З.Фрейда (ідея про вроджені

потяги і компоненти особистості). Пошук розуміння зв'язку між психічними і нервовими процесами в організмі. Внесок З. Фрейда, А. Адлера і К. Г. Юнга в розвиток тілесної терапії. В. Райх як основоположник орієнтованої на тіло терапії. Проводиться теоретичне обґрунтування функціональної єдності нашого організму

Тема 2. Етико – деонтологічні принципи і правила тілесно – орієнтованої психотерапії;

Зміст теми: Специфіка тілесних підходів. Етичні стандарти. Здатність долати «корисні» захисти; особливості переносу; специфіка особистих кордонів. Якості і критерії компетентності тілесно-орієнтованого психотерапевта. Етичні правила і кодекс Європейської Асоціації тілесно-орієнтованої психотерапії.

Змістовний модуль II. Практичні аспекти тілесно – орієнтованої психотерапії.

Тема 3. Соматична вегетотерапія Вільгельма Райха

Зміст теми: Основні концепції вегетотерапії; технічні прийоми та підходи; практика тілесної діагностики і «відновлення особистої історії» по Райху; основні поняття, введені в тілесно – орієнтовану психотерапію В. Райхом.

Тема 4. Біоенергетика Олександра Лоуена.

Зміст теми: Базові уявлення біоенергетики О. Лоуена; біоенергетичні способи звільнення енергії: стан вібрації тіла, заземлення, поглиблення дихання, розширення репертуару вираження (рухових патернів).

Тема 5. Фізичне усвідомлення Мойше Фельденкрайза.

Зміст теми: Усвідомлення через рух; образ себе, чотири компоненти: відчуття, відчуження, рух, мислення; особливості рухового (м'язового) образу; методи і правила тілесного усвідомлення.

Тема 6. Діагностика в тілесно – орієнтованій психотерапії.

Зміст теми: Проблемна картографія та динамічний аналіз. Поняття про тілесне зчитування. «Так» і «ні» реакції людини. Аналіз макрорухів. Статичні і динамічні макрорухи. Загальні принципи аналізу будь-якого руху клієнта. Діагностика положень голови, плечей і тулуба, жестикуляції і положення рук, рухів і положення області тазу, ходи. Аналіз особливостей дихання (поверхневе, часте дихання, специфіка вдиху і видиху, ситуативно виникаючі зміни дихання). Дві психологічні функції дихання - брати і віддавати. Аналіз особливостей голосу (здавлений, хрипкий, надсадний, тихий голос, голос що не відповідає віку, «змінений» сміх, покашлювання в окремі моменти розмови). Робота з мімічними проявами.

Тема 7. Особливості терапевтичного процесу.

Зміст теми: Складання терапевтичного контракту; ознайомлення з основними «законами» клієнтської роботи; особливості терапевтичної етики; розуміння терапевтичного процесу структурної та процесуальної роботи; збір інформації та подальший аналіз. Особливості роботи терапевта в тілесно – орієнтованому підході; поняття проективної ідентифікації, соматичного резонанса.

Тема 8. Основні техніки тілесно – орієнтованої психотерапії.

Зміст теми: Техніки м'язової релаксації; техніки саморегуляції; техніки дихальної саморегуляції; тілесно – орієнтована робота з образами; техніки інтеграції; робота з схемою тіла; тілесно – орієнтована терапія Д. Інгла, Е. Джозеф та ін.

Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія в роботі з психосоматичними розладами.

Зміст теми: Психосоматичних розлад як хвороба невиражених почуттів заблокованих в тілі, порушених відносин, недоотриманої любові; методи тілесно – орієнтованої психотерапії в роботі з психосоматичними розладами; особливості роботи з порушеннями органів і систем (дихальної, травної, ендокринної, опорно рухової та ін.). Профілактика виникнення психосоматичних розладів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль I. Змістовий модуль I. Теоретико – методологічні основи тілесно – орієнтованої психотерапії психосоматичних розладів.												
Тема 1. Введення в тілесно – орієнтовану психотерапію.	8	2				6	14	2				12
Тема 2. Етико – деонтологічні принципи і правила тілесно – орієнтованої психотерапії;	12	2	/2			8	14	2				12
Змістовий модуль II. Практичні аспекти тілесно – орієнтованої психотерапії.												
Тема 3. Соматична вегетотерапія Вільгельма Райха	12	2	/2			8	14		/2			12
Тема 4. Біоенергетика Олександра Лоуена.	12	2	/2			8	14		/2			12
Тема 5. Фізичне усвідомленням Мойше Фельденкрайза	12	2	/2			8	12					12
Тема 6. Діагностика в тілесно – орієнтованій психотерапії.	12	2	/2			8	14		2/			12
Тема 7. Особливості терапевтичного процесу.	12	2	/2			8	12					12
Тема 8. Основні техніки тілесно – орієнтованої психотерапії.	12	2	/2			8	14		2/			12
Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія в роботі з психосоматичними розладами.	12	2	/2			8	12					12
Всього годин:	120	18	16			86	120	4	4/4			108

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Етико – деонтологічні принципи і правила тілесно – орієнтованої психотерапії;	2
2	Соматична вегетотерапія Вільгельма Райха	2
3	Біоенергетика Олександра Лоуена.	2
4	Фізичне усвідомленням Мойше Фельденкрайза	2
5	Діагностика в тілесно – орієнтованій психотерапії.	2
6	Особливості терапевтичного процесу.	2
7	Основні техніки тілесно – орієнтованої психотерапії.	2
8	Тілесно орієнтована психотерапія в роботі з психосоматичними розладами.	2
Всього:		16

6. Теми практичних занять

Не передбачені навчальним планом.

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Введення в тілесно – орієнтовану психотерапію.	6/12
2	Етико – деонтологічні принципи і правила тілесно – орієнтованої психотерапії;	8/12
3	Соматична вегетотерапія Вільгельма Райха	8/12
4	Біоенергетика Олександра Лоуена.	8/12
5	Фізичне усвідомленням Мойше Фельденкрайза	8/12
6	Діагностика в тілесно – орієнтованій психотерапії.	8/12
7	Особливості терапевтичного процесу.	8/12
8	Основні техніки тілесно – орієнтованої психотерапії.	8/12
9	Тілесно орієнтована психотерапія в роботі з психосоматичними розладами.	8/12
Всього:		86/108

8. Індивідуальні завдання:

1. Написання реферату;
2. Доповіді;
3. *Усвідомлення та опис основних понять тілесно-орієнтованої терапії.*

Поняття енергії в тілесно-орієнтованій терапії. Органна («біопсихічна» або вегетативна) енергія, що забезпечує особистісне функціонування людини (по В.Райха). поняття біоенергії (по А.Лоуену); закони перебігу і перерозподілу енергії в тілі людини; поняття заземлення в тілесно-орієнтованій терапії, як ступінь відповідності існуючих в кожен момент часу м'язових напружень виконуваної в той же момент роботи. заземлення як гарне «укорінення» по А.Лоуену; подання про м'язовий затиск, як постійна, фоновна напруга однієї конкретної м'язи; подання про м'язеві блоки - комбінації затискачів, які призводять до утрудненого протіканню енергії на якомусь певному ділянку тіла; поняття про «м'язові» панцирі, суто індивідуальної комбінації блоків на різних м'язових сегментах.

4. *Розглянути основні методи і принципи тілесно-орієнтованої психотерапії при психосоматичних розладах.*

5. *Розглянути класифікація базових особистісних проблем в тілесно – орієнтованій психотерапії.*

Базові проблеми в тілесно-орієнтованій психотерапії (по В.Ю.Баскакову). найбільш типові психологічні проблеми і співвіднесення їх з певними частинами людського тіла. Проблема надконтролю (голова); проблема контактів (плечі, груди, руки); сексуальні проблеми (таз); проблема опор (ноги). Цілі психотерапевтичної роботи з кожної їх базових проблем. Аналіз запропонованого підходу.

6. Опрацювати діагностичні можливості роботи з клієнтом в тілесно – орієнтованому підході.

Поняття про тілесне зчитуванні. «так» і «ні» реакції людини. Аналіз макрорухів. Статичні і динамічні макрорухи. Загальні принципи аналізу будь-якого руху клієнта. Діагностика положень голови, плечей і тулуба, жестикуляції і положення рук, рухів і положення області тазу, ходи. Аналіз особливостей дихання (поверхневе, часте дихання, специфіка вдиху і видиху, ситуативно виникаючі зміни дихання). Дві психологічні функції дихання - брати і віддавати. Аналіз особливостей голосу (здавлений, хрипкий, надсадний, тихий голос, голос не що відповідає віку, «змінений» сміх, покашлювання в окремі моменти розмови). Робота з мімічними проявами.

7. Розглянути тактичні та технічні аспекти роботи з клієнтом.

Тактичні аспекти клієнтської роботи (емоційне вигорання, співвідношення сили терапевта і сили клієнта, робота з звичними патернами клієнта). Технічні аспекти клієнтської роботи. Типи дій психотерапевта в ході сесії. Поняття контакту. Способи здійснення фізичного контакту (контакт «земля», контакт «повітря», контакт «вода», контакт «вогонь», контакт «дерево»). Способи роботи з сильними почуттями.

8. Робота з тілом на мові тіла в тілесно – орієнтованій психотерапії психосоматичних розладів (закріпити теоретичні аспекти та опрацювати на практиці).

Робота з цілеспрямованим впливом на м'язові блоки і затиски. Особливості психотерапевтичної роботи в вегетотерапії В.Райха (глибокий, довірчий і приймає контакт з клієнтом; накопичення енергії в тілі за допомогою глибокого дихання). Робота з очним сегментом (Вправа «Гра очима»), робота з щелепним сегментом (вправа «тварини гри», «розмова тарабарською мовою»), робота з горловим сегментом (вправа «звучання»), робота з грудним сегментом (Вправа «рухаємо стіну»), робота з діафрагмовим сегментом (вправа «ковальські хутра»), робота з черевним сегментом (вправа лоскіт»), робота з тазовим сегментом (вправа «Працьовитий таз»). Біоенергетика А.Лоуена. Вправа «Арка», «Уклін», «Ноги вгору». Робота з проблемними паттернами дихання. Вправа «Ембріон», «Розширення простору», «Проба голосу», «Распевка». Робота, орієнтована на отримання нового тілесного досвіду М.Фельденкрайз. Вправа «Поворот голови», «покатушки», «досліджуємо рух». Робота з базовими особистісними проблемами. Робота зі сврехконтролем. Вправа «Гра з рукою» Робота з проблемою контактів. Вправа «Бережний контакт». Робота з проблемою сексуальності. Вправа «туди-сюди». Робота з проблемою опору. Вправа «опорні проби».

Тематика рефератів та доповідей:

1. Розвиток і зміна уявлень про взаємини «душі» і «тіла» в різні культурно - історичні епохи (історичний огляд).
2. Вивчення зв'язку базових особистісних проблем в тілесно – орієнтованій психотерапії з найбільш типовими психосоматичними розладами.
3. Порівняльний аналіз методів тілесно – орієнтованої психотерапії (В.Райх, А.Лоуен, М.Фельденкрайз, Ф.Александр і ін.).
4. Тілесна психологія: механізми формування психологічних проблем і психосоматичних розладів.
5. Застосування методів танцювально - рухової терапії в індивідуальному і груповому режимі.
6. Робота з паттернами дихання в тілесно – орієнтованому підході.
7. Використання східної системи чакр в тілесно-орієнтованій психотерапії.
8. Робота з метафорою в тілесно-орієнтованій психотерапії.
9. Використання тілесних метафор в роботі з клієнтами.
10. Вивчення зв'язку тілесних блоків з психосоматичними захворюваннями.
11. Тілесно-орієнтована психотерапія в роботі з психосоматичними розладами.

12. Тілесно-орієнтована психотерапія в роботі з травмою і кризовими станами.
13. Тілесно-орієнтована психотерапія в роботі з залежними формами поведінки.
14. Розвиток вітчизняної тілесно-орієнтованої психотерапії.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни «Тілесно – орієнтована психотерапія психосоматичних розладів».

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Тіло людини трактується як рівноправний з іншими атрибутами людського буття елемент:

- а) в холістичної парадигми;
- б) в дихотомічної парадигмі;
- в) обидві відповіді невірні.

2. У античну епоху ідеї про взаємини між душею і тілом були про те, що:

- а) душа і тіло не можуть впливати один на одного;
- б) душа і тіло знаходяться в гармонії, нерозривної єдності один з одним;
- в) між душею і тілом існує розкол, де тілесність зведена на нижчий, тваринний рівень.
- г) всі відповіді невірні.

3. Уявлення про розрив між душею і тілом, ідеологія аскетизму і «умертвіння плоті» були:

- а) в античну епоху;
- б) в епоху середньовіччя;
- в) в епоху просвітництва;

4. Основоположником орієнтованої на тіло терапії є:

- а) Ф.Александр;
- б) З. Фрейд;
- в) А.Лоуен;
- г) В.Райх.

5. Енергія в тілесно - орієнтованій терапії - це:

- а) одне з основних властивостей матерії - міра її руху, а також здатність виконувати роботу;
- б) рішучість і наполегливість у діях;
- в) скалярна характеристика тіла, що визначає його здатність здійснювати роботу;
- г) особлива субстанція біологічної природи, що забезпечує всю життєдіяльність будь-якого

живого

організму.

6. Згідно із законом перерозподілу оргонної енергії в тілі людини з точки зору В.Райха:

- а) вона з місць, де її менше, весь час норовить переміститися в місця, де її і так багато;
- б) переміщається з місць найбільшої концентрації в місця з меншою концентрацією;
- в) не рухається в тілі людини, маючи конкретну локалізацію.

7. За ідеєю Райха, в нормі органна енергія безперешкодно протікає:

- а) синхронно з диханням;
- б) перпендикулярно хребту;
- в) уздовж нашого тіла;

г) всі відповіді невірні.

8. *Заземлення - це:*

а) ступінь відповідності існуючих в кожен момент часу м'язових напружень виконуваної в той же момент роботі.

б) почуття безпеки і опори під ногами;

в) постійне фонове напруження однієї конкретної м'язи, що не відповідає ніякої виконуваної в даний момент роботі;

г) всі відповіді невірні.

9. *Постійне, фонове напруження одного конкретного м'яза, що не відповідає ніякій, виконуваній в даний момент роботі - це:*

а) м'язовий блок;

б) м'язовий затиск;

в) м'язовий панцир;

г) м'язових сегмент.

10. *3 точки зору засновника тілесно-орієнтованої психотерапії, все наше тіло може бути розділене на:*

а) 5 сегментів;

б) 8 сегментів;

в) 4 сегмента;

г) 7 сегментів.

11. *Суто індивідуальна комбінація блоків на різних сегментах Райх назвав:*

а) м'язовим блоком;

б) м'язовим сегментом;

в) характерним панциром;

г) м'язовим панциром.

12. *Структура особистості, запропонована В.Райха складається з:*

а) трьох компонентів: ід, его, супер его;

б) чотирьох шарів захистів: любов, шар емоцій, м'язовий шар, шар его.

в) трьох автономно функціонуючих рівнів: удавано-соціальний, антисоціальний, ядро особистості;

г) всі відповіді невірні.

13. *Хронічні м'язові затиски блокують три основні емоційні стани:*

а) на сполох, гнів, сексуальне збудження;

б) образу, сексуальне збудження, злість;

в) страх, образу, гнів;

г) вину, тривогу, сексуальність.

14. *вегетативними потоками або «течіями» Райх називав:*

а) емоційні реакції, що виникли у пацієнтів, після розпускання локального м'язового напруження;

б) почуття тепла, холоду, парестезии (відчуття жару, поколювання в тілі);

в) мимовільна тремтіння або ритмічні м'язові скорочення і конвульсивні рухи, нагадують «оргазмічні»;

г) психотерапевтичні процедури, спрямовані на усунення м'язових блоків.

15. *Усвідомлення терапевтом власних тілесних проявів емпатії, Райх назвав:*

а) тілесної емпатією;

б) вегетативної терапією;

в) вегетативним резонансом;

г) вегетативним потоком.

16. *Природа неврозу за В.Райхом:*

а) в соціальному і культурному придушенні природних інстинктів і сексуальності;

б) в конфлікті між структурами особистості;

в) в підсвідомих конфліктах і інфантильних об'єктних відносинах;

г) в дитячих витіснених травматичних переживаннях;

д) всі відповіді вірні.

17. Технічним прийомом терапії Райха є:

- а) активний рух, вироблене із зусиллям;
- б) глибокий масаж (хворобливе розминка напружених м'язів);
- в) мімічна гіманстика;
- г) глибоке дихання;
- д) викликання рефлекторних реакцій (кашель, позіхання, блювання)
- е) всі відповіді вірні.

18. Причиною неврозів, депресій, психосоматозів по А.Лоуену є:

- а) застій сексуальної енергії;
- б) витіснені бажання;
- в) пригнічені почуття;
- г) фіксація на ранніх стадіях розвитку.

19. Свідченням блокування м'язи (по А.Лоуену) є:

- а) напруженість м'язи;
- б) млявість м'язи;
- в) пружність м'язи;
- г) всі відповіді вірні.

20. На основі «ембріологічною метафори» і елементів психодинамічного підходу, заснованих на психології об'єктних відносин в 70-х роках ХХ століття виникла теорія:

- а) первинної терапії І.Янова;
- б) усвідомлення через рух М.Фельденкрайза;
- в) біоенергетики А.Лоуена;
- г) біосинтезу Д.Боаделли;

10.2. Питання до заліку з дисципліни «Тілесно – орієнтовані психотерапія психосоматичних розладів»:

1. Предмет та завдання дисципліни «Тілесно – орієнтована психотерапія психосоматичних розладів»;
2. Історія виникнення;
3. Теоретичні аспекти тілесно – орієнтованої психотерапії;
4. Етичні принципи при роботі в даному методі;
5. Поняття психотерапевтичного процесу;
6. Поняття «опор»;
7. Поняття «заземлення»;
8. Соматична вегетотерапія Вільгейма Райха;
9. Техніки тілесно – орієнтованої терапії;
10. Особливості діагностики в тілесно – орієнтованій психотерапії;
11. Біоенергетика Олександра Лоуена;
12. Тілесне усвідомлення Мойше Фреденкрайза;
13. Діагностика в тілесно – орієнтованій психотерапії;
14. Особливості роботи з психосоматичними розладами;
15. Особливості застосування тілесно – орієнтованої психотерапії в індивідуальній роботі;
16. Особливості застосування тілесно – орієнтованої психотерапії в груповій роботі
17. Техніки м'язевої релаксації;
18. Техніки саморегуляції;
19. Тілесно – орієнтована робота з образами;
20. Техніка інтеграції;
21. Робота з схемою тіла;
22. Тілесно – орієнтована терапія Джона Інгла;
23. Техніки процесуальної терапії А. Міндела;
24. Модель психотерапевтичної сесії з використанням технік та прийомів тілесно – орієнтованої терапії;

25. Методика Ф. Александера;
 26. Робота з тілом на мові тіла: робота з цілеспрямованим впливом на м'язеві блоки та зажими;
 27. Робота з проблемними патернами дихання клієнта;
 28. Особливості роботи з голосом в тілесно – орієнтованій психотерапії;

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота									Сума
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2						
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	
12	11	11	11	11	11	11	11	11	200/2

T1, T2 ... T9 – теми змістових модулів.

Види контролю.

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	результат
1.	Семінарські заняття	3	8	24
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	20	1	20
3.	Реферат	10	2	20
4.	Доповідь	3	5	15
5.	Самостійна робота (індивідуальні завдання)	15	1 (комплекс завдань)	15
6.	Опорний конспект	6	1	6
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни «Тілесно – орієнтована психотерапія психосоматичних розладів». Освітньо кваліфікаційний рівень: магістр (другий рік навчання; третій семестр). Всього: 120 годин.; лекції - 18 години; семінарські заняття – 16 годин; самостійна робота - 86 годин. Підсумковий контроль – залік.

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Модулі	Модуль 1. <i>Теоретико-методологічні основи тілесно орієнтованої психотерапії психосоматичних розладів.</i>		Модуль 2. <i>Змістовний модуль II. Практичні аспекти тілесно орієнтованої психотерапії.</i>						
Теми лекційних занять	Тема 1. Введення в тілесно – орієнтовану психотерапію.	Тема 2. Етико – деонтологічні принципи і правила тілесно – орієнтованої психотерапії;	Тема 3. Соматична вегетотерапія Вільгельма Райха	Тема 4. Біоенергетика Олександра Лоуена.	Тема 5. Фізичне усвідомлення Мойше Фельденкрайза	Тема 6. Діагностика в тілесно – орієнтованій психотерапії.	Тема 7. Особливості терапевтичного процесу.	Тема 8. Основні техніки тілесно – орієнтованої психотерапії.	Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія в роботі з психосоматичними розладами.
Теми семінарських занять		Тема 2. Етико – деонтологічні принципи і правила тілесно – орієнтованої психотерапії;	Тема 3. Соматична вегетотерапія Вільгельма Райха	Тема 4. Біоенергетика Олександра Лоуена.	Тема 5. Фізичне усвідомлення Мойше Фельденкрайза	Тема 6. Діагностика в тілесно – орієнтованій психотерапії.	Тема 7. Особливості терапевтичного процесу.	Тема 8. Основні техніки тілесно – орієнтованої психотерапії.	Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія в роботі з психосоматичними розладами.

Теми самостійної роботи	Тема 1. Введення в тілесно – орієнтовану психотерапію.	Тема 2. Етико – деонтологічні принципи і правила тілесно – орієнтованої психотерапії;	Тема 3. Соматична вегетотерапія Вільгельма Райха	Тема 4. Біоенергетика Олександра Лоуена.	Тема 5. Фізичне усвідомлення Мойше Фельденкрайза	Тема 6. Діагностика в тілесно – орієнтованій психотерапії.	Тема 7. Особливості терапевтичного процесу.	Тема 8. Основні техніки тілесно – орієнтованої психотерапії.	Тема 9. Тілесно орієнтована психотерапія в роботі з психосоматичними розладами.
Завдання самостійної роботи	<p>1. Написання реферату; 2. Доповіді; 3. <i>Усвідомлення та опис основних понять тілесно-орієнтованої терапії.</i> Поняття енергії в тілесно-орієнтованій терапії. Органна («біопсихічна» або вегетативна) енергія, що забезпечує особистісне функціонування людини (по В.Райха). поняття біоенергії (по А.Лоуену); закони перебігу і перерозподілу енергії в тілі людини; поняття заземлення в тілесно-орієнтованій терапії, як ступінь відповідності існуючих в кожен момент часу м'язових напружень виконуваної в той же момент роботи. заземлення як гарне «укорінення» по А.Лоуену; подання про м'язовий затиск, як постійна, фоновна напруга однієї конкретної м'язи; подання про м'язеві блоки - комбінації затискачів, які призводять до утрудненого протіканню енергії на якомусь певному ділянку тіла; поняття про «м'язові» панцирі, суто індивідуальної комбінації блоків на різних м'язових сегментах.</p> <p>4. <i>Розглянути основні методи і принципи тілесно-орієнтованої психотерапії при психосоматичних розладах.</i></p> <p>5. <i>Розглянути класифікація базових особистісних проблем в тілесно – орієнтованій психотерапії.</i> Базові проблеми в тілесно-орієнтованій психотерапії (по В.Ю.Баскакову). найбільш типові психологічні проблеми і співвіднесення їх з певними частинами людського тіла. Проблема надконтролю (голова); проблема контактів (плечі, груди, руки); сексуальні проблеми (таз); проблема опор (ноги). Цілі психотерапевтичної роботи з кожної їх базових проблем. Аналіз пропонованого підходу.</p> <p>6. <i>Опрацювати діагностичні можливості роботи з клієнтом в тілесно – орієнтованому підході.</i> Поняття про тілесне зчитуванні. «так» і «ні» реакції людини. Аналіз макрорухів. Статичні і динамічні макрорухи. Загальні принципи аналізу будь-якого руху клієнта. Діагностика положень голови, плечей і тулуба, жестикуляції і положення рук, рухів і положення області тазу, ходи. Аналіз особливостей дихання (поверхнєве, часте дихання, специфіка вдиху і видиху, ситуативно виникаючі зміни дихання). Дві психологічні функції дихання - брати і віддавати. Аналіз особливостей голосу (здавлений, хрипкий, надсадний, тихий голос, голос не що відповідає віку, «змінений» сміх, покашлювання в окремі моменти розмови). Робота з мимічними проявами.</p> <p>7. <i>Розглянути тактичні та технічні аспекти роботи з клієнтом.</i> Тактичні аспекти клієнтської роботи (емоційне вигорання, співвідношення сили терапевта і сили клієнта, робота з звичними патернами клієнта). Технічні аспекти клієнтської роботи. Типи дій психотерапевта в ході сесії. Поняття контакту. Способи здійснення фізичного контакту (контакт «земля», контакт «повітря», контакт «вода», контакт «вогонь», контакт «дерево»). Способи роботи з сильними почуттями.</p> <p>8. <i>Робота з тілом на мові тіла в тілесно – орієнтованій психотерапії психосоматичних розладів (закріпити теоретичні аспекти та опрацювати на практиці).</i> Робота з цілеспрямованим впливом на м'язові блоки і затиски. Особливості психотерапевтичної роботи в вегетотерапії В.Райха (глибокий, довірчий і приймає контакт з клієнтом; накопичення енергії в тілі за допомогою глибокого дихання). Робота з очним сегментом (Вправа «Гра очима»), робота з щелепним сегментом (вправа «тварини гри», «розмова тарабарською мовою»), робота з горловим сегментом (вправа «звучання»), робота з грудним сегментом (Вправа «рухаємо стіну»), робота з діафрагмовим сегментом (вправа «ковальські хутра»), робота з черевним сегментом (вправа лоскіт»), робота з тазовим сегментом (вправа «Працьовитий таз»). Біоенергетика А.Лоуена. Вправа «Арка», «Уклін», «Ноги вгору». Робота з проблемними паттернами дихання. Вправа «Ембріон», «Розширення простору», «Проба голосу», «Распевка». Робота, орієнтована на отримання нового тілесного досвіду М.Фельденкрайза. Вправа «Поворот голови», «покатушки», «досліджуємо рух». Робота з базовими особистісними проблемами. Робота зі сврехконтролем. Вправа «Гра з рукою» Робота з проблемою контактів. Вправа «Бережний контакт». Робота з</p>								

	проблемою сексуальності. Вправа «студи-сюди». Робота з проблемою опору. Вправа «опорні проби».				
Види контролю	№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
	1.	Семінарські заняття	3	8	24
	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	20	1	20
	3.	Реферат	10	2	20
	4.	Доповідь	3	5	15
	5.	Самостійна робота (індивідуальні завдання)	15	1 (комплекс завдань)	15
	6.	Опорний конспект	6	1	6
	Підсумковий рейтинговий бал:				100
	Нормативний рейтинговий бал:				100
Підсумковий контроль	Залік.				

13. Рекомендована література

1. Грачева В.Н. Телесно ориентированный тренинг. Тело как зеркало нашей жизни / В.Н. Грачева. – СПб : Речь, 2006. – 143 с. – (Психологический тренинг).
2. Гулевский В.Я. Индивидуальная психотерапия / В.Я. Гулевский. – М. : Аспект Пресс, 2008. – 188 с.
3. Газарова Е.Э. Психология телесности / Е.Э. Газарова. – М. : Ин-т общегуманитар. исследований, 2002. – 165 с.
4. Кулаков С.А. Практикум по психотерапии психосоматических расстройств / С.А. Кулаков. – СПб. : Речь, 2007. – 292 с.
5. Лютова-Робертс Е.К. Тренинг начинающего консультанта : ведение доверительной беседы / Е.К. Лютова-Робертс. – СПб : Речь, 2007. – 306 с. – (Психологический тренинг).
6. Лоуэн А. Депрессия и тело / А. Лоуэн. – М. : ЭКСМО, 2002. – 384 с.
7. Лоуэн А. Любовь и оргазм / А. Лоуэн. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 448 с.
8. Лоуэн А. Психология тела : биоэнергетический анализ тела / А. Лоуэн. – М. : Ин-т общегуманитар. исследований, 2002. – 208 с.
9. Лоуэн А. Секс, любовь и сердце : психотерапия инфаркта / А. Лоуэн. – М. : Ин-т общегуманитар. исследований. – 2000. – 224 с.
10. Лоуэн А. Сборник биоэнергетических опытов / А. Лоуэн, Л. Лоуэн. – М. : АСТ, 2003. – 192 с.
11. Лоуэн А. Физическая динамика структуры характера / А. Лоуэн. – М. : ПАНИ, 1996. – 320 с.
12. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика : нейро-лингвистическое программирование (НЛП), самовнушение, семейная психотерапия, танцевально-двигательная терапия / И.Г. Малкина-Пых. – М. : Эксмо, 2009. – 1023 с.
13. Малкина-Пых И.Г. Справочник практического психолога / И.Г. Малкина-Пых. – М. : ЭКСМО, 2008. – 846 с.
14. Мак-Нили Д. Прикосновение : глубинный анализ и телесная терапия / Д. Мак-Нили. – М. : Ин-т общегуманитар. исследований, 1999. – 144 с.
15. Никитин В.Н. Психология телесного сознания / В.Н. Никитин. – М. : Смысл, – 1998. – 488 с.
16. Психосоматика: телесность и культура : учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по направлению «Психология» и специальности «Клиническая психология» / под ред. В.В. Николаевой. – М. : Акад. проект, 2009. – 310 с.
17. Роджерс К.Р. Консультирование и психотерапия : новейшие подходы в области практической работы / Карл Р. Роджерс. – М. : Психотерапия, 2006. – 507 с.
18. Роджерс К.Р. Клиент-центрированная психотерапия : теория, современная практика и применение / Карл Роджерс ; под ред. С. Римского. – М. : Психотерапия, 2007. – 558 с.
19. Райх В. Функции оргазма / В. Райх. – СПб. : Университетская книга, 1996. – 303 с

20. Романин А.Н. Основы психотерапии / А.Н. Романин. – М. : КНОРУС, 2006. – 528 с.
21. Свободное тело : хрестоматия по телесно-ориентированной психотерапии и психотехнике / [ред.-сост. В.Ю. Баскаков]. – М. : Ин-т общегуманитар. исследований, 2001. – 224 с.
22. Телесность человека: междисциплинарные исследования / [ред. В.В. Николаева, П.Д. Тищенко]. – М. : Филос. о-во, 1993. – 166 с.
23. Тхостов А.Ш. Психология телесности : учеб. пособие для студ., обуч. по специальностям «Психология», «Клиническая психология» / А.Ш. Тхостов. – М. : Смысл, 2002.– 287 с.
24. Фельденкрайз М. Искусство движения. Уроки мастера / М. Фельденкрайз. – М. : ЭКСМО, 2003. – 352 с.
25. Фельденкрайз М. Сознание через движение : двенадцать практических уроков / М. Фельденкрайз. – М. : Ин-т общегуманитар. исследований, 2000. – 160 с.
26. Хрестоматия по телесно-ориентированной психотерапии и психотехнике / [под ред. В.Ю. Баскакова]. – М. : Психотехника, 1992. – 108 с.
27. Хрестоматия по гуманистической психотерапии / [сост. М. Папуш]. – М. : Ин-т общегуманитар. исследований, 1995. – 302 с.
28. Шкурко Т.А. Танцевально-экспрессивный тренинг / Т.А. Шкурко. – СПб. : Речь,
29. Шавердян Г.М. Основы психотерапии / Г.М. Шавердян. – СПб. : Питер, 2007. – 202 с.
30. Ялом И. Групповая психотерапия. Теория и практика / Ирвин Ялом, Молин Лесц. – СПб. [и др.] : Питер, 2009. – 683 с. – (Мастера психологии).

Програма з дисципліни Спецкурс «Психологія здоров'я»

Укладач програми: Якимчук О.І.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)	Варіативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й; 2-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		1-й	2-й; 3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних - 2 години. в т.ч. індивідуальна робота,	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр.	Лекції	
		14 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		/8 год.	2/2 год.
		Лабораторні	

самостійна робота студента – 68 годин.	Індивідуальна робота	
	Самостійна робота	
	68 год.	80 год.
	Індивідуальні завдання: год.	
	Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 22/68

для заочної форми навчання – 20/130

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета викладання навчальної дисципліни Спецкурс «Психологія здоров'я» є засвоєння базових знань та умінь з актуальних питань психології здоров'я. Показати значення психології здоров'я, чинники та передумови його погіршення а також засоби і методи його збереження, зміцнення і розвитку.

Завданнями вивчення дисципліни Спецкурс - «Психологія здоров'я» є науково – теоретичне вивчення основ психології здоров'я. Вироблення у студентів практичних умінь і навичок щодо збереження психічного, фізичного та соціального здоров'я. Активізація особистісного та творчого потенціалу майбутнього фахівця.

У процесі створення програми курсу були сформовані його основні питання та **завдання:**

133.Ознайомити студентів з основними принципами та поняттями спецкурсу «Психологія здоров'я»;

134.Ознайомити студентів з основними методологічними підходами;

135. Визначити значення психологічних та інших чинників, що впливають на формування та розвиток порушень у функціонуванні організму людини;

136. Поглиблення розуміння багатомірного феномену здоров'я та термінологічної складності в позначенні того чи іншого його аспекту;

137. Оволодіння психологічними методами відновлення та збереження здоров'я людини;

138.Навчити студентів самостійно опрацьовувати необхідну літературу;

139.Активізувати у студентів мотиви професійного зростання, самоактуалізації та самовдосконалення;

140.Сприяти підвищенню рівня компетентності студентів в питаннях що знаходяться у веденні суміжних дисциплін;

141.Навчити студентів практично використовувати базові знання, вміння і навички;

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати** :

- Предмет, мету та завдання дисципліни Спецкурс - «Психологія здоров'я», визначення основних понять;
- Основні підходи до вивчення психології здоров'я;
- Основні особливості фізичного, психічного і соціального здоров'я людини;
- Фактори зниження професійного здоров'я;
- Сучасні уявлення про фактори психічного здоров'я;
- Різні точки зору на модель здоров'я, здорової особистості, здорового способу життя і зміст їх компонентів;

- Діагностичний інструментарій щодо вивчення психологічного стану здоров'я та відхилень в ньому;
- Принципи і закономірності обстеження. Вікові норми розвитку;
- Фактори і методи покращення здоров'я;
- Умови профілактики та подолання негативних явищ, які загрожують здоров'ю особистості, її ефективній життєдіяльності.
- Методи психологічного впливу для підтримки здоров'я;
- Соціально – психологічні чинники які можуть впливати на стан здоров'я;
- Характеристику стресу, дистресу, фрустрації, депривації та іншого що впливає на стан здоров'я;
- Значення діяльності психолога щодо підвищення психічних ресурсів і адаптаційних можливостей людини в системі охорони здоров'я;

На основі набутих знань повинні бути також сформовані професійно-важливі *уміння* безпосередньо з практичної психології, а саме, студенти повинні *вміти* :

- Використовувати теоретичні знання на практиці;
- Використовувати навчальну та наукову літературу для вирішення професійних завдань та підвищення рівня професійної підготовки;
- Виявляти і аналізувати чинники ризику для здоров'я людини;
- Визначати категорію клієнтів, які потребують психологічної профілактики та корекції;
- Аналізувати показники медичних досліджень;
- Оцінювати рівень здоров'я;
- Вміти застосовувати діагностичний інструментарій для визначення психологічного стану здоров'я;
- Користуватися професійними знаннями та підходами при вирішенні практичних завдань;
- Здійснювати психологічні заходи щодо збереження фізичного, психічного і соціального здоров'я в робочих колективах;
- Складати програми оздоровчих заходів;
- Вміти оптимізувати стан базових ресурсів здоров'я людини;
- Визначати ефективність та своєчасність застосування методів корекції та профілактики негативних психічних емоційних станів;
- Складати оздоровчі програми та програми мотивації здорового способу життя;
- Визначати ефективність впроваджених методів профілактики, психокорекції та інших видів допомоги.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Загальні питання психології здоров'я.

Тема 1. Взаємозв'язок здоров'я та способу життя.

Зміст теми: Визначення поняття «здоров'я» та «здоровий спосіб життя», їх характеристика. Вплив способу життя на здоров'я людини. Вплив екології, спадковості та інших факторів на стан здоров'я. Суб'єктивна і об'єктивна оцінка стану здоров'я. Відмінності способу життя у різних соціальних групах. Характеристика критеріїв способу життя (рівеня; якості; стилю). Фактори зниження рівня здоров'я. Здоровий спосіб життя і конституція людини. Складові частини конституції: рефлексивна, генотипична, фенотипична, імунна, нейронна, психологічна, лімфогематологічна, гармональна, енергоакупунктурна. Основні принципи здорового способу

життя: соціальні і біологічні. «Зворотний ефект» від поширення установок на здоровий спосіб життя.

Тема 2. Основні теоретичні підходи у психології здоров'я.

Зміст теми: Психофізіологічні підходи у психології здоров'я. Когнітивний та когнітивно біхевіоральний підходи у психології здоров'я. Клінічна психологія і психологія здоров'я. Екзистенціо-психологічний підхід у психології здоров'я. Соціально-психологічні аспекти впливу середовища і психологія здоров'я. Системно-родинний підхід у психології здоров'я. Холістичний підхід у психології здоров'я. Зв'язок психології здоров'я з іншими науками. Практичне застосування психології здоров'я (основні сфери та особливості аспектів застосування).

Тема 3. Концепції здоров'я і здорової особистості.

Зміст теми: Антична концепція здоров'я і модель здорової особистості. Шляхи оздоровлення. Адаптаційна модель здорової особистості. Здоров'я як пристосованість індивіда до навколишнього середовища. Протиріччя біологічного і соціального як основна проблема здорового існування. Антропоцентричний еталон здоров'я. Здоров'я як всебічна самореалізація особистості. Гуманістична модель здорової особистості. Уявлення зрілої і здорової особистості Е. Еріксона, Е. Фромма, Г. Олпорта, К.Р.Роджерса, А. Маслоу. Здорова особистість в поданні сучасних авторів. Модель здорової особистості, її структурні і динамічні характеристики. Поняття про здоровий спосіб життя. Структура способу життя в поданні різних авторів. Сучасне уявлення про здоровий і нездоровий способі життя. Підходи до визначення індивідуальних критеріїв і цілей здорового способу життя. Адиктивна поведінка. Психологічні моделі адиктивної поведінки. Основні принципи профілактики адиктивної поведінки. Фактори ризику і стадії розвитку залежності.

Змістовий модуль II. Практичні аспекти психології здоров'я.

Тема 4. Оцінка і самооцінка фізичного здоров'я.

Зміст теми: Визначення поняття «фізичне здоров'я». Основні чинники фізичного здоров'я: рівень фізичного розвитку, рівень фізичної підготовки, функціональна підготовленість до виконання фізичних навантажень, рівень і здатність до мобілізації адаптаційних резервів. Закономірності фізичного розвитку. Функціональні резерви людини: фізіологічні, біохімічні, психологічні. Обґрунтування фізичної культури. Кількісне визначення фізичного здоров'я. Душевне здоров'я і душевні страждання. Значення релігії і психологів в збереженні душевного здоров'я. Взаємовідносини людини і культури. Погляди З. Фрейда на душевне здоров'я і культуру. Позиції А. Адлера і Е.Фрома на культуру і спосіб життя. Людина в процесі становлення по Г.Олпорту. Підсистеми культури по Л. Уайт: життєзабезпечуюча, соціально-комунікативна, змістотворна. Психогігієнічні завдання для збереження душевного здоров'я. Вплив стану душі на фізичне здоров'я.

Тема 5. Соціальне здоров'я.

Зміст теми: Захворювання і їх соціальна значимість. Значення для здоров'я суспільного устрою і біологічного стану популяції. Соціальні девіації і їх роль в соціальному здоров'ї. Релігійність і ставлення до норм моралі. Рівень здоров'я в соціальних групах. Соціальні класи, здоров'я в соціальних класах. Здоров'я в гендерних групах. Сім'я, її трансформація і вплив на здоров'я. Події, що впливають на здоров'я соціуму: історичні, нормативні та ненормативні. Вік і здоров'я.

Тема 6. Психологія професійного здоров'я.

Зміст теми: Визначення поняття «професійне здоров'я». Внесок В.Бехтерева в вивчення професійного здоров'я. Професійне самовизначення. Критерії успішної професійної адаптації. Вплив віку, статі та індивідуальних особливостей на адаптацію. Стрес в професійній діяльності: фізіологічний і психологічний. Способи подолання стресу: активні і пасивні стратегії. Професії, в яких стрес найбільш часто виникає. Шкала соціального стресу. Прояви стресу на поведінковому

рівні. Фізіологічні реакції в умовах стресу. Забезпечення безпеки праці - фактор професійного здоров'я. Введення терміну «вигорання». Вигорання як стрес і як деформація професіонала. Професії, при яких вигорання найбільш часте. Причини вигорання, фактори що впливають на розвиток вигорання. Діагностика вигорання та шляхи відновлення.

Тема 7. Психопрофілактика та саморегуляція особистості в психології здоров'я.

Зміст теми: Визначення поняття «психопрофілактика». Психопрофілактика психічного здоров'я у різних вікових групах. Форми, методи та напрями психопрофілактичної роботи. Модель переконань здоров'я Беккера і Розенштока: індивідуальна перцепція і результати. Поле здоров'я Лалонда. Модель охоронної мотивації Роджерса: повага хвороби, схильність, очікувана успішність, очікувана самоефективність, інтенція та поведінка. Когнітивна модель Бандури. Процесуальна модель Шварцера. Концепції та види психічної саморегуляції. Самовиховання, самоаналіз та самооцінка. Аутогенне тренування. Релаксація. Медитація. Поняття психологічного стресу. Причини стресу. Короткотривала стресова реакція і часові особливості стресорів. Засоби опірності стресу. Соціальна підтримка і стрес. Позитивні і негативні ефекти соціальної підтримки. Зв'язок між соціальною підтримкою і здоров'ям. Вплив стресогенних чинників на адаптаційні можливості організму.

Тема 8. Формування здорового способу життя.

Зміст теми: Визначення поняття «стиль життя» та «спосіб життя». Зв'язок стилю життя і здоров'я. Профілактика хвороб, пов'язаних із стилем життя. Харчування і контроль ваги тіла: глюкостатична теорія; теорія норми; надмірна вага та здоров'я. Психологічні та психосоматичні підходи у дослідженні та терапії анорексії і булімії. Фізична активність і здоров'я. Патогенна поведінка людини та роль саногенного мислення. Узалежнення від психоактивних речовин. Психологічні аспекти тютюнопаління: як починається тютюнопаління; запобігання тютюнопаління. Узалежнення від алкоголю та «побутовий алкоголізм»: біопсихосоціальна проблема алкоголізму; запобігання та лікування алкоголізму; програма анонімних алкоголіків; когнітивні підходи до профілактики узалежнень; стратегічно-структуральна психотерапія узалежнень. Тренінгові вправи для формування здорового способу життя.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна і вечірня форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		Л	п/с	Лаб	інд	с.р.		Л	п/с	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль I. Загальні питання психології здоров'я.												
Тема 1. Взаємозв'язок здоров'я та способу життя.	12	2	/2			8	12		2			10
Тема 2. Основні теоретичні підходи у психології здоров'я.	12	2	/2			8	12		2			10
Тема 3. Концепції здоров'я і здорової особистості.	12	2	/2			8	12		2			10
Змістовий модуль II. Практичні аспекти психології здоров'я.												
Тема 4. Оцінка і самооцінка фізичного здоров'я.	12	2	/2			8	14		2/2			10

Тема 5. Соціальне здоров'я.	11	2				9	10					10
Тема 6. Психологія професійного здоров'я.	11	2				9	10					10
Тема 7. Психопрофілактика та саморегуляція особистості в психології здоров'я.	11	2				9	10					10
Тема 8. Формування здорового способу життя.	11	2				9	10					10
Всього годин:	90	14	8			68	90	6	2/2			80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Взаємозв'язок здоров'я та способу життя.	2
2.	Основні теоретичні підходи у психології здоров'я.	2
3.	Концепції здоров'я і здорової особистості.	2
4.	Оцінка і самооцінка фізичного здоров'я.	2
Всього:		8

6. Теми практичних занять

Не передбачені навчальним планом.

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Взаємозв'язок здоров'я та способу життя.	8/10
2.	Основні теоретичні підходи у психології здоров'я.	8/10
3.	Концепції здоров'я і здорової особистості.	8/10
4.	Оцінка і самооцінка фізичного здоров'я.	8/10
5.	Соціальне здоров'я.	9/10
6.	Психологія професійного здоров'я	9/10
7.	Психопрофілактика та саморегуляція особистості в психології здоров'я.	9/10
8.	Формування здорового способу життя	9/10
Всього:		68/80

8. Індивідуальні завдання:

1. Написання реферату;
2. Доповіді;
3. Здійснити дослідження індивідуальної моделі психічного та фізичного здоров'я;
4. Розробити корекційну програму з формування мотивації до здорового способу життя;
5. Опрацювати методики: самооцінки рівня фізичного здоров'я (за В.П.Войтенко); оцінки адаптаційного потенціалу Р.М.Басєвського; оцінки якості життя як показника соціального здоров'я; оцінки рівня задоволеності якістю життя (за Р.Еліотом) та іншими на Ваш вибір;

6. Охарактеризуйте і опишіть внесок одного з вчених (В.М.Бехтерева, Дж.Матараццо, М.М.Амосова, Д.Енджела, К.Дінейки, І.І.Брехмана, Г.С.Нікіфорова, В.А.Ананьєва, Г.Л.Апанасенко, В.П.Войтенко) у розвиток психології здоров'я як науки;
7. Пояснити, яке значення має рухова активність для формування стану фізичного здоров'я людини? Наведіть приклади;
8. Законспектувати основні положення щодо психічної саморегуляції як невід'ємного компоненту здоров'я людини;
9. Опишіть методики релаксації та саморегуляції.

Тематика рефератів та доповідей:

1. Стрес у професійній діяльності.
2. Класифікація факторів, що впливають на здоров'я людини.
3. Психологічні фактори здоров'я.
4. Здоров'я та його компоненти.
5. Адаптаційні резерви.
6. Рухова активність і здоров'я.
7. Підходи і методи оцінки фізичного здоров'я.
8. Гармонія особистості і здоров'я.
9. Психологічна стійкість, її складові та засади.
10. Індивідуально-психологічні аспекти психічного здоров'я.
11. Психологічні типи як форми психічного здоров'я.
12. Структурні та динамічні характеристики здорової особистості.
13. Ставлення до здоров'я. Фактори, які впливають на ставлення до здоров'я.
14. Спосіб життя і здоров'я. Визначення способу життя.
15. Основи раціонального харчування.
16. Гігієна і здоров'я.
17. Рухова активність і здоров'я.
18. Основи сексуального здоров'я. Поняття сексуального здоров'я.
19. Адиктивна поведінка. Психологічні моделі адиктивної поведінки.
20. Основні принципи профілактики адиктивної поведінки.
21. Фактори ризику та стадії розвитку залежності.
22. Психічна саморегуляція, її види.
23. Навчання і психічне здоров'я.
24. Профілактика порушень психічного здоров'я учнів.
25. Психологічне забезпечення професійного здоров'я.
26. Феномен професійного «вигорання», його причини і методи попередження.
27. Екстремальні умови діяльності і здоров'я.
28. Антична модель здоров'я.
29. Адаптаційна модель здоров'я.
30. Гуманістична модель здорової особистості.

9. Методи навчання

Словесні: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, питання на активізацію уваги.

Наочні: роздатковий матеріал, схеми, малюнки.

Практичні: ігрові вправи, робота з роздатковим матеріалом.

Методи активного навчання: мозковий штурм, рольові ігри, робота в командах, в парах, дебати.

10. Методи контролю

10.1. Завдання до контрольної роботи (тестові завдання).

Модульний контроль до дисципліни Спецкурс «Психологія здоров'я».

Зразок тестових завдань.

Інструкція: Відповідаючи на запитання, оберіть один або декілька правильних варіантів відповідей.

1. Перші наукові обґрунтування здоров'я були представлені в працях:

1. Гіппократа;
2. Платона;
3. Алкмеона;
4. Декарта.

2. В еволюції стійких соціокультурних еталонів здоров'я можна виділити три основні етапи:

1. античний, середньовічний і антропоцентричний;
2. адаптаційний етап, відродження, новий час;
3. античний, адаптаційний і біологічний;
4. античний, адаптаційний і антропоцентричний.

3. Наука яка розробляє засоби й методи збереження та підтримки психологічного здоров'я має назву:

1. психологія здоров'я;
2. психологія саморегуляції;
3. психопрофілактика.
4. психогенетика.

4. На стан здоров'я можуть впливати:

1. специфічні умови праці;
2. емоційно вольові якості особистості;
3. психологічний клімат вдома та на роботі;
4. вік людини.

5. На стан психологічного здоров'я впливає:

1. Соціальний статус людини;
2. наявність фізичних захворювань;
3. Особливості відпочинку;
4. наявність напружених міжособистісних стосунків.

6. Протипоказанням у занятті аутогенним тренуванням виступає:

1. Алекситимія;
2. Глаукома;
3. Емоційна невідповідність;
4. Депресія.

7. Дезадаптивність – це:

1. усвідомлена невідповідність між цілями і результатами діяльності, викликає амбівалентні почуття й оцінки, але не чинить психотравмуючого впливу на особистість;
2. абсолютна і відносна гармонійність між суб'єктивними цілями і кінцевими результатами, супроводжується позитивним ставленням особистості до навколишнього світу і самої себе;
3. позитивне ставлення до школи, сприйняття вимог адекватно, засвоєння навчального матеріалу, розв'язування складних задач;
4. дисгармонія між цілями і результатами, яка є джерелом психічної напруги (стрес, шок, паніка тощо), внутрішнього дискомфорту й нестабільного перебігу психічних процесів, психічних станів, негативного емоційного тла (стрес, депресія, фрустрація).

8. Соціалізація — це:

1. неочікувана, раптова приємна чи неприємна подія;

2. процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві;

3. пристосування особистості до злочинної субкультури;

4. цілісний стан особистості, вироблена на основі досвіду готовність стійко реагувати на передбачувані об'єкти чи ситуації, вибіркова активність, спрямована на задоволення потреби.

9. Симптомами емоційної виснаженості виступають:

1. безсоння;

2. глибокий тривалий сон;

3. зниження емоційного тону;

4. зниження апетиту.

10. Адаптаційні можливості людини залежать від:

1. спроможності швидко та ефективно ліквідувати або компенсувати дію несприятливих факторів;

2. можливості підтримання гомеостазу та забезпечення необхідної розумової і фізичної працездатності;

3. накопичення життєвого досвіду протидіяти чинникам зовнішнього середовища;

4. здатності не реагувати на будь який негативний вплив.

10.2. Питання до іспиту з дисципліни Спецкурс «Психологія здоров'я»:

1. Визначення поняття “здоров'я”.

2. Психологія здоров'я як наука та її задачі.

3. Здоров'я як сукупність біологічних та соціальних чинників.

4. Історія становлення психології здоров'я як самостійної галузі психології.

5. Зв'язок психології здоров'я з іншими науками.

6. Співвідношення психогігієни, психопрофілактики та психології здоров'я.

7. Рівні здоров'я.

8. Критерії визначення стану здоров'я.

9. Поведінкові фактори здоров'я.

10. Здоровий спосіб життя. Мотивуючі фактори здоров'я.

11. Фізичне здоров'я людини та його критерії оцінки.

12. Прояви самоорганізації тіла людини як біологічної системи. Поняття про гомеостаз.

13. Довготривала та короткочасна адаптація організму.

14. Фактори фізичного здоров'я. Фізичний розвиток.

15. Фізична підготовленість. Функціональна підготовленість.

16. Оцінка та самооцінка фізичного здоров'я.

17. Критерії оцінки фізичного здоров'я.

18. Самооцінка стану як суб'єктивний критерій оцінки здоров'я.

19. Антропометричні, біохімічні, анатомічні та фізіологічні показники як складові об'єктивного критерію оцінки стану здоров'я.

20. Кількісний підхід до оцінки здоров'я за М. Амосовим. Метод функціональних проб як об'єктивний підхід до оцінки функціональних резервів організму.

21. Здоров'я як соціальний феномен. Соціальний рівень індивідуального здоров'я.

22. Роль медичної статистики у характеристиці соціального здоров'я населення.

23. Здоров'я суспільства та девіантна поведінка. Види девіацій як критерій оцінки суспільного здоров'я.

24. Показники соціального здоров'я.

25. Соціальні класи та здоров'я людини.

26. Вікові особливості стану здоров'я.
27. Моделі пояснення гендерних відмінностей у здоров'ї.
28. Мотиви дотримання здорового способу життя.
29. Психічне здоров'я: поняття.
30. Властивості особистості як критерій оцінки психічного здоров'я.
31. Психологічна стійкість особистості.
32. Емоційна стійкість особистості.
33. Психологічні типи як форми психічного здоров'я.
34. Психогігієна розумової праці та режиму дня.
35. Психічна саморегуляція та здоров'я.
36. Методи оптимізації психоемоційного стану.
37. Професійне здоров'я: поняття. Концепція психологічного забезпечення професійного здоров'я.
38. Професійна адаптація. Напрямки адаптації.
39. Критерії успішності первинної професійної адаптації.
40. Стрес у професійній діяльності. Типові стресори професійної діяльності.
41. Розвиток емоційної стійкості як шлях збереження професійного здоров'я.
42. Програма професійного самозбереження.
43. Сфера фізичного здоров'я (індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, перебіг фізіологічних функцій організму в різних умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівня фізичного розвитку органів і систем організму).
44. Сфера психічного здоров'я, загальна характеристика (індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини: збудженість, емоційність, чутливість).
45. Складові психічного життя індивіда (потреби, інтереси, мотиви, стимули, установки цілі, уявлення, почуття). Особливості індивідуальних реакцій на однакові життєві ситуації, вірогідність стресів.
46. Сфера духовного здоров'я, залежність від складових духовної культури людства: освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики.
47. Параметри, що обумовлюють стан духовного здоров'я індивіда (свідомість, ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей тощо).
48. Сфера соціального здоров'я. Стосунки індивіда із структурними одиницями соціуму (сім'я, організація, праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування тощо).
49. Складові здорового способу життя: харчування, побут, умови праці, рухова активність.
50. Роль медицини, гігієни, охорони здоров'я, екології, педагогіки, психології, соціології, фізичної культури, валеології у формуванні здорового способу життя.
51. Складові (категорії) здорового способу життя, загальна характеристика (економічна, соціологічна, соціально-психологічна, соціально-економічна).
44. Державна політика в розвитку та досягненні змін в організаційному забезпеченні діяльності з проблем здоров'я.
45. Формування громадської політики здоров'я.

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна, аудиторна робота								Сума
Змістовий модуль №1			Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	
12	12	12	13	13	13	13	12	200/2

T1, T2 ... T8 – теми змістових модулів.

Види контролю:

№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат
1.	Семінарські заняття	3	4	12
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	20	1	20
3.	Реферат	10	2	20
4.	Доповідь	3	5	15
5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	1 (комплекс завдань)	1	30
6.	Опорний конспект	3	1	3
Підсумковий рейтинговий бал:				100
Нормативний рейтинговий бал:				100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	Зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D	задовільно	
60-64	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Методичне забезпечення

12.1. Навчально-методична карта дисципліни Спецкурс «Психологія здоров'я». Освітньо кваліфікаційний рівень: магістр (перший рік навчання; перший семестр). Всього: 90 годин.; лекції - 14 години; семінарські заняття – 8 годин; самостійна робота - 68 годин. Підсумковий контроль – залік.

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8																																													
Модулі	Модуль 1. Загальні питання психології здоров'я.			Модуль 2. Практичні аспекти психології здоров'я.																																																	
Теми лекцій	Тема 1. Взаємозв'язок здоров'я та способу життя.	Тема 2. Основні теоретичні підходи у психології здоров'я.	Тема 3. Концепції здоров'я і здорової особистості.	Тема 4. Оцінка і самооцінка фізичного здоров'я.	Тема 5. Соціальне здоров'я.	Тема 6. Психологія професійного здоров'я	Тема 7. Психопрофілактика та саморегуляція особистості в психології здоров'я.	Тема 8. Формування здорового способу життя																																													
Теми семінарських занять	Тема 1. Взаємозв'язок здоров'я та способу життя.	Тема 2. Основні теоретичні підходи у психології здоров'я.	Тема 3. Концепції здоров'я і здорової особистості.	Тема 4. Оцінка і самооцінка фізичного здоров'я.																																																	
Теми самостійної роботи	Тема 1. Взаємозв'язок здоров'я та способу життя.	Тема 2. Основні теоретичні підходи у психології здоров'я.	Тема 3. Концепції здоров'я і здорової особистості.	Тема 4. Оцінка і самооцінка фізичного здоров'я.	Тема 5. Соціальне здоров'я.	Тема 6. Психологія професійного здоров'я	Тема 7. Психопрофілактика та саморегуляція особистості в психології здоров'я.	Тема 8. Формування здорового способу життя																																													
Види контролю :	<table border="1"> <thead> <tr> <th>№ п/п</th> <th>Вид діяльності</th> <th>Коефіцієнт</th> <th>Кількість робіт</th> <th>Результат</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td> <td>Семінарські заняття</td> <td>3</td> <td>4</td> <td>12</td> </tr> <tr> <td>2.</td> <td>Контрольна робота (тестові завдання)</td> <td>20</td> <td>1</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td>3.</td> <td>Реферат</td> <td>10</td> <td>2</td> <td>20</td> </tr> <tr> <td>4.</td> <td>Доповідь</td> <td>3</td> <td>5</td> <td>15</td> </tr> <tr> <td>5.</td> <td>Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи</td> <td>1 (комплекс завдань)</td> <td>1</td> <td>30</td> </tr> <tr> <td>6.</td> <td>Опорний конспект</td> <td>3</td> <td>1</td> <td>3</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Підсумковий рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> <tr> <td colspan="4">Нормативний рейтинговий бал:</td> <td>100</td> </tr> </tbody> </table>								№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат	1.	Семінарські заняття	3	4	12	2.	Контрольна робота (тестові завдання)	20	1	20	3.	Реферат	10	2	20	4.	Доповідь	3	5	15	5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	1 (комплекс завдань)	1	30	6.	Опорний конспект	3	1	3	Підсумковий рейтинговий бал:				100	Нормативний рейтинговий бал:				100
№ п/п	Вид діяльності	Коефіцієнт	Кількість робіт	Результат																																																	
1.	Семінарські заняття	3	4	12																																																	
2.	Контрольна робота (тестові завдання)	20	1	20																																																	
3.	Реферат	10	2	20																																																	
4.	Доповідь	3	5	15																																																	
5.	Індивідуальні завдання, завдання самостійної роботи	1 (комплекс завдань)	1	30																																																	
6.	Опорний конспект	3	1	3																																																	
Підсумковий рейтинговий бал:				100																																																	
Нормативний рейтинговий бал:				100																																																	
Завдання самостійної роботи	<ol style="list-style-type: none"> Написання реферату; Доповіді; Здійснити дослідження індивідуальної моделі психічного та фізичного здоров'я; Розробити корекційну програму з формування мотивації до здорового способу життя; Опрацювати методики: самооцінки рівня фізичного здоров'я (за В.П.Войтенко); оцінки адаптаційного потенціалу Р.М.Баєвського; оцінки якості життя як показника соціального здоров'я; оцінки рівня задоволеності якістю життя (за Р.Еліотом) та іншими на Ваш вибір; Охарактеризуйте і опишіть внесок одного з вчених (В.М.Бехтерева, Дж.Матараццо, М.М.Амосова, Д.Енджела, К.Дінейки, І.І.Брехмана, Г.С.Нікіфорова, В.А.Ананьєва, Г.Л.Апанасенко, В.П.Войтенко) у розвиток психології здоров'я як науки; Пояснити, яке значення має рухова активність для формування стану фізичного здоров'я людини? Наведіть приклади; Законспектувати основні положення щодо психічної саморегуляції як невід'ємного компоненту здоров'я людини; Опишіть методики релаксації та саморегуляції. 																																																				
Підсумковий контроль	Залік.																																																				

13. Рекомендована література

Базова

1. Ананьев В.А. Основы психологии здоровья. Книга 1. Концептуальные основы психологии здоровья / В.А. Ананьев. – СПб.: Речь, 2006. – 384 с.
2. Ананьев В.А. Практикум по психологии здоровья. Методическое пособие по первичной специфической и неспецифической профилактике. — СПб.: Речь СПб, 2007 – 320с.
3. Галецька І. Психологія здоров'я: теорія і практика / І. Галецька, Т. Сосновський. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 338 с.
4. Гребнева В.В. Психология и педагогика здоровья / В.В. Гребнева, М.А. Винниченко. - Белгород :БелГУ, 2008. - 246с.
5. Дмитриева Н.Б. Психология здоровья личности : Учебное пособие для студентов // Н.Б.Дмитриева. – Казань : ТГГПУ, 2010. - 61с.
6. Коцан І.Я. Психологія здоров'я людини : навч. посіб. / І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін, М. І. Мушкевич ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. - Луцьк : Вежа, 2009. - 315 с.
7. Лісова О. С. Психологія здоров'я: [навчально-методичний посібник] / О. С. Лісова. – Чернівці : Рута, 2001. – 201 с.
8. Ложкин Г.В. Психология здоровья человека : учеб. пособие / Г. В. Ложкин, М. И. Мушкевич, Ю. А. Бохонкова. - Луганск :Ноулидж, 2012. - 288 с.
9. Практикум по психологии здоровья / Под. ред. Г.С.Никифорова. – СПб.: Питер, 2005. – 351с.
10. Психология здоровья: [учебник для вузов] ; под ред. Г. С. Никифорова. – СПб. : Питер, 2003. – 697 с.
11. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / Навчальний посібник: М.С.Корольчук, В.М.Крайнюк, А.Ф.Косенко, Т.І.Кочергіна. Загальна редакція М.С.Корольчука. – К.: Фірма "ІНККОС", 2002. – 272 с.
12. Психология здоровья человека / Г. В. Ложкин, О. В. Носкова, И. В. Толкунова; под ред. В. И. Носкова. – Севастополь: Вебер, 2003. – 257 с.
13. Психология профессионального здоровья. Учебное пособие / Под ред. проф. Г.С. Никифорова. – СПб.: Речь, 2006. – 486 с.
14. Секач М.Ф. Психология здоровья : Учеб. пособие для вузов по психол. специализациям / М.Ф.Секач. – М.: Академический проект, 2003. – 191 с.
15. Тимофієва М.Ф. Психологія здоров'я : навч. посіб. / М. П. Тимофієва, О. В. Двіжона ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, Буковин. держ. мед. ун-т. – Чернівці : Книги - ХХІ, 2009. – 295 с.

Додаткова:

1. Байер К. Здоровый образ жизни : [монография] / К. Байер, А. Шейнбер . – М. : Мир, 1997. – 368 с.
2. Богучарова О.І. Здоров'я особистості у психологічній перспективі : монографія / О. І. Богучарова. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т післядиплом. освіти. - К. : КНУ, 2004. - 282 с.
3. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике. — СПб., 2007. – 688 с.
4. Вайнер Е.Н. Валеология / Е.Н.Вайнер. - М.: Наука, 2005. – С. 60-66.
5. Васильева О.С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки. Учебное пособие для студентов вузов / О.С. Васильева, Ф.Р.Филатов. – М.: «Академия», 2001. – 343 с.
6. Вербина Г.Г. Психолого-акмеологическая концепция развития профессионального здоровья специалиста : автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. психол. наук : спец 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / Г.Г. Вербина. – Тамбов, 2011. – 53 с.
7. Грандт В. В. Професійне здоров'я працівників екстрених служб / В.В.Грандт // Український науковий журнал «Освіта регіону» : політологія, психологія, комунікації. - №5. – 2011. – С.115.
8. Гурвич И.Н. Социально-психологические факторы здоровья / Психология здоровья. Под ред. Г.С.Никифорова. – СПб, 2000. – С.361 – 405.

9. Дерябо С.Д. Здоровье как предмет экопсихологической диагностики / С.Д.Дерябо, В.А. Ясвин, В.И. Панов // Прикладная психология. - № 4. - 2000. – С. 52- 66.
10. Диагностика здоровья. Психологический практикум / Под ред. проф. Г.С.Никифорова. – СПб.: Речь, 2007. – 950 с.
11. Дубровина И.В. Психическое и психологическое здоровье в контексте психологической культуры личности / И.В.Дубровина // Вестник практической психологии образования. – 2009. – №3. – С. 17-21.
12. Журавлев А.Л. Психологические факторы физического и психического здоровья человека (по материалам исследования ИП РАН) / А.Л.Журавлев // Психологический журнал. – 2004. – Т.25, №3. – С.107 – 117.
13. Залевский Г.В. Некоторые проблемы психологии здоровья и здорового образа жизни / Г.В.Залевский, Ю.В. Кузьмина // Сибирский психологический журнал. – 2010. – №35. – С.6-10.
14. Каган В.Е. Внутренняя картина здоровья – термин или концепция? / В.Е. Каган // Вопросы психологии. – 1993. – № 1. – С. 86-88.
15. Карвасарский Б. Д. Психотерапевтическая энциклопедия / Б.Д. Карвасарский . – СПб.: Питер, 2000. – 876с.
16. Клиническая психология / Под ред. М.Перре, У.Бауманна.-СПб.: Питер, 2002.- 1312с.
17. Корольчук М.С. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / М.С. Корольчук. - К.: ІНКОС, 2002. - 272 с.
18. Кузнецова И.В. Психологические основы реализации здоровьесберегающих технологий в образовательных учреждениях: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра психол. наук: специальность 19.00.07 «Педагогическая психология» / И.В.Кузнецова; Психол. ин-т Рос. акад. образования. – М., 2003. – 58 с.
19. Кукуруза Г.В. Внутрішня картина здоров'я дітей і підлітків як психологічний феномен / Г.В. Кукуруза, О.Е. Беляева, С.М. Цилюрик, О.О. Кирилова // Наукові записки інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Вип. 32. – 2007. – С. 148- 157.
20. Лісова О. С. Психологічні особливості внутрішньої картини здоров'я в осіб з виразковою хворобою : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.04 «Медична психологія»/ О. С. Лісова ; Харк. мед. акад. післядиплом. освіти. - Х, 2008. - 20 с.
21. Макарова Л. П. Формирование мотивации здорового образа жизни как критерий качества образования / Л. П. Макарова, М. С. Матусевич, О. В. Шатровой // Молодой ученый. – 2014. – №4. – С. 1021-1023.
22. Малярчук Н.Н.Здоровий спосіб життя: Навчальний посібник / Н.Н.Малярчук. – Тюмень: Вид-во Тюменського державного університету, 2008. – 200 с.
23. Методика дослідження внутрішньої картини здоров'я підлітків: метод. рек. / Г.В.Кукуруза та ін.. // ДУ «ІОЗДП АМНУ». - К., 2008. – 24 с.
24. Психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы / Под ред. И. В. Дубровиной. – 2-е изд. – Екатеринбург : Деловая кн., 2000. – 126 с.
25. Психологические методы обретения здоровья: [хрестоматия] / Сост. К. В.Сельченко. – М. : АСТ, 2001. – 720 с.
26. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе / И.Н.Смирнов. - М.: Аркти, 2006. – 320 с.
27. Тухтарова И.В., Биктимиров Т.З. Соматопсихология: Учебно-методическое пособие по курсу «Соматопсихология» – Ульяновск: УлГУ., 2005.
28. Формування здорового способу життя: проблеми і перспективи / : навч.-метод. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / [Яременко О., Балакірева О., Вакуленко О. та ін.]; за ред. О. Яременко. – К. : Укр. ін-т соціальних досл., 2000. – 108 с.
29. Хватова М.В. Концепция развития акмеологических ресурсов психологического здоровья молодежи. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора психологических наук. – Тамбов. - 2012. – 52 с
30. Цветкова И.В. Проблема психологического изучения внутренней картины здоровья / И.В. Цветкова // Психологические исследования. – 2012. – №1(21). – С.11. <http://psystudy.ru.0421200116/0011>.

(дата обращения: чч.мм.гггг). 0421200116/0011.

31. Шувалов А.В. Психологическое здоровье человека / А.В.Шувалов // Вестник ПСТГУ IV: Педагогика. Психология. - 2009. Вып. 4 (15). - С. 87–101.

32. Энджел Д, Болезнь как вызов: новое видение здоровья и болезни. перев. с англ. / Д.Энджел. – М.: ООО Издательство «София», 2010. – 129 с.

33. Юдин Б. Г. Здоровье: факт, норма и ценность / Б. Г. Юдин // Мир психологии. – 2000. – № 1 (21). – С. 54 – 68.

Програма з дисципліни «Основи нейрофізіології»

Укладач програми: *Мозгова Г.П.*

4. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>05 соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва)	Варіативна	
	Напрямок підготовки <u>053 «Психологія»</u> (шифр і назва)		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <u>психологія</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 90		Семестр	
		3-й	3-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 в т.ч. індивідуальна робота, самостійної роботи студента - 14	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Лекції	
		18 год.	6
		Практичні	
		-	2
		Семінарські	
		16 год.	2
		Індивідуальна робота	
		Самостійна робота	
56 год.	80		
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:
для денної форми навчання – 34/56

5. Мета та завдання навчальної дисципліни

Нервова система людини являє собою високоорганізоване утворення, з чіткою ієрархією між вище і нижче розташованими відділами і займає центральне місце в регуляції взаємодій як усередині організму, так і організму з зовнішнім середовищем.

Дана навчальна дисципліна є основою теоретичних знань щодо закономірностей співвідношення психологічного та фізіологічного, психофізіологічних механізмів життєдіяльності, розвитку, та адаптивних можливостей людини.

Метою викладення дисципліни є надання студентам знань, вмінь, навичок щодо біологічних передумов психічної діяльності, розуміння основних теорій про фізіологічні та нейронні механізми психічних процесів, станів та властивостей. Отримання студентами цілісного уявлення про структуру та діяльність нервової системи і формуванні вищої нервової діяльності.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є опанування студентами:

1. нейронних механізмів психічних процесів і станів;
2. знань про різні рівні організації живої матерії, вищим досягненням якої є прояв психічного;
3. розуміння принципів надходження, кодування і обробки інформації в нервовій системі;
4. механізмів перебігу психічних процесів, станів та властивостей.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- онтогенез і філогенез нервової системи;
- будову та принцип роботи нейрона і синапсу;
- будова та функціональне значення різних відділів центральної нервової системи;
- регулюючі системи організму і їх взаємодію;
- вікові особливості функціонування мозку дитини;
- нейрофізіологічні механізми вищих психічних функцій;
- нейрофізіологічні механізми відновлення та компенсації втрачених функцій;
- термінологію основних понять нейрофізіології.;
- закономірності та фізіологічні особливості психічних явищ, процесів, станів.

Вміти:

- оперувати фізіологічними механізмами психічних процесів;
- сучасними уявленнями про проблеми вивчення нейрохімічних і нейрофізіологічних процесів;
- застосовувати отримані теоретичні знання як базові при освоєнні наступних медико-біологічних і психолого-педагогічних дисциплін.

3. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I

Тема 1. Предмет, мета і завдання нейрофізіології. Історія розвитку, зв'язок з іншими науками. Історія розвитку фізіології кори великих півкуль головного мозку (І.П. Павлов).

Індекс цефалізації як критерій складності поведінки.

Успіхи сучасної молекулярної нейробиології, етології, нейрогенетики.

Процеси управління в організмі. Місцева, гуморальна, нервова регуляція.

Сучасні методи дослідження діяльності мозку: електроенцеелографія, томографія, МРТ, Мікроелектродні методи дослідження окремих нейронів, клітинної морфології, нейрогенетичному.

Тема 2. Загальний план будови центральної нервової системи. Філо- і онтогенез нервової системи. Формування мозку в філогенезі: 1 - за типом формування гангліїв і екзоскелета (безхребетних), 2 - за типом формування нервової трубки і ендоскелет (хребетні).

Їх роль в обмеженні і збільшенні розмірів мозку. Мозок як оперативний і пластичний інструмент пристосування до умов існування. Рецептори і ефектори. Периферична і вегетативна нервова система. Функції черепно-мозкових нервів. Спинномозкові нерви. Вегетативна (автономна) нервова система. Центральні відділи вегетативної нервової системи. Симпатична система.

Парасимпатична система. Зв'язок кори і вегетативної нервової системи. Порушення розвитку мозку в онтогенезі.

Тема 3. Функціональна організація мозку. Нервова тканина. Рефлекторний принцип регуляції. Зворотній зв'язок. Нейронна доктрина будови нервової тканини (К. Гольджі, С. Рамон-Кахаль).

Нейрон як структурна і функціональна одиниця нервової тканини. Типові нейронні ланцюги. Гліальні елементи і їх функції. Однаковість будови біологічних мембран. Роль поверхневої мембрани нейрона в процесах її порушення.

Потенціал спокою і потенціал дії. Баланс гальмівних і збудливих процесів. Гальмування в ЦНС - активний процес (І. М. Сеченов).

Рефлекторний принцип - основа всіх процесів в живому організмі. Біологічний сенс рефлекторної реакції. Координація реакцій організму.

Тема 4. Нейронна організація кори. Взаємозв'язок нервової і гуморальної регуляції.

Міжклітинні контакти в нервової тканини - синапси (Ч. Шеррингтон). Електричний і хімічний синапси. Синаптична передача, роль медіаторів (трансмиситтерів). Нейронні мережі. Синапс Хебба.

Пошук клітинних механізмів навчання і пам'яті.

Основні системи мозку (лімбічна система, ретикулярна формація, специфічні, неспецифічні і асоціативні зони). Гіпоталамогіпофізарного система і її роль в регуляції функцій організму.

Головний мозок. Відділи головного мозку, структура і функції. Функції мозку, ієрархія відділів мозку. Нервові центри. Властивості нервових центрів.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II

Тема 5. Функціональні стани в структурі поведінки. Поняття про функціональну систему. Зворотній біологічна зв'язок (П.К. Анохін).

Перша і друга сигнальна системи. Функціональні стани, їх значення в поведінці тварин і людини. Потреби і мотивації. Емоції. Сон і неспання. Типи вищої нервової (психічної) діяльності.

Індивідуальні особливості вищої нервової діяльності. Темперамент в структурі індивідуальності. Перша і друга сигнальні системи. Взаємовідносини першої і другої сигнальних систем.

Тема 6. Вчення про рефлекс. Нейрофізіологічний механізм утворення тимчасової зв'язку. «Рефлекси головного мозку» (І. М. Сеченов). Рефлекторна теорія І.П. Павлова. Рефлекторна дуга - матеріальна основа рефлексу. Види рефлексів. Принцип доміанти. Вікові особливості вищої нервової (психічної) діяльності людини. Динамічний стереотип. Роботи Ч. Шеррингтона і Р. Магнуса, їх роль в розумінні процесів вищої нервової (психічної) діяльності.

Тема 7. Нейрофізіологічні механізми психіки. Поведінка як найважливіша форма адаптації. Функціональний стан і поведінку. Стрес. Умовно-рефлекторна діяльність як механізм вищого аналізу та синтезу. Вищі психічні функції: сприйняття, увагу, пам'ять, мислення. Структурно-функціональні основи пам'яті та навчання. Види пам'яті. Формування довільної пам'яті. Навчені і пам'ять. Механізм забування. Порушення пам'яті.

Тема 8. Свідомість як нейрофізіологічний феномен. Мозок і свідомість. Нейрофізіологічні кореляти свідомості. Індивідуальні особливості розвитку вищої нервової (психічної) діяльності. Проблема асиметрії півкуль. Домінантне і субдомінантне півкулі, їх функції. Правшество, левшество, амбідекстрія. Декстре-стрес. Методи дослідження функціональної асиметрії.

Тема 9. Нейрофізіологічні аспекти мови. Відкриття «центру мови» (П. Брока, К. Верніке). Мова і її функції. Комунікативна функція. Розвиток мови в онтогенезі. Мова. Використання закономірностей діяльності мозку в психології, педагогіки, медицини.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	Денна форма					Заочна форма					
	усього	у тому числі				усього	у тому числі				
Лек.		Пр.	Сем.	С.р.	Лек.		Пр.	Сем.	С.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Модуль 1											
Змістовий модуль 1.											
Тема 1. Предмет, мета і завдання нейрофізіології. Сучасні методи дослідження діяльності мозку.	2		-	2						8	
Тема 2. Загальний план будови центральної нервової системи.	2		2	8					2	12	
Тема 3. Функціональна організація мозку.	2		2	10			2			12	
Тема 4. Нейронна організація кори.	2		4	8			2			8	
Разом за змістовим модулем 1.	8		-	8	28		4	-	2	40	
Змістовий модуль 2.											
Тема 5. Функціональні стани в структурі поведінки.	2		4	10			2	2		8	
Тема 6. Еволюція рефлексії.	2		4	10						8	
Тема 7. Нейрофізіологічні механізми психіки.	2			-						8	
Тема 8. Свідомість як нейрофізіологічний феномен.	2			-						8	
Тема 9. Нейрофізіологічні аспекти мови.	2			8						8	
Разом за змістовим модулем 2.	10		-	8	28		2	2	-	40	
Усього годин	90	18	-	16	56		90	6	2	2	80

5. Темі семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Загальна нейрофізіологія. Нервова тканина. Види нервових клітин. Фізіологія збудливих мембран. Закони подразнення і збудження клітин. Поширення потенціалу дії.	2
2	Міжклітинна передача збудження. Види синапсів. Взаємодія синапсів. Фізіологія клітин нейроглії.	2
3	Регулюючі системи організму і їх взаємодія. Баланс гальмівних і збудливих процесів. Саморегуляція. Гомеостаз. Закони подразнення. Прямі та зворотні зв'язки.	2
4	Структура і функції відділів мозку. Ієрархія функцій відділів мозку.	2
5.	Системи мозку (лімбічна система, ретикулярна формація; специфічні, неспецифічні і асоціативні системи).	
6	Вища нервова діяльність. Принципи ВНД. Умовні та безумовні рефлекси. Внутрішнє і зовнішнє гальмування. Вчення про домінанту.	2

	Динамічний стереотип. Перша і друга сигнальні системи.	
7	Функціональна система як структурно-функціональна основа психічних процесів і поведінкових реакцій	2
8	Нейрофізіологічні механізми психічних процесів. Нейрофізіологічні механізми відновлення та компенсації втрачених функцій. Значення біоритмів.	2

6. Теми практичних занять(заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Функціональні стани в структурі поведінки.	2

7. Самостійна робота (денна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, мета і завдання нейрофізіології. Сучасні методи дослідження діяльності мозку.	2
2	Загальний план будови центральної нервової системи.	8
3	Функціональна організація мозку.	10
4	Нейронна організація кори.	8
5	Функціональні стани в структурі поведінки.	10
6	Еволюція рефлексії.	10
7	Нейрофізіологічні аспекти мови	8
	Всього:	56

7.1. Самостійна робота (заочна форма навчання)

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет, мета і завдання нейрофізіології. Сучасні методи дослідження діяльності мозку.	8
2	Загальний план будови центральної нервової системи.	12
3	Функціональна організація мозку.	12
4	Нейронна організація кори.	8
5	Функціональні стани в структурі поведінки.	8
6	Еволюція рефлексії.	8
7	Нейрофізіологічні механізми психіки.	8
8	Свідомість як нейрофізіологічний феномен.	8
9	Нейрофізіологічні аспекти мови	8
	Всього:	80

8. Методи навчання

Лекції, семінарські заняття, практичні заняття, самостійна робота, доповіді по рефератам, презентації, звіти.

9. Методи контролю

Контрольні роботи, тестові завдання, усне опитування, перевірка оформлення результатів практичних робіт, доповіді-повідомлення, іспит. Рейтингова система контролю самостійної роботи та оцінки.

9.1. Питання до заліку з курсу «основи нейрофізіології».

1. Нервова система: значення і структурно-функціональна організація. Вікові зміни.
2. Процеси управління в організмі. Місцева регуляція. Гуморальна регуляція. Нервова регуляція.
3. Нейрон як структурна та функціональна одиниця нервової тканини. Види нейронів.
4. Рефлекторний принцип регуляції. Рецептори і ефектори. Особливості поширення збудження в ЦНС.
5. Баланс гальмівних і збудливих процесів.
6. Прямі та зворотні зв'язки. Координація реакцій організму.
7. Спинний мозок і його основні функції.
8. Загальний план будови спинного мозку. Сегмент - структурнофункціонального одиниця спинного мозку.
9. Головний мозок. Частки, відділи та зони мозку.
10. Функції відділів мозку. Ієрархія функцій відділів мозку.
11. Системи мозку (лімбічна система, ретикулярна формація, специфічні і неспецифічні системи).
12. Гіпоталамус і його функції.
13. Гіпофіз і його функції.
14. Черепно-мозкові нерви.
15. Вегетативна нервова система, функції.
16. Симпатична система.
17. Парасимпатична система.
18. Рефлекторна теорія І.П. Павлова. Рефлекторна дуга-матеріальна основа рефлексу
19. Види рефлексів.
20. Нейрофізіологічний механізм утворення тимчасової зв'язку.
21. Принцип домінанти А.А. Ухтомського.
22. Вікові особливості вищої нервової (психічної) діяльності людини.
23. Внутрішнє і зовнішнє гальмування. Динамічний стереотип.
24. Концепція функціональної системи П. К. Анохіна.
25. Функціональний стан. Сон і неспанья.
26. Потреби і мотивації. Емоції. Стрес.
27. Умовно-рефлекторна діяльність як механізм вищого аналізу та синтезу.
28. Структурно-функціональні основи пам'яті та навчання.
29. Типи вищої нервової (психічної) діяльності.

30. Функціональна міжпівкульна асиметрія. Домінантне і субдомінантне півкулі.
31. Друга сигнальна система. Взаємовідносини першої і другої сигнальних систем.
32. Онтогенез вищої нервової (психічної) діяльності людини. Формування сигнальних систем у дитини. Використання закономірностей роботи мозку в педагогіці, психології, медицині.
33. Комунікативні функції. Розвиток мовлення у дитини.
34. Довгастий мозок, будова і функції.
35. Середній мозок. Будова і функції.
36. Рефлекторна діяльність стовбура мозку.
37. Властивості нервових центрів: центральне полегшення і оклюзія.
38. Властивості нервових центрів: трансформація ритму збудження, післядія, стомлення.
39. Координація рефлекторних актів: реципронна іннервація, принцип зворотного зв'язку.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота													Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					Змістовий модуль 3				30	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13		
6	6	6	6	4	4	4	4	6	6	6	6	6		

T1, T2 ... T14 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (для екзамену)
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Добре
74-81	C	
64-73	D	Задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Оцінка	Критерії оцінювання
«відмінно» (90–100 балів)	ставиться за повні та міцні знання матеріалу в заданому обсязі, вміння вільно виконувати практичні завдання, передбачені навчальною програмою; за знання основної та додаткової літератури; за вияв креативності у розумінні і творчому використанні набутих знань та умінь.

<p>«добре» (75–89 балів)</p>	<p>ставиться за вияв студентом повних, систематичних знань із дисципліни, успішне виконання практичних завдань, засвоєння основної та додаткової літератури, здатність до самостійного поповнення та оновлення знань; але у відповіді студента наявні незначні помилки.</p>
<p>«задовільно» (60–74 балів)</p>	<p>ставиться за вияв знання основного навчального матеріалу в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої фахової діяльності, поверхову обізнаність з основною і додатковою літературою, передбаченою навчальною програмою; можливі суттєві помилки у виконанні практичних завдань, але студент спроможний усунути їх із допомогою викладача.</p>
<p>«незадовільно» (0–59 балів)</p>	<p>виставляється студентові, відповідь якого під час відтворення основного програмового матеріалу поверхова, фрагментарна, що зумовлюється початковими уявленнями про предмет вивчення. Таким чином, оцінка «незадовільно» ставиться студентові, який неспроможний до навчання чи виконання фахової діяльності після закінчення ВНЗ без повторного навчання за програмою відповідної дисципліни.</p>

Підсумковий контроль знань студентів з дисципліни «Психосоматика» здійснюється на основі результатів поточного й підсумкового контролю.

13. Методичне забезпечення

Складові навчально-методичного комплексу дисципліни

- 1) робоча програма навчальної дисципліни;
- 2) плани практичного заняття та семінарського заняття;
- 3) конспект лекцій;
- 4) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання;
- 5) теми курсових робіт;
- 6) питання для проведення заліку.

Додаткова частина Комплексу включає решту навчально-методичних матеріалів забезпечення освітнього процесу, а саме:

- 1) навчальні посібники, підручники, підготовлені науково-педагогічними працівниками кафедри;
- 2) методичні рекомендації до проведення семінарських занять;
- 3) методичні рекомендації щодо організації самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни;
- 4) відомості щодо забезпечення здобувачів навчальною та методичною літературою (фонди бібліотек університету, кафедри);
- 5) презентації лекцій у форматі MS Power Point;
- 6) окремі методичні розробки до проведення занять із використанням тренінгових, ігрових технологій та інших активних форм навчання;
- 7) збірки тестових завдань;
- 8) хрестоматії, словники, довідники (глосарії) тощо;
- 9) інші навчально-методичні матеріали.

12. Рекомендована література (Основи нейрофізіології)

Базова

1. Батуев А.С. Физиология ВНД и сенсорных систем. С-Пб.: Питер, 2010.
2. Данилова Н.Н., Крылова А.Л. Физиология высшей нервной деятельности. Ростов н/Д.: «Феникс», 2005.
3. Крылова Н.В., Искренко И.А. Мозг и проводящие пути: Анатомия человека в схемах и рисунках: Атлас-пособие. *Изд. 3-е.* – М.: Изд-во РУДН, 2000.
4. Коган А.Б. Функциональная организация нейронных механизмов мозга. – Л., 1979.

5. Нейропсихология детского возраста : учебное пособие для вузов /Ж. М. Глозман. М.: Академия, 2009. 369 с. (2 экз.)
  6. Нейропсихология детского возраста : [учебное пособие] /Ю. В. Микадзе. СПб.: Питер, 2008. 284 с. (3 экз.)
  7. Нейропсихология : учебник /Е. Д. Хомская ; Московский государственный университет. СПб.: Питер, 2008. 496 с. (2 экз)
  8. Смирнов В.М. Нейрофизиология и высшая нервная деятельность детей и подростков. М.: Изд. центр «Академия»,2000.
  9. Смирнов В.М., Яковлев В.Н. Физиология центральной нервной системы. М.: Изд. центр «Академия»,2003.
  10. Шульговский В.В. Основы нейрофизиологии. М.: Аспект-ПРЕСС. 2005
  11. Физиология высшей нервной деятельности и сенсорных систем : учебник для вузов /А. С. Батуев. СПб. : ПИТЕР, 2010. 316 с. (1)
  12. Высшая нервная деятельность и психика человека : учебное пособие /Н. В. Соколова. Магадан : [Изд-во Северо-Восточного университета] , 2010. 67 с. (2)
- Физиология высшей нервной деятельности для психологов и педагогов : учебник для вузов /А. М. Столяренко. М. : ЮНИТИ-ДАНА , 2009. 463 с. (2)
13. Психофизиология : учебник для вузов /под ред. Ю. И. Александрова. СПб. : Питер , 2008. 463 с. (3)

Допоміжна

1. Агаджанян Н.А., Власова И.Г., Ермакова Н.В., Торшин В.И. Основы физиологии человека. М.: Изд-во РУДН, 2004
2. Дмитриев А.С. Физиология высшей нервной деятельности. М., «Высшая школа», 1984.
3. Покровский В.М., Коротько Г.Ф. Физиология человека. М.,1998.
4. http://www.pedlib.ru/Books/3/0351/3_0351-1.shtml,
5. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений - М.: Издательский центр «Академия», 2003. — 384 с.
6. http://www.pedlib.ru/Books/2/0161/2_0161-1.shtml,
7. Визель Т.Г. Основы нейропсихологии: учеб. для студентов вузов Т.Г. Визель - М.: АСТАстрель Транзиткнига, 2005.- 384с.
8. I Международная конференция памяти А.Р. Лурия: Сб. докладов / Под ред. Е.Д. Хомской, Т.А. Ахутиной. – М.: РПО, 1998.

9. II Международная конференция памяти А.Р. Лурия: Сборник докладов «А.Р. Лурия и психология XXI в.» / Под ред. Т.А. Ахутиной, Ж.М. Глозман. – М., 2003.
10. Нейропсихология и психофизиология индивидуальных различий // Под. ред. Е.Д. Хомской, В.А. Москвина. – М.; Оренбург: Оренбургский ОИПКРО, 2000.
11. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте // А.В. Семенович. – М.: Академия, 2002.
12. Хомская Е.Д. Хрестоматия по нейропсихологии: Учебное пособие для студентов // Ред. Е.Д. Хомская. – М.: Российское псих. Общество, 1999. – 526 с.

МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

ПСИХОСОМАТИКА ТА ПСИХОЛОГІЯ ЗДОРОВ'Я:

КОМПЛЕКС РОБОЧИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ

(для підготовки студентів спеціальності 053 —Психологія” освітньої програми
«Психосоматика та психологія здоров'я»
освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»
та освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»)

За редакцією доктора психологічних наук, професора Г.П.Мозгової
Авторський колектив кафедри психосоматики та психологічної реабілітації:

доктор психологічних наук, професор Мозгова Г.П. (“Психофізіологія та психосоматика”, “Нейропсихологія та нейрокорекція”, “Основи нейрофізіології”, “Медична психологія”), кандидат психологічних наук, доцент Ханецька Т.І. (“Психологія професійних деструкцій”, “Основи проффорфентації”, “Основи психокорекції”, “Психологія професійної кар’єри”), кандидат психологічних наук, доцент Дьоміна Г.А. (“Організація психологічної служби”, “Психологія залежної поведінки та психологічна реабілітація”, “Психотерапія дітей та підлітків”, “Психокорекція узалежнених форм поведінки”), кандидат педагогічних наук, доцент Вольнова Л.М. (“Основи психології здоров'я”, “Психологічна реабілітація в ситуації життєвих криз”, “Реабілітаційна психологія”), кандидат філософських наук, доцент Якимчук О.І. (“Психокорекція та психотерапія психосоматичних розладів”, “Основи психоаналізу”, “Психологія тілесності”, “Психодіагностика психосоматичних розладів”, “Психологічна допомога дітям з психосоматичними розладами”, “Психологічний супровід важкохворих”, “Психологія депривації”, “Тілесноорієнтована психотерапія психосоматичних розладів”, “Психологія розвитку дітей з психофізіологічними вадами”), ст., старший викладач Праченко О.К. (“Психологія творчості”, “Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях”, “Тренінг розвитку толерантності до фрустрацій”), викладач Кушмірук Є.С. (“Реабілітаційна психологія”).

В авторській редакції.

Віддруковано з готового оригіналу-макета.

Підписано до друку 11.11.2020 р. Формат 60x84/8.

Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.

Ум. др. арк. 49,06. Обл.-вид. арк. 25,73

Наклад 100 прим. Зам. № 602.

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК ґ 1101 від 29.10.2002. (044) 234 -75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету імені
М.П. Драгоманова (044) 239-30-26